

Book of Abstracts

Third International Circassian Conference

“Together for a Better Future”

June 24th - 27th, 2022

The Bağlarbasi Congress and Culture Center,

Uskudar, Istanbul, Turkey

First Day: June 24, 2022

07:30 – 09:00   Registration

09:00 – 09:30   Session 1: Welcome and Opening Remakes

Prof. Orfan Shouakar-Stash - Prof. Faidi O. Mahmoud - Prof. Günsel Avcı

Eng. Emine Sezgin - Dr. Nusret Baş - Prof Ümit Dinçer

Orfan Shouakar-Stash, Professor in Isotope Hydrogeochemistry, Secretary of the IAGC, and Co-Founder and Chairman of the Circassian Repatriation Organization (CRO), CA

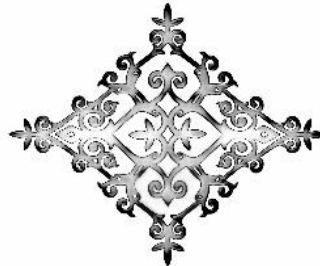
Faidi Mahmoud, Prof. in Cardiac Surgery and President of the Circassian Culture Association in Nuremberg, DE

*GÜNSEL AVCI, Founder and Former President of Circassian Women Association
And Co-Founder and Vice President of Pluralist Democracy Party*

Emine Sezgin, Co-Founder and President of Circassian Women Association; Co-Founder and Board Member of Pluralist Democracy Party, TR

Nusret Baş, Ophthalmologist and President of the Federation of Circassian Associations (Cherkes Fed), TR

Ümit Dinçer, Professor in Physiotherapy and President of the KAFFED, TR

Session 2: Circassians Around the World and Circassian Identity

Chairs: Orfan Shouakar-Stash, Emine Sezgin, and Faidi Mahmoud

Orfan Shouakar-Stash, Chairman of the Circassian Repatriation Organization (CRO), CA

Faidi Mahmoud, President of the Circassian Culture Association in Nuremberg, DE

Emine Sezgin, President of Circassian Women Association, TR

2.1. The Demographic Situation of Circassians around the world

Emine Sezgin, Co-Founder and President of Circassian Women Association; Co-Founder and Board Member of Pluralist Democracy Party, TR

2.2. What defines the Circassian Identity: E.g. Language, Culture, Xabza, Style of living, concern for the future, etc.

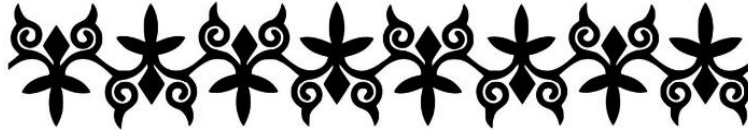
Asfar Shaov, Researcher, RA

2.3. Circassians in Diaspora: Challenges and Advantages – What is needed to preserve identity?

Murat Özden, Author, Activist and President of the Maltepe Circassian Association, TR

2.4. Circassians in the Homeland: Challenges and Advantages; What is needed to preserve identity?

Zuriet Zhade, Professor in Political Sciences, RA

2.1. The Demographic Situation of Circassians around the world

Emine Sezgin, Co-Founder and President of Circassian Women Association; Co-Founder and Board Member of Pluralist Democracy Party, TR

Circassians who have been scattered all around the world now, have been the native people of North Caucassia and Caucasian mountain since the beginning of human history.

Hun invasion in the 4th century, Mongolian invasion in the 13th century, and Timur's invasion in the 14th century have changed the map of Caucasia to a great extent.

However, our main focus today is the spread of the Circassian people and their demographic conditions around the World, who were exiled to the Ottoman land and majority following a massacre in the 19th century by the Russians.

It is estimated that the Circassian population that sheltered the Ottoman land about 1.5 million. About 500,000 of these exiled people died during their travel or at the places they were settled because of climate or shelter conditions, food scarcity and epidemics.

The number of Circassians who remained in North Caucasia after the exile is stated as about 150 to 200 thousand.

Presently, although the numbers are not certain, the Circassian population living in 12 or 13 countries in the world add up to about 10 million 250,000. Out of this population, 6 million 300 thousand people are in diaspora and three million 950 thousand are in the homeland.

The spread of Circassian population in different countries:

TURKEY: The estimated circulation population is about 5 to 6 million.

ISRAEL: In Kfar Kama and the villages of Reyhaniye, 3500 Circassians who belong to the Shapsugh resite.

JORDAN: There are 60,000 Circassians living there from Shapsugh and Kabardhey families.

SYRIA: before the war, around 80,000 Circassians who belong to Abhekh, Kabardhey and Abkhaz families lived in Syria. At the present, it is not likely to be able to have an estimate.

EGYPT TUNISIA LIBYA LEBANON: There are thousands of people living in these countries who know that their ancestors were Circassian, but they have been assimilated as Arabs.

Presently in Libya this hurricane population is estimated as 135,000.

IRAQ: As a result of settlement policies of the Ottoman state, around 30,000 Circassians were settled there. In Iraq, out of the Northern Caucasians 75% of the population who are known as Circassians are Chechens.

GERMANY: The estimated number of Circassians living there is 40,000, out of which a minority is those who sheltered After World War II and the majority have migrated to Germany later.

USA: Circassians live in Patterson, in the New Jersey state densely. Their total population is estimated as 25,000.

CANADA: The estimated number of Circassians, who have moved to Canada from other diaspora countries is about 1000-1500.

In NORTH CAUCASIA the estimated total Circassian population is about 1,200,000.

The spread of this population is as follows:

Adighey Republic: 8000 Adyghe (Circassians) (20.6 % of the population)

Karachay-Cherkesk Republic: 56 thousand (Circassians) (11 % of the population)

Kabardey-Balkar Republic: 450 thousand Kabardeys (52 % of the population)

Krasnodar Region: 13.800 Circassians Stavropol Region: 10.380 Circassians

Abhazia: 128 thousand Abkhaz (51 % of the population)

Southern Ossetia: 47 thousand Ossets (67 % of the population)

Northern Ossetia: 465 thousand Ossets (65 % of the population)

Chechen – Ingush Autonomous State: the total population is 1,488,000. 1.443,000 comprised of Chechens and Ingush people.

Dagishtan Republics: the total population is 3.100 thousand. Above 30 ethnic groups live in the region. (Avar, Agul, Dargil, Kumuk, Lak, Lezghi and such)

Their majority of the Circassians that have been scattered all around the world live in the Turkish Republic.

The main problem in almost every place Circassians live is assimilation.

In Turkey after the establishment of the Republic because of their practices circumcisions were in the most disadvantaged group in terms of language culture and identity preservation.

Although it is not very satisfactory, some democratic rights have been gained and given in the last 20-30 years. For instance, Circassian is an elective language course in secondary education, two universities have opened Circassian Language and Literature departments, names, surnames, village names can be used in Circassian; the word Circassian can be used in the names of associations and as an outcome of democratization, the Pluralist Democratic Party, many founding members of whom are Circassians, has been established, all of which can be pronounced as positive development.

References:

- 1) İrfan Kalaycı T.C Türk İşbirliğine koordinasyon ajans başkanlığı Avrasya etütleri Tarih Kültür Ve iktisadi açıdan Çerkesya raporu.
- 2) Ayhan Kaya Çerkeslerin 150 yıllık Acısı makalesi İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi.
- 3) Ekrem Hayri Peker Kafkasya'dan Anadolu'ya
- 4) Hayri Ersoy Çerkes Tarihi
- 5) İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi

2.1. Çerkeslerin Dünyadaki Demografik Durumu

Emine sezgin, Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti Kurucu Üyesi ve Başkanı, Çoğulcu Demokrasi Partisi Kurucu Üyesi ve Parti Meclisi Üyesi, TR

Bu Gün dünyanın dört bir yanına dağılmış olan Çerkesler İnsanlık Tarihinin Başlangıcından itibaren Kuzey Kafkasyada/kaf dağının ardında yaşayan o yörenin otokton halkıdır.

4. yüz yılda Hun istilas 13. yüz yılda Moğol,14. yüz yılda ise Timur istilaları Kafkasya haritasını önemli değişikliğe uğratmıştır.

Ancak Bugün asıl konumuz 19. yüzyıldaki Rus yayılmacılığı sonucunda, "soykırım"a uğratılarak anavatanları istila edilip büyük bir kısmı Osmanlı imparatorluğuna sürülen Çerkes Halkının dünyadaki dağılımı ve demografik durumudur.

Sürgünde Osmanlıya sığınan Çerkeslerin Nüfusunun 1,5 milyonun üzerinde olduğu sanılıyor. Sürgün edilenlerin en az 500 bin kadarı, sürgün sırasında ve yerleştirildikleri bölgelerde olumsuz iklim, barınma, beslenme koşulları, salgın hastalıklar nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

Sürgün Sonrası Kuzey Kafkasya'da kalan Çerkeslerin sayısının ise 150 ila 200 bin arasında olduğu ifade edilmektedir.

Günümüzde Ana vatan dışında 12-13 ülkede yaşayan Çerkeslerin Kesin rakamlar bilinmemekle beraber Toplam nüfüsü : yaklaşık 10 milyon 250 bin civarında.Bu Nüfüsün 6 milyon 300 bini diasporada 3 milyon 950 binide anavatandadır.

Çerkes nüfusunun ülkelere dağılımı:

TÜRKİYE; Çerkes nüfusunun 5-6 milyon dolayında olduğu tahmin edilmektedir.

İSRAİL: Kfar-Kama ve Reyhaniye köylerinde çoğunluğu Şapsığ olan yaklaşık 3500 Çerkes yaşıyor.

ÜRDÜN: Çoğunluğu Şapsığ ve Kabardey 60 bin civarında Çerkes yaşıyor.

SURİYE: Savaş öncesinde çoğunluğu Abzekh, Kabardey ve Abaza olan 80 bin civarında çerkes yaşıyordu.

Şu anda Suriye çerkes sayısını bilmek çok mümkün görünmemektedir.

MISIR-TUNUS-LİBYA-LÜBNAN: Dedelerinin Çerkes olduğunu bilen Araplaşmış binlerce insan yaşıyor.

Günümüzde Libya'da Çerkes sayısının 135 bin olduğu tahmin ediliyor.

İRAK: Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının bir sonucu olarak 30 Bin civarında Çerkes yerleştirilmiştir

Irak'ta Çerkes adıyla bilinen Kuzey Kafkasyalıların % 75'ini Çeçenler oluşturmaktadır.

ALMANYA ; 40 Bin civarında Çerkes yaşadığı tahmin edilmekte bunların küçük bir kısmı ikinci dünya savaşı sırasında sığınanlardan kalanlar, büyük bir kısım ise sonradan Almanya ya göçenlerdir.

ABD ; Çerkesler New Jersey Eyaleti'nin Paterson kentinde yoğun şekilde yaşamaktadırlar. Toplam nüfusun 25.000 olduğu tahmin edilmektedir

CANADA; Diaspora dan göçen cerkes ler den 1000-1500 kadar kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir.

KUZEY KAFKASYA'DA Toplam Çerkes nüfusu yaklaşık 1,200 milyon civarında tahmin edilmekte Nüfusun Dağılımı aşağıdaki gibidir.

Adıgey Cumhuriyetinde: 98 bini adige (Çerkes) (nüfusun %20,6 sı)

Karaçay-Çerkes Cumhuriyetinde: 56 bini (Çerkes) (Nüfusun %11)

Kabardey-Balkar Cumhuriyetinde; 450 bini Kaberdey (Çerkes)
(Nüfüsün %52 si)

Krasnodar krayı; 13,800 çerkes Stavrapol krayı; 10,380. çerkes

Abhazy; 128 bini Abhaz (Nüfusun %51)

Güney Osetya: 47 bini Oset (Nüfusun %67)

Kuzey Osetya: 465 bini Osettir. (Nüfusun %65)

Çeçen-İnguş özerk cumhuriyeti; Toplam nüfusu 1.488 bin, Nüfusun 1.443 bini Çeçenlerden ve İnguşlardan oluşmaktadır.

Dağıstan cumhuriyetlerinin toplam nüfusu 3,100 bin, 30 un üstünde etnik gurup yaşar. (Avarlar,Agullar,Dargiller,Kumuklar,Laklar,Lezgiler v.b)

Bu kadar çok ülkeye dağılmış olan Çerkesler, sayısal olarak bugün en çok Türkiye cumhuriyeti'nde yaşamaktadır.

Çerkeslerin hemen hemen yaşadıkları her yerde en büyük sorunları asimilasyon.

Türkiye'deki Çerkesler Cumhuriyetin ilanından sonra uzunca bir dönem, uygulamalar nedeni ile dil, kültür ve kimliği koruma bakımından en dezavantajlı durumda idiler.

Ancak,yeterli olmamakla beraber, son 20-30 yılda daha demokratik haklar kazanılmaya/verilmeye başladı. Bunlara örnek olarak, orta öğretimde Çerkesçenin seçmeli dersi olabilmesi, iki üniversitede Çerkes Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin açılması, Ad, Soyad köy adlarının Çerkesce olarak kullanılabilmesi, dernek adlarında Çerkes kelimesinin kullanımı ve demokratikleşme sürecinin etkisi ile kurucularının çoğu çerkes olan Çoğulcu Demokrasi Partisi'nin kurulabilmesi gibi, pozitif gelişmeleri gösterebiliriz.

Kaynaklar :

1) İrfan Kalaycı T.CTürk İşbirliğive koordinasyon ajans başkanlığı Avrasya etütleri Tarih Kültür Ve iktisadi açıdan Çerkesya raporu.

2) Ayhan Kaya Çerkeslerin 150 yıllık Acısı makalesi İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi.

3) Ekrem Hayri Peker Kafkasya'dan Anadolu'ya

4) Hayri Ersoy Çerkes Tarihi

5) İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi

2/1 Emine Çerkesçe

2.1. Черкесхэм Дунеи Псом Щарилэ Демографическэ Щытыклэр:

Іэмине Сезгин

Ди зэманым, дунеим и щыплэ куэдым щызэбгырэдекъуауэ щыт Черкесхэр цыхугъэ тхыдэм къызышищидза лъэхъэнэ лъандэрэ Ищхъэрэ Кавказым щыпсэурэ а щыплэм и лъэпкъыжыу аращ.

Я 4-рэ лэщыгыуэм Гүннхэм, я 13-рэ лэщыгыуэм Монголхэм я къытеуэныгъэхэм, я 14-рэ лэщыгыуэм Тимур и къытеуэныгъэм епхауэ Кавказым и картэм зэхъуэкыныгъэ инхэр къыщыхъуауэ щытщ.

Ауэ ди нобэреи темэр, я 19-рэ лэщыгыгуэм къэхъуа Урыс теуэныгъэ нэужьым лъэпкъ клуэдым хадзэуа зи хэкур зырагъэбгына икли Уэсмэнлы къэралыгъуэм ирахуауэ щыт Черкес лъэпкъым дунеим щырилэ и демографическэ щытыклэмрэ къэралыгъуэхэм щырилэ я бжыгъэмрэ аращ.

Хэку ихуныгъэ нэужьым Уэсмэнлы къэралыгъуэм къитысхъа Черкесхэм я бжыгъэр миллион 1,5-рэм нэхърэ нэхъыбэу къалъытэр. Хэкум къырагъэкӀахэм щыщу мин 500 хуэдизыр гъэгум тетызэ е зырагъэттысхъа щыплӀэхэм я хъэуэм, псэукӀэ щыклӀэм, шхын мыгъуэтыным, уз зэрыцӀалэхэрэм епхауэ дунеим ехыжьаш.

Хэку ихуныгъэ нэужьым ИщхӀэрэ Кавказым къина Черкесхэм я бжыгъэри мин 150-200-рэ хуэдизу къагъэлъагъуэр.

Ди нобэреи зэманым Хэкум къинэмыщӀу къэралыгъуэ 12-13-м щыпсэурэ Черкесхэм я бжыгъэр фӀы дэдэу ямыщӀэу щытыми псори зэхэту миллион 10-рэ мин 250 хуэдизу къыжьаӀэр. Мы бжыгъэм щыщу миллион 6-рэ мин 300-р диаспорэм миллион 3-рэ мин 950-ри Хэкум щопсэу.

Черкес цыыху бжыгъэр къэралыгъуэхэм зэрыхэгущар:

ТЫРКУЕ: Черкесхэм я бжыгъэр миллион 5-6 хуэдизу къалъытэр.

ИЗРАИЛЬ: Къыфар-Къамэрэ Рейхъание къуажэхэмрэ и нэхъыбэр Щапсыгъэу Черкес мин 3500 щопсэу.

ЯРДАНИЕ: И нэхъыбэр Щапсыгърэ Къэбэрдеиуэ Черкес мин 60 щопсэу.
СИРИЕ: Зауэм ипӀкӀэ и нэхъыбэр Абдзэх, Къэбэрдеи, Абадзэуэ Черкес мин 80 хуэдиз щыпсэууэ щытащ. Иджырэ лъэхъэнэм щыпсэурэ Черкес бжыгъэр пщӀэн амал щыӀэкъым.
МЫСЫР-ТУНУС-ЛИБЯ-ЛЮБНАН: Зи адэшхуэхэр Черкесу зэрыщытар зыщӀэу Хъарып хъужьауэ мин куэдхэр зи бжагъэу цыыхухэр щопсэу. Ди зэманым Либям Черкес мин 135 хуэдиз щыпсэууэ я гугъуэщ.

ИРАК: Уэсмэнлы Къэралыгъуэм и щыплӀэ игъэттысхъэ политикэм ипкъ иткӀэрэ Черкес мин 30 хуэдиз ягъӀауэуэ щытащ. Ирак исэу Черкес цӀӀкӀэ яцыху ИщхӀэрэ Кавказ лъэпкъхэм ящыщым и %75-р Шэшэнщ.

ГЕРМАНИЕ: Черкес мин 40 хуэдиз исэу къалъытэр. Мыбыхэм ящыщ зы гуп цыкур етӀуэнэреи дунеи зауэ нэужьым лӀпхъуахэм ящыщщ, адрэхэр нэхъ иужьыӀуӀкӀэ а къэралыгъуэм лӀпхъуахэр аращ.

США: Черкесхэр Нев Жерси и Патерсон къалэм нэхъ зэгъусэу щопсэур. Я бжыгъэр мин 25 хуэдизщ.

КАНАДА: Диаспорэм илӀпхъукӀауэ Черкес 1000-1500 хуэдиз щыпсэууэ къалъытэр.

ИЩХӀЭРЭ КАВКАЗЫМ ис Черкесхэм я бжыгъэр миллион 1-рэ мин 200-рэ хуэдизу къабжыр.

Республикэхэм зэрэхэгущахэр мыпхуэдэщ:

Адыгеи Республикэм: Мин 98-р Адыгэ (Черкес) (Населением и %20,6-р)

Къэрэшэи-Шэрджэс Республикэм: Мин 56-р Адыгэ (Черкес) (Населением и %11-р)

Къэбэрдеи-Балъкъэр Республикэм: Мин 450-р Къэбэрдеи (Черкес) (Населением и %52)

Краснодар Край: Мин 13-рэ 800-р Черкес

Ставропол Край: Мин 10-рэ 380-р Черкес

Абхазия: Мин 128-р Абхаз (Населением и %51)

Южное Осетия: Мин 47-р Осет (Населением и %67)

Северное Осетия: Мин 465-р Осет (Населением и %65)

Шэшэн-Ингуш Республикэм: И цыху бжыгъэр миллион 1-рэ мин 488, мыбы щыц миллион 1-рэ мин 443-р еж Шэшэнхэмрэ Ингушхэмрэщ.

Дагистан Республикэм: И цыху бжыгъэр миллион 3-рэ мин 100-рэщ, лъэпкъ 30 нэхърэ нэхъыбэ щопсэу. (Авар, Агул, Дарги, Кумук, Лак, Лезги къ.н.).

Къедыбжэклá мыпхуэдиз къэралыгъуэхэм ящыцэу Черкесхэр нэхъыбэ дэдэу зыщыпсэхуэрэр Тыркуер аращ.

Черкесхэр зыщыпсэхуэрэ къэралыгъуэ псоми зыхуэзэу щыт я проблемэ нэхъыщхьэр ассимиляцэр аращ.

Тыркуем ис Черкесхэр, къэралыгъуэр республикэ щыхъугъэ лъэхъэнэм ирагъэклэклауэ щыт политикэхэм япкъ итклэрэ я бзэр, культурэр, идентичностыр яухъумэнымклэ я нэхъ зэранышхуэхэр зыгъуэта лъэпкъу щытащ.

Ауэ яужьрей илъэс 20-30-м куэд дэдэу щымытми демографическэ хуитыныгъэхэр къызыларыгъэхъэ, къараты хъуащ. Щапхъэуи курыт еджаплэхэм адыгэбзэр къыхэпхрэ дерсхэм зэрыхагъэувар, университеттум адыгэбзэ къудамэхэр къыщызэрызэлаухар, цлэ, унэгъуацлэ, къуаджэ цлэхэр адыгэ цлэхэу къызэрэпщтэфыр, хасэхэм я цлэхэм Черкес псалъэр зэрыхябгъэтхэфыр, республикэм къыщыхъу демократическэ щытыклэм епхауэ зи нэхъыбэр Черкесу щыт Чогулджу Демокраси Партиер зэрагъэувэфар позитивнэ зыужьыныгъэу къэбгъэлъэгъуэфынущ.

ЛИТЕРАТУРЭ

1) Ирфан Къалайджы/İrfan Kalaycı T.ÇTürk İşbirliğive koordinasyon ajans başkanlığı Avrasya etütleri Tarih Kültür Ve iktisadi açıdan Çerkesya raporu.

2) Іайхъан Къая/Ayhan Kaya Çerkeslerin 150 yıllık Acısı makalesi İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi.

3) Іэкрем Хъаири/Ekrem Hayri Peker Kafkasya'dan Anadolu'ya

4) Хъаири Іэрсой/Hayri Ersoy Çerkes Tarihi

5) İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi

EMİNE SEZGİN CV ENG

I was born into a Kabardey family in 1958 in Sivas / Gürün, Maraşlı village. In 1982, I graduated from Ankara Gazi University, Chemical Engineering Department as the second top student. In 1983, I started to work as a chemical engineer at Research and Development Laboratories at Marshall Paint company. I worked as a laboratory manager, training manager and marketing manager add different positions and retired from Marshall paint company on my own will in 2003, and then worked as a managing administrator for the Italian Casati Paint company in Turkey during its establishment,

structuring and branding work.

I left Casati paint company in 2010. In 2011, we founded a paint company with four partners. We have been producing construction and building paint under the brand name Füller paint.

I have taken part in several Caucasian cultural associations as a member and a board member since 1985. I've never broken apart from my culture and fellow citizens.

I was among the founding members of the reestablishment of Circassian Women Cooperation Association (ÇERKAD) and took part as a board member; I have assumed the presidency for six months now.

I was a founding member of the Pluralistic Democracy Party that was set up in 2014, and I am a board member presently.

I can speak Circassian and English.

e-mail: eminearslandok@hotmail.com

facebook: Emine Arslandok Sezgin

Eminem Sezgin, 1958 Yılında Sivas/Gürün Maraşlı Köyünde Kabardey bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldim. 1982 yılında Ankara Gazi Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Kimya Mühendisliği Bölümünü bölüm ikincisi olarak tamamladım.

1983 yılında Marshall Boya'nın Araştırma Geliştirme laboratuvarlarına Kimya Mühendisi olarak göreve başladım. Laboratuvar Yöneticisi, Eğitim Yöneticisi, Pazarlama Yöneticisi olarak çeşitli görevler yaptım 2003 yılında emekli olarak kendi isteğim le Marshall Boya'dan ayrıldım ve İtalyan Casati Boya'nın Türkiye'de Kurulma, Yapılanma ve Markalaşma Süreçlerini yöneten yönetici olarak çalıştım.

2010 yılında Casati Boya'dan ayrıldım. 2011 yılında, ortaklarından birisi olduğum 4 ortaklı SESA BOYA şirketini kurduk. FÜLLER BOYA markası ile inşaat boya üretmekteyiz.

1985 den itibaren çeşitli Kafkas Kültür Derneklerinde üye veya yönetici olarak görev aldım. Kültürümden ve Soydaşlarımdan hiç kopmadım.

2012 yılında yeniden kurulan Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin (ÇERKAD) kurucuları arasında ve sonrasında yönetiminde bulundum; 6 ay kadar önce başkanlık görevini üstlendim.

2014 yılında kurulan Çoğulcu Demokrasi Partisi'nin (ÇDP) kurucu üyeleri arasında ve halen yönetimindeyim.

Çerkesce ve İngilizce bilmekteyim.

e-mail: eminearslandok@hotmail.com

facebook: Emine Arslanok Sezgin

Сезгин Эминэ (Щоджэнхэ япху), 1958 гэм Сивас кьалэ и кьалэжьейуэ Гьюрюн и Марашлы кьуажэм зы кьэбэрдей унагьуэм сыкьышалъхуащ. 1982 гэм Анкара Гьази университетым и инжэнер факулътетым и химие кьудамэр нэхьыфI дьдэу еджа е2-нэуэ кьэзыухащ.

1983 гэм Маршал лэч фирмэшхуэм и кьэхутэ-кьэпщытэ лабораторием химие инженеру лъэжьэн щыщIэздзащ. Лабораторием и унафэщIу, гьэсэнэгьэ IуэхухэмкIэ унафэщIу, щапIэ-щэн (маркетинг) IуэхухэмкIэ унафэщIу сылэжьащ. 2003 гэм гуащIэхуэгьафIэу (пенсие) сыкьыхэкIыжри Касати лэч фирмэшхуэм и кьудамэр Тыркуейм щыухуэн, щыгьэбыдэн икIи щегьэцIыхун Iуэхугьуэхэр зезыгьакIуэ инжэнер унафэщIу сылэжьащ.

2010 гэм Касати лэч фирмэшхуэм сыкьыхэкIыжащ. 2011 гэм СЕСА лэч фирмэр дэрэгьуи 4 дьхьууэ дьухуащ. ФЮЛЛЕР ЛЭЧ и фIэщыгьэуэ унэщIхэм папщIэ лэч кьыщIыдогьэкIыр.

1985 гэм кьыщыщIэдзауэ Кьафкьас ЩIэнхабзэ Хасэ зэхуэмыдэхэм хасэхэту икIи унафэщIу сащылэжьащ. Си лъэпкь щIэнхабзэи си лъэпкьэгьухэми зэи пэлэщIэ сахуэхьуакьым.

2012 гэм аргуэру щIэрыщIэу зэхашэжа Адыгэ Цыхубз Зэдэлэпыкьуныгьэ Хасэр (ЧЕРКАД) зэхэзышахэм икIи и хасашхьэ хэтхэм сащыщI. Мази 6 хуэдиз хьуауэ сритхьэмадэ-гуащэщ.

2014 гэм яухуа КуэдпапщIэу Демократие Партиер (ЧДП) зэхэзышахэм икIи и унафэщIхэм сахэтщ.

Адыгэбзэрэ инджылызыбзэрэ сощIэ.

E-майл: eminearslandok@hotmail.com

Фесбук: Emine Arslanok Sezgin

2.2. What defines the Circassian Identity: E.g. Language, Culture, Xabza, Style of living, concern for the future, etc.

Asfar Shaov, Researcher, Maikop, Republic of Adygea, RA

Abstract: The article deals with the problem of the crisis of the ethno-cultural and ethno-social identity of the Circassians in the context of a globalizing world. It is necessary to be aware of the ongoing problems in order to survive and gain the future.

Keywords: ethnos, identity, globalization, traditional culture, ideology, ethnic consciousness, Circassians.

The modern world in the context of globalization is experiencing an identity crisis. In moments of historical challenges, the peoples face questions: Who are we? Who, do we want to become or stay? Fear of the wrong choice threatens with irretrievable loss of ourselves. Identity is formed within the framework of social values, a certain worldview, norms of behavior, common ideals, mentality, etc. Identity is concentrated in the history of the people as a result of its self-preservation. Ethnic self-awareness, sensations, mentality set the behavioral aspect of identity. It is important to note that it is the language that actively affects its native speaker, not only reflects, but also creates his national character.

In the Adyghe ethnos, the main public institution was the Adyghe Khabze. Being the main ethno-forming factor of the ethnic self-awareness of the Circassians, it expressed a spiritually practical system. It includes the relationship of a person to all aspects of life: social, industrial, family and household. Adyghe Khabze as an ideological system determined the moral ideal of human life, carrying a clear separation of good and evil.

Adyghe Khabze in the Adyghe ethnos establishes a normative sanction for Trust and Devotion. Trust and Devotion are conditioned by respect, and respect is impossible without a sense of freedom. Freedom itself is a sign of respect. If we want to have a future, we need knowledge that can guarantee this future. Today the Circassians have more questions than answers. Trust and Devotion (freedom, respect and love for the Adyghe people) will help to save themselves in the future. Thus, the Adyghe Khabze is connected with the general understanding of the Adyghes themselves in this world as the Adygs. Accordingly, Adyghe Khabze can be compared with an ethnic ideology that consolidates the Adyghe world within the boundaries of an ethnic group, and religion (Islam) pushes the boundaries of the ethnic space to the boundaries of Eternity. Adygehabze gives an understanding that we are Adygs, religion gives us the conviction of Who created us as Adygs.

2.2. Çerkes Kimliğini Neler Tanımlar: Dil, Kültür, Khabze, Yaşam Tarzı, gelecek kaygısı, ve diğer.

Asfar Şaov, Maykop, Adigey Cumhuriyeti

Özet: Makalenin ana konusu küreselleşen dünyada Çerkeslerin etno-kültürel ve etno-sosyal kimliklerinin aldıkları darbelerdir. Süregelen bu problemlerden haberdar olmak hayatta kalmak ve geleceğimiz için önemlidir.

Anahtar kelimeler: etnik, kimlik, küreselleşme, geleneksel kültür, ideoloji, etnik bilinç, Çerkesler.

Modern dünya küreselleşme sürecinde bir kimlik krizi yaşamaktadır. Bu gibi tarihsel süreçlerde insanlar şu soruları kendilerine sorar: Biz kimiz? Kim olmak ya da kalmak istiyoruz? Yanlış bir seçim geri dönülemez bir kaybın korkusuna sebep olur. Kimlik, toplumsal değerlerin, belirli bir dünya görüşünün, davranış kurallarının, ortak ideallerin, anlayışların birleşimidir. Kimlik, bir halkın tarih boyunca kendini korumasında yoğunlaşır. Etnik bilinç, duygular ve anlayış kimliğin dışı vurumudur. Ana dil de konuşmacısını direkt olarak etkilemekle kalmaz, kendi ulusal karakterini de oluşturur.

Adige halkındaki ana kamu oluşumu Adige Xabze idi. Çerkes ulusal bilincinin temeli olan bu oluşum pratik ahlaki kurallardan oluşur, bir bireyin hayatın tüm alanlarıyla ilişkilerini içerir, örneğin: toplumdaki, iş hayatındaki, ailesindeki ve sülalesindeki ilişkileri. Adige Xabze örnek insan hayatını amaç edinen ideolojik bir sistemdir ve Xabze’de iyinin ve kötünün belirgin bir ayrımı vardır.

Adige halkının Xabzesi güven ve özveriyi amaçlayan bir yaptırım sistemi gibidir. Güven ve özveri saygı olmadan, saygı da bir özgürlük algısı olmadan mümkün değildir. Özgürlüğün kendisi bir saygı göstergesidir. Eğer bir gelecek istiyorsak bu geleceğe garantileyen bilgiye sahip olmalıyız. Günümüzde Çerkeslerin kafalarında cevaplardan çok sorular bulunmakta. Güven ve özveri (özgürlük, saygı ve Adige halkına sevgi) gelecekte kendilerini kurtaracaktır. Bu yüzden Adige Xabze, Adigelerin tüm dünyada kendilerini algılayabildiği bir sistemdir. Adige Xabze, bir etnik grubu kendi içinde bütünleştiren bir ideolojidir, buna karşılık din (örn. İslam) etnik sınırları kaldırıp evrenseldir. Adige dili bize Adige olmamızın bilincini verir, din ise bizi kimin Adige olarak yarattığı bilincini verir.

2.2. Адыгэ лъэпкъыныгъэр сыда къэзыгъэнафэхэрэр: Бзэр, Шэнхэбзэр, Хабзэр, Цылэкэ-псэуклэр, Къэклошт гъашлэм игумэкI-гупшыс ыкIи нэмыкIхэр

ЗэхъокIыныгъэ инхэм ящытыкIэм черкес шъхъэфэгъэдэныгъэр къэзгъэунэфрэр

Шъаукъо Асфар, Адыгэ Республикэр, Мыекъяупэ

Къызытегущылэрэр кIэкIэу: Зэрэдунаеу зэфэдэ хъуным тыкъыфэзыщэрэ зэхэтыкIэм илхъан адыгэмэ яшъхъэфэгъэдэныгъэрэ ыкIи лъэпкъкультүрэрэ япхыгъэ Iофыгъохэу узыгъэгумэкIын фаехэр статьям къыщегъэнафэх. Iофыгъохэу реклокIхэрэр зыфэдэхэр зэхэшлыкIыгъэнхэ фае лъэпкъэу укъэнэным ыкIи неущрэ уилэным пае.

Мэхъанэшхо зилэ гущылэхэр: лъэпкъ, шъхъэфэгъэдэныгъэ, зэфэдэным къыфэзыщэрэ, шэнхэбзэ культурэр, зэхэшлыкIыкIэ, лъэпкъ зэхашлэ, черкес.

Зэрэдунаеу эфэдэ хьуным тыкыфэзыщэрэ зэхэтыклэм илэхъан. Джырэ тидунай шъхьэфэгэдэныгъэм зэхьоклыныгъэшхо щыфэхьу. Узыхэмыдэ мыхьунэу юфыгьохэр кызыщилэтыхэрэ лэхъанэм цыфыбэмэ апашъхьэ упчлэхэр кьетаджэх: Тыхэт тэ? Хэт фэдэ тыхьунэу тыфая е тызэрэщытэу тыкьанэ тшоигьуа? Мытэрэзыр кыхэпхымэ үзэрэщытэу укэмынэжьыныр шынагьо. Шъхьэфэгэдэныгъэр зыгьэпсырэр: дунэегурылоклэныгъэр, чылэгьо хэбзэшлүхэр, дунэеплгыклэ гэнэфагьэхэр, зеклоклэ шапхьэхэр, зэдэштэгъэ шлуагьэхэр, нэмыкхэр. Шъхьэфэгэдэныгъэр зыщызэгъэулугъэр лъэпкьым итхыд еж кызыэтэзыгьэнэжьырэри ары. Лъэпкь зэхэшлыкым, зэхашлэм, дунэегурылоклэныгъэм, зеклоклэ-шыккыу кьатыхэрэм шъхьэфэгэдэныгъэр кьагьэнэфэжьы. Мэхьанэшхо илэу тэлъытэ кыккыгьэтхыгьэныр, бзэр зылулым рыпсалхэрэм изэхэшлык кызыэрехьоклы, лъэпкь шэныр кьегьэлъагьо, ары паклошь кьегьэпсы.

Адыгэ лъэпкьым апшээрэ чылэгьо институтэу илэр – адыгэ хабзэр ары. Адыгэмэ ялъэпкь зэхэшлыкым лъэпкьгьэпс лъапсэу ар фэхьугъэу ащ цыфыгъэу ахэлъымрэ япсэуклэрэ кьегьэлъагьох. Щылаккэм ылъэныкьо пстэумэ цыфыр зэрафыщыт шыккыр ащ кызыэлъеубыты: чылагьор, лэжьэныр, унагьор, хьызмэтыр. Адыгэ хабзэм – адыгэмэ еплгыккыу дунаем фырялэм – намысышо цыфым игьашлэ кьегьэнафэ, шлүмрэ емрэ зэхэугуфыккыгъэу зэпигьэуцухээ.

Адыгэ хабзэм адыгэ лъэпкьым изын кыхелхьэ Цыхьэрэ Фэшъыпкьэныгъэккырэ. Цыхьэмрэ Фэшъыпкьэныгъэмрэ лъытэныгъэм кыхэккыкы, шъхьафитыныгъэр зэхэмышлэу лъытыныгъэ кыпхэфэщтэп. Еж шъхьафитыныгъэр – ари лъытэныгъэм инэшан. Неущырэ тилэнэу тыфаемэ, шлэныгъэу неущырэм тыфэзыщэщтхэр тлэккылынхэ фае. Непэрэ мафэхэм черкесмэ упчлэу ялэхэм янахьыбэ джэуапынчъ. Цыхьэмрэ Фэшъыпкьэныгъэмрэ (шъхьафитныгъэр, лъытэныгъэр, лъэгъуныгъэр адыгэ цыфмэ ялъэпкь фырялэмэ) неущрэм лъэпкьыр кыгьэнэжьынымккы лэпылэгъушлү фэхьуцтых. Джащ тетэу адыгэ хабзэм елъытыгь адыгэмэ адыгэу залъытэжьэу дунаим тетынхэмккы. Зэрэхьурэмккы, адыгэ хабзэр лъэпкь зэхэшлыккыккы еплгытыми хьунэу щыт. Адыгэхэу дунаим щызэбгырытэкугьэхэр зы лъэпкьэу зэзыпхырэр ары. Диным (ислъамым) лъэпкьым ичлыналъэ гьунэнчэу кьешы. Адыгэ хабзэм тызэрэадыгэр зэхытегьашлэ, диным тшошь егьэхьу адыгэу тыкьэзгьэшлыгъэр.

2.2. Что определяет черкесскую идентичность: язык, культура, хабзэ, образ жизни, забота о будущем и др.

Гарантии черкесской идентичности в ситуации глобальных трансформаций.

Шаов Асфар Аскерович, Республика Адыгея, Майкоп

Аннотация: В статье рассматривается проблема кризиса этнокультурной и этносоциальной идентичности адыгов в условиях глобализирующегося мира. Необходимо осознание происходящих проблем, чтобы сохраниться и обрести будущее.

Ключевые слова: этнос, идентичность, глобализация, традиционная культура, идеология, этническое сознание, черкесы.

Современный мир в условиях глобализации переживает кризис идентичности. В моменты исторических вызовов перед народами встают вопросы: Кто мы? Кем мы хотим стать или остаться? Страх перед неверным выбором грозит безвозвратной потерей самих себя. Идентичность формируется в рамках социальных ценностей, определенного мировоззрения, норм поведения, общих идеалов, ментальности и др. Идентичность сконцентрирована в истории народа как результат его самосохранения. Этническое самосознание, ощущения, ментальность задают поведенческий аспект идентичности. Важно отметить, что именно язык активно воздействует на своего носителя, не только отражает, но и создает национальный характер.

В адыгском этносе главным общественным институтом выступает – адыгэхабзэ. Являясь основным этнообразующим фактором этнического самосознания адыгов, оно выражало собой духовно-практическую систему, включающую в себя отношения человека ко всем сторонам жизни: социальной, производственной, семейно-бытовой. Адыгэхабзэ как идеологическая система, определяло нравственный идеал человеческой жизни, неся в себе четкое разделение добра и зла.

Адыгэхабзэ в адыгском этносе устанавливает нормативную санкцию на Доверие и Преданность. Доверие и Преданность обусловлено уважением, а уважение невозможно без чувства свободы. Сама свобода – это признак уважения. Если мы хотим иметь будущее, нам нужны знания, которые могут гарантировать это будущее. Сегодня у черкесов больше вопросов, чем ответов. Доверие и Преданность (свобода, уважение и любовь к адыгскому народу) помогут сохранить себя в будущем. Таким образом, адыгэхабзэ связано с общим пониманием адыгами себя в этом мире как адыгами. Соответственно, адыгэхабзэ можно сравнить с этнической идеологией, которая консолидирует адыгский мир в границах этноса, а религия (ислам) раздвигает границы этнического пространства до границ Вечности. Адыгэхабзэ дает понимание, что мы – адыги, а религия дает убежденность в том, Кто нас сотворил адыгами.

Shaov Asfar Askerovich, leading researcher of the Adyghe Republican Institute for Humanitarian Research named after T. M. Kerashev (ARIGI), Doctor of Philosophy, e-mail: asfarshaov@mail.ru, participation in the conference – online

Dr. Asfar Askeroviç Şaov, Adige Cumhuriyeti T.M. Keraşev Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (ARIGI) baş araştırmacısı, e-mail: asfarshaov@mail.ru,

Küresel Değişimlerde Çerkes Kimliğini Garanti Altına Almak

Шъаукъо Асфар Аскэр ыкъу, Гуманитар ушэтынхэмкӀэ адыгэ республикэ институтэу КӀэрэщэ Тембот ыцӀэкӀэ щытым ишӀэныгӀэлэжь нахьышгӀхь, философии шӀэныгӀэхэмкӀэ доктор, e-mail asfarshaov@mail.ru, конференцием online зэрэхэлэжьэщтыр

Шаов Асфар Аскерович, ведущий сотрудник Адыгейского республиканского института гуманитарных исследований им.Т. М. Керашева (АРИГИ), доктор философских наук, e-mail: asfarshaov@mail.ru, участие в конференции – он-лайн

2.3. Circassians in Diaspora: Challenges and Advantages – What is needed to preserve identity?

Murat Özden, Author, Activist and President of the Maltepe Circassian Association, TR

The meaning of the word “diaspora” is “detached” in ancient Greek. It is defined as a group of people detached from their homeland because of wars, tyranny or other economical reasons.

Circassian people was forced to become a diasporic nation after Russia’s imperial ambitions to conquer the Circassian homeland, the genocide they conducted and the exile Circassians faced as a result to the Ottoman Empire. Today, more Circassians live in diaspora rather than in homeland.

The Circassians were exiled to Ottoman lands but the dissolution of the Ottoman state and the foundation of new states in those lands caused the biggest disruption in communication between Circassians. There are communities of Circassians and leftovers of former communities in former Yugoslavia, Romania, Bulgaria, Turkey, Cyprus, Israel, Jordan, Lebanon, Syria and Iraq. We also have communities of Circassians all around the world that originated from these communities.

In addition to the dissolution of the Ottoman state, the regime change in Russia, the subsequent Iron Curtain and the ideological oppression that came with the Cold War all contributed to continued disconnection between homeland and diaspora Circassians.

Let’s list the problems that diaspora Circassians face:

- 1- The racist attitudes of the newly founded states that followed the Ottoman Empire
- 2- Turkification of all peoples in Turkey including Circassians and destruction of identity awareness, similar policies in other countries
- 3- Language and national music bans causing the acceleration of assimilation
- 4- Russia’s authoritarian region not desiring a strong Circassian diaspora and manipulation our institutions
- 5- Different alphabets being used in different countries (e.g. Latin in Turkey and the West, Arabic in the East and Cyrillic in Homeland); a common alphabet is a necessity
- 6- The deletion of our historical memory and identity awareness being the most important obstacles towards unity
- 7- The current generation without their mother tongue but with identity awareness lacking a common communication platform

On the advantages of being a diaspora nation:

- 1- We can financially aid our Homeland, just like the Jewish and Armenian diasporas, of whom, in my opinion, we should follow the example.
- 2- In every country we can designate one Circassian as an ambassador and one as consul in every city to serve as problem solvers.
- 3- We can make use of the resources, culture and economy of every country
- 4- We can contact human rights organizations in these countries and ask for their support in Circassian cause
- 5- We can use the help of Circassians living in countries where institutions such as UN, UNESCO and UNPO are located

6- We can utilize internet to its full extent in commercial, cultural and artistic fields

The best strategy we can employ is to establish professional institutions and to start a Circassian political struggle in a global scale.

2.3. Diasporadaki Çerkesler: Zorlukları ve Avantajları; Kimliği Koruma Adına neler Yapılmalı?

Murat Özden, Maltepe Çerkes Derneği Başkanı, TR

Diaspora eski Yunancada “kopuntu” demektir. Savaş, baskı, zulüm yada ekonomik nedenlerle vatanından ayrı düşmüş ulus, kavim ya da dini bir inanç topluluğunun azınlık olarak başka bir ülkede yaşamalarını ifade eder.

Rusya'nın emperyal emelleri ile Çerkes vatanını ele geçirmek için Çerkesya'ya açtığı savaş sonucu, uğradıkları soykırım ile Osmanlı Ülkesine zorla sürülmeleri, Çerkesleri diasporik bir halk durumuna getirmiştir. Günümüzde Anavatanda yaşayandan çok daha fazla Çerkes diasporada yaşamaktadır.

Çerkes sürgünü, Osmanlı ülkesine yapılmıştır. Ancak Osmanlı ülkesinin dağılması sonucu kurulan yeni devletlerin sınırları Çerkesler arasındaki iletişimin önündeki en büyük engellerden birini oluşturmuştur. Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Kıbrıs, İsrail, Ürdün, Lübnan, Suriye ve Irak'ta Çerkes yerleşimleri ve kalıntıları mevcuttur. Bu ülkelerden dünyanın neredeyse her ülkesine dağılmış Çerkes toplulukları mevcuttur.

Osmanlı ülkesinin dağılma sürecinde Rusya'da meydana gelen rejim değişikliği, örülen Demir perde, soğuk savaş döneminin katı ideolojik baskıları, Anavatan ile Çerkes diasporaları arasındaki iletişimin ve ilişkinin uzun süre kopuk kalmasına neden olmuştur.

Bu durumda diasporadaki Çerkeslerin karşılaştığı zorlukları sıralayalım :

- 1-)Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra yerine kurulan devletlerin ırkçı ve otoriter yapısı.
- 2-)Özellikle Türkiye'de anayasal zorunluluk olarak herkesin Türk olarak kabul edilmesi ve Tüm Türkiye Halkları ile birlikte Çerkeslerin de Türkleştirilmesi çabası kimlik bilincini yok etmiştir.
- 3-) Uygulanmış olan dil yasakları dilin ve müziğin yok olmasını beraberinde getirmiş ve asimilasyonu hızlandırmıştır.
- 4-)Anavatanımızın içinde bulunduğu Rusya'nın otoriter rejiminin güçlü bir Çerkes Diasporası istememesi ve kurumlarımız üzerinde manüplasyonlar yapması.
- 5-)Farklı ülkelerde ve Anavatanda değişik Alfabelerin kullanılıyor olması iletişimin önündeki en büyük engellerden biri olarak durmaktadır. Anavatanda kiril, Türkiye ve Batı Dünyasında Latin, Ortadoğu'da Arap, İsrail'de Arami Alfabetesinin kullanılıyor olması. Ortak bir iletişim alfabetesinin oluşturulması gereğini ortaya çıkarmaktadır.
- 5-) Yaşanan ağır asimilasyoncu baskılar sonucu kaybedilmiş olan tarihsel hafızamız ve kimlik bilinci kaybımız dayanışmanın önündeki en büyük engeldir.
- 6-) Dili kaybetmiş ama kimlik bilinci olan nesillerin ortak bir iletişim aracının olmaması.

Diasporik bir halk olmanın avantajlarına gelince ;

1-)Örnek almamız gereken diasporalar Yahudi ve Ermeni Diasporaları olmalıdır.Yahudilerin İsrail'e, Ermenilerin Ermenistan'a yaptığı gibi Anavatanımıza maddi destek sağlayabiliriz

2-) Her ülkede yaşayan bir Çerkesi büyükelçi, her şehirde yaşayan bir Çerkesi de başkonsolos olarak tayin edip sorun çözme merkezleri oluşturabiliriz.

3-) Farklı ülkelerin kültür ve ekonomilerinden yararlanarak kaynaklar yaratabiliriz.

4-) Yaşanılan her ülkenin insan hakları örgütleri ile temasa geçip Çerkes davasının tanıtılmasını sağlayıp desteklerini alabiliriz.

5-)Birleşmiş Milletler, Unesco ve Unpo gibi bizi ilgilendiren uluslararası kuruluşlara ulaşmamızda, o ülkelerde yaşayan soydaşlarımızın katkılarını sağlayabiliriz.

6-) İnternetin yarattığı imkanları sonuna kadar kullanıp ticari, kültürel ve sanatsal paylaşımlarla çok büyük katma değerler yaratabiliriz.

Kimliği Koruma adına yapılması gereken en önemli şey uzmanlaşmış kurumlar yaratmak ve merkezinde Çerkes Milliyetçiliği olan Uluslararası boyutta Çerkes Davasını yükseltecek politik bir mücadele başlatmaktır.

2.3. Хэхэс адыгэхэр: якъиныгъохэр, яамалхэр; лъэпкъыгъэр къаухъумэным пае ашлэпхъэхэр

Оздэн Мурат

Диаспора псалъэм и мэхъэнэр пэсэрэ алыджыбзэкIэ (грек) «пычыгъ, пыутыгъ, пызыгъ» ылоу ары. КъызыхэкIырэр зэо-банэми, бырсыр хъэлэбэлыкъми, шIэпхъэджагъэ-егъэзыгъэ Iофми, экономиер арыми зи хэку пэлэпчъэ хъугъэ лъэпкъыр, лIакъор, зэфэдэ дин е дин зэхашIэ зилэхэр щымакIэхэу нэмыкI хэгъэгу щэпсэумэ ары диаспоракIэ заджэхэрэр.

Импераил гугъэ-гупшысэкIэ Адыгэ Хэкур зылэригъэхъэнэу Урысиер къызэрэзэуагъэм, къызэрэбгъэрыкIуагъэм къыхэкIкIэ, лъэпсэрых-лъэпкъыгъэкIодым хэтэу Осмэн чыналъэм лыгъэкIэ къызэрафыгъэм адыгэхэр диаспорэ лъэпкъ – хэхэс ышыгъэх. Непэрэ мафэм Хэкум щыпсэурэм бэкIэ нахыбэу адыгэ щэпсэу IэкIыбым – диаспорэм.

Адыгэ хэкурыфыр зыдэгъэзагъэр Осмэн чыналъэр арыгъэ. Ау Осмэн къэралыр зызэхэзыжыу уж агъэпсыгъэ къэралыкIэмэ ягъунапкъэхэр адыгэмэ я зэрэшIэн-зэпышIэн ипэрыогъушхомэ ащыщы хъугъэ. Югославия, Румения, Булгария, Тыркуе, Кипыр, Исраел, Иорданиер, Диван, Сириер ыкIи Iырак фэдэ къэралмэ адыгэ тIысыпIэ-псэупIэхэр ащылэх. А къэралмэ арыкIыгъэхэу зэрэдунаеу Iоми хъунэу къэралыгъуабэмэ адыгэ купхэр ащэпсэху.

Осмэн къэралым изэхэзыжыгъо лъэхъаным Урысыем къыщыхъугъэ режим зэхъокIыныгъэм, гъунапкъэ гъучI Iухъом, зэо чыIэ лъэхъаным идеологияе пытэм, Хэкумрэ диаспора адыгэхэмрэ азфагу зэпышIэныгъэ-зэрэшIэныгъэ амалхэр бэрэ зэпычыгъэу къагъэнагъ.

Арэу зыхъурэм диаспора адыгэхэр зыпэлүфэгъэ къиныгъохэр пычыгъо зырызэу къытIотыкIын:

1-Осмэн къэралыр зызэхэожьы уж ащ ычһыпһэкһэ агһэпсыгһэ къэралхэр расист-диктатор шһыкһэу зэрэхһугһэр.

2-Зэкһэми анахһэу Тыркуем и къэралхэбзэ шһхһалэм цһыф пстэури тыркоу кһызэригһэуцурэм ыкһи Тыркуем щыпсэурэ адырэ лһэпкһ пстэуми афэдэу адыгэхэри тырку ашһынэу зэрэпылһыгһэхэм тилһэпкһыгу, ти лһэпкһ зэхашһэ ыгһэкһодыгһ.

3-Бзэ щыгһэзиеныгһэм тиньдэлһфыбзи ти лһэпкһ орэдхэри тшһуигһэкһодыгһ, тиассимылацэр ыгһэлһэшыгһ.

4-Ти Хэкужэ зыхэт Урысыем и диктатор режим, ар адыгэ диаспора лһэш зэрэфэмыер ыкһи тихасэхэр ащ зэрэфиунэтһырэр.

5-Һэкһыб хэгһэгу зэфэшһхһафхэми Хэкуми тхэпкһылһэ (алфавит) зэфэмыдэхэр ащызэрахһэу зэрэщытыр тизэрэшһэн-зэлһэлэсынкһэ зиягһэ къакһорэ пкһыгһомэ зэу ащыщ. Хэкум кириллыр, Тыркуеми Европэ къэралхэми латиньыр, къокһыпһэ-гурытым арап ыкһи арами тхэпкһылһэхэр щызэрахһэу зэрэщытым зы тхэпкһылһэ тилэн зэрэфаер нахһы лупкһэу кһегһэлһагһо.

6-Тызыхэтыгһэ ассимилацэ пытэ лһэшым кһыхэкһкһэ ти тхыдэ шһэжэ ыкһи ти лһэпкһ зэхашһэ зэрэтшһокһодыгһэр тызедэлһэжһынымкһэ типэрыогһушхомэ зэу ащыщ.

7-Бзэр ашһокһодыгһэми лһэпкһ зэхашһэ-шһэжэ лһэш зилэ кһэблэхэм зы зэрэшһэ-зэлһэлэс амал зэрямылэр.

Диаспорэ лһэпкһэу щытыным кһыхһырэ лэшһэхыгһэхэм зафэдгһазэмэ:

1-Шысэтехыпһэу, шапхэу зыфэдгһэуцун фае диаспорахэр журт ыкһи ермэл диаспорэхэр арых. Журтхэмэ Исраэл, ермэлхэмэ Армениям зэрэфашһэу тэри ти Хэку ахһшэ-мылһку локкһэ тыдэлэпылэн тлһэкһын фае.

2-Къэрал пэпчэ щыпсэурэ адыгэмэ ащыщэу зы лһыкһо (посол), кһэлэ пэпчэ щыпсэурэ адыгэмэ ащыщэу зы консул ащыгһэнэфагһэу, локфыгһо зэшһохыпһэ гупчэхэр зэдгһэпэшы хһуцт.

3-Кэрал зэфэшһхһафхэмэ яшһэнхабзэ, яэкономие зыфэдгһэшһхһапэзэ амал зэдгһэгһотын тлһэкһын фае.

4-Тызыщыпсэурэ къэрал пэпчэ цһыф фэшһуашэхэр кһэухһумэным локф дзышһлэрэ чылагһо зэхэһаныгһэхэм запытшһэу, адыгэ локфыр агурыдгһалозэ кһыздедгһэлэнхэ тлһэкһын фае.

MURAT OZDEN

He was born in 1955 in Gonen. He graduated from Marmara University Faculty of Business Administration. He lives in Istanbul and works as a Financial Advisor. He is married and has two children.

He has three published books named “National Problem and Circassian Position”, “Pioneers of Circassian Politicization”, “Gönen-Manyas Circassian Exile”. In 1984, he was trialed and imprisoned for 1.5 years because of his book "The National Problem and the Position of the Circassians".

He has been a member and manager of many Circassian NGOs. He is one of the founders and spokesperson of the Circassian Rights Initiative. He is currently the chairman of the "Maltepe Circassian Association".

He has a Music album called “Kenexejige voredxer-Resurrected Songs”. He writes lyrics in Circassian language and collects Circassian Song compilations.

His articles were published on the websites of Cherkessia-Net, Kafkasevi. His articles are still being published on the websites of Özgür Çerkes and Çerkes-Fed.

MURAT ÖZDEN, 1955 Yılında Gönen’de doğdu..Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesini bitirdi.İstanbul’da yaşamakta ve Mali Müşavirlik yapmaktadır.Evli ve iki çocuk babasıdır. “Ulusal Sorun ve Çerkeslerin Konumu”, “Çerkes Siyasallaşmasının Öncüleri “, “Gönen-Manyas Çerkes Sürgünü “ isimli üç adet yayınlanmış kitabı bulunmaktadır.1984 yılında “Ulusal Sorun ve Çerkeslerin Konumu” isimli kitabından dolayı yargılanmış,1,5 yıl ceza almış ve hapis yatmıştır. Çok sayıda Çerkes STK’sının üyeliği ve yöneticiliğini yapmıştır.Çerkes Hakları İnsiyatifi’nin kurucularındandır ve sözcülüğünü yapmıştır.Halen “Maltepe Çerkes Derneği”nin başkanlığını yapmaktadır.

“Kenexejige voredxer-Dirilen Şarkılar”isimli bir Müzik albümü mevcuttur.Çerkesce şarkı sözleri yazmakta ve Çerkesce Şarkı derlemeleri toplamaktadır. Cherkessia-Net,Kafkasevi web sitelerinde yazıları yayınlanmıştır.Halen Özgür Çerkes ve Çerkes-fed web sitelerinde yazıları yayınlanmaya devam etmektedir.

ОЗДЕН МУРАТ, 1955 гъэм Гёнен къыщыхъугъ. Истамбул-Мрамор университетым и экономиие факъльтетыр къыухыгъ. Истэмбул щэпсэу, экономиие ИофхэмкIэ упчIэжьэгъоу Иоф ешIэ. Унагъэо иI, бынитIу ят.

«Лъэпкъ Иофыгъор ыкIи Адыгэмэ ящытыкI», «Адыгэ политизацэм илъэгъохэщхэр», Гёнен-Манияс Адыгэхэр зэрэрафыгъэр» аIоу тхылъищ къыдэкIыгъэу иI. 1984 гъэм «Лъэпкъ Иофыгъор ыкIи Адыгэмэ ящытыкI» зыфилорэ тхылъым пае судым рати илъэсрэ ныкъуэрэ лъэхъошым исынэу тазыр тыралъхъагъ икIи рагъэсыгъ.

Адыгэ чылагъо зэгохъэныгъабэмэ ахэтыгъ, унэшъошлэуи щытыгъ. Адыгэ фитыныгъэхэмкIэ инициятывэ зыфилорэ зэкIэхъыеныгъэм икIэщакIомэ ащыщ ыкли ащ ипсэлъакIоу щытыгъ. Джыдэдэм «Малтепе Адыгэ Хасэм» итхъэмат.

«Къэнэхъэжыгъэ ордэхэр» ылоу зы ордэ албом иI. АдыгабзэкIэ ордэ гущылэхэр етхы ыкли адыгэ ордэхэр зэфехъэсы.

Cherkessia-Net, Kafkasevi web интэрнэт нэклибгъухэм итхыгъэхэр къыщытырадзагъэх. Джыри Адыгэ шъхъэфит (Özgür Çerkes), Чекрес-фэд (Çerkes-fed) интэрнэт нэклибгъухэм итхыгъэхэр къыщытырадзэх.

2.4. CIRCASSIANS IN THE HOMELAND: CHALLENGES AND ADVANTAGES; WHAT IS NEEDED TO BE DONE TO PRESERVE IDENTITY?

Zuriyet Zhade

The Circassians are among the peoples whose roots go back thousands of years. The main markers of ethnic identity include history and culture, which act as unifying features that create a unique image of the ethnic group. The components of the traditional culture of the Circassians (language, religion, folk art, folklore, traditions, customs, rituals, stereotypes of behavior, housing, food, etc.) have a pronounced ethnic coloring.

An important marker of ethnic identity is the language as a symbolic memory, storage and carrier of the culture of the ethnic group. Any Circassian, whether in Adygea, Kabardino-Balkaria or Karachay-Cherkessia, as well as a compatriot abroad (about 80% live outside the ethnic territory), calls his language "Adyghe", i.e. Adyghe language.

In order to preserve and develop the language, the Council for the Adyghe language was created under the Head of the Republic of Adygea, the Project Office for the study and preservation of the Adyghe language on the basis of the Adyghe Republican Institute for Humanitarian Research. Currently, the Adyghe State University is implementing the strategic project "Valley of Languages - AdygLand", the purpose of which is to create a regional center for the development of technologies for the preservation, study and development of languages and ethnic culture of small peoples.

In recent years, there has been a steady expansion of the use of the Adyghe language, the strengthening of the positions and status of which is facilitated by the holding since 2019 of the International educational campaign "Adyghe Dictation".

In Adygea, the Adyghe language is studied in pre-school organizations, in which ethnic circles, mini-museums have been created, which are one of the forms of introduction to the national culture; the manual "My language is my world" was developed for accelerated learning of the language. In schools, more than 30% of the total number of students study Adyghe literature and language as their native language; a pilot project is being implemented on in-depth study of the language for schoolchildren with different levels of knowledge of the Adyghe language; studying the culture and way of life of the people. Every year a month of the native language is organized, complex work is carried out to stimulate the younger generation to learn the language, preserve and develop traditions, art and culture. This is facilitated by the work on the creation of new textbooks and manuals. Much depends on the family, where interest in the national culture and language is also instilled.

One of the main factors consolidating the Circassians is an unofficial symbol - a set of rules and moral and ethical standards called "Adygage". The Circassians themselves interpret this concept in a wide range, understanding humanity (humanism) in a general sense, in a narrow sense - a set of traditional rules of conduct, including the norms of etiquette (Adyghe habze). These principles, which are the ideological environment for educating the younger generation, underlie the activities of the public movement "Adyghe Khase - Circassian Parliament" of the Republic of Adygea.

To preserve the Circassian identity, a coordinated identity policy is needed; systematic efforts of interested representatives of the expert and scientific community, including monitoring studies of identity and language strategies; further study of the Adyghe language as one of the main mechanisms for translating the socio-cultural experience of generations, its backbone role in preserving the communicative space of the ethnic group.

One of the tools for protecting and preserving the ethnos is the development of the Concept for the Preservation of the Circassian Identity - a system of principles, goals and objectives aimed at creating conditions for maintaining and developing the identity of the history, culture, language, habze of the Circassians living in their historical homeland and in numerous countries of the Circassian diaspora.

2.4. ANA YURTTAKİ ÇERKESLER: ZORLUKLARI VE AVANTAJLARI; KİMLİĞİ KORUMAK İÇİN NE YAPILMALIDIR?

Züriyet Zhade

Çerkesler, kökleri binlerce yıl öncesine dayanan halklar arasındadır. Etnik kimliğin ana belirleyicileri olan kültür ve tarih, etnik grubun benzersiz imajının yaratılmasında rol oynar. Çerkeslerin geleneksel kültürünün bileşenleri (dil, din, halk sanatı, folklor, gelenekler, ritüeller, davranış kalıpları, barınma, yemek vb.) belirgin bir etnik renge sahiptir.

Etnik kimliğin önemli bir göstergesi, etnik grubun kültürünün sembolik bir hafızası, depolanması ve taşıyıcısı olarak dildir. Adıgey, Kabardey-Balkar veya Karaçay-Çerkes'te olsun veya yurt dışında yaşayan (yaklaşık %80'i etnik bölgenin dışında yaşıyor) bir çerkes olsun, dilini "Adıgebze", yani Adıge dili olarak adlandırır.

Dili korumak ve geliştirmek için, Adıge dili konseyi Adıge Cumhuriyeti Başkanlığı altında oluşturuldu. Proje Ofisi Adıge dilini araştırmak ve korumak adı altında Adıge Cumhuriyeti İnsani Araştırmalar Enstitüsü temelinde çalışmaktadır. Şu anda, Adıge Devlet Üniversitesi, amacı; dillerin ve küçük halkların etnik kültürünün korunması, incelenmesi ve geliştirilmesi için teknolojiler geliştirmek ve bölgesel bir merkez oluşturmak olan "Diller Vadisi - Adıge Ülkesi" stratejik projesini uygulamaktadır.

Son yıllarda, Adıge dilinin kullanımında sürekli bir genişleme olmuştur. 2019 dan beri uygulanan Uluslararası dil kampanyası' Adıge Dikte'nin bu durumun kolaylaştırılmasında önemli katkısı olmuştur.

Adıgey'de, ulusal kültüre giriş biçimlerinden biri olan etnik çevrelerin, mini müzelerin oluşturulduğu okul öncesi organizasyonlarda Adıge dili çalışılır; "Benim dilim benim dünyamdır" kılavuzu, dilin daha hızlı öğrenilmesi için geliştirilmiştir. Okullarda toplam öğrenci sayısının %30'dan fazlası Adıge edebiyatını ve dilini ana dilleri olarak öğrenmektedir; Adıge dili hakkında farklı bilgi düzeylerine sahip okul çocukları için dilin derinlemesine incelenmesine yönelik bir pilot proje uygulanmaktadır; "insanların kültürlerini ve yaşam tarzlarını incelemek". Her yıl bir ay anadil ayı olarak düzenlenir, genç neslin dili öğrenmesini teşvik etmek, gelenekleri, sanatı ve kültürü korumak ve geliştirmek için kapsamlı çalışmalar yapılır. Bu, yeni ders kitaplarının ve el kitaplarının oluşturulmasıyla ilgili çalışmalarla kolaylaştırılmıştır. Dil konusunda ulusal kültüre ve

dile ilginin aşılandığı yer olan aileye de çok iş düşmektedir. Çerkesleri pekiştiren ana faktörlerden biri resmi olmayan bir sembol olan- "Adygage" adı verilen bir dizi kural, ahlaki ve etik standartlardır. Çerkeslerin kendileri bu kavramı geniş bir yelpazede yorumluyorlar. Genel anlamda insanlığın anlaşılması (hümanizm) dar anlamda ise - görgü kuralları (Adyghe habze) dahil olmak üzere bir dizi geleneksel davranış kuralı. Genç neslin eğitimi için ideolojik ortam olan bu ilkeler, Adıge Cumhuriyeti'nin "Adyghe Khase - Çerkes Parlamentosu" halk hareketinin faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır.

Çerkes kimliğini korumak için koordineli bir kimlik politikasına ihtiyaç vardır; kimlik ve dil stratejilerine ilişkin izleme çalışmaları da dahil olmak üzere, uzman ve bilim camiasının ilgili temsilcilerinin sistematik çabaları; Adıge dilinin nesillerin sosyo-kültürel deneyimlerini tercüme etmenin ana mekanizmalarından biri olarak daha fazla çalışması, etnik grubun iletişim alanını korumada omurga rolü oynayacaktır.

Etnoları korumanın araçlarından biri, Çerkes Kimliğini Koruma Konseptinin geliştirilmesidir. Bu concept - tarihsel vatanlarında ve Çerkes diasporasının birçok ülkesinde yaşayan Çerkeslerin tarihinin, kültürünün, dilinin, habzesinin kimliğini korumak ve geliştirmek için koşullar yaratmayı amaçlayan bir ilkeler, hedefler ve amaçlar sistemi olarak ifade edilebilir.

2.4. Хэкурыс Адыгэхэр: Якъиныгъохэр, яамалхэр; лъэпкъыныгъэр ухъумэным пае шлэгъэн фаехэр

Жадэ Зуриет

Адыгэхэр, зылъапсэ илъэс мин пчъагъэкIэ узэлэбэкIыжымэ анэсырэ лъэпкъмэ ащыщ. Этническэ лэужыгъор къэзыгъэнафэрэ пкъыгъо шъхьалэмэ ащыщэу шлэнхабзэр, тхыдэр а этническэ купым итеплъэ унае къэгъэхуным лъэшэу хэлажьэ. Адыгэмэ яшлэнхабзэ къэзыгъэхурэ пкъыгъохэмэ (бзэм, диным, лъэпкъ Iэшлагъэм, фолклорым, хабзэ-бзыпхъэхэм, ритуалхэм, шыкIэ-зеклокIэ шапхъэхэм, унэ-бгъагъэ гъэпсыкIэхэм, шхыныгъохэм н.) зы этническэ теплъэ гъэнэфагъэ ялэу щыт.

Этническэ лъэпкъыгъэр къэзыгъэлагъорэ пкъыгъо шъхьалэмэ зэу ащыщыр, а этническэ купым ишлэнхабзэ исимволичнэ гурыубытэу, иконэу ыкIи изехьакIоу щыт бзэр ары. Фаемэ Адыгеим, Къэбэртэе-Балъкъэрым ыкIи Къэрэшэе-Шэрджэсым е, IэкIыб хэгъэгухэм ащэрэпсэу (%80-р иэтническэ псэупIэ пэчыжьэу мэпсэу) хэтрэ зы адыгэми ыбзэ пае «адыгабзэ», нэмыкIэу пломэ адыгэ лъэпкъым илъэпкъыбз ылощт.

Бзэр ухъумэгъэным ыкIи ащ зегъэужьыным пае Адыгабзэ Совет Адыгей Республикэм иIэташъхъэ ыдэжь щызэхашагъ. Ащ Iоф щешIэ Адыгей Республикэм цIыф фэшI шлэныгъэ ушэтынхэмкIэ институтым. Джы дэдэм Адыгэ къэралыгъо университетыми зы стратегическэ проэкт егъэцакIэ «Бзэ ТуакIэу – Адыгэ Хэгъэгугъ» алоу, бзэхэр ыкIи лъэпкъ цIыкIумэ я этническэ шлэнхабзэ къэухъумэн, ушэтын, зэхэгъэкIын, зегъэужьыным фэгъэхьыгъэу технологиехэм зягъэужьын ыкIи зы чIыплэрыт гупчэ къызэгъэпэшын гурыль-гупшысэ илэу.

Аужрэ илъэсхэм адыгабзэр зыщызэрахьэрэ чIыплэхэм ренэу заушъомбгугъ. 2019 гъэм къыщегъэжьагъэу хэгъэгубзээфагоу ашырэ «адыгабзэ Iорытхэм (диктант)» ащыкIэ ишлогъэшхо къэкIуагъ.

Адыгэм, лъэпкъ шэнхабзэм алъапэ зыщыхадзэрэ чыплэхэм, мудей цыкыгхэр зыщашырэ сабый ыгыплэхэм адыгабзэр ачлэлъ. «Сыбзэ сидунай» зыфилорэ гъузэр, бзэр нахыи шлэхуэ зэрагъэшлэным пае зэхагъэуцуагъ. Еджаплэхэм ащеджэрэ еджаклохэмэ ялэхъэ щанэ (%30) нахыибэм адыгабзэр, адыгэ жабзэр (литературэр) яныдэльфыбзэу аджы. Адыгабзэр зэфэмыдэ лъэгаплэмэ арытэу зышлэрэ еджаклоу еджаплэм члэхэмэ бзэр нахыи куоу зэрагъэшлэным пае «цыфмэ яшэнхабзэ, ящылэклэ-псэуклэ уплэклуным» фэгъэхьыгъэу зы ушэтын проект джыдэдэм агъэцаклэ. Илъэс къэс зы мазэр ныдэльфыбзэ мазэу хагъэунэфыкышъ, бзэр, хабзэр, шэнхабзэр, лэшагъэр къэухъумэгъэным, зэрагъэшлэным ныбжьыклэ клэблэр фаунэты, клагъэхъопсы, рагъэгушы. Ыкыи ахэр, еджэн-гъэсэн тхыль клэпсхэр тхыгъэным фэгъэхьыгъэ лэжьыгъэхэм нахыи лэшлэх къашы. Сабыйхэр лъэпкъ шэнхабзэм, бзэм фэцагъэ зыщыхуэрэ унагъоми бзэм фэгъэхьыгъэу къытефэрэр бэ. Адыгэхэр нахь зыгъэпытэрэ пкъыгъо шъхьэлэмэ зэу ащыщыри, официалнэу мыгъэнэфагъэ нахь мышлэми, символичнэ мыхъэнэшхо зилэу «Адыгагъэклэ» тызаджэу дгъэлъаплэрэ шэн-зэхэтыклэ, хэбзэ-бзыпхъэ, этическэ стандартхэр ары. Адыгэмэ ар къэухъэ индэдэ къызэккыубытэу къагурэлэо ыкыи зэрахъэ. Къэухъэ иным итэу пштэмэ цыфыгъэр, нахь бгъузэу пштэмэ шыкылэ-зеклуаклэ хэбзэхэри хэтэу адыгэ хабзэр ащ къызэккыубытэ. Ныбжьыклэ клэблэр гъэсэнным идеологикэ отэрыгоуи цыт а хэбзэ-бзыпхъэхэр «Адыгэ Хасэ – Парламентэ» лъэпкъ эклэхъыеныгъэми ылъапс.

Адыгэ лъэпкъыгъэр (личност) къэухъумэгъэным пае зэдэшлэныгъэ (координацэ) хэлъэу зы лъэпкъыгъэ политикэ тищыклагъ. Лъэпкъыгъэ ыкыи бзэ стратегиэхэмэ афэгъэхьыгъэ уплэклуныгъэхэри хэтэу шлэныгъэлэжъ, лэзэ купмэ я систематичнэ лэжьыгъэхэр, клэблэмэ апэккыгъэхэр, анэгү клэкыгъэхэр зэфалотэным, зэнагъэсыным имеханизмэ шъхьэлэмэ ащыщэу адыгабзэр нахыибэу гъэлэжьэным тхыу къупшъхъэм фэдэу чыплэ пытэ щеужбыты этническэ купым изэрэшлэ отэрыгур къэухъумэгъэнымклэ.

Этносхэр къэухъумэгъэным илэмэпсымэмэ зэу ащыщ, адыгэ лъэпкъыгъэр къэухъумэгъэным фэгъэхьыгъэ механизмэм зегъэужьыныр. А мэханизмэр, я Хэкужъ ыкыи адыгэ диаспорэм хиубытэрэ лэкыб хэгъэгубэмэ ащыпсэурэ адыгэмэ абзэ, яхабзэ, яшэнхабзэ, ятхыдэ унэгъэр къэухъумэгъэным ыкыи ащ зегъэужьыным фэунэтыгъэ псэуплэхэр къэгъэхуныр зигухэль-гурыль системэу къиплотыкы хъушт.

2.4. ЧЕРКЕСЫ НА РОДИНЕ: ВЫЗОВЫ И ПРЕИМУЩЕСТВА; ЧТО НЕОБХОДИМО СДЕЛАТЬ ДЛЯ ЗАЩИТЫ ИДЕНТИЧНОСТИ?

Жаде Зуриет Анзауровна

Черкесы относятся к числу народов, корни которого уходят в глубь тысячелетий. К основным маркерам этнической идентичности относится история и культура, которые выступают в качестве объединяющих признаков, создающих уникальный облик этноса. Компоненты традиционной культуры черкесов (язык, религия, народное искусство, фольклор, традиции, обычаи, обряды, стереотипы поведения, жилище, пища и т.д.) имеют ярко выраженную этническую окраску.

Важным маркером этнической идентичности выступает язык как знаковая память, хранилище и носитель культуры этноса. Любой черкес, будь то в Адыгее, Кабардино-

Балкарии или Карачаево-Черкессии, равно как и соотечественник за рубежом (около 80% проживают за пределами этнической территории), язык свой называет «адыгэбзэ», т.е. адыгский язык.

С целью сохранения и развития языка создан Совет по адыгскому языку при Главе Республики Адыгея, Проектный офис по изучению и сохранению адыгского языка на базе Адыгейского республиканского института гуманитарных исследований. В настоящее время в Адыгейском государственном университете реализуется стратегический проект «Долина языков – АдыгLand», целью которого является создание регионального центра разработки технологий сохранения, изучения и развития языков и этнокультуры малочисленных народов.

В последние годы наблюдается неуклонное расширение использования адыгского языка, усилению позиций и повышению статуса которого способствует проведение с 2019 года Международной просветительской акции «Адыгэ диктант».

В Адыгее адыгейский язык изучается в дошкольных организациях, в которых созданы этнические кружки, мини-музеи, являющиеся одной из форм приобщения к национальной культуре; разработано пособие «Мой язык – мой мир» для ускоренного изучения языка. В школах адыгскую литературу и язык как родной изучают более 30% от общего количества учеников; реализуется пилотный проект по углубленному изучению языка для школьников с разным уровнем владения адыгским языком; изучается культура и быт народа. Ежегодно организуется месячник родного языка, ведется комплексная работа для стимулирования подрастающего поколения к изучению языка, сохранению и развитию традиций, искусства и культуры. Этому способствует работа по созданию новых учебников и пособий. Многое зависит и от семьи, где также прививается интерес к национальной культуре и языку.

Одним из основных факторов, консолидирующих черкесов, является неофициальный символ – свод правил и морально-этических норм под названием «адыгагэ». Сами адыги трактуют это понятие в широком диапазоне, понимая в общем смысле под ним человечность (гуманизм), в узком – свод традиционных правил поведения, включая нормы этикета (адыгэ хабзэ). Эти принципы, являющиеся идейной средой для воспитания подрастающего поколения, лежат в основе деятельности общественного движения «Адыгэ Хасэ – Черкесский парламент» Республики Адыгея.

Для сохранения черкесской идентичности необходима скоординированная политика идентичности; системные усилия заинтересованных представителей экспертной и научной общественности, в том числе мониторинговые исследования идентичности и языковых стратегий; дальнейшее изучение адыгского языка как одного из основных механизмов трансляции социокультурного опыта поколений, его системообразующей роли в сохранении коммуникативного пространства этноса.

Одним из инструментов защиты и сбережения этноса является разработка Концепции сохранения черкесской идентичности – системы принципов, целей и задач, направленных на создание условий для поддержания и развития самобытности истории, культуры, языка, хабзэ черкесов, проживающих на исторической Родине и в многочисленных странах черкесской диаспоры.

Zhade Zuriet Anzaurovna

Doctor of Political Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and History of State and Law and Political Science, Head of the Laboratory of Ethnocultural Problems of the Research Institute of Complex Problems of Adyghe State University, Honored worker of Science of the Republic of Adyghea

zhadezura@yandex.ru

[+7-918-319-08-68](tel:+79183190868)

Zhade Zuriet Anzaurovna

Siyasal Bilimler Doktoru, Profesör, Devlet ve Hukuk ve Siyaset Bilimi Teorisi ve Tarihi Anabilim Dalı Başkanı, Adige Devlet Üniversitesi Karmaşık Sorunlar Araştırma Enstitüsü Etnokültürel Sorunlar Laboratuvarı Başkanı, Adige Cumhuriyetinin Onurlu Bilim Görevlisi.

Жадэ Зуриет Анзауровна

Политичнэ шлэныгэмэ ядоктор н., проф., юридическэ правам ыкIи политичнэ шлэныгээ теориемрэ тхыдэмрэ кафедрэм итхьамат, Адыгей къралыгъо университетым зэфэмыдэ-зэхэгэщагъэ Iофыгъохэмэ яушэтынкIэ илабораториеми итхьамат, Адыгей Республикэм лъытэныгээ зилэ ишлэныгэлэжь.

Жаде Зуриет Анзауровна

Доктор политических наук, профессор, зав. кафедрой теории и истории государства и права и политологии; зав. лабораторией этнокультурных проблем НИИ комплексных проблем Адыгейского государственного университета, Заслуженный деятель науки Республики Адыгея

Session 3: The Role of the Existing Circassian Institutions in Preserving the Circassian Identity: Activities and Collaboration

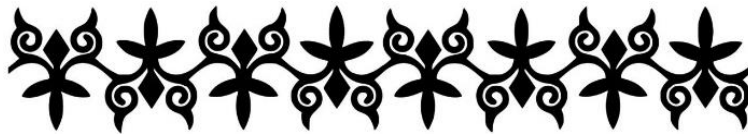
Chairs: Zakaria Nabso, Şamil Erdoğan, and Yılmaz Batbay

Zakaria Nabso, Chairman of Local Council, Kfar Kama, ISR

Şamil Erdoğan, Board Member of International Caucasus Association, TR

Yılmaz Batbay, President of Federation of United Circassian associations, TR

- 3.1. What is the Role of the Circassian Institutions in the Homeland and in the Diaspora?
Erol Karayel, Co-Founder and Board Member of Pluralist Democracy Party, TR
- 3.2. Circassian Institutions in the Homeland: Activities and Achievements
Asker Sokht, Historian and Head of Adyge Khase of the Krasnodar Territory, RA
- 3.3. Circassian Institutions in Turkey: Activities and Achievements
Ümit Dinçer, Professor in Physiotherapy and President of the Federation of Caucasus Associations (KAFFED), TR
- 3.4. Circassian Institutions in Diaspora: Activities and Achievements: The International Circassian Coalition “The Support of Higher Education for Circassian Students in Syria”
Faidi Mahmoud, Prof. in Cardiac Surgery and President of the Circassian Culture Association in Nuremberg, DE
- 3.5. The Role and Activities of the International Circassian Association
Yıldız Şekerci, Former President of KAFFED and Vice-President of the International Circassian Association, TR
- 3.6. Circassian Repatriation Organization (CRO): Objectives and Achievements
Orfan Shouakar-Stash, Professor in Isotope Hydrogeochemistry, Secretary of the IAGC, and Co-Founder and Chairman of the Circassian Repatriation Organization (CRO), CA

3.1. What is the Role of the Circassian Institutions in the Homeland and in the Diaspora?

Erol Karayel, Co-Founder and Board Member of Pluralist Democracy Party, TR

The main **mission** of the existing Circassian institutions is taking the human resources at the center of it in establishing and protecting the physical existence of the Circassian community and preserving and strengthening the values they have; and their **vision** as its final goal is to try to establish a structure that they will be defining self-determination in their homeland and to this aim, to create and help survive the consciousness needed for this aim.

The truth is that the present NGOs do not seem to have the power and the ability to shape and determine the future of the community. Our associations are used for the aim of entertainment and socialization by a small proportion of the population. Moreover, most of them (the associations) are financially weak, and they are struggling for the continuity of their existence.

The new generations who have been born and grew up in cities are not in an effort to go to these associations or to have ownership of the accumulated past values. The reason for this gap between generations is the effect of the transition from a modern society to a post-modern society with its new values. This strong effect is pushing the individuals break apart from their traditional values and pushing them towards change. Yet, our institutions do not have a visionary action taken to beat this effect.

In our presentation, we will try to explain how a functional organization should be established so as to preserve our society and our values and protect it from the absorbing effects of the new rising values.

We are suggesting a professional and functional organizational model taking into consideration that amateur structures and members will not be able to find solutions for our national problem. We believe this organization should be developed on the following three axes:

1. A NATIONAL CENTRE (COORDINATION CENTRE)

- Firstly, all the organizations should get together and, in line with the national problems and requirements, a National Center needs to be designed and administered and be controlled which everybody will be subduing its will.
- Creating and administering financial resources.
- Forming a human resources evaluation center and running it.
- Forming a content creation center for the whole media and running it.
- The structuring of, the working system and the supervision of the existing institutions, and the establishment of necessary new institutions with a professional team.

2. SPECIALIST INSTITUTIONS

Those that spring to mind in the first place are

- Circassian Massacre Research Institute
- International Relations Study, Politics and Strategy Formation Center
- Social, Cultural and Educational Research Center
- Historical Research Center
- A real estate investment company (to set up residence compounds of at least 1500 homes in cities)
- Vocational establishments, and etc.

3. MASS INSTITUTIONS / NGOS

- Such institutions should be the points to get together and of activation of large masses of population. The existing associations should be rehabilitated by specialists at the National Center.
- A register of all human resources should be kept, and this information should be collected at the National Center.
- The members should be able to obtain concrete benefits from their contact with the associations.

3.1. Anavatanda ve diasporadaki Çerkes Kurumlarının Rolü nedir?

Erol Karayel, Çoğulcu Demokrasi Partisi Kurucu üyesi ve Parti Meclisi Üyesi, TR

Mevcut Çerkes kurumlarının ana **misyonu**, başta insan kaynağı olmak üzere Çerkes toplumunun fiziki varlığını ve sahip olduğu değerleri korumak ve güçlendirmek; **vizyonu** ise nihai olarak anavatanında kendi kaderini kendisinin belirleyeceği bir yapının inşasını sağlamaya yönelik bilinci oluşturmak ve canlı tutmak olmalıdır.

Ancak, gerçek şu ki mevcut STK'larımızın toplumun geleceğine yön verme güç ve kabiliyetleri yoktur. Derneklerimiz genel nüfusa oranla çok küçük bir kitle tarafından eğlence ve sosyalleşme alanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca çoğunun ekonomisi zayıf olup, tüzel varlıklarını sürdürebilme mücadelesi içindedirler.

Kentte doğup büyüyen yeni jenerasyonun, derneklerde bulunma ve geçmişin birikimine sahip çıkma gayreti yoktur. Jenerasyonlar arasında oluşan bu kopukluğun sebebi, modern toplumdan post-modern topluma geçerken yükselen yeni değerlerin oluşturduğu etkidir.

Bu güçlü etki, kişileri geleneksel değerlerden kopmaya ve değişime zorlamaktadır. Kurumlarımızda ise bu etkiyi kırmaya yönelik vizyoner bir çalışma yoktur.

Biz sunumumuzda, toplumumuzu ve değerlerimizi yükselen yeni değerlerin soğurucu etkisinden koruyacak fonksiyonel bir örgütlenmenin nasıl olması gerektiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Ulusal bir soruna amatör yapılanma ve kadrolarla çözüm üretmemizin mümkünsüzlüğünü dikkate alarak profesyonel ve fonksiyonel bir örgütlenme modeli öneriyoruz.

Örgütlenmenin şu üç eksen üzerinde geliştirilmesi gerektiğini düşünüyoruz:

1. MİLLİ MERKEZ (KOORDİNASYON MERKEZİ)

- Öncelikle, tüm kurumların bir araya gelerek, örgütlenmeyi milli meselenin ihtiyacına göre dizayn edip yönetecek ve strateji belirleyecek, herkesin iradesine tabi olacağı bir Milli Merkez oluşturulması gerekiyor.

Milli Merkezin görevi,

- Diaspora ve Anavatan için izlenecek politikaları belirleyip yönetmek,
- Finans kaynakları oluşturmak ve yönetmek,
- İnsan kaynakları değerlendirme merkezini oluşturmak ve çalıştırmak,
- Tüm medya için içerik üretim merkezi oluşturmak ve çalıştırmak
- Profesyonel bir ekiple mevcut ve ihtiyaç duyulan kurumların oluşturulması, yapılandırılması, çalışması ve denetimini gerçekleştirmek.

2. UZMAN KURUMLAR

Bunlardan hemen akla gelenler:

- Çerkes Soykırımını Araştırma Enstitüsü
- Uluslararası İlişkiler Etüd, Siyaset ve Strateji Belirleme Merkezi
- Toplum, Kültür ve Eğitim Araştırmaları Merkezi
- Tarih Araştırmaları Merkezi

- Gayrimenkul yatırım firması (Şehirlerde minimum 1500 konutluk siteler üretmek üzere)
- Mesleki yapılanmalar. v.d.

3. KİTLESEL KURUMLAR / STK'LAR

- Geniş halk kesimlerinin buluşma ve aktivasyon alanı bu kurumlar olmalıdır. Mevcut dernekler milli merkezdeki uzmanlarca rehabilite edilmelidir.
- İnsan kaynakları envanteri çıkartmalı, bu bilgiler milli merkezde toplanmalıdır.
- Üyelerin dernekle irtibatından somut faydalar temin etmeleri sağlanmalıdır.

3.1. FONKSİYONEL ÖRGÜTLENME ГУАЦІАФІУ КЪЫЗЭРЭЛЫН

(Функциональная организация)

Иджыпсту щыІэ Адыгэ жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэм я пщэрыль нэхъыщхъэ гъунэгъур и цыхушхъэ бжыгъэр япэ зэритуэ Адыгэ лъэпкъыр, абы и лъапІэхэр хъумэныр, егъэфІэкІуэныр, щыгъэлэныр аращ. Адыгэ жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэм я пщэрыль нэхъыщхъэ жыжъэри икІэм икІэжым адэжь щыналъэм – Хэкужъым езым и щхъэ унафэ езым ищыжыфу зы лъэпкъ (нацие) хъужын папщІэ зыхуэныкъуэну лъэпкъ зыхэщІэр, щІэжыр цыхухэм, щІэблэм егъэгъуэтыныр аращ.

Ауэ, пэжыр аращи, иджыпсту щыІэ жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэм лъэкъы и пщэдей гъащІэ яхухуэфыну, яунэтІыфыну апхуэдэ къаруи сэнауши (таланти) ялэкъым. Хасэхэм къекІуалІэр лъэпкъым и зы Іыхъэ мащІэщ, ахэри къафэ-уэрэдкІэ янэгү зыщрагъэужьыну. КъищынэмыщІауэ, хасэхэм я нэхъыбэм я хэхъуэр мащІэ дыдэщи, езыр ерагъуу зэфІэтыф къудейуэ аращ.

Къалэм кыщалъхуа щІэблэм гукъыдэж ялэкъым хасэм къэкІуэну, пасэрейхэм зэхуахъэса лъапагъхэр яхъумэну, ирагъэфІэкІуэну. ЩІэблэ нэхъыжхэмрэ нэхъыщІэхэмрэ якум дэль зэпэжыжъэныгъэр нэхъыбэу къызыхэкІыр цыхубэр модернизмэм хэкІуэ пост-млодернизмэм щыхэхъэ лъэхъэнэм къыщыхъу зэхъуэкІыныгъэхэр, лпапагыщІэхэр аращ.

А зэхъуэкІыныгъэхэм, лпапагыщІэхэм я ягъэкІэ щІэблэщІэхэм пасэрей хабзэхэр, щыкІэхэр ябгынэри хабзэщІэхэр, щыкІэщІэхэр къащтэр. Ди жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэми къару ялэкъым мы зэхъуэкІыныгъэ лъэщым пэувыфыну, щІэблэр лъэпкъыгъэм, бзэм, хабзэм хуиунэтІыфыну.

Дэ мы ди къэпсэлъэныгъэм утыку къыщитлхъэну дыхуейщ ди лъэпкъыр, абы и лъапІэхэр хабзэщІэ, щыкІэщІэ къэхутэм къыщыхъумэн папщІэ ди жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэр щІэрыщІэу къызэгъэпэщыжа зэрыхунур.

Лъэпкъ Іуэхугъуэр щыхъэху щыкІэу пхузэфІэхыну зэрыщымытыр къыдолъытэри, Іуэхухэм хуэлэижь профессионалхэм бжыпэр щалыгъыну зы жылагъуэ зэгүэхъэныгъэ модел къэдгъэувыну дыхэтщ.

Жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэр мы лъакъуищым тетү зэхэшэжыпхъэу, зегъэужьыпхъэу къыдолъытэр.

1. ЛЪЭПКЪ ІУЭХУ УЗЭЩІАКІУЭ ГУБЖЭ (Националнэ Координационнэ центр)

- Япэрауэ, ди жылагъуэ зэгухъэныгъэхэр зы щыплэ къыхъэнурэ зэгурьуэн хуейщ лъэпкъ Іуэхугъуэр зэфІэтхыфын, абы хуэфашэ стратегие кыызэгъэпэщын, ар иригъэфІакІуэрэ лъыгъэкІуэтэн папщІэ зы **Лъэпкъ Іуэху УзэщІакІуэ Губжэ (Националнэ Координационнэ Центр)** зэхашэну.

УзэщІакІуэ **Губжэм и къалэнц:**

- Хэхэсри Хэкурьсри зэрыгъуэзэн политикэ иубзыхуну,
- Ахъшэ-мылгъу кыэкІуаплэхэр зэригъэпэщыну,
- Ди цыыхуэхэм амалхэр, я сэнаушхэр зыхуэдэр кыищІэнурэ ахэр иригъэфІакІуэн икІи зыхуигъэшхъэпэн папщІэ лъэжъэну зы Цыыху ЕгъэфІакІуэ Губжэ зэхышэну икІи игъэлэжъэну,
- Адыгэ лъэпкъым, адыгэ Іуэхугъуэм теухуауэ прессэм, нэтын пкъыгъуэхэм кыатыпхъэхэр кыызэгъэпэщыным, гъэхъэзырыным елэжъ губжэ кыызэлухын икІи гъэлэжъэн,
- Лъэпкъ бэнэныгъэр егъэфІакІуэн папщІэ зыхуэныкыуэну нэгъуэщІ лэжъаплэ пкъыгъуэхэр кыызэгъэпэщын, гъэлэжъэн.

2. СПЕЦИАЛИСТ ПЪКЫГЪУЭХЭР

Мыбыхэм щыщу зэуэ гүм кыэкІхэр:

- Адыгэ лъэпкъгъэкІуэд-лъапсэрыхыр кызыыхутэн институт,
- Къэралыгъуэ зэхушытыкІэхэм елэжъ, политикэ икІи стратегие кыызэгъэпэщакІуэ губжэ,
- Жылагъуэ, щІэнхабзэ, гъэсэнныгъэ Іуэхухэр кызыыхутэн губжэ,
- Тхыдэ кыэхутакІуэ губжэ,
- ПсэуплэщІэхэр кыызэгъэпэщыным елэжъ губжэ (къалэхэм унагъуэ 1500 хуэдизхэр зыщыпсэун үнэшхуэ зэхэтхэр кыыщызэригъэпэщыну),
- ІэщІагъэ үней зилэхэр зэрыгъэщІн, зэдэгъэлэжъэн папщІэ гүпхэр кыызэгъэпэщын, нэгъуэщІхэри...

3. ЖЫЛАГЪУЭ ЗЭГУХЪЭНЫГЪЭХЭР КЫЫЗЭГЪЭПЭЩЫН

- Цыыхубэр щызэхуэсыну, щызэрыщІэнурэ, щызэдэлэжъэну жылагъуэ зэгухъэныгъэхэр ухуэн. Иджыпсту щылэ хасэхэр УзэщІакІуэ **Губжэм зэриуэхум тету узэщІыжын хуейщ.**
- Ди цыыхубэм и зэрышыт зыхуэдэр (я бжыгъэр, зэреджар, зыхуеджар, амалу, сэгнаушу иІхэр, н.кы.) ІупщІу кыэхутэн, зэгъэщІэн, үнэтІын, егъэфІакІуэн, ахэр псоти УзэщІакІуэ **Губжэм Іэрыгъэхъэн.**
- Хасэм зэрыхэтым кыыхэкІкІэ Хасэхэтхэм флагъ гүэрхэр кыахухэкІын хуэдэу Хасэхэр кыызэгъэпэщыпхъэщ.

EROL KARAYEL ENG

Born into an Abkhaz family in Eskişehir on 21st April 1960. He joined the media sector after

graduating from Eskişehir, Anadolu University, Faculty of Economics in 1985. He retired from printing press in 2003. Afterwards he got involved in trade and started to spend all the rest of his time for Caucasian NGOs, and devoted this time to reading about Caucasia.

He took part in foundations of many Caucasia centered NGOs, and became a board member in them.

He has been resuming responsible roles in the administration of Caucasia related web pages after after the start of the Internet and written many articles related to Caucasia,

Caucasian culture, problems and ideational conflicts.

He took part in the establishment of the Pluralist Democracy Party, which was established by a group of Caucasian people living in Turkey.

He founded a printing house named “Apra Publishing” in 2015 and has been printing books specifically and only related to Caucasia.

Besides, he owns an IP TV channel named “Apra Tv” only broadcasting in the Abkhaz language 7/24.

Erol Karayel is married with five children, and is also continuing his second university education in sociology.

EROL KARAYEL

21 Nisan 1960 tarihinde Eskişehir'de Abkhaz bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi.

Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdikten sonra 1985 yılında basın sektörüne geçti ve değişik pozisyonlarda çalıştı. 2003 yılı başında basından emekli oldu.

Bundan sonra bir taraftan ticari faaliyetlerde bulunurken, kalan tüm zamanını Kafkas STK'larında çalışmaya ve Kafkasya üzerine okumalar yapmaya ayırdı.

Pek çok Kafkasya eksenli STK'nun kurucu kadrosunda ve yönetim kurullarında yer aldı.

İnternet'in yaşamımıza girmesinden bu yana Kafkasya temalı pek çok web sayfasında üstlendiği yönetim görevlerinin önemli kısmını halen sürdürmekte, değişik mecralarda Kafkasya ve Kafkasyalıların kültürü, sorunları ve fikir hayatı üzerine makaleler yazmaya devam etmektedir.

2014 yılında Türkiye'deki Kafkasya kökenlilerin inisiyatifi ile kurulan “Çoğulcu Demokrasi Partisi”nin kurucuları arasında yer aldı.

2015 yılında “Apra Yayıncılık” adı altında kendi yayınevini kurdu ve halen sadece Kafkasya ile ilgili kitapların basımını sürdürmektedir.

Ayrıca 7/24 Abazaca yayın yapan “Apra tv” isimli IP TV'nin kurucusu ve sahibidir.

Evli ve beş çocuk babası olan Erol Karayel ikinci üniversite olarak sosyoloji tahsilini devam ettirmektedir.

КАРАЕЛ Эрол, 1960 гъэм мэллхуэгъуэм и 21-м Эскишехьир къалэм къыщальхуаш.

И адэр Кушбэ Шахьин, и анэр Агъаапхъа Эминэщ. Зы къуэш нэхъыжьрэ зы шыпхьурэ илэщ.

Лицейр иуха нэужь илъэсиблклэ къэрал къулыкьущлэу лэжьаш.

Лажьэрэ пэт Эскишэхьир Анэдолэ университетым и Экономие факультетыр къиухаш.

1985 гъэм тедзэн (прессе) лүэхум хыхьэри лүэхушлэлэ зэхуэмыдэхэм ящылэжьаш. 2003 гъэм гуащлэхуэгъафлэу (пенсие) тлысыжаш.

Абы иужьклэ зы бгъумклэ щэн-щэхуэн лүэху зэрихуэ пэтми абы къела и зэман псори хухихаш Къафкъас жылагьуэ зэгуэхьэныгъэхэм щылэжьэным, Къафкъасием теухуа тхылхэмеджэным.

Къафкъасием теухуа жылагьуэ зэхуэхьэныгъэ куэдыр зэхэзышахэм икли абыхэм я хасашхьэхэм яхэтащ.

Интернэтыр ди гъащлэм къыхэхьа нэужь Къафкъасием теухуа веб сайтхэм я унафэщлэу лэжьаш иджыри абыхэм ящыщ куэдыр зэрегьаклэу. Щыплэ зэмылэужь куэдым щлэнтхыгъэхэр щетх Къафкъасием икли Къафкас лэпкхэм я щлэнхабзэм (культурэм), я лүэхугьуэхэм, я гупсысэм теухуауэ.

2007 гъэм нэгъуэщлэхэм я цлэклэ Мейдан Прессэ фирмэр иухуаш икли абы и унафэщлэу (редакроту) лэжьаш.

2014 гъэм Тыркуейм щыпсэу Къафкъас лэпкхэм я жэрдэмклэ зэхаша «Куэдпапщлэу демократие партиер» зэхэзышахэм яхэтащ.

2015 гъэм «Апра тхылзэгъэпэщыплэ» жыхуилэ езым и лэжьаплэр къызэлухащи нэгъуэщлэу мыхьуу Къафкъасием теухуа тхылхэр къыдегьэклыр.

Къищынэмыщлэуэ, тхэмахуэ псом и махуэ псом (7/24) абхъазыбзэклэ нэтынхэр езыгьэклэуэклэ «Апра Тв» жыхуилэ телаканалыр зэзыгъэпэщари зейри езыр аращ.

Унагъуэщ икли бынитху илэщ. Етлуанэрей университету социйологие факультетми щоджэр. (Зэ.Хьу.Ф)

3.2. Circassian Institutions in the Homeland: Activities and Achievements

Asker Sokht, Historian and Head of Adyge Khase of the Krasnodar Territory, RA

The main theses.

At the end of the 80s of the 20th century, against the background of democratic changes in the USSR, Circassian non-governmental organizations (Adyge Khase) began to form in the North Caucasus. The Circassian intelligentsia initiated their creation.

Despite the commonality of the tasks assigned to Circassian organizations in different regions, there were certain regional peculiarities. Taking into account the fact that I previously headed the Adyge Khase of the Republic of Adygea, and currently the Krasnodar Territory, I would like to focus on the development of the Circassian movement in the Republic of Adygea.

In a broad sense, the goal of creating Circassian non-governmental organizations was declared to be the task of reviving the Circassian people.

The main task of the Circassian organization of the Republic of Adygea at that time was to promote worldwide the formation of the Republic of Adygea as an independent subject of the Russian Federation.

In general, the strategic goal of the Circassian national movement was to create a state within the Russian Federation and the USSR. At each stage of the implementation of this strategic task: the withdrawal of the Adygea Autonomous Region from the Krasnodar Territory, the formation of an independent entity, the adoption of the Declaration on State Sovereignty of the Republic of Adygea, the formation of the Republic of Adygea as part of the Russian Federation, the adoption of the Constitution of the Republic of Adygea, the first elections of the Parliament and the President of the Republic of Adygea, Adyge Khase played a key political and ideological role. The comprehensive protection of the statehood of the Republic of Adygea remains the most important strategic task of the Circassian organization of the Republic of Adygea to this day.

During the formation of the Republic of Adygea as an independent subject of the Russian Federation, Adyge Khase consistently pursued a policy of preserving interethnic harmony in the region.

The second area of activity was the large-scale historical rehabilitation of the Circassian people. The main activity was the reassessment of the role of the Caucasian War of 1817-1864 in the history of the Circassian people, the recognition and condemnation of the genocide of the Circassian people by the Russian Empire. In this direction, Adyge Khase conducted an active scientific, political and ideological discussion, which ended on April 29, 1996 by a resolution of the State Council — Khase of the Republic of Adygea and the President of the Republic of Adygea and the establishment of May 21 as a memorable date in the Republic of Adygea.

The third area of activity of Adyge Khase was to develop ties with the Circassian diaspora abroad, to facilitate the resettlement of Circassians of the diaspora to their historical homeland. In this direction, Adyge Khase worked to recognize representatives of the Circassian diaspora abroad as compatriots of the Russian Federation on the basis of the Federal Law "On the State Policy of the Russian Federation in relation to Compatriots Abroad".

Preservation and development of the native language, ethnic and cultural self-preservation of the Circassian people, Circassian customs, traditions, self-awareness, historical knowledge, protection of the rights and interests of Circassians, promotion of Circassian culture has traditionally been one of the most important activities of Adyge Khase.

Since the moment of the armed conflict between Georgia and Abkhazia, an important area of activity of Adyge Khase has been the full support of the Abkhaz people, the protection of the sovereignty of the Republic of Abkhazia.

These remain the main areas of activity of Adyge Khase today.

3.2. Anavatandaki Çerkes Kurumları: Çalışmaları ve Başarıları

Asker Sokht, Tarihi, Krasnodar Adige Derneği Başkanı, RA

Başlıca tezler.

20. yüzyılın 80'li yıllarının sonunda, SSCB'deki demokratik değişikliklerin arka planına karşı, Kuzey Kafkasya'da Çerkes sivil toplum kuruluşları (Adige Khase) oluşmaya başladı. Çerkes aydınları yaratımlarını başlattı.

Farklı bölgelerdeki Çerkes örgütlerine verilen görevler ortak olmasına rağmen, bazı bölgesel özellikler vardı. Daha önce Adige Cumhuriyeti'nin Adige Hase'sine ve şu anda Krasnodar Bölgesi'ne başkanlık ettiğim gerçeğini göz önünde bulundurarak, Adige Cumhuriyeti'ndeki Çerkes hareketinin gelişimine odaklanmak istiyorum.

Geniş anlamda Çerkes sivil toplum kuruluşları oluşturma hedefinin Çerkes halkını canlandırma görevi olduğu ilan edildi.

Adige Cumhuriyeti Çerkes teşkilatının o dönemdeki ana görevi, Rusya Federasyonu'nun bağımsız bir konusu olarak Adige Cumhuriyeti'nin oluşumunu dünya çapında teşvik etmektir.

Genel olarak, Çerkes ulusal hareketinin stratejik hedefi, Rusya Federasyonu ve SSCB içinde bir devlet yaratmaktır. Bu stratejik görevin uygulanmasının her aşamasında: Adige Özerk Bölgesi'nin Krasnodar Bölgesi'nden çekilmesi, bağımsız bir varlığın oluşturulması, Adige Cumhuriyeti Devlet Egemenliği Bildirgesi'nin kabul edilmesi, Adige Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak Adige cumhuriyetin kurulması., Adige Cumhuriyeti Anayasasının kabul edilmesinde, ilk Parlamento ve Adige Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın seçimlerinde Adige Khase kilit bir siyasi ve ideolojik rol oynadı. Adige Cumhuriyeti devletinin kapsamlı bir şekilde korunması, bugüne kadar Adige Cumhuriyeti Çerkes teşkilatının en önemli stratejik görevi olmaya devam etmektedir.

Adige Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu'nun bağımsız bir öznesi olarak oluşumu sırasında, Adige Khase sürekli olarak bölgede etnik gruplar arası uyumu koruma politikası izlemiştir.

İkinci faaliyet alanı, Çerkes halkının geniş çaplı tarihsel rehabilitasyonuydu. Ana faaliyet, 1817-1864 Kafkas Savaşı'nın Çerkes halkının tarihindeki rolünün yeniden değerlendirilmesi, Çerkes halkının soykırımının Rus İmparatorluğu tarafından tanınması ve kınanmasıydı. Bu doğrultuda Adige Khase, 29 Misan 1996 da sona eren aktif bir bilimsel, siyasi ve ideolojik tartışma yürütmüştür. Bunun sonucunda Eyalet konseyi, Adige Cumhuriyeti Derneği ve Adige

Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı kararıyla 21 Mayıs tarihi 21 Adıgey Cumhuriyeti'nde unutulmaz bir tarih olmuştur.

Adıge Khase'nin üçüncü faaliyet alanı, yurtdışındaki Çerkes diasporasıyla ilişkiler geliştirmek, diasporadaki Çerkeslerin tarihi anavatanlarına yeniden yerleşmelerini kolaylaştırmaktı. Bu doğrultuda Adıge Khase, yurtdışındaki Çerkes diasporasının temsilcilerini "Rusya Federasyonu'nun Yurtdışı Vatandaşlarla İlişkili Devlet Politikasına Dair" Federal Yasa temelinde Rusya Federasyonu'nun yurttaşları olarak tanımaya çalıştı.

Ana dilinin korunması ve geliştirilmesi, Çerkes halkının etnik ve kültürel varlığının korunması, Çerkes gelenekleri, gelenekleri, öz farkındalık, tarihsel bilgi, Çerkeslerin hak ve çıkarlarının korunması, Çerkes kültürünün tanıtımı yine Adıge Khase'nin en önemli faaliyetleri arasında yer almıştır.

Gürcistan ve Abhazya arasındaki silahlı çatışma anından beri, Adıge Khase'nin önemli bir faaliyet alanı, Abhaz halkının tam desteği, Abhazya Cumhuriyeti'nin egemenliğinin korunması olmuştur.

Bunlar, bugün Adıge Khase'nin ana faaliyet alanları olmaya devam etmektedir.

3.2. Circassian Institutions in the Homeland: Activities and Achievements

Asker Sokht, Historian and Head of Adıge Khase of the Krasnodar Territory, RA

Я 20-рэ л1эш1эгъум и 80-рэ илъэсхэм СССР-м къыщыхъугъэ демократическэ зэблэхъуныгъэхэм ауж адыгэ лъэпкъым изэхэхъэ купхэр – Адыгэ Хасэхэр Темыр Кавказым щызэхэщэх. Адыгэ Хасэхэм зэк1эмэ япшъэрылхэр зэфэдагъэми, шхъадж зыщылажьэрэ шъолхъырым елъытыгъэу пшъэрылхэр хэушхъафык1ыгъэхэр и1агъэх.

Адыгэ Республикэм и Адыгэ Хасэ, джырэк1э Краснодар краим щылажьэрэм сыритхъэматэу зэрэщытыгъэм пае, Черкес Хасэхэм гъогоу къызэрык1охэрэм сыкъыщыуцущт.

Правительствэм, къэралыгъом емыпхыгъэу щыт Адыгэ Хасэхэм япшъэрылхэр шхъа1э лъэпкъым фэлэжьэнхэр ары.

Апэрэ пшъэрылхэр шхъа1эу ти Хасэ ащыгъум и1агъэр Урысыем шхъафэу хэтышт Адыгэ Республикэ гъэпсыгъэным тиш1уагъэ хэтлхъаныр ары. Анахъэу тызфаблэщтыгъэр Урысыем, СССР-м хэтэу адыгэ шъолхъыр ти1эныр ары. Мы мэхъэнэ пшъэрылхъыр зэш1охыгъэнымк1э Адыгэ Хасэм и1ахъ ин хэль. Краснодар краим Адыгэ Хэкум къыхэк1ыжьи, Республикэ зэхъум, Къэралыгъо суверенитет и1э зэрэхъугъэмк1э Декларациер заштэм, Адыгэ Республикэм и Конституцие заштэм, Парламентыр, Презитентыр зыхадзым лъэпкъым и Адыгэ Хасэ а хъугъэ-ш1агъэхэм зэк1эмэ ахэлэжьагъ.

Непэ къызнэсыгъэми Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо статус ухъумэгъэныр Черкес купхэм зэк1эми япшъэрылхэр шхъа1эу къэнэжьи. Лъэпкъ зэфэшхъафэу Адыгэ Республикэм щыпсэхуэрэм язэгуры1оныгъэ Адыгэ Хасэр сидыгъок1и дэлэжьагъ.

Ят1онэрэ пшъэрылхэу Хасэм ыгъэуцугъагъэр лъэпкъым зыригъэужьыжьиныр ары, тарихъыр зэтригъэуцожьиныр ары.

1817-1864- рэ ильэсхэм щы1эгъэ Кавказ заом зэрарэу кыыхыгъэр, лъэпкъ гъэк1одыр адыгэхэм зэрэраш1ыл1агъэр Урысые Федерацием ыгъэунэфыныр. Мы лъэныкъомк1э Адыгэ Хасэм политическэ 1офыгъуабэ зэш1уихыгъ. Ахэм язэфэхьысыжьэу хъугъэ жъоныгъуак1эм и 21-рэр адыгэ лъэпкъым ишъыгъо-ш1эжь мафэу Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет-Хасэ 1996-рэ илъэсым мэлыльфэгъум и 29-рэм унашъоу зэриштагъэр.

Яцэнэрэ пшъэрылъэу Хасэхэм агъэцэк1агъэр 1эк1ыб хэгъэгухэм ащыпсэурэ адыгэхэм зэпхыныгъэхэр адэш1ыгъэныр, ахэр Хэкум къэщэжьыгъэнхэр ары. Хэхэс адыгэхэр тич1ыгогъоу альытэнхэмк1э Адыгэ Хасэм и1ахь ин хэль. Зэфэхьысыжьэу хъугъэр Урысые Федерацием и Законэу «Тич1ыгогъоу 1эк1ыбым щы1эхэм афэгъэхыгъэ къэралыгъо политикэр» зыфи1орэр.

Адыгабзэм, хабзэм, культурэм, лъэпкъ зэхаш1эм якъэухъумэн ык1и яхэхъоныгъэ дэлэжьэгъэныр, адыгэхэм яфитыныгъэхэр къэухъумгъэныр Адыгэ Хасэхэмк1э джыри зы пшъэрылъ шъхьа1. Джащ фэдэу ткъош абхъазхэр кын зыхафэхэм, Грузиэмрэ Абхъазымрэ зызэпэуцухэм, абхъазхэм 1эпы1эгъу ягъэк1ыгъэнымк1э Хасэм иш1уагъэ хэль.

Джахэр ары апэрэ мафэм кыыщыублагъэу джырэ нэс Адыгэ Хасэхэр зыуж ит 1офыгъохэр.

3.2. Черкесские организации на Родине: их деятельность и достижения

Я 20-рэ л1эш1эгъум и 80-рэ ильэсхэм СССР-м кыыщыхъугъэ демократическэ зэблэхъуныгъэхэм ауж адыгэ лъэпкъым изэхахъэ купхэр – Адыгэ Хасэхэр Темыр Кавказым щызэхащэх. Адыгэ Хасэхэм зэк1эмэ япшъэрылъхэр зэфэдагъэми, шъхьадж зыщылажьэрэ шъолъырым елытыгъэу пшъэрылъ хэушъхьафык1ыгъэхэр и1агъэх.

Адыгэ Республикэм и Адыгэ Хасэ, джырэк1э Краснодар краим щылажьэрэм сыритхъэматэу зэрэщытыгъэм пае, Черкес Хасэхэм гъогоу кызыэрык1охэрэм сыкыыщыуцущт.

Правительствэм, къэралыгъом емыпхыгъэу щыт Адыгэ Хасэхэм япшъэрылъ шъхьа1э лъэпкъым фэлэжьэнхэр ары.

Апэрэ пшъэрылъ шъхьа1эу ти Хасэ ащыгъум и1агъэр Урысыем шъхьафэу хэтышт Адыгэ Республикэ гъэпсыгъэным тиш1уагъэ хэтлхъаныр ары. Анахъэу тызфаблэщтыгъэр Урысыем, СССР-м хэтэу адыгэ шъолъыр ти1эныр ары. Мы мэхъэнэ пшъэрылъыр зэш1охыгъэнымк1э Адыгэ Хасэм и1ахь ин хэль. Краснодар краим Адыгэ Хэкум кыыхэк1ыжьы, Республикэ зэхъум, Къэралыгъо суверенитет и1э зэрэхъугъэмк1э Декларациер заштэм, Адыгэ Республикэм и Конституцие заштэм, Парламентыр, Презитентыр зыхадзым лъэпкъым и Адыгэ Хасэ а хъугъэ-ш1агъэхэм зэк1эмэ ахэлэжьагъ.

Непэ кызынэсыгъэми Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо статус ухъумэгъэныр Черкес купхэм зэк1эми япшъэрылъ шъхьа1эу къэнэжьы. Лъэпкъ зэфэшъхьафэу Адыгэ Республикэм щыпсэухэрэм язэгуры1оныгъэ Адыгэ Хасэр сидыгъок1и дэлэжьагъ.

Ят1онэрэ пшъэрылъэу Хасэм ыгъэуцугъагъэр лъэпкъым зыригъэужьыжьыныр ары, тарихъыр зэтригъэуцожьыныр ары.

1817-1864- рэ ильэсхэм щы1эгъэ Кавказ заом зэрарэу кыыхыгъэр, лъэпкъ гъэк1одыр адыгэхэм зэрэраш1ыл1агъэр Урысые Федерацием ыгъэунэфыныр. Мы лъэныкъомк1э

Адыгэ Хасэм политическэ 1офыгыабэ зэш1уихыгъ. Ахэм язэфэхьысыжьэу хьугъэ жьоныгыак1эм и 21-рэр адыгэ лъэпкъым ишъыгъо-ш1эжь мафэу Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет-Хасэ 1996-рэ илъэсым мэлылъфэгъум и 29-рэм унашъоу зэриштагъэр.

Ящэнэрэ пшъэрылъэу Хасэхэм агъэцэк1агъэр 1эк1ыб хэгъэгухэм ащыпсэурэ адыгэхэм зэпхыныгъэхэр адэш1ыгъэныр, ахэр Хэкум къэщэжьыгъэнхэр ары. Хэхэс адыгэхэр тич1ыгогъоу алъытэнхэмк1э Адыгэ Хасэм и1ахь ин хэль. Зэфэхьысыжьэу хьугъэр Урысые Федерацием и Законэу «Тич1ыгогъоу 1эк1ыбым щы1эхэм афэгъэхьыгъэ къэралыгъо политикэр» зыфи1орэр.

Адыгабзэм, хабзэм, культурэм, лъэпкъ зэхаш1эм якъэухъумэн ык1и яхэхьоныгъэ дэлэжьэгъэныр, адыгэхэм яфитыныгъэхэр къэухъумгъэныр Адыгэ Хасэхэмк1э джыри зы пшъэрылъ шъхьа1. Джащ фэдэу ткъош абхъазхэр кьин зыхафэхэм, Грузиемрэ Абхъазымрэ зызэпэуцухэм, абхъазхэм 1эпы1эгъу ягъэк1ыгъэнымк1э Хасэм иш1уагъэ хэль.

Джахэр ары апэрэ мафэм кыщыублагъэу джырэ нэс Адыгэ Хасэхэр зыуж ит 1офыгъохэр.

ASKER SOKHT

Sokht Asker Kazbekovich, was born on 06.12.1967 in the Republic of Adygea. Graduated from the Adygea State Pedagogical University. The historian. Author of scientific articles on the Circassian genocide. Worked as a history teacher, analyst on interethnic relations in the administration of the Krasnodar Territory, was the

press secretary of the President of the Republic of Adygea Hazret Sovmen. In the Circassian national movement since the creation of the Adyge Khase of the Republic of Adygea in 1989, headed the Adyge Khase of the Republic of Adygea and the Adyge Khase of the Krasnodar Territory.

Sokht Asker Kazbekovich, 06.12.1967 tarihinde Adıge Cumhuriyeti'nde doğdu. Adıge Devlet Pedagoji Üniversitesi'nden mezun oldu. Tarihçi. Çerkes soykırımı üzerine bilimsel makaleler yazdı. Tarih öğretmeni yaptı. Krasnodar Bölgesi yönetiminde etnik ilişkiler uzmanı olarak çalıştı, Adıge Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Hazret Şövmen'in basın sekreteriydi. 1989 yılında Adıge Cumhuriyeti Adıge Khase'nin kurulmasından bu yana Çerkes ulusal hareketinde yer aldı. Adıge Cumhuriyeti Adıge Khasesi ve Krasnodar Bölgesi Adıge Khase'ye başkanlık etti.

3.3. Circassian Institutions in Turkey: Activities and Achievements

Ümit Dinçer, Professor in Physiotherapy and President of the Federation of Caucasus Associations (KAFFED), TR

Circassians, who were settled in Anatolia and the Middle East after the Great Circassian Exile in 1864, started organizing activities to protect their cultural assets over time. Especially with the effect of the relatively liberal political atmosphere brought by the Second Constitutional Era, they established associations and foundations operating in many fields. "Civil Society Organizations" of that period were able to publish many publications in Circassian, open the Circassian Model School and conduct primary and secondary education in 6 grades, while working on transferring and keeping the Circassian language and culture alive. They dealt with the subjects of women, art and politics, which were ahead of the time when compared to the Ottoman social geography of the period. Unfortunately, with the establishment of the new Republic in 1923, this organization and work suffered a long period of failure and discontinuity.

Making an evaluation under the title of "Institutions of Today's Circassian Diaspora" requires evaluating the institutions and organizations that are currently operating. 3 federations, 3 foundations, dozens of associations and 1 party can be counted among the institutions that deal with the "Circassian" problematic in the Turkish diaspora. However, at this point, we will talk about the institutions that come together under the 'Association' organizations.

Association activities of the Circassian people started in the 1950s during the republican period and continued with those already established. The basis of institutionalization is a necessity. Especially the Circassians, who started to migrate to areas such as cities, which had a different dynamic from the villages and where they were not under control, unlike the village, first came together in these sheltered areas. They ignited the organization to meet social, economic and cultural needs. The first thing that Circassian institutions succeeded in was the 'solidarity' oriented work in the city. On the other hand, they created places of cultural expression for the Circassians who migrated to the city, who resisted the culturally homogenizing, rasping and even assimilationist atmosphere of the city. They started to put on their agenda problems such as being exiled and clinging to a new geography for many years, and the issues of history and society that they forgot or could not deal with. Although they have deficiencies, faults and many aspects to be criticized, they have become the main engine in creating identity awareness. Its relations with the motherland are perhaps the most striking among the achievements of institutions. At the end of the age of empires and the beginning of the 20th century, with the opening of the doors after the Soviet revolution, even during the Iron Curtain period, it was the Circassians who gathered around the institutions that provided the relations. An addition might be on the idea of a return. These institutions and structures were the fathers of the return to the homeland and the climate in which it developed.

Answering the question of what they succeeded in naturally brings with it the question of what they did not succeed in. In this regard, the most important shortcoming of all institutions without exception is not being able to politicize the Circassian problem and gain an international identity.

3.3. Türkiye'deki Çerkes Kurumları: Çalışmaları ve Başarıları

Ümit Dinçer, Fizik Terdavi Profesörü, Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı, TR

1864 Büyük Çerkes Sürgününden sonra Anadolu ve Ortadoğu Coğrafyasına yerleştirilen Çerkesler zaman içinde kültürel varlıklarını korumaya yönelik örgütlenme çalışmalarına başladılar. Özellikle 2. Meşrutiyet döneminin getirdiği görece özgürlükçü siyasi atmosferin de etkisi ile pek çok alanda faaliyet gösteren dernek ve vakıf kuruluşunu gerçekleştirmişlerdi. O dönemin "Sivil Toplum Kuruluşları" Çerkesçe pek çok yayın çıkarabildiler, Çerkes Numune Mektebi açıp 6 sınıfta ilk ve orta öğretimi yürütebildiler, dil ve Çerkes kültürünü yaşatmaya ve aktarmaya yönelik çalışmalar yaptılar. Dönemin Osmanlı coğrafyası için zamanın ilerisinde olan kadın, sanat, siyaset konularını işlediler. Ancak maalesef 1923'te yeni Cumhuriyetin kuruluşu ile bu örgütlülük ve çalışmalar uzun bir akamete uğradı.

Günümüz Çerkes Diasporasının Kurumları başlığında değerlendirme yapmak halihazırda faaliyet halindeki kurum ve kuruluşları değerlendirmeyi gerektirir. Türkiye diasporasında 'Çerkes' sorunsalına eğilen kurumlar arasında 3 federasyon, 3 vakıf, onlarca dernek ve 1 parti sayılabilir. Ancak bi bu noktada 'Dernek' örgütlenmeleri altında bir araya gelen kurumları konu edeceğiz.

Çerkes halkının dernekleşme faaliyetleri cumhuriyet döneminde 1950 li yıllarda başlar ve halihazırda kurulanlarla devam eder. Kurumsallaşmanın temel dayanağı gereksinimdir. Özellikle kent gibi köyden farklı dinamiği olan ve köydeki gibi kontrolün kendilerinde olmadığı bir alana göç vermeye başlayan Çerkesler ilk olarak bu korunaklı alanlarda bir araya geldiler. Sosyal, ekonomik, kültürel ihtiyaçları gidermeye yönelik örgütlenmeyi ateşlediler. Çerkes kurumlarının ilk başardığı şey kentte 'dayanışma' eksenli çalışmalarıdır. Öte yandan kentin kültürel olarak homejenize edici, farklılıkları törpüleyici ve hatta asimilasyonist havasına karşı koyan, kente göçen Çerkesler için kendini kültürel olarak ifade mekanları oluşturdular. Uzun yıllar sürgün olmanın ve yeni bir coğrafyaya tutunmanın güçlükleri ile unuttukları veya ilgilenemedikleri tarih ve toplum meselelerini gündemlerine almaya başladılar. Her ne kadar eksiklikleri, aksaklıkları, eleştirilecek çok yönleri olsa da kimlik bilinci oluşturmada temel motor oldular. Anavatan ile ilişkileri kurumların başarıları arasında belki de en dikkat çekenidir. İmparatorluklar çağının sonunda ve 20. YY başında Sovyet devriminden sonra kapanan kapıların açılması ile hatta Demirperde döneminde dahi ilişkileri sağlayan kurumların etrafında toplanan Çerkesler oldular. Bir ilave de dönüş fikri üzerine olabilir. Anavatana dönüşün fikir babaları da geliştirdiği iklim de bu kurum ve yapılar oldu.

Başarıları sorusunu yanıtlamak doğal olarak "Başaramadıkları" sorusunu da beraberinde getirir. Bu konuda istisnasız tüm kurumların en önemli eksiği Çerkes sorunsalını siyasallaştıramamak ve uluslararası bir hüviyet kazandıramamaktır.

3.3. Тыркуейм щылэ адыгэ хасэхэр, жылагьуэ зэгүэхэныгьэхэр: я лэжьыгьэхэр, зэфлагьэклыфахэр

Динчер Умит - TR

1864 гэм Хэкум кьрахуа нэужь Анэдолэм икли Кьуэклыплэ-курыт щыналгьэм щагьэтлыса адыгэхэм кьуэхуклэ я щлэнхабзэ щылэныгьэр кьахьумэн папщлэ кьызэрылу (организовать

хууэ) шадзаш. Псом хуэмыдэу е 2-нэ мэшрутиеткIэ зэджэ лъэхъэнэм кыздиша хуитыныгъэ мащIэм кыргъэхъуа политичнэ утым (атмосферэм) и фыгъэкIэ Iуэхугъуэ куэдым теухуауэ лажьэ хасэхэр, фыщIэ хасэхэр (фонд) яхуэгъаш. А лъэхъэнэм и «жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэм» адыгэбзэкIэ куэд кыдагъэкIыфат, «Щапхъуэ Адыгэ ЕджапIэ» кызылаухри, илъэсикIэ цыкIухэм пэублэ икIи курыт гъэсэныгъэ щрагъэгъуэтыфаш, бзэр адыгэ шIэнхабзэр ягъэпсэуным, шIэблэщIэхэм яхэпщэным хуэгъэза лэжыгъэхэр ирагъэкуэлащ. А лъэхъэнэм и Уэсмэн щыналъэм елътытауэ лъэхъэнэм куэдкIэ ипэ ищауэ цыхубз, гъуазджэ (дахэхуэщI IэщIагъэ), политикэ Iуэхугъуэхэм телэжыхъаш. Ауэ, ди жагъуэ зэрыхуэши, 1923 гъэм республикэщIэр зэраухуам кыдэкIуэу мы кызырэлыныгъэ икIи лэжыгъэхэр пIалъэфIкIэ зэпыуа хуаш.

Нобэрей адыгэ диаспорэм и зэхэшахэр жыхуиIэ фIэщыгъэм шIэту къапщтэмэ иджыпстукIэ лажьэ дэтхэнэ зы хасэми, фыщIэ хасэми, нэгъуэщI зэхэшахэми тепсэлъыхьын хуейщ. Тыркуей диаспорэм «Адыгэ» Iуэхугъуэм зыхуэзыший зэхэшахэм хэту хасэ зэгүэхъуэ (фэдэрацэ) 3, фыщIэ хасэуэ (фонд) 3, хасэуэ пщIы бжыгъэ икIи зы политичнэ партие къуубж хъунуш. Ауэ, дэ иджыпстукIэ дызытепсэлъыхьынур «Хасэ» цIэр зезыхъэ зэхэшахэр араш.

Республикэ лъэхъэнэм 1950 илъэсхэм хасэ зэхышэнэу адыгэ лъэпкъыр хуожьэ, иджы зэхашэхэмкIэи а Iуэхур лъагъэкуэатэ. Жылагъуэ зэгүэхъэныгъэ, хасэ шIызэхашэр кызыхэкIыр хуэныкъуэныгъэрщ. Псом хуэмыдэу, къалэ жыхуалэуэ къуажэм шхъэщыкI псэукIэ зыдэщыIэ, къуажэм хуэдэу и унафэр езыхэм щамыщIыжыф псэупIэхуэхэм Iэпхъуэу хуежъа адыгэхэр япэщыкIэ а шIыпIэ шынагъуэншэ-гүпсэхупIэхэм щызэхуэсащ. Социалнэ, экономикэ, шIэнхабзэ и лъэныкъуэкIэ зыхуэныкъуэхэр зэрагъэгъуэтын папщIэ кызырэлыныгъэхэр шIагъэхуабжъаш. Адыгэ зэхэшахэм япэрауэ яхузэфIэklar къалэм «щызэделэжыным» тещIыхъа лэжыгъэхэрщ. Апхуэдэурэ, шIэнхабзэ илъэныкъуэкIэ жылагъуэхэр зэзыгъэщъ, я зэхуэмыдэныгъэхэр зыгъэкуэд, жыпIэнурамэ зэхэзыгъэшыпсыхъыж къалэ жьыбгъэм щыпыщIэуэвэ, къалэм Iэпхъуа адыгэхэм папщIэ шIэнхабзэ илъэныкъуэкIэ езым зыкыщIауэтэжыф псэупIэхэр цаухуаш. Илъэс куэд лъандэрэ я Хэкум кызырэраухуам, хамэ шIыпIэщIэм зыхэгъэгъуэзэным кыздиша гугъуехъхэм хэту ящыгъупща, е, елэжыну зыхуэщIэмыхъа лъэпкъ тхыдэ, жылагъуэ Iуэхугъуэ хуэдэхэр я махуэ лэжыгъэм хагъэхъуэ шIадзаш. Сыт хуэдизкIэ щыщIэныгъэхэр, мыкIуэмытагъэхэр, критикэ шIыпхъэ куэд яхэлъми ахэр лъэпкъ зыхэщIэ-щIэж къэгъэхъуным лъабжъэ хуэхъуаш. Хэкум зэрызыпащIэфар ди жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэм яхузэфIэklarэм щыщу нэхъ гу зылъытапхъэщ. Империе лъэхъэнэм иужькIэ, 20-нэ лIэщIыгъуэм и пэщIэдзэхэм Совет революцэм зэхуищIа бжэхэр зэIуахыжа нэужь, абы ипэжкIи ГъушI Iупхъуэ лъэхъэнэми зэпыщIэныгъэхэр зэзыгъэпэщэхэр мис а ди жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэм щызэхуэса адыгэхэр араш. Абы шIыгъупхъэ зыри Хэкум гъээжын гүпсысэр араш. Адэжь шIыналъэм гъээжын гүпсысэр къэзыгъэхъуахэри абы зызыщиужъа жьыуэпсри мис а ди хасэхэр, жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэр араш.

«ЯхузэфIэklarэр» жыхуэпIэ үпщIэм пэгъуэдз щептыжым деж ухуей ухуэмейми «яхузэфIэмыкIахэр» жыхуэпIэ үпщIэри абы кыздешэр. Абы теухуауэ хэдз имыIэу ди жылагъуэ зэгүэхъэныгъэ псоми я щыщIэныгъэ / дагъуэ нэхъыщхъэр адыгэ Iуэхугъуэм зы политичнэ гъуэгунэ зэрыхуахышыфар, къэралыгъуэзэхуаку политикэ утым ар зэрырамышэфар араш.

ÜMİT DİNÇER

He was born in 1970 in Kayseri / Pınarbaşı. He is a member of Kabardey Shogen family.. He graduated from the Gülhane Military Medical Faculty (GATA) in 1994. After completing also specialist training in (GATA), he continued his specialization and academic life in Haydarpaşa GATA. He retired in 2014. He continues his medical practise in a private hospital.

Since he came to Ankara in 1986, he has worked at almost every level in associations, youth commissions and boards of directors. He continued his work at Istanbul Cuasasus Cultural Association (KKD) in Istanbul, where he has been on business since 2000, and worked as the Chairman of the Board of Directors in Istanbul (Bağlarbaşı) KKD for 2 terms. He still continues to work as the President of Federation of Caucasus Associations.

1970 yılında Kayseri/ Pınarbaşı’da doğdu. Kabardey Şogen Ailesinin mensubudur. 1994 yılında Gülhane Askeri Tıp Fakültesi’nden (GATA) mezun oldu. Uzmanlık eğitimi Ankara GATA’da tamamladıktan sonra Uzmanlık ve akademik hayatını Haydarpaşa GATA’da sürdürdü, 2014 yılında emekli oldu. Halen bir özel hastanede çalışmalarına devam etmektedir.

1986 yılında eğitim için Ankara’ya geldiği günlerden beri derneklerde Gençlik komisyonları ve Yönetim Kurullarında hemen her kademedede çalıştı. 2000 yılından beri iş sebebiyle bulunduğu İstanbul’da İstanbul Kafkas Kültür Derneği’nde çalışmalarına devam etti ve 2 dönem bu dernekte Başkanı olarak çalıştı. Halen Kefkes Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Динчер Умит

1970 гъэм Къайсэри–Пынарбашы къалэжьейм къыщалъхуащ. Къэбэрдей Щоджэн унагъуэм шыщщ. 1994 гъэм Анкара–Гюлхъане Дзэ Мед.факультетыр (ГъАТА) къиухащ. И узыфэлэзагъри ГъАТА-м къыщыдиха нэужь и узыфэлэзэ лэжьыгъэри и академическэ лэжьыгъэри Истэнбыл-Хъайдарпаша ГъАТА-м щригъэкӀуэкӀащ. 2014 гъэм гуащӀэхуэгъафӀэу (пенсиеу) хэкӀыжащ. Иджы зы сымаджэщ уней гуэрым щолажьэр.

1986 гъэм гъэсэнэгъэ нэхъыщхъэ шызэригъэгъуэтыну Анкара зэрыкӀуэрэ хасэхэм ныбжьыщӀэ комиссэхэм, хасашхъэми хэту щылэжьащ. 2000 гъэ лъандэрэ и Іуэху папщӀэ зыдэпсэу Истэнбыли Истэнбыл Къафкъас ЩӀэнхабзэ Хасэм щылэжьащ. ПӀальбиткӀи тхъамадэу шыщытащ. Иджы Къафкъас Хасэхэм я федерациэм (КАФФЕД) и тхъамадэщ.

3.4. Circassian Institutions in Diaspora: Activities and Achievements: The International Circassian Coalition “The Support of Higher Education for Circassian Students in Syria”

Faidi Mahmoud

President of the Circassian Culture Association in Nuremberg, DE

There are more than 6 million Circassians in the world in the diaspora in more than 50 countries, and most of them are interested in the cultural and political debates taking place in the Caucasus and in the host countries and have a desire for political action. The truth is that the Circassian diaspora is divided but strongly connected at the same time, heterogeneous and scattered based on political thought, with the presence of social, affiliation and religious differences, which lead to different views, complicate the formation of collective identity and the ability to work jointly in the diaspora.

The Circassians have proven themselves in the diaspora and have managed to preserve their heritage despite the migrations and the temptation of the host countries for integration. Thanks to Circassian associations and organizations and raising awareness of Circassian history in reviving the destructive factors of Circassian identity and encouraging Circassian diaspora to reconnect with their cultural background and establish their own identity within the diaspora, on the other hand, the lack of clear plans and discourses on the major outstanding issues, both at home and abroad, To a confused and largely disinterested Circassian community. In the Circassian diaspora

The Circassian community in the diaspora and in the motherland is deeply concerned by the tragic conditions going on in Syria since 2011 due to the civil war, in view of the numerous calls from Circassian youth and their parents to seek help in supporting and encouraging education, several video calls were made from representatives of 12 Circassian associations in the diaspora and the homeland and a group From the Circassian activists since April 2021, it called itself the Circassian Coalition. To find a general structure and to take a common position and direction to discuss this matter to meet the urgent needs of the affected, especially the most vulnerable such as the sons and daughters of widows, the disabled, orphans and unaccompanied children and younger generation.

The Circassian Coalition is currently a network of several Circassian associations based around the world, not affiliated with any political, partisan, religious or sectarian organization, working on neutral democratic principles. for public benefit purposes. It aims to discuss global hot topics of interest to Circassians in the motherland and in the diaspora. This coalition is a free platform for all Circassians to present ideas, exchange experiences, stimulate action and collective commitment to take common positions in accordance with Circassian culture and ideology, while involving youth and women in decision-making processes. Relying on mutual respect, showing the often-invisible work of the Circassian diaspora between world cultures, cooperation between the Circassian community and other communities, finding peaceful solutions to their problems, working to develop friendship and cooperation between our people in the Caucasus and the Circassian community in the diaspora

The Circassian Coalition is not a competition for any existing Circassian association, and it is open to all active Circassian associations to participate. It does not interfere in the internal organization

and activities of the participating associations, as it remains completely independent in its activities, work and goals and seeks for integration and exchange of experiences with it and for the expansion and sustainability of resources also with the International Circassian Association to protect our language and our culture and our people wherever they are and currently not registered

We will mention to you the initial information about this coalition and its initial achievements about its activities through my own perspective on the Education Pilot Program for the year 2021-2022

The organizers and organizers of the project pledged initial assistance to 40 needy students from Syria to pursue studies at a university in the Caucasus and to provide travel and accommodation costs to study the Russian language for one year (preparatory year), for the 2021-2022 semesters. After completing the preparatory year and mastering the language, the committees will try to submit applications to universities or the Russian federal government to provide free scholarships in universities, obtain permanent residence and work opportunities and solve their social problems independently and perhaps for voluntary resettlement in the Russian republics and harmony with the Circassian, Russian and surrounding community.

This project is a special funding from those in charge of it from the Circassian Coalition without any financial support from any government institution. The Circassian diaspora associations pledged to participate in this project according to the capabilities of each of them, whether material support, logistical or organizational support. In principle, it was agreed to allocate a specific amount for each student 4500 dollars to cover the costs of the preparatory year for a year

Discussion and expectations

- After the announcement of this project, many requests came to us, more than what we expected, and the first difficulty was to arrange identification papers for students, graduation documents from the university and passports to translate them before the date of registration in Russian universities, because everyone does not have the costs of translation fees, passport fees and medical examination fees, Necessary visa procedures
- We expected the immigration offices of the Russian Federation to treat these students as citizens of Caucasian origins living abroad, or to recognize them as refugees to obtain temporary asylum on the territory of the Russian Federation, to participate in the free study program with state support, but this did not happen. Rather, they were treated as foreign students from Where are the accommodation procedures and university fees
- Most of the students 66% could not learn the language and did not obtain permanent residence in the specified period, especially in Nalgic, and they need additional funding
- We can say now that the need for such projects is still urgent and necessary, even if they are only a drop of water on the sea, as the saying goes, and we must search for sources of funding to save education that was affected by the civil war, and governments and international institutions must support such projects to save the generation that suffered of wars

- This experience proved that the individual skills of the participants and the necessity of self-reliance from the beginning and learning the language were not sufficient to enroll in universities and that the conditions for selecting students were not accurate.

We hope that our meeting in Istanbul in June 2022 will provide initial impulses for setting short, medium, and long-term strategies to support the Circassian cause by providing a platform for exchange. We are pleased that so many distinguished activists and people who participated in previous activities contributed to their study and we extend our special thanks to all of them. The Circassian Association of Nurnberg would like to express its thanks and gratitude to all partners, supporters, and shareholders for their participation in this meeting. We are very proud by Professor Günsel of the founders of the Circassian Women's Association and the local president of the conference in Turkey, and all the speakers, members of the organizing committee for their endless and dedicated efforts. Best wishes for a successful conference.

Diasporadaki Çerkes Kurumları: Faaliyetler ve Başarılar. Uluslararası Çerkes Koalisyonu, Suriye'deki Çerkes Öğrencilerin Yüksek Öğrenimini Destekliyor 2021-2022

Dr. Faidi Mahmoud Barsbai.

Almanya, Nürnberg'deki Çerkes Kültür Derneği Başkanı

Dünyada 50'den fazla ülkede diasporada 6 milyondan fazla Çerkes var. Bunların çoğu Kafkasya'da ve ev sahibi ülkelerde gerçekleşen kültürel ve siyasi tartışmalarla ilgileniyor ve siyasi eylem arzusundalar. Gerçek şu ki, Çerkes diasporası bölünmüş ama aynı zamanda güçlü bir şekilde bağlantılı durumda. Ancak heterojen ve farklı siyasi düşünceler, farklı sosyal statüler ve dini farklılıklar farklı görüşlere yol açıyor ve kollektif kimliğin oluşumunu ve diasporadaki çerkesleri ortak çalışma yeteneğini zorlaştırıyor. Çerkesler diasporada kendilerini kanıtladılar ve göçlere ve ev sahibi ülkelerin entegrasyon baskılarına rağmen miraslarını korumayı başardılar. Çerkes dernekleri ve kuruluşları çerkes kimliğin yeniden canlandırılmasını, Çerkes diasporasının kültürel arka planıyla yeniden bağlantı kurmasını, diaspora içinde kendi kimliğini oluşturmasını teşvik etmesini ve Çerkes tarihinin farkındalığının artırılmasına büyük katkı sağlamışlardır. Öte yandan çerkes dernekleri hem yurtiçinde hem de yurtdışında önemli sorunlar hakkında net planlar ortaya koyamamış, net söylemlerde bulunamamış ve bu problemlerin çözümünde büyük oran eksik kalmıştır. Diasporadaki ve anavatandaki Çerkes toplumu, Çerkes gençleri Suriyede 2011 yılında beri süren iç savaş ile ilgili olarak derin endişe duymuşlardır. Buralardaki ailelere ve çocukları desteklemek ve buradan gelen yardım çağrılarına cevap verebilmek adına diasporadaki ve anavatandaki 12 Çerkes derneğinin temsilcileri ve Nisan 2021'de kurulan ve kendilerini **çerkes koalisyonu** olarak adlandıran Çerkes aktivistlerinden oluşan bir grup özellikle dullar, çocuklar, engelliler, yetimler ve gençler gibi en savunmasız durumdakilerin acil ihtiyaçlarını karşılamak, genel bir yapı bulmak ve bu konuyu tartışmak için ortak bir tutum ve yön almak için bir çok video görüşmesi gerçekleştirmişlerdir.

Çerkes Koalisyonu, şu anda, dünyanın her yerinde bulunan, herhangi bir siyasi, partizan, dini veya mezhepsel örgüte bağlı olmayan, tarafsız demokratik ilkeler üzerinde çalışan birçok Çerkes derneklerinden oluşan bir ağdır. Bu dernekler kamu yararı amaçlıdır. Anavatandaki ve diasporadaki Çerkesleri ilgilendiren küresel sıcak konuları tartışmayı amaçlamaktadır. Bu

koalisyon, gençleri ve kadınları karar alma süreçlerine dahil ederken, tüm Çerkeslerin fikirlerini sunmaları, deneyim alışverişinde bulunmaları, eylemi ve kolektif bağlılığı teşvik ederek Çerkes kültürü ve ideolojisine uygun ortak tavırlar almaları için ücretsiz bir platformdur. Çerkes diasporasının dünya kültürleri arasında çoğu zaman görünmeyen çalışmalarını göstermek, Çerkes toplumu ve diğer topluluklar arasında iş birliği yapmak, sorunlarına barışçıl çözümler bulmak, Kafkasya ve Çerkes halklarımız arasında dostluk ve iş birliğini geliştirmek için çalışmak gibi faaliyetler yürütmektedir. Çerkes Koalisyonu, mevcut herhangi bir Çerkes derneği ile rekabet peşinde değildir. Bütün aktif Çerkes derneklerinin katılımına açıktır. Faaliyetlerinde, çalışmalarında ve hedeflerinde tamamen bağımsız olup kendisi ile iletişim halindeki derneklerin iç işleyişlerine müdahale etmez. Kendisi ile iletişimde ki kurumların bir birleriyle olan tecrübelerini ve iş birliği, kaynakların arttırılmasını amaçlar.

Bu koalisyon ve 2021 -2022 Eğitim Pilot Programına ait ilk bilgileri ve başarıları kendi perspektifimden size aktarmaya çalışacağız.

Projenin organizatörleri ve organizatörler, Suriye'den 40 muhtaç öğrenciye ilk yardım için ve Kafkasya'da bir üniversitede eğitim görmeleri için söz verdi. Ayrıca, 2021-2022 yarıyılları için bir yıl (hazırlık yılı) Rus dili eğitimi almak için seyahat ve konaklama masraflarını sağlamayı da taahhüt etti. Hazırlık yılını tamamladıktan ve dile hâkim olduktan sonra, komiteler Rusya üniversitelerinde ücretsiz burs sağlamak, kalıcı oturma ve çalışma fırsatları elde etmek, sosyal sorunlarını çözmek ve gönüllü yeniden yerleştirme için üniversitelere veya Rusya federal hükümetine başvuruda bulunmaya çalışacaklar.

Bu proje, herhangi bir devlet kurumundan herhangi bir mali destek olmaksızın Çerkes Koalisyonunda ki sorumlu kişiler tarafından sağlanan fonla finanse edilmektedir. Çerkes diasporası dernekleri kendi kaynakları dahilinde projeye maddi, lojistik veya organizasyonel olarak destek olacaklarını belirttiler. Prensip olarak, her öğrenciye hazırlık yılı masrafları için 4500 dolar tahsis edilmesi kararlaştırıldı.

Tartışma ve beklentiler

- Bu projenin duyurulmasından sonra bize beklediğimizden daha fazla talep geldi ve ilk zorluk Rusya üniversitelerine kayıt tarihinden önce öğrencilerin kimlik belgelerinin ve üniversiteden mezuniyet belgelerinin temin edilmesi, vize işlemleri için pasaportların tercüme edilmesi oldu. Zira herkesin tercüme ücreti, pasaport ücreti ve tıbbi muayene ücretlerini karşılanacak durumu yoktu.
- Rusya Federasyonu göçmenlik bürolarının bu öğrencilere yurtdışında yaşayan Kafkas kökenli vatandaşlar olarak muamele etmelerini veya Rusya Federasyonu topraklarında geçici sığınma hakkı elde etmek isteyen mülteciler olarak tanımalarını ve devlet destekli ücretsiz eğitim programına katılmalarına imkân tanımalarını umduk. Ancak bu olmadı. Göçmenlik büroları bu öğrencilere yurtdışından gelen ve ücretli olarak Rusya üniversitelerinde okumak için başvuru yapan yabancı ülke vatandaşı gibi muamele etti.
- Öğrencilerin %66'sının çoğu belirtilen sürede dili öğrenemedi ve özellikle Nalchikte daimî ikamet izni alamadı. Bu nedenle ek finansal desteğe ihtiyaç duyuyorlar.

- Artık denizde bir damla su bile olsa bu tür projelere olan ihtiyacın hala acil ve gerekli olduğunu belirtmeliyiz. Özellikle iç savaş nedeniyle olumsuz etkilenen gençlerin eğitiminin desteklenmesi için kaynak arayışımızın devam etmesi gerekmektedir. Hükümetler ve uluslararası kurumlar, savaşlardan zarar gören nesli kurtarmak için bu tür projeleri desteklemelidir.

- Bu deneyim, katılımcıların bireysel becerilerinin ve dil öğrenmenin üniversitelere kayıt yaptırmak için yeterli olmadığını ve öğrenci seçimlerinin isabetli olmadığını göstermiştir. Haziran 2022'de İstanbul'da gerçekleştireceğimiz toplantının, bir değişim platformu sağlayarak Çerkes davasını desteklemek için kısa, orta ve uzun vadeli stratejilerin belirlenmesi için ilk itici gücü sağlayacağını umuyoruz. Önceki toplantının bu kadar çok seçkin aktivistin ve daha önceki etkinliklere katılan kişilerin çalışmalarına katkıda bulunmasından memnuniyet duyuyor ve hepsine özel teşekkürlerimizi sunuyoruz. Nürnberg Çerkes Derneği olarak bu toplantıya katılımlarından dolayı tüm ortaklarına, destekçilerine ve hissedarlarına teşekkür ve şükranlarını sunar. Çerkes Kadınlar Derneği'nin kurucularından ve konferansın Türkiye'deki yerel başkanı Sayın Prof. Günsel Şurdumla gurur duyuyor başarılı bir konferans diliyoruz.

3.4. Диаспорэм щылэ адыгэ хасэхэр: ялофшлагэхэр, къадэхьугьэхэр. Къэралыгъуабээфагоу Черкес Коалицияр Сирием щылэ еджаклохэмэ аделэ апшгэрэ гъэсэнэгъэ зэрагъэгъотынымкIэ 2021-2022

Др. Фаиди Махьмуд Барсбай

Нэмыцэм, Нюрнберг Черкес Хасэм итхьамат

Дунае къэралыгъо 50-м нахьыбэм адыгэ мелуани 6-м нахьыбэ ащэпсэу. Мыхэмэ анахьыбаплэр Къафкъасиеми, IэкIыб хэгъэгоу зэрысхэми шIэнхабзэ ыкIи политичнэ зэнэкъокъоу къащыхьу-къащышIэхэрэм агъапэ ыкIи ежхэри фаех политичнэ Iоф зэрафэнэу, ашIэнэу. Шъыпкъэр арышъ, адыгэ диаспорэр зэтекIы нахь мышIэми лъэшэу зэпышIагъэуи щыт. Ау зэфэмыдэ зэтеклэу щыт политичнэ гупшысэхэм, зэфэмыдэ социалнэ статусхэм, еплъыкIэ шъхьафэу диным фыряIэм зэфэмыдэ бгъодэхьэкIэхэр къагъэхьушъ, зэфэдэ лъэпкъыгъэ зэхашIэ ыкIи диаспорэ адыгэхэм Iоф зэдэшIэнымкIэ ясэнауц (якъарыу шъэф) къагъэмакIэ. Диаспорэ адыгэхэмэ зыкъагъэшъыпкъэжыгъ – пчъагъэрэ зэрагъэкощыгъэхэри бысым къэралмэ зыхагъэщыпсыхьыжынхэм пае рагъэкIокIыгъэ ассимилацэ-энтеграцэ политикэхэри къызытырамыгъакоу, я лъэпкъ кIэн къаухьумэжын альэкIыгъ. Черкес хасэхэм, чылагъо зэгохьаныгъэхэм гъэхьэгъэшхо ашыгъ IэкIыб хэгъэгухэм адыгэ/черкес лъэпкъыгъэр икIэрыкIэу къыщыгъэпсэужьыным, адыгэ диаспорэм и шIэнхабзэ лъапсэ зыпишIэжыным, IэкIыб хэгъэгухэми ежъ илъэпкъыгъэ ащызэшIуигъэуцожьыным цIыфхэр рагъэшIуным, адыгэ тхыдэм гүлътэ фарагъэшIыным фэгъэхьыгъэу. Ау итIани адыгэ хасэхэм афызэшIокIыгъэп къэрал кIоцIми IэкIыб къэралхэми нахь Iофыгъо уаиммэ афэгъэхьыгъэу план гъэнэфагъэхэр отэрыгум къыралъхьанэу, псэлъэ пытэ гъэнэфагъэр къалонэу, ыкIи Iофыгъохэр (проблемэхэр) зэшIохыным бэкIэ пэчыжьэу къэнагъэх. Хэкурыси хэхэси адыгэ чылагъор, адыгэ ныбжьыкIэхэр лъэшэу рыгумэкIыгъэх 2011 гъэм къыщегъэжъагъэу Сирием къыхьухьэрэ къэралкIоцI заом. Ащ щылэ унагъохэмрэ ясабийхэмрэ аделэнхэм, ащ къилукIырэ IэпыIэгъу джэпсалъэхэм джэуап афэхьушъунхэм пае хэкум щыIи IэкIыб къэрал щыIи адыгэ хасэ 12-м яллыкIохэр 2021 гъэм и мэлылъфэгъу мазэм

зы чыплэ кыхъэхэ зы лэжьэкӀо куп зэхащэгъ ыкӀи ащ Черкес КоалициякӀэ еджагъэх. Адыгэ активистхэр зыхэт а лэжьэкӀо купыр онлайн шыкӀэм тетэу зэлукӀишъ, бэрэ гущылэгъу-чэнджэщэгъу зэфэхъугъ, анахъэу шъузабэ-лыгыуабэ нахъыжъхэм, сабыйхэм, фыкъяугъэхэм, ибэхэм ыкӀи ныбжьыкӀэхэм афэдэу анахъ мэхэплэ итхэм адэлэпылэнхэу, анахъэу зыфэныкьо дэдэхэр арагъэгъотынхэу, ащ фэгъэхъыгъэу зы гъэпсыгъэ къагъотынэу, а юфыгъом тегущылэнхэу, телэжьэнхэу, зы шыкӀэ, щытыкӀэ зэдырялэнэу.

Черкес Коалицияр, дунаем итэдэрэ чӀапӀэ щылэми зы политичнэ партием, динрылажъэ купым хэмытэу, емыпхыгъэу, демократичнэ бзыпхъэхэм атетэу шъхъафитэу лажьэрэ хэсэ пчъагъэмэ къагъэхъугъэ зы интэрнэт хъагъэу зэхэт. А хасэхэр цыф жъугъэм ишӀуагъэ зезыфэрэ хасэх. Хэкурыси хэхэси адыгэхэм афэгъэхъыгъэ юфыгъо фабэмэ, юфыгъо гүзэжъогъухэмэ атегущылэнэу, ателэжьэнэу ары пшъэрылэу зыфигъэуцужьырэр. Черкес Коалицияр, зыми ахъщэ зыкӀимыт зы платформэу зэхэт, унашъо къэштэным фэунэтӀыгъэ лэжьэгъухэм бзылфыгъэхэр, ныбжьыкӀэхэр нахъыбэу ахигъэхъэу, адыгэ пстэуми ягүпшысэхэр, яеплъыкӀэхэр, апэкӀэкӀыгъэхэр кыыхалъхъаным ыкӀи акъыл-гүпшсыэ зэхэлъкӀэ юф шӀэным цыфхэр ригъэшӀухэу, аузэ адыгэ шӀэнхабзэм, идеологием диштэу зэфэдэ щытыкӀэхэр зэдаштэным фэгъэхъыгъэу. Хэхэс адыгэмэ яӀэдэкъэчӀэкӀэу дүнэе шӀэнхабзэм шӀагъоу кыыщыхэмыщыхэрэр кыыхэгъэщын, ягъэлъэгъун, адыгэ ыкӀи нэмыкӀ чылагъохэм азфагү зэдэшӀыныгъэ дэгъэлъын, яюфыгъохэмэ мамырыгъэм тетэу зэшӀохыкӀэ амалхэр къафэгъотын, Къафкъас лъэпкъхэм азфагү зэныбджэгъугъэм, зэдэшӀыныгъэм зыщегъэужьын фэдэхэм афэгъэхъыгъэу юфшӀэнхэр регъэкӀокӀых. Черкес Коалицияр, адыгэ хасэу щылэмэ ащыщ парыми еныкъокъурэп. Ипчъэ адыгэ хэсэ пстэуми афызэлухыгъ. ЫшӀэщт-ыӀощтхэмкӀэ иӀэнатӀэу зылъэлэсы шӀоигъохэмкӀэ шъхъафитышъ, ежъым кыыхэхъэрэ, кыдэлажъэрэ хасэхэмэ якӀоцӀ юфхэмкӀэ ахэгүщылэрэп. Кыдэлажъэрэ хасэхэм анэгү кӀэкӀыгъэхэр зэфагощыным, юф зэдашӀэным ыкӀи язэфыщытыкӀэ, амалэу яӀэхэр егъэшӀокӀоным юф дишӀэ шӀоигъу.

Черкес Коалициям, 2021-2022 илъэсхэм кыыриубытэу гъэсэнэгъэ-еджэныгъэ программэ гъозалэу ыштагъэм фэгъэхъыгъэ апэрэ къэбархэр, гъэхъагъэу ышыгъэхэр сэ сиепльыкӀэкӀэ шъуапашъхъэ кыислъхъэ сшӀоигъу.

ЗэхэщакӀохэм ыкӀи проэктым изещакӀохэм псалъэ атыгъ Сирием щыщэу лэпылэгъу фэныкьо еджакӀо 40-м апэрэ лэпылэгъу гүзэжъогъухэр арагъэгъотынхэу ыкӀи Къафкъасием щылэ университетхэм ащырагъэджэнхэу. Ащ хэтэу 2021-2022 еджэгъу илъэсым (бзэ зэгъэшӀэгъу еджэгъум) урысыбзэ аджынхэм пае гъогу уасэхэри, псэупӀэ уасэхэри зытыралъхъэжъынэу. Бзэ зэгъэшӀэгъу илъэсыр аухэу бзэр зызэрагъашӀэ үж, комитетхэм зафагъэзэщт Урысые университетхэм ахъщэнчъэу ащырагъэджэнхэм, илъэс пчъагъэкӀэ щыпсэун, щылэжьэн альэкӀынэу амал арагъэгъотынхэм, нэмыкӀрэ я социалнэ юфыгъохэр зэшӀуахыным пае университетхэм, Урысые федерацэм ихыкумэтым зыфагъэзэнэу пылгыщтых.

Мы проэктым текӀодэрэ ахъщэр зы къэралыгъо пкъыгъоми кыылырамыхэу, Черкес Коалициям хэтхэм зэфэхъасызэ къагъэхъурэ фондым хагъэкӀы. Хэхэс адыгэ хасэхэми ежъым яамал елытыгъэу, ахъщэми, нэмыкӀрэ мылкъуми, зэхэщэн-зещэн юфми зэралоу зыгорэкӀэ проэктым кыыделэнхэу къалауагъ. Принципалнэу бзэ зэгъэшӀэгъу илъэсым пае еджэкӀо пэпчъ \$ 4.500 фэдиз фыхэхыгъэн фаеу алъытагъ.

Тегущылэнхэр ыкӀи гугъапӀэхэр

- Мы проэктыр зэрэдгэлоу тызэрэгугьагэм нахьыбэу цыф кьытэолагь. Апэрэ кьиныгьоу тызыпэлүфагьэр Урысые университетхэм ачатхэнхэм кьыпэу япаспортхэр, кьаухыгьэ еджаплэхэм кьашаратыгьэ дипломхэр зэфэхьысыныр, ахэр зэрягьэдзэкьынхэр, визэ лофхэр зэшлохыныр арыгьэ. Сыда плэмэ, зэдзэклакло уасэ, паспорт уасэ, узынчьагьэ упльэкьу уасэ бэмэ ялагьэп.
- Урысые федерацлэм илофшлалэу кьэкощыжьхэрэмэ ялоф еплъырэм тыщыгугьугьагь мы еджаклохэмэ Кьафкьасием щыщэу лэкиб кьэрал щыппсэурэ граждан фэдэу е, Урысые Федерацэм зышхьэ кьезыхьылэжьыгьэ цыф фэдэу кьадзэеклонхэу ыки кьэралыр аделээ ахьщэнчэу рагьаджэхэрэмэ ахагьэхьанхэу. Ау ауштэу хьугьэп. Кьэкощыжьхэрэмэ ялоф еплъырэ лофшлалэр мы еджаклохэмэ кьазэрэдзэекьуагьэр Урысые Федерацэм ежь иахьцэкьлэ щеджэнэу кьыклэлъэлурэ хымэ цыфэу ары.
- Еджакломэ ащыщэу шэм и бб-рэм (%бб) фагьэуцугьэ плалгьэм кьыриубытэу бзэр зэригьэшлэнэу ыки анахьэу Налщыч дэсын, щыпсэун фитыныгьэ кьыдахынэу хьугьэп. Ащ кьыхэкьыкьлэ джыри лыеу ахьщэ ящыкьлэгьэшт.
- Арышъ, хьыпсым игьуанткьу нахь мышлэми мышц фэдэ проэктмэ лъэшэу тызэрафэныкьор кьыхэдгьэщын фае. Анахьэуи, кьэралклоцл заом иягьэкьлэ кьотэгьунчэу кьэнэгьэ еджакло ныбжьыкьлэмэ таделэным пае фонд зэгьэпэшыным тыпыкьын фаеп. Хьыкумэтхэр, кьэралыгьозэфагу пкьыгьохэр заом лые зыщылъысыгьэ кьлэблэр кьэухьумэгьэным пае мышц фэдэ проэктмэ аделэнхэ фаех.
- Тызыхэтыгьэ мы лофыгьом кьыгьэлъэгьуагь бзэр зэбгьэшлэным пае сэнаушэу еджаклом хэлъыр, е университетым члэгьэтхэн кьодыер зэримыкьурэр ыки еджакло кьыхэхыныр тэрэзэу зэрэтымышлышъугьэр. 2022 гьэм мэкьоогьум Истамбул щытшыщт зэлүкьлэгьум зы зэхьокьыныгьэ платформ кьыгьэшлэу адыгэ лофыгьом делэным пае плэлъэ клаком, гурытым ыкьл чыжьэм кьыриубытэу сратегиехэр гьэнэфэгьэным пае апэрэ егьэжьэгьу кьарыу зэригьэпэшыныр тэгугьэ. Ипэрэ зэлүкьлэгьуми ащ ипэрэ лэжьыгьэхэми ахэтыгьэу мышц фэдиз адыгэ активист хэшыпыкьыгьэ ялэжьыгьэхэм кьызэрэхэхьэрэр лъэшэу ягуап ыки зэкьлэми тхьэгьэпсэушхо арало. Адыгэ бзылъфыгьэ хасэм изэхэщакломэ ащыщэу, шлэнзэдэлүатэм и Тыркуе лъаакхом ипашэу Проф.Шурдым Гюнсел тырэгүшхо ыки шлэнзэдэлүатэм гьэхьагьэхэр ышлыныр тыфэлъало.

Dr. Faidi Omar Mahmoud (Barsbai) Фаиди Маыхьмод (Барсбай)

Adige, member of Barsbai family born in Bir Ajam /Golan- Syrian, He studied medicine in the University of Damascus. Since 1975 he lives in Germany and worked as a Cardiac surgeon at the University Hospital in Erlangen until retirement in 2013. He has published more than 100 articles and 3 chapters in 5 books and has performed 3 000 open cardiac surgery. He is Member of many local and international professional and Circassian societies

Dr. Faidi has great interest and spends generous effort to keep the Circassian culture alive. He is the President of the Circassian Cultural Association in Nuremberg who works to show and introduce the Circassian culture to European peoples.

Adigedir. Barsbai ailesindendir. Bir Ajam/Golan-Suriyede doğmuştur. Şam Üniversitesi'nde tıp okudu. 1975 yılından bu yana Almanya'da yaşıyor ve 2013 yılında emekli olana kadar Erlangen'deki Üniversite Hastanesinde Kalp Cerrahisi olarak çalıştı. 100'den fazla makale ve 5 kitapta 3 bölüm yayınladı ve 3.000 açık kalp ameliyatı gerçekleştirdi. Birçok yerel ve uluslararası profesyonel ve Çerkes derneğine üyedir.

Dr. Faidi'nin Çerkes kültürünü yaşatmakla ciddi anlamda ilgilenmekte ve bunun için çaba göstermektedir. Çerkes kültürünü Avrupa halklarına göstermek ve tanıtmak için çalışan Nürnberg'deki Çerkes Kültür Derneği'nin başkanıdır.

Адыгэ. Барсбай унагъом щыщ. Бэр-Аджэм – Джолан-Сирием къыщыхъугъ. Шъам университетым медицинскэм щыфеджагъ. 1975 гъэм къыщегъэжъагъэу Нэмыцэ хэгъэгум щэпсэу. 2013 гъэм клочэфэгъашлоу (пенсиеу) къыхэкIыжыфэ Эрланген университетым исымэджэщы гу бзэн Iазэу (хирургъэу) щылэжъагъ. 100-м нахьыбэ шIэнтхыгъэ ыкли тхылъи 5-м япыбзыгъуи 3 къыдигъэкIыгъ. Гу 3.000 фэдиз зэлухыгъэу ыбзагъ. ЧIыплэгъоуи къэралыгъуабэзэфагоуи адыгэ хэсабэмэ ахэт.

Др. Фаиди адыгэ шIэнхабзэр щыгъэлэным ишIошэу пылъ, дэлажъэ. Адыгэ шIэнхабзэр Европэ лъэпкъмэ аригъэлъэгъуным, аригъэшIэным фэлажъэрэ Нюрнберг Черкес ШIэнхабзэ хасэм итхьамат.

3.5. The Role and Activities of the International Circassian Association

Yıldız Şekerci, Former President of KAFFED and Vice-President of the International Circassian Association, TR

The World Circassians Union (Association) has been working for over 30 years having been established with the aim to protect and develop the cultural and spiritual legacy of the Circassian people, to find solutions to the financial, social, cultural and spiritual problems, to support the activities of member associations, to provide coordination, strengthen the bonds between the diaspora and the Circassians in the homeland, and to protect all the rights of the Circassian people including economic, social and all other human rights.

The idea to bring the whole World Circassians together and the ideals for acting together sprung in 1989 October in Ankara during the 125th Culture Week where guests from the motherland and diaspora had participated. After a year at the second gathering in Holland in 1990, the idea was developed and the first World Circassians Congress was held in 1991 at the capital Nalchik of Kabardhey-Balkar Republic.

In this international Congress that was the first after the exile and the largest and historical get together, representatives of Turkey, Israel, Germany, Jordan, Syria, former Yugoslavia, Holland, USA, Kabardhey- Balkar Republic and coastal Shapsugh participated. Those who participated these experiences have noted that this gathering has specifically contributed to raising awareness and has started an awakening among all Caucasian people.

Another issue pointing at the importance of this Congress is having a clear diagnosis about whether what our ancestors have experienced was a “migration” or an “exile”. There participating people of science, writers, regional authorities and politicians have agreed and expressed their belief that what has been experienced was an “exile”.

The charter of World Circassians Association also includes the details of the purpose of establishing this organisation. Here, we can ask to what extent have the aims of World Circassians Association been realised, and every individual can have a different answer. However, what is important is that the first step has been taken and the formation of an international organisation has been realised with all Circassians participating from the World. This is a gain in the mindset of the Circassians society in adding the concept of the “culture of a universal organisation”.

The World Circassians Association may have been through ups and downs in this over-30-year endeavour. While assessing the concerns related to expectations, the external factors that are beyond the NGOs own problems should be taken into consideration. This can include, in sum, both in the homeland and in diaspora, the political, social, legal issues that the NGOs are linked to and also processes in bureaucracy. In these organisations where there are many parameters, taking healthy decisions that will be affecting the future can only be realised by doing correct analyses.

For instance, although the representatives of Turkey have actually been actively involved in the establishment of World Circassians Association, because Turkey hasn't allowed the associations

to be a member of international organisations, Turkey (Circassians) couldn't have been a formal member of World Circassians Association until 2003, and until recently there have been limitations as to reading and writing in the mother tongue.

The action to be taken against the loss of rights because of external factors is to work hard like technocrats, to act altogether, and to be demanding.

Since its establishment the World Circassians Association has been supported by higher level administrators, bureaucrats, leaders in the society and the presidents in the homeland.

In the last two years World Circassians Association, in cooperation with the universities and ministries, has organised Circassian mother tongue and Russian courses or distance education courses, and these initiatives have drawn a lot of attention in both homeland and the diaspora. The scholarships provided for university students, the summer youth camps that provide them the opportunity to meet each other and strengthen their relationships with the homeland are invaluable.

There were plans for the next term about distance university education, Circassian handicrafts, and provision of documentation for easy travel to the homeland have been planned, however, these haven't been put into action because of the Ukrainian and Russian issue.

Our unity is our strength.

Yours respectfully,

Yıldız Şekerci

3.5. Dünya Çerkes Birliği'nin Rolü ve Çalışmaları

Yıldız Şekerci, Kafkas Dernekleri Federasyonu Önceki Başkanı ve Dünya Çerkes Birliği Başkan Yardımcısı, TR

Dünya Çerkes Birliği (DÇB); Çerkes halkının ulusal, kültürel ve manevi mirasını korumak, geliştirmek, ekonomik, sosyal, kültürel ve manevi sorunlarına çözüm üretmek, üye dernek faaliyetlerini desteklemek, eşgüdümünü sağlamak, diaspora ile Anavatan'daki Çerkeslerin bağlarını güçlendirmek, Çerkes halkının ekonomik, sosyal ve diğer haklarının korunmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş olup otuz yılı aşkın bir süredir çalışmalarına devam etmektedir.

Dünya Çerkeslerini bir araya getirme, ortak hareket etme (birlik) fikri, Ekim 1989'da Ankara'da yapılan, Anavatan ve diasporadan da misafirlerin katıldığı 125. Yıl Kültür Haftasında filizlendi. Bir yıl sonra, 1990'da Hollanda'da yapılan ikinci toplantıda fikir geliştirildi ve ilk "Dünya Çerkes Kongresi" 1991'de Kaberdai- Balkar Cumhuriyeti (KBC) başkenti Nalçik de yapıldı.

Sürgünden sonraki en büyük ve tarihi anlam taşıyan bu uluslararası Kongreye; Türkiye, İsrail, Almanya, Ürdün, Suriye, Yugoslavya, Hollanda, ABD, KBC ve Kıyıboyu Şapsığ temsilcileri katılmıştır. O günlere tanıklık edenler notlarında; toplantının, özellikle tüm Kafkasya insanının bilinçlenmesine ve bir uyanışın başlamasına neden olduğu ifade edilmektedir.

Kongrenin önemine işaret eden başka bir konu ise atalarımızın yaşadıkları "göç mü, sürgün mü" sorusuna, net bir teşhis konulmuş olmasıdır. Katılımcı bilim insanları, yazarlar, bölge yöneticileri

ve politikacılar, yaşananların “sürgün “ olduğu noktasında birleşmiş ve açıklamalarını bu yönde yapmışlardır.

DÇB Tüzüğünde, kuruluş amaçlarının ayrıntılarına da yer verilmiştir. Burada, “DÇB’nin kuruluş amaçları yeterince gerçekleştirildi mi?” sorusu sorulabilir ve bu soruya her şahsın farklı bir cevabı olabilir. Ancak daha önemli bir şey var ki o da tüm dünyadan Çerkeslerin katıldığı ve ortak irade geliştirilerek bir ilk adımın atılması ve uluslararası bir örgütün vücuda getirilmiş olmasıdır. Bu, Çerkes toplumu zihinseline “küresel kurum kültürünün” eklenmesi anlamında bir kazanımdır.

DÇB’nin otuz yıllık serüveninde inişli- çıkışlı süreçler yaşanmış olabilir. Beklentilerle ilgili değerlendirme yapılırken, STK’ların kendi sorunları dışındaki dış faktörler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlar; Anavatan’da ve diasporadaki STK’ların bağlı buldukları ülkelerin siyasi, sosyal ve yasal yapılanmaları ve bürokratik süreçleri olarak özetlenebilir. Çok sayıda değişkenin olduğu bu tür yapılanmalarda, geleceğe yönelik sağlıklı kararlar alınması ancak doğru analizlerle mümkündür.

Örneğin; DÇB’nin kuruluş aşamasında Türkiye delegeleri her ne kadar aktif rol almış olsa da, kanunlar, uluslararası derneklere üye olma izni vermediğinden 2003 yılına kadar Türkiye DCB’ye resmi olarak üye olamamış, yakın zamana kadar anadil okuma-yazma konusunda kısıtlamalar yaşanmıştır.

Dış faktörlerin ortaya çıkardığı hak kayıplarına karşı yapılması gereken şey, birer teknokrat gibi sıkı çalışmak, birlikte hareket etmek ve talepkar olmaktır.

DÇB, kurulduğu günden itibaren anavatanda, üst düzey yöneticiler, bürokratlar toplumun önde gelen insanları ve cumhurbaşkanları tarafından desteklenmiştir.

DÇB son iki yıldır, anadil diktant çalışması ve uzaktan eğitim kapsamında üniversiteler ve bakanlıklarla anlaşarak Çerkesce ve Rusca kursları düzenlemiş ve bu çalışmalar hem anavatan hem diyasporada ses getirmiştir. Üniversitelerde burslu öğrencilere verilen destek, yıllardır düzenlenen gençlik yaz kampları gençlerin tanışmaları ve anavatan ilişkilerinin gelişmesi anlamında çok kıymetli çalışmalar.

Önümüzdeki dönem, üniversitelerle uzaktan eğitim, Çerkes El Sanatları, Anavatana giriş çıkışı kolaylaştırıcı bir belge için çalışmalar programlanmış ancak Ukrayna- Rusya sorunu nedeniyle çalışmalar başlatılamamıştır.

Gücümüz birliğimizdir.

Saygılarımla

Yıldız ŞEKERCİ

3.5. Дунэ Адыгэ Хасэм ипшэрылхэр, илэжыгъэхэр

Шекерджи Йылдыз

Дунэ Адыгэ Хасэр (ДАХ), адыгэ лъэпкъым илэпкъыгъэ, ишэнхэбзэ, игушхьэлэжыгъэ клэн кыуэхумэнэу, ригъэшлэоклонэу, экономикэ, социалнэ лэфхэм, шэнхэбзэм, игушхьэлэжыгъэ афэгъэхьыгъэ лэфыгомэ хэклплэ, зэшлэхыклэ амал къафигъотынэу, ДАХ-

м хэт хасэмэ ялэжьыгьэхэмкIэ аделэнэу, ахэр зедигьэшIынхэу, хэхэсымрэ Хэкурысымрэ язэпхыныгьэ нахь лъэшы ышIынэу, адыгэ лъэпкъым и экономикэ, социалнэ ыкIи нэмыкIрэ фитыныгьэхэр къэухьумэгьэным Iоф дишIэнэу зэхашагь ыкIи илгьэс щэкI нахьыбэ хьугьэу мэлажьэ.

Дунэе адыгэхэр зы чыпIэ кьигьэхьэн, зыкIыныгьэ ахэлгьэу зэдэлэжьэн гупшысэр кьыщытIэмьыгь, тятэжхэр Хэкум кьызэрэрафыгьэр илгьэси 125 зэрэхьугьэм фэгьэхьыгьэ ШIэнхабзэ Тхьамафэу 1989 гьэм ичъэпыогьу мазэм Анкара щызэхашагьэу щытыгьэм. Зы илгьэс кьынэуж, 1990 илгьэсым Голландием щашыгьэ ятIонэрэ зэлукIэгьум а гупшысэр щылгьагьэкIуатишь, апэрэу Дунэе Адыгэ Зэфэс (Конгрес)1991 гьэм Къэбэртэе-Балгькьар Республикэм икьэлэшхьэу Налщыч щызэхашагь.

Тятэжхэр Хэкум кьызырафы уж анахь инэу ыкIи анахь тхыдэ мыхьэнэшхо зилэу зэхашэгьэ а апэрэ Дунэе Адыгэ Зэфэсым хэтыгьэх Тыркуе, Иордание, Сирие, Израил, Нэмыцэ, Югославие, Голландие, Америкэ къэралхэм, Къэбэртэе-Балгькьар, Адыгей, Къэрэшей-Шэрджэс Республикэхэм, Хылушьо шапсыгьым ялIыкIохэр. А мафэхэр зылгьэгьугьэхэм кьаложьыгь а Зэфэсыр адыгэ лъэпкъыр къэущыным, лъэпкъ зэхашIэ-шIэжь ялэным ублапIэ фэхьугьэу.

Зэфэсыр зэрэуаимыгьэр кьэзыгьэлгьагьорэ пкьыгьомэ ащыщ тятэжмэ апэкIэкIыгьэр «кощыныгьа, хьауми Хэкум ифыныгьа?» үпчIэм пэгьодз гьэнэфагьэ щызэригьотыгьэр. ШIэныгьэлэжьы, тхакIуи, тхьамати, политики ащ хэтыгьэхэм зэдаштэзэ кьалуагь тятэжхэр Хэкум «кьызэрэрафыгьэхэр».

ДАХ-м ихэсэхабзэ (уставым) игьэкIотыгьэу кьыщытIотыкIыгь а хасэр зыкIызэхашагьэр. Мыщ дэжьым мыщ фэдэ үпчIэ кьыщыбгьэуцу хьушт «адэ, ДАХ-м зыфызэхашагьэхэр ыгьэцэкIэнхэ ылгьэкIыгьа?» ыкIи а үпчIэм хэти еж пэгьуэдз шхьаф кьыритын ылгьэкIышт. Ау зэкIэми анахьэу кьыхэгьэщыпхьэр, зэрэдунаеу тет адыгэхэр зыхэлэжьагьэхэу, зы гупшысэ зыкIыныгьэ зэдаштагьэу зы апэрэ лъэубэкьу зэрадзыгьэр, хэгьэгьүбэзэфагоу зы Адыгэ Хасэ зэхашэн зэралгьэкIыгьэр ары. Ар чыпIэгьу фэшI адыгэ гупшысэм «глобалнэ хасэ шIэнхабзэр» хэхьагьэу зэрэхьугьэр ары.

ДАХ-м и илгьэс 30 гьогуанэм дэгьэзиягьо-егьэзыхыгьо чыпIэхэр илэн ылгьэкIышт. Узэрэщыгьугьэрэм елгытыгьэу уасэ фэпшын зыхьукIэ чылагьо зэгохьаныгьэм еж икьиныгьохэмэ ямызакьоу нэпэмыкI пэрыогьухэри кьыдэлгытэгьэнхэ фаеу мэхьу. КIэкIэу къэпIон зыхьукIэ ахэр Хэкуми IэкIыб хэгьэгьухэми чылагьо зэгохьаныгьэхэр зэпхыгьэу ащыщыIэ политичнэ, социалнэ системэхэр, къэралхабзэхэр (законхэр) ыкIи бюроратие шIыкIэхэр арых. Бэмэ япхыгьэу щыт мыщ фэдэ зэхашагьэхэм къэкIощт лгьэханхэм афэгьэхьыгьэу унашьо тэрэз кьащыпштэным пае Iофыгьохэр дэгьоу зэхэгьэкIыгьэнхэ фаех.

ГущыIэм пае, ДАХ-р зэхашэ зэхьум Тыркуе адыгэмэ ялIыкIохэр чанэу ахэлэжьагьэ нахь мышIэми, хэгьэгьүбэзэфагу хасэхэм ахэхьэнэу къэралхабзэхэм фиты кьызэрамышIырым кьыхэкIыкIэ, 2003 илгьэсым нэсэ Тыркуе адыгэхэр ДАХ-м официалнэу хэхьэнхэу хьугьэп, джырэблагьэ нэсэ ныдэлгьыбзэкIэ утхэн-уеджэным пэрыогьухэр илэу щытыгь.

Ащ фэдэ пэрыогьухэм яягьэкIэ фитыныгьэ горэхэр пшIокIодыгьэу щытмэ шIэгьэн фаер, технократ чан фэдэу нахьы лгьэшэу үлэжьэныр, үзэделэныр ыкIи пшIокIодыгьэхэмэ Iушыгьэ хэлгьэу уакIэдэуныр ары.

ДАХ-р зызэхашагъэм кыщегъэжыагъэу Хэкум щыIэ республикэ президентхэр, тхьаматэхэр, бюрократхэр, чылагъо пашэхэр ренэу кыделагъэх.

Аужрэ илэзситлум кыриубытэу ДАХ-м диктантхэр зэхишагъэх, чыжьэкIэ егъэджэныгъэ шыкIэм тетэу, университетхэм, министерствэхэм зэээгъныгъэ адишызэ адыгабзэкIэ ыкIи урысыбзэкIэ курсхэр зэхишагъэх. А лэжьыгъэхэр Хэкуми IэкIыб хэгъэгухэми цIыфмэ лээшэу агу рихыгъэх. Университетхэм еджэкуапкIэкIэ ащеджэрэ еджакIохэм IэпыIэгъу зерафэхухэрэр, илэс пчъагъэ хъугъэу зэхашэрэ гъэмэфэ ныбжьыкIэ кампхэр ныбжьыкIэмэ язэрэшIэнымкIэ, Хэкум фыряIэ зэпышIэныгъэр ешIокIонымкIэ лээшэу лэжьыгъэ шъхьапэх.

КъэкIошт илэсхэм апае университетхэм чыжьэкIэ ащеджэнхэм, адыгэ Iэшлагъэхэм, Хэкум кIон-къэкIожьыныр нахь IэшIэх ышIынэу зы тхыль зэгъэпэшыным афэгъэхыгъэу IофшIэнхэр рахъухьагъэ нахь мышIэми, Украинэ-Урыс зэгурьмыIоныгъэм иягъэкIэ рагъэжьэнхэу хъугъэп.

ТизыкIыныгъэр тикъарыу!

ЛъытэныгъэкIэ!

Шекерджи Йылдыз

RAXO YILDIZ ŞEKERCİ CV ENG

I was born in 1958 in İkizce village, Ankara. I had all my education in Ankara. I'm a graduate of Faculty of Languages, History and Geography. I have retired after working at the foreign trade department of a bank for 22 years. Presently, I work at Neris Investments Corporation, a company that was established by Circassians who got together, as a vice president. I'm married and have two children.

I have been an active member of Ankara Circassians Association since 1978, formerly the Northern Caucasian Cultural Association. I became a board member first between 1984 - 1986 in the Northern Caucasian Cultural Association in the team whose president was Aslan Arı, and then in different periods of time I supported the activities as a board member. I became a board member of Circassian Associations Federation in 2011.

During the period 2019 – 2021, firstly I became the acting president, and in the following two terms I was the president of the Federation. At the present, I'm trying to do my best for my people as a vice president of World Circassians Union. During my presidency following the mottos and ideas: “you cannot be strong centrally if you are not strong at the local areas”, and “There will be no diaspora without a homeland”, we carried on all work our hearts facing our homeland, gaining strength from our associations and working for our mother tongue and prioritizing our homeland on the “rights” basis.

RAXO Yıldız ŞEKERCİ, 1958 Ankara İkizce Köyünde doğdum. Eğitim yıllarım Ankara’da geçti. Dil Tarih Cografa Fakültesi (DTCF) mezunuyum. 22 yıl bankada Dış Ticaret servisinde görev aldıktan

sonra emekli oldum. Şu an, Çerkeslerin bir araya gelerek kurduğu, Neris Yatırım AŞ'nin yönetim kurulu Başkan yardımcısı olarak çalışmaya devam ediyorum. Evliyim iki çocuğum var.

1978 yıllarından beri (o zamanki adı, Kuzey Kafkasya Kültür Derneği), Ankara Çerkes Derneğinin aktif üyesiyim. İlk kez Kuzey Kafkasya Kültür Derneğinin 1984-1986 döneminde Aslan ARI başkanlığında yönetim kurulunda görev aldım, daha sonra da farklı dönemlerde Yönetim kurulu üyesi olarak dernek çalışmalarına destek verdim. 2011 yılında KAFKAS DERNEKLERİ FEDERASYONU (KAFFED) Yönetim kurulunda görev aldım. 2019-2021 döneminde, önce vekaleten daha sonra seçimle iki dönem KAFFED Genel Başkanlığı görevini yürüttüm. Şu an DCB Başkan yardımcısı olarak halkıma hizmet etmek için elimden geleni yapmaya devam ediyorum. Başkanlık yaptığım dönemde ; “Yerelde güçlü olmadan merkezde güçlü olunmaz” “ Anavatansız Diaspora olmaz” mantığı ve görüşü ile çalışmalarımızı, yüzümüz yüreğimiz anavatana dönük, gücümüzü derneklerimizden alarak, hak temelli Anadil ve Anavatan öncelikli yapmaya gayret ettik.

Рахъо-Шекерджи Йылдыз, 1958 гъэм Анкара-Икиздже къуаджэм сыкъыщыхъугъ. Сиеджэныгъэ илъэсхэр Анкара щисхыгъэх. Бзэ Тхыдэ-Географие Факультетыр (ДТДЖФ) къэсыухыгъ. Илъэс 22-кIэ банкэм и IэкIыб щэ-щэф IофхэмкIэ икIутамэ сыщылажьышъ, кIочIэфэгъашлоу сыхэкIыжьыгъ. Джы адыгэмэ зэхашцэгъэ фирмэу НЭРЫС зыфиIорэм итхьамэтэгъадзэу сэлажьэ. Унагъуэ сис, бынитIу тIл.

1978 гъэм къыщегъэжьагъэу Анкара Черкес Хасэм (а лъэхъаным ыцIэу щытыгъэмкIэ Темыр Къафкъфас ШIэнхабзэ Хасэм) ихэсэхэт чанмэ сахэт. Апэрэу 1984-1986 илъэсхэм Темыр Къафкъфас ШIэнхабзэ Хасэм ихэсашъхъэ сыхэхьагъ Ары Аслан титхьаматэу. Ащ ыужы пчъагъэрэ хэсашъхъэм сыхэтэу хъугъэ. 2011 гъэм Къакъфас Хасэмэ яфедерацэ (КАФФЕД-м) ихэсашъхъэ сыхэтыгъ. 2019-2021 лэжьэгъу лъэхъаным апэрэмкIэ тхьамэтэу текIыжьыгъэм ычыпIэкIэ тхьамэтэ IэнатIэр зесхьагъ итIани зэфэсым тхьаматэу сыщыхахишъ, пIэлъитIүкIэ КАФФЕД-ым сыритхьамэтагъ. Джыри ДАХ-м сыритхьамэтэ гуадзэу, зэрэслъэкIырэмкIэ силъэпкъы сыфэлажьэ. Ситхьамэтэгъу лъэхъаным «чыпIэ цыкIүм ущымылъэшэу гупчъэм ущылъэшын плъэкIыщтэп», «Хэкунчъэу диаспорэ хъурэп» тIозэ, тынэлү Хэкүм фэгъэзагъэу, тикъарыу хасэхэмэ къахэтхызэ, фитыныгъэкIэбэнэу, ныдэлъфыбзэр, Хэкүр апэ идгъэшызэ тIофшIэнхэр дгъэцэкIэнэу тыпылъыгъ.

3.6. Circassian Repatriation Organization: Objectives and Achievements

Orfan Shouakar-Stash, Professor in Isotope Hydrogeochemistry, Secretary of the IAGC, and Co-Founder and Chairman of the Circassian Repatriation Organization (CRO), CA

Over the last 259 years, Circassians fought for their country for over 100 years, suffered a horrific genocide and tragic deportation, and have been frequently caught in the middle of various conflicts and repeatedly faced severe humanitarian disasters.

The CRO was officially registered on February 10th, 2014, as an independent, non-profit humanitarian organization with no political or financial affiliation to any government.

The CRO was established to provide aid and support to Circassians who wished to return to their historic Homeland and help them settle down and establish roots. Furthermore, giving aid and assistance to the Circassian people, especially throughout difficulties, eased their hardships. Moreover, to develop or promote awareness of the Circassian history and heritage by educating and instructing the public on their right to repatriate to their Homeland. In addition to these objectives, the CRO focused on offering seminars, conferences, and meetings to collect and disseminate information and build bridges with other Circassian associations across the globe and in the Homeland and establish communication with the appropriate governments or governmental agencies and international agencies. As part of its objectives, the CRO also envisioned programs to provide education, scholarships, counseling, and other support services for dislocated persons and refugees of Circassian descent in need and establish a fund to grant aid to such ends and facilitate the fulfillment of CRO objectives.

The CRO has accomplished several of its goals in the past eight years. The CRO managed to make a difference in the Circassian community and supported Circassians worldwide, focusing on humanitarian, economic, educational, and relief initiatives. Furthermore, the CRO partnered with Circassian Associations from Homeland and diaspora in initiating programs aimed at the promotion and preservation of the Circassian language and culture.

The CRO established the following programs:

- The CRO Small Business Support Program (SBSP)
- The CRO Awareness Program
- The CRO Education Program
- The CRO Charity and Relief Program
- The CRO Award Program
- The CRO Outreach Program

By working *“together for a better future,”* the CRO has achieved a great deal. All achievements were made possible through the belief and support of CRO members and the hard work, persistence, and dedication of board members and the young Circassian volunteer.

3/6 Circassian Repatriation Organization: Objectives and Achievements

The Circassian Repatriation Organization (CRO)

3.6. Çerkes Geri Dönüş Derneği (CRO): Amaçları ve Başarıları

Orfan Shouakar-Stash, Profesör izotop-hidrokiyacı, CRO Kurucusu ve Başkanı, CA

Geçen 259 yıl içinde Çerkesler, 100 yıldan daha uzun süre ülkeleri için savaşmışlar, acılar yaşamışlar, korkunç bir soykırım ve trajik bir sürgüne uğramışlar, çeşitli çatışmaların içinde kalmış ve birçok kez insani felaketlerle yüzyüze kalmışlardır.

CRO, Yani Çerkes Geri Dönüş Derneği 10 Şubat 2014 de bağımsız, kâr amacı gütmeyen, insani bir kuruluş olarak ve hiçbir devletle politik ya da finansal bağlantısı olmaksızın kurulmuştur.

CRO (ÇGD) ana vatanlarına dönmek isteyen Çerkeslere yardım ve destek sağlamak, yerleşimlerine ve kök salmalarına destek olmak amacıyla kurulmuştur. Bunun yanı sıra Çerkes halkına destek ve yardım sağlanması özellikle güç zamanlarda onların zorluklarını ortadan kaldırmaya yardımcı olmuştur. İlaveten Çerkes tarihi ve mirası ile ilgili farkındalık yaratmak ve geliştirmek üzere eğitim sağlamak ve ana yurtlarına geri dönme haklarını öğretmek yönünde çalışmıştır. Bu hedeflerin yanı sıra, Çerkes Geri Dönüş Derneği seminerler, konferanslar, toplantılar, bilgi toplama ve dağıtma, ve Çerkes dernekleri arasında Dünya genelinde ve anayurt ile bağlantılar sağlama, devletler ve devlet kurumları ve uluslararası ajanslarla iletişim sağlama görevleri üzerinde odaklanmıştır. Amaçlarının bir parçası olarak da Çerkes Geri Dönüş Derneği aynı zamanda yerlerinden edilmiş kişiler ve Çerkes kökenli sığınmacılar için eğitim, burs danışmanlık ve destek hizmetleri sağlama perspektifini üstlenmiş, bu amaçlara ulaşabilmek ve bu hedefleri gerçekleştirebilmek için de bir maddi destek fonu oluşturulmuştur.

CRO (ÇGD) geçen 8 yıl içinde amaçlarının bir çoğunu gerçekleştirmiştir. Çerkes toplumunda bir değişim yaratmak bütün Dünyada Çerkesleri desteklemek ve insani, ekonomik, eğitimsel ve yaşamsal destek girişimleri üzerinde odaklanmıştır. Bunların ötesinde Çerkes Geri Dönüş Derneği anavatandaki ve diasporadaki Çerkes dernekleri ile partnerlik sağlamış, Çerkes dili ve kültürünün korunması ve yükseltilmesini hedefleyen programlar başlatmıştır.

CRO (ÇGD) aşağıdaki programları başlatmıştır

- CRO küçük işletmeleri destekleme programı
- CRO farkındalık programı
- CRO eğitim programı
- CRO hayır işleri ve yaşamsal destek programı
- CRO ödül programı
- CRO erişim programı

“Birlikte Daha İyi Bir Geleceğe” hedefi ile çalışmak suretiyle de ÇGD bir çok şey başarmıştır. Bu başarılar ÇGD üyelerinin inançları, destekleri, çok çalışmaları, kararlılıkları ve yönetim kurulundaki ve genç gönüllü Çerkeslerin yaptıkları çalışmalar sayesinde mümkün olmuştur.

3/6 Circassian Repatriation Organization: Objectives and Achievements

The Circassian Repatriation Organization (CRO)

3.6. Адыгэ Гъээжъын Хасэр: игухэль-гурылхэр, кыдэхъугъэхэр

Стлашъу Iурфан Шъэокъар, Адыгэ Гъээжъын Хас (CRO)

Къызэтынэкыгъэ илъэс 259-рэм къыриубытэу адыгэхэр я Хэку пае илъэси 100-м къехъоу зэуагъэх, гулагъошхохэр апэкэкыгъэх, зыфэдэ къэмыхъугъэ лъэпкъгъэкIод-лъэпсэрых щынагъо, хэкурыф мэхъаджэ къырашлылагъ, зэо зэфэмыдэмэ ахэфагъэх, цыфыгъэ укытэгъуабэмэ апэуфагъэх.

CRO – Адыгэ Гъээжъын Хасэр 2014 гъэм мэзаем и 10-м зэхашагъ шъхьафитэу, хэхъо Iоф пымылгъэу, цыфыгъэ Iоф зэрифэу, зы къэралыгъоми политикэкIэ финанс IофкIэ пымышлагъэу.

CRO хасэр зи Хэкужъ зыгъээжъы зышIоигъо адыгэмэ адэлэпылэнэу, хэкум хэгъозэжъынхэмкIэ ащ лъапсэ щадзыжъынымкIэ аделэнэу ары зыфызэхашагъэр. Ащ дыхэтэу адыгэ лъэпкъым Iэпылэгъу рагъэгъотынэу, анахъэуи гүзэжъогъу лъэхъанхэм якъиныгъохэр адилэтынхэуи Iэпылэгъу афэхъугъ. Ащи дыхэтыжъэу, адыгэ тхыдэм, лъэпкъ кIэным гулътэ фягъэшлыным фэгъэсэным, я хэку агъээжъынэу фитыныгъэ зэрIэр ягъэшлэным фэгъэхьыгъэуи лэжъагъэ. Ащ акыIужькIэ Адыгэ Гъээжъын Хасэм зыфигъэуцужьыгъ шIэнзэфэлуатэхэр (семинар), шIэнлуатэхэр (конференция), зэлүкIэгъухэр, шIэныгъэ зэфэхъэсын-зэфэгощын Iофхэр, адыгэ хасэхэм азфагу зэрэшлэныгъэ-зэпышIэныгъэ щышлыныр, къэралхэм, къэрал пкъыгъохэм ыкIи къэралыгъозэфагу лыкIуапIэхэм (агенствэхэм) зэпышIэныгъэ адишлыныр. Адыгэ Гъээжъын Хасэм игухэль-гурылхэмэ ащыщэу зичыпIэ зырагъэбгынагъэ адыгэхэу шъхъэегъэзыпIэ ифагъэхэм гъэсэныгъэ, еджэкIуапкIэ (стипендия), чэнджэщэгъуныгъэ, Iэпылэгъу аригъэгъотынэу зытырилхъэжъыгъ, ахэр ыгъэцэкIэшъуным пайи зы фонд зэригъэпэшыгъ.

CRO Адыгэ Гъээжъын Хасэм блэкIыгъэ илъэси 8-м къыриубытэу игухэль-гурылхэмэ ащыщыбэхэр ыгъэцэкIагъэх. Адыгэ лъэпкъым зы зэхъокIыныгъэ къыщигъэхъуным, дунэем итэдэрэ чIапIи адыгэмэ ащадэлэным, цыфыгъэ, экономикэ, гъэсэнныгъэ ыкIи псауныгъэ-щыIэныгъэ фэдэ IофхэмкIэ Iэпылэгъу хъуным зыфигъэзагъ. Ащ нэмыкIэуи Адыгэ Гъээжъын Хасэм Хэку ыкIи хэхэс хасэхэмэ запишлагъ, адыгабзэмрэ шIэнхабзэмрэ къэхъумэгъэным, ахэм зягъэужьыгъэным фэунэтIыгъэ программэхэри ригъэжъагъэх.

CRO Адыгэ Гъээжъын Хасэм мы къыкIэлъыкIорэ программэхэр ригъэжъагъэх:

- CRO IофшIэпIэ цыкIухэм аделэн программэр,
- CRO гулътэныгъэшI программэр,
- CRO гъэсэнныгъэ программэр,
- CRO шIушIэн ыкIи щыIэныгъэ-псауныгъэ Iэпылэгъу программэр,
- CRO саугъэт / шIухъафтын программэр,
- CRO зэльэIэс программэр,

«Тызэгъусэу зы къэкIошт нахъышIум» зыфилорэ IэнатIэм фэунэтIыгъэу лажъэзэрэ CRO Адыгэ Гъээжъын Хасэм гъэхъагъэу ышIыгъэр бэ. А гъэхъагъэхэр зишIугъэр CRO Адыгэ Гъээжъын Хасэм ихэсэхэтхэм яшIошъхъуныгъ, яIэпылэгъу, бэрэ зэрэлажъэхэрэр, теубытагъэ зэрахэлъыр, хэсащхъэм хэти адыгэ фэгуаблэ лэжъакIо ныбжъыкIэхэми ашIыгъэ лэжъыгъэхэр арых.

Orfan Shouakar-Stash is the Chairman of the Circassian Repatriation Organization (CRO). The CRO is a Not-for-profit, humanitarian, charitable and peaceful Organization. The CRO's foremost objective is to provide aid and assistance to the Circassian people, especially throughout difficulties and to elevate their hardships.

Dr. Shouakar-Stash is an Isotope Hydrogeochemist with over 20 years of experience. He is an Adjunct

Professor at the School of Engineering at the University of Guelph. He is also an Adjunct Professor at the Department of Earth and Environmental Sciences, University of Waterloo.

He developed numerous isotopic technical methodologies and initiated and participated in many international and domestic collaboration research projects with researchers from various institutions across the globe. He authored and co-authored tens of scientific papers in international journals and delivered more than 75 presentations in international conferences, some of which were invited talks. He trained and supervised undergraduate and graduate students (Master's and Ph.D. students), as well as visiting scientists and technical personnel. He serves as a peer reviewer in several international Journals. He is an active member of several scientific associations such as the American

Geological Society and the International Association of Geochemistry and Cosmochemistry. He has been serving since 2014 as the Secretary of the International Association of Geochemistry and Cosmochemistry (IAGC).

Dr. Shouakar-Stash is Isotope Tracer Technologies Inc. (IT2) CEO, the only Privet Isotope Laboratory in Canada. IT 2 is a state-of-the-art facility that offers a large variety of isotopic analyses on different materials. IT 2 is involved in projects and collaboration agreements with various government agencies, consulting companies, and research institutions and universities in Canada, USA, Europe, and other parts of the world.

Dr. Shouakar-Stash Geri Dönüş Derneği'nin başkanıdır. Çerkes Geridönüş Derneği (CRO). CRO kar amacı gütmeyen, insani destek ve hayır işlerinde çalışan bir barış örgütüdür. CRO' nun en önde gelen hedefi Çerkes halkına yardım ve destek sağlamak, özellikle zorluk zamanlarında sıkıntılarını hafifletmektir.

Dr. Shouakar-Stash 20 yıldan fazla deneyimi olan bir izotop-hidrokimyacıdır. Guelph Üniversitesi'nde Mühendislik Yüksek Okulu'nda asistan profesördür. Ayrıca Waterloo Üniversitesi Yeryüzü ve Çevre Bilimleri Bölümü'nde asistan profesörlük yapmaktadır.

Sayırsız izotop teknolojileri metodları geliştirmiş, birçok uluslararası ve yerel araştırma projesinde dünyanın her yanından çeşitli kurumlardan araştırmacılarla birlikte projeler başlatmış ve içinde

yer almıştır. Uluslararası bilimsel dergilerde onlarca makaleyi tek başına yazarak veya ortak yazarlarla yayınlamış, bir çoğu davetli olmak üzere uluslararası konferanslarda 75 ten fazla sunum yapmıştır. Lisans, master ve doktora öğrencilerini eğitmiş ve danışmanlık yapmış, misafir bilim adamları ve teknik personele de eğitim ve danışmanlık vermiştir. Çeşitli uluslararası dergilerde denetmenlik yapmaktadır.

Amerikan Jeoloji Derneği, Uluslararası Jeokimya ve Kozmokitmya Derneği gibi bilimsel kuruluşların aktif üyesidir. 2014 yılından bu yana Uluslararası Jeokimya ve Kozmokitmya Derneği Genel Sekreterliğini yapmaktadır. Dr. Shouakar-Stash İzotop izleme teknolojileri firması CEO'su olarak Kanada'daki tek özel izotop laboratuvarında (IT2) çalışmaktadır. IT 2 çeşitli materyallerin izotop analizleri üzerinde hizmet veren son teknoloji bir kurumdur. IT 2 Kanada'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Avrupa'da ve Dünyanın çeşitli yerlerinde, üniversiteler, danışma şirketleri, araştırma enstitüleri ve çeşitli devlet kurumları ile projeler ve işbirlikleri içinde yer alır.

Др. Стлашъу-Шъэокъар Орфан

Др. Стлашъу-Шъэокъар Орфан Хэкум Гъэээжъын Хасэм итхъэмат. Хэкум Гъэээжъын Хасэр (CRO) ахъшэ-мылъку хэхъо Іоф зэримыфэу, цыфмэ аделэн, шлушлэн Іофмэ апылъэу зы мамырыгъэ хас. CRO-м анахъ гурылъ-гурышэ шъхъалэу илэр адыгэ лъэпкъым дэлэпылэныр, делэныр, анахъэуи, гъузэжъогъу лъэхъанхэм ягумэкІыгъохэр афигъэпсынклэныр ары.

Др. Стлашъу-Шъэокъар Орфан илъэс 20 нахъыбэ хъугъэу изотоп-хидрохимик. Гуелп университетым и инжэнер еджэлэ лъагэм и профессор гуадз. Ащ дыхэтэу Уатерло университетым чышъхъашъо ыкІи тыкъэзыуцухъэрэ дүнэе шлэныгъэ къутамэми профессор гуадз.

Изотоп технологие метот пчъагъэ кыгытыгъ, дунаем ичылабэмэ ащыщ шлэныгъэлэжъхэр, ушэтакІохэр хэтэу къэралыгъуабэээфагоуи чыплэгъоуи ушэтын проэктхэр зэхищагъэх, ыгъэцкІагъэх. Къэралыгъуабэээфагу шлэныгъэ журналхэмэ шлэнтхыгъэхэр изакъоуи гъусэхэр илэуи афитхыгъ. Нахъыбэм фэшлэу рагъэблагъэээ къэралыгъуабэээфагу шлэнуатэ 75-м нахъыбэм ахэлэжъагъ. Университетхэм, магистратурэ, докторантурэхэм ащыригъэджагъэх, ащ фэдабэмэ үпчлэжъэгу афэхъугъ. Къэралыгъуабэээфагу шлэныгъэ журналхэмэ зыуплэкІурэ шлэныгъэлэжъэу ащэлажъэ.

Америкэ геологие хасэм, Къэралыгъуабэээфагу геохимие ыкІи космохимие хасэ фэдэ шлэныгъэ зэхэхъэхэм яхэсэхэт. 2014 гъэм кыщегъэжъагъэу Къэралыгъуабэээфагу геохимие ыкІи космохимие хасэм и генералнэ секретар. Стлашъу Орфан, изотоп үплэкІу технологиемэ апылъ фирмэшхо горэм и тхъамэта шъхъэлэу Канадам щылэ изотоп лабораторие унаем (IT 2) щэлажъэ. IT 2-р материал зэфэшхъафмэ я изотоп анализхэм апылъ ыкІи аужыпкъэрэ технологиехэмкІэ Іоф ешлэ. IT 2-р Канадэм, Америкэм, Европэм ыкІи дунаем итэдэрэ чІапІи ащылэ университетхэм, үпчлэжъэгу фирмэхэм, ушэтакІо институтхэм, къэралыгъо ІофшІапІэхэм проэктхэр адырилэу ахэт.

Session 4: Opening Ceremony of Circassian Art Exhibition

Chairs: Günsel Avcı, Tina Abzakh, Yara Libzo, and Necla Aydın

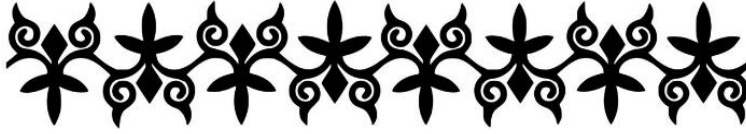
Günsel Avcı, Founder and Former President of Circassian Women Association

And Co-Founder and Vice President of Pluralist Democracy Party, TR

Tina Abzakh, Co-Founder and Member of the Board Executives of the CRO, SE

Yara Libzo, Member of the CRO Relief Committee, UAE

Necla Aydın, Painter, TR

4. OTURUM: Çerkes Sanatçılar Sergisi Açılış Töreni

Oturum Başkanları: Günsel Avcı, Tina Abzakh, Yara Libzo, and Necla Aydın

Günsel Avcı, Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti Kurucusu ve Önceki Başkanı,

Çoğulcu Demokrasi Partisi Kurucu Üyesi ve Genel Başkan Yardımcısı, TR

Tina Abzakh, CRO Kurucu Üyesi ve Yönetim Kurulu Üyesi, SE

Yara Libzo, CRO YARDIM Komitesi Üyesi, UAE

Necla Aydın, Ressam, Çerkes Kadınları Teavün Cemiyesi Üyesi, TR

Session 5: Circassian – Circassian Relations and How to Improve Cooperation

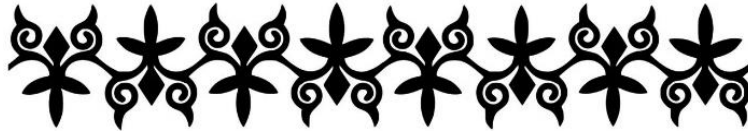
Chairs: Zera Bakova, Nahit Serbes and Fahri Huvaj

Zera Bakova, Professor in Philology and a Literary Critic, KBR

Nahit Serbes, Businessman, Activist, and Author, TR

Fahri Huvaj, Fahri Huvaj, Theologist, Lawyer, Public Administration Specialist, NGO activist, Ottoman Turkish Circassian translator, Journalists and Writer, TR

- 5.1. The Importance of Improving the Circassian – Circassian Dialogue for the Future**
Cahit Aslan, Professor, Çukurova University, Department of Philosophy, Member of Scientific Committee of Caucasian Research Foundation, TR
- 5.2. The Challenges Facing the Collaboration Between Circassian Associations and Activists in Homeland and Diaspora and How to Overcome These Challenges**
Yaşar Nogay, Honorary Member of Bursa Circassian Cultural Association, TR
- 5.3. How to Utilize Social Media to Improve Circassian – Circassian Dialogue Relations**
Necla Aşan, Lecturer on Personal Development, Member of Circassian Women Ass., TR
- 5.4. How to Improve Dialogue and Relations Between Intellectuals/Academics and the Public**
Berat Bir, Professor at Marmara University, Board Member of Şamil Foundation, TR

5.1. The Importance of Improving the Circassian – Circassian Dialogue for the Future

Cahit Aslan, Professor, Çukurova University, Department of Philosophy, Member of Scientific Committee of Caucasian Research Foundation, TR

Çukurova University, cahitaslan138@gmail.com

Social Psychologist Muzaffer Serif showed with the autokinetic experiment for the first time in the world that how social rules emerged. The main idea in his experiment is based on the interaction between individuals in a group. Briefly, the following results were obtained from this experiment: Interactions between individuals lead to the emergence of social rules; preservation and maintenance of existing rules is possible with the interaction between individuals. The basis of interaction is also communication. For example, “Symbolic

Interactionism” argues that the societies are created through meaningful interactions individuals that repeat face to face, and that human behaviors can be explained by focusing on these interactions. In this regard, particularly identity is a key concept. Identity, on the other hand, is associated with the individual’s world of meaning as well as with the social structure, and the individuals construct his or her self within the framework of their identities.

The continuity of societies that experience helian-spiral cultural change (so, I explain this in detail in another session) takes place through collective identity. Preservation of collective identity is possible with the communication and interactions of individuals under that identity. The weakening of communication between individuals will make it difficult to preserve collective identity. Therefore, the Circassian existence requires the continuity of the

Circassian identity, and the maintenance of the Circassian identity also requires keeping the communication between the Circassians constantly alive. It should not be forgotten that the quality and form of communication are as important as the existence of communication. Social networks have an important place in changing world conditions.

The functional processes of social networks provide various interaction opportunities in parallel with the multiple structure of social networks. Social networks are important fields of activity to create an element of interaction and value with the identities that individuals have built as users.

Like any social group, Circassians also will be able to maintain their existence as much as the intensity of their communication among themselves. Circassians have to establish and maintain their communication through social networks from neighborhood, fellowship and association. If we think that especially Circassian living in a scattered manner in neighbouring and even less so with each of the Circassians living in the city in Turkey, the social networks offer an opportunity to interact among the Circassians. On the other hand, there are keyboard heroes among Circassians as in every society. Although these are small clicks, they can have a high impact on the communication process. Circassians were not affected by the current conjuncture in the same way during the 157-year exile / migration process. For this reason, in addition to Circassian identity, there are right-wing, leftist, conservative, liberal, permanent, reversible and so on. It occurred in different identities such as. Inevitably, whenever Circassians come together, these acquired identity and perception processes are included in the interaction environment and this creates conflicts that cause Circassians to diverge. This is natural. But there are ways to avoid this. There is a need for interactions that bring Circassians closer to each other, not to distance them from each other. An African proverb says If the lion, gazelle, hyena and zebra run side by side, the forest is on fire. Forest burning is a common problem here and it brings them together. It is common conflict and cooperation areas that will bring together Circassians of different characteristics. Musicians or bands that make Turkish music that win everyone’s appreciation (non-Circassian) but are known to be a Circassian; likewise sports groups and so on. It has a very important function. These should be evaluated.

5.1. Çerkesler Arası İletişimi Geliştirmenin Gelecek için Önemi

Cahit Aslan, Profesör, Çukurova Ün. Felsefe Bölümü. Kafdav Bilim Kurulu Üyesi, TR

Çukurova Üniversitesi, cahitaslan138@gmail.com

Sosyal Psikolog Muzaffer Şerif, dünyada ilk kez sosyal kuralların ortaya çıkışının nasıl gerçekleştiğini “otokinetik deneyi” ile göstermişti. Onun deneyindeki ana fikir, bir grup birey arasındaki etkileşime dayanmaktadır. Kısaca bu deneyden şu sonuçlar elde edilmiştir: Bireyler arasındaki etkileşimler sosyal kuralların ortaya çıkışını sağlamaktadır; mevcut kuralların korunumu ve sürdürümü bireyler arasındaki etkileşimle mümkündür. Etkileşimin temeli de iletişimdir. Örneğin “Sembolik Etkileşimcilik” bireylerin yüz yüze tekrar eden anlamlı etkileşimler yoluyla toplumun yaratıldığını ve insan davranışının bu etkileşimlere odaklanarak açıklanabileceğini savunur. Bu konuda özellikle “kimlik” anahtar bir kavramdır. Kimlik ise sosyal yapı ile ilişkili olduğu kadar bireyin anlam dünyası ile de ilişkilidir ve birey benliğini kimlikleri çerçevesinde inşa etmektedir.

Helezyonik kültürel değişimi (ki bu konuyu diğer bir oturumumda ayrıntılı bir şekilde anlatıyorum) yaşayan toplumların sürekliliği kolektif kimlik üzerinden gerçekleşir. Kolektif kimliğin muhafazası, o kimliğin altında bulunan bireylerin iletişimleriyle ve etkileşimleriyle mümkündür. Bireyler arasındaki iletişimin zayıflaması kolektif kimliğin muhafazasını da zorlaştıracaktır. Bu yüzden Çerkes varlığı Çerkes kimliğinin sürekliliğini, Çerkes kimliğinin sürdürümü de Çerkesler arasındaki iletişimi sürekli canlı tutulmayı zorunlu kılar. Burada iletişimin varlığı kadar niteliği ve biçiminin de önemli olduğu unutulmamalıdır. Özellikle sosyal ağlar değişen dünya koşullarında önemli bir yer tutmaktadır.

Sosyal ağların işlevsel süreçleri, sosyal ağların çoklu yapısına paralel olarak çeşitli etkileşim olanakları sağlamaktadır. Sosyal ağlar, bireylerin kullanıcı olarak inşa ettikleri kimlikler eşliğinde bir etkileşim ve değer unsuru oluşturmak için önemli faaliyet alanlarıdır.

Her grup gibi Çerkesler de varlıklarını kendi aralarındaki iletişimlerinin yoğunlukları kadar koruyabileceklerdir. Çerkesler komşuluk, hemşerilik ve dernekçilikten sosyal ağlar yoluyla iletişimlerini kurmak ve sürdürmek zorundalar. Özellikle Türkiye’de dağınık bir şekilde yaşayan ve hatta şehirlerde yaşayan Çerkeslerin pek azının birbiriyle komşu olduğunu düşünürsek sosyal ağlar Çerkesler arasında etkileşimde bir fırsat sunmaktadır. Diğer yandan “klavye kahramanları” her toplumda olduğu gibi Çerkesler arasında da vardır. Bunlar küçük klikler olsa da iletişim sürecine etkileri fazla olabilmektedir. İşte 157 yıllık sürgün/göç sürecinde Çerkesler mevcut konjonktürden aynı şekilde etkilenmediler. Bu yüzden de ortaya Çerkes kimlikleşmesinin yanına sağcı, solcu, muhafazakâr, liberal, kalıcı, geri dönüşücü vb.

gibi farklı kimliklerde oluştu. Kaçınılmaz olarak Çerkesler ne zaman bir araya gelse sonradan edinilmiş bu kimlik ve algı süreçleri etkileşim ortamına dâhil olmakta ve bu da Çerkeslerin birbirinden uzaklaşmasına neden olan çatışmaları doğurmaktadır. Bu doğaldır. Fakat bundan kaçmanın yolları da vardır. Çerkesleri birbirinden uzaklaştıran değil birdirbirlerine yaklaştıran etkileşimlere ihtiyaç vardır. Bir Afrika atasözü der ki “Aslan, ceylan, sırtlan ve zebra yan yana koşuyorsa orman yanıyor demektir.” Burada ormanın yanması ortak sorundur ve onları bir araya

getirmektedir. Farklı özelliklerdeki Çerkesleri de bir araya getirecek olan ortak çatışma ve işbirliği alanlarıdır. Herkesin beğenisini (Çerkes olmayan) kazanan fakat kendilerinin bir Çerkes olduğu bilinen Türkçe müzik yapan müzisyen veya müzik grupları; aynı şekilde spor grupları vb. çok önemli bir işleve sahiptir. Bunlar değerlendirilmelidir.

5.1. Адыгэ гупхэм я зэхуакы зэрыщлэныгъэ-зэпыщлэныгъэм зыщегъэужьыным къэкӀуэнӀу гъащӀэм папщӀэ мыхъэнэшхуэу илэр

Проф.Др.АСЛЬЭН Джахьым

Чукурова уриверсумет, cahitaslan138@gmail.com

Социалнэ унафэхэр япэ дьдэ дунейм къызэрытехьар Социалнэ психологуу ШЭРИФ Музаффэр къыгъэлъэгъуауэ щытащ «автокинетикэ къэхутэныгъэ» жыхуиӀэ щӀыкӀэмкӀэ. Абы и къэхутэныгъэм и гупсысӀэкъыр зытешӀыхъауэ щытар, зы гуп зэдыхэт цӀыху зэрызхэм зым зыр пыщӀрыплъурэ зэрызахъуэжыр арат. КӀэщӀу жыпӀэмэ, а къэхутэныгъэм къыгъэлъэгъуар мыраш: ЦӀыхубэ зэдӀэпсӀуӀэр къэзыгъэпс хабзэ-бзыпхъэхэр къэзыгъэхур цӀыху зэрызхэм я зэпыщӀрыплъыныгъэрщ. Жылагъуэм хэлъ хабзэ-бзыпхъэхэр хъумэнри зӀпхар, цӀыху зэрызхэм я зэпыщӀрыплъыныгъэрщ. ЗэпыщӀрыплъыныгъэм ипкъри зэрыщӀэныгъэщ. Псалъэм папщӀэ «спмволичнэ зэпыщӀрыплъыныгъэ» жыхуаӀэ теорием къегъэувыр, жылагъуэр къэзыгъэхур цӀыху зэрызхэр зэрызӀплъу, зэрызэпыщӀрыплъыр арауэ икӀи цӀыхум и зыщӀыкӀэ-зекӀуӀэр икӀуу къыбгурыӀуэн, зэхэбгъэкӀын папщӀэ мис а зэпыщӀрыплъыныгъэхэм кууу хӀплъэн зэрыхуейр. А лӀухугъуэм теухауэ термин лӀнкӀыбзӀщ псом хуэмыдӀу «псӀунейныгъэр / личностыр». ПсӀунейныгъэр арамэ, ар жылагъуэ псӀуӀлӀэм зэрыпыщӀам хуэдӀу, цӀыхум езым и зыхӀӀэ дунейми быдӀу пыщӀащ. ЦӀыхур утыку къызэрихъэр, къызэращӀэр, къызэралъытэр, езым зыкъызэригъэлъагъуэр и щхъэ, и псэ, и напэ, и унагъуэ, и лъӀпкъ, и лӀуху, и щӀэныгъэ хуэдэ псӀунейныгъэ пкъыгъуэхэмкӀэщ.

Спиралничнэ щӀэнхабзэ зызэхъуэкӀыныгъэм (ар зыщӀысыр нӀгъуэщӀ зэхэсыгъуэм убгъуауэ къыщисӀуэтыкӀынущ) хэт жылагъуэхэм захъумэжын папщӀэ зыхуэныкӀуэнур лъӀпкъ / жылагъуэ псӀунейныгъэр (нацийналнэ / народнэ личностыр) аращ. Ар хъумэныр зӀпхари а личностым хиубыдӀэ цӀыху зэрызхэм я зэрыщӀэныгъэ-зэпыщӀрыплъыныгъэр аращ. ЦӀыху зэрызхэм я зэрыщӀэныгъэ нэхъ мащӀэ хъуху лъӀпкъ / жылагъуэ псӀунейныгъэр (нацийналнэ / народнэ личностыр) хъумэнри нэхъ гугъу хъунущ. Абы къыхӀкӀӀэ адыгэм и щӀэныгъэ, и лъӀпкъ / жылагъуэ псӀунейныгъэр хъума хъун папщӀэ амал имыӀу адыгэхэр зэпымычу икӀи нэхъ быдӀу зэрыщӀэн, зэрылъагъун, зэпыщӀрыплъын хуейщ. Мыбдежым къыщыхӀгъэщӀпхъэщ зэрыщӀэ-зэрылъагъур зэрыуэимым хуэдабзӀу ар зыхуэдэми, абы и щӀыкӀэми мэхъэнэшхуэ зӀрилэр. Псом хуэмыдӀу иджы къежъгъащӀэ интернэт зэрыхъэхэм мэхъэнэшхуэ щӀаӀщ дунейщӀэ къӀуэнэху зызыхъуэжым.

Интернэт зэрыхъэхэм амалышхуэ къатыр зэрыщӀэн-зэпыщӀрыплъынымкӀэ езыхэр зӀмылӀэужьыгъуэ куэдӀу зэрызэхэтым декӀуу. Интернэт зэрыхъэхэр, ахэр зыгъэщхъӀэпэ цӀыху зэрызхэм яухуэ псӀунейныгъэм (личностым) хӀту зы зэпыщӀрыплъыныгъэ икӀи лъӀпӀэныгъэщӀӀэхэр къӀгъэхъунымкӀэ ут хуит уӀимышхуэщ.

Дэтхэнэ зы гупми хуэдэу адыгэхэми езым я шылэныгээр зэрахьумэфынур я зэрыщлэныггэм, зэпыщлрыплныггэм и кууаггым, и лъэщаггым елгытащ. Адыгэхэм зызэпащлэн хуейщ зэггунэггуныггэм, зэкьуажэггуныггэм, зэхасэггуныггэм кыщымынэу, интернэт зэрыхьэ утхэмки. Псом хуэмыдэу Тыркуейм, кьалэ куэдым щикьухьауэ икли кьуэдур щызэмыггунэггужу зэрыщыпсэум уеплэмэ, интэрнэт зэрыхьэхэр, адыгэхэр зэрыщлэн-зэпыщлрыплныггэмкьэ зы амалышхуэфл мэхьур. Андрей лъэныкьуэмкьэ «клавелыхьужьхэр» дэтхэнэ зы лъэпкьми хуэдэу адыгэхэми яхэтщ. Ахэр езыхэр мащлэ, е гуп цыкьлэу зэрыз пэтми а зэрыщлэ утыщлэм я макьыр лъэщу кыщолури куэдри ягьэдэлүэфыр. Аращи, илъэси 157 хьуауэ Хэкум пэлэщлэу хамэщлэ щыпсэу адыгэхэр, зыхэт гьащлэм зэхуэдэу кьапсыхьакьым. Абы кыыхэкьлэ адыгэм езым и лъэпкь псэунейныггэм кыщымынэу ижьрабгьущлэкьу, сэмэгущлэкьу, концерватив, либерал, Хэку гьээжыным хущлэкьу н.кь.ху. псэунейныггэщлэхэри абы кьыдэхьуащ. Абы кыыхэкьлэ адыгэхэр сыт щыгьуэ зы щыплэ кыихьэми мы псэунейныггэщлэхэр я зэпыщлрыплныггэм дунейм шытепщэ мэхьури абыхэм адыгэхэр нэхь зэпэжыжьэ зыщлын зэпыщлэуэныггэщлэхэр кьагьэхьур. Ари езыр езыру кьэхьу лүэхугьуэ кызыэрыгьуэклщ. Ауэ абы упэувынми зыкьебгьэлынми гьуэгу илэхэщ. Адыгэхэр зэпэжыжьэ зыщлын лүэхугьуэхэм яплэклэ зэпэггунэггужу зыщлын лүэхугьуэхэр, зэпыщлрыплныггэхэр нэхь япэ игьэщыпхьэщ. Зы Африкэ псалгьэжь мыпхуэдэу желэр: «Мэзыпщыр (аслъэныр), щыхьыр, хьэлүцыдзыр икли зеврар зэбгьурыту зэдэжэу щытмэ мэзыр мафлэсу аращ». Мыбдежым мэзыр зэрысыр псоми я зэхуэдэ гугьуехьыщи абы псори зы щыплэ кыырегьэхьыр. Зэхуэмыдэ псэунейныггэм зилэ хьуа адыгэхэри зы щыплэ кызыыгьэхьэнур абыхэм я зэхуэдэ лүэхугьуэхэрщ, гугьуехьхэрщ. Хамэ куэдым ягу ирихьу тыркубзэкьэ уэрэд зэхэзылхьэ-жызылэ адыгэ уэрэдылүэ, е лъэрджэгуакьлүэ (футболист) гупхэм амалыфл ялэщ, ягьээщлэфын куэд шылэщ. Ахэри кьэгьэщхьэпэн хуейщ.

Prof. Cahit Aslan

He graduated from Hacettepe University, Department of Sociology in 1990, and completed his master's degree in the same department in 1993. He completed his doctorate in Ankara University, Department of Sociology in 2003. He received the title of Associate Professor in 2014. He received the title of professor in 2021. He also works as a lecturer at Çukurova University, Department of Philosophy. Adana Circassian Culture Association, Turkish Sociology Association, KAFSAM (Caucasus Strategic Research Center): Founder and member of the Scientific Board of Directors. KAF-DAV (Caucasian Research Culture and Solidarity Foundation): Member of the Scientific Committee.

Prof Cahit Aslan, 1990 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun olmuş, aynı bölümde 1993 yılında yüksek lisansını ve 2003 yılında Ankara Üniversitesi Sosyoloji bölümünde doktorasını tamamlamıştır. 2014 yılında Doçent ünvanı almıştır. 2021 yılında profesör ünvanı aldığı olmuştur Çukurova Üniversitesi Felsefe Bölümünde Öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Adana Çerkes Kültür Derneği, Türkiye Sosyoloji Derneği, KAFSAM (Kafkasya Stratejik Araştırmalar

Merkezi): Kurucu ve Bilimsel Yönetim Kurulu üyesi, KAF-DAV (Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı): Bilim Kurulu üyesidir.

Проф. Аслъан Джахьит, 1990 гэм Анкара Хьаджэттепе университетым и социологие къудамэр къиухаш, а университет дьдэм 1993 гэм магистратурэр, 2003 гэм Анкара университетым и социологие къудамэм докторантурэр къышыдыхаш. 2014 гэм доцент, 2021 гэм профессор хьуаш. Адана Чукурова университетым и философии къудамэм щрегъаджэр. Адана Къафкъас щлэнхабзэ хасэм, Тыркүей социологие хасэм, КАФСАМ (Къафкъасие стратегическэ къэхутэныгъэ центрым) я зэхашаклүэхэм икли я щлэныгъэуэщл гупхэм ящыщ, къищынэмыщлауэ КАФ-ДАУ (Къафкъас къэхутэныгъэ щлэнхабзэ фыщлэхасэм) и щлэныгъэуэщл гупыми хэтщ.

5.2. The Challenges Facing the Collaboration Between Circassian Associations and Activists in Homeland and Diaspora and How to Overcome These Challenges

Yaşar Nogay , Honorary Member of Bursa Circassian Cultural Association, TR

To defend and protection of the rights and interests of the ÇERKES people, who have suffered great injustice, largely depends on the successful work of organizations, institutions and activists operating for this purpose. However, the biggest obstacle to cooperation and success between these organizations, institutions and activists, both in the homeland and in the diaspora, arises from polarizations, conflicts and meaningless fights based on simple prejudices.

The obstacle that creates this situation is that as a result of the unfortunate genocide and exile, the disintegrated people had to live in small groups in different and distant geographies for 156 years, as a result of assimilation triggered by difficult living conditions in different climates and cultural environments. There for they are alienated from each other and lost their communication and cooperation reflexes.

However, we know that ÇERKES people do not experience communication and cooperation problems among themselves, except in exceptional cases, during their independent life in their homeland. Because the KHABZE lifestyle and rules applied as the breathing reflex did not leave much space in relationships.

The diaspora Circassians, who have concentrated in big cities for the last 50 years, become dence the process of re-meeting and organizing. However, they still did not regain the lost communication and collaboration skills. The realistic way to overcome this problem is to return to the method of ASSEMBLY, as required by the KHABZE, which is the basis of our ancient culture. In the age of high information and communication we live in, we have the human potential to realize this method with qualified and cultural background. Essentially this subject recently, Turkey independently of existing institutions and organizations in the Circassian diaspora in various segments of the society and environment in the development of ideas being discussed continuously.

Because a popular assembly where existing institutions and activist groups will be represented can prevent segregation, conflict and quarrels, and realize communication, cooperation and division of labor between these structures. However, as a permanent people's assembly, the Assembly should be formed by democratic methods among opinion leaders who stand out with their knowledge, experience and social services, and in a way that will be accepted by all segments of the society, in accordance with the rules of KHABZE. In this case, the public's trust and support to institutions and activist groups will be much stronger.

Circassian diaspora in Turkey will be created with this method of communication and collaboration environment, as will other media in the diaspora and the homeland accepted, it will strengthen communication and cooperation worldwide.

5.2. Anavatanda ve Diasporada Çerkes Kurumları ve Aktivistler Arasındaki İşbirliği Önündeki Engeller; Bu Engeller Nasıl Giderilebilir

Yaşar Nogay , Bursa Çerkes Kültür Derneği Onur Üyesi, TR

Büyük haksızlıklara uğramış bulunan ÇERKES halkının hak ve çıkarlarının korunup kollanması, büyük ölçüde, bu amaçla faaliyet gösteren örgütler, kurumlar ve aktivistlerin başarılı çalışmalarına bağlıdır. Ne var ki, gerek ana vatan da gerekse diasporada, söz konusu **örgütler, kurumlar ve aktivistler arasında, gerekli iş birliği ve ortak irade bir türlü gerçekleştirilmemektedir. Bu durum başarının önündeki en büyük engeldir.**

Bu durumu yaratan şartlardan birincisi: Ana Vatan Kafkasya da ki STK ların, devletin sıkı kontrolü altında olmaları ve Diaspora ile serbest ilişki imkanlarının çok kısıtlı olmasıdır.

İkinci ve önemli sebep, Çerkes halkının diasporada, Dünya üzerinde çok dağınık yaşıyor olmaları, aynı zamanda 150 yıldan fazla süredir, Farklı iklim ve kültür ortamlarında, zor yaşam koşullarının da tetiklediği asimilasyon sonucu, biri birlerine yabancılaşmış, iletişim ve iş birliği reflekslerini kaybetmiş olmalarıdır.

Son 50 yıldır, büyük şehirlerde yoğunlaşmış diaspora Çerkesleri, yeniden tanışma ve örgütlenme sürecine girdiler. Ancak, kaybolan iletişim ve işbirliği becerisine halen kavuşamadılar. Bu sorunu aşmanın gerçekçi yolu, kadim kültürümüzün temelini oluşturan KHABZE gereği MECLİS yöntemine dönmektir.

Yaşadığımız yüksek bilgi ve iletişim çağında, bu yöntemi gerçekleştirebilecek yeterli sayıda, duyarlı ve birikimli insan potansiyelimiz mevcuttur. Esasen bu konu son zamanlarda, Türkiye ÇERKES diasporasında, fikir ortamlarında ve toplumun çeşitli kesimlerinde seslendirilmektedir.

Esasen, ÇERKES halkının ana vatanında bağımsız yaşamı sürecinde, istisnai haller dışında, kendi aralarında iletişim ve işbirliği sorunu yaşamadıklarını biliyoruz. Zira, nefes alma refleksi mertebesinde uygulanan KHABZE yaşam tarzı ve kuralları, ilişkilerde pek boşluk bırakmıyordu.

Bu nedenle, özellikle kurumsal yapılarımız arasındaki uzlaşmazlıkların çözümünü kadim kültürümüzün temelinde var olan XABZE de aramamız gerekiyor. Xabzeyi yaşatan ve işleten ise XASSE yani MECLİS müessesesi olduğuna göre, Çerkes halkının toplu yaşadığı her yerde MECLİS müessesesinin işletilmesi ve sonunda diasporanın tümünü temsil edecek bir MECLİS olgusuna ihtiyaç vardır.

Bu anlamda bir HALK MECLİSİ, farklı kurumsal yapılar ve kişiler arasındaki ilişkileri düzenlemek için var olabilir. Kurumsal yapılar ve aktivistlerin de ortak paydası Çerkes halkının bekası esasına dayandığına göre, MECLİS, kurumlar ve kişiler arasında, diyalog, uzlaşma ve iş birliğinin önündeki engelleri ortadan kaldırabilir.

Bu nedenle, XABZE temelinde işlerlik kazanabilecek bir HALK MECLİSİ Çerkes diasporasının var olan potansiyel gücünü öne çıkarabilir. Bu aşamada önemli olan, son zamanlarda, halk arasında ve çeşitli platformlarda seslendirilen, HALK MECLİSİ olgusunu, öne çıkarıp, işlevi ve sürekliliğinin ortamını hazırlamaktır.

Bu hareketin, Ana Vatan Kafkasya ya coğrafi yakınlığı ve milyonlarla ifade edilen nüfusu ile, Çerkes diasporasının en büyük parçasını oluşturan Türkiye diasporasından başlaması gerekiyor.

Ancak, bu girişimin, mevcut kurumsal yapılardan beklenmesi, çok fazla zaman ve enerji kaybına neden olacaktır. Bu nedenle, toplumun kanaat önderleri konumundaki gönüllü bir grubun öne çıkarak, uygun bir proje ile girişimi başlatmaları gerekiyor.

Türkiye Çerkes diasporasında bu yöntemle yaratılacak iletişim ve iş birliği ortamı, halkın güveni ve desteğini arttıracaktır. Aynı zamanda, diğer Çerkes diasporaları içinde ve aralarında iletişim ve işbirliklerinin güçlenmesine vesile olacaktır.

Sonuçta, Dünya Çerkes diasporasının potansiyel gücünün ortaya çıkışı ve yönetilebilir hale gelmesi. Çerkes halkı için güvenli yolun başlangıcı olabilir.

5.2. Препятствия на пути сотрудничества черкесских институтов с активистами на родине и в диаспоре. Как преодолеть эти препятствия?

Яшар Халит Ногай

Защита прав и интересов жителей peopleERKES, пострадавших от большой несправедливости, во многом зависит от успешной работы организаций, учреждений и активистов, действующих с этой целью. Однако самое большое препятствие для сотрудничества и успеха между этими организациями, учреждениями и активистами как на родине, так и в диаспоре возникает из-за поляризации, конфликтов и бессмысленных драк, основанных на простых предрассудках.

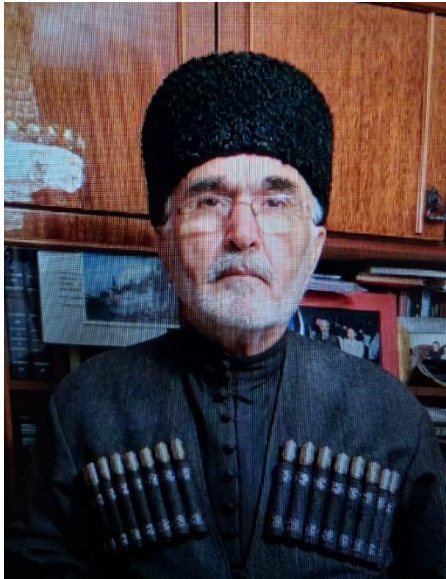
Препятствие, которое создает эту ситуацию, заключается в том, что в результате злополучного геноцида и изгнания дезинтегрированные люди должны были жить небольшими группами в разных и далеких географических регионах около 150 лет в результате ассимиляции, вызванной тяжелыми условиями жизни в разных климатических условиях. и культурная среда: во-первых, они отчуждены друг от друга и утратили рефлекс общения и сотрудничества.

Однако мы знаем, что люди ERKES не испытывают проблем в общении и сотрудничестве между собой, за исключением исключительных случаев, во время самостоятельной жизни на родине. Потому что образ жизни и правила ХАБЗЕ, применяемые на уровне дыхательного рефлекса, не оставляли много места в отношениях.

Черкесы диаспоры, которые за последние 50 лет сконцентрировались в больших городах, вступили в процесс повторных встреч и организации. Однако им так и не удалось восстановить утраченные навыки общения и сотрудничества. Реальный способ преодолеть эту проблему - вернуться к методу СБОРКИ, как того требует ХАБЗЕ, который является основой нашей древней культуры. В век высокой информации и общения, в котором мы живем, у нас есть человеческий потенциал для реализации этого метода с квалифицированным и культурным опытом. По сути, эта тема в последнее время Турция независимо от существующих институтов и организаций в черкесской диаспоре в различных сегментах общества и окружающей среды в развитии идей постоянно обсуждается.

Потому что народное собрание, в котором будут представлены существующие институты и группы активистов, может предотвратить сегрегацию, конфликты и ссоры, а также реализовать общение, сотрудничество и разделение труда между этими структурами. Однако, как постоянное народное собрание, Ассамблея должна быть сформирована демократическими методами среди лидеров общественного мнения, которые выделяются своими знаниями, опытом и социальными услугами, и таким образом, чтобы это было принято всеми сегментами общества, в соответствии с правилами ХАБЗЕ. В этом случае общественное доверие и поддержка институтов и групп активистов будет намного сильнее.

Черкесская диаспора в Турции будет создана с использованием этого метода общения и среды сотрудничества, как и другие средства массовой информации в диаспоре и на родине, это укрепит общение и сотрудничество во всем мире.

Yaşar Halit Nogai

date and place of birth: March 15, 1942, the Biga Canakkale, TURKEY Contact: yogay@gmail.co my GSM: +90,536,936 86 42 23 61 +90,532,294

He studied at the Turkish Military Academy. He worked as a manager at Turkish Airlines and its subsidiaries. After his retirement, he worked in the Civil Aviation sector level of top management. Then established a company, Nart Tour for Tourism and Aviation and realised air bridge between Caucasus and Turkey and continued for 20 years . During his tenure with Turkish Airlines, he worked in Circassian institutions in the regions he was in, Adana, Israel-Tel Aviv and Germany-Munich, and collaborated with Circassian Activists. He organised some Cherkess businessmen in

Istanbul and established a business club, which had named Dostluk Kulübü. Most recently, he was the President of the Istanbul Caucasian Cultural Association. He currently resides in Bursa and in the city of Maykop, the Republic of Adıĝa.

Halit Yaşar Nogay, Doğum tarihi ve yeri: 15 Mart 1942, Biga-Çanakkale

Kara Harp Okulunda okudu. Türk Hava Yolları ve yan kuruluşlarında yönetici olarak görev yaptı. Emekli olduktan sonra, Sivil Havacılık sektöründe, üst düzey yönetim görevlerinde bulundu. Daha sonra, Nart Tur Turizm ve Havacılık Şirketini kurarak, Türkiye Kafkasya arasında hava ulaşımı hizmetlerini başlattı ve 20 yıl devam ettirdi.

Türk Hava Yollarındaki görev sürecinde, Görev yaptığı, Adana, İsrail ve Almanya'da Çerkes STK ları ve ktivistleri ile işbirliği yaptı. İstanbulda, iş adamları ve serbest meslek mensuplarını organize ederek, daha sonra Türkiye çapında örgütlenen Dostluk Kulüplerinin kurulmasına öncülük etti. En son, iki dönem, 4 yıl İstanbul Kafkas Kültür Derneği Başkanlığı görevinde bulundu. Halen Bursada ve Adıĝe Cumhuriyeti Maykop şehrinde ikamet ediyor.

Яшар Халит Ногай Дата и место рождения: 15 марта 1942 г., Бига Чанаккале.

Учился в Турецкой военной академии. Он работал менеджером в Turkish Airlines и ее дочерних компаниях. После выхода на пенсию он работал в секторе гражданской авиации и туризма. Нарт Тур, основав туристическую компанию, Кавказ / Россия - начал авиасообщение между Турцией и продолжалось 20 лет.

Во время своего пребывания в Turkish Airlines он работал в черкесских учреждениях в регионах, где находился, Адане, Израиле-Тель-Авиве и Германии-Мюнхене, а также сотрудничал с черкесскими активистами. Совсем недавно он занимал пост президента Стамбульской кавказской культурной ассоциации. В настоящее время он проживает в Бурсе и городе Майкоп, Республика Адица.

5.3. How to Utilize social media to Improve Circassian – Circassian Dialogue Relations (How Can Social Media be Used to Develop Relations and Cooperation Between Circassians)

Necla Aşan, Lecturer on Personal Development, Member of Circassian Women Ass., TR

Social media usage is increasing for easy communication, sharing, cooperation, unity and similar necessities.

- Social media made the world a smaller place where it is easy to reach our compatriots with a single click.
- Websites enabled information to be reached and stored easily, Xabza and cultural memory are now written and permanent.
- Communication, entertainment, gathering around same values and socializing became easier.
- Recording language and Xabza have increased.
- The younger generation is intensively using social media; a dispersed nation like ours needs the younger generation to survive and it has become easier to reach them through social media.

These are positive examples of social media usage.

Conversely, not being a society “open to criticism and feedback” and having a critical approach to life, social media usage also promotes:

- Alienation, individual or societal exposition,
- Behavior that is not proper in Xabza,
- Insults and similar language that is not acceptable by our society and considered haynap and,
- Created keyboard warriors.

It can be seen that we can't achieve the expected and missed outcome with quick judgments, negative criticisms, alienation, narcissism and posts on social media with similar content.

We should refrain from focusing on the negatives mentioned above and instead understand the necessity of focusing on the positives and share our “good aspects”.

Our societal problems should not be considered with negative connotations such as “behavioral disorders, assimilation, cultural decay, disappearance, disrespect” and instead we must:

- Focus on how's instead of why's,
- Speak with a positive and constructive manner, research, write and highlight our strengths
- Explain the consequences of negative posts and comments and give the voice to young people
- Pick our words carefully because our facial expressions and gestures will not be seen

- Choose constructive and rational ideas over destructive criticism
- Know that negative comments alienate people in addition to not affecting the assimilation process
- Try to understand each other with culture of peace

In conclusion, we should use social media constructively and without losing our essence.

5.3. Çerkesler Arası İşbirliği İlişkilerini Geliştirmede Sosyal Medya Nasıl Kullanılabilir

Necla Aşan, Kişisel Gelişim Eğitmeni, Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti Üyesi, TR

İletişim, paylaşım, iş birliği yapabilmek, birlik olmak, hızlı erişim, gibi durumlar nedeni ile Sosyal Medya kullanımı artıyor.

- Sosyal Medya sayesinde Dünya küçüldü, soydaşlarımıza bir tıkla ulaşabilmek mümkün oldu.
- Web ortamları ile bilgiye ulaşmak depolamak, xhabze ve kültürel hafıza yazılı ve kalıcı hale geldi.
- İletişim kurma etkileşim eğlenme toplanma yönetme sosyalleşme gibi aksiyonlar kolaylaştı.
- Ortak hedef ve değerler, Sosyal konular ve organizasyonlarda buluşma
- Kültürel değerlerin korunması-yazılı kaynakların artması ve kayıt altına alınması
- Soydaşların kaynaşması- buluşması, dilin ve xhabzenin kültürün yazılı ve görsel yaygınlaşması öğrenilmesi, arttı.
- Bizim gibi dağınık coğrafyalarda asimile olmamak için direnen toplumların, yeni nesile ihtiyaçları var. Ve yeni nesil sosyal medya uygulamalarına çok ilgi gösteriyor. Onlara ulaşmak kolaylaştı.

Bunlar sosyal medyanın pozitif kullanım örnekleri,

“Doğrudan ve net bir şekilde geribildirim vermeye ve almaya” açık bir toplum olmamız ve eleştirel bakış açımız nedeni ile sosyal medya kullanımı aynı zamanda;

- Ayrışma- ötekileştirme- bireysel veya toplumsal teşhir
- Xhabze dışı saldırgan söylemler
- Hakaret, ifşa etme gibi bizim toplum için hoş karşılanmayacak ve haynape olacak davranışları da arttırdı ve klavye silahşörleri oluştu.

Beklediğimiz ve özlediğimiz davranış değişimlerini; Cezalar yargılamalar, kara tablolar, negatif eleştiri, dışlamalar, en iyi Çerkes benim yaklaşımı ve ötekileştiren Sosyal Medya uygulama ve yazıları, paylaşımları ile sağlayamadığımızı görüyoruz.

Yukarıdaki nedenlerle; olumsuz davranışları vurgulama, ayırıştırma eğiliminden vaz geçerek olumlu düşünme gücü kazanmak **“Güzel özelliklerimizi ön plana çıkartarak olumlu davranışları vurgulamak”** gerekliliği kaçınılmazdır ve bizim için bu vurgular çok daha elzem ve şarttır.

Toplumsal problemlerimiz “Davranış Bozukluğu-Asimilasyon-Geleneklerin Kaybolması-Başarısızlık-Yok Oluş-Saygısızlık” gibi negatif ve faydası olmayan söylem, vurgu ve yaklaşımlarla ele alınmamalı,

- Nedenlerden çok ne yapılacağı anlatılmalı,
- Pozitif ve yapıcı bir dille konuşulmalı, araştırılmalı, yazılmalı güçlü yönlerimiz daha fazla vurgulanmalı,
- Olumsuz yazı ve yorumların doğuracağı sonuçlar anlatılmalı ve genç kuşaklara söz hakkı ve fırsat verilmeli.
- Sosyal Medyada yazı yazarken, beden dilimiz, mimiklerimiz gözükmediği için kelimeler çok daha dikkatli seçilmeli.
- Eleştirel yıkıcı yazışmalar, demeçler yerine yapıcı akılcı bildirimler olmalı.
- Psikolojik çatışma yaratan olumsuz yazıların asimilasyona engel olmadığı gibi bireyleri daha da uzaklaştırdığı bilinmeli.
- Birbirimizi acımasızca yargılamak yerine uzlaşma ve barış kültürü ile anlamaya çalışılmalıyız.

Sosyal medyayı özümüzü kaybetmeden pozitif yapıcı kullanmalı nimetlerinden yararlanmalıyız.

5.3. ЧЕРКЕСХЭМ Я ЗЭХУЦЫТЫКІЭХЭМРЭ Я ЗЭДЭЛЭЖЬЭНЫГЪЭМРЭ ЗегъэужьынымкІэ Социальнэ Медиар Къызэрэбгъэсэбпыныр

Неджла Ащан

ЗэрыщІэн, зэдэгүэшэн, зэдэлэжьэн, зэгүсэ хъун, псынщІэу къызІэрыгъэхьэн хуэдэ щхьаусыгъэхэм къахэкІыу Социальнэ Медиам и къэгъэсэбпыныгъэм зеужьыр.

- Социальнэ Медиам и фыгъэкІэ Дунаер цыкІу хъуаш, ди лъэпкъэгъүхэм зы Іэпэ текъузэныгъэкІэ уалъэлэсыф хъуаш.
- Веб сайтхэм я флагъэкІэ щІэным үлъэлэсыф, пхъумэф, хабзэмрэ культурэмрэ тхыгъэ икІи хъума хъуаш.
- ЗэрыщІэн, зэдэлэжьэн, зэдэтхъэн, зэхуэсын, зегъэкІуэн, социальнэ хъун хуэдэ Іуэхугъуэхэр тынш хъуаш.
- Зэхуэдэ мурадхэмрэ лъэплэныгъэхэмрэ, социальнэ темэхэмрэ организацэхэмрэ щызэхуэзэныр,
- Культурэ и лъэныкъуэкІэ мэхьанэ зилэхэр зэрыпхъумэфыр, тхыгъэу щыт источникхэр нэхъ куэд зэрыхъур икІи зэрэпхъумэфыр,
- Зэлъэпкъэгъүхэр зэрызэхэхьэ-зэрызэхэтыр, бзэмрэ хабзэмрэ тха икІи теплъэгъуэхэмкІэ зэрызэрагъащІэр нэхъыбэ, зыубгъуа хъуаш.
- Дэр хуэдэу щІыплэ зэхушхьахуэхэм ящыпсэурэ икІи ассимиляцэ мыхъуным щІэбэнрэ лъэпкъхэр щІэблэщІэм хуэныкъуэш. ЩІэблэщІэми социальнэ медиар хуабжыу къегъэсэбпыр. Аращи ахэм уалъэлэсыфынур тынш хъуаш.

Мы кыжытлэхэр социальнэ медиам позитивнэуэ щыт и лъэныкыуэхэр аращ.

«Занщлэу икли налуэу жэуап езытэу икли жэуап къелыхыным» хүзэлүхауэ щыт зы лъэпккхэу дызэрэщытым икли ди критическэ еплъыккэм кыхэкккэ мыхэри кыжытлэфынуш;

- Къахэклын, пэлэщлэ щлын, цыху зэрызхэр е лъэпккхэр сэтей къэщлын
- Хабзэм емызэгъ губжь зыхэль псалъэхэр жылэн
- Зыгъэпуд псалъэхэр жбылэн, къуэншагъэр налуэ къэщлын хуэдэу ди лъэпккым имыдэ икли емыккыуэ щыт хьалхэр, зеклуккэхэр куэд ищлэщ икли мыпхуэдэ хьалхэр зилэ зауэлхэр кыггэхуаш.

Тазырхэмккэ, гъэпудыныггэхэмккэ, зыхэггэккыныггэхэмрэ, адыггэхэм я нэхьыфл дьдэр сэраш еплъыккэхэмрэ, цыху псори пэлэщлэ зыхуэзыщл Социальнэ Медиа тхыггэхэмккэ, мессыджхэмрэккэ **дызыпэплэу, дызыхуезэцауэ щыт хьал зэхуэккыныггэфлхэр** кыызэрэдымггэщыфынур долъаггур.

Араши хьал мыхуэмыщлэхэр кыжытлэ зэпытыным, цыхухэр зэхэггэккыным ехьыллаггэ ди зеклуккэр ккэдгганэуэ дахаггэккэ гупсысэн ккэруур зэдггэггэуэтын, «**ди щытыккэ дахэхэр ипэ идггэщын, кыхэдггэщын**» хуеиш, дэ дызыхуэныккэуэри, дызэрэщытын хуеири мыраш.

Ди лъэпкк проблемэхэр «Зеклуккэ ккэуаншэ-Ассимиляцэ-Хабзэм и Щымылэныггэ-Емыхуэлэныггэ-Ккэдыныггэ-Хабзэншэ» хуэдэу негативнэ икли флаггэ ккэзымыкх псалъэхэмккэ ккэдымггэлъаггэуэуэ,

- Щхьаусыггэуэхэм нэххэр тщлэфынухэр ккэтлүэтэн хуеиш.
- Позитивнэуэ икли флаггэ ккэзыхьыну зы бзеккэ псалъэн, ккэхутэн, тхын, тхэль дахэггэхэр нэхьыбэрэ ккыжбылэн, ккыхэггэщын хуеиш.
- Негативнэ бзеккэ утхэнымрэ, гупсысэхэр ккыжылэнымрэ ккэахьыну клэуэххэр ккыжылэн икли ныбжыщлэхэм псалъэ ятын, амал яггэггэуэтын хуеиш.
- Социальнэ Медиам папщлэ дьтхэ зыхуеккэ ди тхыггэм еджэнүхэм ди напэм, ди лэпкк-лъэпккым и щытыккэр зэрэмылъаггурэм ипккэ итккэ ди гупсысэр ккызэрэтылатэ псалъэхэр дьхуэсаккыпурэ ккыхэтхын хуеиш.
- Критическэ тхыггэхэм, зэхуэтхэхэм япккэ флаггэрэ аккылрэ зыхэлъыну тхыггэхэр, жылэггэуэхэр щылэн хуеиш.
- Психологием зэран хуэхуэ, цыхухэр бий зэхуэзыщл тхыггэхэр ассимиляцэм щхьапэ зэрэхуэмыкхум нэмыккэ цыхухэр нахь зэрылуиггэуэккэуэтырэри флыуэ щлэн хуеиш.
- Щымыскхуэ дьзэтеуэхьыным, дьзытепсалъыхьыным ипккэ дьзэрэзэггурлүэн-дьзэрэзэггэын культурэмккэ зэр-зым дьзэхушытын хуеиш.

Социальнэ медиар ди лъабжьэр/купккыр дымггэккэуэду, позитивнэ флаггэккэ ккэдггэсэбэпын, и флыггэуэхэр ккызлгыдггэлэсын хуеиш.

Necla Çakıcı Aşan, ENG

Educational Administration, Career Adviser;
Organisational Coach and Executive Coach

She was born in Adana into an Abaze family of Kabardeys. Her mother is Abkaz and her father was Kabardey. As Kabardey language was used at home she picked up this language in the family.

She studied administration at Anadolu University and had her Master's degree in "Administration and Organisation".

After a long period of a successful career, she diverged to the fields of Trainer Advisor and Executive Coaching.

She holds certificates in Psychological Advising, NLP, Administration and Leadership, Performance Management, Y an Z Generations Career Management, Trainer Training, Effective Speeches and Body Language, Presentation Skills, Family Advisor, Professional Coaching (ACTP-ACC), Student Coaching, Mentorship, Family Coaching, Team and Relationship Coaching, Creative Writing, Drama, Regression Therapy, Mesnevi (Sufism) Therapy, and she has been doing institutional and personal training and coaching in these fields.

She has been doing tv programmes, writing for magazines and giving seminars on personal development, leadership, relationship management and communications.

She has organised training sessions for young people and adults in many Circassian organizations.

She has a personal development book entitled "Leadership in the Light of Kabze".

She is married, and has a daughter belonging to the Y generation.

Necla Çakıcı Aşan, Eğitim Yönetim, Kariyer Danışmanı; Kurumsal Koç; Eğitim ve Yönetici Koçu Kabartayların Abaze sülalesi mensubu olarak, Adana'da doğdu. Annesi abazadır. babası kabartaydı ve evde ağırlıklı olarak kabartayca konuşulduğu için dilini ilk ailede öğrendi.

Anadolu Üniveritesinde İşletme okudu, yüksek lisansını "Yönetim ve Organizasyon" alanında tamamladı.

Uzun yıllar başarılı bir iş hayatı sürdürdükten sonra, danışman eğitimci, yönetim koçu alanına yöneldi.

Psikolojik Danışmanlık, NLP P. Yönetim ve Liderlik, Performans Yönetimi Y ve Z Kuşakları Kariyer Yönetimi, Eğitimcinin Eğitimi, Etkili Konuşma ve Beden Dili, Sunum Teknikleri, Aile Danışmanlığı, Profesyonel Koçluk (ACTP-ACC) Öğrenci Koçluğu, Mentörlük, Aile Koçluğu, Takım ve İlişki Koçluğu, Yaratıcı Yazarlık, Drama, Regresyon Terapi, Mesnevi Terapi vb. Belgeleri Sahibidir ve bu alanlarda kurumsal, bireysel eğitimler vermekte, koçluklar yapmaktadır.

Kişisel gelişim, liderlik, ilişki yönetimi ve iletişim konularında televizyon programları yapmakta, dergilerde yazmakta, seminerler vermektedir.

Birçok Çerkes kurumunda da gençlere ve erişkinlere eğitimler vermektedir. “Хабзе ИшгӀнда Лидерлик” adlı bir kişisel gelişim kitabı vardır.

Evli ve Y Kuşağı kızı olan bir annedir.

Нэджда Чакыджы-Ашан, Гъэсэныгъэ, гъээеклэуэныгъэ, карерэ Іуэхухэмклэ чэнджэщэгъу, жылагъуэ зэгүэхьэныгъэхэм я упщӀэжэгъу, гъэсаклэуэ, үзэщӀаклэуэ.

Къэбэрдейхэм я Абазэ унагъуэм япхъуу Адана къалэ къыщальхуащ. И анэр абазэщ. И адэр къэбэрдейщ. Унагъуэм нэхъыбэу зэрыщыпсалъэр къэбэрдеибзэти абы и фыгъэкӀэ адыгӀбзэ зэригъэщӀащ.

Анэдолэ университетым и экономикэ къудамэр къиухащ. «Гъээеклэуэн-зегъэкӀуэн (администрация-управление) икӀи зэхэшэн (организация)» щӀэныгъэхэмклэ магистрант.

Илъэс куэдкӀэ езым и ІуэхущӀапӀэ щылэжъа нэужь упщӀэжэгъу-гъэсакӀуэуэ, унафэщӀхэм я үзэщӀакӀуэуэ лэжьэн щӀидзаш.

Психологие чэнджэщ, (НЛП П), унафэщӀныгъэ-тхьамадагъэ, лэжьыгъэр егъэфӀэкӀуэн, ныбжьыщӀэхэр ІэщӀагъэм, гъэсэныгъэм (карерэм) хуэуэщӀын, гъэсакӀуэхэм я гъэсэн, жьабзагъэ-жьакӀуагъэм икӀи пкъыбзэм хуэгъэсэн, щӀэнпсалъэ щӀыкӀэ-жыӀэкӀэ, унагъуэ чэнджэщэгъу, гъукӀэ-гъэсэн гъэсакӀуэуэ, еджакӀуэ үзэщӀакӀуэуэ, гүп лэжьэкӀэ зэхушытыкӀэ үзэщӀакӀуэуэ, тхакӀуэ үзэщӀакӀуэуэ, драмэ тхын, гү бампӀэ дэгъэкӀын хуэдэ Іухугъуэхэм теухуауэ щӀэнтхыгъэхэр иӀэщ икӀи а Іуэхугъуэхэм теухуауэ езыри гъэсакӀуэуэ, упщӀэжэгъуу, үзэщӀакӀуэуэ мэлажьэр.

цӀыхум зэризиужьыным, лидер хъуным, зэхушытыкӀэхэр, зэрыщӀэныгъэхэр егъэфӀэкӀуэным теухуауэ теле-нэтынхэр ирегъэкӀуэкӀыр, журналхэм щотхэр, щӀэнзэхуэІуатэхэр (семинархэр) ирегъэкӀуэкӀыр.

Адыгэ жылагъуэ зэгүэхьэныгъэ куэдым цӀыхухэр шыхуегъасэр Іуэхугъуэ зэхуэмыдэхэм.

Унагъуэ исщ, 1980-99 илъэхэм къалъхуа щӀэблэм хиубыдэуэ зы пщӀащэм и анэщ.

5.4. How to Improve Dialogue and Relations Between Intellectuals/Academics and the Public

Berat Bir, Professor at Marmara University, Board Member of Şamil Foundation, TR

Every culture in the world is very valuable and is the wealth of countries and the world. It is primarily the duty of people who come from within that culture to preserve and sustain cultures that contain many folkloric elements such as language, music, dance, literature, and art. Especially in terms of transferring cultural values and norms to future generations, the responsibility of intellectuals and academics working with the academic dimension is higher.

In order for the Circassian culture to be kept alive in the countries we live in, and therefore in the world, there is a need for serious work to be carried out by all Circassians, especially academics, intellectuals or intellectuals who can use their knowledge and intelligence to achieve certain goals.

The most basic mission of academics; To create added value for both their fields and the society by conducting research and writing articles, presenting papers, participating in scientific activities in universities and similar higher education institutions on subjects they are specialized and interested in.

Particularly in non-profit NGOs that work for the benefit of society, contribute to the development of democracy, and can act separately from the state, the participation of academics, researchers and leaders of a society is extremely important in terms of creating a strong civil initiative and influencing political forces and decision makers by forming public opinion. is important.

As a result of the genocide and exile they went through, the North Caucasian people, who are in the minority in terms of population both in their homeland and in about 40 countries around the world, have serious difficulties in keeping their language and culture alive, protecting their identity, and getting closer to their homeland. is in danger of extinction. Regarding these problems, responsibilities fall on individuals from all segments of society, but at this point, the role of academics is much more diverse.

The 21st century is an age in which issues such as respect for differences, intercultural dialogue, and the struggle for existence of peoples facing extinction come to the fore, are discussed, and are discussed both in research platforms and scientific studies. In particular, it would not be wrong to say that academics in branches such as general history, archeology, etymology, sociology, philosophy, law, international relations, and political sciences can find solutions to the problems of Circassians more easily.

Although it is correct to generalize, how can we bring together our academics and intellectuals, who we think constitute the intellectual part of our society, who have been working very hard in their own fields, but have not paid enough attention to Circassian issues or have not shown any interest until now? I think that it is more appropriate to write the answer to this question in bullet points with the belief that it will be accepted as a suggestion;

1. Based on the common view that it would be beneficial to establish a working group called “Circassian Intellectuals and Academics Working Group for the purpose of identifying critical issues, Developing and Implementing Strategic Plans” at the end of this conference, the core staff of this group consisted of researchers and academics from Turkey and other diasporas who should be included in the group. A group of wise people can be formed by determining who should take place and making the necessary invitations.
2. Regulations and directives should be amended to include at least one academician and researcher in the management staff and advisory boards of NGOs that generally have civil initiative structures related to the North Caucasus and Circassianism.
3. Critical issues and solution proposals related to social, cultural, political and economic fields can be determined through meetings or workshops to be held face-to-face or via zoom.
4. Students in undergraduate, graduate and doctorate programs at universities should be supported in the “KAF” structures, communication platforms that will bring them together and motivate them should be provided, and they should be guided and encouraged in terms of presenting thesis, article, and paper. Ways of providing the necessary funds for these should also be determined.
5. By ensuring that academicians take place in both moderator and editorial boards, creating quotas and encouraging them, in channels such as digital platforms, websites, information groups, forums that contain documents, photographs, videos and accurate information about Circassian culture, music and history, It is extremely important in terms of being effective in transferring it to the intellectual segment and younger generations.

5.4. Çerkes Entelektüellerin ve Akademisyenlerin Toplumla İlişkileri ve İşbirliği Nasıl Geliştirilebilir

Berat Bir, Profesör, Marmara Üniversitesi, Şamil Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi, TR

Dünyada her kültür çok değerli olup, ülkelerin ve dünyanın zenginliğidir. Dil, müzik, dans, edebiyat, sanat gibi birçok folklorik unsuru içeren kültürlerin korunması ve yaşatılması, en başta o kültürün içinden gelen kişilerin görevidir. Özellikle de kültürel değer ve normların gelecek kuşaklara aktarılması açısından, akademik boyutuyla çalışma yapan entelektüel kesim ve akademisyenlerin sorumluluğu daha yüksektir.

Çerkes kültürünün yaşadığımız ülkelerde, dolayısı ile dünyada yaşatılabilmesi için tüm Çerkeslerin, özellikle de akademisyenlerin, bilgi birikimlerini ve zekasını belli amaçlara erişmekte kullanabilen entelektüel ya da aydın diye tanımladığımız kimselerin, el birliği ile yapacağı ciddi çalışmalara gerek vardır.

Akademisyenlerin en temel misyonu; üniversite ve benzeri yükseköğrenim kurumlarında uzmanlaşmış oldukları ve ilgi alanları olan konularda araştırmalar yapmak ve makale yazmak, bildiri sunmak, bilimsel faaliyetlere katılmak gibi faaliyetlerde bulunarak, hem alanlarına, hem de topluma katma değer yaratmaktır.

Özellikle toplum yararına çalışan, demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan, kar amacı gütmeyen, devletten ayrı hareket edebilen STK'larda, akademisyenlerin ve araştırmacıların ve bir toplumun önderlerinin yer alması, güçlü bir sivil inisiyatif oluşturmak ve siyasal erkleri ve karar mercilerini kamuoyu oluşturmak suretiyle etkilemeleri açısından son derecede önemlidir.

Uğradığı soykırım ve sürgün sonucu bugün hem anavatanı Kafkasya'da ve hem de dünyada dağıldığı 40 kadar ülkede nüfus olarak azınlıkta olan Kuzey Kafkas halkı, dilini ve kültürünü yaşatma, kimliğine sahip çıkma, anavatanı ile yakınlaşma konusunda ciddi zorluklar yaşamakta olup, atalarından miras aldığı özgün kültürü yok olma tehlikesindedir. Bu sorunlarla ilgili olarak, toplumun her kesimindeki bireylere sorumluluklar düşmektedir ancak bu noktada akademisyenlerin rolü çok daha fazla ve farklılık içermektedir.

21.yy farklılıklara saygı, kültürlerarası diyalog, yok olmakla karşı karşıya kalmış halkların varlık mücadelesi gibi konuların öne çıktığı, irdelendiği, gerek araştırma platformlarında, gerekse bilimsel çalışmalarla ele alındığı bir çağdır. Özellikle, genel tarih, arkeoloji, etimoloji, sosyoloji, felsefe, hukuk, uluslararası ilişkiler, siyasal bilimler gibi dallardaki akademisyenlerin Çerkeslerin sorunlarına daha kolay çözüm üretebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Genelleme yapmak doğru olmasa da, toplumumuzun entelektüel kesimini oluşturduğunu düşündüğümüz, kendi dallarında çok yoğun çalışmalar içinde olan ancak şimdiye kadar Çerkes sorunlarına yeterince eğilmemiş ya da hiç ilgi göstermemiş akademisyen ve aydınlarımızı nasıl bir araya getirebiliriz? Bu sorunun cevabını öneri olarak kabul edilmesi inancıyla maddeler halinde yazmanın daha uygun olduğunu düşünmekteyim;

1. Bu konferansın sonunda "Kritik konuları belirleme, Stratejik Planlar Geliştirme ve Uygulama amaçlı Çerkes Entelektüeller ve Akademisyenler Çalışma Gurubu" diye bir çalışma gurubunun oluşturulmasının yararlı olacağı ortak görüşüne dayalı olarak, bu gurubun çekirdek kadrosunda Türkiye ve diğer diasporalardan gruba dahil edilmesi gereken araştırmacı ve akademisyenlerden kimlerin yer alması gerektiğinin belirlenerek gerekli davetler yapılarak bir akil insanlar grubu oluşturulabilir.
2. Genelde Kuzey Kafkasya ve Çerkeslikle ilgili sivil inisiyatif yapılanmaları olan STK'larda, yönetim kadrosu ve danışma kurullarında en az bir akademisyen ve araştırmacının yer alması konusunda tüzük ve yönerge değişiklikleri yapılabilir.
3. Yüz yüze ya da zoom üzerinden yapılacak toplantılar ya da çalıştaylar yoluyla toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik alanlarla ilgili kritik konular ve çözüm önerileri saptanabilir.
4. Üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora programlarındaki öğrencilerin "KAF" yapılanmalarına destek verilerek, onları bir araya getirecek, motive edecek iletişim platformları sağlanabilmeli, tez, makale, bildiri sunma konularında yönlendirilmeli ve teşvik edilmeliler. Bunlar için gerekli fonun sağlanması yolları da belirlenmelidir.
5. Çerkes kültürüne, müziğine, tarihine ilişkin doküman, fotoğraf, video ve doğru bilgileri içeren dijital platformlar, web siteleri, bilgilendirme grupları, forum gibi mecralarda, gerek

moderatör, gerekse editöryal kurullarında akademisyenlerin yer alması, kota oluşturulması ve teşvik edilmesi sağlanarak, etnik bilincin entelektüel kesim ve genç kuşaklara aktarılmasında da etkili olması açısından son derecede önemlidir.

5.4. Адыгэ цыху къэушахэм, щэныгъэрылажьэхэм жылагъуэм хуалэ хуцтытыклэхэм ыкIи яздэщыныгъэхэм даурэ зедгъэужьа хъуну?

Проф.Др.Бир Берат-Бырфын

Дунейм тет щэнхабзэ псори лъапIэщи, къэралхэми дуней псоми я бейныгъэщ. Бзэ, уэрэд-мэкъамэ, къафэ, жьабзэ (литературэ), гъуазджэ / дахэхуэщI лэщIагъэ хуэдэ фолклорнэ пкъыгъуэ кудыр къызэщIэзыубыдэ щэнхабзэхэр хъумэныр, шыгъэлэныр, псом япэрауэ а щэнхабзэм къыхэхъукIа цыхухэм я къалэнщ. Псом хуэмыдэу а щэнхабзэм и лъапIэхэр, и хабзэ пкъыгъуэхэр (нормэхэр) щIэблIэщIэм хэпщэным теухуауэ академичэскэ лэжьыгъэ езыгъэкIуэкI къэхутакIуэхэм, щэныгъэрылажьэхэм я пщэрылгыр кудкIэ нэхъыбэщ.

Адыгэ щэнхабзэр дызыщыпсэу хэгъэгухэм, дунейпсом шыщыгъэлэн, шыгъэпсэун папщIэ адыгэ псоми, псоми ялейуэ щэныгъэрылажьэхэм, зэхухъэса щэныгъэр, губзыгъагыр, гурыхуагыр зы IэнатIэ гъэнэхуа гуэрым хуэзунэтыф, хуэзыгъэлэжьэф цыху къэушахэм (интеллектхэм) акъыл-къару зэхэлкIэ зэдэщIуэрэ зэдащIын хуей Iуэху кудым дыхуэныкыуэщ.

Щэныгъэрылажьэхэм я пщэрыл нэхъыщхьэр, университетхэм, еджапIэ лъагэхэм езыхэр зыхуеджауэ зытегъэпсыхъа Iуэхугъуэхэм теухуауэ къэхутэныгъэхэр щегъэкIуэкIыныр, щIэнтхыгъэхэр тхыныр, щIэнпсалгъэхэр щIыныр, щэныгъэ лэжьыгъэ зэмыылIэужьыгъуэхэр егъэкIуэкIыныр, апхуэдээрэ езым я шIэныгъэ къудамэми жылагъуэми хэлъхъэныгъэщIэхэр хуащIыныр аращ.

Псом хуэмыдэу, жылагъуэм и фIагъэ зезыхуэ, демократием зегъэужьыным хэлъхъэныгъэ хуэзыщI, ахъшэ-хэхъуэ Iуэху зезымыхуэ, къэралым емыпхауэ зекIуэф жылагъуэ зэгухъэныгъэхэм щэныгъэрылажьэхэр, къэхутакIуэхэр, жылагъуэ пашэхэр яхэтыным мэхъэнэшхуэ иIэщ жылагъуэ жэрдэмышхуэ къэгъэхъунымкIэ, политичнэ къарухэр, унафэщIхэр къэгъэдэлүэнымкIэ.

КъращIылIа лъэпкъгъэкIуэд-лъапсэрых зауэм, и адэжь щыналгъэ къызэрырахуам къыхэкIкIэ и Хэкуми, щракъухъауэ зыдэпсэу хэгъэгу 40-м щигъуми цыхушхъэ бжыгъэ мащIэ зэрызуэ ящыпсэу Ищхъэрэ Къафкъас жылэр гугъехъышхуэ хэтщ и бзэр, и щэнхабзэр иггэпсэунымкIэ, и лъэпкъыгъэр щигъэлэнымкIэ, и Хэкужь гъунэгъу зыхуищIынымкIэ. Я адэшхуэхэм къащIэна лъэпкъ щэнхабзэ үнейм кIуэдыпэн шынагъуэр къыщхъэщытщ. А гугъуехъхэм теухуауэ жылагъуэми абы и цыху зэрызхэми пщэрылгъэр къатохуэр. Ауэ абыкIэ щэныгъэрылажьэхэм я къалэныр кудкIэ нэхъыбэщ икIи щхъэхуэщ.

21-нэ лIэщIыгъуэр, зэхуэмыдэныгъэхэм щIыхъ шыхуащI, щэнхабзэхэр шызэрыщIэ, кIуэдыпIэ ихуа лъэпкъхэм щыIэн папщIэ ирагъэкIуэкI бэнэныгъэхэм хуэдэ Iуэхугъуэхэр нэхъ япэ щрагъэщ, къэхутэныгъэхэми нэгъуэщI щэныгъэ лэжьыгъэхэми нэхъ IупщIу къыщыхэщ лIэщIыгъуэщ. Псом хуэмыдэу, тхыдэ, щыщIагъ щэныгъэ (археологие), бзэпкъ щэныгъэ

(этимологии), социологии, философии, хаяжэ щлэныгэ (юридическэ право), кэрал зэхушытыклэ щлэныгэ, политичнэ щлэныгэ хуэдэ кьудамэхэм шылажэ щлэныгэрылажээхэм адыгэ лүэхугуэм нэхь хэклиплэфл кьыхуагыэтыфынклэ хьуну жытлэмэ дыщыуэну кьыщлэклынкьым.

Псори кьызэщлэубыдэуэ жыплэныр имыгуэнкли мэхьур, ауэ, ди жылэм и цыху кьэушахэм хиубыдэу ди гугэ, езым я лэнатлэм теухуауэ лэжыгэшхуэ езыгэклуэкл, ауэ иджырей кьэс адыгэ лүэхум икьуу хэмыхьа-хэмыта ди щлэныгэрылажээхэр, ди интеллектхэр даурэ зы щлыплэ кьидгээхьэфыну? Мы упщлэм и пэгьуэдзыр, гупсысэ хэдапкэ хуэдэуэ кьызыщывгээхьун сигугэуэ мис мыпхуэдэу утыку кьитлэхьэмэ хьуну согупсысыр:

1.Мы щлэнзэдэуатэм и клэхым деж «Критическлэ лүэхугуэхэр Гьэнэхуэным, Стратегие Планхэр Зэггэпэщыным, гьээщлэным теухуауэ Адыгэ Кьэушахэм, Щлэныгэрылажээхэм я Лэжыакуэ Гуп» зэхэшэным флагэшхуэ кьызэрхьээнум теухуа зэгурылуэ-зэдэщтэм ипкь итклэ, абы и жылэкуу шытын хуейуэ Тыркуейм икли адрей диаспорэ кэралхэм ящыщу хэтыпхэ кьэхутакуэхэр, щлэныгэрылажээхэр гьэнэхуарэ кьегэблэгьауэрэ зы цыху лүшжан гуп зэдгэпэщ хьунуш.

2.Ищхэрэ Кьафкэасие лүэхугуэхэм икли адыгагэм теухуа жэрдэмыщл жылагуэ зэгухьэныгээхэм я хасашхьэхэм е я чэнджэщ гупхэм нэхь мащлэуэ зы щлэныгэрылажэ е кьэхутакуэ хэгээхьэн хуейуэ хасэхабзэхэр (уставхэр) зэтхьуэкл хьунуш.

3.Зэхыхьэ-зэрылгагуу е онлайнклэ дызэхуэсурэ жылагуэ, щлэнхабзэ, политичнэ, экономикэ лүэхухэм теухуауэ критическэ лүэхугуэхэр икли лүэхугуэхэм я зэфлэхыклэ амальхэр утыку кьитлэхьэ хьунуш.

4.Университетхэм я студентхэм, магистратурэм, докторантурэм щеджэхэм «КьАФ» зыхэт флэщыгэеклэ шызэхашэ зэхыхьэхэм ядэлэпкьуурэ, ахэр зы щлыплэ кьызыгээхьэн, тезыгэгушхуэн зэрыщлэплэ интэрнэт утхэр тхузэггэпэщын хуейш. Тезис, щлэнтхыгэ, щлэнлуатэ лүэхухэмклэ дуунэттын, тедгэгушхуэн хуейш. Мыбыхэм теклуэдэну ахьшэм и кьызэггэпэщыклэ хьунури гьэнэхуэн хуейш.

5.Адыгэ щлэнхабзэм, уэрэд-мэкьамэм, тхыдэм теухуа тхыгэ-щлыгэ лэмэпсымэхэр, сурэтхэр, видео икли щлэныгэ пэж флэкла зэрымыт интэрнэт утхэм, веб нэклубгьухэм, зэрыщлэ-зэрыгьащлэ гупхэм, форум хуэдэ зэхэпсалпаплэхэм я жэрдэмыщлхэм, е, кьызэггэпэщаклуэхэм щлэныгэрылажээхэр яхэтыну, щлыплэ гьэнэхуахэр хухуахыну тегэгушхуэныр флагэшхуэ кьыдэклуэнклэ гугьаплэ лүэху уэмш этническэ щлэжыр интеллектхэм, щлэблэщлэхэм яхэпщэнымклэ.

Berat Bırfın BİR, who is descended from her father Abkhaz (Ardzinba) and her mother Şapsug (Miş'e), is a lecturer at Marmara University, Department of Information and Records Management. She also continues to work as the Career Center Coordinator. Berat Bir's areas of expertise are; "Effective Communication Techniques", "Professional Management and Management Principles", "Customer Relationship Management", "Motivation and Efficiency", "Effective Report Writing", "Official Correspondence", "Filing", "Corporate Information Management" and "Document Management" is". She also conducts scientific studies on Circassian culture and has publications on the related field. She is still a member of the Şamil Education and Culture Foundation Board of Directors. She is still the advisor of Marmara University Caucasus Studies Student Club (MARKAF) In the past, she also took part in the management of the Abkhaz Association. She is the Advisory Board Member and Trainer of the "Mentor Mente" program initiated under the leadership of KAFFED.

Prof. Dr. BERAT BIRFIN BİR, Babası Abhaz(Ardzinba), annesi Şapsıĝ (Miş'e) soylarından olan Berat Bırfın Bir, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesidir. Aynı zamanda Kariyer Merkezi Koordinatörü olarak da görevini sürdürmektedir. Berat Bir'in, uzmanlık alanları; "Etkili İletişim Teknikleri", "Profesyonel Yönetim ve Yöneticilik İlkeleri", "Müşteri İlişkileri Yönetimi", "Motivasyon ve Verimlilik", "Etkili Rapor Yazma", "Resmî Yazışma", "Dosyalama", "Kurumsal Bilgi Yönetimi" ve "Belge Yönetimi"dir. Ayrıca Çerkes kültürüyle ilgili bilimsel çalışmalar yapmakta, ilgili alanla ilgili yayınları da bulunmaktadır. Halen Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yönetim Kurulu üyesidir. Halen Marmara Üniversitesi Kafkasya Araştırmaları Öğrenci Kulübü(MARKAF)'nün danışman hocasıdır. Geçmiş dönemlerde, Abhaz Derneği yönetiminde yer almıştır. KAFFED'in öncülüğünde başlatılan " Mentör Menti" programının Danışma Kurulu Üyesi ve Eğitmenidir.

Проф.Др.Бир Берат-Бырфын, И адэр абхъаз (ардзынбэ) и анэр шапсыгъ (мышэ) унагъуэхэм ящыщ. Мрамор университетым и щlэныгъэ, тхыгъэ зегъэкlуэн къудамэм щыегъэджакlуэщ. Абы дэщlыгъуу карьерэ центрми и унафэщlщ.

Зыхуэлээ щlэныгъэ къудамэхэр: «лэщу зэрыщlэ техникэхэр», «профессийоналнэу гъээкlуэн-зегъэкlуэным и бзыпхъэхэр», «щэхуакlуэхэм хуалэпхъэ щытыкlэхэм я зегъэкlуэн», «тегъэгущхуэн икли гъэбэвын», «хуищlэуэ репорт тхыкlэ», «официалнэ зэхуэтхэклэ», «папкэ зэгъэпэщыкlэ», «лэжьаплэм и щlэнхэм я зегъэкlуэн» икли «тхыгъэ зегъэкlуэныр» аращ. Къищынэмышlауэ, адыгэ щlэнхабзэм теухуа щlэныгъэ къэхутэныгъэ лэжьыгъэхэри ирегъэкlуэкlыр. Абы хэтү триригъэдзахэр, къыдигъэкlахэр илэщ. Щамил гъэсэныгъэ щlэнхабзэ фlыщlэ хасэм и хасащхъэм хэтщ. Мрамор университетым и еджакlуэхэм я Къафкъасие къэхутэныгъэ клубым (МАРКАФ) и упщlэжэгъу егъэджакlуэщ. Тlэкlу үзэлэбэкlыжмэ Абхъаз хасэм и хасащхъэми хэтащ. КАФФЕД-м и пашэныгъэкlэ зэхаша лээз-гъукlэгъэсэн зэхуэээ программэми и упщlэжэгъу гупым хэтщ икли и гъэсакlуэхэм ящыщ.

Session 6: How to Improve Circassian – Circassian Relations and How to Improve the Awareness of Circassian Identity: Forming Working Groups

Chairs: Yaşar Nogay, Fethi Güngör, and Şerif Birinç

*Yaşar Nogay, Honorary Member of Bursa Circassian Cultural Association, TR
Fethi Güngör, Yalova University, Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences, TR
Şerif Birinç, Former Member of Parliament, TR*

- 6.1. Identifying Obstacles Concerning the Preservation of the Circassian Identity: Measures to Overcome Difficulties**
Fethi Güngör, Yalova University, Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences, TR
- 6.2. Identifying Short-Term and Long-Term Effective Activities and Achievable Targets Concerning the Preservation of the Circassian Identity**
Zeynel Abidin Besleney, Independent Researcher, University of London, UK
- 6.3. How to Initiate Dialogue and Cooperation Between Circassian Institutions in Homeland and Diaspora**
Zakaria Nabso, Historian, Political Scientist, Chairman of Local Council, Kfar Kama, ISR
- 6.4. What Kind of Studies Are Needed to Preserve and Promote the Circassian Identity in the World? And How to Secure Funding for Such Studies**
Ayhan Kaya, Professor of Politics and International Relations, Istanbul Bilgi University, TR
- 6.5. Addressing How to Receive Support form Related Governments and International Organizations to Help Preserve the Circassian Language, Culture, and Identity**
Blan Jalouqa, Chairman of The Circassian Association in The Netherlands, NL
- 6.6. How can Political Institutions be Beneficial in the Preservation of Circassian Language, Culture and Identity**
Faruk Arslanok, President of Pluralist Democracy Party, TR

6.1. Identifying Obstacles Concerning the Preservation of the Circassian Identity: Measures to Overcome Difficulties (Ways to Overcome the Obstacles and Difficulties in Preserving the Circassian Identity)

Fethi Güngör, Yalova University, Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences, TR

Identity; is the sum of the characteristics that show what kind of person a human being as a social being is. **Social identity**, on the other hand, expresses the consciousness of an ethnic group about itself, the collective memory that consists of internalized cultural norms, the subjective sense of belonging, and the differences that become evident as a result of its relationship with the other. The individual identifies the similarities and differences between their society and the other societies in the context of the meaning they attribute to their own social identity and develops an action strategy in this direction. The social identity, which determines the lifestyle of the individual, acquires a function beyond the consciousness and a feature that dominates the entire existence of the individual. Social identity as a “system-building and system-changing social reality” **changes** over time. The change of social identity is inevitable due to its dynamic structure. The important thing is to oversee this change and adapt the social identity to the current age while also preserving its core.

In the Circassian society, xabze, which is a set of moral and legal rules that regulates individual and social life considering all its aspects, was largely deprived of its enforcement at the beginning of the third millennium. The xabze, which determines the positions and duties of individuals in the society and the behaviors appropriate to these, has laid the foundations on which the Circassian identity is built for centuries despite facing internal and external threats.

It is also seen that the Circassian identity acquired some negative characteristics due to the **state of emergency** and hypervigilance they were exposed to during the occupation of the Caucasia by Tsarist Russia (1711-1864) and the Great Circassian Exile, which took place after this genocide that lasted for one and a half centuries. The negative social and individual situations that emerged as a result of the overwhelming severity of these extraordinary **conditions** can be listed as follows:

At the social level, there are negative situations such as genocide, exile, assimilation, inability to pass on the xabze and mother tongue to the new generation, the helplessness of the parents, the weakening of the sense of belonging, the inability to protect the idea of the homeland, the inadequacy of role models, the lack of an integrated national policy and strategy, and intellectual, financial and organizational weaknesses. In addition to these, **at the individual level**, situations and attitudes such as inability to keep up with the times, ideological obsession, alienation, indifference to the xabze and their past, rejection of social responsibilities, inertia, and

hopelessness are the internal and external obstacles standing in the way of preserving the Circassian identity and waiting to be overcome.

At the beginning of the third millennium, the Circassian society, which continues to exist in more than forty countries, mixed with quite different cultures, has strengths and opportunities as well as a solid foundation needed to rebuild its social identity. If a **Duneypso Adyghe Xabze** (Global Circassian Assembly) with a wide representation effect can gather and update the Adyghe xabze (Circassian Tradition) based on the works of experts, it will create an environment in which the Circassian identity will be reconstructed.

If this article can guide an extensive project that aims to reconstruct the Circassian social identity by taking into account the regional and global changes, focusing on identifying the obstacles to preserving Circassian identity and ways to overcome the difficulties, revealing their strengths and opportunities, as well as their weaknesses and the threats to them, it will have fulfilled its purpose.

Keywords: Circassian Identity, Social Identity, Adyghe Xabze, Circassian Tradition, Change Management.

6.1. Çerkes Kimliğini Korumanın Önündeki Engellerin Belirlenmesi: Güçlükleri Yenmenin Yolları

Fethi Güngör, Yalova, Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanı, TR

Kimlik; sosyal bir varlık olan insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren özellikler toplamıdır. **Sosyal kimlik** ise bir etnik grubun kendisi hakkındaki bilinci, içselleştirilmiş kültürel normlardan oluşan kolektif hafızayı, sübjektif aidiyet duygusunu ve öteki ile ilişki sonucu belirginleşen farklılığı ifade eder. Birey, kendi toplumu ile diğer toplumlar arasındaki benzerlik ve karşıtlıkları sosyal kimliğine yüklediği anlam çerçevesinde tanır ve bu doğrultuda bir eylem stratejisi geliştirir. Bireyin hayat tarzını belirleyen sosyal kimlik, bilinç ötesinde bir işlev üstlenerek bireyin bütün varlığına hükmeden bir nitelik kazanır. “Sistem kurucu ve sistem dönüştürücü bir toplumsal gerçeklik” olarak sosyal kimlik zamanla **değişir**. Dinamik yapısı sebebiyle sosyal kimliğin değişmesi kaçınılmazdır. Önemli olan bu değişimi yönetebilmek ve özünü koruyarak sosyal kimliği çağa uyarlayabilmektir.

Çerkes toplumunda bireysel ve toplumsal hayatı bütün yönleriyle ele alıp düzenleyen ahlaki ve hukuki kurallar bütünü olan **khabze**, üçüncü bin yılın başında yaptırımlarından büyük oranda yoksun kalmıştır. Bireylerin toplumdaki konum ve görevleri ile buna uygun davranışlarını belirleyen khabze, iç ve dış tehditlere rağmen asırlar boyunca Çerkes kimliğinin inşa edildiği ana zemini oluşturmuşlardır.

Çarlık Rusyası'nın Kafkasya'yı işgal döneminde (1711-1864) ve bir buçuk asır süren bu soykırımın ardından gerçekleştirilen Büyük Çerkes Sürgünü esnasında maruz kalınan **olağanüstü hâl** ve uzun süreli teyakkuz durumu sebebiyle Çerkes kimliğinin negatif bazı özellikler kazandığı da

görülmetedir. Bu olağanüstü şartların ezici ağırlığı neticesinde gelişen olumsuz toplumsal ve bireysel **durumlar** şu şekilde sıralanabilir:

Toplum düzleminde; soykırım, sürgün, asimilasyon, khabzenin ve anadilin yeni nesle aktarılamaması, ebeveynlerin çaresizliği, aidiyet/mensubiyet bilincinin zayıflaması, anavatan bilincinin korunamaması, model şahsiyetlerin yetersiz örnekliliği, bütüncül millî siyaset ve strateji yoksunluğu, entelektüel, finansal ve organizasyonel zayıflık gibi olumsuz durumlar mevcuttur. Bunların yanı sıra **birey düzleminde;** çağa ayak uyduramama, ideolojik saplantı, yabancılaşma, khabze ve geçmişine ilgisizlik, toplumsal sorumluluğunu üstlenmeme, atalet, umutsuzluk gibi durum ve tutumlar Çerkes kimliğini korumanın önünde duran **iç ve dış engeller** olarak üstesinden gelinmeyi beklemektedir.

Üçüncü bin yılın başında kırkı aşkın ülkede birbirinden oldukça farklı kültürlerle karışmış vaziyette varlığını sürdüren Çerkes toplumunun sosyal kimliğini yeniden inşa etmesi için gereken dayanıklı zemin yanında güçlü yönler ve fırsatlar da mevcuttur. Temsil kabiliyeti yüksek bir **Duneypso Adige Khase** (Küresel Çerkes Meclisi) toplanarak Adige khabzeyi (Çerkes Töresi) uzman bir kadro çalışmasına istinaden güncelleyebilirse, Çerkes kimliğinin yeniden üretileceği ortama kavuşmuş olacağız.

Bu tebliğ, Çerkes kimliğini korumanın önündeki engellerin belirlenmesine ve güçlükleri yenmenin yollarına odaklanan; zayıf yönler ve tehditler yanında güçlü yönleri ve fırsatları da ortaya koyan, bölgesel ve küresel çapta meydana gelen değişimleri hesaba katarak sosyal kimliği yeniden inşa etmeyi amaçlayan kapsamlı bir projeye kılavuzluk edebilirse maksadını gerçekleştirmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çerkes Kimliği, Sosyal Kimlik, Adige Khabze, Çerkes Töresi, Değişim Yönetimi.

6.1. Адыгагъэр/Адыгэ идентичностыр хъумэным пэрыо фэхъурэхэмрэ ахэр зэрэбгэкӀодыным игъэгухэмрэ

Профессор Доктор НЭГОР Фэтхы ГЮНГӀР-Тыркуе, Ялова Университетым Цыфымрэ Лъэпкъымрэ я ШӀэныгъэ Факультетым и Декан

Идентичность/ Кимлик; социальнэ къэгъэщыгъэу щыт цыфэр зыфэдэр, зыщыщыр къэзыгъэлыагъо шыклэ-щытыклэхэр ары. **Социальнэ идентичностыр,** этническэ зы купым ежъ ехыылэгъэ ишӀэныр, яхэпщагъэу щыт культурнэ нормхэм къагъэщыгъэ коллективнэ гупщысакӀэр, субъективнэу щыт зыгорэм щыщ ухъуным епхыгъэ игурыщӀэхэр, адрэ цыф лъэпкъхэм яфрилэ щытыклэхэм/ зедезекӀуакӀэхэм къагъэунэфэу щыт зэщхъэщыкӀыныгъэхэр ары. Цыфым, ежъ илӀэпкъымрэ адрэ лъэпкъхэмрэ языфагу дэль зэщхыныгъэхэмрэ зэщхъэщыкӀыныгъэхэмрэ ежъ исоциальнэ идентичностым/ кимликым ритэу щыт мэхъанэм елӀытыгъэу ешӀэ ыкӀи ащ епхыгъэу зэрэекӀуэт щыкӀэр егъэунэфы. Цыфым ипсэукӀэ щыкӀэр зыгъэунэфэу щыт социальнэ идентичностым/ кимликым, шӀэн/ зэхэшыкӀым нахьрэ нахь къалэнышхо зыпщэрилхъэжызэ цыфым зэрыщытэу тепщэ фэхъу зы мэхъанэ егъуэты. «Системэр зыгъэуцоу, системэр зэблэзыхъоу щыт лъэпкъ щыпкъагъэ» социальнэ идентичностым/ кимликым уахътэм епхыгъэуи **зэхъожышъу.** Идинамическэ шыклэм епхыгъэу социальнэ идентичностым/ кимликым амал имыӀэу зехъожыы. Мыщ ехыылэгъэуи зыфэсакъыпхъэу щытэр, социальнэ идентичностым/ кимликым къыщыхъурэ

зэхуэкыныгыгэхэр тэрээу зебгэклошуныр ыкли илѳабжьэр/ купклэр пхумэээ социальнэ идентичностыр/ кимликыр узыхэт лэшлыгыэм ебгээзэгышуныр ары.

Цыф закѳоми, лѳэпкъми ягѳащлэ псэуклэр лѳэныкъо пстэумкли кыызэклэзубытэу зезыгѳаклоу щыт Черкес лѳэпкъым и **хабзэм**, тызыхэт ещанэрэ мин лэшлыгѳом икѳаруур нахѳ маклэ флэхуыгѳэу щыт. Цыфхэм лѳэпкъ клоцым/ лѳэпкъ зэхэтыклэм деж щарилэ ячлыплэмрэ якѳэлэнхэмрэ, мыхэм епхыгѳэу щыт язеклуаклэхэмрэ зыгѳэунэфырэ **хабзэм**, лѳэпкъым иклоцымкли и клыбымкли щынэгѳуэбэ кыитеоу шытми, лэшлыгѳобэ хуыгѳэу Черкес идентичностыр/ кимликыр зытрашлахыгыгѳэу щыт лѳабжьэр игѳэуцугѳ, игѳэуцун илѳэклыгѳ. Урысей пащтыхыгыгѳор Кавказым кызытеуагѳэ лѳэххэнэмрэ (1711-1864) лэшлыгѳорэ ныкѳорэклэ иукѳудыигѳэ лѳэпкъ гѳэклуэдыныгѳэмрэ кѳаклэлѳыклуагѳэ Лѳэпкъ Хэку Ифыныгѳэ лѳэххэнэм зыпэлѳагѳэ кыызэрэмыклоу щыт щытыклэмрэ, илѳэс куэдклэ иукѳудыигѳэ зао-зыхумэжын щытыклэ кыыхэклэу Черкес идентичностым/ кимлыкым негативнэ/ мыххун шыклэ горэхэри кыызэрищтагѳэр олѳэгѳу. Кыызэрымыклоу щыт зао-банэ лѳэххэнэм епхыгѳэу кѳэхуыгѳэ лѳэпкъ е цыф закѳом ехылагѳэу кѳэхуыгѳэ щытыклэхэр мыщ фэдэу кѳеубчэклышѳут:

Лѳэпкъым ехылагѳэу; лѳэпкъ гѳэклодыныгѳэ/ геноцид, хэку ифыныгѳэ, ассимиляция, хабзэмрэ нидэлѳыбзэмрэ клэблэм лѳэмыгѳэлэсышѳуныр, анэ-атэхэм я амалынчѳагѳэр, зыгорэм щыщ хуыныгѳэ/ менсубиет шлэныр клодыныр/ маклэ хуыныр, хэку шлэныр умыхумэшѳуныр, щапхѳэ кызытехыпхѳэхэм я имыкѳуныгѳэхэр, лѳэпкъым зэрэщытэу/ зэгѳусэу зы хэку политикэрэ стратегиерэ зэрямылэр, интеллектуальнэ, финансовэ ыкли организацэ илѳэныкѳуэклэ иримыкѳуныгѳэ фэдэу негативнэ лофыгѳохэр щыл. Мыхэм ягѳусэу **цыф закѳом/ зэрызым** ехылагѳэу; лэшлыгѳо зыхэтым дримгѳэщтэшѳуныр, идеологическэ инатыныгѳэр, хымэ фэдэ хуыныгѳэ, хабзэмрэ еж иблэклыгѳэмрэ кыыримыдзэныгѳэ, лѳэпкъ пщэрылѳхэр кѳэмыщтэныгѳэ, фэмыфэу щытын, гугѳэ имылэн фэдэ щытыклэхэмрэ зеклуаклэхэмрэ Черкес идентичностыр/кимликыр пхумэным пэлут, **лѳэпкъ клоцымкли е клыбымкли** кѳаклорэ, зэшлохын фаеу щыт **проблемэх**.

Тызыхэт ящэнэре илѳэс миным и клэдаплэхэм, кѳэралыгѳо тлоклитлүм кѳеххум, культурэ зэфэщѳафэхэм яхэпщагѳэу зищылэныгѳэм пызыщэрэ Черкес лѳэпкъым, исоциальнэ идентичностыр/ кимликыр клэрыклэу зэшлүигѳэуцожыным пае зыфэет лѳабжьэ пытэм игѳусэу нэмыкл амалыщхохэри щыл. Лыклуэ амалышхо зилэн зы **Дунеипсо Адыгэ Хасэ** (Кюресел Черкес Меджлиси) зэрэугѳоеу Адыгэ хабзэр, щлэныгѳэллхэр зыхэтыну зы купым иригѳэклокыжыщт лѳэжыгѳэм епхыгѳэу аргорэу зэшлүигѳэуцожышѳумэ Черкес идентичностыр/ кимликыр аргорэу кѳэдгѳэщыжышѳуным папклэ дызыфэныкъо амалыр дѳотыжыщт.

Черкес идентичностыр/ кимликыр хумэным пэрыо фэххуэрэр кѳэхутэным ыкли ахэм япхыгѳэ гугѳуеххэр гѳэклодыным ягѳэгүхэм елѳэжыну; кѳаруунчэу щыт лѳэныкѳохэмрэ шынагѳохэмрэ ягѳусэу кѳару зилэ лѳэныкѳохэмрэ амалхэмрэ утыку кызыгѳэцожыщт, Черкесхэр зыщыпсэурэ чыплэхэмрэ дунейпсомрэ кѳащыххурэ зэхуэкыныгыгѳэхэмрэ гу ялѳитэээ социальнэ идентичностыр ыклэрыклэу зэшлогѳэуцожыныр мурад зышлыщт проект убгѳугѳэ горэ гѳэхъазырыным шѳхъаусыгѳо фэххушѳумэ мы ди докладым/ теблignyм имурадыр игѳэцэклагѳэ хѳущт.

лүнкыбзэ Гущылэхэр: Черкес Идентичностыр/ Кимликыр, Социальнэ Идентичностыр/ Кимликыр, Адыгэ Хабзэ, Черкес Тореси, Зэххоклыныгѳэр Зегѳэклон.

6.1. Способы преодоления препятствий на пути к сохранению черкесской идентичности

Проф. др. НЕГОР Фетхи Гунгор – Турция, Декан факультета гуманитарных и социальных наук Университета Ялова

Идентичность – это сумма характеристик, показывающих, какой личностью является человек как социальное существо. **Социальная идентичность**, с другой стороны, выражает сознание этнической группы о себе, коллективную память, состоящую из интериоризированных культурных норм, субъективного чувства принадлежности и различия, которое становится очевидным в результате отношения с другим. Индивид осознает сходства и различия между своим обществом и другими обществами в рамках значения, которое он придает своей социальной идентичности, и вырабатывает стратегию действий в этом направлении. Социальная идентичность, определяющая образ жизни индивида, приобретает внесознательную функцию и приобретает качество, господствующее над всем существованием индивида. Социальная идентичность как «системообразующая социальная реальность» со временем **меняется**. Из-за его динамической структуры изменение социальной идентичности неизбежно. Важно управлять этим изменением и адаптировать социальную идентичность к эпохе, сохраняя при этом ее сущность.

Хабзэ, как свод моральных и правовых норм, регулирующих индивидуальную и общественную жизнь во всех аспектах черкесского общества, в начале третьего тысячелетия в значительной степени лишен своих санкционных мер. Хабзе, определяющее положение и обязанности людей в обществе и соответственно их поведение, сформировало основную основу, на которой веками строится черкесская идентичность, несмотря на внутренние и внешние угрозы.

Также видно, что черкесская идентичность приобрела некоторые негативные черты в связи с **чрезвычайным положением** во время «Великого черкесского изгнания», имевшего место во время оккупации Кавказа царской Россией (1711-1864 гг.) и после этого геноцид, длившийся полтора столетия. Негативные социальные и индивидуальные **ситуации**, сложившиеся в результате подавляющей тяжести этих чрезвычайных условий, можно перечислить следующим образом:

На **социальном уровне** возникают такие негативные ситуации, как геноцид, изгнание, ассимиляция, невозможность передачи хабзе и родного языка новому поколению, беспомощность родителей, ослабление чувства принадлежности, неспособность защитить сознание Родины, недостаточный пример образцовых фигур, отсутствие целостной национальной политики и стратегии, интеллектуальная, финансовая и организационная слабость. Помимо них **внутренними и внешними** препятствиями, стоящими на пути сохранения черкесской идентичности на **уровне личности**, являются такие ситуации и установки, как не идти в ногу со временем, идеологическая одержимость, отчужденность, равнодушие к хабзе и прошлому, отсутствие социальной ответственности и безнадежность.

Черкесское общество, продолжавшее существовать более чем в сорока странах в начале третьего тысячелетия, смешанное с совершенно разными культурами, имеет сильные

стороны и возможности, а также прочную основу, необходимую для восстановления своей социальной идентичности. Если высокопредставительный **Дунейпсо Адыгэ Хасэ** (Всемирная черкесская ассамблея) сможет созвать и обновить Адыгэ хабзэ (Черкесская Традиция) на основе работы опытного персонала, у нас будет среда, в которой будет воспроизводиться черкесская идентичность.

В данной статье основное внимание уделяется выявлению препятствий на пути сохранения черкесской идентичности и путей преодоления трудностей. Основная задача статьи – это послужить началом комплексного проекта, который выявит сильные стороны и возможности, а также слабые стороны и угрозы, и будет направлен на реконструкцию социальной идентичности с учетом региональных и глобальных изменений, то она выполнила свою задачу.

Ключевые слова: черкесская идентичность, социальная идентичность, Адыге Хабзе, черкесская традиция.

سبل التغلب على المعوقات والمصاعب أمام الحفاظ على الهوية الشركسية

البروفيسور نغور فتحي غونغور

عميد كلية العلوم الإنسانية والاجتماعية في جامعة يالوفا

الهوية تعني مجموعة خصائص تُبيِّن ماهية الإنسان وهو كائن اجتماعي. أما **الهوية الاجتماعية** فتعني وعي مجموعة عرقية ما بذاتها وذاكرتها الجماعية التي تتكون من معايير ثقافية داخلية، وإحساسها الذاتي بالانتماء واختلافها الذي يظهر نتيجة علاقاتها مع الآخر. يدرك الفرد أوجه التشابه والتباين بين مجتمعه والمجتمعات الأخرى من خلال المعنى الذي يُضفيه على هويته الاجتماعية، وهو يطور خطة عمل في هذا الاتجاه. الهوية الاجتماعية التي تحدد نمط حياة الفرد تحمل وظيفة تتجاوز الوعي لتكتسب صفة تهيمن على الوجود الكامل للفرد. بمرور الوقت **تتغير** الهوية الاجتماعية بوصفها "واقعا اجتماعيا لبناء النظام وتغييره". تغير الهوية الاجتماعية أمر حتمي نظرا إلى طبيعتها الديناميكية. المهم في الأمر هو التمكن من إدارة هذا التغيير وتكييف الهوية الاجتماعية مع العصر مع الحفاظ على جوهرها.

تشكل **الخابزة** مجموعة القواعد الأخلاقية والقانونية التي تتناول الحياة الفردية والاجتماعية في المجتمع الشركسي بكل جوانبها وتنظيمها وقد فقدت مطلع الألفية الثالثة بشكل كبير هيمنتها. تحدد الخابزة مكانة وواجبات الأفراد في المجتمع وسلوكياتهم وفقا لذلك وقد ظلت لقرون اللبنة الرئيسية لبناء الهوية الشركسية رغم ما تعرضت له من تهديدات داخلية وخارجية.

يُلاحظ أيضًا أن الهوية الشركسية اكتسبت بعض السمات السلبية بسبب حالة التأهب طويلة الأمد والظروف الاستثنائية التي تعرض لها الشركس أثناء فترة احتلال روسيا القيصريّة القوقاز (1711-1864) وخلال التهجير الكبير الذي أعقب هذه الإبادة الجماعية التي دامت قرنا ونصف القرن. يمكن تعداد هذه **السلبيات** والتي ظهرت على الصعيدين الاجتماعي والفردى ونشأت تحت الوطأة الساحقة لهذه الظروف الاستثنائية كما يلي:

على الصعيد الاجتماعي: الإبادة الجماعية، التهجير، الذوبان (في المجتمعات الأخرى)، عدم القدرة على نقل الخابزة واللغة الأم للأجيال الجديدة، عجز الوالدين (عن الحفاظ على الهوية القومية لأبنائهم)، ضعف الشعور بالانتماء، عدم القدرة على الحفاظ على الوعي بالوطن الأم، عدم تحلي الشخصيات البارزة بما يكفي من صفات نموذجية، غياب استراتيجية وسياسة وطنية شاملة، الضعف الفكري والمالي والتنظيمي وما إلى ذلك. **على مستوى الفرد:** عدم القدرة على مواكبة العصر، الهوس

الإيديولوجي، الاغتراب، عدم المبالاة بالخابزة أو بالماضي، عدم تحمل المسؤولية الاجتماعية، انعدام حس المبادرة، اليأس. مثل هذه الحالات والسلوكيات تشكل عوائق داخلية وخارجية تحول دون الحفاظ على الهوية الشركسية وتنتظر التغلب عليها.

يحافظ المجتمع الشركسي على وجوده -مطلع الألفية الثالثة- في أكثر من أربعين دولة وقد اختلط بثقافات متباينة وهو يمتلك نقاط القوة والفرص وكذلك الأرضية الصلبة اللازمة لإعادة بناء هويته الاجتماعية. إذا ما انعقد دونيبسو أديغة خاصة (جمعية شركسية عالمية) بتمثيل رفيع المستوى وقام بتحديث الأديغة خابزة (العادات الشركسية) بناء على عمل فريق من الخبراء فحينها ستتوفر لدينا بيئة ملائمة لإعادة إنتاج الهوية الشركسية.

ورقة العمل هذه ستكون قد بلغت هدفها إذا ما استطاعت أن تكون دليلاً إرشادياً يحدد العوائق والمصاعب أمام الحفاظ على الهوية الشركسية وسبل التغلب عليها، ويسلط الضوء على مواطن الضعف والمخاطر بجانب مواطن القوة والفرص؛ ومشروعاً شمولياً يهدف إلى إعادة بناء الهوية الاجتماعية مع مراعاة التغيرات الإقليمية والعالمية.

الكلمات المفتاحية: الهوية الشركسية، الهوية الاجتماعية، الأديغة خابزة، التقاليد الشركسية، العرف الشركسي، إدارة التغيير.

Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR

Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Social Work, Yalova University –
Türkiye

fethi.gungor@yalova.edu.tr

He graduated from Marmara University Faculty of Theology in 1986. He completed his MA in Tafseer at Marmara University in 1990 and his doctorate in sociology in 2004 at Istanbul University.

His works on family, civil society, human rights, migration and refuge. He published monthly journals on civil society, Qur'an research and the Caucasus. He is the founding editor of the peer-reviewed scientific Journal of Yalova Social Sciences.

He uses Arabic, Ottoman, Circassian (advanced), English, Persian (good) and Russian (elementary level) languages.

Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanı - Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi – Türkiye

fethi.gungor@yalova.edu.tr

1986'da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Tefsir dalındaki yüksek lisans çalışmasını 1990'da Marmara Üniversitesi'nde; sosyoloji dalındaki doktora çalışmasını ise 2004'te İstanbul Üniversitesi'nde tamamladı.

Çeşitli yayın organlarında aile, sivil toplum, insan hakları, göç ve mültecilik, dezavantajlı gruplar ve İslam dünyasıyla ilgili çalışmaları yayımlandı. Sivil toplum, Kur'an araştırmaları ve Kafkasya konulu aylık dergiler çıkardı. Hakemli bilimsel Yalova Sosyal Bilimler Dergisi'nin kurucu editörlüğünü üstlendi.

Türkçenin yanı sıra ana dili Çerkesçenin doğu ve batı lehçeleri ile Arapça ve Osmanlıca'yı ileri düzeyde, İngilizce ve Farsçayı iyi düzeyde, Rusçayı temel düzeyde kullanmaktadır.

НЭГОР Фэтхьи Гюнгер, Цыфымрэ Лъэпкъымрэ я Шэныгъэ Факультетым и Декан

Социальнэ Лэжыгъэхэм я Къутамэм и Егъэджакъу, Ялова Университет-Тыркуе

fethi.gungor@yalova.edu.tr

1986 гъэм Мармара Университетым и Дин Шэныгъэ Факультетыр къиухыгъ. Тефсырым ехьылэгъэ имагистрэ Іофшэныр 1990-рэ гъэм Мармара Университетым; социологием ехьылэгъэ идокторант Іофшэныр 2004-рэ гъэм Истанбыл Университетым къыщиухыгъ.

Унагъо, псэпэшэ орган/гражданскэ обществэ, пэмыкІ чыплэ кошынымрэ кошхэмрэ, дэлэпылэныгъэм фэныкьо купхэмрэ мыслымэнхэмрэ яхьылэгъэ итхыгъэхэр медиа орган зэфэшхьафхэм къытрадзагъ. Псэпэшэ органхэм, Къурлан къэфытэныгъэхэм джыри Кавказым ехьылэгъэу мазэ къэсы къыдагъэкІэу щыт журналхэм фэдэхэр къыдигъэкІыгъ. Ялова Социальнэ Шэныгъэхэм я Журналым иредактор стхьалэу лэжыгъэ игъэцэкІагъ.

Тыркубзэм фэдэу иныдэлъфыбзэу щыт Адыгабзэм идиалектитлори, Хьэрыпыбзэри ыкІи Османлыбзэри шІудэдэу, Инджылыбзэмрэ Фарисыбзэмрэ шІоу, Урысыбзэр макІэу ешІэ.

Проф. др. НЭГУЭР Фэтхьи Гюнгер, Цыхумрэ Лъэпкъымрэ я Шэныгъэ Факультетым и Декан, Социальнэ Лэжыгъэхэм я Къудамэм и ЕгъэджакІуэ, Ялова Университет-Тыркуе

fethi.gungor@yalova.edu.tr

1986 гъэм Мармара Университетым и Дин Шэныгъэ Факультетыр къиухуащ. Тефсырым теухуа и магистрэ лэжыгъэр 1990 гъэм Мармара Университетым; социологием теухуа и докторант лэжыгъэр 2004 гъэм Истанбыл Университетым къыщиухащ.

Унагъуэм, псапашІэ организацэхэм/гражданскэ обществэхэм, цыху хуитыныгъэхэм, Іэпхъуэныгъэмрэ ІэпхъуакІуэхэмрэ, дэлэпыкъуныгъэм хуэныкъуэ гупхэмрэ мүслымэнхэмрэ ятеухуа и лэжыгъэхэр медиа орган зэхуэшхьахуэхэм къытрадзащ. ПсапашІэ организацэ/гражданскэ обществэ, Къурлан къэхутэныгъэ икІи Кавказым теухуауэ мазэ къэс къыдагъэкІ журналхэм хуэдэхэр къыдигъэкІащ. Ялова Социальнэ Шэныгъэхэм я Журналыр зыгъэува редактор нэхъыщхьэуэ лэжыащ.

Тыркубзэм и гъусэу и анэдэлъхубзэу щыт Адыгабзэм и къуэхьэплэ-къуэкІыплэ диалектитлур, Хьэрыпыбзэр икІи Уэсманлыбзэр фы дэдэу, Инджылыбзэмрэ Фарисыбзэмрэ фыуэ, Урысыбзэр мащІэу ещІэ.

Проф. Д-р. НЕГОР Фетхи Гунгор, Декан факультета гуманитарных и социальных наук

Преподаватель кафедры социальной работы, Университет Ялова – Турция

fethi.gungor@yalova.edu.tr

В 1986 году окончил теологический факультет Университета Мармара. В 1990 году получил степень магистра тафсира в Университете Мармара. В 2004 году защитил докторскую диссертацию по социологии в Стамбульском университете.

Его исследования о семье, гражданском обществе, правах человека, иммиграции и беженцах, обездоленных группах и исламском мире были опубликованы в различных СМИ. Издавал ежемесячные журналы о гражданском обществе, изучении Корана и Кавказе. Является редактором-основателем рецензируемого научного журнала социальных наук Ялова. Помимо турецкого, владеет восточными и западными диалекты родного черкесского, арабским и османским языками на продвинутом уровне, английским и персидским языками на хорошем уровне, а также русским языком на базовом уровне.

البروفيسور نغور فتحي غونغور

عميد كلية العلوم الإنسانية والاجتماعية في جامعة يالوفا

عضو الهيئة التعليمية في قسم الخدمات الاجتماعية

جامعة يالوفا - تركيا

fethi.gungor@yalova.edu.tr

تخرج من كلية الإلهيات بجامعة مرمرة عام 1986. حصل على الماجستير في التفسير من جامعة مرمرة عام 1990 وعلى الدكتوراه في علم الاجتماع من جامعة إسطنبول عام 2004.

نُشرت له دراسات في وسائل إعلامية مختلفة تناول فيها قضايا الأسرة والمجتمع المدني وحقوق الإنسان والهجرة واللاجئين والفئات الهشة والعالم الإسلامي. أصدر مجلات شهرية عن المجتمع المدني والدراسات القرآنية والقوقاز. كان رئيس التحرير المؤسس لمجلة يالوفا العلمية للعلوم الاجتماعية.

إلى جانب التركية يتحدث لغته الأم الشركسية بلهجاتها الشرقية والغربية وكذلك العربية والعثمانية بمستوى متقدم، والإنجليزية والفارسية بمستوى جيد، والروسية بالمستوى الأساسي.

6.2. Çerkes Kimliğinin Korunması ile İlgili Kısa ve Uzun Vadeli Çalışmaların ve Erişilebilir Hedeflerin Belirlenmesi

Zeynel Abidin Besleney, bağımsız araştırmacı; Londra Üniversitesi, UK

Çerkes Çalışmaları Merkezi Genel Koordinatörü (www.circassianstudies.org)

Bu toplantının katılımcıları ve içeriğine baktığımda katılımcılardan teorik ve akademi söylemlerin yerine yaşamda karşılığı olan somut konuların irdelenmesinin ve Pratik uygulanabilir önerilerin yapılmasının istendiğini anlıyorum. Bu nedenle dışarıdan bakan nöt bir akademisyen olarak değil, bu konuları dert eden bir Çerkes araştırmacı olarak fikirlerimi sunmak istiyorum.

1-Kimliğin Kurumsallaşması

Çerkesya:

Çerkesler, anavatanlarında siyasal statü sahibi bir halk. Sürgün öncesi deneyimlerinin ötesinde sürgün sonrası dönemde Rusya devlet yapısı içerisinde yaklaşık yüz yıllık bir otonomi deneyimine sahipler. Bu nedenle Çerkes kimliği kurumsallaşmış bir kimlik. Fakat,

- Adige, Kabardey, Çerkes ve Şapsığ etnik isimleri yaratılan yapay bölünme, Çerkes halkının ortak vatan, dil ve gelecek tahayyüllerine zarar vermekte. Bu nedenle Rusya resmi sitemi içinde bu terimlerin Çerkes adı altında tekleştirilmesine çalışılmalı,

- Çerkes ve Çerkesya terimleri yaşamın her alanında yaygınca kullanılmalı,

- Adigey ve Kabardey-Balkar'ın isimlerinde de Çerkes yada Batı Çerkesya – Doğu Çerkesya terimlerinin kullanılması zamanla gündeme getirilmeli,

- Özellikle Çerkesya teriminin kullanımının yaygınlaşarak Çerkes halkının tarih ve vatan bilinci arttırılmalı,

- Yeni nesilde Çerkesçe isimlerin yaygınlaşmasına çalışılmalı,

- Resmi soyadlarındaki -ov, -ev, -ova ve -eva gibi Rusça eklerin kaldırılması için çaba sarfedilmeli,

- Birey isimlerinin Çerkesce olması, mümkün olduğunca Çerkesce soyadlarının alınması, soyadlarının unutulduğu yada olmadığı zamanlarda yeni Çerkesce soyadlarının alınması,

- 1990'larda Rusya Federasyonu pasaportlarında yer alan anadilde sayfaların yeniden gelmesine çalışılmalı.

Diaspora

-Birey isimlerinin Çerkesce olması, mümkün olduğunca Çerkesce soyadlarının alınması, soyadlarının unutulduğu yada olmadığı zamanlarda yeni Çerkesce soyadlarının alınması,

- STK isimlerinde Kafkas ve Adige terimlerinin yerine yada onlara ek olarak tarihsel derinliği ve tanınırlığı olan Çerkes teriminin kullanımının yaygınlaştırılması,

-Çerkes STK'larının içinde yaşadıkları devletler nezdinden Çerkeslerin temsilci kurumları olduklarına dair resmi kabul almaları.

2- Eğitim

Çerkesya

- Çerkesya'daki okullarda özellikle ilk ve ortaokulda eğitimin Çerkesçe olmasının sağlanması ve lise ve üniversitede Çerkesçe öğretimi için ayrılan saatlerin arttırılması,
- Eğitimin tamamen Çerkesçe olduğu kreşlerin her köy, mahalle ve kasabada açılması,
- Tüm okullarda İngilizce öğretiminin kalitesinin arttırılması için çaba sarfedilmeli. Zira yakın gelecekte İngilizce tüm Çerkeslerin ortak anlaşma dili olacak gibi görünüyor. Kişisel kariyere olan faydasının yanı sıra dünya Çerkeslerinin bir millet olarak birbirine yakınlaşması için de önemli.

Diaspora:

- Diasporada özel Çerkes eğitim kurumlarının kurulması. İsrail'deki kreş ve Ürdün'deki ortaokul ve lise örnek alınmalı. Her ülkenin kendi koşullarına ve sistemine uygun adaptasyon sağlanmalı,
- Devlet okullarında da seçmeli ders uygulamasının yaygınlaşmasına çalışılmalı,
- Çerkes STK'ları, son dönemlerde iyice yaygınlaşan Pazar okulu tarzı uygulamaları geliştirerek arttırmalı,
- Üyelere Çerkesçe, İngilizce ve Rusça dillerinin öğretilmesi,
- Çerkesya ve Çerkesler hakkında kısa tanıtım metinleri ve görsellerinin hazırlanarak topluma ve özellikle yeni nesile Çerkeslerin ve Çerkesya'nın tanıtılması,
- Yine son dönemlerde örneklerini gördüğümüz Çerkesya ve Kafkasya derslerinin her yaş gurubuna uyarlanmış hallerinin topluma sunulması. Gerekirse bu konuda kısa ve anlaşılır bir dille hazırlanacak podcast ve videoların youtube üzerinden dolaşıma sunulması,
- Çerkes tarihi hakkında özet ve kısa metinlerin her yaş gurubu için hazırlanıp dağıtılması. Bu konuda hem Çerkesya'da hem de diasporada bulunan akademisyenlerin bir araya gelip çalışması doğru olur. Ancak Rusya Federasyonu'nun bugünkü siyasal koşullarında böyle bir çalışma yapmak ve metinlerde uzlaşmak mümkün olmayabailir. Buna uygun pratik çözümler aranmalı.

3- Dil -Kimlik İlişkisi ve Çerkesçe'nin Geleceği

Çerkesya

- Adigeyce ve Kabardey-Çerkes dili olarak ikiye ayrılmış olan Çerkesçe tek isimde birleşmeli, tek bir edebiyat dili üzerinde anlaşılmalı ve eğitim o edebiyat dili üzerinde yapılmalı,
- Çerkesçe yayın yapan youtube kanalları çoğalmalı, popülerlikleri arttırılmalı,
- Sadece siyasal ve ciddi konularda değil aynı zamanda günlük konuları da işleyen popüler Çerkesçe programların yaygınlaşmasına çalışılmalı. Çerkesçe program yapan Vlogger & bloggerların artmasına çalışılmalı,
- Genç nesillerin hem doğu hem de batı Çerkesçe'ye aşinalığının arttırılmasına çalışılmalı.

Diaspora

- Çerkesçe'nin diasporada yaşatılması için yapılacak çabalar çok önemli. Ancak dünyadaki diğer örneklerle de baktığımızda bunun çok zor bir iş olduğunun bilinmesi, bu yönde harcanacak çabaların da bu bilinçle yapılması,

- Gerçekçi hedeflerle ortalama diaspora bireylerine dilin tamamını öğretmeye çalışmaktan ziyade günlük yaşamı idame ettirebilecek basitlikte Çerkesce öğretmeye çalışılmalı.

Bununla birlikte, diasporada Çerkesçe bilmekle Çerkes olmak arasında bir bağ kurmaya çalışmanın yanlış bir strateji olduğunu ortaya koymak lazım. ABD'de yaklaşık 12 milyon kişi İtalyan asıllı olduğunu söylerken bunların yalnızca beş yüz bini İtalyanca bilmektedir. Dil bilen bu nüfusun da ezici çoğunluğu İtalya doğumlu göçmenlerden oluşmaktadır. Dil bilme oranı % 4'ün bile altında olmasına rağmen Amerikalı-İtalyan kimliği çok güçlüdür. Özellikle İtalyanca soyadlarının varlığı kimliğin devamında önemli rol oynar. Bu nedenle bu gerçekleri Kabul ederek, alışılmış ön kabullerle zaman kaybetmeden yakın bir zamanda bu toplumun artık Çerkesçe konuşmayacağını bilmek gerekiyor. Ve bu gerçeklik üzerinden planlama yapmak gerekli. Yeni çıkan ve çıkacak olan teknolojilerle küçük çevirici aletlerle Çerkesya Çerkesleri ile iletişim kurmak mümkün olabilir.

4- Çerkes Siyaseti

Çerkesya

Bu konunun konuşulacak çok boyutu olmakla birlikte ben özellikle Çerkes aktivistlerinin ve kanaat önderlerinin Çerkeslerle Karaçay ve Balkarların arasındaki ilişkiler hakkındaki paradigmalarını değiştirmeye çalışmalarını öneriyorum. Her iki toplum açısından arada zorlukların olduğunu inkar etmenin anlamı yok. 1990'lardan beri yaşanan siyasal ve toplumsal sorunlar var. Daha 2018'de Kanjal Savaşı'nın yıldönümünde yaşanan olaylar var.

Ama artık yeni bir sayfa açmanın zamanı geldi. Nasıl, artık üzerinden 30 yıl geçmiş bir sorun olan Abhazya- Gürcistan meselesinin karar vericisi olmadığı gerçeğiyle yüzleşerek Gürcistan ile iletişim kanalları açıldıysa, yüzlerce yıldır birliktelikte yaşayan, birlikte akrabalıklar kurmuş, 100 yıldır aynı cumhuriyetlerde birlikte yaşayan ve muhtemelen Rusya Federasyonu'nun geleceği ne olursa olsun birlikte yaşamaya devam edecek olan bu halkların aralarında sorunları açık yüreklilikle ortaya koyup birbirini dinlemeye başlamaları gerektiğini düşünüyorum.

Geleceğe dair siyasal bir model olarak Rusya Federasyonu içerisinde yada dışarısında, bugünkü statüyle yada başka bir statüyle, ben bugün varolan cumhuriyetleri bölerek mono-etnik bir Karaçay-Balkar Cumhuriyeti veya Çerkes Cumhuriyeti kurulmasını çok mümkün görmüyorum.

Bunun coğrafi, demografik, lojistik ve bu cumhuriyetlerin yerleşim yapısına dayanan nedenleri var. Birbirlerinden ayrılarak küçük küçük cumhuriyetler yaratmak yerine Batı Kafkasya'da coğrafi olarak çok daha büyük, nüfusu daha fazla, ekonomik pastası daha geniş ve federal merkezde siyasal etkinliği de artmış bir Çerkes-Alan yada Çerkes-Tavlu cumhuriyetinde hem siyasal hem de kültürel yapılarını güçlendirerek yaşamalarının yollarını da tartışmaya açmak gerekiyor.

Diaspora

2000'li yıllardan itibaren Abhazya devletinin ve onunla ilişkili kurum ve kişilerin söylem ve uygulamaları, Çerkes diasporasında geçmişte hakim algı olan Abhazya'nın Çerkeslerin de anavatanı ve devleti olduğu algısını artık ciddi oranda değiştirmiş durumda. Neden ve nasıl olduğundan ziyade artık Çerkes kanaat önderlerinin bu farklılaşmayı veri kabul ederek kendi

önceliklerini ve kendi toplumsal siyasetleri kurgulamaları gerekiyor. Abhaz toplumuyla olan kültürel ve akrabalık bağlarını güçlendirmeye devam ederek Abhazyaya devleti ile ilgili konularda ciddi bir paradigma değişikliği gerçekleştirilmeli.

Bu değişiminin en önemli ve bugüne kadar en çok ihmal edilmiş iki boyutundan birincisi Çerkesya/Kafkasya Abazaları ile Çerkesler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesidir. Çerkesya Abazaları (Aşuva ve Aşharuva), tarih, ortak kader, dil ve kültür açısından dünyada Çerkeslere en yakın halktır. Hem diasporada hem de Çerkesya'da ve Abazaşta'da durum böyledir. Aynı zamanda bugün de Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde siyaseten kader birliği yapmaktadırlar.

Abhazyaya devletinin siyasi bir aktör olarak ortaya çıkmasıyla bu yakın bağlar ciddi bir şekilde test edilmişse de Çerkesya Abazaları'nın çift dilli ve kültürlü karakteri Çerkes ve Abhaz toplumlarının zenginliği ve ortak kültürel mirasının en önemli göstergesidir. Ayrıca Türkiye diasporasında Çerkesya Abazası aydınlar ve aktivistler Çerkes yazınının oluşmasında büyük emek sarfetmişler, Çerkes siyasetinde çok önemli roller oynamışlardır ve hala da oynamaya devam etmektedirler. Özellikle Soçi Olimpiyatları protestoları sırasında Abhazyaya devletinin resmi tutumunun tam tersine Soçi'nin ve Çerkesya'nın tarihsel mirasının ortak sahibi ve Çerkes soykırımının ortak mağdurları olarak Çerkes kardeşleriyle omuz omuza siyasi mücadele vermişlerdir. Çerkeslerin ve Çerkesya Abazalarının ilişkilerinde zamanın koşulları ve yaşanan siyasal dönüşümleri de dikkate alacak şekilde yeni bir defter açılması gerekli görünüyor.

Bu bağlamda ihmal edilmiş olan ikinci konu Çerkeslerle Karaçay ve Balkarlar arasındaki ilişkilidir. Bu ilişkilerin diasporada da tamir edilmesi için kanaat önderleri ve STK çalışanlarına önemli roller düşüyor. Diasporada son elli yılda Çerkes STK'larının Abhazyaya ve Abhazyaya ile ilgili konularda harcadığı enerji, Çerkeslerin anavatanlarında siyasal birliktelik içinde olduğu Karaçay ve Balkarlar için hiç bir zaman harcanmadı. Görebildiğim kadarıyla bu toplantıda bile Karaçay ve Balkar STK'ları temsilcileri yok. Anavatanlarında Çerkeslerle ortak siyasi kaderi paylaşan bu halkın STK temsilcilerinin bence bu organizasyonda onur konuğu olarak bulunmaları gerekiyor.

Sadece Türkiye'de değil örneğin Amerika'da da iki toplumun diasporaları arasında iletişim kanalları kurulmalı. Bunlar, anavatanda atılacak olan adımlara da katkı sağlayacaktır.

6.2. Адыгэ лъэпкъыныгъэр ухъумэным фэгъэхьыгъэу плэлъэ благъэм ыкли плэлъэ чыжъэм къыриубытэу шлапхъэхэр ыкли тфэшлэнэу цылэхэр гъэнэфэгъэныр

Др.н.Беслэней Зейнел-Абидин

Адыгэ лэжыгъохэр гупчэм и генералнэ координатор (www.circassianstudies.org)

Мы зэлуклэм хэтыштхэмрэ зытегушылэштхэмрэ сызахаплъэм, хэтыштхэмэ зэрашыгугъухэрэр, теоритическе е академичнэ псалъэхэм ячыплэклэ гъашлэм чыплэ гъэнэфагъэ шызилэ юфыгъо лупклхэр зэхагъэклынхэу, практичнэу бгъэцлэклэн плъэклышт шлапхъэхэр къалонэу ары фэдэу къызгурылуагъ. Арышь, лэклыбымклэ объективнэу къыхаплээрэ зы академик фэдэу шымытэу, мы юфыгъохэр зышлэлоф зы адыгэ уэшэтакло фэдэу сигупшысэхэр къэслонэу сыфай.

1- Личностыр пкъыгъофэшлэу хъуныр

Черкесиям:

Черкесхэр яныхэку политичнэ статус щызилэ лъэпкъ. Къырамыфызэ анэгү члэкыгъэхэм анэмыклэу, къызырафы ужи Урысые къэрал зэхэтыклэм хэтэу, илъэси 100 лэпэцыпэу зы зыфитыжь (автономие) щылакӀэ яӀ. Ащ къыхэкӀыклэ адыгэ лъэпкъыгъэр (личностыр) пкъыгъофэшӀэу щыт.

Ау;

- Адыгэ, Къэбэрттай, Черкес ыкӀи Шапсыгъ этническэ цӀэхэмкӀэ ащӀыгъэ зэхэгъэкӀыныгъэ лэрышӀым иягъэ къэкӀо, адыгэ лъэпкъым язэфэдэу зы Хэку, зы бзэ, зы къэкӀошт гъашӀэ зэдырӀэныр анэгү къычӀагъэуцонимкӀэ. Арышъ, Урысые системэм хэтэу мы гущӀлэхэр ЧеркесыцӀэм хэгъэхъэжьыгъэу зы шыжьыгъэн фае, -Черкес ыкӀи Черкесия цӀэхэр гъашӀэм итэдэрэ чӀапӀи нахьыбэу щызехъэгъэн фае-, Адыгей ыкӀи Къэбэрдей-Балъкъэр республикэхэм ацӀэхэми Черкес е, КъохъапӀэ Черкесия, КъокӀыпӀэ Черкесия фэдэ цӀэхэр хэгъэхъэными цӀыкӀу цӀыкӀоу егупшысэгъэн фае.

- Анахъэуи Черкесия цӀэр тэдэрэ чӀапӀи щызэрахъэзэ, адыгэ лъэпкъым и тхыдэ ыкӀи лъэпкъ зэхашӀэ-шӀэжь зыкъегъэлэтыгъэн фае.

- КӀэблакӀэм адыгацӀэ афэусыным зегъэубгъугъэн фае,

- Официалнэ унэгъуацӀэу зэрахъэхэрэм –ов, -ев, -ова, -ева фэдэ урыс къэлуакӀэхэр апыхыным лӀоф дэшӀэгъэн фае,

- ЦӀыфыцӀэхэр адыгацӀэхэу, унэгъуацӀэхэр адыгэ унэгъуацӀэхэу къэштэным, унэгъуацӀэхэр ащыгъупшагъэу е, щымылэу щытмэ адыгэ унэгъуацӀэ кӀэпсхэр къэгъотыгъэн фае.

- 1990 илъэсхэм Урысые Паспортмэ адэтыгъэ адыгэ нэклубгъухэр адэгъэуцогъэжьыным ыуж итыгъэн фае.

Диаспорэм:

- ЦӀыфыцӀэхэр адыгацӀэхэу, унэгъуацӀэхэр адыгэ унэгъуацӀэхэу къэштэным, унэгъуацӀэхэр ащыгъупшагъэу е, щымылэу щытмэ адыгэ унэгъуацӀэ кӀэпсхэр къэгъотыгъэн фае,

- Чылагъо зэгохъэныгъэхэм ацӀэмэ ахэт Къафкъас ыкӀи Адыгэ гущӀлэхэм ачӀыпӀэкӀэ е ахэмэ абгъодэтэу, тхыдэ лъапсэ зилэу, зэльашӀэу щыт ЧеркесыцӀэр нахьыбэу зехъэн фае,

- Черкес чылагъо зэгохъэныгъэхэм зыхэс къэралхэм официалнэу зыщарагъэштэн фае адыгэ лъэпкъым ыцӀэкӀэ щылэ пкъыгъохэу,

2- Гъэсэныгъэ

Черкесиям:

- Черкесиям щылэ еджапӀэхэм, анахъэуи пэублэ ыкӀи гурьт еджапӀэхэм зэрэщырагъаджэрэ бзэр адыгабзэу, лицейхэм, университетхэми адыгабзэм фыхахырэ сыхъат пчъагъэхэр нахьыбэ шыгъэн фае,

- Гъэсэныгъэ-егъэджэныгъэр адыгабзэ закӀэу щыт сабий ӀыгыпӀэхэр (садикхэр) къуаджэ, хъэблэ пэпчъ къащызэлухыгъэн фае,

- ЕджапIэ пстэуми инджылызыбзэ зэрэщаджырэр егъэшIоклон фае. Сыда зыпIокIэ, къэкIошт мычыжьэм инджылызыбзэр адыгэ пстэури зэрызэгурьIорэ бзэу хъун фэдэу къэлъагъо. Ар цIыфмэ ежь якарерэкли къазэрэшъхапэщтым имызакъоу, дунаем тет адыгэхэр зы лъэпкъэу зэпблагъэ хъуными шъхапэнэу щыт.

Диаспорэм:

- Диаспорэм адыгэ еджэпIэ унаехэр къыщызэлухыгъэн фае. Израил щыIэ сабий IыгъыпIэхэр, Иорданием щыIэ гурыт-лицей еджапIэхэр шапхъэу штэгъэнхэ фае. Ахэр хэгъэгу пэпчъ ясистемэм егъэкIугъэн фае,

- Къэрал еджапIэхэми къыхэпхызэ уеджэнэу шыгъэ шыкIэм зегъэубгъун, зегъэушъомбгъун фае,

- Адыгэ чылагъо зэгохъаныгъэхэм, аужрэ илъэсхэм дэхэклаеу зызыщыубгъугъэ тхаумафэ еджапIэхэм нахыи зырагъэушъомбгъун фае,

- Хэсэхэтхэм адыгабзэ, инджылызыбзэ ыкли урысыбзэ арагъэшIэн фае,

- Черкесияр ыкли черкесхэр ягъэшIэгъэным фэгъэхыгъэ текстхэр, сурэт-видео фэдэ лъэгъупхъэхэр къызэгъэпэшыгъэн, анахъэуи ахэр кIэблIакIэм алъыгъэлэсыгъэн, ягъэшIэгъэн фае,

- Джыри аужрэ илъэсхэм нахыбэу тлъэгъу хъугъэу Черкесиям, Къафкъасием афэгъэхыгъэ джыпхъэхэр ныбжь зэфэмыдэмэ атегъэпсыхагъэу лъэпкъым хэгъэхэн фае. ИщыкIагъэмэ мыш фэгъэхыгъэу подкест ыкли видIохэр ютубымкIэ хэгощэгъэн фае,

- Адыгэ тхыдэм фэгъэхыгъэ лэжьыгъэ кIэкIхэр ныбжь зэфэмыдэмэ афэгъэхыгъэу зэхэгъэуцагъэу хэгощэгъэн фае. Мыщ фэгъэхыгъэу Хэкуми диаспорэми ащыIэ шIэныгъэлэжьхэр зы чыпIэ къыхъэу лажъэхэмэ игъо дэдэ хъуцт. Ау Урысые федерацэм и непэрэ политичнэ щытыкIэм елъытыгъэу ащ фэдэ лэжьыгъэ зэдэшIыныр, текстхэмкIэ зэгурьIоныр къыныкIае хъункIэ енгугъэ. Ащи хэклипIэ Iэрыфэгъухэр къыфэгъотыгъэн фае.

3- Бзэмрэ лъэпкъыгъэмрэ язэфыщытыкI ыкли адыгабзэм икъэкIоштыр

Чересиям

- Адыгэибзэрэ Къэбэртэе-черкесыбзэрэ аIоу, тIоу зетекIыгъэ черкесыбзэр зы цIэ иIэу зэхэгъэхъажын, зы жабзэм (литературабзэм) тетэу зэгурьIон ыкли гъэсэнэгъэ-егъэджэныгъэ жабзэр ащ теуфэгъэн фае.

- АдыгабзэкIэ къэтынхэр зышырэ ютуб лъагъохэр (каналхэр) нахыбэ ыкли популярнэ хъун фаех.

- Политичнэ Iофыгъо къинхэм ямызакъоу, мэфэгъу Iофыгъохэми афэгъэхыгъэ популярнэ адыгабзэ къэтынхэр нахыбэу шыгъэнхэ ыкли адыгабзэкIэ къэтынхэр зэхэзыгъэуцорэ Vlogger & blogger-хэр нахыбэ зэрэхъуцтым Iоф дэшIэгъэн фае.

- НыбжьыкIэхэр къохъапIэ ыкли къокIыпIэ адыгабзэхэмэ нахъ ащыгъэгъозэным Iоф дэшIэгъэн фае.

Диаспорэм

- Адыгабзэр диаспорэм шыгъэпсэуным фэгъэхьыгъэ лэжьыгъэхэр уаимдэдэх. Ау дунаеми ащ фэгъэхьыгъэу щашлэрэ щысэхэм узьплъыкIэ ар кIин дэдэу зэрэщытыр тшIээ (гукIодыгъо кыыхэмыкIынэу) зэхэтцэн фæе.

- Диаспорэ адыгэ кызырэкIохэм адыгабзэр игъэкIотыгъэу ядгъэшIэнэу тыпыкIэрэкIыным ичыпIэкIэ тызылэIэсышъушт IэнатIэу, мэфэгъу гъашIэм рыщылэнхэ алъэкIынэу адыгабзэ тIэкIу ядгъэшIэнэу тыплъын фæе.

Ащ дыхэтэуи диаспорэм адыгабзэ щыпшIэнымрэ ущыадыгэнымрэ зэупхыныр зэрэмыстратегие тэрэзыри къэлогъэн фæе. Америкэм Италянцэ мелуан 12 фэдызым тыиталиян лъапс аIо нахь мышIэми италияныбзэ зышIэу ахэтыр 500.000-ми ары нылэп. Италияныбзэ зышIэрэхэмэ янахьыбапIэри Италиам кыыщыхъугъэу къэкощыгъэхэр ары. Бзэ зышIэу ахэтыр шъэм иплIыми (%4) нахь макIэ пэтзэ Америкэм щыщ Италиан лъэпкыгъэр (личностыр) щылъашы дэд. Анахъэуи италиян унэгъуацIэхэр зэрэзэрахъэрэм мыхъэнэшхо иI а лъэпкыгъэр щыгъэлэнымкIэ. Арышъ, шъыпкъэхэр тыдэнхэ фæе, тызэсагъэ шIошныгъэ нэпцIхэмкIэ уахътэ тымыгъэкIодэу, къэкIощт мычыжьэм кыыриубытэу мы лъэпкыр адыгабзэкIэ мыгушылэжьы зэрэхъуштыр зыгурыдгъэлон фæе. А шъыпкыгъэм тетеу тшIэштхэр дгъэпсынхэ фæе. КIэпсэу къагъотыгъэу, джыри къагъотын алъэкIынэу щыт зэдзэкIакIо технологие цыкIухэр зыфэдгъэшъхъапэзэ Черкесиям иадыгэхэмрэ тызэгурылон тлъэкIынэу щыт.

4- Адыгэ политикэр

Черкесиям

Мы Iофыгъом узытегушылэн лъэныкыуабэ иIэ нахь мышIэми сэ къэзгъэуцурэр: анахъэуи адыгэ активистхэмэ, чылагъо пашэхэмэ, черкесхэмрэ къэрэшай ыкIи балъкъархэмрэ тизэфыштыкIэ фэгъэхьыгъэу яIэ шапхъэхэр, зэхашIэхэр зэблахъунэу сыккъяджэ. ЛъэпкытIумкIи кIиныгъохэр зэрэшыIэр уушъэфыным пкIэ иIэп. 1990 илъэсхэм къащегъэжьагъэу тызыхэт политичнэ ыкIи социалнэ Iофыгъохэр щылэх. Мары, 2018 гъэм Къанжьал заом иилъэс тешIэгъу фэгъэхьыгъэу тызыхэтыгъэ хъугъэ-шIагъэхэр щылэх.

Ау зы нэклубгъу фыжь къабзэ кызылэхыгъэным игъо къэсыгъ. Илъэс 30 нахь темышIагъэ пэтзэ Абхъазие-Грузие Iофыгъом икIэщакIоу зэрэщымытхэр къагурыIожышъ, Грузиемрэ зэрэшIэнхэу канал кызырээзIуахыгъэм фэдэу, илъэсишъэ пчъагъэ хъугъэу зэдэпсэхэу, зэблагъэ хъугъэхэу, илъэси 100 хъугъэу а зы республикэхэм адызэхэтхэу ыкIи урысыем сыд къехъулагъэкIи зэдэпсэунхэу щыт мы лъэпкыгъэм азфагу дэлъ Iофыгъохэр гу зIуыхыгъэкIэ отэрыгум кыыралъхъэу, атегушылэнхэ, зэдэлужьынхэ фæеу сегупшысэ.

КъэкIощтым фэгъэхьыгъэ зы политичнэ моделэу Урысые Федерацэм хэтэуи хэмытэуи, джыдэдэм статусэу яIэри яIэн ылъэкIыштыри кыдэплъытэми, непэ щылэ республикэхэр зы этническэ куп закъо зыхэт республикэ цыкIухэу бгощыныр, Къэрэшай-Балъкъар Репспуликэ, Черкес Республикэ зэхэпцэныр хъун фэдэу слъэгъурэп. Географием, демографием, логистикэм ыкIи республикэхэм ятысыкIэ-зэхэтыкIэхэм атешыхъагъэу шъхъаусыгъохэр иIэх къасIуагъэм. ЗэхэгъэкIыгъэу республикэ цыкIухэр зэхэпцэн нахьы бэкIэ нахьышIу, КъохъапIэ Къафкъасием географиекIэ нахь чыпIэ ин, нахь цыфышъхъэ пчъэгъабэ цызилэу, иэкономикэри нахьы лъэшэу, федералнэ гупчэм щырилэ политичнэ тетыгъори нахьы инэу зы Черкес-Алан, е, Черкес-Таулу Республикэм я политичнэ ыкIи

шлэнхабзэ шыкIэ-щытыкIэхэр нахы агьэлъэшыгъэу щыпсэунхэ зэралъэкIыщтым тегупшысэхьагъэн фае.

Диаспорэм

2000 илъэсхэм къащегъэжьагъэу Абхъазие къэралым ыкIи ащ пышлагъэ зэгохьаныгъэхэми цыфхэми агуагъэ-ашлагъэхэм лъэшэу зэблахъугъ, Абхъазиер черкесхэми яныхэку, якъэрал зыфилорэ зэхашIэу ипэм Черкес диаспорэм шылагъэр. Ауцтэу зыкIэхъугъэр, зэрэхъугъэ шыкIэр къызэнэкIыгъэу, джы ауцтэу зэрэщытыр адыгэ чылагъо пашэхэм IэубытыпIэ ашызэ ежь апэ рагъэшъыпхъэхэр, лъэпкъ политикэу ялэщтыр аухэсын, агъэнэфэн фае. Абхъаз лъэпкъымрэ зэдыряIэ шлэнхабзэ зэблэгъэныгъэр, зэлэхълныгъэр гъэлъэшыныр лъагъэкIуатэзэ Абхъазия къэралыгъом фэгъэхьыгъэу япарадигма зэблахъуни фае.

Мы зэблэхъуныгъэм анахъ уаимэу ыкIи джырэ нэсэ нахъ гулътэ зыфамышыгъэу лъэныкъуитIу иI. Апэрэр, Черкесия / Къафкъасие абадзэхэмрэ адыгэхэмрэ язэфыщытыкIэ гъэлъэшыгъэныр ары. Черкесия абадзэхэр (Ашъыо, Ашкъэрыохэр) тхыдэки янэтIэтхки, абзэрэ яшлэнхабзэрэки адыгэмэ анахъ апэблагъэу щыт лъэпкъых. Диаспорэми Черкесиями Абазаштэми арары ащызэрэщытыр. Ащ къыщымыуцоу мары джыдэдэм Къэрэшай-Черкес Республикэми политикэки зы нэтIэтх зэдыщыряI.

Абхъазие республикэр зы политичнэ пкъыгъоу къызууцу уж мы тизэпэблэгъэныгъэу ушэтыпIэ рагъэхьагъэу щыт нахъ мышIэми Черкесия абадзэхэм бзитIурэ шлэнхэбзитIурэ зэряIэр черкесхэмки абхъаз чылагъохэмки зэфэдэу зэдытибайныгъ ыкIи тизэфэдэу зы шлэнхабзэ кIэн зэрэтиIэми ишыхъат гъэнэфагъ. Ащ нэмыкIэуи Тыркуе диаспорэри пштэмэ Черкесиям и абадзэ къэущыгъэхэм, чылагъо пашэхэм лъэшэу хэлъхьэныгъэшхо фашыгъ черкес литературэ къэхъуным. Черкес политикэми хэлъхьэныгъэшхо фашыгъ джыри фашы. Анахъэуи Шъачэ (Сочи) олимпиядэхэр протест ашы зэхъум Абхъазие къэралым и официалнэ щытыкIэ ипхэнджэу, Шъачи Черкесиями ятхыдэ кIэнэу тизэфэдэр зиеу ыкIи черкес лъэпкъгъэкIодым хэунэхъуагъэ якъош адыгэхэмэ ягъусэу, ятэмэгъоу бэнэныгъэ рагъэкIокIыгъ. Черкесхэмрэ Черкесия абадзэхэмрэ язэфыщытыкIэ фэгъэхьыгъэу, лъэхъанэу тызэтырыми елътыгъэу зы дэтхапIэ кIэпс (дэфтэр, тедрад) къызэлухыгъэн фаеу къэлъагъо.

Джыри икъу фэдизэу гулътэ зыфамышыгъэу ятIонэрэ Iофыгъор, черкесхэмрэ къэрэшайхэмрэ ыкIи балъкъархэмрэ язэфыщытыкI ары. А зэфыщытыкIэр диаспорэми щыузэфыжьыгъэным пае чылагъо ыкIи чылагъо зэгохьэныгъэу пашэхэм, пшъэрылхэр къатефэ. Диаспорэм, аужрэ илъэс 50-м къыриубытэу, Абхъэзием ыкIи ащ къешIэкIыгъэу Iофыгъохэм афэгъэхьыгъэу адыгэ чылагъо зэгохьэныгъэхэм агъэкIодыгъэу къарыур (енэргиер), яныхэку зы политичнэ пкъыгъом щызэдыхэтхэ пэтзэ къэрэшайхэм, балъкъархэм зыкIи атырагъэкIодагъэп. Тыркуем имызакъоу Америкэми лъэпкъитIум ядиаспорэхэм азэфагу зэрэшIэныгъэу лъагъохэр (каналхэр) кашызэлухыгъэн фае. Ахэр ныхэкум щадзын алъэкIыщт лъэбакъохэми ашъхапэщт.

Zeynel A Besleney

Born in Istanbul, Turkey in 1975, Zeynel A Besleney graduated from the Faculty Political Science at University of Istanbul.

He moved to London in 1996 and subsequently based himself at various schools and colleges of University of London in his pursuit of Circassian and Caucasian studies.

He studied International Relations at Birkbeck College in 2000 for a Postgraduate Diploma, did an MA in Russian Politics at the School of Slavonic and East European Studies (SSEES) in 2003, and completed his PhD at the School of Oriental and African Studies (SOAS) in 2012, during which he worked as an assistant teacher at SSEES from 2005 to 2007. His unpublished master thesis was on the role of Great Britain during the Russo-Circassian War of 1829-1864 while his PhD was on Circassian diaspora politics in Turkey.

He has published academic and journalistic works on Circassian, Caucasian and Russian politics and other related topics. His book “The Circassian Diaspora in Turkey: A Political History” was published in London and New York in 2014. Its Turkish translation came out in 2016 and is entitled Türkiye’de Çerkes Diasporası’nın Siyasi Tarihi’.

Zeynel A Besleney is a founding Board member and the General Coordinator of the newly founded Center for Circassian Studies in Turkey (www.circassianstudies.org).

Married with three children, Dr Besleney lives in and works from London, UK

Zeynel Abidin Besleney, 1975’de İstanbul’da doğan Zeynel Abidin Besleney aslen Çerkesya’dan sürgün edilerek Kocaeli ili Kartepe İlçesi’ne yerleşen Çerkeslerin kurduğu Uzuntarla / Hacemkohable’ dendir.

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü’nü bitirdikten sonra Londra’ya yerleşen Besleney, Londra Üniversitesi’ne bağlı Birkbeck College’de Uluslararası İlişkiler diploma programını tamamlamış ve Doğu Avrupa ve Slav çalışmaları Okulu’nda Rusya Çalışmaları Bölümü’nde yüksek lisans yapmıştır. Yine aynı okulda 2003-2007 yılları arasında ‘Batı Kafkasya’da Çerkes Milliyetçiliği ve Milliyetçi Örgütlenmeler’ konusunda doktora çalışması yürütmüştür. Bu programı tamamlamadan 2009-2012 yılları arasında bu kez Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulu’nda Türkiye Çerkes diasporasının siyasi tarihi üzerine doktorasını tamamlamıştır.

Yayınlanmamış yüksek lisans tezinin adı ‘1829-1864 Rus-Çerkes Savaşları’nda Britanya Devleti’nin Rolü’ dir.

Çerkesler, Kafkasya ve Rusya siyaseti üzerine yazdığı akademik makalelerin ve yaptığı sunumların yanısıra doktora tezine dayanarak yazdığı “The Circassian Diaspora in Turkey: A Political History” adlı kitabı 2014 yılında Routledge Yayınevi tarafından New York ve Londra’da yayınlanmıştır. Bu kitap 2016’da ‘Türkiye’de Çerkes Diasporası’nın Siyasi Tarihi’ adıyla Türkçeye çevrilerek Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından basılmıştır.

Dr Zeynel Abidin Besleney, halen 2021'de kurulan ve kurucularından biri olduğu Çerkes Çalışmaları Merkezi adlı düşünce ve araştırma kurumunun genel koordinatörü olarak çalışmaktadır (www.circassianstudies.org).

Londra'da yaşayan Besleney, evli ve 3 çocuk babasıdır

Бесленей Зейнэл-Абидин, Бесленей Зейнэл-Абидин 1975 гъэм Истамбул кыщыхуыгъ. Иунагъо Черкесиям кырафишъ, Коджалели къалэм и Картепе (Остхып) къэлэжъыем и Iуунтарла къуаджэм / Хъаджэмыкхохъэблэ щыщ.

Истамбул унивепрситетым Политичнэ шэныгъэхэмкIэ ифакультет иэкономикэ къутамэр кыуухыгъ. Итанэ Лондон дэтIысхъэжыишъ, Лондон университетым епхыгъэу Birkbeck College-ым къэралыгъо зэфыщытыкIэ диплом программэр кыщиухыгъ, КъокIыпIэ Европэ ыкIи Слав лэжыгъэхэр зыфIлорэ еджапIэм Урысые лэжыгъэхэр зыфIлорэ икыутамэ магистратурэ кыщыдихыгъ. Джыри а еджэпIэдэдэм 2003-2007 илгъэхэм «КъокIыпIэ Къафкъасием щыIэ адыгэ национализмэр ыкIи национализмэ кызэрэлыныгъэхэр» зыфIлорэ Iофыгъом фэгъэхыгъэу докторантурэ лэжыгъэ шишынэу ригъэжыагъэ нахь мышIэми, а лэжыгъэр ымыухэу, 2009-2012 илгъэхэм мызэгъогум КъокIыпIэ ыкIи Африкэ лэжыгъэхэр зыфIлорэ еджапIэм Тыркуе Черкес диаспорэм и политичнэ тхыд зыфIлорэ Iофыгъэм фэгъэхыгъэу идокторантурэ лэжыгъэ щыригъэкъужыгъ.

Тхылгъэу кыдэмыкIыгъэ нахь мышIэми и магистратурэ лэжыгъэ ыцIэр «Урыс-Черкес заохэм Британия къэралыр зэрэхэтыгъэр» ары.

Адыгэхэм, Къафкъасием ыкIи Урыс политикэм афэгъэхыгъэу ытхыгъэ шIэнтхыгъэхэм анэмыкIэу и докторантурэ лэжыгъэм тешIыхагъэу The Circassian Diaspora in Turkey: A Political History зыфIлорэ тхылгъэу ытхыгъэр 2014 гъэм Routledge тхылгъеджапIэм Нев Йорк ыкIи Лондон къашидигъэкIыгъ. А тхылгъыр 2016 гъэм «Тыркуем щыIэ адыгэ диаспорэм и политичнэ тхыд» ыцIэу тыркубзэкIэ зэрадзэкишъ, Билгыи университетым кыдигъэкIыгъ.

Др. Бесленей Зейнэл-Абидин, джыдэдэм 2021 гъэм изэхэщакIохэми ахэтыгъэу Черкес лэжыгъэ гупч зыфIлорэ гупшысэ ыкIи ушэтыныгъэ гупчэм икоординаторэу Iоф ешIэ. (www.circassianstudies.org).

Лондон щыпсэурэ Бесленейм унагъо иI, быни 3-и яI.

6.3. How to Initiate Dialogue and Cooperation Between Circassian Institutions in Homeland and Diaspora

Zakaria Nabso, Historian, Political Scientist, Chairman of Local Council, Kfar Kama, ISR

The revival of the Circassian people relies on the existence of cooperation between all Circassians in the world.

This cooperation depends on an intelligent and honest dialogue.

The dialogue should be based on the following foundations:

- The Caucasus (Kavkaz)- The Homeland is a birthright to all Circassians living in the diaspora, this birthright grants the Circassian people around the world the right to return to their homeland, and all should strive towards it.
- Circassian Organizations in the homeland and the diaspora should work to prevent Circassian assimilation throughout the world and the homeland.
- A parent organization that will unite all Circassian Organizations in the world.

Course of action:

1. Map out all organizations operating and their activities/operations.
2. Setting topics that will focus on issues of importance to Circassians such as the right of return, language, culture, youth, economy and history of the Circassian people and current affairs.
3. Assign teams per topic.
4. Prevent the interference of foreign political parties in the internal discussions.
5. Utilizing social media for collaborations, which will allow meetings and immediate sharing of information between all partners.
6. Divide into dialogue-groups by age.
7. To “jump-start” the dialogue, we should first focus on issues that are not controversial.

The dialogue between the partners must be respectful and allow all participants to freely express their opinions, while understanding the limitations of some of the partners.

6.3. Anavatan ve Diyasporadaki Çerkes Kurumları Arasında Diyalog ve İşbirliği Nasıl Başlatılır

Zakaria Nabso, Tarihçi, siyaset bilimci, yerel konsey başkanı Kfar Kama.ISR

Çerkes halkının yeniden canlandırılması Dünya yüzündeki Çerkeslerin arasında bir iş birliğinin var olmasına bağlıdır.

Bu işbirliği akıllıca ve dürüst bir diyaloga dayalı olmalıdır.

Bu işbirliği aşağıdaki temelleri oturmalıdır:

- Kafkasya, yani anavatan, diasporada yaşamakta olan tüm Çerkeslerin doğal yaşam hakkının olduğu yerdir. Bu doğal yaşam hakkı dünyadaki bütün Çerkeslere anayurtlarına dönme hakkı sağlar ve hepsi bu yolda mücadele etmek durumundadırlar.
- Dünyadaki bütün Çerkes organizasyonlarını birleştirecek bir ana organizasyon gerekliliği.

İzlenecek yol:

1. Mevcut olan bütün organizasyonların aktivitelerinin ve çalışmalarının bir haritasının çıkarılması.
2. Çerkeşler için önemli olan, örneğin dönüş hakkı, dil, kültür, gençlik, ekonomi, Çerkes halklarının tarihi ve güncel meseleler konularında çalışma alanları belirlenmesi.
3. Her çalışma konusu için ekipler oluşturulması.
4. Uluslararası tartışmalarda yabancı siyasi partilerin müdahil olmasının engellenmesi.
5. İşbirliğini, toplantıları ve bütün partnerlerin anında bilgi paylaşımını mümkün kılmak üzere sosyal medyanın kullanılması.
6. Yaş bazında diyalog grupları oluşturulması.
7. Diyalogun hızlıca başlatılması için öncelikle tartışmalara yer vermeyecek konuların temel olarak seçilmesi.

Taraflar arasındaki diyalog saygılı olmalı, bazı katılımcıların kısıtlı joşulları gözden uzak tutulmadan katılımcıların görüşlerini özgürce açıklamalarına fırsat vermelidir.

6.3. Хэкурыс ыкӀи хэхэс Адыгэ чылагъо зэгохьаныгъэхэм азфагу зэрэшлэныгъэ зэдэшныгъэ амал сьдэуштэу зэдгъэгъотын тлъэкӀына?

Нэпсэу Зэкэрия – Кфар-кама

Адыгэ лъэпкъыр зэшлогъэуцожьыныр, зэрэдунаеу тет адыгэмэ азфагу зы зэдэшныгъэ дэльыным епхыгъ.

А зэдэшныгъэр лушыгъэрэ зэфагъэрэ хэлъэу зы зэрэшлэныгъэ-зэгурылоньгъэм тешыхьагъэу щытын фæе.

А зэдэшныгъэр мы кыкӀэлъыкӀорэ лъапсэмэ атегъэуцогъэн фæе.

- Къафкъасиер нэмыкӀэу плэмэ Хэкур, лӀкӀыб хэгъэгухэм ащыпсэурэ адыгэ пстэуми япсэукӀэ кызырыкӀо зыдэщылэ чӀапӀэу ары. А псэукӀэ кызырыкӀом фитыфныгъэ ареты зэрэдунаеу тет адыгэ пстэуми я Хэкужъ агъээжынынэу. Арышъ, пстэури ащ кӀэбэнын фæе.
- Зэрэдунаеу тет адыгэ чылагъо зэгохьаныгъэхэр зэзыщэлӀэшт, зэфэзыщэсышт зы кызыэрэлыныгъэ (организацэ) тилэн зэрэфаер:

Гъогоу тызытетыпхъэр:

- 1- Чылагъо зэгохьаныгъэу тилэхэм ялофшлагъэхэм, ялэжыгъэхэм якартэр гъэтхыгъэн / шыгъэн фæе.
- 2- Адыгэмэ апае анахъ уаимэу щыт лофыгъохэм, гущылэм пае, Хэкум гъээжынын фитыныгъэм, бзэм, шӀэнхабзэм, ныбжыкӀэгъум, экономием, адыгэ лъэпкъмэ ятхыдэ ыкӀи мэфэгъу лофыгъохэм афэгъэхьыгъэу зытелэжыыхьапхъэхэр лупкӀэу гъэнэфэгъэныр,
- 3- Лофыгъо пӀпчъ лэжыкӀо куп фыхэхыгъэныр,

- 4- Хэгэгүбээфагу зэныкьокьухэм хымэ политичнэ партиехэр кьыхэпсалгээ мыхьунэу гьэпсыгьэныр,
- 5- Зэдэшлэныгьэр, зэлүклэгьухэр ыкйи зэдэрэгьу пстэуми язэрэшлэныгьээ-зэлъэлэсыныгьээ гьэпсынклэным пае интернэт амалхэр кьэгьэшъхьапэныр,
- 6- Гьэмэфапэм зэрэшлэгьу-зэдэгүщылэгьу купхэр зэхэщэныр,
- 7- Зэрэшлэ-зэдэгүщылэр псынклэу егьэжьагьээ хьуным пае зэныкьокьу кьызыхэмыкйышт юфыгьохэр апэ игьэшъыныр.

Зэрэшлэ-зэдэгүщылэхэр зыр зым льытэныгьээ зэфашлызэ шыгьэн фае, кьыхэхьэрэмэ ащыщхэм яамалхэр зэрэмаклэм ельытыгьээу кьыхэлажьэрэ пэпчъ яеплтыкйлэхэр шъхьафитэу, гүпсэфэу кьалон альэкйынэу амал ятыгьэн фае.

Nabso Zakaria

Born in Kfar Kama, Israel at the 17 th of November 1955.

Resident of Kfar Kama, Israel.

Married to Nazek + 4.

1973 – 1987: studies of political science, history of middle east and government job.

1987 – 2013: businessman.

2013 until today: chairman of local council Kfar Kama.

Nabso Zakaria, 17 Kasım 1955'te İsrail, Kfar Kama'da doğdu.

Kfar Kama, İsrail'de ikamet ediyor.

Nazek ile evli.

1973 – 1987: siyaset bilimi çalışmaları, orta doğu tarih ve devlet işi.

1987 – 2013: iş adamı.

2013'ten bugüne: yerel konsey başkanı Kfar Kama.

Нэпсэу Закария, 1955 гьэм шэклогьум и 17-м Исраил-Кфар-Кама кьуаджэм кьыщыхьугь.

Кфар-Кама кьуаджэм – Исраил щэпсэу.

Назик гуащэ унагьо дишлагьэу дэпсэу.

1973-1987 илъяэхэм политичнэ лэжьыгьэхэм ыкйи кьокйиплэ-гурьит тхьдэм апылбыгь, кьэрал юфым хэтыгь.

1987-2013 илъяэхэм (бизнесменэу) ишъхьэ юф ышлэжьыгь

2013 гьэм кьыщегьэжьагьэу непэ кьызнэсыгьэми Кфар-Кама советым итхьамат.

6.4. What Kind of Studies Are Needed to Preserve and Promote the Circassian Identity in the World? And How to Secure Funding for Such Studies

Ayhan Kaya, Professor of Politics and International Relations, Istanbul Bilgi University, TR

Millions of Circassians spread all over the world began to develop a closer relationship with their homeland, especially with the collapse of the Soviet Union. Cheap and fast means of communication and transportation provided by globalization as well as social, economic and political networks that cross borders have so far strengthened the Circassian identity at home and diaspora. Circassian identity has become even more consolidated after the efforts of Nosochi2014.com to create an anti-Russian public opinion before and after the Sochi Olympics and the existence of increasingly intensifying commercial, cultural, political and social ties between the diaspora and the homeland. In addition, the parliamentary decisions of some countries such as Georgia to recognize the Circassian genocide initiated by the imperial Russian forces in 1864 have led to the emergence of a different Circassian national identity since the 1990s. Today, when nationalism loses its territorial character and gradually gains a diasporic and transnational character, the Circassian identity is also redefined and turns into a common narrative that diaspora and Circassians living in the homeland make references together.

In this context, the efforts for the Circassian identity to reach its deserved place in the world should be implemented in the transnational space, which is increasingly strengthened by the flows of globalization. There is a need for documentaries similar to the poetic film that documented the journey of Jordan's Prince Ali, which started from Jordan in 1998 and ended in Sochi. This documentary is a remarkable one that contributed greatly to the revival and production of the Circassian identity. Today, when social media and the internet have become *invisible colleges*, it is seen that online tools make a great contribution to the formation of new *communities of sentiments*. Studies using the channels provided by popular culture, the tools provided by globalization and the research methods offered by science will enable the Circassian identity to be strengthened in the transnational space and to establish stronger ties between the diaspora and the homeland. To that end, it would be useful to carry out tangible and intangible cultural heritage studies and to determine more clearly how the heritage of the Circassians contributes to human civilization. In order to fund such research and studies, it may be possible to benefit from the Horizon Europe funds offered by the European Union, the funds offered by UNICEF, and the funds offered by the Ministries of Culture of countries such as Turkey, where communities belonging to the Circassian diaspora exist.

After making a general assessment of how Circassian identities have undergone transformations in the diaspora from past to present, the main purpose of this contribution will be to give some clues about how Circassian identities have been preserved in the diaspora and what kind of work can be done and what kind of funds can be used to keep Circassian identities alive today.

6.4. Çerkes Kimliğini Dünyada Yaşatma ve Tanıtma Adına Ne Tür Çalışmalar Yapılmalıdır? Ve Bu çalışmalar için Maddi Destek Nasıl Sağlanabilir

**Ayhan Kaya, Profesör, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi
Bölümü, TR**

Dünyanın pek çok yerine yayılmış milyonlarca Çerkes, özellikle Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte anavatanlarıyla daha yakın bir ilişki geliştirmeye başlamışlardır. Küreselleşmenin sağladığı ucuz ve hızlı iletişim ve ulaşım araçları, sosyal medyanın yarattığı sınırları aşan ağlar, *Nosochi2014.com* adlı sitenin Soçi Olimpiyatları öncesinde ve sonrasında gerçekleştirdiği Rusya karşıtı kamuoyu oluşturma çabaları, diaspora ile anavatan arasında giderek yoğunlaşan ticari, kültürel, siyasal ve toplumsal bağların varlığı ve ayrıca Gürcistan gibi bazı ülkelerin 1864 yılında Çerkeslerin Ruslar tarafından soykırıma tabi tutuldukları şeklinde aldıkları parlamento kararları 1990'lı yıllardan buyana farklı bir Çerkes ulusal kimliğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Milliyetçiliğin teritoryal özelliğini yitirdiği ve giderek diasporik ve uluslararası bir nitelik kazandığı günümüzde, Çerkes kimliği de yeniden tanımlanmakta ve diaspora ile anavatanında yaşayan Çerkeslerin birlikte göndermeler yaptığı ortak bir anlatıya dönüşmektedir.

Bu çerçevede Çerkes kimliğinin dünyada hak ettiği yere ulaşması konusundaki çalışmaların küreselleşmenin giderek güçlendirdiği uluslararası alanda hayata geçirilmesi gerekmektedir. 1998 Yılında Ürdün Prensi Ali'nin Ürdün'den başlayan ve Soçi'de son bulan yolculuğunu poetik bir şekilde filme alan ve Çerkes kimliğinin yeniden canlanmasına ve üretilmesine büyük katkısı olan dökümanter benzeri çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Sosyal media ve internetin görünmez okullar (*invisible colleges*) haline geldiği günümüzde çevrimiçi araçların yeni duygudaşlıkların ve duygu cemaatlerinin (*community of sentiments*) oluşumuna büyük katkı yaptıkları görülmektedir. Popüler kültürün sağladığı kanalları, küreselleşmenin sağladığı araçları ve bilimin sunduğu araştırma yöntemlerini kullanarak yapılacak çalışmalar Çerkes kimliğinin uluslararası alanda güçlenmesine ve diaspora ile anavatan arasındaki bağların daha da güçlü bir şekilde kurulmasına olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda, somut ve soyut kültürel miras çalışmalarının yapılması ve Çerkeslerin mirasının daha net bir şekilde insan medeniyetine ne şekilde katkı sunduğunun tespit edilmesi faydalı olacaktır. Bu tür araştırmaların ve çalışmaların fonlanabilmesi için de Avrupa Birliği tarafından sunulan Ufuk Avrupa (*Horizon Europe*) fonlarından, UNICEF tarafından sunulan fonlardan, Çerkes diasporasına ait toplulukların bulunduğu Türkiye gibi ülkelerin Kültür Bakanlıkları tarafından sunulan fonlardan yararlanılması mümkün olabilir.

Bu katkının amacı geçmişten günümüze diasporada Çerkes kimliklerinin nasıl dönüşümler yaşadığına ilişkin genel bir değerlendirme yaptıktan sonra Çerkes kimliklerinin diasporada nasıl korunduğunu ve günümüzde Çerkes kimliklerinin yaşatılması için ne tür çalışmaların yapılabileceğine ve ne tür fonların kullanılabileceğine ilişkin birtakım ipuçlarını sunmaya çalışmak olacaktır.

6.4. Адыгэ лъэпкъныгъэр дунейм щегъэцыхун, щыгъэлэн папщӀэ сыт хуэдэ лэжыгъэхэр егъэкӀуэкӀын хуей икӀи а лэжыгъэхэм текӀуэдэну ахъшэр даурэ зэгъэпэща хъуну?

Проф.Др.Кая Iайхъан, Истэмбыл Билгъи университетым, Къэралзэхуаку зэхуытыкӀэ къудамэм

Дунейм и щыплӀэ куэдзыкӀейм щикъухъа адыгэхэр, псом хуэмыдэу Совет къэралыр лъэлъэжа нэужь я адэжь щыналъэ нэхъ гъунэгъуу зыпащӀэ хъуаш. Глобализацэм кӀихъа зызэпыщӀэныгъэ, зэрыщӀэныгъэ амал пуд лъэщым, интэрнэт-социалнэ зэпыщӀэныгъэ амалхэм къагъэхъуа хъар гъунэншэм, *nosochi2014.com* зи фӀэщыгъэ интэрнэт нӀкӀубгъум Щачэ (Сочи) олимпиядэм ипэ кӀихуэу икӀи абы иужькӀэ Урысейм пэувын гугъэкӀэ къызэригъэпэща цыхубэ гъэдэлӀуэныгъэхэм, щэн-щэхуэн, щӀэнхабзэ, политикэ икӀи зэблагъэ зэрыщӀэ-зэпыщӀэныгъэ лӀэхухэр мымащӀэуэ хэхэсымрэ Хэкурысымрэ якум къызэрыдэхъуам, къищынэмыщӀауэ, 1864 гъэм адыгэхэм лъэпкъгъэкӀуэд-лъапсэрых Урысхэм къызэрыращӀылам теухуауэ Грузия хуэдэ къэрал гүэрхэм парламент унафэ къызэращтам, апхуэдэ нэгъуэщӀхэми къахэкӀкӀэ 1990 илъсэхэм къыщыщӀэдзауэ ипэрейм хуэмыдэу зы адыгэ лъэпкъныгъэ зыхэщӀэ къэунэхуа хъуаш. Национализмэр зы щыплӀэ гъэнэхуа – зы Хэку къимынэуэ, хэгъэгу куэд къызэщӀиубыдэу зы хэхэс теплъэми щытехъа мы лъэхъэнэм адыгэ лъэпкъныгъэри щӀэрыщӀэу къилуэтыкӀыжын хуей мэхъури, хэкурысми хэхэсми зэдащтэ зы идеологиеуэ къыщӀедзыжыр.

Абы ипкъ иткӀэ адыгэ лъэпкъныгъэр дунейм щыхуэфашэ лъагаплӀэ нэгъэсын папщӀэ егъэкӀуэкӀын хуей лэжыгъэхэр хэгъэгу куэд къызэщӀӀэзыубыдэ щыплӀабгъуэм теухуэн хуейщ глобализацэм ар кӀуэхукӀэ нэхъ игъэлъэщу зэрыщытым елъытауэ. 1998 гъэм Иорданием и принц Али Иорданием къыщригъажьэри Щачэ нэс зэрыкӀуэгъар поэтикэ щыкӀӀэу филм зэращӀам ещхъу адыгэ лъэпкъныгъэр щӀэрышӀэу къэзыгъэушыж, къэзыгъэщӀӀэрэщӀӀэж документалнэ филмхэр щӀын хуейщ. Интернэтыр, абы щызекӀуэ цыхубэ зэпыщӀаплӀэ-зэхуэзаплӀэхэр еджаплӀэ нэрмылъагъу (*invisible colleges*) щыхъуа иджырей лъэхъэнэм, онлайн лэмэпсымэхэм хэлъхъэныгъэшхуэ зэрыхуащӀыр лӀушӀу кьольагъуэр зэдызыхэщӀӀэгъуныгъэхэр, зэдызыхэзыщӀэ цыхубэ гүпхэр (*community of sentiments*) къэгъэхъуным. Популарнэ щӀэнхабзэм къигъэхъу каналхэр, глобалиацэм къигъэщӀ лэмэпсымэхэр икӀи щӀэныгъэм къигъэуэв къэхутӀкӀэ системэхэр (методикэхэр) зыхуэгъэщхъэпауэрэ егъэкӀуэкӀыпхъэ лэжыгъэхэм амалышхуэ къахъынущ адыгэ лъэпкъныгъэр хэгъэгу куэд къызэщӀӀэзыубыдэ щыплӀабгъуэ утым щыгъэлъэщынымкӀэ икӀи диаспорэмрэ Хэкумрэ я зэпыщӀэныгъэр нэхъ быдэу зетеухуэнымкӀэ. Мыбы хэтӀу жылӀпхъэщ лъэпкъым и нэрылъагъу икӀи нэрмылъагъу (гущхъэлэжыгъэ) щӀэнхабзэ щӀейнхэм елэжыным, адыгэ лъэпкъ щӀейным дунейпсо цивилизацэм хэлъхъэныгъэ зэрыхуищӀа щыкӀӀэр, хэлъхъэныгъэу хуищӀар зыхуэдэр, зыхуэдизыр лӀушӀу гъэнэхуэным мыхъэнэшхуэ зэрилӀнур.

Мыпхуэдэ къэхутэныгъэ лэжыгъэхэм текӀуэдэну мылъкур зэгъэпэщынымкӀэ захуэбгъазэ хъунуц Европэ къэрал зэгүэхъэныгъэм утыку кърилъхъэ Щыгъунэрыплъэ Европэ (*Horizon Europe*) зи фӀэщыгъэ фондхэм, ЮНИСЕФ утыку кърилъхъэхэм, Търкуейм хуэдэу Адыгэ диаспорэм и лӀуыплӀэхэр зыдӀэпсэу къэралхэм я щӀэнхабзэ министерствэхэм къагъэуэ

фондхэм.

Мы кэапсэлэаныгэм зыхуигэувыж ІнатІэр, ижыым кышыщІэдзауэ нобэм кэасыху, адыгэ лэапкыныгэм диаспорэм зэрызыщыхуэжам щхьэфэрыплэу хэплэа нэужь, адыгэ лэапкыныгэр диаспорэм хьумэ зэрыщыхуа щыкІэр икІи нобэ адыгэ лэапкыныгэр щыгээлэн, гьэпсэун папщІэ ебгэкІуэкІ хьуну лэжыыгэхэм икІи абыхэм папщІэ зыхуэбгэщхьэпэ хьуну фондхэм ятеухуауэ кІапсэ-Іуданэ ІэпакІэхэр кыыхигэщыну аращ.

Ayhan Kaya is Professor of Politics and Jean Monnet Chair of European Politics of Interculturalism at the Department of International Relations, Istanbul Bilgi University; Director of the Jean Monnet Centre of Excellence; and a member of the Science Academy, Turkey. He is currently European Research Council Advanced Grant holder (ERC AdG, 2019-2024). He received his PhD and MA degrees at the University of Warwick, England. Kaya was previously a Jean Monnet Fellow at the European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Florence, Italy, and adjunct lecturer at the New York University, Florence in 2016-2017. He previously worked and taught at the European University Viadrina as Aziz Nesin Chair in

2013, and at Malmö University, Sweden as the Willy Brandt Chair in 2011. He is specialised on European identities, Euro-Turks in Germany, France, Belgium and the Netherlands, Circassian diaspora in Turkey, the construction and articulation of modern transnational identities, refugee studies in Turkey, conventional and nonconventional forms of political participation in Turkey, and the rise of populist movements in the EU. His recent manuscript is *Populism and Heritage in Europe. Lost in Diversity and Unity* (London: Routledge, 2019). His recent edited volume is *Memory in European Populism* (London: Routledge, 2019, with Chiara de Cesari). Some of his books are *Turkish Origin Migrants and their Descendants: Hyphenated Identities in Transnational Space* (Palgrave, 2018), *Europeanization and Tolerance in Turkey* (London: Palgrave, 2013); *Islam, Migration and Integration: The Age of Securitization* (London: Palgrave, 2012); *Contemporary Migrations in Turkey: Integration or Return* (Istanbul Bilgi University Press, 2015, in Turkish, co-edited with Murat Erdoğan), *Circassians in Contemporary Turkey: Reproduction of Tradition* (Istanbul Bilgi University Press, 2011); *Belgian-Turks*, Brussels: King Baudouin Foundation, 2008, co-written with Ferhat Kentel); *Euro-Turks: A Bridge or a Breach between Turkey and the EU* (Brussels: CEPS Publications, 2005, co-written with Ferhat Kentel, Turkish version by Bilgi University). Kaya is a member of the Science Academy Turkey.

E-mail: ayhan.kaya@bilgi.edu.tr

Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Bölümü öğretim üyesidir. 2011 yılı itibariyle Avrupa Birliği Komisyonu tarafından *Jean Monnet Profesörü* olarak

ödüllendirilmiştir. Kaya halihazırda, 2019 yılında başlayan ve 2023 yılı sonuna kadar sürecek olan Avrupa'da gençler arasında yükselen radikalleşme konulu bir Avrupa Araştırma Konseyi çalışması yürütmektedir (ERC Advanced Grant). 2016-2017 Akademik yılında Floransa'da bulunan *European University Institute* içinde Jean Monnet Fellow olarak araştırmalarını yürüten Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ hareketler ve Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler konusunda araştırmalarını yürüten Kaya'nın, diasporalar, kimlik, uluslararası göç, etnisite, milliyetçilik, çokkültürcülük, yurttaşlık, ulusaşırı alan, mülteciler, popülizm, radikalleşme ve sürdürülebilir kalkınma gibi konular hakkında kitap, makale ve tercümelemleri vardır. Kaya, 2016-2017 yılında Floransa'daki *European University Institute*'de çalışmalarını yürütürken aynı dönemde New York University Floransa Kampüsünde misafir öğretim üyesi olarak dersler vermiştir; 2013 Yılında Aziz Nesin Profesörü olarak Almanya'da Viadrina Avrupa Üniversitesi'nde ve 2011 yılında da Willy Brandt Profesörü olarak İsveç'te Malmö Üniversitesi'nde araştırmalarına devam etmiş ve dersler vermiştir. Kaya, aynı zamanda, *Populism and Heritage in Europe: Lost in Diversity and Unity* (London: Routledge, 2019); *Populism in European Memory* (London: Routledge, 2019, Chiara de Cesari ile ortak derleme kitabı); *Turkish Origin Migrants and Their Descendants: Hyphenated Identities in Transnational Space* (Palgrave, 2018); ***Europeanization and Tolerance in Turkey: The Myth of Toleration* (London: Palgrave, 2013)**; *Islam, Migration and Integration: The Age of Securitization* (Londra: Palgrave, 2012); *Sicher in Kreuzberg: Constructing Diasporas* (Bielefeld: transcript verlag, 2001); *Berlin'deki Küçük İstanbul* (İstanbul: Büke Yayınları, 2000), Ferhat Kentel ile birlikte ve *Euro-Türkler: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Köprü mü Engel mi?* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005; İngilizce baskısı CEPS Brüksel, 2005) ve Ferhat Kentel ile *Belçika-Türkleri* (King Baudouin Vakfı, 2008) adlı dört kitap kaleme almıştır.. Kaya'nın, Murat Erdoğan ile derlediği *14. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'ye Göçler* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015), *Türkiye'de Çerkes Diasporası: Geleneğin Yeniden İcadı* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), Emre Işık ve diğerleri ile birlikte kaleme aldığı *Günümüz Türkiyesi'nde Göçler* (İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008). **Kaya, Bilim Akademisi üyesidir.**

E-mail: ayhan.kaya@bilgi.edu.tr

Кая Айхан, Истэмбыл Билгы (Щіэн) университетым и кърал зэхушытыклэ икли политикэ щіэныгэ кудамэхэм шыегэджаклүэщ (профессорщ). 2011 гэм кыщыщідзауэ Европэ Зэгухэныгэм и Комитетым Жан Монее Профессор цлэ лъаплэр кыфлищаш. Иджыпсту 2019 гэм кыщыщідзауэ 2023-м иклэм иухыну щыт Европэм ныбжьыщлэхэм язэхуакум кыщыятэ радикализмэм теухуауэ Европэ кэхутэныгэ Советым и зы проэкт (ERC Advanced Grant) ирегэлуэкыр. 2016-2017 академикэ илъэсым Флорансам щылэ *European University Institute*—м хэту *Jean Monnet Fellow*—уэ и кэхутэныгэхэр ирегэклүэкыр Европэм егэлеяуэ щыятэ ижьрабгущлэкьуныгэхэм икли Сирием щыщу щхьэегэзыплэу Тыркуейм щылэхэм ятеухуауэ. Диаспорэхэм, лъэпкэныгэхэм, къралзэхуаку лэпхуэныгэхэм, хэкуэгьуныгэм (гражданствэм), лъэпкэхэм щхьэщыкІ утхэм, щхьэегэзаклүэхэм, популизмэм, радикализмэм икли рену зыужыныгэм теухуа тхылхэр, щлэнтхыгэхэр, зэридзэклахэр илэщ. 2016-2017 илъэхэм Флорансам *European University Institute*—м щылажьэрэ пэт абы хэту Нев-Йорк университетым и Флоранса кудамэми (кампусым) егэджаклүэ хьэщлэуэ щригэджаш. 2013 гэм Несин Азиз и профессору Нэмыцэм Виадрина Европэ университетым, 2011 гэм Уилли Брандт и профессору Шведием Мальмё университетым кэхутэныгэхэр щригэклүэклэщ икли щригэджаш. И кэхутэныгэ лъэжьыгэхэм хэту

Populism and Heritage in Europe: Lost in Diversity and Unity (London: Routledge, 2019); *Populism in European Memory* (London: Routledge, 2019, Chiara de Cesari—рэ зэдащла тхыль зэхуэхьэса); *Turkish Origin Migrants and Their Descendants: Hyphenated Identities in Transnational Space* (Palgrave, 2018); ***Europeanization and Tolerance in Turkey: The Myth of Toleration* (London: Palgrave, 2013)**; *Islam, Migration and Integration: The Age of Securitization* (Londra: Palgrave, 2012); *Sicher in Kreuzberg: Constructing Diasporas* (Bielefeld: transcript verlag, 2001); *Берлин щылэ Истэмбыл цыкы* (Истэмбыл, Bücke Yayınları, 2000), Кентел Фэрхьатрэ зэдатхауэ *Европэ-Тыркухэр: Тыркуеймрэ Европэ зэгүэхьэхэмрэ я зэхущытыккэмккэ лъэмыж хьэмэрэ лэрыуэгьу?* (Истэмбыл, Билгы университетым кьыдигьэккэщ, 2005 гьэм; абы и инджылызыбзэри CEPS Brüksel, 2005 гьэм) иджыри Кентел Фэрхьатрэ зэгүсэу *Белгие тыркухэр* (King Baudouin Vakfı, 2008) я флэщыгьэуэ тхыльи 4 кьыдигьэккэщ. Эрдогьан Муратрэ зэдызэхуэхьэсауэ *14-нэ ллэщыгьэуэм кьыщегьэжьауэ нобэм кьэсыху Тыркуейм кьеккыа лэпхуэныгьэхэр* (Итсэмбыл, Билгы университетым кьыдигьэккэщ, 2015 гьэм), *Тыркуейм щылэ Адыгэ диаспорэр: Хабзэ-бзыпхьэм щлэрыщлэу и кьэгьуэтыжын* (Итсэмбыл, Билгы университетым кьыдигьэккэщ, 2011 гьэм), Ышык Эмрэ иккэ нэгьуэщлэхэмэ зэдатха *Нобэрей Тыркуейм кккыа лэпхуэныгьэхэр* (Итсэмбыл, Билгы университетым кьыдигьэккэщ, 2008 гьэм). Кая лайхьан щлэныгьэ академиями хэтщ.

Э-майл: ayhan.kaya@bilgi.edu.tr

6.5. Addressing How to Receive Support form Related Governments and International Organizations to Help Preserve the Circassian Language, Culture, and Identity

Blan Jalouqa, Chairman of The Circassian Association in The Netherlands, NL

Acquiring Support form Related Governments and International Organizations to Help Preserve the Circassian Language, Culture, and Identity.

Circassian organizations and associations exist in different countries worldwide. Some work on cultural activities that include dance and theatre as well as teaching the heritage of Circassians in different tools. Others provide language courses as well as publications. However, and generally speaking, different initiatives lack mostly funds and are based on a voluntary basis. This affects the quality and sustainability of these initiatives.

There are different ways to obtain support from international, regional and local entities. Some can be proactive; others are based on call for proposals as well as on an ad-hoc basis.

There are several ways to obtain support :

- Local: These include the local government as well as NGOs that work within the country such as:

- Fonds voor cultur Participatie: Dutch

- VSB Fonds (Cultur, Dutch)

- Embassies and NGOs that can support cultural activities and languages

- Regional: These support more than one country or region such as:

- European Solidarity Corps ESC50 (Available in several countries)

- Creative Europe (Culture and audio visual sectors)

- International: These are funds or organizations that support countries worldwide such as:

- The Foundation for Endangered Languages FEL which can be used for funding Circassian language programs.

- The Endangered Languages Documentation Programme (ELDP)

- Living Tongues Institute <https://www.livingtongues.org>

During this presentation, I will explain how the process of obtaining funds through a project proposal for a Circassian project or an association. It is very crucial to be an accredited and

registered organization. It is also a plus if you have existing activities and clear goals. I will also give tips on how to obtain funds and get accepted. Submitting project proposals can be done as one entity or a joint initiative. I will also be talking about this using practical examples.

6.5. Çerkes, Dili, Kültürü ve Kimliğinin Korunmasında, İlgili Devletler ve Uluslararası Kurumların Destekleri Nasıl Sağlanabilir

Blan Jalouqa, Hollanda Çerkes Derneği Başkanı, NL

Çerkes kurumları ve dernekleri dünyada farklı ülkelerden etkinlik göstermektedir. Bazıları dans ve tiyatro gibi kültürel aktiviteler üzerinde çalışmakta ve Çerkes mirasını çeşitli yollarla aktarmaya çalışmaktadır. Diğer kurumlar ise dil kursları düzenler ya da çeşitli yayınlar yapar. Lakin, genellikle bu oluşumların bir kaynak problemi bulunur ve gönüllülük esasıyla icra edilir. Bu da bu oluşumların sürekliliğini ve kalitesini etkiler.

Uluslararası, bölgesel ve yerel kurumlardan destek almanın çeşitli yolları bulunur. Bunların bazıları daha bağlayıcı, diğerleri ise çağrı sonucu yapılan veya bir defaya mahsus yardımlardır.

Destek almanın çeşitli yolları:

Yerel: Bu kaynaklar o ülkedeki yerel yönetimlerden ve yerel STK'lardan oluşur, örnek olarak:

- Fonds voor cultuur Participatie: Hollanda
- VSB Fonds (Hollanda)
- Kültürel çalışmaları ve dilleri destekleyen elçilikler ve STK'lar

Bölgesel: Bu oluşumlar birden çok bölgeyi ya da ülkeyi kapsayabilir, örneğin:

- Avrupa Dayanışma Komitesi ESC50 (Birçok ülkede bulunur)
- Yaratıcı Avrupa (Kültürel ve işitsel-görsel alanlar)

Uluslararası: Bu kurumlar tüm dünyada ülkeleri destekleyen fonlar ya da kurumlardır, örneğin:

- Tehlike Altındaki Diller Vakfı, FEL, Çerkes dilinde çalışmaları destekleyebilir
- Tehlike Altındaki Dilleri Kaydetme Programı, ELDP
- Yaşayan Diller Enstitüsü, <https://www.livingtongues.org>

Bu sunumda bir Çerkes kurumu ya da projesi için kaynağa nasıl başvurulduğunu anlatacağım. Kayıtlı, resmi bir kurum olmak ciddi önem arz etmektedir. Halihazırda devam eden çalışmalar veya belirgin hedefler varsa bu daha tercih edilebilir bir durum. Aynı zamanda kaynak alabilmek için çeşitli püf noktalarını da paylaşacağım. Proje başvuruları tek bir kurum olarak ya da birkaç kurum halinde yapılabilir. İlaveten pratik örnekler üzerinden anlatım yapacağım.

6.5. Адыгэ анэдэлхубзэр, щэнхабзэр, лэпкыгьэр хьумэным теухуауэ кьэралыгьуэхэр, кьэралыгьуэкуэд-зэхуаку пкыгьуэхэр даурэ кьыздедгьэлэфыну?

Жылокьуэ Блан - ГЛ

Адыгэ жылагьуэ зэгүэхьэныгьэхэр, хасэхэр Дунейм и зэхуэмыдэ хэгьэгүхэм щызэхашауэ щолажьэр. Ящыщхэр кьафэ, театр хуэдэ щэнхабзэ лүэхугьуэхэм елэжьүрэ е, нэгьуэщлэжьыгьэхэмклэ адыгэ лэпкь щейныр щлэблэщлэм хахьэну/лъягьэлэсыну хущлокьур. Нэгьуэщлэхэми бзэ күрсхэр кьызэлүах, тхыль-сыт кьыдагьэкл. Ауэ а псори ахьшэ-мылкьу лүэхүклэ гүгьуехь хэтщ икли гүхуэщлэ щыклэм тетүщ зэрылажьэхэр. Абыи а жылагьуэ зэгүэхьэныгьэхэм, хасэхэм я гьащлэм икыхьэгьыр, я лэжьыгьэм и фыгьэр еубзыхур.

Абыклэ кьэралыгьуэзэхуакуу, лэхэ-лъяхэ хуэщлү икли щыплэгьуу лажьэ пкыгьуэхэр кьызыдэбгьэлэпыкьуным щыклэхэр илэщ. Абыхэм ящыщхэр нэхь зэпкьрыувауэ, адреихэр, макьгьэлүклэ е, зэ тыгьуэуэ ят дэлэпыкьухэщ.

Дэлэпыкьум гьуэгу зэхуэмыдэ илэхэщ:

Щыплэгьуу: Мы дэлэпыкьухэр зы кьэралым, абы и щыплэгьу тхэмадэплэхэм (управлениехэм) е, и жылагьуэ зэгүэхьэныгьэхэм кьабгьэдэклхэр аращ. Псалъэм папщлэ:

- Fonds voor cultur Participatie - Голлания
- VSB Fonds - Голлания
- Щэнхабзэ лэжьыгьэхэм, бзэхэм щлэгьэкьуэн яхуэхьу кьэрал лыкьуаплэхэр (посолствэхэр) икли жылагьуэ зэгүэхьэныгьэхэр

лэшэ-лъяшэ хуэщлү: а дэлэпыкьу пкыгьуэхэм кьызэщлэубыдэу мэхьур кьэрал зэгьунэгьу зыбжанэ. Псалъэм папщлэ:

- Европэ зэдэлэжныгьэ комитетыр - ESC50 (кьэрал куэдым щызэхашаш),
- Щлэрыпсгьэхьу Европэ (щэнхабзэ икли зэдызэхэх-нэрылъягьу үтхэр),

Кьэралыгьуэзэхуакуу: Мыхэр дунейпсом тет кьэралхэр кьызэщлэзыубыдэ дэлэпыкьухэщ, фондхэщ. Псалъэм папщлэ:

- Клуэдын шынагьуэ хэт бзэхэмклэ фонд - FEL, адыгэбзэм теухуа лэжьыгьэхэми щлэгьэкьуэн хуэхьуфынууш.
- Клуэдын шынагьуэ хэт бзэхэр зытх-зыгьэнахуэ программэ - ELDP,
- Иджыри псэууэ щылэ бзэхэм елэжь институт - <https://www.livingtongues.org>

Мы лэжьыгьэм хэтү кьэслүэтэнүщ зы адыгэ жылагьуэ зэгүэхьэныгьэ, хасэ е, проэкт папщлэ дэлэпыкьуныгьэ пкыгьуэхэм зэрызахуэбгьазэ хьуну щыклэхэр. Абы захуэзгьэзэну пкыгьуэр кьэралхабзэклэ щлэтхауэ щытыным мэхьэнэшхуэ илэщ. Иджыпстүклэ екьүэклэ лэжьыгьэ, е, гурыль-гуращэ гьэнэхуа лүпщлэ щылэмэ апуэхэдэр нэхь япэ ирагьэщынклэ хьунуш. Абы хэтү кьэслүэтэнүщ дэлэпыкьу кьелыпхыным и щэху-тласхьаплэ гүэрхэри. Проэкт

дэлэпыкыу папщлэ зыщыхуэбгъазэклэ зы дэлэпыкыу пкыыгыуэ закъуэми, апхуэдэ зыбжанэми зэуэ захуэбгъазэ мэхьур. Абы хэту практикэ шапхьэхэри къэзгьэлъэгьуэнущ.

Blan Jalouqa

Born and raised in Jordan. Studied at the Circassian school of Prince Hamza. Participated in many Circassian youth activities. Studied business administration and has master's degree of management information systems (MIS) from Belgium. A father of two kids that works for the UN. President of the Circassian association of the Netherlands (Xase). Representative of the world Circassian Youth Organization. Living in the Netherlands.

Blan Jalouqa, Ürdün'de doğdu ve büyüdü. Prens Hamza Çerkes Okulu'nda eğitim gördü. Birçok Çerkes gençlik etkinliğine katıldı. İşletme okudu ve bilgi sistemleri yüksek lisansına sahiptir. İki çocuk

babasıdır. Birleşmiş Milletler'de çalışmaktadır. Hollanda Çerkes Derneği başkanıdır. Dünya Çerkes Gençlik Derneği temsilcisidir. Hollanda'da yaşamaktadır.

Жылокъуэ Блан, Иорданием къыщалъхуаш икли шаплащ. Пренс Хьэмзэ Адыгэ еджаплэм щеджащ. Адыгэ ныбжьыщлэ зэхыхьэ куэдым хэтащ. Экономикэм хуеджащ икли щлэнгьэпс зэрыщлэ системэхэмклэ магистратурэ къыдыхащ. Унагъуэщ, щлалитл ялэщ.

Дунейпсо къэрал зэгухьэхэм (ООН-ым) щолъажьэр. Голандия адыгэ хасэм и тхьэмадэщ. Дунейпсо адыгэ ныбжьыщлэ хасэм и лыкыуэщ. Голандиям щопсэу.

6.6 How can Political Institutions be Beneficial in the Preservation of Circassian Language, Culture and Identity

Faruk Arslandok, President of Pluralist Democracy Party, TR

The primary actors in the administration of estate or political organizations and politicians. That is states are ruled by political organizations and politicians, therefore they take the decisions related to the administration of the state and lifestyle, and the laws and policies are passed and put into practice by them. In the decisions to be made by the state administration and this should exist parties to develop and the laws they will make so sectors of the society who want their rights and demands to be taken into consideration, and to be involved in these decisions they need to be strong enough to represent these rights and demands. They should present their existence in an organized way. Although there may be some developments that take place with the development of democracy in a country if the parts of the society who do not have organizations to bring these rights and demands forcefully to the attention of politics, they will not have enough and satisfactory results. Establishing organizations around rights and demands and making these the agenda of political democracy and struggling for pluralistic outcomes will also contribute to the development of democracy in the country in general. ,

It isn't possible to gain any rights in relation to language culture and identity his impossible and even in most democratic countries without the demands being put forward and political identity being established.

In less developed countries those in power usually neglect, disregard formally reject or ignore the minorities, that is why it is harder to gain democratic rights in relation to language, culture and identity.

Remaining out of the realm of the political mechanisms administering the state no I'm not being able to present a political existence really mean to be deprived of tools that will enable the existence and development of language culture and identity. While political organizations can have a say in the administration of a state and affect decisions with the help of contact they will provide with international political institutions organizations and those sensitive to human rights will create effects that will go past the borders of a country. They will be able to bring the rice to international attention and then to be supported when state-based effects combine with international levels effects it will be easier to reach the targets and realize the aims the power that will be created with the international political institutions and the circles sensitive to human rights and freedom will affect the approaches and policies of specific countries.

For all of these to be realized the communities the social communities who are sensitive to their language culture and identity we will have to exert themselves as a political entity. The political identity or entity that will create the most effective and measurable outcomes will have to be a political party as a direct actor.

Circassian societies having their NGOs, business organizations and lobby activities types of organizations, by interacting and firmly expressing a strong political pluralistic democratic identity, will have it realized that they can struggle with the existing problems and they can reach more concrete outcomes. Circassians can get permanent outcomes as long as they have political

establishment that is proportional to their numerical existence. Otherwise, it will not be easy to resist the eradicating effects of assimilation.

The languages that are under threat of disappearing are the ones that are not supported by the states those languages that continue their existence and development R the state languages or the ones that are supported by the state in the preservation of culture and identity language is the milestone foundation. The state in this field it should provide decisions for development pass Love's and allocate budget for the purpose. When languages are lost it is impossible to make the culture and identity sort of life. When taken from this perspective it is apparent that presenting a strong political identity is vital.

The number of votes a political party will get has an important effect on the ratio of the pie they will get from the other parties. It is obvious that this effect will increase as the ratio it will take from the pie increases. Thus, a political party will have the power to debate and bargain for the rights concerning language, culture and identity

6.6 Çerkes, Dili, Kültürü ve Kimliğinin Korunmasında Siyasal Örgütler Nasıl Etkili Olabilir

Faruk Arslanok, Çoğulcu Demokrasi Partisi Genel Başkanı, TR

Devlet yönetiminin birincil aktörleri siyaset kurumu ve siyasetçilerdir. Yani devletler siyaset kurumu ve siyasetçiler tarafından yönetilmektedir. Haliyle devlet yönetimine ve toplumsal yaşama ilişkin bir takım kararlar onlar tarafından alınmakta, yasalar ve politikalar onlar tarafından yapılıp hayata geçirilmektedir. Devlet yönetiminin alacağı kararlarda, geliştireceği politikalarda ve yapacağı yasalarda hak ve taleplerinin dikkate alınmasını isteyen toplum kesimlerinin siyasetin içinde, bu hak ve taleplerini temsil edecek güçte, örgütlü bir şekilde varlık göstermesi gerekir. Ülkenin demokrasisi

geliştikçe kendiliğinden bir takım iyileşmeler meydana gelse de hak ve taleplerini güçlü bir şekilde demokratik siyasetin ilgisine ve gündemine getirmeyen toplum kesimlerinin bunları hayata geçirmesi yeterli düzeyde olmayacaktır. Hak ve talep eksenli olarak örgütlenmek, bunları demokratik siyasetin konusu yapmak için mücadele etmek çoğulculuğun gereği olduğu gibi ülkede demokrasinin gelişmesine de katkı sağlayacaktır.

En demokratik ülkelerde bile talep ve siyasal varlık ortaya koymadan dil kültür ve kimliğe ilişkin kazanım elde edilememektedir. Demokrasisi az gelişmiş ülkelerde ise hakim unsurun dışında, azınlıkta kalan toplumun diğer kesimlerini, yok sayma, resmi planda kabul etmeme, görmezden gelme eğilimi daha güçlü olduğu için dil, kültür ve kimliğe ilişkin demokratik hakları elde etmek çok daha zordur.

Devleti yöneten siyaset mekanizmasının dışında kalmak, onu etkileyecek bir siyasal varlık gösterememek dili, kültürü ve kimliği yaşatacak ve geliştirecek araçlardan mahrum olmak anlamına gelmektedir. Siyasal örgütler buldukları ülkenin devlet yönetiminde söz sahibi olup, alınacak kararları etkileyebilecekleri gibi uluslararası siyasi kurumlar, kuruluşlar ve insan haklarına duyarlı organizasyonlarla kuracakları, geliştirecekleri ilişkiler üzerinden sınırları aşan etkiler yaratabilirler. Taleplerin uluslararası düzeyde dikkate alınıp desteklenmesini sağlayabilirler. Ülke

içerisinde yaratılacak etki ile uluslar arası düzeyde yaratılacak etkinin biraraya gelmesiyle hedefe ulaşmak, amaçları gerçekleştirmek daha kolay olabilecektir. Uluslararası siyasi kurumların, insan hak ve özgürlüklerine duyarlı çevrelerin etkileşiminin yaratacağı güç ülkelerin yaklaşım ve politikalarını etkileyip değiştirebilir.

Bütün bunların olabilmesi için dili, kültürü ve kimliği için endişe duyan toplulukların mutlaka siyasal bir varlık ortaya koyması gerekir. En etkili ve doğrudan ölçülebilir sonuçlar yaratacak siyasal varlık siyasetin doğrudan aktörü olan siyasi parti üzerinden yaratılabilir.

Çerkes halkının STK'lar, iş örgütleri, Lobi faaliyetleri gibi organizasyonlar ile karşılıklı etkileşim içinde, çoğulcu demokrasi anlayışını benimsemiş güçlü bir siyasi varlık ortaya koyması, içinde bulunduğu sorunlarla mücadele ve somut sonuçlar elde etmesini mümkün kılacaktır. Çerkesler sayısal varlıklarına uygun güçte bir siyasal varlıkla kalıcı siyasal sonuçlar yaratabilirler. Aksi halde asimilasyonun yok edici etkisine karşı koymaları pek kolay olmayacaktır.

Yok olma tehlikesi altındaki diller genel olarak devletler tarafından desteklenmeyen dillerdir. Varlığını ve gelişimini sürdüren diller devlet dili olan diller veya devletler tarafından desteklenen dillerdir. Kültürün ve kimliğin korunmasında dil en temel dayanaktır. Devletin bu alanda destekleyici, geliştirici yönde kararlar alması, yasalar çıkarması, kaynak ayırması gerekir. Dil kaybedildiğinde kültürü ve kimliği yaşatmak mümkün olamamaktadır. Buradan bakıldığında da güçlü bir siyasi varlık göstermenin elzem olduğu hususu açıkça görünmektedir.

Bir siyasi partinin seçimlerde alacağı oy ile genel oy pastasından alacağı pay, diğer partilerin payını azalttığı için somut ve ölçülebilir bir etkiye sahiptir. Bu pastadan alınacak pay arttıkça yaratılacak etkinin de artacağı açıktır. Bu nedenle siyasi parti dil, kültür, kimlik ve diğer siyasi konulardaki talepleri siyasetin gündemine getirip müzakere ve pazarlık yapma gücüne sahiptir.

6.6. Адыгэбзэр, щэнхабзэр, лъэпкъныгъэр хъумэным политичнэ партиер зэрыхэлыхыфынур

АРСЛАНДОК Фарукъ, Куэдпапщлэу демократие партием И тхъэмадэ нэхъыщхъэ

Къэрал лүэхум и япэ пкъыгъуэхэр политикэмрэ политикхэмрэ аращ. Нэгъуэщлү жыплэмэ, къэралыр политикхэм зэрагъаклүэр. Апхуэдэу щыхъуклэ къэрал зегъэклүэнми жылагъуэ-цыхубэ лүэхухэм теухуауи унафэхэр къэзыщтэри къэрал хабзэ (закон) къыдэзыгъэклри политикэхэр зыубзыхуу зыгъэзащлэри ахэр аращ. Къэрал унафэщлэхэм къащтэну унафэхэм, зэрагъэпэщыну политикэхэм, къыдагъэклынэу къэралхабзэхэм хэпсэлъэнэу, езым я хуитыныгъэхэр, зыщлэдэхэр абы хагъэхъэнэу хуей гупхэр, я хуитыныгъэхэмрэ, зыщлэдэхэмрэ пхырагъэклын, я лүэху дагъэклын папщлэ къарыуфлэуэ, лъэщыуэ политикэм хэтын хуейщ. Къэралыгъуэ икли цыхубэ демократием зиужьыху, езыр езырыуэ зыгүэрхэр ефлакүэ пэтми, езым я хуитыныгъэхэмрэ зыщлэдэхэмрэ лъэщыу утыку къизмылхъэф, демократие политикэм хэзымылхъэф жылагъуэхэм къыхуашия хуитыныгъэ тлэклү-фэклүхэри икьюу зыхуагъэщхъэпэфынукъым. Хуитыныгъэхэм щлэдэун папщлэ къызэрылыным, зэдэщлыным, зэукъуэтыным флагъэшхуэ хэлъщ, а зыщлэдэхэр деморатичнэ политикэм и лүэхугъуэхэм ящыщ щлынымкли цыхубэ папщлэ бэнэныгъэр лыыгъэклүэтэнымкли, демократием зегъэужьынмкл.

Я нэхь демократие зызыужьахэми анэдэлхубзэ, лъэпкъ щэнхабзэ, лъэпкъыцлэ я лъэныкъуэклэ къыщыбдэхъун куэд щылакьым уцлэмыдэуауэ, уцлэмыбэнауэ. Демократиеклэ къыкларыхуа къэралхэр къапштэмэ, абы щытепщэ лъэпкъышхуэм флэкла зыми и лүэху дамыгэклыну хэтхэщ, шхьэбжыгъэ мацлэ зилэ лъэпкъ къарыуншэхэм я лүэху дагэклыныр хэгъэкли, ахэр щымылаххэу ябжыну, ягъэклүэдыпэну зэрыхэтхэм къыхэкклэ апхуэдэ къэралхэм анэдэлхубзэти, лъэпкъ щэнхабзэти, лъэпкъыцлэ-лъэпкъыщхьэти жыхуэплэну лүэхухуэр дэгъэклиныр нэхь гугъуж дыдэ щохъур.

Кэралыр зезыгъаклүэ политичнэ механизмэм үхэмытыным, ар зэрызыхуэбгъэщхьэпэн политичнэ къару къомыгъэлъэгъуэфыным и мэхьэнэр, бзэр, лъэпкъ щэнхабзэр, лъэпкъыцлэр хьумэным щхьэпэну лэмэпсымэ псори плэщлаклауэ аращ. Политичнэ къарухэр зыщылажъэ къэралым и къэрал лүэхухэм зэрыхэпсэлъэфыным къыщымынэу, къэралыгъуэзэхуаку политичнэ пкъыгъуэхуэм, цлыху хуэфашэхэм пцлэ хуэзыщл, хуцлкъу пкъыгъуэхэми захуигъазэурэ ядэлажъэурэ къэрал гьунапкъэхэм щхьэдэкл къарухэри зыхуищхьэпэфынущ. Зыхуцлэкъу лүэхугъуэхэр нэгъуэщл къэрал е къэралыгъуэзэхуаку къарухэми къызэрыдадыгыну зеклүэфынущ. Къэрал клүэцым щигъахьэхэмрэ къэралыгъуэзэхуакхэм щигъахьэхэр зэхыхьэжу щытмэ зыхуцлэкъу гурьыл-пцэрылхэр нэхь тыншу игъэзэщлэфынущ.

Ахэр псори хъун шхьэклэ бзэр, щэнхабзэр, лъэпкъыгъэр зыфлэлуэху, абыхэм иригумэщл гупхэм флэклиплэгшэу зы политичнэ къару утыкум къралхьэн хуейщ. Клэух нэхь лъэщ икли бжыгъуафлэ къарур къыщыбгъэлъэгъуэфынуур, занщлэу политикэм и актёру щыт политичнэ партиер аращ.

Адыгэ лъэпкъым жылагъуэ зэгухьэныгъэхэмклэ, лүэхуцлэплэ хасэхэмклэ, үбзэ-лъэлу лүэхухэмклэ зэрыщлэ-зэрыуцлийуэрэ куэдпапщлэу демократие гупсысэм тету зы къару лъэщ утыкум кърылхьэфмэ, мис абы щыгъуэ зыхэт гугъуехьхэм япыщлэтыфынущ, ятеклүэфынущ. Адыгэхэм я бжыгъэм хуэфашэуэ зы политичнэ къару лъэщ къагъэлъэгъуэфмэ я лүэхухэр къызэтемыувылэу дагэклыфынущ. Армырамэ ассимилацэм пыщлэтынри къелынри тынш хьунукьым.

Хэклүэдэжын шынагъуэр зыщхьэрыт бзэхэр къэралхэр зыкъуэмыт, зыдэмыщл бзэхэр аращ. Зызыужьу ефлаклүэ бзэхэри къэралыбзэхэр е къэралхэр зыкъуэт, зыдэщл бзэхэр аращ. Щэнхабзэр, лъэпкъыгъэр зытет лъапсэри бзэр аращ. Къэралыр бзэм къуэтэгъу хуэхъун хуейщ, абы зригъэужьыну, ар иригъэфлэклүэну къэрал хэбзэхэр къыдыгэклыны, зыхуэныкъуэну ахьшэ-мылкъури хухихын, хуигъэклүэтэн хуейщ. Бзэр щыклүэдклэ щэнхабзэри лъэпкъыгъэри пхуэгъэпсэунукьым. Апхуэдэу щыхьуклэ зы политичнэ къару лъэщ утыку къылхьэным мыхьэнэшхуэ зэрилэр лүпщлү къолгагъуэр.

Зы политичнэ партием хэыныгъэхэм къыщыхьыну дэщлыныгъэ бжыгъэмклэ адреи партиехэм я лыхьэ зэригъэмэщлэнум къыхэкклэ абы и къарур лүпщлү къэлъэгъуэнущ икли убжыфынущ. Къэралыгъуэм щызеклүэ дэщлыныгъэ псом щыщу политичнэ партием къыхь лыхьэр нэхь куэд хьуху абы и псалъэри нэхь пхыклынущ. Клэщлү жыплэмэ, бзэр, щэнхабзэр, лъэпкъыгъэр хьумэным икли гьащлэр егъэфлэклүэным техуауэ дызыщлэдэхэр политикэ

дунейм хэзыхьэфыну абыклэ ныкьуэкьуэфыну щылэ пкьыгьуэ нэхь лъэщыр политичнэ партиер аращ.

FARUK ASLANDOK

Belongs to Kabardey, Shogen family. He was born in 1960 in Sivas, Maraşlı village. He is a graduate of Ankara Gazi University, Department of Business Administration. For years, he has worked as a bank officer, as a branch manager, vice inspector and managing inspector. He has worked at the general administration of departments and sectors, and retired in 2010. After his retirement, he has run his own business and has taken an administrative position in his sisters company as a partner.

He has worked in Circassian NGO's as of 2000, and while he was part of administration of İstanbul Circassian Cultural Association, he has taken part in the founding committee of Caucasian Associations Federation. From 2011 onwards, he has taken part in the negotiations committee of Circassian Rights Initiative in the Pluralistic Democracy Movement, and been in the team for the establishment of Pluralist Democracy Party. He has assumed the role of presidency for the Pluralist Democracy Party since 27th December 2017.

FARUK ARSLANDOK, Kaberdey Şogen ailesindedir . 1960 Sivas, Maraşlı köyü doğumludur. Ankara Gazi Üniversitesi İşletme Bölümü mezunudur. Uzun yıllar bankalarda , şube yöneticiliği, müfettiş yardımcısı, yönetici müfettiş, genel müdürlükte servis ve bölüm yöneticisi görevlerinden sonra 2010 yılında emekli olmuş, sonrasında, kendi işinde ve kardeşinin ortağı olduğu şirkette yönetici olarak çalışmıştır.

2000'li yılların başından itibaren Çerkes STK'larında görev almış, 2003 de İstanbul Kafkas Kültür Derneği yönetiminde bulunduğu sırada, Kafkas Dernekleri Federasyonu'nun kurucu komitesinde bulunmuştur. 2011 den başlayarak, Çerkes Hakları İnisyatifinin istişare heyetinde, Çoğulcu Demokrasi Hareketinde ve Çoğulcu Demokrasi Partisi'nin kuruluş çalışmalarını yürüten ekibin içinde yer almıştır. 2014 yılında kurulan Çoğulcu Demokrasi Partisi'nin kurucuları arasındadır. 27.12.2017 tarihinden bu yana Çoğulcu Demokrasi Partisi'nin Genel Başkanlığını yürütmektedir.

АРСЛАНДОК ФАРУКЪ, Къэбэрдей-Щоджэн унагьуэм щыщщ. 1960 гьэм Сивас къалэ Марашлы къуажэм къыщальхуащ. Анкара-Гъази университетым и Іуэхуцлалэ зешэ-зегьакьуэ къудамэр къиухащ. Илъэс куэдкӀэ банкхэм ящылэжьащ къудамэ унафэщӀу, кӀэлъыплъакьуэ къуэдзэу, кӀэлъыплъакьуэу, унафэщӀхэм яхэту. 2010 гьэм гуащӀэхуэгьафӀэу (пенсие) тьысыжа нэужьы езым и Іуэхуцлалэм, и шыпхьур зи дэрэгьу фирмэм унафэщӀу щылэжьащ.

2000 илъэсхэм и пэщӀэдзэхэм къыщыщӀэдзауэ адыгэ жылагьуэ зэгүэхьэныгьэхэм яхэтщ. 2003 гьэм Истамбыл къайкъас хасэм и хасащхьэм щыхэтам щыгьуэ Къафкъас хасэхэм я федерацэм (КАФФЕД) и кхызэгьэпэцакьуэ уомитетым хэтащ. 2011 гьэм къыщыщӀэдзауэ Черкес лъэпкъхэм я жэрдэм зэщӀэхьейныгьэм и упщӀэжэгьу гупым, куэдпапщӀэу деморатие зэщӀэхьейныгьэм, 2014 гьэм яухуа КуэдпапщӀэу деморатие партием и зэхэшацӀуэ гупым

яхэтащ. 2017 гэм и дыггэгшазэ мазэм и 27-м щыщдзауэ Куэдпапщлэу деморатие партием и тхьэмадэщ.

Second Day: June 25, 2022

09:00 - 10:30 Session 7: Celebrating the 100th Anniversary of the Foundation of the Republics in the Caucasus

Chairs: Serpil Güleçyüz, Sadrettin Kuşoğlu, and İlhan Kıymet

Serpil Güleçyüz, Co-Founder member of Circassian Women Association, TR

Sadrettin Kuşoğlu, President of Alan Foundation, TR

İlhan Kıymet, President of Duzce Abkhaz Cultural Association, TR

7.1. The Republic of Adygea

Yaşar Nogay, Honorary Member of Bursa Circassian Cultural Association, TR

7.2. The Karachay-Cherkess Republic

Nurullah Tabakçı, Retired State Official, TR

7.3. The Kabardino-Balkarian Republic

Zera Bakova, Professor in Philology and a Literary Critic, KBR

7.4. The Republic of Abkhazia

İlhan Kıymet, President of Duzce Abkhaz Cultural Association, TR

7.5. The Republic of South Ossetia

Burhan Canpolat, Financial Advisor and Representative of South Ossetia to Turkey, TR

7.1. The Republic of Adygea

Yaşar Nogay, Honorary Member of Bursa Circassian Cultural Association, TR

7.1. Adıgey Cumhuriyeti - ADIĞE CUMHURİYETİNİN 100. YIL DÖNÜMÜNDE, CUMHURİYETİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Yaşar Nogay, Bursa Çerkes Kültür Derneği Onur Üyesi, TR

1864 YILINDA, Rus-Kafkas savaşının sona ermesi ile, Çerkesya topraklarında, kalan 145000 den daha az bir nüfus, ana vatan coğrafyasında, Kabardey-Balkar- Karaçay-Çerkes, Adıgey ve Sapsuğya olmak üzere, 4 ayrı isim altında, biri birlerinden farklı, 4 ayrı etno politik idari birimlerin yerli halkını oluşturuyordu.

Bu durum, Adıge etnik toplumunun, kültürel gelişiminin temel koşullarını belirledi. 1917 devrimi sürecinde, Adıge halkı da diğer komşu halklarla birlikte özerklik mücadelesinde yerini alırken, etno-ulusal devlet oluşumunun temelinde yer aldılar.

Batılı Çerkesler arasındaki özerklik eğilimi, ilk olarak 1917 Mayısında, Dağlı Halkların Wladikafkas'taki kongre çalışmalarına katılmakla kendini gösterdi. Ardından, Kuban ve Karadeniz Adıgelerini temsil eden Dağlılar Yürütme komitesi, inanılmaz zorluklara rağmen, sınırların belirlenmesini sağladı.

Sonunda, Kuban – Karadeniz Devrimci Komitesinin onayı ile, Adıge ulusu bağımsız bir bölgesel idari birim oluşturmaya karar verdi. Sovyetler Birliği, Merkez Yürütme Komitesinin 27 Temmuz 1922 tarihli kararnamesi ile, ADIĞE ÖZERK BÖLGESİ oluşumu ilan edildi.

Daha sonra, 1936 da Giaginski bölgesi ve Hanski köyü, 1962 de Tulski bölgesinin de katılması ile, Adıge Özerk Bölgesinin yüzölçümü 7800 Km kareye ulaştı. 1991 de Rusya Federasyonu nun oluşumu ile birlikte, Adıge Özerk bölgesi, Rusya Federasyonu na bağlı, Federe Cumhuriyet statüsüne yükseldi.

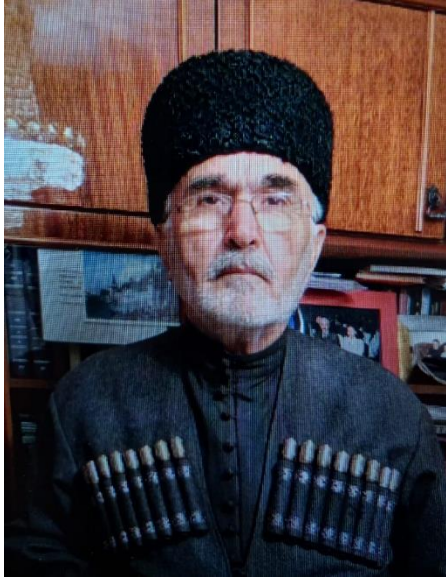
Rusya Federasyonu Ana yasasına göre, Cumhuriyetin resmi dili Rusçs ve Adıgecedir. Federe Cumhuriyet, iletişim, eğitim, sanayi ve kültür faaliyetlerini kendi ana dilinde sürdürme hakkına sahiptir.

Adıge Cumhuriyetinin nüfusu, son sayımlara göre, %25 yerli Adıge halkından olmak üzere yaklaşık 450000 dir. Cumhuriyetin Baş şehri Maykop'un şehir nüfusu 175000 dir. Bu sayının yaklaşık 30000kadarı yerli Adıgelerden oluşur. Maykop Sovyetler birliği döneminde bir sanayi şehri olarak gelişmiştir.

Buna karşın, ülkenin temel gelir ve geçim kaynağı tarım ve hayvancılık ağırlıklıdır. Ayrıca, ülkenin coğrafi konumu, iklimi, yer altı ve yer üstü zenginlikleri ile ciddi ekonomik potansiyele sahiptir. Aynı zamanda ciddi turizm potansiyelini barındırmakta ve bu konuda, özellikle doğa ve kış turizminde ciddi gelişmeler olmaktadır.

Alt yapıları Sovyetler Birliği döneminde kurulan, eğitim ve sağlık hizmetleri geliştirilerek devam etmektedir. Başkent Maykop ta bir Devlet Üniversitesi ve bir Maykop teknoloji Üniversitesi olmak üzere 2 yüksek öğretim kurumu vardır. Devlet üniversitesinde Adıge kültürü ve filolojisi fakültesi vardır. Her iki üniversitede yaklaşık 14.000 öğrenci bulunmaktadır.

Maykopta Sağlık hizmetlerinin ağırlıklı yürütüldüğü bir Delet hastanesi, Onkoloji hastanesi ve bir şehir hastanesi'nin yanı sıra son zamanlarda özel klinikler ve sağlık hizmeti birimleri artış göstermektedir. Ayrıca, ülkenin diğer yerleşim birimlerinde, devlete ait ve özel hastaneler ve sağlık kurumları mevcuttur.

Yaşar Halit Nogai

date and place of birth: March 15, 1942, the Biga Canakkale, TURKEY Contact: yogay@gmail.co my GSM: +90,536,936 86 42 23 61 +90,532,294

He studied at the Turkish Military Academy. He worked as a manager at Turkish Airlines and its subsidiaries. After his retirement, he worked in the Civil Aviation sector level of top management. Then established a company, Nart Tour for Tourism and Aviation and realised air bridge between Caucasus and Turkey and continued for 20 years . During his tenure with Turkish Airlines, he worked in Circassian institutions in the regions he was in, Adana, Israel-Tel Aviv and Germany-Munich, and collaborated with Circassian Activists. He organised some Cherkess businessmen in

İstanbul and established a business club, which had named Dostluk Kulübü. Most recently, he was the President of the Istanbul Caucasian Cultural Association. He currently resides in Bursa and in the city of Maykop, the Republic of Adıge.

Halit Yaşar Nogay, Doğum tarihi ve yeri: 15 Mart 1942, Biga-Çanakkale

Kara Harp Okulunda okudu. Türk Hava Yolları ve yan kuruluşlarında yönetici olarak görev yaptı. Emekli olduktan sonra, Sivil Havacılık sektöründe, üst düzey yönetim görevlerinde bulundu. Daha sonra, Nart Tur Turizm ve Havacılık Şirketini kurarak, Türkiye Kafkasya arasında hava ulaşımı hizmetlerini başlattı ve 20 yıl devam ettirdi.

Türk Hava Yollarındaki görev sürecinde, Görev yaptığı, Adana, İsrail ve Almanya'da Çerkes STK ları ve ktivistleri ile işbirliği yaptı. İstanbulda, iş adamları ve serbest meslek mensuplarını organize ederek, daha sonra Türkiye çapında örgütlenen Dostluk Kulüplerinin kurulmasına öncülük etti. En son, iki dönem, 4 yıl İstanbul Kafkas Kültür Derneği Başkanlığı görevinde bulundu. Halen Bursada ve Adıge Cumhuriyeti Maykop şehrinde ikamet ediyor.

Яшар Халит Ногай Дата и место рождения: 15 марта 1942 г., Бига Чанаккале.

Учился в Турецкой военной академии. Он работал менеджером в Turkish Airlines и ее дочерних компаниях. После выхода на пенсию он работал в секторе гражданской авиации и туризма. Нарт Тур, основав туристическую компанию, Кавказ / Россия - начал авиасообщение между Турцией и продолжалось 20 лет.

Во время своего пребывания в Turkish Airlines он работал в черкесских учреждениях в регионах, где находился, Адане, Израиле-Тель-Авиве и Германии-Мюнхене, а также сотрудничал с черкесскими активистами. Совсем недавно он занимал пост президента Стамбульской кавказской культурной ассоциации. В настоящее время он проживает в Бурсе и городе Майкоп, Республика Адица.

7.2. The Karachay-Cherkess Republic

Nurullah Tabakçı, Retired State Official, TR

Karachay-Cherkess Republic has an area of 14,277 square kilometers and a population of 477 thousand people.

41% of the population is Karachay, 31% is Russian, 11.5% is Circassian, 7.5% is Abaza, and 3.5% is Nogai.

The languages of these five communities have the status of official languages. In the remaining 5%, there are representatives of many peoples in Russia. 64% of the population is Sunni Muslim. 43% are urbanized, the remaining 57% still live in villages, rural areas.

After the revolution, civil war and the collapse of the United Caucasus Republic in Russia, with the division of the "Mountains Autonomous Soviet Socialist Republic" established in the Caucasus in 1921, the "Karachay-Cherkess Autonomous Oblast (autonomous province)" was established in January 1922. . This is the event that celebrates its 100th anniversary today. During the Gorbachev era, Karachay-Cherkessia was elevated from the status of an autonomous province to the status of an autonomous republic; It became the "Karachay-Cherkess Autonomous Soviet Socialist Republic". In 1992, the words Autonomous Soviet Socialist were also removed from the name of the republic.

The territory of the republic coincides with the western and northwestern skirts of the 5,642-meter Elbrus, in the center of the North Caucasus. Therefore, most of its terrain is mountainous, except for a narrow strip in the north. Russia's Stavropol lies to the north, Krasnodar provinces to the west, and the Kabardino-Balkarian Republic to the east. The south is covered with the Caucasus mountain range, which also forms the international border of Russia. Behind the mountains, Abkhazia and Georgia's Svanetia region.

The country is divided into 10 counties (rayona); There are 145 villages connected to these rayons. These range from small settlements of two hundred people to towns of 17,000 people such as Üçköken. Among the districts, the newly established Nogay and Abaza districts draw attention. There are mostly Circassian villages in Adigeabl and Habez districts. Russian villages are mostly located in Urup and Zelenchuk districts. In the districts of Prikuban, Big Karaçay, Small Karaçay and Ust-Ceguta, there are mostly Karaçay villages. In addition, there are 4 settlements with the status of "city", which are not connected to the rayons. The most important of these is the capital, Cherkessk. While it was established as a small stanitsa in the early 19th century, it gained a more cosmopolitan structure over time. Its population is 129,000.

The place of tourism in the economy is very important; The nature is truly wonderful with its mountains, forests, plateaus, streams and lakes. The new ski facilities in Arhiz and Dombay are also worth seeing. More than 200 different natural cold and hot mineral water springs and rest and treatment centers established around some of them are a real source of healing. The historical artifacts from the period of the Alan era and the traditions that our people still keep alive are extremely interesting and valuable.

There are some industrial facilities, albeit limited, on metal, food, construction, chemical and forest products in the republic; most of them around Cherkessk and Ust-Ceguta. The most important products are sugar, wool and cement. Of course, the people are still busy with their traditional occupations, agriculture and animal husbandry. Especially sheep and horse breeding are the most popular areas.

7.2. Karaçay Çerkes Cumhuriyeti

Nurullah Tabakçı, Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Yardımcı Doçent

Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti, 14.277 km kare yüzölçümü ve 477 bin kişilik nüfusa sahip.

Nüfusun %41'i Karaçay, %31'i Rus, %11,5'u Çerkes, %7,5'u Abaza, %3,5'u da Noğay.

Bu 5 halkın dilleri resmi dil statüsünde. Geri kalan %5'te ise Rusya'daki pek çok halktan temsilciler var. Nüfusun %64'ü Sünni Müslüman. % 43'ü şehirlileşmiş, kalan %57 halâ köylerde, kırsal alanda yaşıyor.

Rusya'da devrim, iç savaş ve Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra, 1921'de Kafkasya'da kurulan "Dağlılar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti"nin de bölünmesi ile Ocak 1922'de "Karaçay-Çerkes Otonom Oblastı (özerk ili)" kuruldu. Bugün 100. yılı kutlanan olay işte bu. Gorbaçev döneminde Karaçay-Çerkesya özerk il statüsünden, özerk cumhuriyet statüsüne yükseltildi; "Karaçay-Çerkes Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" oldu. 1992'de cumhuriyetin adından Özerk Sovyet Sosyalist kelimeleri de çıkarıldı.

Cumhuriyetin toprakları, Kuzey Kafkasya'nın merkezinde, 5.642 metrelik Elbruz'un batı ve kuzeybatı eteklerine denk geliyor. Bu yüzden de arazisinin kuzeydeki dar bir şeridi hariç çoğunluğu dağlık. Kuzeyinde Rusya'nın Stavropol, batısında Krasnodar eyaletleri, doğusunda da Kabardey-Balkar Cumhuriyeti yer alıyor. Güneyi ise Rusya'nın da uluslararası sınırını oluşturan Kafkas sıradağlarıyla kaplı boydan boya. Dağların ardı, Abhazya ve Gürcistan'ın Svanetya bölgesi.

Ülke 10 ilçeye (rayona) bölünmüş; bu rayonlara bağlı 145 köy var. Bunlar biriki yüz kişilik küçük yerleşimlerden, Üçköken gibi 17.000 kişilik kasabalara kadar değişmekte. İlçeler arasında yeni kurulmuş olan Noğay ve Abaza ilçeleri dikkat çekiyor. Adigehabl ve Habez ilçelerinde çoğunlukla Çerkes köyleri bulunuyor. Rus köyleri daha çok Urup ve Zelençuk ilçelerinde yer alıyor. Prikuban, Büyük Karaçay, Küçük Karaçay ve Ust-Ceguta ilçelerinde ise ekseriyetle Karaçay köyleri var. Ayrıca rayonlara bağlı olmayan, "şehir" statüsünde 4 yerleşim mevcut. Bunlardan en önemlisi, başkent Cherkessk. 19 yüzyıl başlarında bir küçük bir stanitsa olarak kurulmuşken, zamanla daha kozmopolit yapıya kavuşmuş. Nüfusu 129.000.

Ekonomide turizmin yeri çok önemli; dağları, ormanları, yaylaları, akarsuları, gölleri ile tabiat gerçekten harika. Arhız'daki yeni kayak tesisleri ve Dombay da görülmeye değer. 200'den fazla, farklı doğal soğuk ve sıcak maden suyu kaynakları ve onların bazılarının çevresinde kurulmuş dinlenme ve tedavi merkezleri tam bir şifa kaynağı. Alan döneminden kalma tarihi eserler ve halkımızın hala yaşattığı geleneklerimiz, son derece ilginç ve değerli.

Cumhuriyette metal, gıda, inşaat, kimya ve orman ürünleri üzerine sınırlı da olsa bazı sanayi tesisleri var; çoğu da Çerkessk ve Ust-Ceguta çevresinde. En önemli ürünler şeker, yün ve çimento. Tabii halk halâ asıl geleneksel meşgaleleri olan tarım ve hayvancılıkla meşgul. Özellikle küçükbaş hayvan ve at yetiştiriciliği en popüler alanlar.

7.3. 100 YEARS SINCE THE ESTABLISHMENT OF THE KABARDINO-BALKARIAN REPUBLIC WITHIN THE RUSSIAN FEDERATION

Zera Bakova,

Dr. in Philology, Professor, Nalchik, Kabardino-Balkaria, Russia

KABARDINO-BALKARIA REPUBLIC. A subject of the Russian Federation. Established as the Kabardian Autonomous Oblast on September 1, 1921. Since January 16, 1922 Kabardino-Balkarian Autonomous Oblast. On December 5, 1936 it was transformed into the Kabardino-Balkarian ASSR. Since 1992 Kabardino-Balkarian Republic.

The area is 12,5 thousand square kilometers. Its population is 869.7 thousand (2022). there are more than 107 nationalities. Most of its inhabitants are Kabardins (490,500), Russians (193,200) and Balkars (108,600). Apart from them, there are Azerbaijanis, Armenians, Belarusians, Greeks, Georgians, Dagestanis, Koreans, Meskhetian Turks, Ossetians, Poles, Ukrainians and many others living in Kabardino-Balkaria.

The Constitution of Kabardino-Balkarian Republic was adopted on September 1, 1997. The state languages of Kabardino-Balkaria are Russian Kabardian and Balkarian.

The capital of KBR is Nalchik, founded in 1818. There are 300 thousand inhabitants. Nalchik is a large cultural, scientific and industrial center, a resort city of All-Russia importance.

The highest executive body of state power is the Government of the Kabardino-Balkarian Republic. The highest official is the Head of the Kabardino-Balkarian Republic. According to the law of the republic, the head of Kabardino-Balkaria is elected by the parliament from candidates nominated by the president of Russia.

The centenary of the republic is a milestone in the development of the modern republic. For different peoples it is their home, and for ethnic peoples it is the place where they have been able to realize their centuries-old dreams of education, development of language and culture, and training of managerial personnel.

7.3. 100 YIL KABARDEY-BALKAR CUMHURİYETİ'NİN RUSYA FEDERASYONU BÜNYESİNDE KURULUŞUNUN YILDÖNÜMÜ

Zera Bakova,

Filoloji Doktoru, Profesör, Nalchik, Kabardino-Balkaria, Rusya Federasyonu

KABARDİNO-BALKARYA CUMHURİYETİ. Rusya Federasyonu'nun bir kurucu kuruluşu. Kabardin Özerk Oblastı olarak 1 Eylül 1921 tarihinde kurulmuştur. 16 Ocak 1922 tarihinde Kabardey-Balkar Özerk Oblastı. 5 Aralık 1936'da Kabardey-Balkar ÖSSC'ye dönüştürüldü. 1992'den beri Kabardey-Balkar Cumhuriyeti.

Yüzölçümü 12,5 bin kilometrekaredir. Nüfusu 869,7 bindir (2022). 107'den fazla millet vardır. Sakinlerinin çoğunluğunu Kabardeyler (490.500), Ruslar (193.200) ve Balkarlar (108.600)

oluşturmaktadır. Bunların dışında Azeriler, Ermeniler, Belaruslular, Yunanlılar, Gürcüler, Dağıstanlılar, Koreliler, Ahıska Türkleri, Osetler, Polonyalılar, Ukraynalılar ve diğerleri var.

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti Anayasası 1 Eylül 1997 tarihinde kabul edilmiştir. Kabardey-Balkar'ın devlet dilleri Rusça Kabardeyce ve Balkarcadır.

KBR'nin başkenti 1818 yılında kurulan Nalçik'tir. 300 bin nüfusu vardır. Nalçik önemli bir kültür, bilim ve sanayi merkezi ve ulusal öneme sahip bir tatil beldesidir.

En yüksek yürütme organı Kabardey-Balkar Cumhuriyeti Hükümetidir. En üst düzey yetkili Kabardey-Balkar Cumhuriyeti Başkanıdır. Yasaya göre Kabardey-Balkar başkanı, Rusya Devlet Başkanı tarafından önerilen adaylar arasından parlamento tarafından seçilmektedir.

Cumhuriyet'in yüzüncü yıldönümü, modern cumhuriyetin gelişiminde bir dönüm noktasıdır. Çeşitli halkları için burası onların evidir ve etnik halkları için burası, eğitim, dil ve kültür geliştirme ve yönetici personel yetiştirme gibi asırlık hayallerini gerçekleştirebildikleri yerdir.

7.3. КЪБР – 100 Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэр Урысей Федерациэм хэту (1922 – 2022) илъэси 100 ирокъу Бакъ Зерэ, филологие щіэныгъэхэм я доктор, профессор, Налшык къ., Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, УФ.

Къэбэрдей-Балъкъэрыр Урысей Федерациэм хыхъэ республикэщ. Ар фокладэм (сентябрым) и 1-м 1991 гъэм къэралыгъуэ хъуащ. **Налшык** къалэ *Къэбэрдей-Балъкъэрым и къалащхъэщ.*

Си къэпсалъэныгъэр теухуащ *ди щыиналъэм кыкыла лъэщыгъуэм*: Къэбэрдей-Балъкъэр автономииер кызыэрыунэхуам адыгэхэмрэ балъкъэрхэмрэ я гъащлэм щуубыда увыплэм, лъэпкъхэм я зыужьыныгъэм теухуауэ а Іуэхум къахузэІуиха Іэмалхэм, республикэм и къэралыгъуэр щызэфІэувэм къэхъуа зэхъуэкІыныгъэфІхэм, щіэныгъэншагъэр кызыэринэкІыу шэнхабзэ лъагэм зэрылъэлэсыфам. Урысейм и щыплэ нэхъ дахэ дьдэхэм ящыщ Къэбэрдей-Балъкъэрым мэкъумэш ІэнатІэмкІи, туризмэмкІи, нэгъуэщІ лъэныкъуэ куэдымкІи зэрызиужьам, нэгъуэщІхэми.

КъыщынэмыщІауэ, КъБР-м и къэралыгъуэр илъэси 100 зэрырикъур гъэлъэплэныр кызызэыгъэпэщыну федеральнэ комитетым программэшхуэ зэриубзыхуам. Къыхэзгъэщыщ мыри: 2018 гъэм Урысей Федерациэм и Президентым Іэ щідзащ 2022 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэр илъэси 100 зэрырикъур зэрагъэлъэплэным теухуа Указым. Іуэхугъуэ нэхъыщхъэхэр 2022 гъэм и фокладэм зэхэтынуащ. Программэм кызызэщлеубыдэ КъБР-м и махуэхэр Мэзкуу зэрыщекІуэкІынур, концертхэр, урысейпсо щіэныгъэ конференцхэр, турист фестивалхэр, щІалэгъуалэ этнографие зэІущІэ инхэр.

7.3. 100 ЛЕТ СО ДНЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СОСТАВЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Бакова Зера, доктор филологических наук, профессор, Нальчик, Кабардино-Балкария, Россия

КАБАРДИНО-БАЛКАРСКАЯ РЕСПУБЛИКА. Субъект Российской Федерации. Образована как Кабардинская автономная область 1 сентября 1921 года. С 16 января 1922 года Кабардино-

Балкарская автономная область. 5 декабря 1936 года преобразована в Кабардино-Балкарскую АССР. С 1992 года – Кабардино-Балкарская Республика.

Площадь 12, 5 тысяч квадратных километров. Население 869,7 тысяч человек (2022 год) – представители свыше 107 национальностей. Большую часть жителей республики составляют кабардинцы (490,5 тыс.), русские (193,2 тыс.), балкарцы (108,6 тыс.). Кроме них в Кабардино-Балкарии живут азербайджанцы, армяне, белорусы, греки, грузины, дагестанцы, корейцы, месхетинские турки, осетины, поляки, украинцы и многие др.

Конституция Кабардино-Балкарской Республики принята 1 сентября 1997 года. Государственными языками Кабардино-Балкарии являются русский кабардинский и балкарский.

Столица КБР – город Нальчик Он основан в 1818 году, проживает 300 тысяч человек. Нальчик – крупный культурный, научный и промышленный центр, город-курорт Всероссийского значения.

Высший исполнительный орган государственной власти – Правительство Кабардино-Балкарской Республики. Высшее должностное лицо – Глава Кабардино-Балкарской Республики. Согласно закону республики, глава КБР избирается парламентом из числа кандидатур, представленных президентом России.

Столетие республики – это определенная веха в развитии современной республики. Для различных народов она является родным домом, а для этнических народов – тем местом, где они смогли осуществить свои многовековые мечты об образовании, развитии языка и культуры, подготовке управленческих кадров.

Zera Bakova was born in the Russian Federation, in the village of Dugulubgey, Baksan district, Kabardino-Balkarian Republic.

She is a scholar-philologist and teacher. She is a literary critic.

Doctor of Philological Sciences and professor. She has trained more than 1,000 students and undergraduates in Kabardino-Circassian literature.

Her main areas of research: the current state of Kabardino-Circassian literature; literature of the Adyghe (Circassian) diaspora; history, language and culture of Kabardinians. She is the author of more than 200 scientific and scholarly-methodological works and publications.

Zera Bakova, Rusya Federasyonu, Kabardey-Balkar Cumhuriyeti, Baksan ilçesi, Dugulubgey köyünde doğdu.

Kendisi bir filoloji ve pedagoji uzmanıdır. Edebiyat bilgini.

Filoloji doktoru ve profesör. Kabardey-Çerkes edebiyatı konusunda 1000'den fazla öğrenci ve lisans öğrencisine eğitim verdi.

Başlıca araştırma alanları arasında Kabardey-Çerkes edebiyatının modern durumu; Adige (Çerkes) diasporası edebiyatı; Kabardeylerin tarihi, dili ve kültürü yer almaktadır. 200'ün üzerinde bilimsel ve eğitsel eser ve yayının yazarıdır.

Бакъ Зерэ - Филологие щіэныгъэхэм я доктор, профессор (егъэджаклуэ, литературэдж) БАКЪ Зерэ Хьэчим и пхьур Къэбэрдей-Балъкъэр республикэм (УФ) и Бахъсэн куйем хыхьэ Дыгулыбгъуей къуажэм къыщальхуащ.

Бакъ Зерэ 1994 гъэм щегъэжьауэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал Университетым хыхьэ адыгэбзэмрэ литературэмкІэ кафедрэм цылэжьащ. *АдыгэбзэмкІэ егъэджаклуэ куэд игъэхьэзыращ.* КъызэщІэпкъуэжмэ, Бакъ Зерэ адыгэбзэм хуеджэ студентхэм папщІэ, къапщтэмэ, дэтхэнэ адыгэми къыхуэшхьэпэну тхылъ пщІы бжыгъэ итхаш. Ахэр теухуащ адыгэ тхаклуэшхуэ-усаклуэшхуэхуэу КІыщокъуэ Алим, ЩоджэнцыкІу Алий, КІуащ БетІал, Налл Заур, Кхьуэлүфэ Хьэчим сымэ, нэгъуэшІхэми я ІэдакъэщІэкІхэм, иджырей литературэм и щытыкІэм, и щІэщыгъуэм, къыхыхьэ тхаклуэшІэхэм я зэфІэкІым.

Бакъ Зерэ «Хэку» зэгухьэныгъэм Тыркум, Истамбыл игъэкІуауэ щытащ абы щыІэ адыгэхэр бзэм хуригъэджэну. «Бахъчи Эвлер» («Жыг хадэхэр») зи фІэщыгъэ хасэм къекІуалІэхэр анэдэлъхубзэм дригъэхьэхащ, Хэку-анэм дежкІэ къигъэхъуэпсащ. ИкІи къэкІуахэщ ахэр Хэкум, къытрагъэзащ - гъуэгу хашащ.

БАКОВА Зера, родилась в Российской Федерации, в селе Дугулубгей Баксанского района, Кабардино-Балкарской Республики.

Учёный-филолог, педагог. Литературовед.

Доктор филологических наук, профессор. Подготовила свыше 1000 студентов и магистрантов по специальности «Кабардино-черкесская литература».

Основные направления научно-исследовательской деятельности: современное состояние кабардино-черкесской литературы; литература адыгской (черкесской) диаспоры; история, язык, культура кабардинцев. Автор более 200 научных и учебно-методических трудов и публикаций.

7.4. The Republic of Abkhazia

İlhan Kıymet, President of Duzce Abkhaz Cultural Association, TR

Geographical location and Climate:

Abkhazia is a country with a **240 km** coast in the east of the Black Sea which has an area of **8700 km²** and a semi-tropical climate.

Its capital is **Sukhumi**, other cities are Gagra, Gudauta, Gulripsh, Oçamçira, Tkuarchal and Gal.

Population: 255.000 (Abkhaz, Russians, Armenians, Migrels, Greeks)

The Form of government: Presidential Republic

Currency: Russian Ruble

Official Language: **Abkhazian** (great importance is attached to the preservation of mother tongues and cultures, ethnic peoples receive secondary education in their own language.)

Livelihoods: Tourism, agriculture, mining, winemaking, seafood and food,

Lakes: Ritsa, İnkıt, Amtkeal, Sihına,

Rivers: Psou, Bzip, Kudrı, Kelasur, Gumista,

Caves: Afon, Senjnaya, Krubera,

Botanical gardens, Anakopia castle, nature is very precious.

History: Abkhazia and the Abkhazian People: It dates back thousands of years before Christ (BC). They are the **autochthonous people** of Abkhazia.

Abkhazians lived as the Roman-Byzantine colonisation between the 1st and 6th centuries after Christ (AC).

In 730, the Abkhaz Kingdom was established, followed by the **Leon** and **Bagrat Dynasties**.

In 978, Abkhaz-Kartvel Kingdom was established and continued with the reign of **Bagrat II**.

The Abkhazians continued to exist in the region for hundreds of years by enduring the attacks and invasions of the **Goths, Persians, Mongols, Arabs, Genoese and Byzantine**.

The accession of Abkhazia to the USSR on **March 31, 1921**.

In 1931, without the will of the people, its status was lowered and it was connected to Georgia,

In 1936, the leader of the Abkhazian SSR, Nester LAKOBA, was poisoned in Tbilisi,

Between 1937-1952, The murder of Abkhaz leaders and intellectuals of Georgia, the change of demographic structure, the conversion of Abkhaz schools to Georgian schools, **On July 23, 1992**,

the Abkhazian Parliament's "**SOVEREIGN**" decision, The visit of the President of Abkhazia **Vladislav Ardzinba** to Turkey on July 24, 1992.

Georgia's invasion and occupation of Abkhazia on **August 14, 1992**. The beginning of the resistance of the people of Abkhazia, together with the volunteers from the brotherly North Caucasian republics and diasporas,

The liberation of Abkhazia from the invaders on **September 30, 1993**,

On August 26, 2008, the independence of Abkhazia was recognized by Russia and later by many states.

The Republic of Abkhazia continues to exist as an independent state in the region.

7.4. Abhazya Cumhuriyeti

İlhan Kıymet, Düzce Abhaz Kültür Derneği Başkanı, TR

Coğrafi Konum ve İklim:

Abhazya, Karadeniz'in doğunda ve **240** Km. sahile sahip, **8700** km²'dir.

Yarı tropikal bir iklime sahiptir.

Başkenti **Sukhum**, şehirleri Gagra, **Gudauta**, Gulripş, **Oçamçira**, Tkuarçal ve **Gal**.

Nüfusu: 255.000 (Abhazlar, Ruslar Ermeniler, Migreller, Rumlar)

Cumhuriyetle Yönetilir.

Para Birimi : Rus Rublesi

Resmi Dili : **Abhazca** (anadil ve kültürlerin korunmasına çok önem verilir, etnik halklar orta öğrenimlerini kendi dilleri ile yapmaktalar.

Geçim Kaynakları : Turizm, tarım, madencilik, şarapçılık, deniz ürünleri ve gıda,

Gölleri: Ritsa, İnkit, Amtkeal, Sihına,

Nehirleri: Psou, Bzıp, Kudrı, Kelasur, Gumista,

Mağaralar: Afon, Senjnaya, Krubera,

Botanik bahçeler ve Anakopia kalesi,

Doğaya çok önem verilir.

Tarihçesi: Abhazya ve Abhaz Halkı: Milattan Önce (M.Ö.) binlerce yıl öncesine dayanır. Abhazya'nın **otokton** halkıdır.

Abhazlar, milattan sonra **(M.S.) I. ve VI.** Yüzyılları arasında Roma-Bizans kolonizasyonu,

730 yılında **Abhaz Krallığın** kurulması **Leon** ve **Bagrat** Hanedanlığı,

978 Abhaz-Kartvel Krallığı'nın kurulması. **2. Bagrat** hükümdarlığı.

Got, Pers, Moğal, Arap, Cenevizlileri ve Bizans saldırı ve istilalarına göğüs geren Abhazlar, yüzlerce yıl bölgede varlığını sürdürdü.

31 Mart 1921'de Abhazya'nın SSCB katılımı,

1931 yılında halkın iradesi ve istemi dışında statüsü düşürülerek Gürcistan'a bağlanması,

1936'da Abhazya SSC'nin lideri **Nester LAKOBA'NIN** Tiflis'de zehirlenerek öldürülmesi,

1937-1952 Yılları arası Gürcistan'ın Abhaz liderleri ve aydınların öldürülmesi, demografik yapının değiştirilmesi, Abhaz okulların Gürcü okullarına dönüştürülmesi,

23 Temmuz 1992'de Abhazya Parlamentosu'nun **"EGEMENLİK"** kararı,

24 Temmuz 1992'de Abhazya Devlet Başkanı **Vladislav Ardzinba'nın** Türkiye ziyareti.

14 Ağustos 1992'de Gürcistan'ın Abhazya'ya saldırması ve işgali. Abhazya halkı, kardeş Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerinden ve diasporalardan gelen gönüllülerle birlikte direnişin başlatılması,

30 Eylül 1993'de Abhazya'yı işgalcilerden kurtarılması,

26 Ağustos 2008'de Abhazya'nın bağımsızlığını Rusya'nın tanıması ve daha sonraları da birçok devlet tarafından tanınmıştır.

Abhazya Cumhuriyeti, bölgede bağımsız bir devlet olarak varlığını sürmektedir.

7.4. АБХЪАЗИЯ РЕСПУБЛИКЭР

(Куазбэ) Кыймэт Илхъан, Дюздже Абхъаз щэнхабзэ хасэм и тхэмадэ

Щыгъурыфэм здытетыр икли и жьыуэпсыр (климатыр):

Абхъазиер Хыфыцэм и къуэкыпэбгъум Іусщ, хы гъунэ км **240** илэщ, зэбгъузенатэу и инагъыр км² **8700-щ.**

И жьыуэпсыр ныкъуэ-тропикалщ.

И къалашхъэр **Сыхъум**, и къалэхэр **Гагрэ, Гудаутэ, Гулрыпш, Очемчирэ, Ткъуарчал** икли **Гъальщ.**

И цыхушхъэ бжыгъэр: 255.000-щ. (Абхъаз, урыс, ермэл, мигрел, урым зэхэсхэщ).

Республикэ щыклэу зэрагъаклэр.

И ахъшэр: урыс рублейщ.

И къралыбээр: Абхъазыбээц (анэдэлхубээр икИ щэнхабээхэр хьумэным гулгытэшхуэ щыхуащыр, этничекэ лъэпкъхэм курыт еджаплэр езым ябзэкIэ щаджыжыр).

Зыхэпсэукихэр: Туризмэр, мэкъу-мэш Iуэхухэр, щыщIагъ минералхэр, шагьыр щыин-щэныр, хыхэкI пкыгыгуэхэр икИ нэгъуэщI шхыныгуэхэр, гуэмылапхэхэр.

И хыкьумэхэр (озерэ): Рица, Инкит, Амткеал, Сыхына,

И пысежэххэр: Псо, Бзып, Кудри, Келасур, Гумыстэ,

И бгъуэнщIагъхэр: Афон, Сенжная, Крубера,

И ботанисечкэ хадэхэр икИ **Анакопия** быдаплэр,

Щыгуэпсым (природэм) мэхьэнэшхуэ щыхуащыр.

И тхыдэ кIэщыр: Абхъазиер икИ абхъаз лъэпкъыр: Хысэ Ипэ илъэс мин бжыгъэхэм носыр. Абхъазхэр Абхъазием и щыдэхуэ лъэпкъщ.

Абхъазхэр, ди эрэ I-VI лIэщыгыгуэхэм Рим-Византием я колониет,

730 гъэм **Абхъаз пащтыхыгыгуэ** яхуэ, **Леон** икИ **Багърат** пщыгыгуэхэм я тетыгуэщ,

978 гъэм Абхъаз-Картвел пащтыхыгыгуэр яхуэ. **2-нэ Багърат** и тетыгуэщ.

Гот, перс, монгол, хьэрып, генуиз икИ византпние кьэбгъэрыкIуэныгъэхэм пыщIэува абхъазхэр илъэси 100 бжыгъэкIэ а щыплIэм щыщафIэпсэуаш.

1921 гъэм **гъатхапэм** и **31-нэ** махуэм Абхъазиер СССР-м хыхьаш,

1931 гъэм лъэпкъым имыдэ пэтми лъэщыгъэкIэ и статусыр кърагъэхуэхри Грузием ирапхаш,

1936 гъэм Абхъазие ССР-м и президенту **Лакоба Нестер** Тбилиси деж шхъухь (шэнаут) кыщыIурадзэри цагъэлIаш.

1937-1952 илъэххэм Грузием абхъаз лыщхьэхэр, цыху кьэушахэр иригъэукIаш, демографиер зэрахуэкIаш, абхъаз еджаплэхэр Грузин еджаплэуэ яхуэжаш,

1992 гъэм **бэдзэуэгъуэм** и **23-нэм** Абхъазие парламентом езым и **щыим щытепщэжу (суверенитет)** унафэ кыщташ,

1992 гъэм **бэдзэуэгъуэм** и **24-нэм** Абхъазие къралым и президнт **Ардзынбэ Владислав** Тыркуейм кьэкIуаш.

1992 гъэм **шыщхьэIум** и **14-м** Грузиер Абхъазием кьэбгъэрыкIуаш, кыизэуну кытезэрыхьаш. Ауэ Абхъаз лъэпкъыр пыщIэуващ и кьуэш Ищхьэрэ Къафкъас республикэхэми диаспорэхэми кьарыкIа гухуэщIэзэуакIуэхэр игъусэуэ,

1993 гъэм **фокIадэм** и **30-м** Абхъазиер кытезэрыхьахэм кыIэщIахыжаш,

2008 гъэм **шыщхьэIум** и **26-нэм** Абхъазием и щхьэхуитыныгъэр Урысейм идаш икИ абы кыкIэлъыкIуэуэ нэгъуэщI кърал куэдми ядаш.

Абхъазие Республикэр а щыналъэм зы кърал щхьэхуитуэ щопсэур.

7.4. Республика Абхазия - Abhazya'nın Kisa Tarihi Rusca

Составил: Ильхан Козба, председатель общества г.Дюздже

География, Место нахождения, Климат

Абхазия расположено на побережье Черного моря. Побережье 240 км. Площадь 8700км/2. Климат субтропический.

Столица: Сухум

Города: Гагра, Пицунда, Гудаута, Афон, Сухум, Гулрыпш, Очамчыра, Ткуарчал, Гал,

Население: 255000 (Абхазы, Русские, Армяне, Менгрелы, Греки.

Валютная единица: Рубль.

Государственный язык: Абхазский (Языку и культуре предается большое значение. Начальное обучение преподается на радном языке)

Средства к существованию: Туризм, Земледелие, Горное дело, Виноводствао, Морские изделия, Пищеводство.

Озера: Рица, Ауадхара, Мзы, Кудры, Амтквал.

Реки: Псоу, Бзып, Кудры, Келасур, Гумыста.

Пещеры: Афон, Абрсквал.

Достопримечательности: Ботанический сад, Анакопийская крепость, Пицундский храм, н Афонский монастырь

История: Абхазия и Абхазский народ: Абхазы с дольнейших времен проживают на территории Абхазии. В1 -6 веках н .э была колонией Римской Византии.

В 730 г Абхазия существовало под управлением Леона и Баграта. В 978 г образовалось Абхазо- Грузинское царство.

Многие годы ,воевали с готами, персами ,монголами, арабами, византийцами.

31 марта 1921 г Абхазия входит в состав СССР

В 1931 г Абхазию присоединили к Грузии.

В1936г лидер Абхазии Нестора Лакоба ,отравили в Тбилиси.

В 1937- 1952 годы политика Грузии, истребление Абхазских лидеров и ученых, изменение демографии, все абхазские школы перевести на грузинский язык.

23 июля 1992 г. Решение парламента: Независимость Абхазии. 24 июля 1992г- Посещение Турции президентом Абхазии Владислава Ардзинба.

14 августа 1992г- нападение Грузии войной на Абхазию.

Сопротивление Абхазского народа против врага с братьями Северного Кавказа и Турции.

30 сентября- Освобождение Абхазии от Грузинских оккупнтов.

26 августа 2008 г-Независимость Абхазии с признанием России и других зарубежных стран.

Абхазия существует и будет существовать как независимое государство.

7.4. Аҭсны Аҳәынҭқарра - Abhazya'nın Kısa Tarihi Abhazca

Еиқәиршәеит Ильхан Кәазба, Диузцъетәи акультуратә хеилак аиҳабы

Агеография. Иахьыкоу атыҭ. Аҳауа.

Аҭсны амшын еиқәа ахықәан ишьтоуп. Амшын еиқәа 240 км. ацанак'уеит. Ацакыра 8760 км. Асубтропикатә ҳауа амоуп.

Ахтны қалақь: Аҭәа.

Аҭсны ақалақьқәа: Гагра, Пицунда, Гәдауҭа, Афон ҭыц, Аҭәа,

Гәлрыҭшь, Очамчыра, Ткәарчал, Гал

Ажәлар рхыҭхьазара 255000 (аҭсуаа, аурысцәа аерманқәа (ашәамахь) агырцәа, абырзенқәа.

Аҭара, аныхтә: Аурыс иҭара-рубль.

Аҳәынҭқарратә бызшәа: Аҭсшәа (абызшәеи, акультуреи ацак ду амоуп. Алагаратә классқәа хатәы бызшәала ирцоит. Рхы зланыкәрго: Атуризм, ақытанхамәа, аметалургия, аҭы, аарыхра, амшын усқәа, афатә

Азтәақәа: Ритца, Мзы, Кәдры, Амткәал.

Азиасқәа: ҭсоу, Бзыҭ, Кәыдры, Гәымста.

Аҳаҭқәа: Афонтәи аҳаҭы, Абраскыҭ.

Атыҭ чыдарақәа: Аботаникатә баҳча, Анаҭәаҭиатәи абаа.

Аҭоурых: Аҭсни, аҭсуа жәлари. Аҭсуаа жәйтәнатә аахыс Аҭсны иқәынхоит. Хара хәра анықала ашьтахь ашәышықәсқәа рзы Рим- Византиа иакалониан

730ш. Леони Баграти ахра шықәдыргылеит.

978 ш. Аҕсуа Ақыртҕа ахра шыақәгылеит аҕбатәи Баграт ихәынтқаррала.

Шықәсы рацәала-аготцәа, аперсцәа(ацъамцәа) Аманголцәа, араҕцәа ирҕагылан еибашыуан. Хәажәкыра мза 31 1921 ш. Аҕсны Урыстәыла иадырцеит.

1931 ш.ажәлар рдырра аламкәа азакәан еилаганы Аҕсны Қырттәыла иадырцеит. 1936 ш. Аҕсны ахада Нестор Лакоба Қарт ашхам итаны дыршыуеит. 1937-1952 аш.Аҕсны аиҳабацәеи ацарауааи рықәхра. Адемография аилагара, аҕсуа школқәа аркны ақыртшәа мыччыла ыртцара.

Ғхынҕәы мза 23 1992 ш. Аҕсны апарламент "Ахыҕшымра азбара"

Ғхынҕәы мза 24 1992 ш. Аҕсны ахада Владислав Арзынба Ғырқәтәыла иаара.

Нанхәа 14 1992ш.рзы Қырттәыла Аҕсны ақәлара. Аҕсны жәлари Нхытц-Кавказтәи хашыцәеи, хдиаспорей аҕа иҕагылан рықәҕара.

Цәыбрра мза 30 аҕа хәымга иқәцара.

Нанхәа мза 26 2008 ш. Аҕсны ахыҕшымра Урыстәыла азхатцара. Убри ашытахыҕы акыр атәым хәынтқаррақәагы рызхатцара. Иахыа Аҕсынтәыла ихыҕшымму хәынтқарраны имәасуеит.

İlhan KIYMET

Born in 1958 in Düzce, he is of Abkhaz origin, from the KUAZBA family
After graduating from Düzce Industrial Vocational High School and serving in the military, he started working for Hürriyet Newspaper in 1982 and retired in 2001.

Services to our community: 2001-2005 Istanbul Caucasus-Abkhazia Cultural Association Presidency,

2003-2017 Deputy Chairman of the World Abkhaz Abazin Congress and member of the Caucasus-Abkhazia Solidarity Committee,

2003 Founding member of the Federation of Caucasian Associations and (2003-2007) two terms board member.

Since 2009 member of Presidency of Duzce Abkhaz Cultural Association and since 2010 Founding and temporary member of the Federation of Abkhaz Associations

He is married and has one daughter.

İlhan KIYMET, 1958 Yılında Düzce doğumlu, Abhaz kökenli, KUAZBA sülalesindedir.

Düzce Endüstri Meslek Lisesinden mezun olduktan ve askerlik görevinden sonra 1982 Yılında Hürriyet Gazetesinde çalışmaya başlamış ve 2001 yılında emekli olmuştur.

Toplumumuza hizmetleri: 2001-2005 İstanbul Kafkas-Abhazya Kültür Derneği Başkanlığı,

2003-2017 Dünya Abhaz Abazin Kongresi Başkan Yrd.

Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi Üyeliği, 2003 Kafkas Dernekleri Federasyonu Kurucu üyesi ve (2003-2007) 2 dönem yönetim kurulu üyeliği, 2009' den bu yana. Düzce Abhaz Kültür Derneği Başkanlığı, 2010 Abhaz Dernekleri Federasyonu kurucu ve geçici yönetim kurulu üyesi
Evli ve 1 kız çocuğu babası.

Къыймэт Илхъан, 1958 гъэм Дюздже къалэм къыщальхуаш. Абхъаз Куазбэ унагъуэм щыщщ. Дюздже Индустриалнэ дицейр къиухщ, дзэ къулыкъур зэфигъэкIри 1982 гъэм Хьурриет (Щхъэхуитыныгъэ) гъуазэтым лэжьэн щыщIидзащ. 2001 гъэми гуащIэхуэгъафIэу (пенсиеу) хэКыжаш.

Ди жылагъуэм хуилэжьахэр: 2001-2005 илъэсхэм Истэмбыл Къафкъас-Абхъаз ЩIэнхабзэ Хасэм и тхьамэдащ, 2003-2017 илъэсхэм Дунейпсо Абхъаз Абэзин Конгрессым и тхьамэдэ къуэдзэу щытащ.

Къафкъас-Абхъазие Зеделэжныгъэ Комитетми хэтащ. 2003 гъэм Къафкъас Хасэхэм я федерацэр зыхуахэм ящыщщ икIи (2003-2007) илъэсхэм пIалъи 2-кIэ и хасашхьэм хэтащ, 2009 гъэм къыщыщIэдзауэ Дюздже Абхъаз ЩIэнхабзэ Хасэм и тхьамэдэщ, 2010 гэм Абхъаз хасэхэм я федерацэ зыхуахэм икIи абы и япэ хасашхьэхэтхэм ящыщщ.

Унагъуэ илэщ, зы пщащэ и адэщ.

7.5. The Republic of South Ossetia

Burhan Canpolat, Financial Advisor and Representative of South Ossetia to Turkey, TR

The Republic of South Ossetia is located in the middle of the Caucasus, south of the Caucasus Mountains. To the north is Russia, which also includes North Ossetia. Other sides are surrounded by Georgian territory.

Alans, the ancestors of the Ossetians, were a powerful state from the 9th century to the 13th century. The Alan State was destroyed after the Mongol invasion. The people of the area retreated to the mountains and deep valleys and established settlements here. In 1801, South Ossetia was attached to the Russian tsarism. After the October Revolution, the attempts of the Ossetians to establish an independent region were bloodily suppressed by the Georgian army forces. 5000 people were killed, more than 13000 people died as a result of starvation and disease.

With the occupation of Georgia by the Red Army in 1921, the Georgian Soviet Socialist Republic was established and in April 1921 the South Ossetian Autonomous Region was established. It became the South Ossetian Autonomous Region in 1922. With the dissolution of the Soviet Union in 1992, the Independent Republic of South Ossetia was established. After this date, the Georgian attacks resumed. 2008 On August 8, the Georgian Army launched an attack on South Ossetia with heavy weapons and planes.

With the help of Russia, the Georgian forces were repelled. About 2000 people lost their lives in this war. The capital city of Tskhinvali was bombarded and turned into an imaginary city.

The independence of South Ossetia was recognized by the Russian federation on August 26, 2008. Later, it was recognized by Venezuela, Nicaragua, Nauru, Tuvalu and finally Syria.

With the 2017 referendum, the name of the State was changed to the State of South Ossetia Alania. It is a republic governed by a semi-presidential system. Its official languages are Ossetian and Russian.

The capital city is Tshinval. Other settlements in Java, Leningori and Znauri

Its area is 3900 square kilometers and its population is 53000. The north of South Ossetia is surrounded by high mountains and plateaus. The south is flat areas. The highest point of the country is Halatsa Hill, which is 3938 m high.

A harsh climate with snowfall prevails in the mountainous region, and a temperate and humid climate prevails in the plains.

It has four streams and two large lakes. Its important rivers are Big and small Lihavi, Leyhura and Mecuda. Its lakes are Kelistba and Ert Codur.

There are many types of wild animals in the region where the wildlife is alive.

Machinery industry and timber production are developed in Tshinvali. There are factories produce textile, canned food, beer and dairy products, food industry and ready-made garments.

The production of grains such as wheat, barley and corn has an important place in agricultural production. In addition, sugar beet, vegetables and potatoes are planted. Fruit growing and viticulture are also important. Irrigated agriculture has developed.

Cattle and cattle are bred in rich pastures.

7.5. Güney Osetya Cumhuriyeti

Burhan Canpolat, Mali Müşavir, Güney Osetya Türkiye Temsilcisi, TR

Güney Osetya Cumhuriyeti, Kafkasya'nın tam orta bölümünde Kafkas Dağlarının güneyinde yer almaktadır. Kuzeyinde, Kuzey Osetyanın da bulunduğu Rusya diğer yanları ise Gürcistan toprakları ile çevrilmiş durumdadır

Osetlerin ataları olan Alanlar 9.yy.dan 13.yy.a kadar güçlü bir devlet idi.Alan Devleti Moğol istilası sonrasında yıkıldı.Alan halkı dağlara ve derin vadiler çekilerek buralarda yerleşim yerleri kurdular.Çoğunluğu da Kafkas dağlarının güney kısımlarına bu günkü Güney Osetya topraklarına yerleştiler.1801 yılında Güney Osetya Rus çarlığına bağlandı.Ekim Devrimi sonrasında Osetlerin bağımsız bir bölge kurma girişimleri Gürcü ordu güçleri tarafından kanlı şekilde bastırıldı.5000 kişi öldürüldü,13000 de fazla insan açlık ve hastalık sonucu öldü.

1921 Kızıl Ordu'nun Gürcistanı işgaliyle Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu ve Nisan 1921 de Güney Osetya Otonom Bölgesi kuruldu.1922 yılında Güney Osetya Özerk Bölgesi oldu.1992 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Bağımsız Güney Osetya Cumhuriyeti kuruldu.Bu tarihten sonra Gürcü saldırıları yeniden başladı.2008 yılı 8 ağustosunda Gürcü Ordusu Güney Osetya'ya ağır silahlar ve uçaklar la saldırı başlattı.

Rusya'nın da yardımıyla Gürcü güçleri geri püskürtüldüler.Bu savaşta da 2000 kadar insan hayatını kaybetti.Başkent Tshinvali bombarduman edilerek hayali şehir haline getirildi.

Güney Osetyanın 26 Ağustos 2008 tarihinde Rusya federasyonu tarafından bağımsızlığı tanındı.Daha sonraki dönemlerde Venezuela,Nikaragua,Nauru,Tuvalu ve son olarak da Suriye tarafından tanındı.

2017 referandumu ile Devletin ismi Güney Osetya Alania Devleti olarak değiştirilmiştir.Yarı başkanlık sistemi ile yönetilen bir cumhuriyettir.Resmi dili Osetçe ve Rusçadır.

Başşehir Tshinval'dir. Diğer yerleşim yerleri Java,Leningori ve Znauri

Yüzölçümü 3900 km2 kare olup nüfusu 53000 dir. Güney Osetya'nın kuzeyi yüksek dağlar ve platolarla çevrilidir.Güneyi ise düzlük alanlardır.Ülkenin en yüksek yeri 3938 m.yüksekliğindeki Halatsa tepesi dir.

Dağlık bölgede kar yağışlı sert bir iklim,düzlüklerde ise ılıman ve rutubetli bir iklim hakimdir.

Dört akarsuyu ve iki büyük gölü vardır. Önemli akarsuları, Büyük ve Küçük Lihavi,Leyhura, Mecuda'dır.Gölleri ise Kelistba ile Ert Codur'dur.

Yaban hayatı canlı olan bölgede birçok yabani hayvan çeşidi vardır.

Tshinvali'de makine üretimi sanayi ve kereste üretimi gelişmiştir. Konserve, bira ve süt ürünleri gıda sanayi, konfeksiyon ürünleri üreten tekstil fabrikası vardır.

Tarımsal üretimde buğday, arpa, mısır gibi tahılların üretimi önemli yer tutar. Ayrıca şeker pancarı, sebze ve patates ekilir. Meyvecilik ve bağcılık da önemlidir. Sulu tarım gelişmiştir.

Zengin otlaklarında büyük ve küçükbaş hayvan besiciliği yapılır.

7.5. Дыгъэфлэбгъу Осетия-Алания къралыр

Джанполат Бурхан

Дыгъэфлэбгъу Осетия Республикэр Къафкъасием и курукупсэм - Къафкъас йуашхъэ зэрылыгъэм я дыгъэфлэбгъум (югым) шыщытщ. И дыгъэдэбгъумкӀэ (ишхъэрэклӀэ) Ишхъэрэ Осетияри зыхэт Урысейр кыщытщи, адрей бгъу псомкӀи Грузие щыналъэмкӀэ кӀэхухъащ.

Осетхэм я адэшхуэ пӀащӀуэ Аланхэр 9-13-нэ лӀэщӀэгъухэм кӀэрал лӀэщӀу шытащ. Алан кӀэралыр лӀэлъэжащ Монголхэр кыщэбгъэрыкӀуэм. Алан жылагъуэр йуашхъэ лӀагэхэм, кӀуэкӀий кӀуухэм лӀпхъуэри абдежхэм псӀупӀэхэр шаухуащ. Я нэхъыбэри Къафкъас йуашхъэхэм я дыгъэфлэбгъукӀэ иджырей Дыгъэфлэбгъу Осетия щыналъэм шыувылащ. 1801 гӀэм Дыгъэфлэбгъу Осетиям Урысей царствэм зрипхащ. ЖӀепуэгъуэ революцэм и ужькӀэ Осетхэм республикӀэ щхъэхуит яухуэну кӀрагъэжъа зӀщӀэхъейныгъэр Грузие дзэшхуэхэм лӀцӀэрэ лӀыпсрӀкӀэ ирагъэтлысыкӀлащ. Цыыху 5000 яукӀлащ, 13000-м щигъури гъаблэрэ узыфӀэхэм ирагъэллыкӀлащ.

1921 гӀэм дзӀплъыжъым Грузиер кыщищтӀэм Грузие ССР-р яухуащ. Абы хӀтӀу 1921 гӀэм мӀллӀхуэгъуэ мазэм Дыгъэфлэбгъу Осетия Автоном Областыр яухуащ. ... 1992 гӀэм Совет кӀэралыр лӀэлъэжа нӀужь Дыгъэфлэбгъу Осетия РеспубликӀэ Щхъэхуитыр яухуащ. Абы иужькӀэ Грузия кӀебгъэрыкӀуэныгъэхэр аргуэру щидзӀжащ. 2008 гӀэм шыщхъӀу мазэм и 8-м Грузием и дзэшхуэр Дыгъэфлэбгъу Осетиям лӀцӀэ лӀэщ хӀэлъэхэмкӀэ кхъухълтӀатӀэхэмкӀэ кытӀезӀрыхъащ.

Урысейм и дӀӀэпыкӀуныгъӀкӀэ Грузин кӀарухэр ирагъӀкӀэбзыкӀлащ. А зауэм цыыху 2000 хуэдиз хӀкӀуэдащ. КӀалэ нэхъыщхъӀу Цинвали кытрапхъа бомбхэмкӀэ зӀтракӀутащ.

Дыгъэфлэбгъу Осетияр 2008 гӀэм шыщхъӀуэм и 26-нэ махуэм Урысей федерацэм кӀэрал щхъэхуитӀу кылытащ. Абы кыкӀӀэлъыкӀуэуэ Венезуелла, Никарагуа, Науру, Тууалу икӀи яужьрейуэ СириемӀи кӀалытащ.

2017 гӀэм ирагъӀкӀуэклӀа референдумымкӀэ Дыгъэфлэбгъу Осетия Алания кӀэралу зӀрахъуӀкӀлащ. Президент-Парламент системӀэ зӀхӀткӀэ зӀрагъӀкӀуэ республикӀэщ. И кӀэралыбзӀэр осетыбзӀэмрӀэ урысыбзӀэмрӀэщ.

И кӀалэ нэхъыщхъӀэр Цинвалищ. Адрей и псӀупӀэхэри Жава, Ленингори, Знаури.

ЗӀбгъузӀнатӀуэ и щыналъӀэр км² 3900, и цыыхушхъӀэ бжыгъэр 53.000-щ. Дыгъэфлэбгъу Осетиям и ишхъэрэ лӀэныкӀуэр йуашхъэ лӀагэхэмрӀэ тафӀэхэмкӀэ кӀэхухъащ. И Дыгъэфлэбгъур губгъуэщ. КӀэралым и щыплӀэ нэхъ лӀагӀэр м.3938 зи лӀагагъ ХӀӀаластӀэ бжӀӀӀӀэр аращ.

Іуашхьэ-бгылгъэхэм уэсышхуэ кыщосыр икІи щыІэ дьдэщ ауэ и щыІэ нэхъ лъахъшэхэр псыІэщ, мыхуабэ-мышыІэщ.

Псыежэхи 4-рэ хыкъуми 2-рэ (озерэ) иІэщ. Псыежэххэр Лихъави ин, Лихъави цыкІу, Лейхурэ, Мэджудэщ. И хыкъумэхэр Келистба икІи Эрт Джодурщ.

ЩыІлэр хьэкІэкхуэкІэ псэупІэщи, хьэкІэкхуэкІэ зэмылІэужьыгъуэ куэд щопсэур.

Цинвалим машинэ кыщыщІагъэкІу индусртие иІэщ, мээ-пхъэхэкІхэмкІи зиужьащ. Концерв, хьэпс (пиво) икІи гъэшхэкІ шхыныгъуэхэм теухуа индустриейи щыгъын-фацэ дэр-бзэр кыщ-фабрикэхэри иІэщ.

Мэкъу-мэшымкІэ гүэдз, хьэ, нэртыху хуэдэ къэкІыгъэхэр и куэдщ. КъищынэмышыІауэ, фошыгъу жэгүндэ, хадэхэкІхэр, кІэртІоф къагъэкІыр. Пхъэшхьэ-мышхьэ жыг хадэ гъэкІынми щыІлэфІ щіІэщ. ПсыщІэгъэІадэ и куэдщ.

Къущхьэхъу, хъупІэ инхэм Іэщи, мэл-бжэни щахъур.

BURHAN KANPOLAT

Burhan Canpolat, from the Xoşi dynasty of Asetin, was born in the village of Kahvepinar in the town of Şarkışla in Sivas province in 1950. He is the fourth of the five children of Asetin's father Yunus and Chechen mother Aminet.

He learned his mother tongue and culture in a family environment. He strengthened his language and culture in a pure Asetin village, Kahvepinar. In 1956, his family migrated to Sivas. He completed his primary, secondary and high school education in Sivas.

He started to study at the Faculty of Economics of Istanbul University in 1969. He graduated in 1973 and started to work as an accountant. During this period, there was a Caucasian nationalism movement in Istanbul, so he became a regular of the Istanbul Caucasian Cultural Association. He developed his national consciousness in the association, which served as an academy at that time. He was in the youth branch of the association between 1971-1972. He started to correspond with Ossetia. He continued to correspond even during the junta period of 1971. He brought books, newspapers, and magazines from Ossetia, learned to read and write in his mother tongue, and improved his language. Poems, which he translated from Ossetian, were published in the North Caucasus Magazine. He translated Ashex Tokati's dramatic story "The place of everything and our traditions" into Turkish. This story was published in the Caucasian Stories Anthology.

In 1973, he married Güneş Tan, the daughter of the Nehuş family of Kabardian descent. He fathered three sons. In 2020, he lost his middle son Uğur due to cancer.

In 1989, together with Remzi Yıldırım and a group of Asetin youth, he became the founder of the Alan Culture and Aid Foundation. He was in the management of the foundation for many years. He became the chairman of the board of directors in 1994. During his management, he started important relations with Ossetia.

In 1996-97, he worked in the Caucasian Abkhazia Solidarity Committee as the representative of the Alan Foundation.

He was awarded with South Ossetian citizenship and passport in 2007. He was awarded the State badge of Friendship of South Ossetia in 2014, and at the 25th Anniversary the Republic of South Ossetia awarded with State badge in 2015. In January 2022, he was appointed as the Plenipotentiary Representative of South Ossetia to Turkey and is still carrying out this duty. He continues his working life as a Financial Advisor.

BURHAN KANPOLAT, Asetinlerin Xoşı sülalesinden Burhan Canpolat 1950 yılında Sivas ili Şarkışla ilçesi Kahvepınar köyünde doğdu.Asetin Baba Yunus ve Çeçen anne Aminet'in beş evladından dördüncüsüdür.

Ana dilini ve kültürünü aile ortamında öğrendi.Saf bir Asetin köyü Kahvepınar'da dil ve kültürünü pekiştirdi.1956 yılında ailesi Sivas'a göç etti.İlk,orta ve lise tahsilini Sivas'ta tamamladı.

1969 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde öğrenim görmeye başladı.1973 yılında mezun olup muhasebeci olarak çalışmaya başlandı.Bu dönemde İstanbul'da Kafkas milliyetçiliği akımı vardı bu sayede İstanbul Kafkas Kültür Derneğinin müdavimi oldu.O dönem bir akademi fonksiyonu gören dernekte milli bilincini geliştirdi.1971-72 yıllarında derneğin gençlik kolunda çalıştı.Osetya ile mektuplaşmaya başladı 1971 yılı cunta döneminde bile yazışmaya devam etti.Osetya'dan kitap,gazete.ve dergi getirtilip anadilinde okuma ve yazma öğrenip dilini geliştirdi.Osetçe'den çevirdiği şiirleri Kuzey Kafkasya Dergisinde yayınlandı.Oset yazar Aşex Tokati'nin "Her şeyin sırası ve geleneklerimiz" adlı dramatik hikayesini Türkçeye çevirdi.Bu hikaye Kafkas Hikayeleri Antolojisinde yayınlandı.

1973 yılında Kabartey soyundan Nehuş ailesinin kızı Güneş Tan ile evlendi.Üç erkek evlat babası oldu.2020 yılında ortanca oğlu Uğur'u kanser hastalığı nedeniyle kaybetti.

1989 yılında Remzi Yıldırım ve bir grup Asetin gençlerle birlikte Alan Kültür ve Yardım Vakfı'nın kurucusu oldu.Uzun yıllar vakıf yönetiminde bulundu.1994 yılında yönetim kurulu başkanlığı yaptı.Yönetimi sırasında Osetya ile önemli ilişkiler başlattı.

1996-97 yıllarında Alan Vakfı'nın temsilcisi olarak Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesinde çalıştı.

2007 yılında Güney Osetya vatandaşlığı ve pasaportu ile ödüllendirildi.2014 yılında Güney Osetya'nın Dostluk nişanı, 2015 yılında yine Güney Osetya Cumhuriyetinin 25.yıl nişanı ile ödüllendirildi.2022 yılı Ocak ayında Güney Osetya'nın Tam Yetkili Türkiye Temsilciliğine atandı ve halen bu görevi yürütmektedir.Çalışma hayatına Mali Müşavir olarak devam etmektedir.

Джанполат Бурхъэн, Уасэтынхэм (Осетинэм) я Хоши унагъуэм щыщщ, 1950 гъэм Сивас къалэ и къалэжьейуэ Шаркышла и Къэхъэуэпынар (Къэхъэуэпсынэ) къуажэм къыщальхуащ. Осет адэ Юнысрэ шэшэн анэ Аминатрэ я быни 5-м епланэщ.

И анэдэлъхубзэрэ и щэнхабзэрэ унагъуэм щызэригъэщлащ. Нэгъуэщ! лъэпкъ здыдэмыса Осет зэик! къуажэм и анэдэлъхубзэмрэ и щэнхабзэмрэ щыщигъэбыдащ. 1956 гъэм и унагъуэр Сивас къалэ лэпхуащ. Пэщлэдзэ, курыт, лицей еджаплэхэр Сивас къыщиухащ.

1969 гъэм Истэнбыл университетым и экономикэ факъулътетым щлэхъащ, 1973 гъэм къиухри бухгалтеру лэжьэн щидзащ. А лъэхъэнэм Къафкъас лъэпкъыпсагъэр

кыизэщIэхъеяти, абы хэту Истэнбыл Къафкъас ЩIэнхабзэ хасэм кIуэу щIидзащ. А лъэхъэнэм зы академия хуэдэу щыта хасэм зыщригъэужьащ и лъэпкъ щIэжым, зыхэщIэм. 1971-72 илъэсхэм хасэм и ныбжьыщIэ къудамэм щылэжьащ. Осетиям тхыгъэкIэ зыпищIащ. 1971 гъэм къэрал Iэщхъэтетныгъэм дээр кыщыхэуами зэхуэтхэныр игъэувылакъым. Осетиям тхыль, гъузэт, журнал кырригъэхыурэ и бзэм, тхэкIэ-еджэкIэм зригъэужьащ. Осетыбзэм кърхыу тыркубзэкIэ зэридзэкIа үсэхэр Ищхъэрэ Къафкъас журналым кытридзащ. Осет тхакIуэу Ашех Токати «Псоми игъуэр икIи ди хабзэхэр» жыхуилэ и драматическэ Iуэтэжыр тыркубзэкIэ зэридзэкIащ. Мы Iуэтэжыр Къафкъас Iуэтэж антологием хагъэхьащ.

1973 гъэм къэбэрдей Нэхуш япхъу Гюнеш Тан кыишэри унагъуэ яхуащ. ЩIалищым я адэ хъуащ. 2020 гъэм щIалэ курыту IугъуркIэ зэджэр рак уз лейм иллыкIащ.

1989 гъэм Йылдырым Ремзии яхэту зы осет ныбжьыщIэ гуп зэхыхъэри Алан ЩIэнхабзэ Дэлэпыкъуныгъэ фIыщIэ хасэр зэдаухуащ. Илъэс куэдкIэ а фIыщIэ хасэм и хасашхъэм хэтащ. 1994 гъэм а хасэм Тхъэмадэ хуэхъуащ. И тхъэмадэгъуэм щыгъуэ Осетиям зэпыщIэныгъэ быдэ хуалэ хъуащ.

1996-97 илъэсхэм Алан фIыщIэ хасэм и лыкIуэуэ Абхъазия Зэдэлэжныгъэ Комитетым щылэжьащ.

2007 гъэм ДыгъэфIэбгъу Осетиям и цыху хъури и паспортри кыыхуагъэфэщаш. 2014 гъэм ДыгъэфIэбгъу Осетиям и Ныбжьэгъугъэ дамыгъэр, 2015 гъэм ДыгъэфIэбгъу Осетия Республикэм и 25-нэ илъэс дамыгъэр кыыхуагъэфэщаш. 2022 гъэм и щIышылэ мазэм кыщыщIэдзауэ ДыгъэфIэбгъу Осетиям сытымкIэи хуиту Тыркуейм щыIэ и лыкIуэу ягъэнэхуауэ а къулыкъур егъэзащIэ. УпщIэжэгъу бухгалтеру и щхъэ Iуэхуи зэрехуэр.

Session 8: Celebrating the Republics in Caucasus

Chairs: Burhan Canpolat, Mehmet Aydemir, and Atila Doğan

Burhan Canpolat, Financial Advisor and Representative of South Ossetia to Turkey, TR

Mehmet Aydemir, Chairman of Orhanlı Circassian Cultural Association, TR

Atila Doğan, Bank Employee, Member of Caucasian Ingush Friendship Association, TR

8.1. The Republic of North Ossetia

Sadrettin Kuşoğlu, President of the Alan Foundation, TR

8.2. The Republic of Ingushetia

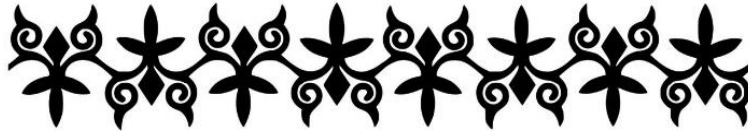
Başak Kati, Bank Employee, Member of Caucasian Ingush Friendship Association, TR

8.3. The Chechen Republic

Atila Doğan, Bank Employee, Member of Caucasian Ingush Friendship Association, TR

8.4. The Republic of Dagestan

Nihat Varol, Retired Judge, TR

8.1. The Republic of North Ossetia

Sadrettin Kuşoğlu, President of the Alan Foundation, TR

It is an autonomous republic within the Russian Federation. It is governed by its own President, Prime Minister, ministers and a parliament consisting of 70 deputies. The official languages are Ossetian and Russian. Population density mainly consists of 80-90% Ossetians. The population of Ossetians, including those living outside Ossetia, is about one million.

40% of the Ossetian population is Orthodox Christian, 30% is Muslim, and the remaining part has a belief based on Pagan beliefs, which they call the old Ossetian religion according to their own naming. The history of the Ossetians goes back to 3000 years ago, and they are today's representatives of the Scythian-Sarmatian-Alanan historical process.

There are serious problems in the protection of the mother tongue, and the rate of speaking the mother tongue in the new generation is low. There are two pleasing developments in this regard. Firstly, the increase in social awareness on this issue in recent years, secondly, the establishment of new college-style schools where all subjects are taught in the mother tongue by the state of

North Ossetia/Alania, and as a continuation of this project, mother tongue education in kindergartens has been planned.

NGOs have a power that cannot be underestimated in North Ossetia. As the strongest NGO, there is an institution that we can call the "Council of Elders" and that works as two separate councils, a men's council and a women's council. This NGO organizes worldwide congresses every five years and discusses cultural issues for several days. In addition, there is a structure that remains from the Soviet Union period and continues today and is organized in villages, where cultural and artistic activities are organized.

Young people have a serious unemployment problem and young people go to big cities to work such as Moscow-ST Petersburg. However, a pleasing development is that Ossetia has been selected as a priority tourism investment region by the Russian Federation and that very large consistent state investment projects have been planned.

Visits to North Ossetia/Alania are subject to visa application in accordance with the laws of the Russian Federation.

8.1. Kuzey Osetya Cumhuriyeti

Sadrettin Kuşoğlu, Alan Vakfı Başkanı, TR

Rusya Federasyonu içinde yer alan özerk bir cumhuriyet statüsündedir. Kendi Cumhurbaşkanı, Başbakanı, bakanları , 70 milletvekilinden oluşan parlamentosu tarafından yönetilmektedir. Resmi dil Oset dili ve Rusça dır. Nüfus yoğunluğu ağırlıklı olarak % 80-90 mertebesinde Osetlerden oluşmaktadır. Osetlerin nüfusu Osetya dışında yaşayanlar ile birlikte yaklaşık bir milyon kadardır.

Oset nüfusunun % 40 lık kısmı Ortodoks Hristiyan % 30 Müslüman, kalan kısım ise Pagan inançlarına dayanan ve kendi isimlendirmelerine göre, eski oset dini diye adlandırdıkları inanca sahiptir. Osetlerin tarihi 3000 yıl öncesine kadar uzanmakta olup, İskit-Sarmat-Alan tarihsel sürecinin bu günkü temsilcileridir.

Anadil in korunması konusunda ciddi problemler bulunmakta olup, yeni kuşakta anadil konuşma oranı düşüktür. Bu konuda iki sevindirici gelişme bulunmaktadır. Birincisi son yıllarda bu konuda toplumsal duyarlılığın artması, ikincisi, Kuzey Osetya/Alania devletince tüm derslerin anadilde öğretildiği kolej tarzında yeni okullar kurulmaya başlanması ve bu projenin devamı olarak kreşlerde anadil eğitimi planlanmıştır.

STK lar Kuzey Osetya da hafife alınmayacak bir güce sahip olup, En güçlü STK olarak " Büyükler Konseyi" olarak adlandırabileceğimiz ve hem erkekler konseyi, hem kadınlar konseyi olarak iki ayrı konsey şeklinde çalışan bir kurum bulunmaktadır. Bu STK her beş yılda bir, dünya çapında kongre düzenlemekte ve kültürel sorunları birkaç gün boyunca tartışmaktadır. Ayrıca, Sovyetler Birliği döneminden kalan ve günümüzde devam eden ve köylerde organize olmuş, kültür ve sanat faaliyetlerinin organize edildiği bir yapılanma mevcuttur.

Gençlerin, ciddi anlamda işsizlik sorunu bulunmakta ve gençler Moskova -ST Petersburg gibi büyük şehirlerde çalışmaya gitmektedir. Ancak sevindirici bir gelişme ise, Rusya Federasyonu

tarafından Osetya'nın öncelikli turizm yatırım bölgesi olarak seçilmesi ve çok büyük tutarlı devlet yatırım projelerinin planlanmış olmasıdır.

Kuzey Osetya/Alania ziyaretleri, Rusya Federasyonu kanunları gereği vize uygulamasına tabidir.

8.1. Ищхээрэ Осетия Республикэр

Кушогълу Садеттин

Урысей федерацэм хэту зы федеративнэ республикэщ. Езым и президент, и премьерминистр, и министрхэр, лыкыуэ 70 хьууэ парламенто илэжщ. И кьэралыбзэхэр Осетыбзэрэ урысыбзэрэщ. И цыхушхьэ бжыгьэр щэм шыщу 80-90-р (%80-90) осетщ. Осетхэм я цыхушхьэ бжыгьэр хэхэхэри хэту зы миллион лэпэцыпэщ.

Осетхэр щэм шыщу 40-р (%40) ортадокс чристэнщ, щэм шыщу щэщыр (%30) муслъимэнщ, кьэнари паганизмэм тетщ, езым зэрыжалэмкIэ пасэрей осет диным итщ. Осетхэм я тхыдэр ильэс 3000 япэхэм носыр. Скиф-сармат-алан тхыдэ зэрылэм и нобэрей щIэблэщ.

Анэдэлхубзэр хьумэным теухуауэ гугьуехь куэд шылэщ, щIэблэщIэр зэрырыпсалъэр мащIэщ. Мыбы теухуауэ лүэхугьуэ гүфIэгьуитI шылэщ. Япэрейр, яужьрей ильэсхэм цыхубэр мы лүэхум кьыхуэушу зэрыщидзар аращ. ЕтIуанэри, Ищхээрэ Осметия/Алания кьэралым джыпхьэ псори осетыбзэкIэ щрагьэджуэ, колледж жыхуалэм хуэдэ еджаплэхэр кьызэлүихыу зэрыщидзар икIи абы хэту сабий Iыгыплэхэми осетыбзэ щрагьэджныу зэрырахьухьар аращ.

Жылагьуэ зэгүэхьэныгьэхэм мымащIэу кьару щралэщ Ищхээрэ Осетиям. Жылагьуэ зэгүэхьэныгьэ нэхь лъэщыр «Нэхьыжь хасэ» зыхужыплэ хьунур аращи, ар цыхухьурэ цыхубэрэ пкьыгьуитIуу зэхэтщ. Мы хасэм ильэситхум зэ дунейпсор кьызэщIуубыдэуэ зы зэхуэс ирегьэкIуэкIри махуэ зыбжанэм кьриубыдэу ди щIэнхабзэ лүэхугьуэхэм игьэкIуэтауэ топсэлъыхьхэр. КьыщынэмыщIауэ, Совет лъэхьэнэм кьыщIэнауэ, щIэнхабзэ-лэщIагьэ лүэхухэм елэжьу нобэми нэхьыбэу кьуажэхэм шызэхэт зы организацэи шылэщ.

НыбжьыщIэхэр егьэлэяуэ лүэхуншэщи, хущIыхьэр Мэзкуу, С.Петербург хуэдэ кьалэшхуэхэм щылэжьэну макIуэр. Ауэ зы кьэхьу-кьащIэ гүфIэгьуэ шылэщ, ари Урысей федерацэм Осетияр туризмэмкIэ япэ игьэщыпхьэ щIыплэу зэригьэнэхуар икIи ахьшэшхуэ теухуэуэ кьэрал инвестицэ проэктхэр зэрызэрагьэпэщар аращ.

Ищхээрэ Осетия/Аланиям кIуэн-кьэкIуэжыныр Урысей федерацэм и кьэрал хабзэхэм тетщи, визэ кьелихын хуейщ.

Sadrettin Kusoglu

I was born in 1963 in today's Muş Kurganlı village. I belong to the Kushate family of Ossetians. My family came to Istanbul when I was four years old. I completed my high school education in Istanbul. Then, I completed my university education at Gazi University-Faculty of Economics and Administrative Sciences, both working and studying. I started working in 1981 and worked as a financial affairs manager in many companies until today. I have the certificate of Financial Advisor and Independent Auditor. I am still working as the General Secretary at Kocaeli Health and Technology University. I am married and have a daughter. I have served in the management of the Alan Culture and Aid Foundation for many years, and I have been the chairman of the foundation since 2017.

Sadrettin Kuşoğlu, 1963 Yılında, günümüzde, Muş Kurganlı köyünde doğdum. Osetlerin Kuşhate sülalesine mensubum. Ailem ben dört yaşında iken İstanbul'a göç etti Liseye kadar eğitimimi İstanbul da tamamladıktan sonra, Üniversite eğitimimi Gazi Üniversitesi-İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde , hem çalışıp, hem okuyarak tamamladım. Çalışmaya başladığım 1981 yılından günümüze kadar bir çok şirkette, mali işler yöneticisi olarak çalıştım. Mali Müşavir ve Bağımsız Denetçi belgesi sahibiyim. Halen Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesinde Genel Sekreter olarak çalışmaktayım. Evliyim ve bir kız çocuğum var. Alan Kültür ve Yardım Vakfı' yönetimlerinde uzun yıllar görev yaptım ve 2017 yılından itibaren vakıf başkanlığı görevini sürdürmekteyim.

Кушогулу Садреттин, 1963 гъэм Муш-ым и Курганлы къуажэм сыкъыщальхуащ. Осетхэм я Кушате унагъуэм сыщыщщ. Си адэ-анэ унагъуэр сэ илъэси 4 флэкла сымыхъуу Истэнбыл къэлэпхъуащ. Лицейм нэс Истэнбыл сыщеджа нэужь университетыр Анкара-Гъази Университетым и Экономикэ-административэ факъулътетым сылажьэурэ къыщызыухащ. 1981 гъэм къыщыщлэдзауэ фирмэ куэдым экономикэ Іуэхухэм я зегъэкІуэн теухуауэ сыщылъэжьащ. Экономикэ ІуэхухэмкІэ упщІэжьэгъу икІи зыуплъэкІу щхъэхуит хуитыныгъэ тхылъ сІлэщ. Иджыпсту Коджалели узыншагъэ технологие университетым генералнэ секретару сыщолажьэ. Унагъуэ сІлэщ, зы хъыджэбзи діІэщ. Алан щІэнхабзэ икІи зэдэлэпыкъуныгъэ фІыщІэ хасэм и хасащхъэм куэдрэ сыхэтащ икІи 2017 гъэм къыщыщлэдзауэ а фІыщІэ хасэм сритхъэмадэщ.

8.2. The Republic of Ingushetia

Başak Katı, Bank Employee, Member of Caucasian Ingush Friendship Association, TR

1. Brief History:

From 2,000 BC to the second century BC, with the Argun, Malkh and Koban cultures and the Nakh, that is, the Chechen-Ingush-Bats-Kits peoples being mentioned in the Caucasus, the first known written source is the East Roman Geography Dictionary, which belongs to the 3rd century A.D. In the Terek - Sunja Region of the Caucasus, the ancient names Geli - Gali, the Galgay / Ingush people with the name Gallad were mentioned, while Arab geographers mentioned the Ingush people as Dzurdzuki in the 9th and 10th centuries. After numerous invasions and migrations, it was invaded by the Alans in the 11th century and by the Mongols in the 12th century. The settlement of the Ingushs, who started to return to the plains in the 16th-17th centuries, was basically completed in the middle of the 19th century. On January 20, 1921, the Mountainous ASSR was formed together with Karachay-Cherkess, Kabardino-Balkaria, North Ossetia, Chechnya and Ingushetia, was dissolved on November 7, 1924, together with the Ingush Autonomous Region was established as a part of the RSFSR. On December 5, 1936, the Ingush and Chechens were united and the Chechen-Ingush Autonomous Region was established. On February 23, 1944, all the people were exiled and the republic was destroyed on March 7, 1944, and its lands were divided between Georgia and North Ossetia. On January 9, 1957 the re-granting of autonomy was accepted. On June 4, 1992, the Ingush Republic was re-established and remained a part of the Russian Federation.

2. Today's Management, Management Style and Choice:

As an autonomous republic, it is governed by local elected deputies and a head of state. It is affiliated to the federation within the parliamentary system with the People's Assembly formed by the deputies. Mahmud Ali Kalimatov has been the President since 2019, and Magamed Cabrailovic Yandiyev has been the Speaker of the Assembly since 2018. There are 15 ministries in the state administration.

3. Area, Population Density, Capital and Official Language:

It has a surface area of 3,630 km. Ingush constitute 82% of its population, which is around 523,900. The population density per km² is 147 people. The urban population is 58%, the rural population is 42%. The capital is Magas. Its official languages are Russian and Ğalğay Mott, that is, Ingush / Galğay Language.

4. Degree of Protection of Mother Tongue and Culture, Support or Barriers to this Subject:

Ingush Towers and its original architecture, folklore, handicrafts, especially isting making, hand tools and defense weapons unique to its culture, and every element that has a place in religious and spiritual culture are given great importance. It is ensured that cultural values are transferred and maintained from generation to generation with festivals, bazaars and ceremonies that take place within the body of ministries every year.

5. Presence of Future Anxiety:

It is the republic with the lowest per capita income in the Federation. The main reason for this situation is the lack of sufficient investment and support, the continuation of traditional sources of livelihood and the ongoing migrations.

6. Expectations and Suggestions for a Better Future:

It has rich resources in the fields of agriculture, industry, mining, natural energy and tourism. If natural energy and mineral resources are used primarily and especially for the financing of the Ingushetia economy, and investments are made in education, health and transportation, the future and welfare expectations of the people will greatly increase.

8.2. İnguşetya Cumhuriyeti

Başak Katı, Bankacı, Kafkas İnguş Dostluk Derneği üyesi, TR

1. Kısa Tarihçe :

MÖ 2.000 yıldan MÖ 2. yy' a dek belirginleşen Argun, Malkh ve Koban kültürüyle Nakh, yani Çeçen-İnguş-Bats-Kits halklarının Kafkasya'daki varlıklarından bahsedilmesiyle beraber, bilinen ilk yazılı kaynak MS 3.yy' a ait Doğu Roma Coğrafya Sözlüğü' dür. Kafkasya' nın Terek – Sunja Bölgesi' nde antik isimleri ile Geli – Gali, Gallad ismiyle Galğay / İnguş halkından bahsedilmiş, Arap coğrafyacılar ise 9 ve 10. yy' da Dzurdzuki olarak İnguş halkından bahsetmiştir. Sayısız istila ve göç ardından 11. yy' da Alan, 12. yy' da Moğol istilalarına uğramıştır. 16-17.yy larda tekrar ovalara dönmeye başlayan İnguşların yerleşimi temel olarak 19. yy ortalarında tamamlandı. 20 Ocak 1921' de Dağlık ASSR , Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar, Kuzey Osetya, Çeçenya ve İnguşetya ile birlikte kuruldu, 7 Kasım 1924' te tasfiye edildi, beraberinde İnguş Özerk Bölgesi RSFSR' nin bir parçası olarak kuruldu. 5 Aralık 1936' da İnguş ve Çeçenler birleştirilerek Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi kuruldu. 23 Şubat 1944' te tüm halk sürgün edilip 7 Mart 1944' te cumhuriyet yok edilerek, toprakları Gürcistan ve Kuzey Osetya arasında paylaştırıldı. 9 Ocak 1957 yeniden özerklik verilmesi kabul edildi. 4 Haziran 1992'de İnguş Cumhuriyeti tekrar kurularak Rusya Federasyonu' nun bir parçası olarak kalmıştır.

2. Günümüz Yönetimi, Yönetim Şekli ve Seçimi:

Özerk cumhuriyet olarak, yerel seçimlerden oluşan milletvekilleri ve devlet başkanı tarafından yönetilir. Milletvekillerinin oluşturduğu Halk Meclisi ile parlamenter sistem içinde federasyona bağlıdır. 2019' dan bu yana Mahmud Ali Kalimatov Devlet Başkanı, 2018'den bu yana Magamed Cabrailoviç Yandiyev Meclis Başkanı' dır. Devlet yönetiminde 15 bakanlık mevcuttur.

3. Yüzölçümü, Nüfus Yoğunluğu, Başkenti ve Resmi Dili:

3.630 km yüzölçümüne sahiptir. 523.900 civarında olan nüfusunun %82' sini İnguş'lar oluşturmaktadır. Km2 başına nüfus yoğunluğu 147 kişidir. Kentsel nüfus %58, kırsal nüfus %42 orandadır. Başkent Magas' tır. Resmi dilleri Rusça ve Galğay Mott yani İnguş / Galğay Dili' dir.

4. Anadil ve Kültürü Koruma Derecesi, Bu Konuya Olan Destek veya Engeller:

İnguş Kuleleri ile özgün mimarisinin, folklor, el sanatlarından özellikle isting yapımı, kültürüne özgün el aletleri ve savunma silahları, dini ve manevi kültür içerisinde yer edinmiş her unsurun

yaşatılmasına, korunması son derece önem verilir. Her yıl bakanlıklar bünyesinde gerçekleşen festival, kermes, merasimler ile kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılıp sürdürmesi sağlanır.

5. Gelecek Kaygısının Varlığı:

Federasyon içerisinde kişi başı gelirin en düşük olduğu cumhuriyettir. Yeterli yatırım ve desteğin olmayışı, geleneksel geçim kaynakları ile geçimlerinin devam etmesi, hem devam eden göçlerin, hem de yüksek itikat sahibi bir halk olarak varlığını sürdürmesinin sebepleridir.

6. Daha İyi Bir Gelecek Beklenti ve Öneriler:

Tarım, sanayi, madencilik, doğal enerji, turizm alanlarında zengin kaynaklara sahiptir. Doğal enerji ve maden kaynaklarının öncelikle ve özellikle İnguşetya ekonomisini finanse etmesi, eğitim, sağlık, ulaşım alanlarına yatırımların sağlanması, halkın gelecek ve refah beklentilerini büyük ölçüde karşılayacağını göstermektedir.

BAŞAK KATI

I was born in Mardin in 90. I am of Chechen-Ingush descent. I am doing my master's degree at Istanbul Bilgi University. I am working as a regulatory and risk control specialist in a private bank. I took part in dance and cultural activities of associations such as Yalova North Caucasian Cultural Association, Çiftlikköy Caucasian Cultural Association, Georgian Art House, Caucasian Eagles, Caucasian Ingush Friendship Association, Istanbul Abkhaz Cultural Association.

BAŞAK KATI, 90 yılında Mardin' de doğdum. Çeçen - İnguş kökenliyim. İstanbul Bilgi Üniversitesi' nde yüksek lisans yapıyorum. Özel bir bankada mevzuat ve risk kontrol uzmanı olarak çalışmaktayım. Yalova Kuzey Kafkas Kültür Derneği, Çiftlikköy Kafkas Kültür Derneği, Gürcü Sanat Evi, Kafkas Kartalları, Kafkas İnguş Dostluk Derneği, İstanbul Abhaz Kültür Derneği gibi derneklerin dans ve kültür çalışmalarında yer aldım.

КАТЫ Башак, 1990 гъэм Мардин сыкыщыхъугъ. Слъапсэ Шэшэн-мышкыш. Истамбул Билгьи университетым магистратурэ щысэхы. Банкэ хэбзэ-бзыпхэхэм ыкли рискхэм афэлазэу банкэ унае горэм Иоф щысэшлэ. Ялова Темыр къафкъас шэнхабзэ хас, Чифтликкёй Къафкъас хас, Грузин дэхэфэшлэ Ишагъэ ун, Къафкъас бгъэжхэр, Къафкъас Мышкыш зэныбджэгъугъэ хас, Истамбул Абхъаз шэнхабзэ хас фэдэ хасэхэм якъэшъокло купхэм сахэтыгъ.

8.3. The Chechen Republic

Atila Doğan, Lawyer, president of the Caucasian Chechen Culture and Cooperation Association in Ankara.

Chechens are peoples of the North-East Caucasus. In general they call themselves as Nokhçuoy, meaning "one of the people". Archaeologists and linguists state that the Nakhchi Nokhchos (Nakhi Nokhchos) were in the Caucasus five thousand years BC, and that no other tribes lived there before them. Iberian Kavkaz, whose existence is known but whose history is not clearly enlightened. The original member of the state is the ancestors of the present Chechens is not rejected.

The encounter of the Russians with the Chechens took place in the middle of the 16th century. When Ivan the Terrible overthrew the Astrakhan Khanate and annexed it to Russia, the Russians began to seize the living areas of Chechens. Against the Russian occupation the first resistance was organized by an imam named Sheikh Mansur (1750-1794). Mansur, who resisted against the Russian army for five months, was captured in 1791 and died in prison in April 1794.

With the death of Mansur, the Muridism movement did not end, Gazi Muhammed and Mujahid Hamza continued the movement. At the third of the muridism movement Sheikh Shamil became the leader of the movement. Sheikh Shamil's struggle lasted 25 years. The war ended with the surrender of Sheikh Shamil to the Russians in 1859. However, until the collapse of the Russian Tsardom, rebellions and resistance continued under the leadership of Abrek Albek Hacı in 1877 and under the leadership of Abreks such as Abrek Zelimhan until at the beginning of the 20th century.

After the Russian Revolution, the North Caucasus Mountainous Republic was established. Chechnya, Ingushetia, North Ossetia, Kabardin Balkar Autonomous Republic of Dagestan and the Karachay-Cherkess Republic, regions of Abkhazia were included in this republic. The Chechen Autonomous Oblast was created in 1922 under the Republic of the North Caucasus. In 1924, this great Caucasian republic was dissolved and six new republics were established in its place. Chechen Oblast is divided into North Ossetia Autonomous Oblast and Ingush Autonomous Oblast.

In 1934, the two oblasts were reunited and renamed as Chechen-Ingush Autonomous Soviet Socialist Republic. After the collapse of the Soviet Union in 1991, Ingushetia It was divided into the Republic of Chechen and Republic of Ingush.

Later, the Chechen Republic tried to gain independence After being defeated after two wars in 1994 and 1999, it continues to exist as an Autonomous Republic affiliated to the Russian Federation.

Chechnya is bordered by Stavropol Krai of the Russian Federation in the northwest, Dagestan and Georgia in the east and south, Ingushetia and North Ossetia in the west. The south is completely mountainous. Its area is 17,300 km². The most important river in Chechnya is the Terek River. It originates from the glaciers of the Caucasus mountain range. It empties into the Caspian Sea. Its length is 590 km. The capital of Chechnya is Grozny, its population is around 1.4 million. Its official languages are Russian and Chechen.

- Population structure: More than 95% of the population consists of Chechens. Apart from this, a small number of Russian, Kumuk, Nogai, Avar, Ingush and Armenian exists
- It has the status of an autonomous republic under the Russian Federation. Local parliament is elected by the local people. The head of state is appointed by the President of Russian Federation among those nominated by the parliament. Appointments in the state administration are made by the autonomous republic administration.
- The Chechen language is widely spoken and the official language in schools with Russian. April 25 has been declared as the Chechen language day.
- They have close relations and similar customs with other North Caucasian communities. However, we can say that they are more religious and more conservative in nature and more attached to traditions.

8.3. Çeçen Cumhuriyeti

Atila Doğan, Avukat, Ankara Kafkas Çeçen Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı , TR

Çeçenler Kuzey-Doğu Kafkasya halklarından. Kendilerine yaygın olarak “halktan olan kimse” anlamında Nokhçuoy derler. Arkeologlar ve dilbilimcileri Nakhçi Nokhço (Nahçi Nohçolar)ların, MÖ VII. beş bin yıllarında Kafkasya’da bulduklarını, kendilerinden önce burada başka kavimlerin yaşamadığını belirtmektedir. Varlığı bilinen, ama tarihi açıkça aydınlanamayan İber Kavkaz Devleti’nin asıl üyesinin, şimdiki Çeçenlerin ataları olduğu reddedilmemektedir.

Rusların Çeçenlerle karşılaşmaları 16. yüzyıl ortalarında gerçekleşir. Korkunç İvan’ın Astrahan Hanlığını devirip Rusya’ya katmasıyla Ruslar Çeçenlerin yaşama alanlarını ele geçirmeye başladı. Rus işgaline karşı ilk direniş Şeyh Mansur (1750-1794) adında bir imam tarafından örgütlendi. Rus ordusuna karşı beş ay direniş gösteren Mansur, 1791’de yakalandı, Nisan 1794’te hapsede öldü.

Mansur’un ölümü ile Müridizm hareketi bitmedi, Gazi Muhammed ve Mücahit Hamza hareketi devam ettirdi. Mürit hareketinin üçüncü evresinde Şeyh Şamil hareketin liderliğine geçti. Şeyh Şamil’in 25 yıl süren mücadelesinin ardından 1859 da Ruslar’a teslim olmasıyla savaş sona ermiştir. Ancak Rus Çarlığı dağılana kadar 1877 de Abrek Albek Hacı önderliğinde bilahare 20.yy başlarında Abrek Zelimhan gibi Abreklerin önderliğinde isyanlar ve direniş devam etmiştir.

Rus Devrimi’nden sonra Kuzey Kafkasya Dağlık Cumhuriyeti kuruldu. Çeçenistan, İnguşetya, Kuzey Osetya, Kabardin Balkar Özerk Cumhuriyeti, Dağıstan ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti, Abhazya bölgeleri bu cumhuriyete dahildi. Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti altında Çeçen Özerk Oblastı 1922’de oluşturuldu. 1924’te bu büyük Kafkas cumhuriyeti dağıtıldı ve yerine 6 yeni cumhuriyet kuruldu. Çeçen Oblast’ı da, Kuzey Osetya Özerk Oblastı ve İnguş Özerk Oblastı adı altında ikiye ayrıldı.

1934 yılında iki oblast tekrar birleştirildi ve adı Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oldu. 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra, İnguşetya Cumhuriyeti ve Çeçen Cumhuriyeti olarak ikiye ayrıldı. Daha sonra Çeçen Cumhuriyeti bağımsızlık kazanmaya çalıştı.

1994 ve 1999 da olan iki savaştan sonra yenilerek Rusya Federasyonuna bağlı Özerk Cumhuriyet olarak varlığını devam ettirmektedir.

Çeçenya'nın Kuzeybatısında Rusya Federasyonu'na bağlı Stavropol Kray, doğusunda ve güneyinde Dağıstan ile Gürcistan, batısında İnguşetya ve Kuzey Osetya yer alır. Güneyi tamamen dağlıktır. Yüzölçümü 17.300 km² dir. Çeçenya'nın en önemli nehri Terek Irmağı'dır. Kafkasya sıradağlarının buzluklarından kaynaklıdır. Hazar Denizi'ne dökülür. Uzunluğu 590 km'dir. Çeçenistan'ın başkenti Grozny'dir, Nüfusu 1.4 milyon civarındadır. Resmi dili Rusça ve Çeçence'dir.

- Nüfus yapısı: Nüfusun %95 inden fazlası Çeçenler den oluşmaktadır. Bunun dışında Az sayıda Rus, Kumuk, Nogay, Avar, İnguş ve Ermeni bulunmaktadır

- Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyet statüsündedir. Yerel parlamentosu yerel halk tarafından seçilmektedir. Devlet başkanı yerel parlamento tarafından aday gösterilenler arasından RF Devlet Başkanınca atanmaktadır. Devlet idaresinde atamalar özerk cumhuriyet yönetimince yapılmaktadır.

- Çeçen dili yaygın olarak konuşulmakta ve okullarda resmi dil Rusça ile birlikte olarak okutulmaktadır. 25 Nisan Çeçen dili günü ilan edilmiştir.

- Diğer Kuzey kafkasya toplulukları ile yakın ilişkileri ve benzer adetleri bulunmaktadır. Ancak diğerlerine nazaran daha dindar ve muhafazakar yapıda olduklarını geleneklere daha çok bağlı olduklarını söyleyebiliriz.

8.3. Чечения Республикэр

Атила Догъан

Шэшэнхэр Ищхъэрэ-къуэклиплэ Къафкъас лъэпкъэхэм ящыщ. Езыхэр зэрызэджэжыр «Цыхубэм щыщ цыху» мэхэнэ кыкыуэ Нахъчой жалэ. Археологхэм икли бзэ щлэныгъэрылажээхэм зэрыхуагъэфашэмклэ Нахъчи, Нохъчохэр Ди эрэ ипэ VII-V мин илъэсхэм Къафкъасием исауэ, езыхэм япэ мы щыплэм зыри имысауэ аращ.

Зэрыщылар тцлэуэ, ауэ и тхыдэр нахуэу щымыт Ибер-Къафкъас къэралым и пкъыгъуэ нэхъыщхъэр иджырей шэшэнхэм я адэшхуэхэр арауэ зэрыщытам мыдэныгъэ хуащыркъым.

Урысхэмрэ шэшэнхэмрэ щызэхуэзар 16-нэ ллэщыгъуэр аращ.

Иван шынагъуэ Астрахан хъаныгъуэр икьутэуэ Урысейм зэрыхигъэхьам кыдэклэу Урысейм шэшэнхэм я псэуплэхэри зылэригъэхьэну хуежъащ. Урысейм кьэбгъэрыкыуэм япэ дыдэ пыщлэуэныгъэр кызыэригъэпэщаш Щихъ Мансур (1750-1794) жалэуэ зы ефэндэ гуэрым. Урысеидзэм мази 5-клэ пыщлэта Мансур 1791 гэм гэр ящлэщ, 1794 гэм лъэхъуэщым щылэщ.

Мансур ла шхьэклэ муридизмэ зэщлэхъейныгъэр увылактым, Гъази Мухьэмэдрэ Муджахьид Хьэмзэрэ лъагъэклэуэтащ. Мурид зэщлэхъейныгъэр ещанэ палъэм иту Шихь Щамил абы пашэ хуэхуащ. Шихь Щамил илъэс 25-кӀэ бэнэныгъэ иригъэклэуэклэ нэужь 1859 гъэм Урысхэм защритым зауэр ухащ. Ауэ Урысей царствэр лъэлъэжыху зыкӀэтыныгъэр, пыщлэтыныгъэр иджыри ухыпактым, 1877 гъэм Абрэдж Албэч Хьэжэр я пашэу, итӀанэ 20-нэ лӀэщыгъуэм и пэщлэдзэхэм Абрэдж Зэлимхъан хуэдэ абрэдджхэр я пашэуэ еклэуэклащ.

Урысей революцэ лъэхъэнэм Ищхъэрэ Къафкъас Бгырыс Республикэр яхуащ.

Шэшэнир, Мышкышейр, Ищхъэрэ Осетияр, Къэбэрдей-Балъкъэр автономнэ Республикэр, Дагъыстэныр, Къэрэшей-Шэрджэс Республикэр, Абхъазиер абы хэтащ. Ищхъэрэ Къафкъас Республикэм хэту Шэшэн автономнэ област зэхашащ 1922 гъэм. 1924 гъэм мы Къафкъас Республикэшхуэр зэбграгъэклэжащ абы иплӀкӀэ республикэщлӀи 6 зэхашащ. Шэшэн Области тӀууэ иращлӀыкӀащ Ищхъэрэ Осетия Автономнэ Област икӀи Ингуш автономнэ Област жалэуэ.

1934 гъэм областитыр аргуэрэ зехагъэхъэжри Шэшэн-Ингуш автономнэ совет социалист республикэ хуащ.

1991 гъэм Совет къэралыр лъэлъэжа нэужь Ингушетия Республикэрэ Шэшэн Республикэрэ жалэуэ тӀууэ зэхэклащ.

Абы иужькӀэ Шэшэн Республикэр хущлӀэкъуащ щхьэхуит хъуну.

1994 икӀи 1999 гъэхэм щекӀуэклэ заутӀым яужькӀэ кыхагъащӀэри Урысей Федерациэм хэт автономнэ республикэуэ иджыри щылӀэщ.

Шэшэниам и Ищхъэрэ-къуэхъэплӀэмкӀэ кыщытщ Урысей Федерациэм и Ставропол Крайр, и къуэкӀыплӀэмкӀэ икӀи и дыгъэфӀэбгъумкӀэ Дагъыстэнрэ Грузиямрэ, и къуэхъэплӀэбгъумкӀэ Ингушетиямрэ Ищхъэрэ Осетиямрэ щылӀэщ. ИдыгъэфӀэбгъур бгылъэ защлӀэщ. И щыналъэр зэбгъу-зэнатӀуэ 17.300 км²-щ. Шэшэниам и я нэхъ псыежэхышхуэр Терекщи. Къафкъас къурш зэрылӀыгъхэм я мылӀыгъэхэм кыщӀожри, Каспиихым холъэдэжыр. И кӀыхагъыр км 590-щ.

Шэшэниам и къалэ нэхъыщхъэр Грознищ. И цӀыхуцхъэ бжыгъэр 1,4 миллион хуэдизщ. И къэралыбзэр урысыбзэрэ шэшэныбзэрэщ.

- И цӀыхуцхъэ зэрызэхэтыр: И цӀыхуцхъэм и %95-м щигъур шэшэнщ. МащӀуэ урыс, къумыкыу, нэгъуей, авар, ингуш икӀи ермэл щопсэур.

Урысей Федерациэм хэт автономнэ республикэщ. Езым и парламенто хэтхэр езы и цӀыхубэм хахыжыр. Республикэ тхьэмадэр езым и парламентом кыгъэлъагъуэ хэдапкӀэхэм ящыщу УФ-м и президентым кыегъэувыр. Къэрал къулыкъуцӀаплӀэхэм щылӀэжӀэнухэр езы Республикэм егъэнахуэр.

- Шэшэныбзэр дэнэкӀи щызокӀуэр, еджаплӀэхэми урысыбзэм игъусэу щаджыр. МӀлӀхуэгъуэм и 25-нэ махуэр шэшэныбзэм и махуэуэ ягъэнэхуащ.

- Андрей Ищхъэрэ Къафкъас жылагъуэхэмрэ зэпыщлӀэныгъэ дахэ зэхуалӀэщ, я хабзэхэри зэщхъщ. Ауэ андрейхэм елӀытауэ зэрынэхъ динщӀэкъур, консервативыр, зэрынэхъ хабзэщӀэкъур жылӀэпхъэщ.

ATİLA DOĞAN, ENG

Born in 1971 in Kayseri/Pınarbaşı Aşağı Borandere village. A member of the Sontar Naq'ı family of Chartoy tayp. Graduated from Ankara University Faculty of Law. Has a masters in Labor and Social Security Law form Gazi University. Worked as a public lawyer between 1997-2006. Has been working as a freelance lawyer in Ankara since 2006.

Has a website and e-journal named “elbruz.net” about activities of North Caucasian associations and news about Chechnya and Chechen wars, a book named “My Uzunyayla” about stories from the Uzunyayla region and another book titled “Hope Hidden in the Mountains”. Has been serving as the president of the Caucasian Chechen Culture and Cooperation Association in Ankara.

ATİLA DOĞAN, 1971 yılında Kayseri/Pınarbaşı Aşağı Borandere de doğdu. Çeçenlerin Çartoy taypından Sontar Nek'i ailesindedir. İlk ve ortaöğrenimini Pınarbaşında tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Gazi Üniversitesi İş ve Sosyal Güvenlik hukukunda yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1997-2006 arasında kamu avukatı olarak çalıştı. 2006 dan beri Ankara Barosuna kayıtlı olarak serbest Avukatlık yapmaktadır. Uzun yıllardır çeşitli Kuzey Kafkas derneklerinin dergi ve bültenleri ile “Elbruz.net” sanal dergisinde yayımlanan Çeçenya ve Çeçen savaşları, Çerkes Kültürü ve “Benim Uzunyaylam” diye tabir ettiği Uzunyayla bölgesine dair deneme ve öykülerden oluşan yazılarının yer aldığı “Umut Saklıdır Dağlarda” isimli ve “Rüzgarla Yarışan -diasporadan Çeçen hikayeleri” isimli iki kitabı bulunmaktadır. Halen Ankara Kafkas Çeçen Kültür ve Dayanışma Derneği başkanlığını yürütmektedir

Атила Догъан, 1971 гъэм Къайсэри-Пынарбашы (Хъэззей) къедза КIахэ Борандере къуажэм къыщальхуащ. Шэшэнхэм я Чартой лIакъуэм и Сонтар Нэклии унагъуэм щыщщ. ПэщIэдзэ-курыт еджаплэхэр Хъэззей къыщиуха нэужь Анкара университетым и юридическэ факультетыр къиухри, Анкара-Гъази университетым IуэхущIэн икли страхования правам теухуауэ магистрант щыхъуащ. 1997-2006 илъэсхэм къэралым адвокату щылэжьащ. 2006 гъэм къыщыщIэдзауэ Анкара адвокат щхъэхуиты шолажьэр. Илъэс куэд лъандэрэ Къафкъас хасэхэм я журнал-гъуазэтхэм икли «elbruz.net» (элбруз.нет) интернэт журналым къыщытрадзауэ, Шэшэнеймрэ Шэшэн зауэхэмрэ, Черкес щIэнхабзэр икли «Сэ си IузуняйлакIэ» зэджэ Iузуняйла жылагъуэм теухуа эссэхэмрэ Iуэтэжхэмрэ зыхэт тхылъу «Гугъэ щыгъэпщIуащ къуршхэм» зыфищамрэ «Жьыбгъэм еныкъуэкъур – диаспорэ шэшэн Iуэтэжхэр» зыфищамрэ и Iэдакъэ къыщIэклащ. Анкара Шэшэн щIэнхабзэ, зэделэжныгъэ хасэм и тхъэмадэщ.

8.4. The Republic of Dagestan

Nihat Varol, Retired Judge, TR

Dagestan is an autonomous republic of Russia, located in the Caucasus part of Eastern Europe, on the coast of the Caspian Sea. It is part of the Caucasus Federal region and is located in the north of the Greater Caucasus Mountains.

Area: 50,300 km²

Capital: Makhachkala

The Dagestan languages or East Caucasian languages are languages spoken in the East Caucasus, Dagestan and the northern part of Azerbaijan. It consists of Avar (Mağrural) -Andi-Dido, Lak-Dargi and Lezgi languages.

The Dagestan languages are referred to as the Nakh-Dagestan languages together with the Nakh (Chechen-Ingush) languages.

Governance in Dagestan: Presidential elections of the Russian Federation are held on the same date throughout Russia and Dagestan. Elections for the Autonomous Republic of Dagestan Parliament are held at separate times, as in every autonomous region.

The President of Dagestan is appointed by the President of the Russian Federation. The President of Dagestan, determined by the President of the Russian Federation, is submitted to the approval of the Dagestan Parliament, and then he can take office.

In Dagestan, the government is formed by the prime minister appointed by the President of Dagestan. In general, Dagestan and similar autonomous republics are called "parasite states" by Moscow. Because their expenses are more than their income and they are subsidized by Moscow. In this context, it would not be wrong to say that the economy in Dagestan is in a bottleneck. The economy is generally based on animal husbandry and natural raw material production and it is not sufficient. On the other hand, the illegal economy, usually based on wrist power, is quite lively.

Despite this, the number of tourists, which was 900 thousand in 2019, increased to 1 million 800 thousand in 2020. It is claimed that this is due to the fact that the controls on the roads and at the entrances and exits to the villages were abolished which shows that public order was maintained in Dagestan.

Russia's summer tourism is limited to the Black Sea coast and the coast is completely full. Only the Caspian coast remained. Putin, on the other hand, is disturbed by the outflow of foreign currency from the Russian people's holiday abroad. It has been planned to make investments in Dagestan, primarily in the field of tourism, in line with Putin's order. In this context, there is a high-speed train project between Mahaçkake and Derbent, a hotel with 4 thousand rooms and a tourism complex by the sea. However, as a result of the fact that those who have power over the state administration in Dagestan could not agree yet, not the slightest beginning has been made in this regard. However, there are many successful investments of individual small businesses in the field of tourism. But these investments are of course insufficient on a large scale.

Greenhouse cultivation has become widespread in Dagestan in recent years. The famous Azeri tomato and cucumber has lost its place in Russia to the Dagestan tomato-cucumber.

There is a Dagestan school in wrestling in the world and wrestlers are transferred to other countries. Competitions in international champions often take place among Dagestanis who wrestle in teams of other countries. Likewise, as you know, Dagestanis have a say in martial arts in the world. Adyghes have a say in women's wrestling and fighting.

8.4. Dağıstan Cumhuriyeti

Nihat Varol, Emekli Hakim, TR

Dağıstan, Doğu Avrupa'nın Kafkasya kısmında, Hazar Denizi kıyısında bulunan Rusya'ya bağlı, özerk bir cumhuriyettir. Kafkasya Federal bölgesinin bir parçasıdır ve Büyük Kafkas Dağları'nın kuzeyinde konumlanır.

Alan: 50.300 km²

Başkent: Mahaçkale

Dağıstan dilleri veya **Doğu Kafkas dilleri**, Doğu Kafkasya'da, Dağıstan'da ve Azerbaycan'ın kuzey kesiminde konuşulan dillerdir. Avar (Mağrual) -Andi-Dido, Lak-Dargi ve Lezgi dillerinden oluşur. Dağıstan dilleri, Nah (Çeçen- İnguş) dilleri ile birlikte Nah-Dağıstan dilleri olarak anılır.

Dağıstanda Yönetim: Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlığı seçimleri tüm Rusya'da ve Dağıstan'da aynı tarihte yapılmaktadır. Özerk Dağıstan Cumhuriyeti Parlamentosu ise her özerk bölgede olduğu gibi ayrı zamanlarda yapılmaktadır. Dağıstan Cumhurbaşkanı Rusya Federasyonu Devlet Başkanı atamaktadır. Rusya Federasyonu Devlet Başkanının belirlediği Dağıstan Cumhurbaşkanı Dağıstan Parlamentosunun onayına sunulmakta, daha sonra göreve başlayabilmektedir. Dağıstan'da hükümet, Dağıstan Cumhurbaşkanı'nın atadığı başbakan tarafından kurulmaktadır. Genelde Dağıstan ve benzeri özerk cumhuriyetler Moskova tarafından "parazit devletler" olarak isimlendirilmektedir. Çünkü gideri gelirinden fazladır ve Moskova tarafından sübvansede edilmektedir.

Bu bağlamda Dağıstan'da ekonominin dar boğazda olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ekonomi genelde hayvancılık ve doğal ham madde üretimine dayalı olup yeterli değildir. Buna karşılık genelde bilek gücüne dayalı kanun dışı ekonomi epey canlıdır. Buna rağmen 2019 yılında 900 bin olan turist sayısı 2020 yılında 1 milyon 800 bine yükselmiştir. Bunda Dağıstan'da asayişin sağlandığı gerekçesi ile yollardaki ve köylere giriş çıkışlardaki kontrollerin kaldırılmış olmasının sebep olduğu ileri sürülmektedir. Rusya'nın yaz turizmi Karadeniz kıyısı ile sınırlı olup sahil tamamen dolmuştur. Geriye sadece Hazar kıyıları kalmıştır. Putin ise Rus halkının ülke dışında tatil yapmasından döviz çıkışı nedeniyle rahatsız olmaktadır. Bizzat Putin'in emri doğrultusunda Dağıstan'a başta turizm alanı olmak üzere yatırımlar yapılması planlanmıştır. Bu bağlamda Mahaçkale- Derbent arasında hızlı tren projesi, deniz kenarında 4 bin odalı otel ve turizm kompleksi söz konusudur. Ancak Dağıstan'da özellikle devlet yönetiminin üzerinde gücü olanların henüz anlaşamaması sonucu bu konuda en küçük bir başlangıç yapılmamıştır. Fakat turizm alanında ferdi küçük işletmelerin bir çok başarılı yatırımları mevcuttur. Ama bu yatırımlar büyük ölçekte tabii ki yetersizdir Dağıstan'da son yıllarda seracılık yaygınlaşmaya başlamıştır. Ünlü Azeri domatesi ve salatalığı

Rusya'da yerini Dağıstan domatesine- salatalığına kaptırmıştır. Dünyada güreş sporunda bir Dağıstan ekolü vardır ve başka ülkelere güreşçi transfer edilmektedir. Uluslararası şampiyonlarda müsabakalar sık sık başka ülkelerin takımlarında güreşen Dağıstanlılar arasında cereyan etmektedir. Keza dünyada dövüş sporlarında da bildiğiniz gibi Dağıstanlılar söz sahibidir. Bayan güreşçi ve dövüşçü ise yoktur. Bayanlarda güreşte ve dövüşte Adigeler söz sahibidir.

Nihat Varol

Dagestan Lak, Legtemir dynasty.

His ancestors, Imam Gazi Molla Idris, immigrated from Mamuavul Village of Dagestan to a place close to Sivas Center before 1859. The ruins of that village, which remains as Mamua in the memories of those living in the vicinity today, are located in Sivritepe Village. The village was later disbanded by the state, Nihat Varol's great-grandfather immigrated to Tokat-Almus with his four sons, and established a village again under the name of Mamu.

On the maternal side, his great-grandfather first came to Istanbul and joined the Hamidiye Regiment. Later, he left the military and settled in Tokat- Artova- Taşpınar (Abukhable) Village. His mother is from Kabarta, Jentemirugo family.

Nihat Varol graduated from Ankara Faculty of Law and retired from the profession of judge. He has three children named Şamil Taymi, Fatimet Setenay and Mustafa Hamzat.

Nihat Varol, Dağıstanlı Lak, Legtemir sülalesi. Ataları İmam Gazi Molla İdris, 1859'dan önce Dağıstan'ın Mamuavul Köyünden önce Sivas Merkez'e yakın bir yere göç etmiştir. Bugün civarda yaşayanların belleklerinde Mamua olarak kalan o köyün harabeleri Sivritepe Köyü içinde bulunmaktadır. Köy daha sonra devlet tarafından dağıtılmış, Nihat Varol'un büyük dedesi dört oğlu ile Tokat- Almus'a göçmüş, yine Mamu ismi ile bir yerleşke kurmuştur. Anne tarafında ise büyük dedesi önce İstanbul'a gelerek Hamidiye Alayına katılmıştır. Daha sonra askerlikten ayrılarak Tokat- Artova- Taşpınar (Abukhable) Köyüne yerleşmiştir. Annesi, Kabartay, Jentemirugo sülalesindedir.

Nihat Varol Ankara Hukuk Fakültesi mezunu olup hakimlik mesleğinden emekli olmuştur. Şamil Taymi, Fatimet Setenay ve Mustafa Hamzat isimli üç çocuğu bulunmaktadır.

Уарол Нихъат, Дагъыстэн-лакъ лъэпкъым, легтемир унагъуэм щыщщ.

И адэшхуэхэм ящыщ Гъази Моллэ Идрис, 1859 гъэм ипэ кьихуэуэ Дагъыстэным и Мамуаул къуажэм кьилэпхьукьри япэрауэ Сивас къалэ пэмыжыжьэу зы щыплэ кьыщыувылащ. Нобэ а лэгъуэблагъэм щыпсэу куэдым Мамуа флэщыгъэцлэклэ къащлэж къуажэм и къутахуэхэр Сивритепе къуажэм хэтщ. Къуажэр иужьклэ къэралым зэбгрихуащ. Уарол Нихъат и адэшхуэри щлалэ 4 илэуэ Токат и Алмус къалэжьейм лэпхуащ. Иджыри а Маму цлэр илэуэ псэуплэ щихуащ.

И анэ лъэныкъуэр къапштэмэ и адэшхуэр япэрауэ Истэмбыл къэлэпхъуэри Хъэмидиеклэ зэджэ дзэкъум (полкым) хыьхьащ. Итланэ дзэм хэкыжри Токат и къалэжьейуэ Артова къедза Ташпынар (Абыкъухьэблэ) къуажэм дэтгысхьащ. И анэр къэбэрдей Жантемырыкъуэхэ япхъуц.

Уарол Нихьат Анкара университетым и юридическэ факультетыр къиухщ, хеящIэуэ (судяуэ) лажьэри гуащIэхуэгъафIэу (пенсиеу) хэкыжащ. Шамил-Тайми, Фатимэт-Сэтэнай икIи Мустэфа-Хьэмзэт жаIэуэ бынищ иIэщ.

Session 9: The Importance of Art in Circassian Culture and Identity

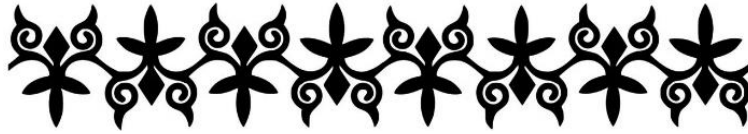
Chairs: Luba Balaquva, Tina Abzakh and Zeki Beştepe

Luba Balaquva, Author and Poet, UK

Tina Abzakh, Co-Founder and Member of the Board Executives of the CRO, SE

Zeki Beştepe, Artist and Poet, TR

- 9.1. The Narts
John Colarusso, Professor, Linguist, Specialized in the Caucasus, its Languages, Myths, and Cultures, McMaster University, CA
- 9.2. The Circassian Mythologies (Nart Epos)
Asfar Kuyoko, Doctor of Philological Sciences, Journalist, Writer, Founder and President of "Samğur" Association to Work on the Return of Diaspora Adyghees to the Homeland, RA
- 9.3. The Power of Art on the Survival of Culture and Identity and the Expectations from Circassian Artists
Zeki Beştepe, Retired Literature Teacher and Artist, TR
- 9.4. "Film" as a Significant Factor for Enriching the Circassian Culture and Language
Çerkes Film Festivali, Circassian Film Festival
- 9.5. The Importance of Foundation of International Circassian Art Union
Mohydeen Qandour, Author, Writer and Film Director, UK

9.1. The Narts

John Colarusso, McMaster University

colaruss@mcmaster.ca

The folklore of the North Caucasus contains a corpus of heroic tales, the Nart sagas or epics. These tales are not only dramatic and entertaining but are also a repository of many ancient themes.

As with all folklore, the Nart tales reflect mixed origins. That of the Circassians and their kin, the Ubykh, Abkhaz, and Abaza (Colarusso 2002) pivot around Satanaya, a figure of wisdom, beauty, and fertility. She reflects the high esteem in which women were and still are held among the Circassians and their kind. Her name is literally "mother of one hundred". She is the fictive mother of a warband of Nart heroes. This is the best account we have of the old Indo-European warband.

Two of her children figure most prominently. The first is Pataraz, the best of the Narts as he is called. He embodies the moral obligation of vendetta, once widespread across the region. Pataraz has an unusual childhood, being washed away and reared in a grave mound. He emerges as a resurrected warrior.

Her other most prominent son is Sosruquo, considered to be a bastard. He is born from a stone, impregnated with the seed of a shepherd, Sos, who has been watching Satanaya bathe in a river. Sosruquo emerges aflame and is quenched by the god of the forge, Tlepsh. Like Greek Achilles or Norse Sigurd, he is invulnerable except in the knees or thighs where Tlepsh held him in tongs. Made of dark steel, he is a trickster figure. His most dramatic encounter is with Tutarish, a dark, cloud-like figure with glowing eyes. Their battles, of which there are two, show themes which can be traced back nearly 5,000 years to the Ancient Sumerian epic of Bilga Mes (Akkadian Gilgamesh)

9.1. Nartlar

John Colarusso

Kuzey Kafkasya folkloru Nart destanları, hikâyeleri ve mitolojisini oluşturan bir metinler dizisini içerir. Bu hikâyeler dramatik ve eğlenceli olmanın yanı sıra eski temaların bir orijinini oluştururlar.

Bütün folklorlarda olduğu gibi Nart hikâyeleri de karışık kaynakları yansıtır. Çerkeslerin ve onların akrabalarının mitolojileri olan Ubih, Abhaz ve Abaza (Colarusso 2002) öyküleri, hem bilge bir kadın, hem güzel, hem bereketin temsilcisi olan Setenay adlı kahramanın etrafında döner. Bu kadın figürü Çerkeslerin ve onların yakınlarının kadınlara eskiden beri vermiş olduğu ve halen devam eden büyük değer ve saygıyı yansıtmaktadır. Onun adı tam anlamıyla 100 savaşçı kişinin annesi anlamına gelir ve birçok Nart savaşçının hayali annesidir. Eski Hint-Avrupa mitolojisinde rastlanılan en güzel savaşçı anlatımıdır.

Çocuklarından 2 tanesi en önemli figürler olarak öne çıkar. Bunlardan ilki olan ve Nartların en iyisi olarak adlandırılan kahraman Peterez'dir. Bütün bu bölgede daha önce yaygın olan, kan davasında ahlaki sorumluluk görevini temsil eden bir karakterdir. Peterez'in sıra dışı bir çocukluğu olmuştur, toplumdan uzaklaştırılmış, yıkandıktan sonra, bir mezarlıkta büyümüş bir çocuktur. Yeniden dirilen bir savaşçı olarak ortaya çıkar.

Diğer en çok göze çarpan Nart kahramanı Sosruko'dur ve babasının olmadığı kabul edilir. Setenay'ı bir nehirde yıkanırken gören bir çobanın tohumundan hamile kalmış olan bir kaya parçasından doğmuştur. Sosruko alevler içinde doğmuş ve demirciler tanrısı Tlepş tarafından alevler söndürülmüştür. Yunan mitolojisindeki Aşil ve Norse Sigurd gibi, Tlepş'in kendisini maşası ile tutmuş olduğu dizleri ve baldırı hariç başka vücudunun hiçbir yerinin zarar görmesi mümkün değildir. Siyah çelikten yapılmış olduğu için kolaylıkla görüntüsüyle göz aldanması yaratması mümkündür. En çarpıcı çatışması karanlık, siyah bulutlara benzer, parlak gözleri olan Tutareş ile karşılaşmasıdır. Birbirini takip eden iki kavgalarında, 5000 yıl öncesinin eski Sümer destanları olan Bilga Meş (yani Akadların Gılgamış destanları) ile tema yönünden benzerlikler görülebilir.

9.1. Нартхэр

Джон Каларуссо, МекМастер университет

colaruss@mcmaster.ca

Тыгъаджэ (темыр) Къафкъас фолклорым, Нарт Юрыуатэхэр (эпосыр), лъэпкъ Ютэжьхэр, имифологиэ къэзыгъэхъугъэу зы текст зэкълэхъэуж-зэрэлыгъ къызэклеубытэ. А Ютэжьхэр драматичнэу ыкӀи чэфыгъоу зэрэщытым дыкӀыгъоу пэсэрэ темэжъмэ якушъэ-лъапсэуи щытых.

Фолклор пстэуми афэдэу Нарт Юрыуатэхэми псынэчӀэчъ зэфэмыдэхэр къахэщы. Адыгэхэми аш яблагъэхэми ямифологиэу щыт Убых, Абхъаз ыкӀи Абадзэ (Калоруссо 2002) Юрыуатэхэр къешӀэкӀыгъэх бзылъфыгъэ Юш дахэу, бэжъугъэм исимволэу щыт фигурэ шъхъэлэу Сэтэнай Гуащэ. А бзылъфыгъэ фигурэм къегъэлагъо адыгэхэми ащ яблагъэхэми ижъырэ лъэхъанхэм къащегъэжьагъэу бзылъфыгъэм осэшхо, лъытэныгъэшхо зэрэфашӀырэр. Ащ ыцӀэ къыкӀырэр зэолӀи 100-м янэу ары ыкӀи ар

Нарт зэолӀыбэми яны нэшлӀш. Пэсэрэ Индо-Европэ мифологиэми хэплъагъорэ анахъ зэокӀо дахэм итеплъ.

Ибынмэ ащыщэу 2-р анахъ фигурэ шъхъэлэу къахэщы. Ащ апэрэр ыкӀи анахышлӀоу Нартмэ ахэтэу зэлъашӀэрэ лыхъужъэу Пэтэрэз ары. ИпэкӀэ а чыналъэм щыхабзэщтыгъэ лъышӀэжъым фэгъэхыгъэу этикэ пшъэдэкӀыжъ пшъэрылъым исимвол лыхъужъэу ары ар. Пэтэрэз афэмыдэ сабыигъо ыхъыгъ, чылагъом зыхагъэкӀыгъ, загъэпскӀы уж зы къэхалъэм ины щыхъугъ. КӀэрыкӀэу къэхъужъыгъэ лыхъужъэу къэлъагъо.

Адырэ Нарт лыхъужъэу нэм къыкӀаорэр Саусырыкъу ары. Ар ятэ имыӀэу къэхъугъэу ары зэраштэрэр. Сэтэнай псыхъом зыщигъэпскӀэу зылъэгъугъэ зы лэхъо горэм ихъопсащэ тефи лъэрмыхъэ хъугъэ мыжъом ар къыхэкӀыгъ. Саусырыкъо мэшлӀо тхъуабзэм хэлъэу къэхъугъ ыкӀи ар Лъэпшъ ыгъэкӀосагъ. Алыдж (грек) мифологиэм хэт Ашил ыкӀи Норсэ Сигурд фэдэу, Лъэпшъ иӀэдэкӀэ ыубытыгъэ илӀэгъуанджэхэмрэ ыкопкъырэ нэмыкӀрэм лые лъэпкъ къылъэлэсынэу амал иӀэп. Чъыр шӀуцӀэу зэрэщытым къыхэкӀыкӀэ нэплъэгъур лэшӀэхэу ыгъэплъэхъун елӀэкӀы. Изаомэ анахъ лъэшыр, ежъыр шӀуцӀэу, ошъуапщэ шӀуцӀэмэ афэдэу, нэ цыӀухэр зиӀэ Тутарышрэ зэдашыгъэ заор ары. ЗэкӀэлэхъэужэу ашыгъэ зэогъуитӀур, илӀэс 5000 къыпэу пэсэрэ Шумер Юрыуатэу Билгъа Мэш (кӀо, Акадхэм я Гъылгъамеш) темэкӀэ фэбгъадэ, ебгъапшэ хъуцт.

9.2. The Circassian Mythologies (Nart Epos)

Asfar Kuyoko, Doctor of Philological Sciences, Journalist, Writer, Founder and President of "Samğur" Association to Work on the Return of Diaspora Adyghe to the Homeland, RA

Once upon a time, Almighty Allah sent the Swallow as a special envoy to the Narts.

- Allah Almighty offers you two options, says the Swallow, - Do you want to be a long-lived, highly populated, well-stocked society but without a name or fame which will perish in the course of centuries? Or do you have a short lifespan, a small population, but stay within millennia with what you do, your lifestyle, your name and fame?

- There's no need to convene the Nart Council for this question. The answer is simple (short), the Narts told the messenger of God. Animals live to fill their bellies. We want our name to take place in world history. What good is longevity if you don't have a name! So this is our choice...

The Narts simply lived their lives as they wished. The Adyghe also traveled thousands of years in their footsteps. Allah led the Adyghe along the path chosen by the Narts. Since we followed in their footsteps, he gave us two tasks: - One is to build the Nart Myths-epics, and the second is to construct the Adyghe Xabze Law. The Nart myths-epics were built by the Adyghe in a very beautiful way with full of wisdom; they also created the Adyghe Xabze-Law in a way that could set an example for world civilization. The principles of that Nart tradition are still the basis of Adyghe Xabze today. So, who were these Narts, our early ancestors?

There is also an opinion that the Narts came and joined us from other civilizations. They brought us reason, science and understanding, built the principles and rules of social life (xabze-bziphe), lived a good life on earth for thousands of years, then left. But where did they turn their horses' heads? Are they back where they came from? Nobody knows this.

What we do know is that they were our early ancestors, from whom we descended. Since thousands of years ago, in our Adyghe-Circassian Homeland; They live in Nartiyeh.

Nart Myths/epics give information about the ages when there was no writing and history did not begin, starting with Allah's creation of the universe. It brings the stone age to the iron age, it binds it.

It tells us about the discovery of the hammer, the saw, the sickle, the scythe, the sword, the introduction of fire, and the beginning of tilling the soil. It marks the path that human thought, culture and civilization have traveled.

According to anthropology, civilization begins with the stone. They start civilization when people start using the stone.

So, doesn't it make a lot of sense, then, that the Nart epics created Sawsırıkue out of stone, not earth and iron?! There are many things that brave men like Nart Sawsırıkue, Şabatınıkue, Peterez, Şeway, Aşemez have done in this world. There are original stories about them in Nart legends and epics. As if it was only yesterday, as if you lived among them.

What each Nart took care of before his own life was his homeland, his land, his people's problems, goals and objectives. They were fighting and fighting for them, sacrificing their lives.

If you ask who did what, we can mention some of them.

For example; Nart Lhepş was the blacksmith of the narts, Thagelec would give a bountiful crop, Amishsh would not leave them without animals. Nart Jemaduw was the first to find salt in the world. Tutariş brought the forked bayonet as a weapon to the Narts for the first time. Princess Akuande used to brighten the world in the pitch dark of Adiyif. Setenay Guashe had a unique golden apple tree; The girls she offered from the apples on this tree gave birth to whatever they wanted, boy or girl. The one who tasted the apple on the top would always be younger. Sawsırıkue was born of stone, brought fire to the Narts, brought back the millet seed usurped by Yeminejj (The Big Giant), invented the games of checkers and chess, threw the wine barrel of the gods down from Oshamafe (Elbrus) to the Narts, so that they too might be brave. Nart Shabatinikue battles the enemies, bringing back the fire of Peterez and the Nart leader Nesren Jace, whom the evil Pak'o nailed to the mountains. On the other hand, if Aşemez had an enemy infested the Narts, he would blow from the black mouth of the trump of doom to create winter-apocalypse, drive them away, then blow from the white mouth of the trump of doom and turn the world into spring again...

In order for the Narts not to be deprived of reason and wisdom, he gives the child from Lhepşş and the Tree Goddess to the princess. "As Nartlar, if you have this child, you will live, if you overlook him, you will be in bad shape. He will return some time. But then I don't know if you will be here or not." The child escapes and plunges into the world, collecting all the mind-wisdom that exists. While waiting for it to return, the narts pass away...

There are many more such stories in the Nart myths. It is clearly seen in these myths that they are partners of the universal mind, that they know what will happen in advance, that they know the world.

Although the Narts left this world, Sawsırıkue did not. He lives unharmed in the real world. He hopes that sometime he will come back to the bright world. We hope too.

The valiant, born of Nart Lhepş and the Tree-Goddess, who traveled the world, will come back and join us at some point. But if we, as the people of Adygea, do not exist anymore; If we are not found in our homeland, who will he come to?! With whom does he share all the knowledge and wisdom he has collected and accumulated from the world!

That is why we must exist, for no other reason, so that when both Nart Sawsırıkue and Lhepşş son return, he can find us. In order to exist, we must speak our language and live our Xabze. Let's not doubt that Nart mythology will feed us for these. Because myth-mythology is one of the elements that awaken and sharpen new generations to national identity.

All these; Let's not forget that we have created our language, culture and national characteristics in our historical homeland.

Therefore, let's pray to the Almighty God, who keeps us alive in the footsteps of the Narts, to bring us together, gather us in one place and make us rest.

9.2. Çerkes Mitolojisi

Asfar Kuyoko, filoloji bilimleri doktoru, gazeteci, yazar, Samgur Derneği Kurucusu ve Başkanı (Diyaspora Çerkeslerinin anavatana dönüş derneği), RA

Bir zamanlar Yüce Allah Kırlangıcı Nartlara özel elçi olarak gönderir.

- Yüce Allah size iki seçenek öneriyor, der Kırlangıç, - Uzun ömürlü, çok nüfuslu, sırtı pek, karnı tok ama adı-sanı olmayan, yüzyıllar içinde yok olup gidecek bir toplum mu olmak istersiniz? Yoksa ömrünüz kısa, nüfusunuz az ama yaptıklarınız, yaşam biçiminiz, adınız-sanınızla bin yıllar içinde kalmayı mı?

- Şu senin sorun için Nart Meclisini toplamaya gerek yok. Bunun yanıtı basit (kısa), demiş Nartlar Tanrı elçisine. – Hayvanlar karınlarını doyurmak için yaşarlar. Biz adımız sanımız dünya tarihinde yer alsın isteriz. Adın sanın kalmayacaksa uzun ömür neye yarar!?! Dolayısıyla bizim tercihimiz budur...

Nartlar öylece ömürlerini istedikleri gibi geçirdiler. Adıgeler de onların izinde binlerce yılı kat' ettiler. Allah Adıgeleri Nartların seçtiği yoldan ilerletti. Onların izinden geldiğimiz için de bize iki görev yükledi: - Biri Nart Söylencelerini-destanlarını, ikincisi de Adıge Xabze Hukukunu inşa etmek. Nart Söylencelerini-destanlarını Adıgeler çok güzel bir biçimde, bilgelik dolu olarak; Adıge Xabze-Hukukunu da dünya uygarlığına örnek olabilecek biçimde oluşturdular. İşte o Nart töresinin ilkeleri bugün de Adıge Xabzenin temelidir.

Peki, kimlerdi bu Nartlar, öncül atalarımız?

Nartların başka uygarlıklardan bize gelip katıldığına ilişkin bir görüş de var. Bize akıl, bilim, anlayış getirmişler, toplumsal yaşam ilke ve kuralları (xabze –bziphe) inşa etmişler, binlerce yıl yeryüzünde güzel bir ömür sürmüşler, sonra terk edip gitmişler. Ama atlarının başını nereye çevirmişler? Geldikleri yere mi dönmüşler? Bunu kimse bilmiyor.

Bizim bildiğimiz ise, onların bizim öncül atalarımız olduğu, onlardan türediğimiz. Bin yıllar öncesinden beri Adıge-Çerkes Vatanımızda; Nartıye'de yaşadıkları.

Allah'ın evreni yaratmasından başlayarak yazının olmadığı, tarihin başlamadığı çağlara ilişkin bilgiler verir Nart Söylenceleri/destanları. Taş çağını demir çağına getirir, bağlar.

Tokmağın, bizin, testerenin, orağın, tırpanın, kılıcın bulunuşunu, ateşin getirilişini, toprağı işlemenin başlangıcını anlatır bize. İnsan düşüncesinin, kültürün, uygarlığın kat' ettiği yolu belleştir.

Antropoloji bilimine göre uygarlık taşla başlar. İnsanın taşı kullanmaya başlamasıyla başlatırlar uygarlığı.

Peki, öyleyse, Nart destanlarının Sawsırıkue'yi topraktan, demirden değil de taştan yaratmasının büyük bir anlamı, önemi yok mu?!

Nart Sawsırıkue, Şabatınıkue, Peterez, Şeway, Aşemez gibi yiğitlerin bu dünyada yapıp ettikleri pek çok. Onlara ilişkin özgün öyküler vardır Nart söylencelerinde, destanlarında. Sanki daha dün olmuş gibi, sanki sen de içlerinde yaşamışsın gibi o yiğit insanları gözümüzün önüne getiriyorlar.

Her bir Nart'ın kendi canından önce gözettiği şey, Vatanı, toprakları, halkının sorunları, amaçları, hedefleri idi. Bunlar için canlarını esirgmeden mücadele ediyor, savaşıyorlardı.

Kimler neler yaptı, diyecek olursanız onların bazılarını da değinebiliriz.

Söz gelimi; Nart Lhepş nartların demircisiydi, Tağelec bol-bereketli ürün verirdi, Amışş hayvansız bırakmazdı. Nart Jemaduw dünyada tuzu ilk bulandı. Tutarış çatal süngüyü ilk kez silah olarak Nartlara getirdi. Prenses Akuande, Adıyif zifiri karanlıkta da dünyayı aydınlatırdı. Setenay Guaşe'nin eşi benzeri olmayan bir altın elma ağacı vardı; bu ağaçta yetişen elmalardan ikram ettiği kızlar kız ya da erkek, ne isterlerse doğururlardı. Tam tepesindeki elmadan tadan ise her daim gençleşirdi.

Sawsırıkue taştan doğdu, Nartlara ateşi getirdi, Yeminejj'in (Koca Dev) gasp ettiği darı tohumunu geri getirdi, dama, satranç oyunlarını icat etti, Tanrıların şarap fıçısını Oşhamafe'den (Elbrus) aşağı Nartlara attı, onlar da cesur yürekli olsunlar diye. Nart Şabatınıkue düşmanlarla savaşıyor, Peterez ateşi ve de kötü Pak'o'nun dağlara çivilediği Nart önderi Nesren Jaçe'yi geri getirdi. Öte yandan Aşemez, Nartlara bir düşman musallat oldursa Sûrunun siyah ağzından üfleyerek kış-kıyamet oluşturur, onları kovardı, sonra sûrunun beyaz ağzından üfleyerek dünyayı yeniden bahara çevirirdi...

Nartların akıl ve bilgelikten yoksun kalmamaları için Lhepş ile Ağaç Tanrıçasından olan çocuğu prensese verir. "nartlar olarak bu sizde olursa yaşarsınız, onu gözden çıkarırsanız sizin haliniz berbattır. O bir zaman geri dönecek. Ama o zaman burada olur musunuz-olmaz mısınız, bilemem" der. Çocuk kaçıp dünyaya dalar, var olan tüm akılı-bilgeliği toplar. Dönüp gelmesini beklerken nartlar göçüp giderler...

Böyle daha nice öyküler vardır Nart söylencelerinde. Evrensel aklın ortaklarından oldukları, olup bitecekleri önceden bildikleri, dünyayı bilip tanıdıkları açıkça görülür bu söylencelerde.

Nartlar bu dünyayı terk ettilerse de Sawsırıkue terk etmedi. Gerçek/Başat dünyada sağ salim yaşıyor. Bir zaman aydınlık dünyaya yeniden geleceğini umuyor. Biz de umuyoruz.

Nart Lhepş ile Ağaç-Tanrıça'dan olup dünyayı dolaşan yiğit de, bir zaman geri gelip bize katılacak. Ama biz Adıge halkı olarak artık var olmazsak; Vatanımızda da bulunmazsak O kime gelir ki?! Dünyadan toplayıp biriktirdiği onca bilgiyi, bilgeliği kimlerle paylaşır ki?!

İşte bu yüzden, başka bir neden olmasa bile, Nart Sawsırıkue de Lhepş oğlu da geri dönüp gelince bizi bulabilsin diye var olmalıyız. Var olmak için dilimizi konuşmalı, Xabzemizi yaşamalıyız. Bunlar için de bizi Nart mitolojisinin besleyeceğinden kuşku duymayalım. Zira söylence-mitoloji, yeni kuşakları ulusal kimliğe uyandıran ve bileyen unsurlardan biridir.

Bütün bunları; dilimizi, kültürümüzü, ulusal karakteristik özelliklerimizi tarihsel Vatanımızda oluşturduğumuzu da unutmamalıyız.

Bu yüzden bizi Nartların izinde yaşatan Yüce Tanrıya yakaralım ki, bizi bir araya getirsın, bir yerde toplansın ve artık esen kılsın.

9.2. Нартхэр

Къуекъо Асфар, Филологие шлэныгъэхэмкIэ доктор, Адыгей Республикэм КIэрацэ Тембот ыцIэклэ щылэ гуманитарь шлэныгъэхэмэ апыль институтым ишлэныгъэлэжь нахьыжъ, тхакIо, журналист, чылагъо зэгохъэныгъэхэмэ я фэгоблэ лэжьыкIу

Зэгорэм Тхьэшхом пцIашхьор нартымэ къафигъэкIуагъ.

- Тхьэшхом шъухегъадэ, - ыIуагъ пцIашхьом, - шъубэгъашIэу, шъуицIыфышъхьы бэу, шъушъорэ шъуныбэрэ арызэу, ау цIэрэ шъхьэрэ шъуимылэу, лIэшIэгъумэ шъуадэклодыжьынэу ара, хьаумэ шъуигъашIэ кIакоу, шъуицIыфышъхьэ макIэу, ау шъуигъэхъагъэхэмкIэ, шъуидунэе тетыкIэклэ цIэрэ шъхьэрэ шъуиIэу илъэс минымэ шъуакъыхэнэнэу ара шъузыфаер?

- Мы уиупчIэ пае Нарт Зэфэси тшIынэп, ащ иджэуап кIэклэ, - раIуагъ нартмэ Тхьэм илIыкIо. - Хьэйуанэри былымари зыфыщылэхэр аныб, тэ тызфаер тцIэ дунаем ихьышъэ къыхэнэнэу ары, гъэшIэ кIахьыр сыдыкIэ былым, цIэрэ шъхьэрэ уакъыкъомынэцтымэ. Арышъ, джар тэ къыхэтэхы...

Джауштэу нартымэ ягъашIэ къахьыгъ, ахэмэ ялэужышIу тетыхэу адыгэхэми илъэс мин пчъагъэхэр къызэпачыгъ. Нартымэ хахыгъэ гъогум Тхьэшхом адыгэхэр ригъэкIуагъэх, ахэмэ такъылъыкIуагъэти, IофыгъуитIу къытиусэигъ – нарт IорыIуатэмрэ-эпосымрэ адыгэ хабзэмрэ зэхэтлъхьанхэу. Нарт IорыIуатэр дэхэ дэдэу, Iушыгъэ-гупшысэ куу хэлтэу адыгэмэ зэрагъэфагъэ, хэбзэ-бзыпхьэхэри дунэе цивилизацэм шапхьэ фэхьу хьунэу агъэпсыгъ, а нарт хабзэм ибзыпхьэ непи адыгэ хабзэм ылъапс.

Хэтыгъэха адэ мы нартхэр, тятэ пIашъэхэр?

Нартыхэр нэмыкI цивилизацияе къыкIыхи къытфэкIогъагъэхэу гупшысэ щыл, шлэныгъэ, акъыл, къытфахьыгъ, губзыгъагъэ къытхалъхьагъ, хабзэрэ бзыпхьэрэ тфагъэIылыгъ, илъэс мин пчъагъэ чIым дахэу къыщагъэшIагъ, етIанэ икIыжьыгъэх, ау тыдэ яшыпэ агъэзагъ, къыздикIыгъэм агъэзэжьыгъа, ар зыми ышIэрэп.

Тэ тшIэрэр тятэ пIашъэхэу, ахэмэ такъызэрэхэклыгъэр ары, илъэс мин пчъагъэклэ узэклIэбэжьымэ джы тиадыгэ псэупIэжъ - Нартыем исыгъэх.

Тхьэм омрэ чIымрэ (очIыр) къызигъэшIыгъэм къыщегъэжьагъэу, тхыгъэ зыщэмылэ, тхыдэр къыземыжьэгъэ лэхъанхэм щыгъуазэ тафешIы Нарт IорыIуатэм. Мыжъо лэхъаныр, гьучI лэхъаным къынегъэсы, къырепхы.

Умэр, дыдыр, пхьэхыр, гьупчээр, щэмэджыр, чатэр къызэрагъотыгъэр, машIор къызэрахьыгъэр, чыгүлэжьыныр къызэрежьагъэр ащ къытагъашIэ. ЦIыф гупшысэм, шIэнхабзэм, цивилизацэм гъогоу къыкIугъэм нэIуасэ тафашIы.

Антропологияе шлэныгъэм зэрилъытэрэмкIэ цивилизацэр мыжъом къыщегъэ. ЦIыфым мыжъор ыгъэфедэнэу зырегъажьэм цивилизацэри къежьагъэу ары.

Адэ, ащыгъум, нарт IорыIуатэм Саусэрыкъо, ятIэр, е гьучIыр мыхьоу, мыжъом къызэрэхыгъэшIыкIыгъэми мыхьэнэшхо иIэба!?

Нарт Саусэрыкъо, Шэбатыныкъо, Пэтэрээ, Шъэуае, Ащэмэз фэдэ лыхъужьмэ дунаем цагъэхъагъэр бэ, ахэмэ якъэбарышлү нарт пщыналъэмэ, къэбарыжъымэ ахэлъ, моу тыгъуасэ хъугъэм фэдэу, ори уахэтыгъэм фэдэу а лыхъу шлагъохэр нэм кыклагъэуцох.

Хэтрэ нарти ежъ ышъхъэ нахы ыпэ ригъэшъыщтыгъэр ихэгъэгу илоф, илъэпкъ игумэки, игуклай, ячлыгу апсэ хэтлэгъагъ, псэемыблэжьэу фэзаощтыгъэх, фэбанэщтыгъэх.

Хэт сьд пылбыгъ, ыгъэхъагъ плomé, ахэмэ ащыщхэри клэклэу кыхэдгъэщын.

Гущылэм пае, Нарт Лъэпшъ нартмэ афэгъуклагъ, Тхъэагъэлэдж лэжьыгъэ бэгъуагъэклэ къятагъ, Амышъэ былым щигъэклагъэхэп. Нарт Жэмадыу дунаем апэу щыгъу къегъоты, Тутарыщ пчы таркъор апэ нартмэ лашэу къахехъэ, Акуандэ гуащэ, Адыиф мэээхэ шлүнкI мэрахъэми дунаер къагъэнэфы, Сэтэнэе гуащэ зыфэдэ къэмышъугъэ дышъэ мылэрысэ чыг иI, ащ кыпыкIэрэ мылэрысэхэмэ ащигъашхэрэ нарт пшъашъэмэ зыфаехэр къалъфых – клала, пшъашъа? Ышъхъапэ шъыпкъэ пытым щыщ зылуфэрэр ренэу ныбжьыкIэ къэхъужьы.

Саусэрыкъо мыжъом кыхэкIы, нартмэ машло къафехы, Емынэжъ атырихыгъэ гэжъо чылапхъэр къехъыжьы, пхъэкIэн, сэнтрац джэгукIэхэр къеугупшысы, Тхъэмэ ясанэ зэрыт кладэр лшъхъэмафэ нартмэ къафыредзыхы, ахэри гушхо хъунхэу. Нарт Шэбатыныкъо пыимэ язао, Пэтэрээ машломрэ нартмэ япащэ Нэсрэн жакIэу ПэкIо бзаджем къушъхъэм рилулгыгъэмрэ къехъыжьых. МыдыкIэ Ащэмэз нартмэ пый къафыкъокIымэ, ибжъамые ыцыпэ шлүцIэ епщэшъ, чыиэ лыгъу-лыстыкIэ рефыжьых, етIанэ бжъамыем ыцыпэ фыжьыкIэ дунаер гъатхэм фэдэу къегъэкIэрэкIэжьы...

Нартыхэр акъылрэ губзыгъагъэрэ щымыкIэнхэм пае Лъэпшъырэ Чыгытхъэ гуащэмрэ къахэкIыгъэ шъэожъыер гуащэм кыреты, «мыр шъуиIэмэ нартхэмкIэ шъущыIэщт, шъутеплэхъукIымэ шъуимыгъуагъ, зэгорэм кыгъэзэжьыщт, ау мыщ шъуисыжьыщт-шъуимысыжьыщтыр сшIэрэп», - ыIуи. Шъэожъыер акIэкIэкIи, дунаем хэхъагъ, акъылэу, лүшыгъэу щыIэр къеугъои, къэкIо жынэу паплэхэзэ нартхэр кощыжьыгъэх...

Джащ фэдэу, джащ фэдэу бэ шлагъоу нарт къэбарымэ ахэлъыр. Дунэе акъылым зэрэхэцэгъагъэхэр, къэхъуцт-къэшIэщтыр кызыэрэшIэщтыгъэр, дунаем хэшIыкI зэрэфырялагъэр лүпкIэу къахэщы.

Нартхэр икIыжьыгъэх, ау нарт Саусэрыкъо къинагъ, дунэе Шъхъалэм псаоу щыщыI, зэгорэм дунэе нэфым кыитехъажьынэу мэгугъэ, тэри тэгугъэ.

Нарт Лъэпшъырэ Чыгы Тхъэ гуащэмрэ къахэкIыгъэ шъаоу дунаер къэзыкIуахъырэри зэгорэм кыитехъажьыщт. Ау тэ, адыгэ ябынкIэ, тыщымылэжьы хъумэ, тихэкуи тимысыжьымэ хэта кыызхэхэжьыщтыр, шIэныгъэу дунаем кыицигъотыгъэр хэта зыдигощыжьыщтыр?

Арышъ, нэмыкI мыхъуми, нарт Саусэрыкъуи, Лъэпшъ ишъауи кызытхэхэжьыхэкIэ тыкъагъотыжьыным пае тыщылэн фае. Тыщылэным пайи тыбзэ тIулъыжьын, тихабзэ тхэлъыжьын фае. АхэмкIи Адыгэ нарт лорыIуатэм тызэрипсыхъащтым Iо хэлъэп. Сыда плomé, клэблэр лъэпкъыгъэм кыфэзыгъэуцэу, фэзыпсыхъэрэ пкъыгъо шъхъэлэмэ лорыIуатэр зэу ащыщышъ.

Ахэр пстэури, тыбзи, тихабзи, тицIыф-лъэпкъ шIыкIи ти Хэкужъ кызыэрехъухъагъэри зыщытэшъумыгъэгъупш.

Ащ пае Тхэшхоу нартымэ такъылъызгъэкӀуагъэм телъэу зы чӀыпӀэ тишыжьынэу, тигъэӀотэжьынэу.

9.2. Нарты

Асфар Кук, доктор филологических наук, Главный научный сотрудник Адыгейского республиканского института гуманитарных исследований им. Т.М. Керашева, писатель, журналист, общественный деятель

Однажды Тхэшхо (Тхэшхо – Всевышний, букв.: Большой, Главный бог) прислал ласточку к нартам.

- Тхэшхо дает вам выбрать одно из двух – сказала ласточка, - первое – это вы будете жить долго, и количеством вас будет много, ни в чем не будете нуждаться – ни в еде, изобилии, веселье, но не будет у вас достойного имени и никто не будет вас знать (цӀэрэ шъхэрэ шъуиӀэтэп) и вы навсегда исчезнете в веках. Второе - вы будете жить недолго, но ваши славные дела останутся в памяти тысячелетий. Что вы выбираете?

- Твой вопрос не достоин того, чтобы мы созывали народ на Хасэ, - ответили нарты посланнику бога. - Животные и скот живут ради своего живота и большей радости не знают, чем изобилие пищи, а мы – нарты - будем жить недолго, но хотим остаться в человеческой памяти: зачем жить, если не иметь имени и головы. Поэтому мы выбираем короткую жизнь, но славное имя.

Так нарты прожили жизнь на земле Нартие, адыги - их потомки, прошли тысячелетиями по следам славных предков. Мы были последователями нартов, поэтому Тхэшхо провел нас по их дорогам жизни, поручив нам после них два самых важных дела. Первое: сложить сказания и пщынатли о нартах, донести до тех, кто пришел после них, их потомкам о доблести, отваге и славных деяниях нартских богатырей, Второе: на принципах нарт Хабзэ создать и сохранить Адыгэ Хабзэ, свод правил поведения в жизни каждого человека, воплотившего познания Вселенной, Природы в жизни народа.

Адыги не только сложили устные предания о нартах, ставших жемчужиной фольклора, но и сформировали свой этикет, Хабзэ и способы его реализации. Это был эволюционный процесс, заложивший основы ментальности и мировоззрения, отношения к природе и человеку, И сегодня это движущая сила адыгского общества. Адыги говорят: «Ни одна религия, не созвучная Адыгэ Хабзэ, не приживется в адыгском сознании».

Кто же они были, наши древние предки, прославившие свое имя на века и тысячелетия?

Есть мнение, что нарты - пришельцы из других миров, которые принесли на землю знания Вселенной, вложили в нас мудрость, ум, Нарт Хабзэ, трансформировавшийся в Адыгэ Хабзэ. Прожили нарты достойную и славную жизнь в стране Нартие несколько тысячелетий, затем покинули его, но куда они повернули головы своих коней, никто не знает - может, туда, откуда они прибыли к нам, а может, в иные миры, также принося с собой познания жизни другим цивилизациям...

Мы знаем одно – то, что они наши славные предки и мы их потомки, познавшие и познающие до сих пор их мудрость и знания. В нартских сказаниях и пщынатлях - бесписьменных устных творениях, шедеврах словесной культуры - отражается время зарождения неба и земли, древних представлений, ритуальной магии. Появление железа из камня является одним из главных этапов развития человечества, и в нартском эпосе он отражается и материализуется в рождении Саусэрука из камня, в обретении им тела и плоти из стали, в способности чудодейственного воздействия на природу. Антропологические знания свидетельствуют о том, что цивилизация мира начинается с использования камня человеком, затем и получения из камня, т.е. руды, железа. Поэтому освещение этих процессов в нартских эпических повествованиях очень важно для истории сотворения мира и развития человеческой цивилизации.

В нартских сказаниях собраны знания о времени появления огня у людей, также о возникновении кузни и ее атрибутов - наковальни, молота и молотка, щипцов, горна; о появлении сельскохозяйственных орудий - серпа, косы; оружия – меча, кольчуги, пики, дротика и т.д. В «Нартах» мы прослеживаем эволюционные процессы общественного развития, культурных благ цивилизации.

Нартские герои Саусэрук, Шэбатынук, Пэтэрэз, Шэуай, Ащэмэз и другие совершили много благих дел, их славные подвиги запечатлены во многих нартских сказаниях и пщынатлях. Нарты беззаветно любили свою землю, защищали и оберегали от врагов, интересы общества ставили выше личных.

В нартском эпосе отражена культовая иерархия, например, нарт Тлепш был покровителем кузнечного ремесла, благодаря Тхэгэлэджу у нартов всегда было изобилие, Амыш охранял тучные стада. Первым среди нартов и соседей - иныжей и испов - соль нашел нарт Жэмадыу, а Тутарыщ - пику, красавица Адыиф освещает путь своими светящимися локтями. У Сэтэнэе гуащ во дворе растет волшебная чудодейственная яблоня, плоды которой помогают нартским женам по желанию рожать сына или дочь, а кто отведает большое яблоко на самой макушке, никогда не стареет.

Саусэрук рождается из камня, пылающего мальчика закаляет Тлепш, и его тело становится стальным: он храбр, силен, ловок, приносит нартам огонь, возвращает семена проса, украденные чудовищем Еминезем, придумывает игру сэнтраш, дарит нартам чудодейственное вино, многократно усиливающее силу и ловкость сбросив кадку с божественным санэ (вино) со священной горы Ошхэмаф (Эльбрус). Нарт Шэбатынук защищает страну от врагов, Пэтэрэз побеждает злого богоподобного Пако, забравшего себе огонь нартов, возвращает его, и освобождает прикованного к горе предводителя нартов Насрэн Жаче. Нарт Ащэмэз владеет волшебной свирелью двух цветов – черного и белого, и когда враги приходят на землю нартов, он начинает дуть с черной стороны и лютый холод заставляет врагов покинуть Нартие. Когда Ащэмэз начинает дуть с белой стороны, земля вновь оживает и расцветает весной...

Чтобы нарты не нуждались в уме мудрости, Чыг гуащэ, покровительница дерева, имеющая доступ к Всемирному разуму, отдает нарту Тлепшу мальчика, который родился у них со словами: «Пока он будет у вас, вы будете жить на этой земле: в нашем сыне заложены все знания мира, но если потеряете – это возможно будет вашим концом на земле нартов...».

Нарты не усмотрели за мальчиком, и он ушел. Тлепш отправился к Чыг гуаш, которая сказала, что он ушел в мир собирать мудрость Вселенной, и непременно вернется назад в Нартие, но будут ли они там - никто не знает.

Среди нартов были предсказатели и провидцы, они предугадывали, что ожидает нартов, и они знали, что сын Тлепша непременно вернется. Но нарты напрасно ждали волшебного мальчика, они его не дождались, и покинули землю. Он еще не вернулся, но мы, адыги его ждем, ведь мы потомки нартов.

Много еще интересных, захватывающих событий отражены в нартских сказаниях и пщынатлях - в них сосредоточено прошлое и будущее. Нарты покинули свою землю, но остался еще нарт Саусэрук, который находится в Главном мире (ушедших), но он жив, так как его закопали живым, и мечтает снова вернуться обратно. Мечтаем и мы...

Сын нарта Тлепша и Чыг гуаш, ищущий знания и мудрость Вселенной, непременно вернется на землю нартов, в страну Нартие, к адыгам - их потомкам. Но если нас больше не будет на этой земле, где наша Родина, к кому тогда он вернется, и кто его встретит, с кем он поделится знаниями Вселенной. Поэтому мы должны жить на своей земле, вернувшись со всего мира в единую семью. И поэтому должны сохранить свой язык, свои обычаи и традиции, аккумулированные в Адыгэ Хабзэ.

И здесь опорой нам будет фольклор, древние сказания и пщынатли, которые несут нам память предков и освещают путь в будущее. Нам нельзя забывать, что все они были рождены в Хэкужъ, исторической Родине адыгов, и мы просим Тхэшхо, чтобы он нам дал возможность вновь обрести свою землю и свою Родину.

Asfar Kuyoko

Senior researcher of the Adygea State Research Institute of Social Sciences, doctor of philological sciences, journalist, writer, head of the Adygea Branch of the Russian Professional Literary Union, civil society activist, head of the "Samgur" non-governmental organization dealing with the problems of diaspora Adyghes.

He was born on 27.06.1952 on the day of the establishment of the Adygea Autonomous Region) in the village of Lahsikuay. His father Said was a teacher. He died in 1969. His mother Kulina was born in the village of Cirakiye in 1927, worked in the "Oktyabr" farm cooperative and died in 1987.

After completing his secondary education in 1969, he worked in "Oktyabr" cooperative in the village. The next year, in 1970, he entered the Adyge department of the philology faculty of the Adygea State Teachers' Institute and graduated in 1975.

While he was studying here, he also attended the school under the direction of Koblı Yakub, where world-famous wrestlers were trained. Sports (Judo, Samba) trainer in the USSR. He was the first to achieve this at the faculty of philology. He won championships in competitions organized by various sports clubs in the USSR. In 1975, he received a bronze medal in the USSR Judo Cup competitions.

After graduating from the institute, he went to the army, then worked as a Samba and Judo trainer in the "Spartak" sports club between 1976-1977.

Due to his interest in writing, journalism and his achievements in this field during his studentship, he was recruited as a journalist to the "Socialist Adygea" newspaper to work on youth, sports and journalism.

In 1979, he served for 5 years as the head of the propaganda and general culture department of the Komsomol (youth education and training organization) Adygea Autonomous Administration. In 1984, he was sent to the "Socialist Adygea" newspaper, to the department of public relations and military news.

Also, due to his interest and curiosity in scientific research during his student years, he was directed by famous researchers and scientists Hadeğal'e Asker and Şalahue Abu to study the world and life perception of the Narts and Adyghe in 1981. He entered Tbilisi Shota Rustaveli Literary Institute in Georgia for a master's degree on this subject. In 1988, he defended his master's thesis on Adyghe Mythology and Nart Epics in Tbilisi and had it accepted. Thus, he received the title of candidate of philological sciences (candidat).

In the same year, he was appointed as a scientific secretary to the Adyge Scholars' Institute of Economy, Language, History and Literature. Since that day, he has never left this institute, he still works in this institute.

The subjects he mostly focuses on are mythology, Nart Epics and spiritual culture accumulation in diaspora Adyghe. In addition to more than 70 scientific articles, monograph books "Mito-epic model in the Adyge (Circassian) Nart Epics" and "The World of the Narts" were also published. He has been dealing with Diaspora Adyghe for more than 30 years; compiles and publishes his narratives and myths. He has also published several books on these subjects.

According to the findings of the famous poet and writer Kuyekue Nalbiy, Asfar brought a new genre to literature. In his literature, philosophy, mythology, world perception, dynamism and essay are intertwined. In this style, 14 books were published in Adyghe and Russian. He is the head of the Adygea Branch of the Russian Professional Literary Union.

As an independent television journalist for 15 years, the original programs "Ocakbaşı Ateşi", "Nartlar", which he has prepared and presented with his own fiction and expression on subjects such as Adige Xabze (traditional Adyghe law), Adyge oral culture products, nart epics, the lives and cultures of diaspora Adyghe, are broadcast on Adyge television. In this way, approximately 150 programs of 15 minutes each were broadcast. About 100 of them are related to the Narts.

Kuyekue Asfar was awarded the title of Respected Journalist of Adygea. In 1998-2003, he worked as the editor-in-chief of "Adige Mak" (Adige Voice), the National Newspaper of the Republic of Adygea. In these years, he brought together the Adyghe of Kosovo, who were in distress due to

the war that broke out in Yugoslavia, in Istanbul and initiated the return of about 30 people to the Homeland, with the knowledge of the Adygea administrators and the Russian Ministry of Foreign Affairs. They now live as Homeland Sons in Mefehable village, Maykop, elsewhere. Together with their sensitive friends from Turkey, they succeeded.

Since 2003, he has served as the chairman of the committee on press, broadcasting, promotion, social relations, and relations with fellow countrymen abroad at the Council of Ministers. In 2005-2011, he served as the adviser to the Senator of Adygea in the Federal Assembly of the Russian Federation.

Asfar has always been involved in national work as a civil society activist. In 1988, he became the chairman of the initiative committee formed to establish a non-governmental organization - Xase in Homeland. He served for many years as the assistant of Shalahue Abu, who was brought to the presidency by the association's board. Together with some of their friends, they established the "Samğur" Association in the country to work on the return of Diaspora Adyghes to the homeland, establishing healthy relations on both sides, adaptation of the returnees to life, and transferring the spiritual cultural products of the Diaspora Adyghes to the homeland, and they helped many. He has been the president of this association for more than 30 years.

Asfar Kuyok Saidođlu, *Adıgey Devlet Sosyal Bilimler Arařtırma Enstitüsü kıdemli arařtırmacısı, filoloji bilimleri doktoru, gazeteci, yazar, Rusya profesyonel edebiyatçılar Birliđi Adıgey Şubesi başkanı, sivil toplum aktivisti, diaspora Adıgelerin sorunuyla ilgilenen "Samğur" sivil toplum örgütü başkanı.*

27.06.1952'de (2gey ÖÖzerk Bölgesinin kurulduđu gün) Lahşıkuay köyünde doğdu. Babası Sait öğretmendi. 1969'da vefat etti. Annesi Kulina 1927 yılında Cırakiye köyünde doğdu, "Oktyabr" kolhozunda çalıştı ve 1987 yılında vefat etti.

1969 yılında orta öğrenimini bitirince köydeki "Oktyabr" kolhozunda çalıştı. Ertesi yıl 1970'de Adıgey Devlet Öğretmen enstitüsünün filoloji fakültesinin Adıgece bölümüne girdi, 1975 yılında mezun oldu.

Burada öğrenim görürken dünyaca ünlü güreşçilerin yetiştiđi Koblı Yakub yönetimindeki okula da devam etti. SSCB'nde spor (Judo, Samba) antrenörü. Filoloji fakültesinde bunu başaran ilk kişi oldu. SSCB'nde çeşitli spor klüplerinin düzenlediđi yarışmalarda şampiyonluklar kazandı. 1975 yılında SSCB Judo kupası yarışmalarında bronz madalya aldı.

Enstitüyü bitirince askere gitti, sonra 1976-1977 yıllarında "Spartak" spor klübünde Samba, Judo antrenörü olarak çalıştı.

Öğrenciliđi sırasında yazmaya, gazeteciliđe ilgisi ve bu alandaki başarıları nedeniyle gençlik, spor ve habercilik konularında çalışmak üzere "Sosyalist Adıgey" gazetesine gazeteci olarak alındı.

1979'da Komsomol'un (gençliđin eğitimi, yetiştirilmesi örgütü) Adıgey Özerk Yönetiminin propaganda ve genel kültür bölümü başkanı olarak 5 yıl görev yaptı. 1984'de "Sosyalist Adıgey" gazetesine halkla ilişkiler ve askeri haberler bölümüne gönderildi.

Yine öğrencilik zamanlarında bilimsel arařtırma çalışmalarına ilgisi ve merakı nedeniyle ünlü arařtırmacı ve biliminsanları Hadeğal'e Asker ve Şalahue Abu tarafından 1981 yılında Nartlar ve Adıgelerin dünya ve yaşam algısı üzerine çalışmaya yönlendirildi ve bu konuda yüksek lisans için

Gürcistan'da Tiflis Şota Rustaveli Edebiyat Enstitüsü'ne girdi. 1988 yılında Adıge Mitoloji ve Nart Destanları konusundaki yüksek lisans tezini Tiflis'te savundu ve kabul ettirdi. Böylece filoloji bilimleri bilim insanı adayı (kandidat) unvanını aldı.

Aynı yıl Adıge Bilim insanları ekonomi, dil, tarih ve edebiyat enstitüsüne bilimsel sekreter olarak atandı. O günden itibaren hiçbir zaman bu enstitüden kopmadı, halen de bu enstitüde çalışıyor.

Daha çok yoğunlaştığı konular mitoloji, Nart Destanları ve diaspora Adıgelerinde manevi kültür birikimidir. 70'den çok bilimsel makale yanında "Adıge (Çerkes) Nart Destanlarında mito-epik model", "Nartların Dünyası" adlı monografi kitapları da yayınlandı. 30 yıldan uzun süredir diaspora Adıgeleriyle ilgileniyor; anlatılarını, söylencelerini derliyor ve yayınlıyor. Bu konularda da birkaç kitabı yayınladı.

Ünlü şair ve yazar Kuyekue Nalbiy'in tespitlerine göre Asfar literatüre yeni bir janr kazandı. Onun edebiyatında felsefe, mitoloji, dünya algısı, dinamizm ve deneme iç içedir. Bu tarzda Adıgece ve Rusça olarak 14 kitabı yayınlandı. Rusya Profesyonel Edebiyatçılar Birliği Adıgey Şubesi başkanıdır.

15 yıldır bağımsız televizyon gazetecisi olarak Adıge Xabze (geleneksel Adıge hukuku), Adıge sözlü kültür ürünleri, danrt destanları, diaspora Adıgelerinin yaşamları ve kültürleri gibi konularda kendi kurgusu ve anlatımıyla hazırlayıp sunduğu özgün programlar "Ocakbaşı Ateşi", "Nartlar" adıyla Adıge televizyonunda yayınlanıyor. Bu şekilde her biri 15'er dakikalık yaklaşık 150 kadar program yayınlandı. Bunlardan 100 kadarı Nartlarla ilgili.

Kuyekue Asfar Adıgey'in Saygın Gazetecisi unvanına layık görüldü. 1998-2003 yıllarında Adıgey Cumhuriyeti Ulusal Gazetesi olan "Adıge Mak" (Adıge Sesi) gazetesinin genel yayın yönetmeni olarak görev yaptı. Bu yıllarda Yugoslavya'da başlayan savaş nedeniyle can derdine düşen Kosova Adıgelerini İstanbul'da bir araya getirip, Adıgey yöneticilerinin ve Rusya Dışişleri Bakanlığının bilgisi dahilinde 30 kadar kişinin Vatan'a dönmesine önyak oldu. Onlar şimdi Vatan Evladı olarak Mefehable köyünde, Maykop'ta, başka yerlerde yaşıyorlar. Türkiye'den duyarlı arkadaşlarıyla birlikte bunu başardılar.

2003 yılından itibaren Bakanlar Kurulu'nda basın, yayın, tanıtım, sosyal ilişkiler, yurt dışındaki soydaşlarla ilişkiler komitesi başkanı olarak görev aldı. 2005-2011 yıllarında da Rusya Federasyonu Federal Meclisi'ndeki Adıgey Senatörünün danışmanı olarak görev yaptı.

Asfar bir sivil toplum aktivisti olarak her zaman ulusal çalışmaların içinde yer almıştır. 1988 yılında Vatan'da bir sivil toplum örgütü - Xase kurmak üzere oluşturulan girişim komitesinin başkanı oldu. Dernek kurulunca başkanlığa getirilen Şalahue Abu'nun yardımcısı olarak uzun yıllar görev yaptı. Diaspora Adıgelerinin Vatana dönüşü, her iki tarafta da sağlıklı ilişkiler kurulması, dönenlerin yaşama adaptasyonları, diaspora Adıgelerinde yaşayan manevi kültür ürünlerinin Vatana aktarılması konularında faaliyet göstermek üzere Vatan'da bazı arkadaşlarıyla birlikte "Samğur" Derneğini kurdular ve çoklarına da yardım ettiler. 30 yıldan fazla süredir halen bu derneğin başkanıdır.

Къуекъо Асфар Сахьидэ ыкъу, Адыгэ къэралыгъо ушэтэкӀо институтым илофышлэ шъхьаӀ, филологие шӀэныгъэмкӀэ доктор, журналист, тхакӀо, Урысыем ипрофессиональнэ

литератормэ я Союз и Адыгэ къутамэ итхэмат, общественнэ юфышI, хэхэс адыгэмэ яюф пылъ республикэ Хасэу «Самгъурым» ипаш.

1952–рэ илъэсым бэдзэогъум и 27–м (Адыгэ хэкур зыщызэхашагъэ мафэм) Лэхъщыкъуае къыщыхъугъ. Ятэу Сахьидэ клэлэегъэджагъ, 1969–рэ илъэсым идунае ыхъожьыгъ. Янэу Кулинэ 1927–рэ илъэсым Джыракъые къыщыхъугъ, колхозэу «Октябрэм» щылэжьагъ, 1987–м идунае ыхъожьыгъ.

1969–рэ илъэсым гурит еджаплэр къызеухым чылэм дэт колхозэу «Октябрэм» илъэсырэ щылэжьагъ. Къыклэлъыклорэ илъэсым, 1970–м, Адыгэ къэралыгъо клэлэегъэджэ институтым филологиемклэ ифакультет иадыгэ къутамэм члэхьагъ, 1975–рэ илъэсым къыухыгъ.

Еджэным игъусэу дунаем щызэлъашлэрэ бэнаклэмэ яшколэу Кобл Якъубэ зипэщагъэм зыщигъэсагъ, СССР–м спортымклэ (дзюдомрэ самбэмрэкIэ) имастер, филологие факультетым къычIэкIыгъэ студентмэ ар къызыдэхъугъэу апэ хъугъэр Асфар. СССР–м спортивнэ иобществэ зэфэшхьафхэм язэнэкъокъумэ ячемпион, 1975–рэ илъэсым СССР–м икубок дзюдомклэ къыдэхыгъэным изэнэкъокъу джэрз медаль къыщыхыгъ.

Институтыр къызеухым ыуж дзэм щылагъ, дзэм къызэкIыжьым, 1976–рэ илъэсым щыублагъэу 1977–м игъэтхапэ нэс спортобществэу «Спартакым» самбэмрэ дзюдомрэкIэ итренерэу юф щышлагъ.

Тхэным, журналистикэм джыри студентызэ зэрапылгыгъэм, ахэр дэгъоу къызэрэлэкIэхьагъэхэм елгытыгъэу, ныбжьыкIэмэ, спортым, информაციем адэлэжьэнэу лъэпкъ гъэзетэу «Социалистическэ Адыгей» икорреспондентэу аштэ.

1979–рэ илъэсым комсомлым (ныбжьыкIэмэ ягъэсэн, пIун-лэжьыным фэгъэзэгъэ хэку комитетым) пропагандэмрэ культурэ жъугъэ юфшIэнымклэ иотдел ипашэу илъэси 5–рэ щылэжагъ. 1984–рэ илъэсым адыгэ гъэзетэу «Социалистическэ Адыгеим» цIыфмэ письмэу къатхырэ, тэмэтэль къулыкъушIэмэ яюфшIэн къэзгъэлъагъорэ къутамэм къагъэкIожьы.

Джыри студентызэ шIэныгъэлэжьын юфым зэрэпыщэгъагъэм елгытыгъэу зэлъашлэрэ тхакIохэу, шIэныгъэлэжьхэу ХьэдэгъэлIэ Аскэрырэ Шхьэлэхъо Абурэ 1981–рэ илъэсым нартмэ, адыгэм идунэезэхашIэ дэлэжьэнэу къыраусэи, ащ елгытыгъэу Грузием, Тбилиси литературэмклэ иинститутэу Шота Руставели ыцIэ зыхьырэ иаспирантурэ чIэхъэ. 1988–рэ илъэсым адыгэмэ ямифологиерэ нарт эпосымрэ афэгъэхьыгъэу кандидатскэ диссертациер Тбилиси къыщиушыхьатыжьы, филологиемклэ кандидат хъугъэ.

А илъэс дэдэм бжыхьэм адыгэ шIэныгъэлэжьымэ яинститутэу экономикэм, бзэм, литературэм, тарихьым апылным тхьэмэтэ гуадзэу (Ученэ секретарэу) агъакIо. Джащ щегъэжьагъэу тыдэ щылэжьагъэми мы институтым зэрэпхыгъэр зэпигъэугъэп, непэ къызнэсыгъэм щэлажьэ.

Анахэу зыдэлажьэрэр мифологиер, нарт эпосыр, хэхэс адыгэмэ ягушхьэлэжьыгъ. ШIэнтхыгъэ 70–рэм ехъу къыхиутыгъ, монографиехэу «Адыгэ (черкес) нарт эпосым имифоэпическэ модель», «Нартмэ ядунай» зыфилохэрэр къыдигъэкIыгъэх. Илъэс щэкIым ехъугъэу хэхэс хъугъэ адыгэмэ ахахъэ, якъэбархэр, яlorlyатэхэр къеугъоих, къыхеутых, мышц фэгъэхьыгъэу тхылъ заулэ къыдигъэкIыгъ.

Къуекъо Асфар зэльашлэрэ тхакӀу, усакӀо, Къуекъо Налбый зэрилъытэщтыгъэмкӀэ Асфарэ литературэм жанр шъхьаф щыхыхыгъ, ащ философиер, мифологиер, дунэе зэхашлэр, динамикэр, эссехэр хэгъэщагъэх. Джаш фэдэу тхыль 14 адыгабзэкӀи урысыбзэкӀи къыдыгъэкӀыгъэх. Урысыем ипрофессиональнэ литератормэ я Союз икъутамэу Адыгеим итым итхэмат.

Илъэс 25-рэ хъугъэу адыгэ телевидением ежь ышъхьэкӀэ зэхищэхэу, къылуатэхэу адыгэ хабзэм, адыгэ къэбарыжъымэ, нарт эпосым, хэхэс адыгэмэ ящылакӀэ афэгъэхьыгъэхэу къэтын гъэшлэгъонхэр къешлых. Ахэр «Джэныкъо машу», «Нартхэр» зыфилорэ рубрикэм хэтых. Ащ фэдэу къэтыни 150-рэ фэдиз такыкъэ 15 зырыр якӀыхьагъэу къагъэлъэгъуагъ, ащ щыщэу 100-р нартмэ афэгъэхьыгъ.

Къуекъо Асфар, Адыгеим изаслуженнэ журналистыцӀэр къыфагъэшшошагъ. 1998-рэ илъэсым щегъэжьагъэу 2003-рэ илъэсым нэс республикэ лъэпкъ гъэзетэу «Адыгэ макъэм» иредактор шъхьалэу юф ышлагъ. А илъэсхэм Югославием зао къыщыхъуи, Косовэ зышъхьэ къезыхьылэжьыгъэ адыгэхэр Стамбул Хасэм щызэлэуи гъакӀэхэи, Адыгеим ипашэмэ, Урысыем ІэкӀыб юфымэ апыль и Министерствэ яшлэ хэлъэу нэбгырэ 30 фэдиз косовэ адыгэу хэкужъым ыщэжьыгъ, ахэр джы Мэфэхьаблэ, Мыекъуапэ, нэмыкӀ чыплэхэм ащэпсэху, хэкужъым икӀалэ хъужьыгъэх. Тыркуем ис адыгэ кӀэлэ чанхэр игъусэхэу а юф дахэр агъэпсыгъ.

2003-рэ илъэсым щегъэжьагъэу Министрэмэ я Кабинэт хэтэу, хэутыным, информацием, общественнэ прогноз шыгъэнымкӀэ, ІэкӀыб щылэ хэхэсымэ я юф пылым итхэмэтагъ, 2005-рэ илъэсым щегъэжьагъэу 2011-м нэс Урысые Федерацием и Федеральнэ Совет исенатор иупчӀэжьэгъоу къулыкъу ышлагъ.

Асфарэ общественнэ юфышӀ, лъэпкъ юфмэ ренэу апыль. 1988-рэ илъэсым хэкужъым адыгэ Хасэ щызэхэщэгъэным пыль Оргкомитетым ипэщагъ, Хасэр загъэуцум тхэматэу Шъхьэлэхъо Абу игуадзэу илъэсыбэрэ лэжьагъэ. Хэхэс адыгэр хэкужъым къызэригъэзэжьытым, зэпхыныгъэ тэрэз бгъуитӀумкӀи ялэным, къэкӀо жьхэрэр щылэныгъэм хэгъэгъозэным, гүшъхьэ лэжьыгъэу ІэкӀыб щылэ адыгэмэ къахэнагъэхэр хэкужъым къехьылэжьыным фэлажьэу ишъзогъухэр игъусэу «Самгъур» зыфилорэ Хасэр хэкум щызэхыщи, бэмэ ишлуагъэ аригъэкӀыгъ, илъэс 30-м къехъугъэу ащ ипаш.

Къуек Асфар Сагидович, *Главный научный сотрудник Адыгейского республиканского института гуманитарных исследований им. Т.М. Керашева, доктор филологических наук, журналист, писатель, Председатель Адыгейского республиканской организации Российского союза профессиональных литераторов, общественный деятель, Председатель адыгейского республиканского движения «Самгъур» по связям с соотечественниками, проживающими за рубежом.*

Родился 27 июля 1952 года в ауле ЛакшукӀай Теучежского района Адыгейской автономной области (ААО) в семье служащего.

Отец Къуек Сагид Хасанович, родился в 1924 году в ауле Кунчукохабль Теучежского района ААО, работал учителем в школе. Умер в 1969 году.

Мать Куек (Хашаова) Кулина Хамедовна родилась в ауле Джерокай Шовгеновского района ААО, работала в колхозе «Октябрь» Теучежского района. Умерла в 1987 году.

После окончания Кунчукохабльской средней школы в 1969 году работал колхозником в колхозе «Октябрь» Теучежского района. В 1970 году поступил на адыгейское отделение филологического факультета Адыгейского государственного педагогического института. Учебу совмещал с занятием спортом: первый мастер спорта СССР по дзюдо и самбо на филологическом факультете, неоднократный победитель чемпионатов страны по добровольно-спортивным обществам (ДСО) СССР, бронзовый призер розыгрыша кубка СССР по дзюдо 1975 года.

После окончания института в 1975 году служил в рядах Советской Армии. С 1976 по март 1977 г. работал тренером по борьбе самбо и дзюдо в ДСО «Спартак». С марта 1977 года - корреспондент областной национальной газеты «Социалистическэ Адыгей». В январе 1979 года переведен в аппарат обкома ВЛКСМ на должность заведующего отделом пропаганды и культурно-массовой работы, где проработал до 1984 года. С 1984 по 1988 гг. – заведующий отделом писем трудящихся и связям с правоохранительными органами областной газеты «Социалистическэ Адыгей».

Со студенческих лет Асфар Куек увлекался наукой и литературным творчеством. В 1982 году прикрепился соискателем в аспирантуру Тбилисского института литературы им. Ш. Руставели в отдел фольклора и литературы. Сфера научных интересов Куека А.С. - адыгская мифология, нартский эпос, фольклорное наследие черкесской диаспоры за рубежом. В 1988 году без отрыва от работы защитил кандидатскую диссертацию в Тбилиси, в этом же году был переведен на должность Ученого секретаря в Адыгейский научно-исследовательский институт ЭЯЛИ. С 1990 года – ведущий, затем главный научный сотрудник АРИГИ.

За годы научной деятельности Куек А.С. опубликовал более 70 научных статей, 15 из которых в рецензируемых изданиях, включенных в реестр ВАК МО и НРФ, издал монографии «Мифоэпическая модель адыгской (черкесской) Нартиады» и «Мир нарттов». Здесь освещается адыгская мифология, мифоэпические представления адыгского народа, нартский эпос, материалы о культурном и фольклорно - этническом наследии адыгов, в том числе и соотечественников, проживающих за рубежом. Собрал большой полевой материал в разных странах проживания адыгской диаспоры.

Куек А.С. - писатель, автор четырнадцати художественных и художественно-публицистических книг, эссе, изданных на адыгейском и русском языках. Председатель Адыгейского отделения Российского союза профессиональных литераторов.

На протяжении двадцати пяти лет является автором и ведущим передач под рубриками «У очага» и «Нартхэр» (Нарты) об адыгском мире, истории и культуре адыгской диаспоры, о героическом эпосе «Нарты». За это время было подготовлено более 150 телевизионных передач (длительностью по 15-20 мин.), из которых сто о нартах.

Куек А.С. заслуженный журналист Республики Адыгея. С 1998 по 2004 годы был Главным редактором республиканской газеты «Адыгэ макъ» (старое название «Социалистическэ Адыгей»).

С марта 2003 по август 2004 года – Председатель Комитета РА по делам печати, информации и общественно-политическому прогнозированию. С 2004 по 2011 гг. работал в Совете Федерации ФСРФ советником сенатора от Адыгеи.

Асфар Сагидович известный общественный деятель, был Председателем Оргкомитета по воссозданию Адыгэ Хасэ – народного Парламента в Адыгее, много лет был заместителем Председателя адыгэ Хасэ, на протяжении 30 лет бессменный Председатель республиканского движения помощи репатриантам и связям с соотечественниками «Самгъур». В 1998 году по своей инициативе с помощью адыгской диаспоры в Турецкой республике организовал и перевез на родину вторую группу косовских адыгов - беженцев из Стамбула в количестве 30 человек.

9.3. The Power of Art on the Survival of Culture and Identity and the Expectations from Circassian Artists

Zeki Beştepe, Retired Literature Teacher and Artist, TR

Art is neither tanks, nor rifles, or blocks of soldiers or political borderlines. However, when exerted in mastery, art can have the total power of all of them, and is a valuable treasure and the strength in making ourselves heard by the whole World with a power beyond them.

We cannot stumble behind the universal discipline, aesthetic values and the principles of art. Otherwise, everything we have will merely remain as valuable folkloric and authentic items. That is we have already started the 21st century staying behind in terms of return history literature and art objects based on certification.

As a result of this:

1. Circassian artists have a bigger responsibility than the artists in other countries as they need to have a unifying role to address common themes and issues of the society, not simply creating individual artwork.
2. Circassian artists should be bridging the past with the present, and transform the society with such work of art. This is because they have the power for foresight and conceptualizing and transforming people, and they are the people who have such power in terms of sensations, insight and expression.
3. Our art people should mould shared Circassian cultural dough very well, and they have to turn them into products that will gain the approval of the whole society.
4. With comprehensive encompassing themes, our artists need to be a centre of attraction in moving towards certain goals.
5. Circassian artists need to be a bridge between the society they belong and the whole world. The sensitivity of our artists to use the subject matter, themes and the materials that have been carried forward through the time is very important.
6. We need to beware to keep away from localization and repetition while using our common values as themes and materials while trying to provide a sense of belonging to our identity since we have a hard time trying to transform to universal art work pathways rather than only specific ethnic art category. Regarding the richness of aesthetic values and creative artwork variety, not to find ourselves in a vicious cycle, we need to have an art philosophy that is conceptual and theoretical.
7. A Circassian person of art and culture firstly needs to know all the roots of the foundations of their own values very well taking the mother tongue as primary, and they need to internalize these in their own lives.

8. As Circassian artist the person should have the consciousness about firstly being the artist of their own culture, and as a follow up being a universal person of art. The artist needs to be all embracing not only with the artwork they create but also in social, political perspectives and in faith; they need to be impartial in tolerance, should have empathy and modesty.

We should be asking ourselves:

1. While expecting a lot from our artists, do we support them enough in transforming cultural treasures? Do we support their morale in their journey towards becoming universal artists?
2. In other words, do we have the sensitivity and habit to support their productivity by owning the Circassian artists' work? For instance, do we have any practices or habits like buying an artwork of our artists, visiting, or supporting an art event by our participation?
3. Let's not forget that this journey our artists have launched is already a voluntary one. It must be the responsibility of all of us to be aware of this choice and to encourage them.

9.3. Kimlik ve Kültürün Yaşatılmasında Sanatın Gücü ve Çerkes Sanatçılardan Beklentiler

Zeki Beştepe, Edebiyat Öğretmeni, sanatçı, TR

Sanat ne tanktır, tüfektir, ne tabur tabur askerlerdir, ne de siyasi -politik sınırlardır. Ama ustaca icra edildiğinde tüm bunların gücünün üzerinde bir etkiyle modern dünyaya sesimizi taşıyabileceğimiz en değerli hazine, en etkili güçtür.

Sanatın evrensel disiplininin, estetik değerlerinin ve ilkelerinin uzağında kalamayız. Aksi halde her şeyimiz salt otantik değeri olan folklorik unsurlar olarak kalır. Zira gerek yazılı tarih, gerek yazılı edebiyat ve belgelere dayalı kültür sanat ürünleri bakımından çok büyük eksikliklerle 21. yy a girdik.

Bunlardan dolayı

1. Çerkes sanatçıların sorumluluğu başka ülke sanatçılarından daha fazladır.Çünkü salt bireysel eserlerle değil toplumun ortak paydalarını işleyen temalarla birleştirici olmaları gerekmektedir.
2. Çerkes sanatçılar geçmişle günümüz arasında köprü görevi görece eserlerle dönüştürmeleri gerekmektedir. Çünkü duyuş düşünüş ve ortaya koyuş bakımından sanatçılar yaşadıkları toplumda daha uzağı görebilen, kavrayabilen ve dönüştürebilen insanlardır.
- 3.Sanatçı insanlarımız Çerkes kültürünün ortak harcını çok iyi yoğurmalı tüm ulusca kabul gören ürünlere dönüştürmelidirler.
- 4.Sanatçılarımızın tüm insanlarımızı kapsayıcı ortak temalı eserleriyle ortak amaç ve hedeflere yönelmede bir güç merkezi olabilmelidirler.

5.Çerkes sanatçılar ait olduğu toplumla dünya arasında da bir köprü olmalıdır. Zamanın süzgecinden süzülerek gelen değerlerimizi konu, tema ve malzeme olarak işleyen sanatçılarımızın duyarlılığı çok önemlidir.

6.Ancak kimlik aidiyetimizi sağlamada birleştirici ortak değerlerimizi sanatımızım malzemesi ve teması olarak işlerken aşırı tekrar ve yerelleşme girdabına sürüklenmemeliyiz. Zira aşırı etnik sanat kategorisinden evrensel sanat eserleri kulvarına geçemiyoruz. Hem estetik değerler zenginliği hem yaratıcı eserler çeşitliliği bakımından kısır döngüye düşmemek için hem kavramsal, hem kuramsal anlamda sanat felsefesi anlayışına da sahip olmalıyız.

7.Çerkes sanat ve kültür insanı en başta ana dili olmak üzere sanatına kök zemin oluşturan değerleri hem bilgi olarak iyi bilmelidir; hem de kendi yaşamında içselleştirmelidir.

8.Çerkes sanat insanı başta ait olduğu halkın sanatçısı, ardından evrensel sanat insanı olduğu bilincinde olmalıdır. Yalnızca ortaya koyduğu eserlerle değil sosyal, politik inançsal anlamlarda herkesi kucaklamalı; bir tarafsızlıkla hoşgörülü, tahammüllü empati sahibi alçakgönüllü olmalıdır.

Kendimize şu soruları sormalıyız:

1 Sanatçılarımızdan çok şey beklerken; kültür hazinelerini dönüştürme sürecinde yeterince destekliyor muyuz? Onlara evrensel sanatçı olma yolculuklarında moral verebiliyor muyuz?

3 Başka bir deyişle Çerkeslerde sanatçının eserlerine sahip çıkarak üretkenliklerini destekleme anlayışı, alışkanlığı var mıdır? Örneğin bir sanatçımızın bir eserini satın almak; bir sanatsal etkinliğine hem ziyaretçi hem destekçi olarak katılmak alışkanlığımız yeterince var mıdır?

3. Unutmayalım ki sanatçılarımız zaten gönüllü bir seçimle bu yolculuğa çıkmışlardır.Bu seçimin az da olsa farkında olmak onları yüreklendirmek hepimizin sorumluluğunda olmalıdır.

9.3. ЛЪЭПКЪ ЦЫХУ ЩЫК1Э -Щ1ТЫК1ЭМ ТЕХУАУ ДИ АРТ-ЩЭНХАБЗЭ ЛЭЖЬЫГЭЛ1ХЭМ Я ХУЭФАЩЭ КЪЭЛЭНЫМ ПАПЦ1Э

БЕШТО ЗЕКИ

Артыр зауэл1у дзэшхуэ1ым,зауэ 1эщ1ым;сиясэтымрэ политикамрэ щыщидзэ шиух щыгу1ым. Ау 1эзагэк1э, губзыгъагэк1э зепхэфмэ дунейпсоми ди макъыр захетгъэхыфыну зы къаруушхуэщ.

Артым дунейпсом хухаха дахагъэ щытык1э хабзэм пэжыжэу дыщытыфын1ым.Къапштэмэ щ1энхбзэм, хуегъээк1ау сыт ди1эми отантику фолклорику къудейу къэнэнщ.артым дыщыщ1эмэ. Адыгэ лъэпкъыр 21.лъэхъэнэшхуэм щ1эныгъэк1э, щэнщытк1э хабзэкэ, щ1энхабзэкэ уеплъым, тхыдэки, щ1энхабзэки тхыгъэм теухуау утыку къралъхъэ арт еплъык1к1э ды хэщ1ау ды къаруунщэу дихъаш.

Араци

1. Щ1энхабзэ лэжыгыэмрэ, артымрэ телэжыыхь ди ц1ыхухэм я пщэм дэлъщ 1оху куэд. Ахэм я 1эщ1агъэ лэжыгыэхэм темак1э, Адыгэ щытык1эр Адыгэ дуней еплъык1эр утыку къызылхъэ зыдэгъуэщ лэжыгыэ хъун хуейщ.

2. Адыгэ щ1энхабзэ лэжык1уэхэр ди лъэпкъым я блэк1а дунеймрэ нобэрей дунейр зыпызыпхэ лъэмыжыу дэтын хуейщ. Сыту жып1эмэ щ1энхабзэ лэжык1уэхэр дуней еплъык1эк1э, зыхэщ1ык1ыныгыэк1э ц1ыхубэм яплъэк1эм нэхьрэ нэхь жыжэхэм мэплъэфхэ.

3. Адыгэ псоми я зэхуэдэ щ1энхабзэ зыхэщ1к1ыныгыэр, гүхэк1ыр здагуэщу лэжыгыэрэ гупсысэрэ утыку къыралхъэн хуейщ.

4. Ди щ1энхабзэ лэжыгыэр, Адыгэ псори зы еплъык1э, зы щытык1эк1э, зыхэщ1ык1ыныгыэк1э я къэк1уэну дунейм и гъуэгу зы1уху щ1ытынхэ хуейщ.

5. Адыгэ артым и ц1ыхуэр зы лъэмыж хуэду дэтын хуейщ ди ц1ыхумрэ дунейпсомрэ я зэхуаку. Я лэжыгыэмк1э, я щытык1эмк1э, я зыхэщ1ык1ыныгыэмк1э дунейпсом я арт лэжык1уэ ц1ыхук1э къак1эрыхун хуей1ым

6. Ар щхъэк1э ди арт лэжыгыэл1хэм лэжыгыэр къызхэк1 гупсысэ купщ1эхэмрэ ахэр нэрлъагъуэ зыщ1 1уплъэгъуэхэр куэдрэ кытедгъээжурэ едгъэлеймэ ц1ыхухэм яужьэгъунщ. Аращи я 1эщ1агъэми лэжыгыэми еплъык1э кудк1э зиужьын хуейщ. Дэ тухегъээк1э купщ1эмрэ дунейпсом и еплъык1эмрэ зыщыщхъу хъун хуейщ. Аращи арт фелсефэ еплъык1э зыхэтлхъэн хуейщ.

7. Ди щэнхабзэ арт лэжыгыэ ц1ыхухэр япэдыдэ ди анэдэлъхубзэм, ит1анэ а бзэм къыхэк1э щ1эныгыэхэм еплъык1эхэм ф1ыдыдэу щыгъуазэу щытынхэ хуейщ. Я дуней тетык1эми хапщэфа хъун хуейщ

8. Адыгэ арт щ1эныгыэлъыр, япэ щ1ык1э къызхэк1а лъэпкъым; яужьк1э дунейпсом я арт щ1эныгыэлъу зилъагъужьын хуейщ. Зыхэщыкыныгыэ къабзэ хэлъын хуейщ.

Абы утыку къырилхъэ ащ1агъэ къудеймк1э къэмынэу сосиял, политик, ф1эщхъуныгыэ ки ди ц1у псоми 1эплъэ яхуиз1ыфу, сытри игу тригъэхуфу, зимгъэпагъеу гүлгытэ дахэ бгъэдэлъын хуейщ

Ат1к1э ,мы хупщ1эхэмки дызэупщ1ыжын хуейщ.

1. Ди арт лэжыгыэл1хэм куэдк1э дащогугъ. Ау ахэм дадэ1эпыкьурэ? Я телхэ дызхъурэ? дунейпсоми къац1ыхун нэк1э даиплъу пщ1э яхуэтщ1ырэ?

2. Нэгъуэщ1 жынык1экэ жыт1эмэ: абы я 1эщ1агъэм, я лэжыгыэмк1э я дэ1эпыкьуэгъу дыхъун гупсысэ- хабзэ тхэл?

Псальэм папщ1э: Абы яз лэжыгыэ гъэлъагъуэн махуэ хьэгъуэл1ыгъуэм дык1кэу, яз 1эщ1агъэ к1анэ ц1ык1у мыхъуми къэтщэхурэ?

Зик1 зыщыдгъэгъупщэн хей1ым мыр: А ди арт -щэнхабзэ ди цыухэм нэмыщ хэк1ыпэ псэуныгыэхэм хэдэфынхэрэ пэт, лъэпкъым ди артым, ди щэнхабзэм хуэлэжыныр я пщэм дэлъ къэлэну хахащ.

Ахэм ф1ыщ1эри щ1ыхъри я хуэфашцэщ

ZEKİ BEŞTEPE BEŞTO

He was born in 1964 in Kayseri. He is from the Kabardian tribe of Circassians, from the Beşto family. He graduated from Selçuk University Faculty of Literature and worked as a Turkish Language and Literature teacher. In addition, he gave lectures on leather design and fashion at Istanbul Bilgi University Fashion Design Department.

Painting, fashion and design studies that started as amateurs have turned into professional professions with efficient products in many categories of art, fashion and design.

He produces leather paintings called "Leather Mosaic", bronze sculptures and objects, traditional Circassian handicraft products with stylized form, bronze silver etc. accessories, as well as clothing, costumes and accessories in both traditional and modern forms.

In addition to reading and writing Circassian fluently, he carries out native language studies with the main title "The Power of Circassian Oral Literature".

There are reports that he made many attempts to include the Circassian and Abkhaz family stamps on the agenda of Unesco, which he used a lot in his paintings. He continues his research studies titled "Calligraphic analysis of Circassian family stamps" on this subject.

He introduced leather, which he uses as a painting, sculpture and design material, both at home and abroad with the thematic motto "Leather Leather with/byLeather" in many workshops.

Major solo exhibitions he opened:

1. A Story with Leather (Adana 2007)
2. Sufism (Netherlands-Amsterdam 2013)
3. Story with leather -Sufism (Germany -Heidelberg 2014)
4. Horses and stamps (Nalchik 2018)
5. Traces and bridges (Adana 2022)

He successfully performs Circassian dances and Circassian music with accordion, mouth harmonica and cello.

ZEKİ BEŞTEPE BEŞTO, 1964 Kayseri doğumludur. Çerkeslerin Kabardey boyundan, Beşto sülalesindedir. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunu olup, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yapmıştır. Bunun yanı sıra İstanbul Bilgi Üniversitesi Moda tasarım Bölümünde deri tasarımı ve modası dersleri vermiştir.

Amatörce başlayan resim moda ve tasarım çalışmaları Sanatın modanın ve tasarımın birçok kategorisinde ustalıkla verimli ürünlerle profesyonel mesleklere dönüştürmüştür müştür

"Deri Mozaik olarak adlandırılan deri resimleri, Bronz heykel ve objeleri, Geleneksel Çerkes el sanatı ürünlerinin stize formlu bronz gümüş ve aksesuarları yanı sıra hem geleneksel formlarda hem de modern formlarda giyim kuşam kostüm ve aksesuarları alanlarında eserler üretmektedir.

İyi derecede Çerkesçe okuyup yazmak yanında "Çerkes Sözlü Edebiyatının Gücü" ana başlığı ile anadil çalışmaları yürütmektedir.

Resimlerinde çok kullandığı Çerkes ve Abhaz sülale damgalarının Unesco'nun gündemine girmesi için birçok girişimde bulunduğu raporları mevcuttur. Bu konuda "Çerkes sülale damgalarının kaligrafik incelemesi" başlıklı araştırma çalışmalarını sürdürmektedir.

Hem resim heykel, hem tasarım malzemesi olarak kullandığı deriyi, "Deri Deriyle Deriden" tematik sloganıyla birçok workshoplarla hem yurt içinde ve yurt dışında tanıtmıştır.

Açtığı belli başlı kişisel sergiler:

1. Deriyle Öykü (Adana 2007)
2. Sufizm (Hollanda-Amsterdam 2013)
3. Deriyle öykü -Sufizm(Almanya -Heidelberg 2014)
4. Atlar ve damgalar (Nalçik 2018)
5. İzler ve köprüler (Adana 2022)

Çerkes danslarını ve akordeon, ağız mızıkası ve Çello ile Çerkes müziklerini başarı ile icra etmektedir.,

БЕШТО ЗЕКИ, 1964 Къайсэр Къалэм дунейм къытехъаш.Къэбэрдейм Бештохэ ящыщ. Селчук 1университетым Литературэ факултетыр къиджаш.Тыркубзэм и егъэджак1ум нэмыщ1,Истамбыл Билги 1университетым леатхэр фашхион(ф1эк1э дизайнер) лэжыгъэм 1эщагъэ щилэтащ.

Артымтымрэ, дизайнырыгъэмрэ(зэгъэк1уныгъэ) и пычыгъуэ къудамэхэм лэжыгъэ щилэтащ."Фэк1э зыхэгъэщхъа" фищыжау фэм къыхищ1к1а сурэтхэм,жэзк1э сын,нэмыщ1 сын формхэр къилэжаш.Атк1э ф1эк1э, дыжынк1э, жэзк1э, дыщэк1э, дэтхэнэ щэк1 хэк1ыгъуэ кьудк1э Адыгэ щыгъыныгъуэхэм 1эщэфашэхэм телэжыхъаш.

Адыгэбзэм тхэнк1э еджэнк1э яуж итщ.

"Адыгэм я 1уэры1уатэм и тхыбзэ" ф1ищыжау литературэ лэжыгъэр ирегъэк1уэк1.Тыркум Анэдэлъхубзэ егъэджак1уэуи мэлэжъэ.

Адыгэмрэ Абазэмрэ я лъэпкъ чыпхъэхэм калиграфик епльык1экэ толэжыхъ.А чыпхъэхэр мык1уэдыпэу 1унескор щыгъуазж зыхуищ1ын лэжыгъэй и къэлэнщ.

"Фэ, фэк1э ф1эм къыхэщык1а"

Зыфища 1эщ1агъэ- лэжыгъэ текныкыр нэмыщ1 къэралхэм ворксхопп лэжыгъэу щырегъэк1уэк1

Нобэм къэсыху и 1эщ1агъэ лэжыгъэ гүпхэр щигъэльэгъуэ ексибитонхэр:

1.Фэк1э шыпсэ(Адэнэ, 2007)

2.Суфизм (Холланд-Амстердам 2013)

- 3.Фэк1э гэээщ1а шыпсэ-Суфизм(Нэмыцей-Хаиделберг2014)
- 4 .Фэк1э гэээщ1а шыпсэ-Суфизм(Исстамбыл 2014)
- 5.Шыхэмрэ.Дамыгъэхэмрэ Налшик 2018)
- 6.Льэужхэмрэ льэмыжьхэмрэ (Аданэ 2022)

9.4. “Film” as a Significant Factor for Enriching the Circassian Culture and Language

Çerkes Film Festivali, Circassian Film Festival

Culture is a set of ideas, information, and experiences that revolve around life, general trends, and aspects of civilization that characterize a nation and give it its special prestige. On the other hand, language is the identity of the nation and the container of its knowledge. It is a means of transporting the nation to the future. However, today, cultures and languages suffer from the impacts of globalization, and we must make every effort to meet this challenge and convert it to a supporting factor.

Films are considered as one of the main forms of expression of the nation's culture through visual creative state and artistic demonstration. Films promote the nation's identity, cultural significance, values, and beliefs, as well as the relationship between the individuals and the reality in which they live. Films are not only a mirror that reflects culture, but also, they help in consolidating culture.

Hence the Circassian Film Festival is significant. It helps to form our historical memory and express our values and beliefs, through its influential role in spreading knowledge and preserving our Circassian identity, heritage, and language.

The vision of the Circassian Film Festival is to be a center of creativity that contributes to extending these roots towards tomorrow and shaping our future, as well as a platform for creative Circassians to present their work and exchange their ideas and experiences.

The Circassian Film Festival is an independent entity that is not affiliated with any association or institution. The Festival was established in 2019 and its center is in Istanbul - Turkey. The 1st session of the Festival was held in 2021 online and the 2nd session will be held in October 2023.

We, at the Circassian Film Festival, will not start from scratch.

We will build on the achievements of our Circassian pioneers and creators in the homeland and diaspora, who were able to enter the field of cinema and films, and excel in directing, acting, etc.

We will play our role in creating a different future in which the creative Circassians have a real contribution.

We will tell our story ourselves... in our beautiful Circassian language... so the legend will grow.

9.5. The Importance of Foundation of International Circassian Art Union

Mohydeen Qandour, Author, Writer and Film Director, UK

It is not a secret that we are a people terribly divided, yes even in the Diaspora. True enough that we are scattered on all the five continents. This lack of cohesions was historically the cause of our demise.

Yes, Art and art form play an important role in maintaining Identity. This true for literature as well as all other artistic expressions.

There has been significant development within the artistic movement. For example, in 2016 my partner Luba Balagova organised the First International Film Festival in Sochi, bringing together all international filmmakers and making a special corridor program "Focus on The Caucasus". This vision is to present Caucasian culture through the language of cinema including of course Circassian painters, authors, filmmakers, composers, musicians and dancers from all countries as part of the world modern culture.

These films were also screened within the British part of the festival in London. During the past seven years, this festival brought together such well known Circassian artists as Michael Shemyakin Kardan (France), Muhadeen Kishev (Spain), Vladimir Bitoko (Russia), Kantemir Balagov (USA), Shag'di dancers Kabardino-Balkaria, and yours truly (UK) among many others.

Out of the 36 historical novels I have written 20 are dedicated to Caucasian themes, translated into Russian, Arabic, Turkish and other European languages.

Art unites, and we should endeavour to associate all international artistic movements with the homeland Circassian International Associations including the Circassian Academy in Kabardino Balkaria and the Republic of Adygea which are focused on the maintenance of our Adyghe Language.

Having said that I want to emphasize the significance of creating a Foundation of The International Circassian Art Union. Without such a global union we cannot collect the works and contributions of the many outstanding Circassian talents.

I will conclude my short presentation with an epilogue from my Kavkaz trilogy.

There was a house held with pride by twelve strong wooden posts. One of the posts thought it would make no difference if I walked away. And so he did. Other posts thought the same thing and walked away resulting in the fall and destruction of the main house.

9.5. Uluslararası Çerkes Sanat Birliği Kurulmasının Önemi

Mohydeen Qandour, Yazar, Film Yönetmeni, Müzisyen, UK

Diasporada bile son derece bölünmüş bir halk olduğumuz bir sır değildir. 5 kıtaya yayılmış bir kültür olduğumuz doğrudur. Tarihsel olarak bu dağınıklık yok oluşumuzun sebebi olmuştur.

Evet, sanat ve sanatsal biçimler kimliğimizin sürdürülmesini önemli bir rol oynar. Bu diğer sanatsal ifade biçimleri yanı sıra edebiyat için de geçerlidir.

Sanatsal hareketlilikte önemli gelişmeler olmuştur. Örneğin 2016 da partnerim Luba Balagova birinci Soçi Uluslararası Film Festivali'nde uluslararası film yapımcılarını bir araya getirmiş “Kafkasya Üzerine Bir Odaklanma” adı altında bir özel koridor program oluşturmuştur. Bu vizyon sinema aracılığıyla Kafkas kültürünün sunulması, ve bunun yanı sıra birçok ülkeden Çerkes ressamlar, yazarlar, film yapımcıları, besteciler, müzisyenler ve dansçıların modern Dünya kültürüne katkıda bulunmaları demektir.

Bu filmler aynı zamanda Londra'daki festivalin İngiltere bölümünde de gösterildi. Son 7 yıl içinde bu festival tanınmış Çerkes sanatçıları Michael Shemyakin Kardan (Fransa), Muhadeen Kishev (İspanya), Vladimir Bitoko (Rusya), Kantemir Balagov (ABD), Kabardey-Balkar Shag'di dansçıları, and Yours Truly (Birleşik Krallık) gibi sanatçıları bir araya getirdi.

Yazmış olduğum 36 tarihi romandan yirmisi Kafkasya temalarına adanmıştır ve Rusça, Arapça Türkçe ve diğer Avrupa dillerine çevrilmiştir.

Sanat birleştiricidir ve bizler bütün uluslararası sanat olaylarında uluslararası Çerkes Derneği olarak Kabardey Balkar'da ve Adigey Cumhuriyeti'ndeki Adige dili üzerine odaklanan Çerkes Akademisi'ni bir araya getirmeliyiz.

Bunu söyledikten sonra vurgulamak isterim ki bir “Uluslararası Çerkes Sanatları Birliği” Vakfı kurulması çok önemlidir. Evrensel bir birlik kurulmadan Çerkeslerin başarılı yeteneklerini, onların eserlerini ve katkılarını bir araya toplamamız mümkün değildir.

Bu kısa sunumu Kafkas Üçlemesi eserimden bir konuşma ile tamamlayacağım.

12 tahta sütun üzerine kurulu gururlu bir ev vardı. Bu sütunlardan bir tanesi: ben çekip gitsem hiç bir şey değişmez diye düşündü ve öyle yaptı. Diğer sütunlarda tek tek böyle düşündüler ve uzaklaşıp gittiler, ve sonunda ana bina olan evin çöküş ve yıkımına neden oldular.

9.5. Хэгъэгү куэд зэхуакуу зы адыгэ гъуазджэ зэгүэхъэныгъэ ухуэным и уэимыгъэр

Къандур Мухъэдин

Хамэ къэралхэми хуабжью щызэкъуэхуа зы лъэпкъу дызэрыщытыр щэхукъым. Щыналги 5-м зыщызыубгъуа зы щэнхабзэу дызэрыщытри пэжщ. Тхыдэм къыхэщү апхуэдэу дикъухъауэ дызэрыщытыр ди кӀуэдыжми и щхъэусыгъуэщ.

Пэжщ, гъуазджэр, дахэхуэщӀ ІэщӀагъэр хуабжью къытщхъэпэнущ ди лъэпкъыгъэр тхъумэнымкӀэ. Мыр адрей гъуазджэ ІэщӀагъэхэми хуэдэу жъабзэ (литературэ) лъэжыгъэхэмкӀи апхуэдэщ.

Гъуазджэ зэщӀэхъейныгъэхэм зыужыныгъэфӀхэр къахэхъуаш. Псалъэм папщӀэ 2016 гъэм си щхъэгъусэ Бэлагъ япхъу Лубэ хэгъэгү куэд зэхуакуу Щачэ (Сочи) япэ филм фестивалым хэгъэгү куэд зэхуакуу филм зыщӀхэр щызэхихшэри «Къафкъасым теухуа зы теплъэгъуэ куу» фӀэщыгъэкӀэ зы нэтын корридор уней къызэригъэпэщаш. А жыжьэрыплъэгъуэм (перспективэм) и мэхъэнэр кино ІэщӀагъэмкӀэ Къафкъас щэнхабзэр дунейм и пашхъэ илхъэнырщ, абы къыщымынэу, хэгъэгү куэдым щыпсэу адыгэ сурэтыщӀхэм, тхакӀуэхэм, кинофилм зыщӀхэм, уэрэдусхэм, уэрэджыӀэкӀуэхэм, къэфакӀуэхэм хэлхъэныгъэ унейхэр дунейпсо щэнхабзэм хуашӀу аращ.

Мы кинофилмхэр фестивалым и Англие къудамэуэ Лондон щеклүэклами къыщагъэлъэгъуаш. Яужьрей илъэси 7-м къриубыдэу а фестивалым зы щыплэ къригъэхъаш адыгэ гъуазджэрылажэ цлэрылуэуэ Къэрдэн Михаил Шемякин (Франджым), Клыщ Мухъэдин Кишев (Испанием), Битокъ Владемир (Урысейм), Бэлагъ Къантемыр (Америкэм), Кэбэрдей-Балъкъэр Шагъдий къэфаклүэ гупым и къэфаклүэхэр (Англием), икли нэгъуэщлхэри.

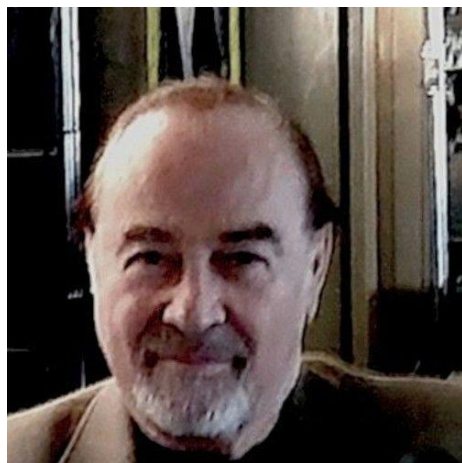
Стха тхыдэ роман 36-м щыщу 20-р Къафкъасие темэхэм ятеухуаш икли ахэр урысыбзэклэ, хьэрыпыбзэклэ, тыркубзэклэ нэгъуэщл Европэ бзэхэмкли зэрадзэклащ.

Зэышаллэ-зэхуэзышэс къаруш гъуазджэр. Аращи дэ – Хэгъэгү куэд зэхуакуу Адыгэ хасэм зы щыплэ къыщидгъэхъэн хуейщ къэралыгъуэ куэд зэхуакуу еклүэкл дэтхэнэ зы фестивалми адыгэбзэм нэхъ зытезыщияуэ Къэбэрдей-Балъкъэр икли Адыгей Республикэхэм щызэхэша Адыгэ Академиер.

Мыхэр жысла нэужь къыхэзгъэщыну сызыхуейр аращи «Хэгъэгү куэд зэхуакуу адыгэ гъуазджэ зэгүэхъэныгъэ» фыщлэ хасэ үхуэным мэхъэнэшхуэ илэщ. Дунейпсор къызэщлүубыдэуэ зы гъуазджэ зэгүэхъэныгъэ дымухуэуэ адыгэхэм ди сэнаушыфлэхэр, абыхэм я лэдакъэщлэхэр, хэлъхъэныгъэу гъуазджэ дунейм хуащлэхэр зэхуэтхъэсыну амалыншэщ.

Мы си къэпсэлъэныгъэ клэщлым клэ естынуш си Къафкъас тхылъ щимэм щыщ зы псалъахуэклэ.

Пхъэ пкъо 12-м тету щыташ зи щхъэ зылъытэж, щыхь зилэ унэ пагэр. А пкъохэм ящыщ зыр егупсысаш сэ сежьэрэ сылукми ягъэклынкъым, икли апхуэдэу ищлэщ. Андрей пкъохэри зэклэлъхъэужьу апхуэдэу егупсысаш икли апхуэдэу ящлэщ, ежьэри лүзэрыгъэклэщ. Иклэм иклэжым абыхэм ялыгъыу щыта унэ пкъышхуэр зэхуэжаш.

Muhittin Kandur (Mohy Quandour)

His ancestors migrated from the North Caucasus in the 19th century and settled in Amman, Jordan. He was born in 1938. He belongs to a Kabardian family.

He completed his high school and university education in the USA. He graduated from Claremond Graduate School, California in 1961 and earned his master's degree from Stanford University in 1962.

He received his PhD in philosophy from Claremond University in 1964. He graduated from Richmond Indiana Earham College in 1966.

Knowing Circassian, Russian, Arabic, German, English, Spanish and French, Kandur worked on the boards of directors of various multinational companies in London and New York for 25 years. In recent years, he has worked as a financial advisor to many large companies in Europe and the Far East.

A very good rider, Kandur is a member of the World Arabian Horse Organization and an international authority in equestrian sports due to his knowledge of horses.

Living in Hollywood for a while, Kandur wrote screenplays, produced films and also directed TV series.

He is known as the great writer of historical novels in his motherland Caucasus.

In 1995 he was accepted as a member of the Union of Russian Writers.

He is the chairman of the board of the "Cherkess Fund", which he founded to support the Circassian culture.

Kandur is a musician as well as an athlete, writer and film director. He released his first album, "Circassian Dances", while he was at the University of California in 1961. Playing the violin in his youth, Kandur knows classical music very well.

Muhittin Kandur (Mohy Quandour), Ataları 19 yy. da Kuzey Kafkasya'dan göç edip Ürdün Amman'da yerleşmiş olan Kabardey bir ailenin evladı olarak 1938 yılında dünyaya geldi.

Lise ve üniversite öğrenimini ABD'de yaptı. Kaliforniya Claremond Graduate School'dan 1961 yılında mezun olup, 1962'de Standford Üniversitesi'nde master yaptı.

1964 yılında Claremond Üniversitesi'nde felsefe doktorası yaptı. Richmond İndiana Earham Collage'dan 1966 yılında mezun oldu.

Çerkesçe, Rusça, Arapça, Almanca, İngilizce, İspanyolca ve Fransızca bilen Kandur, 25 yıl Londra ve New York'ta çeşitli çok uluslu şirketlerin yönetim kurullarında çalıştı. Son yıllarda Avrupa ve Uzakdoğu'daki pek çok büyük firmada finansal danışmanlık yaptı.

Çok iyi bir binici olan Kandur Dünya Arap atları organizasyonu'nun üyesi ve atlar hakkındaki bilgileri nedeniyle atlı spor dalında uluslaşası bir otoritedir.

Bir dönem Hollywood'da yaşayan Kandur senaryolar yazdı, film yapımcılığı ve ayrıca TV dizilerinde de yönetmenlik yaptı.

Anayurdu Kafkasya'da tarihi romanların muhteşem yazarı olarak bilinir.

1995 yılında Rus yazarlar birliği'ne üye olarak kabul edildi.

Çerkes kültürüne destek vermek amacıyla kurduğu "Cherkess Fund-Çerkes Fonu"un yönetim kurulu başkanı.

Kandur sporcu, yazar ve film yönetmeni olduğu kadar iyi bir müzisyen. İlk albümünü 1961 yılında Kaliforniya Üniversitesi'nde iken "Çerkes Dansları" adıyla çıkardı. Gençliğinde keman çalan Kandur klasik müziği çok iyi biliyor.

Къандур Мухъедин (Mohy Quandour), И адэшхуэхэр 19-нэ лэщыгъуэм Ишхъэрэ Къафкъасием къилэпхъукри Иорданием Амман дэттысхъа зы къэбэрдей унагъуэм и быну 1938 гъэм дунейм къытехъаш.

Лицей икли университетыр Америкэм къыщыхуаш. Калифорния Claremond Graduate School-р 1961 гъэм къиухри 1962 гъэм Станфорт университетым магистратурэ къыщыдыхаш.

1964 гъэм Claremond университетым философыиём теухаукэ докторантурэ кыщыдыхащ. Richmond Indiana Earham Collage-р 1966 гъэм кыиухащ.

Адыгэбзэ, урысыбзэ, арапыбзэ, нэмыцэбзэ, инджылызыбзэ, испаныбзэ икӀи франджыбзэ ещӀэ. КъэралыгъуэкӀуэд зэхуакуу яхуа фирмэхэм я унэфэщӀхэм яхэту илъэс 25 хуэдизкӀэ Лондонрэ Нев-Йоркрэ щылэжьащ. Яужьрей илъэсхэм Европэм икӀи кӀуэкӀыпӀэ жыжьэм щыӀэ фирмэ куэдым финансыкӀэ я упщӀэжэгуу лэжьащ.

Шууеишхуэщ, дунейпсо хъэрыпышхэм я организацэм хэтц икӀи шыхэм фӀы дыдэу зэрахищӀыкӀым кыыхэкӀкӀэ шууей спорт кӀудамэм и авторитетхэм ящыщц.

Зы зэман Голливуд щыпсэуащ, сценариехэр итхащ, кино-филм трихащ, теле-сериалхэм я режиссору щытащ.

И адэжь щынальэу Къафкъасиём тхыдэ ронанхэм я тхакӀуэ телъыджэуэ кыщыцацӀыхур.

1995 гъэм Урысей тхакӀуэхэм я зэгуэхъэныгъэм хагъэхьащ.

Адыгэ щӀэнхабзэм кӀуэтэгъу хуэхъун папщӀэ иухуа «Черкес Фонд» жыхуиӀэ фӀыщӀэ хасэм и тхъэмадэщ.

Къандур М., спортсмену, тхакӀуэу икӀи кино-филм режиссору зэрыщытым кыщымынэу уэрэдусц – музыкантц. И япэ албомыр 1961 гъэм Калифорния университетым щыщыӀэм «Адыгэ къэфэкӀэхэр» и фӀэщыгъэуэ кыщыдыгъэкӀащ. И щӀалэгъуэм скрипкэ еуэу щыта Къандурым класическэ музыкэри фӀы дыдэу ещӀэр.

Session 10: The Circassians in Diaspora and the Right of Return: An Achievable Goal

Chairs: Orfan Shouakar Stash, Faruk Arslandok, and Asfar Kuyoko

Orfan Shouakar-Stash, Chairman of the Circassian Repatriation Organization (CRO), CA

Faruk Arslandok, President of Pluralist Democracy Party, TR

Asfar Kuyoko, Journalist, Writer, Founder and President of "Samğur", RA

10.1. The Importance of the Right of Return: Rights and Demands of Circassians in Diaspora

Orfan Shouakar-Stash, Professor in Isotope Hydrogeochemistry, Secretary of the IAGC, and Co-Founder and Chairman of the Circassian Repatriation Organization (CRO), CA

10.2. Role and Perception of the Russian Federation in the Realization of the Right of Return

İbrahim Shaov, Doctor of Law, Associate Professor in Adigey State university, RA

10.3. Russian Federation Laws Concerning the Rights of Circassians in the Homeland and in Diaspora

Valerii Khatazhukov, Historian, The President of the Kabardino-Balkaria Center for Human Rights Sekreteri, KBR

10.4. The Role and Responsibilities of the United Nations, European Union and International Organizations in Attaining the Right of Return

Zeynel Abidin Besleney, Independent Researcher, University of London, UK

10.1. The Importance of the Right of Return: Rights and Demands of Circassians in Diaspora

Orfan Shouakar-Stash, Professor in Isotope Hydrogeochemistry, Secretary of the IAGC, and Co-Founder and Chairman of the Circassian Repatriation Organization (CRO), CA

The Russian-Circassian war started in 1763 with the invasion of the Russian Empire to occupy the Circassian land. Circassians bravely defended their country for 101 years. The war was very devastating to Circassians. It resulted not just in occupying the entire Circassian land and destroying the majority of Circassian villages and communities, but the horrifying Circassian Genocide marked it. Unfortunately, the catastrophic genocide was not the end but the start of the massive uprooting and expulsion of more than 85% of the remaining Circassians who survived

the 101 years of war. Half of them died en route due to diseases. The horrible outcome of the Russian-Circassian war is simply one of the most tragedies in history where Circassians lost their land and suffered over 1,500,000 lives, and they were scattered in more than 50 countries. Circassians continue to suffer from the outcome of the Russian-Circassian war until today, where one of the oldest and most significant cultures in human history is being diminished and destroyed. Circassians are faced with a rapid loss of their language and culture.

It has been 158 years since the end of the Russian-Circassian war. The various Russian regimes and governments did not offer Circassians any genuine and effective resolution to the Circassian problem and have made minimal effort regarding the Circassian issue. In 1994, former President Yeltsin issued a statement admitting that North Caucasus resistance to the Tsar's troops was legitimate; however, he stopped short of recognizing the Circassian genocide. The *right of return* was granted to Circassians for a minimal period, and it was later halted until now. In 1998, the Russian Government allowed a minimal number of Circassians to escape the conflict in Kosovo and return to their historical homeland.

Circassians are generally excluded from effectively participating in processes that affect their rights and self-determination. Circassians must receive the right to self-determination to ensure that their unique language and culture continue to exist. Therefore, it is critical to address the Circassian issue and initiate a framework to help resolve all problems and realize how to preserve the Circassian heritage and grant all Circassians the right of return and self-determination. This can only be done through collaboration between the Circassian people and the Government of the Russian Federation.

The CRO sincerely believes that this action will benefit the Russian Federation and the Circassian people. Moreover, this step will inevitably be a step forward in healing the Circassian-Russian relationship.

10.1. Geri Dönüş Hakkının Önemi: Diasporadaki Çerkeslerin Hak ve Talepleri

Orfan Shouakar-Stash, Profesör izotop-hidrokiyacı, CRO Kurucusu ve Başkanı, CA

Çerkes Rus savaşı 1763 de Çarlık Rusya'nın Çerkes topraklarını işgali ile başladı. Çerkesler ülkelerini 101 yıl boyunca kahramanca savundular. Savaş Çerkesler için çok yıkıcı oldu. Bu savaş sadece Çerkes ülkesinin tamamının işgali, bütün Çerkes köylerinin ve topluluklarının tahrip edilmesi ile değil, aynı zamanda bir soykırımla sonuçlandı. Ne yazık ki bu soykırım felaketi her şeyin sonu değil aynı zamanda 101 yıllık bir savaş yaşamış olan geri kalan Çerkeslerin yüzde 85 inin köklerinden koparılıp uzaklaştırılmasının da başlangıcı idi. Onların yarısı yol boyunca hastalıklardan öldüler. Rus Çerkes Savaşı'nın bu korkunç sonucu sadece Çerkeslerin ana yurtlarından edilmesi projesinden ibaret değildi, aynı zamanda 1 buçuk milyon kişi hayatlarını kaybetti ve diğerleri 50 farklı ülkeye dağıldılar. Çerkesler halen bu gün de Rus Çerkes Savaşı'nın sonuçlarının acısını çekmekte, tarihin en önemli en eski kültürlerinden olan kültürleri yok olmakta ve tahrip olmaktadır. Çerkesler dillerinin ve kültürlerinin hızla kayboluşu ile karşı karşıyadır.

Çerkes Rus savaşının bitiminden bugüne kadar 158 yıl olmuştur. Rusya rejimleri ve hükümetleri Çerkeslerin problemlerine gerçek ve etkili çözümler sunmamış, Çerkeslerin sorunları ile ilgili olarak sadece minimal çabalar göstermişlerdir. 1994 te eski başkan Yeltsin Kuzey Kafkaslıların Rus

Çarlığı birliklerine karşı direnişinin haklı ve yasal olduğunu kabul ve ifade etmiştir ancak Çerkes soykırımını kabul etme noktasında geri durmuştur. Geri dönüş hakkı Çerkeslere kısa bir dönem için verilmiş ve daha sonra bugüne kadar durdurulmuş durumdadır. 1998 de Rus hükümeti az sayıda Çerkesin Kosova'daki çatışmadan kaçmalarına ve tarihi anavatanlarına dönmelerine izin vermiştir.

Kendi haklarının tanınması ve self determinasyon sürecine katılımdan genel olarak uzak tutulmuşlardır. Kendi özgün dil ve kültürlerinin var olmaya devam etmesi için Çerkesler self determinasyon hakkını elde etmek zorundadırlar. Bu nedenle, Çerkes meselesine çözüm aramak, problemlerin çözülmesini sağlamak, Çerkes mirasını korumak ve bütün Çerkeslerin dönüş hakkını ve self determinasyonunu kabul edecek bir çerçeve oluşturmak gereklidir. Bu da ancak Çerkes halkları ve Rusya Federasyonu hükümetinin ortak çalışmaları ile mümkün olabilir.

CRO bunun hem Rusya Federasyonu hem de Çerkes halkları için yarar sağlayacak olduğuna samimiyetle inanmaktadır. Üstelik bu adım kaçınılmaz bir şekilde Çerkes Rus ilişkilerinde sağaltıcı nitelikte bir adım olacaktır.

10.1. Хэкужъым гъээжъын фитыныгъэм иуаимыгъэр: Хэхэс адыгэмэ яфитыныгъэхэр ыкIи ахэр зыфаехэр

СтIашъу Орфан Шъэокъар, Адыгэ Гъээжъын Хас (CRO)

Адыгэ-Урыс заор 1763 гъэм Урысые пачъыхъэр (царствэр) адыгэ чыгур ыубытынэу къызебгъэрыклэм къежъагъ. Адыгэмэ ячлыгу илъэси 101-рэкIэ лыхъужъыгъэ зэрахъээзэ къаухъумагъ. Заор адыгэхэм дэжъ этекъутэшхо щыхъугъ. Мы заор Адыгэ чыгужъыр зэрэпсау-таоу аштэным, адыгэ къуаджэ пстэури агъэстыным, зэхахъутэным къыщыуцугъэп, адыгэм ащ лъэпкъгъэкIод-лъэпсэрыхи къыфихъыгъ. ТхъамыкIагъу нахъ мышIэми мы лъэпкъгъэкIод-лъэпсэрыхыр кIэухи хъугъэп, ащ хэтэу илъэси 101-рэкIэ заом хэтыгъэ адыгэу лъэпкъгъэкIодым къелыгъэм инахъыбапIэр – шъэм щыщэу 85-рэр (%85) ылъапсэ пачэу, и Хэкужъы рафыными къежъапIэ фэхъугъ. Ахэмэ азыныкъо пIоми хъунэу гъогум Iулыхъагъэх, узым, гъаблэм иллыкIыгъэх. Урыс-Адыгэ заом къыхъыгъэ мы ужыпкъэ щынагъо проэктыр зыфэгъэхъыгъэр адыгэхэр яхэкужъы пэлэпчъэ ашIын къодьер арыгъэп, ащ цыф мелуанрэ ныкъорэ хэкIодагъ, къэнагъэри къэралыгъо 50-м тегощагъэ хъугъэ. Урыс-Адыгэ заом къыхъыгъэ ужыпкъэм игоо-гуIагъу адыгэмэ джыри ащэчы, тхыдэм къышIэжърэ анахъ шIэнхабзэ уаимэу анахъыжъмэ ащыщэу адыгэ шIэнхабзэр мэкIоды, мэтакъо. Адыгэхэр пычIэтых абзэрэ яшIэнхабзэрэ лъэшэу зэрэкIодырэм.

Адыгэ-Урыс заор зэрэхыгъэм непэ нэсэ илъэси 158 тешIагъ. Урысые режимхэм, хыкумэтхэм адыгэмэ ялофыгъомэ хэкIыпIэ тэрэз, зэшIохыкIэ амал шъыпкъэ къафагъотыгъэп, сымIи ащ пылхэ фэдэу зашыгъ. 1994 гъэм ипэрэ президентэу Елцин, Темыр Къакъфас лъэпкъхэр Урысые пачъыхъэдзэм зэрэпэуцугъэмкIэ зэрэзафэхэр гурыуагъ, ыштагъ ыкIи къылуагъ. Ау, адыгэ лъэпкъгъэкIод-лъэпсэрыхыр ыштэнымкIэ тIэкIу этеуцагъ, икIлотыгъ. Я Хэкужъ агъээжъын фитыныгъэр адыгэхэмэ пIэлъэ кIэкIым къыриубытэу къаратишъ, итIанэ джы къызнэсыгъэми зэралэтыжъыгъ. 1998 гъэм Урысые къэралым адыгэ

маклэмэ фитыныгъэ аритыгъ Косова щылэгъэ зэо машлом къыхэкӀэу, я Хэкужъ къагъээжъынхэу.

Яфитыныгъэхэр аратыжъыным, ежъ ашъхъэ Ioф зэрахъэжъын фитыныгъэм изехъэн хагъэлэжъэнхэм адыгэхэр пӀэлпчъэ ашыгъэх. Ежъ абзэрэ яшӀэнхабзэрэ щагъэлэным пае адыгэмэ ежъ ашъхъэ Ioф зэрахъэжъын фитыныгъэр яӀэжъын фае. Арышъ, адыгэ Ioфыгъом зӀшӀохыкӀэ амал шъыпкъэ къыфӀэгъотын, адыгэ Ioфыгъэр зӀшӀохын, адыгэ кӀэныр хъумэгъэн, адыгэ пстӀэуми я Хэкужъ агъээжъын фитыныгъэри, ежъ ашъхъэ Ioф зэрахъэжъын фитыныгъэри яӀэныр къыдилъытӀэу зы хӀкыпӀэ хъупкъэ къэгъэхъугъэн фае. Ари адыгэ лъэпкъхэмрэ Урысые федерацэ хыкумэтымрэ зэдэлажъэээ къагъэхъун алъэкыщт.

CRO хасэм пытӀэу ышӀошъ мэхъу ауштӀэу ашӀымэ ар Урысые федерацэмкӀи адыгэхэмкӀи шӀуагъэ зыхэлъ Ioф шъхъэпӀэу зэрэщытыр. ЫкӀи а лъэбакъор Урыс-Адыгэ зӀфыщытыкӀэр езыгъэшӀоклон лъэбэкъо мафэ зэрэхъуштыри гъэнэфагъэ.

Orfan Shouakar-Stash

Chairman of the Circassian Repatriation Organization (CRO). The CRO is a Not-for-profit, humanitarian, charitable and peaceful Organization. The CRO's foremost objective is to provide aid and assistance to the Circassian people, especially throughout difficulties and to elevate their hardships.

Dr. Shouakar-Stash is an Isotope Hydrogeochemist with over 20 years of experience. He is an Adjunct

Professor at the School of Engineering at the University of Guelph. He is also an Adjunct Professor at the Department of Earth and Environmental Sciences, University of Waterloo.

He developed numerous isotopic technical methodologies and initiated and participated in many international and domestic collaboration research projects with researchers from various institutions across the globe. He authored and co-authored tens of scientific papers in international journals and delivered more than 75 presentations in international conferences, some of which were invited talks. He trained and supervised undergraduate and graduate students (Master's and Ph.D. students), as well as visiting scientists and technical personnel. He serves as a peer reviewer in several international Journals. He is an active member of several scientific associations such as the American

Geological Society and the International Association of Geochemistry and Cosmochemistry. He has been serving since 2014 as the Secretary of the International Association of Geochemistry and Cosmochemistry (IAGC).

Dr. Shouakar-Stash is Isotope Tracer Technologies Inc. (IT2) CEO, the only Privet Isotope Laboratory in Canada. IT 2 is a state-of-the-art facility that offers a large variety of isotopic analyses on different materials. IT 2 is involved in projects and collaboration agreements with various government agencies, consulting companies, and research institutions and universities in Canada, USA, Europe, and other parts of the world.

Dr. Shouakar-Stash Geri Dönüş Derneği'nin başkanıdır. Çerkes Geridönüş Derneği (CRO). CRO kar amacı gütmeyen, insani destek ve hayır işlerinde çalışan bir barış örgütüdür. CRO'nun en önde gelen hedefi Çerkes halkına yardım ve destek sağlamak, özellikle zorluk zamanlarında sıkıntılarını hafifletmektir.

Dr. Shouakar-Stash 20 yıldan fazla deneyimi olan bir izotop-hidrokimyacıdır. Guelp Üniversitesi'nde Mühendislik Yüksek Okulu'nda asistan profesördür. Ayrıca Waterloo Üniversitesi Yeryüzü ve Çevre Bilimleri Bölümü'nde asistan profesörlük yapmaktadır.

Sayırsız izotop teknolojileri metodları geliştirmiş, birçok uluslararası ve yerel araştırma projesinde dünyanın her yanından çeşitli kurumlardan araştırmacılarla birlikte projeler başlatmış ve içinde yer almıştır. Uluslararası bilimsel dergilerde onlarca makaleyi tek başına yazarak veya ortak yazarlarla yayınlamış, bir çoğu davetli olmak üzere uluslararası konferanslarda 75 ten fazla sunum yapmıştır. Lisans, master ve doktora öğrencilerini eğitmiş ve danışmanlık yapmış, misafir bilim adamları ve teknik personele de eğitim ve danışmanlık vermiştir. Çeşitli uluslararası dergilerde denetmenlik yapmaktadır.

Amerikan Jeoloji Derneği, Uluslararası Jeokimya ve Kozmokimya Derneği gibi bilimsel kuruluşların aktif üyesidir. 2014 yılından bu yana Uluslararası Jeokimya ve Kozmokimya Derneği Genel Sekreterliğini yapmaktadır. Dr. Shouakar-Stash İzotop izleme teknolojileri firması CEO'su olarak Kanada'daki tek özel izotop laboratuvarında (IT2) çalışmaktadır. IT 2 çeşitli materyallerin izotop analizleri üzerinde hizmet veren son teknoloji bir kurumdur. IT 2 Kanada'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Avrupa'da ve Dünyanın çeşitli yerlerinde, üniversiteler, danışma şirketleri, araştırma enstitüleri ve çeşitli devlet kurumları ile projeler ve işbirlikleri içinde yer alır.

Др. Стлашъу-Шъэокъар Орфан

Др. Стлашъу-Шъэокъар Орфан Хэкум Гъэээжьын Хасэм итхъэмат. Хэкум Гъэээжьын Хасэр (CRO) ахъшэ-мылъку хэхъо юф зэримыфэу, цыфмэ аделэн, шлушлэн юфмэ апылъэу зы мамырыгъэ хас. CRO-м анахъ гурылъ-гурышэ шхъалэу илэр адыгэ лъэпкъым дэлэпылэныр, делэныр, анахъэуи, гъузэжьогъу лъэхъанхэм ягумэкыгъохэр афигъэпсынклэныр ары.

Др. Стлашъу-Шъэокъар Орфан илэс 20 нахъыбэ хъугъэу изотоп-хидрохимик. Гуелп университетым и инжэнер еджэплэ лъагэм и профессор гуадз. Ащ дыхэтэу Уатерло университетым чышхъашъо ыкли тыкъэзыуцухъэрэ дунэе шэныгъэ къутамэми профессор гуадз.

Изотоп технологие метот пчъагъэ кыгыотыгъ, дунаем ичыплэбэмэ ащыщ шэныгъэлэжьхэр, ушэтаклохэр хэтэу къэралыгъуабэээфагоуи чыплэгъоуи ушэтын проэктхэр зэхищагъэх, ыгъэцклагъэх. Къэралыгъуабэээфагу шэныгъэ журналхэмэ шэнтхыгъэхэр изакъоуи гъусэхэр илэуи афитхыгъ. Нахъыбэм фэшлэу рагъэблагъэээ къэралыгъуабэээфагу шэнуатэ 75-м нахъыбэм ахэлэжьагъ. Университетхэм, магистратурэ, докторантурэхэм

ащыригъэджагъэх, ащ фэдабэмэ упчлэжьэгъу афэхъугъ. Къэралыгъуабэзэфагу шлэныгъэ журналхэмэ зыуплъэкIурэ шлэныгъэлэжьэу ащэлажьэ.

Америкэ геологие хасэм, Къэралыгъуабэзэфагу геохимие ыкIи космохимие хасэ фэдэ шлэныгъэ зэхэхьэхэм яхэсэхэт. 2014 гъэм къыщегъэжьагъэу Къэралыгъуабэзэфагу геохимие ыкIи космохимие хасэм и генералнэ секретар. СтIашъу Орфан, изотоп уплъэкIу технологиемэ апылъ фирмэшхо горэм и тхьамэта шхьэлэу Канадам щылэ изотоп лабораторие унаем (ИТ 2) щэлажьэ. ИТ 2-р материал зэфэшхьафмэ я изотоп анализхэм апылъ ыкIи аужыпкъэрэ технологиехэмкIэ Iоф ешIэ. ИТ 2-р Канадэм, Америкэм, Европэм ыкIи дунаем итэдэрэ чIапIи ащылэ университетхэм, упчлэжьэгъу фирмэхэм, ушэтакIо институтхэм, къэралыгъо IофшIапIэхэм проэктхэр адырилэу ахэт.

10.2. Role and Perception of the Russian Federation in the Realization of the Right of Return ***Ibrahim Shaov, Doctor of Law, Associate Professor in Adigey State university, RA***

Few in Russia know that the foreign Adyghe diaspora is very numerous (the second after the Russian community). It is in the countries of the Middle East and Turkey that the largest number of descendants of the Muhajirs, the Adyghe settlers who left the Russian Empire in the 19th century, are concentrated.

Article 10 of the Constitution of Adygea states: "The Republic of Adygea recognizes the right to return to their historical homeland compatriots living outside the Russian Federation: the Adyghe diaspora, natives and their descendants, immigrants, regardless of their nationality" [1, article 10].

A specialized body of state power was determined (the Committee of the Republic of Armenia on Nationalities Affairs, Relations with Compatriots and the Mass Media), the State Institution "Center for the Adaptation of Repatriates" was formed subordinate to the said Committee, the House for Adaptation of Repatriates, the Fund for Assistance to Repatriates are functioning, a long-term target program "Development and Strengthening of Ties" has been adopted with compatriots living abroad for 2012-2016", thematic TV programs are filmed, round tables and scientific and practical conferences on repatriation issues are held.

At the federal level, policy issues in relation to compatriots who find themselves abroad of the Russian Federation are regulated by the Federal Law "On the state policy of the Russian Federation in relation to compatriots abroad" (as amended on July 23, 2010) and approved in 2006 by the Decree of the President of the Russian Federation assistance in the voluntary resettlement in the Russian Federation of compatriots who find themselves abroad.

According to part 3 of article 1, compatriots are persons and their descendants living outside the territory of the Russian Federation and relating, as a rule, to peoples historically residing on the territory of the Russian Federation, as well as those who have made a free choice in favor of spiritual, cultural and legal ties with the Russian Federation, persons whose relatives in the direct ascending line previously lived on the territory of the Russian Federation, including [3, part 3 of Art. 3].

According to this wording, this category of persons includes the descendants of the Adyghe exiles of the period of the Caucasian War, who have an inalienable natural right to repatriate to their historical homeland.

Persons falling under the category of compatriots receive material and other assistance in accordance with the above-mentioned federal and regional programs, as well as in accordance with Part 7 of Art. 14 of the Federal Law "On Citizenship of the Russian Federation" (as amended on June 28, 2009) acquire Russian citizenship in a simplified manner [5, part 7 of Art. fourteen].

In addition, the RA Law "On the state policy of assistance to compatriots who arrived for permanent residence in the Republic of Adygea" provides for the provision of material assistance and other assistance to compatriots at the republican level [6, part 1, article 2].

The proposals of some deputies to amend federal laws that would establish an additional language filter for potential compatriots are alarming, this will undoubtedly hit the Adyghe diaspora abroad, since the number of those who speak Russian in these communities is extremely low.

10.2. Geri Dönüş Hakkının Gerçekleşmesinde Rusya Federasyonu'nun Rolü ve Tavrı

İbrahim Shaov, Hukuk Doktoru, Adigey Devlet Üniversitesi'nde Doçent, RA

Rusya'da pek az kişi Adige diasporasında yabancı ülkelerdeki nüfusun çok büyük bir sayıda olduğunu (Rusya sınırları içindeki sayıdan sonra ikinci sırada olduğunu) bilir. Bu göçmenlerin en çok sayıda olduğu ülkeler Ortadoğu ülkeleri ve Türkiye'dir. 19 uncu yüzyılda Çarlık Rusya'yı terk etmiş olan Adige yerleşimciler bu bölgelerde yoğunur.

Adige Anayasasının 10 uncu maddesi der ki: "Adige Cumhuriyeti Rusya Federasyonu dışında yaşayan tarihi yurtdaşlarının anayurtlarına dönme hakkını tanır: Adige diasporası, yerli halklar ve onların yeni nesilleri, göçmenler ve milliyetlerine bakılmaksızın herkes" anavatana dönebilir[1, madde 10].

Uzman bir Devlet gücü oluşturulmuştur (Ermenistan Cumhuriyeti ulusal ilişkiler, yurttaş ilişkileri ve medya komitesi), bu kurumun bir alt komitesi olarak "Devlet Enstitüsü, Dönüşçülerin Adaptasyonu Merkezi" kurulmuştur ve Dönüşçülere Destek Fonu işler durumdadır. 2012-2016 yıllarında yurtdışında yaşayan vatandaşlar tarafından uzun vadeli bir çalışma olarak "Bağların Geliştirilmesi ve Güçlendirilmesi" programı oluşturulmuştur, tematik televizyon programları filme çekilmiş, yuvarlak masa toplantıları, bilimsel ve pratiğe dönük konferanslar organize edilmiştir.

Rusya Federasyonu dışında yaşamakta olan vatandaşlara ilişkin politik konular "Rusya Federasyonu dışında yaşayan vatandaşlar hakkında devlet politikası" uyarınca yönetilmektedir (23/7/2010 düzenlemesi ile). Bu yasa 2006 tarihinde Rusya Federasyonu devlet başkanı tarafından deklare edilmiş ve Rusya Federasyonu vatandaşlarının gönüllü yeniden yerleşimi konusunda destek öngörmektedir.

Madde 1 Bölüm 3 e göre, Vatandaşlar Rusya Federasyonu sınırları dışında yaşayan kişiler ve onların çocukları ile, tarihi olarak Rusya Federasyonu sınırları içinde yaşayan halklarla bağlantısı olan ve bunun yanı sıra ruhsal, kültürel veya yasal bağlarla Rusya Federasyonu'na bağlanmayı kendileri seçmiş olan kişiler ve daha önce Rusya Federasyonu sınırları içinde yaşamış insanların neslinden olanlardır. [3, bölüm 3 Madde 3].

Bu tanımlamaya göre, bu kategori Kafkas Savaşları'ndan sonra sürgün olan Adigelerin yadsınamaz bir hak olarak anavatanlarına dönmek isteyen çocuklarını doğal olarak içine almaktadır.

Bu kategoriye giren kişiler Rusya Federasyonu Vatandaşlığı başlıklı yasanın Madde 14 Bölüm 7 kısmına göre (28 Haziran 2009 da düzenleme yapılmıştır) Kolaylaştırılmış Rusya Federasyonu Vatandaşlığı yanısıra, yukarıda belirtilen Federal ve Yerel düzenlemeler doğrultusunda maddi ve diğer her türlü desteği de almaktadırlar.

Ek olarak, Adige Cumhuriyeti “Yerleşim Amacıyla Adige Cumhuriyeti’ne gelen yurtdaşlara destek politikası hakkında” yasası uyarınca, gelen yurtdaşlara maddi destek ve diğеr yardımlar Cumhuriyet bazında sağlanmaktadır (6, bölüm 1, madde 2).

Bazı milletvekillerinin federal kanunun değıştirilmesi yönünde verdikleri teklifler potansiyel yurtdaşlarımız için ilave bir dil filtresi konması yönündedir, ve bu şüphesiz diasporada yaşayan Adige’ler için endişe vericidir çünkü bu toplumlarda yaşayan ve Rusça konuşan yurtdaşlarımızın sayısı çok azdır.

10.2. Хэкум гэээжыын фитыныгээр зыфэдгэшъхьапэным фэгъэхьыгъэу Урысые Федерациэм ишлапхъэхэмрэ ищытыклэрэ

Адв.Доц.Др.н. Шъао Ибрахьим – АР

Юридическэ правамклэ Др.н. Доцент, Адыгей Къэрал университетым иегъэджаклэ, адвокат

Адыгэ диаспорэу Іэклыб хэгъэгумэ ащыпсэхэрэмэ япчъагъэ бэдэдэу зэрэщытыр (Урысыем щыпсэхэрэмэ ауж (?) яТонэрэ чыплэр аубыты) Урысыем щызышлэрэр мэкІэдэд. Мы кощыгъэхэр анахьыбэу зыщыпсэхэрэр Къоклыплэ-гурыт хэгъэгухэмрэ Тыркуемрэ ары. Я 19-нэрэ лэшлэгъум Урысые пачьыхъэгъур (царствэр) зыбгынагъэ адыгэхэр а чыплэхэм Іужъуклаеу ащэпсэх.

Адыгэ Къэралыгъо Хэбзэ шъхьалэм ия 10-нэрэ пыбзыгъом мырэуцтэу кыщело: «Тихэкогъуцтыгъэхэу Урысые Федерациэм иІэклыб щыпсэхэрэм: Адыгэ диаспорэм, чыплэрыс лъэпкхэм, ахэмэ якІэблэхэм, кощыгъэхэм, ялэпкыгъэ емылъытыгъэу хэти я Хэкужъ къагъээжыынэу Адыгей Республикэм едэ [10-нэрэ пыбзыгъу, 1].

Іофым фэлазэхэр хэтэу зы къэрал Іофшлалэ зэхащагъ (Армения Республикэм (?) лъэпкы ыкІи граждан зэфыщытыклэхэмклэ комиссэ), ащ епхыгъэуи зы «Къэрал институт»,

Къээзыгъээжыхэрэр хэгъэгъозэжынымклэ Гупчэ» кыызэрагъэпэшыгъ ыкІи Къээзыгъээжыхэрэмэ аделэрэ фондими Іоф ешлэ. 2012-2016 илхэсхэм, Іэклыб хэгъэгумэ ащыпсэхэрэ хэкогъухэмрэ «тизэпышлэныгъэ егъэшлэконым ыкІи чІэгъэпытэным» фэгъэхьыгъэу программэ зэхагъэуцуагъ, тематическэ тв къэтынхэр кино-филм ашыгъэх, Іанэхъураехэр, шІэгъэн фаехэм афэгъэхьыгъэу шІэныгъэ лъапсэ зилэ шІэнІуатэхэр зэхащагъэх.

Урысые Федерациэм и Іэклыб хэгъэгумэ ащыпсэхэрэ хэкогъухэмэ афэгъэхьыгъэ политичнэ Іофыгъохэр «Урысые Федерациэм и Іэклыб хэгъэгумэ ащыпсэхэрэ хэкогъухэмэ афэгъэхьыгъэ къэрал политикэм» тетэу зэрагъако. (23.07.2010 гъэм зэрэзэрагъэпэшыгъэм тетэу) мы къэралхабзэр 2006 гъэм Урысые Федерациэм ипрезидент ыгъэІугъ ыкІи Урысые Федерациэм ихэкогъухэм ежхэр фэгъаблэээ къагъээжынымклэ аделэнэу кьегъэуцу).

Я 1-нэрэ пычыгъом и я 3/е-нэрэ Іэхьэм кыщело; хэкогъухэр: Урысые Федерациэм и Іэклыб хэгъэгумэ ащыпсэхэу, ахэмэ якІэблэхэу, тхыдэм кыриубытэу Урысые Федерациэм кызэкІиубытэрэ чыналъэм щыпсэхэу лъэпкхэмэ къапышыхьагъэхэу ыкІи гурэ псэрэкІэ шІэнхабзэкІэ къэралхабзэхэмклэ Урысые Федерациэм кьепхыгъэныр кыхэзыхыгъэу е

зэгорэм Урысые Федерацэм ичыгу щыпсэугагъэу щытыгъэ цыфмэ яклэблэхэр арых. [3, пыбзыгъу 3 пычыгъу 3].

Мы кылотыкыгъэм елытыгъэу, а купым кыыхеубытэ Къафкъас заохэмэ ауж рафыгъэ адыгэхэмэ яклэблэхэу Хэкум кээзыгъээжыбы зышлоигъохэр, ахэмэ гурышхъо лъэпкъ хэмылгъэу я Хэку къагъээжыынэу фытыныгъэ зэрялэр.

Мы купым хэхъэхэрэр Урысые Федерацэм игражданствэ шхъэццэ зилэ къэралхабзэм я 14-нэрэ пыбзыгъом и 7-нэрэ пычыгъом (ар 2009 гъэм мэкъоогъум и 28-м зэхагъэуцагъ) елытыгъэу, гъэпсынклагъэу Урысые Федерацэм игражданствэ кыдаыхын зэралгъэщтым имызакъоу, ыпшъалоклэ зигугъ кыщытшыгъэ федералнэ къэрал хабзэ-унашхъохэмэ атетэу нэмыклрэ лэпылэгъу нэрылгъэу пкыгъохэри къаратынхэу ары.

Ащ дыхэтэу, Адыгей Республикэм икъэралхабзэу «Щыпсэунэу Адыгей Республикэм къэкощырэ хэкогъухэмэ аделэн политикэм фэгъэхыгъ» зыфилорэм тетэу, къэкощырэ хэкогъухэмэ Республикэми лэпылэгъу гъэнэфагъэхэр аритынэу щыт. (6, пыбзыгъу 1, пычыгъу 2).

Чылагъо лыкыло (депутат) горэхэмэ федералнэ къэрал хабзэр зэхъокыным фэгъэхыгъэу кыыхалгъагъэхэр УФ-м играждан хъунэу фае хэкогъухэмэ джыри зы бзэ пэрыогъу къафигъэуцоу арышъ, ар лэкыб къэрал щыпсэурэ адыгэхэм дэжкылэ зэрэгумэкыгъор гъэнэфагъэ. Сыда зыпкылэ, урысыбзэ зышлэу ащ ахэтыр мэкылэдэд.

10.2. Проблемы репатриации на Юге России (на примере Республики Адыгея).

к.ю.н, АГУ, г. Майкоп,

Шаов И.К.

Мало кто в России знает, что зарубежная адыгская диаспора очень многочисленна (вторая после русской общины). Именно в странах Ближнего Востока и Турции сосредоточено наибольшее количество потомков мухаджиров, адыгских переселенцев, покинувших Российскую империю в XIX веке.

Статья 10 Конституции Адыгеи гласит: «Республика Адыгея признает право на возвращение на историческую родину соотечественников, проживающих за пределами Российской Федерации: адыгейской диаспоры, коренных жителей и их потомков, переселенцев, независимо от их национальности».

На уровне региональной власти республики разработан комплекс мер, призванный помочь в социальной адаптации репатриантов. Так, определен профильный орган государственной власти (Комитет РА по делам национальностей, связям с соотечественниками и средствам массовой информации), образовано подведомственное указанному комитету ГУ «Центр адаптации репатриантов», функционирует Дом адаптации репатриантов, фонд помощи репатриантам, принята долгосрочная целевая программа «Развитие и укрепление связей с соотечественниками, проживающими за рубежом на 2012 - 2016 годы».

На федеральном уровне вопросы политики в отношении соотечественников, находящихся за рубежом Российской Федерации, регулируются Федеральным законом «О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников, находящихся за рубежом» и утвержденная в 2006 году Указом Президента Российской Федерации помощь в добровольном переселении в Российскую Федерацию соотечественников, оказавшихся за рубежом.

Согласно части 3 статьи 1 соотечественниками признаются лица и их потомки, проживающие за пределами территории Российской Федерации и относящиеся, как правило, к народам, исторически проживающим на территории Российской Федерации, а также совершившие свободное выбор в пользу духовных, культурных и правовых связей с Российской Федерацией, лиц, родственники которых по прямой восходящей линии ранее проживали на территории Российской Федерации, в том числе. Согласно этой формулировке, к данной категории лиц относятся потомки адыгских ссыльных периода Кавказской войны, обладающие неотъемлемым естественным правом на репатриацию на историческую родину.

Лица, подпадающие под категорию соотечественников, получают материальную и иную помощь в соответствии с указанными выше федеральными и региональными программами, а также в соответствии с ч. 7 ст. 14 Федерального закона «О гражданстве Российской Федерации» приобретают гражданство Российской Федерации в упрощенном порядке. Кроме того, Закон РА «О государственной политике помощи соотечественникам, прибывшим на постоянное жительство в Республику Адыгея» предусматривает оказание материальной и иной помощи соотечественникам на республиканском уровне.

Настораживают предложения некоторых депутатов внести поправки в федеральные законы, которые бы установили дополнительный языковой фильтр для потенциальных соотечественников, это, несомненно, ударит по адыгской диаспоре за рубежом, так как количество владеющих русским языком в этих общинах крайне мало.

İBRAHİM K. SHAOV,

Scientific and pedagogical activity:

- dissertation on the topic: "International legal order. Ways and methods of its improvement".

- co-author of the "Commentary on the Constitution of the Republic of Adygea" (Maikop, 2011). - Author of more than thirty scientific articles (published, including in foreign scientific journals) and two teaching aids on parliamentary and international law.

- Awarded with the Honorary Diploma of the Constitutional Court of the Republic of Adygea (Maikop, 2012).

İBRAHİM K. SHAOV, Bilimsel ve pedagojik aktivite:

- Konuyla ilgili tez: "Uluslararası hukuk düzeni. İyileştirmenin yolları ve yöntemleri".
- "Adıgey Cumhuriyeti Anayasası Yorumu" nun ortak yazarı (Maikop, 2011). - Otuzdan fazla bilimsel makalenin (yayınlanmış, yabancı bilimsel dergiler dahil) ve parlamenter ve uluslararası hukuk üzerine iki öğretim yardımcısının yazarı.
- Adıge Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Onursal Diploması ile ödüllendirildi (Maikop, 2012).

Шъао Ибрахым, Юридическэ правамкӀэ Др.н. Доцент Адыгей Къэрал университетым иегъэджакӀу, адвокат

ШӀэныгъэ ыкӀи педагогикэ лэжыгъэхэр:

- Темэм фэгъэхьыгъэу и апэрэ шӀэныгъэ тхылъыр: «Къэралыгъуабзээфагу юридическэ системэр: егъэшлокӀоным игъогухэр ишыкӀэхэр».
- «Адыгей Республикэм и къэралхэбзэ шъхьэлэ икӀиӀотыкӀын» тхылъыр зытхыгэмэ ащыщ (Мыекъуап, 2011).
- 30-м къехъурэ шӀэнтхыгъэм (традзагъэу, ӀэкӀыб шӀэныгъэ журналхэри ахэтэу) ятхакӀу, парламентар, Къэралыгъуабзээфагу юридическэ правам фэгъэхьыгъэу тхылъитӀумэ ятхакӀу.
- Адыгей Республикэ къэралхэбзэ шъхьэлэ ухыипӀэм (суд) и лъытэныгъэ диплом къыфагъэшъошагъ (Мыекъуап, 2012).

Ф.И.О.: Шаов Ибрагим Капланович

Электронная почта: shaov@mail.ru

Адрес: г. Майкоп, ул. К-Маркса, 108, тел.: 8-918-425-06-66

Личная информация

Город проживания: Майкоп

Образование: Высшее, кандидат юридических наук

Дата рождения: 16 февраля 1977 г.

Пол: Мужской

Семейное положение: Женат, имеет четверых детей.

Образование

Учебное заведение: Российский университет дружбы народов (Москва)

Дата окончания: Июнь 1999 года

Факультет: Юридический

Специальность: Бакалавр юридических наук

Учебное заведение: Российский университет дружбы народов (Москва)

Дата окончания: Июнь 2001 года

Факультет: Юридический

Специальность: международное право, магистр юридических наук

Учебное заведение: Российский университет дружбы народов (Москва)

Дата окончания: Декабрь 2004 года

Факультет: Юридический, аспирантура

Специальность: международное право, кандидат юридических наук

Наиболее важные достижения в жизни и карьере:

- Кандидат юридических наук, диссертация на тему: "Международный правопорядок. Пути и методы его совершенствования".
- Соавтор «Комментария к Конституции Республики Адыгея» (г. Майкоп, 2011).
- Автор более тридцати научных статей и монографий по парламентскому и международному праву. В настоящее время работает над докторской диссертацией «Правовые аспекты инкорпорации Кавказа в российское правовое пространство».
- Награжден Почетной грамотой Конституционного суда Республики Адыгея (г. Майкоп, 2012).

10.3. Russian Federation Laws Concerning the Rights of Circassians in the Homeland and in Diaspora

Valerii Khatazhukov, Historian, The President of the Kabardino-Balkaria Center for Human Rights Sekreteri, KBR

While trying to solve the problems about the interactions between Circassian diaspora and native land, we need to be acting in line with the Russian constitution and the constitutions of Circassian republics under the federation and federal laws related to them. Especially the Federal Law number 99-FZ entitled "The State Policy of the Russian Federation Relating Citizens out of the Country" is specifically important. In the foreword part of the constitution, it is clearly indicated that we (Circassians) are among the peoples that have founded Russia.

In the constitutions of the republics, there is a summon to those nations having the right for self-determination just as at the foundation, and solutions towards the preservation of the cultural identity of people living there.

State (Duma) Assembly member of parliament Konstantin Zatulin has offered two amendments to the 99-ZF numbered Federal Law on 28th March, 2022. If the changes are enacted, citizens representative of people living abroad who do not speak Russian will not be endorsed as Russian citizens any longer.

Millions of Circassian diasporic members who found themselves in other foreign countries after the end of the Caucasian War have never distanced themselves from homeland and have always perceived themselves as an inseparable part of their citizens living in homeland. However, the truth is, in case this law is passed, they will be distanced and broken apart from their homeland as it would almost be impossible to dream all these citizens learning Russian all of a sudden miraculously.

Meanwhile, in the Republics where Circassians live in Federal Russian regions, Kabardey-Balkarian, Karachay – Cherkess language and Adigey-Cherkessian language are official languages and thereby, if they are spoken by the diaspora citizens that should be a sufficient condition.

The changes proposed by Mr Zatulin visibly refute prevention of the cultural identity and the right of self-determination, conflicts with the Russian constitution to a large extent and are against the federal states' constitutions and international legislative norms.

In this respect, the Circassian public opposition about the impossibility of passing this decree at the parliament should be voiced in the name of the Russian authorities, Russian citizens, and the world's public.

10.3. Anavatandaki ve Diyasporadaki Çerkesleri İlgilendiren Rusya Federasyonu Yasaları

Valerii Khatazhukov, Tarihçi, Kabardey-Balkar İnsan Hakları Merkezi Başkanı, KBR

Çerkes diasporasının tarihi anavatanla etkileşimi ile ilgili tüm sorunları çözerken, Rusya Anayasası, onun bir parçası olan Çerkes cumhuriyetlerinin anayasaları ve ilgili federal yasalara uygun olarak hareket etmeliyiz. Özellikle 99-FZ sayılı "Rusya Federasyonu'nun yurtdışındaki soydaş vatandaşlarla ilgili devlet politikası hakkında" başlıklı federal yasa çok önemlidir. Rusya

Anayasasının önsözünde, Rusya'nın diğer halkları gibi bizim de devleti oluşturduğumuz açıkça belirtiliyor.

Cumhuriyetlerin anayasalarında, ulusların kendi kaderini tayin hakkı temelinde oluşturuldukları ve içinde yaşayan halkların kültürel kimliğinin korunmasıyla ilgili sorunların çözülmesi çağrısı yapılır.

Devlet Duması Milletvekili Konstantin Zatulin 28 Mart 2022'de 99-FZ sayılı Federal Kanuna iki değişiklik getirilmesini önerdi. Yasa değişikliği kabul edilirse, yurtdışında yaşayan ve Rusça bilmeyen Rusya halklarının temsilcileri artık Rus vatandaşı olarak kabul edilmeyecek.

Kafkas Savaşı'nın sona ermesinden sonra kendisini yabancı bir ülkede bulan milyonları aşan Çerkes diasporası, tarihi anavatanından hiçbir zaman kopmamış, kendisini her zaman Kafkasya'da yaşayan hemşerilerinin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Ancak bu değişikliklerin kabul edilmesinden sonra, gerçek şu ki artık tarihi vatanından kopacaktır; çünkü tüm mensuplarının bir anda mucizevi bir şekilde Rusça konuşacağını hayal etmek imkânsızdır.

Bu arada, Çerkeslerin Rusya'da ikamet ettikleri tüm bölgelerde -Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes, Adıgey- Çerkes dili devlet dilidir; bu nedenle Çerkes diasporasının temsilcilerinin yurttaş olarak tanınması için bu yeterlidir.

Bay Zatulin tarafından önerilen değişikliklerin, Rusya halklarının kültürel kimliklerinin korunması ve kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili hak ve çıkarları büyük ölçüde ihlal ettiği, Rusya Federasyonu Anayasası'na aykırı olduğu, Federasyon Bileşeni Cumhuriyetlerin Anayasaları ve uluslararası hukuk normları açısından gayet nettir.

Ve bu bağlamda Çerkes kamuoyu, Zatulin tarafından önerilen değişikliklerin parlamento tarafından kabul edilmesinin Rus makamları, Rus halkı ve dünya toplumu nezdinde kabul edilemezliği konusunu gündeme getirmelidir.

10.3. Хэхэси Хэкуриси адыгэхэм я Іуэхум хуэгъэза Урысей Федерациэм и къэралхабзэхэр (законхэр)

Хьэтэжыкъуэ Валерэ – КБР

Хэхэс Адыгэхэмрэ я Хэкужьрэ зэпыщлэныгъэ зэхуалэным теухуа Іуэхугъуэхэр зэфлэтхыну дыщыхэтым деж Урысейм и хабзэ нэхъыщхьэм, абы дицтэуэ щыт Адыгэ республикэхэм я хабзэ нэхъыщхьэхэм икли адреј къэрал хабзэхэми дицтэуэ зыдеклуэн хуейщ. Псом хуэмыдэу «Урысей Федерациэм ихэкуэгъуу хамэ къэрал щыпсэхэм яхуэгъэза къэрал политикэм теухуауэ» зи флэщыгъэуэ 99-ФЗ бжыгъэкІэ щылэ къэралхабзэм мэхьэнэшхуэ илэщ. Урысей Федерациэм и хабзэ нэхъыщхьэм и пэублэ псалъэм ІупщІу щыжелэ адреј лъэпкъхэм хуэдэу дэри федерациэр зыухуахэм дазэрыщыщыр.

Республикэхэм я хабзэ нэхъыщхьэхэм жалэ лъэпкъхэм езым я щхьэ Іуэху зэрахьэжынымклэ ялэ хуитыныгъэм ипкъ итклэ республикэхэр зэрызэхашар икли абыхэм щыпсэу лъэпкъхэм я лъэпкъыгъэ, я лъэпкъ щлэнхабзэ хьумэным псори къыхураджэ.

Къэрал Думэм хэт жылэлЫкІуэу Константин Затулин 2022 гъэм, гъатхапэм и 28-нэм, 99-ФЗ бжыгъэ зиІэ федералнэ къэралхабзэм зэхьуэкІыныгъитІ хуэщІыпхьэуэ къахильхьащ.

Къахилъхъар парламентом къиштэу щытмэ, Урысейм и хэкуэгъу лъэпкъхэм я щлэблэуэ урысыбзэ зымыщлэу хамэ къэрал щыпсэухэр урысейм и цыыхуу ядэжынукъым.

Къафкъас зауэр иуха нэужь хамэщл къыщыхута хэхэс адыгэ мелуан бжыгъэр и адэжь щыналъэ зэи пычакъым, сыт щыгъуэи Къафкъасием къина и къуэшхэм ящыщу зибжыжаш. Ауэ мы зэхъуэклыныгъэу къыхалъхъар къаштэу щытмэ, пэжыр аращи, абадкIэ я адэжь щыналъэм пыча/пыхуа хъунуш. Сыту жыплэмэ, хэхэс адыгэ псоми зэуэ урысыбзэ зэрагъэщлэныр амалыншэщи.

Къыхэгъэщыпхъэщ, Урысей федерацэм хэт адыгэ республикэхэм – Къэбэрдей-Балъкъэрым, Къэрэшей-Шэрджэсым, Адыгейм адыгэбзэр щыкъэралыбзэу зэрыщытыр. Аращи, хэхэс адыгэр Урысей федерацэм и цыыху хъужын папщлэ адыгэбзэр ирикъун хуейш.

Затулин къахилъхъа зэхъуэклыныгъэм зэрикъутэр налуэщ Урысейм щыпсэу лъэпкъхэм я лъэпкъыгъэр, я щлэнхэбзэр хъумэным икIи лъэпкъхэм езым я щхъэ Iуэху зэрахъэжынымкIэ ялэ хуитыныгъэм теухуа бзыпхъэхэр, УрысIи Федерацэм и хабзэ нэхъыщхъэр, УФ-м хэт республикэхэм я хабзэ нэхъыщхъэхэр икIи къэралыгъуэзэхуакуу зэдашта хабзэ-унафэхэр.

Абы къыхэкIкIэ Затулин къахилъхъа зэхуэклыныгъэ хэдапкъэхэр парламентом къиштэ хъуну зэрыщымытыр Урысей Федерацэм и къэрал пкъыгъуэхэми, Урысейм щыпсэу лъэпкъхэми, цыыху хуитыныгъэм, захуагъэм хушлэкъуу дунейм тет дэтхэнэ зыми япашхъэ илхъэныр къалэн зыщищлэын хуейш дэнэ щыпсэуми адыгэ лъэпкъым.

10.3. Законы Российской Федерации о черкесах на Родине и в Зарубежье

Хьэтэжыкъуэ Валерэ – КБР

В решении всех проблем, связанных со взаимодействием черкесской диаспоры с исторической родиной мы должны руководствоваться конституцией России, конституциями черкесских республик, входящих в ее состав и соответствующими федеральными законами. В частности, очень важным федеральным законом № 99-ФЗ «О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом».

В преамбуле российской конституции прямо указывается, что мы, как и другие народы России являемся государствообразующими. В конституциях республик декларируется, что они созданы на основе права нации на самоопределение и призваны решать вопросы, связанные с сохранением культурной идентичности населяющих их народов.

Депутат Государственной Думы Константин Затулин предложил 28 марта 2022г. внести в Федеральный закон № 99-ФЗ две поправки. После их принятия, российскими соотечественниками фактически не будут признаваться представители тех народов России, которые проживают за рубежом и не владеют русским языком.

Многомиллионная черкесская диаспора, которая оказалась на чужбине после окончания Кавказской войны никогда не прерывала связей с исторической родиной, всегда считала себя неотъемлемой частью своих соплеменников, проживающих на Кавказе. Но после принятия этих поправок она будет фактически отсечена от исторической родины, потому

что невозможно себе представить, что все ее представители в одно мгновение чудесным образом заговорят по-русски. А между тем во всех регионах проживания черкесов в России: Кабардино-Балкарии, Карачаево-Черкесии, Адыгее черкесский язык является государственным, следовательно, этого достаточно для признания представителей черкесской диаспоры соотечественниками.

Для нас совершенно очевидно, что предлагаемые господином Затулиным поправки грубо ущемляют права и интересы народов России, связанные с сохранением их культурной идентичности и правом на самоопределение, противоречат конституции РФ, Конституциям Республик входящих в ее состав и нормам международного права.

И в связи с этим, черкесская общественность должна поставить вопрос о недопустимости принятия парламентом поправок, предложенных Затулиным перед российскими органами власти, российской общественностью и мировым сообществом.

Valeri Hatajuko

He was born on June 9, 1956 in the village of Shordakovo, KBC Zolsky district.

In 1988, he graduated from the University of Kabardino-Balkaria, Faculty of History.

vice-president of the Kabardian national democratic movement "Adyge Khase" from 1988 to 1994; He served as president from 1994 to 2001.

He worked as the editor-in-chief of the newspaper "Adyge Heku" from 1998 to 2001, and "Khase" from 2001 to 2003.

Valery Khatajuko has been the head of the Kabardino-Balkaria Center for Human Rights since 2003.

Valeri Hatajuko, 9 Haziran 1956'da KBC Zolsky bölgesi Shordakovo köyünde doğdu.

1988 yılında, Kabardey-Balkar Üniversitesi Tarih Fakültesi'nden mezun oldu.

1988'den 1994'e kadar Kabardey ulusal demokratik hareketi "Adyge Khase" nin başkan yardımcısı; 1994'ten 2001'e kadar başkanlık görevinde bulundu.

1998'den 2001'e kadar "Adyge Heku", 2001'den 2003'e kadar "Khase" gazetesinin genel yayın yönetmeni olarak çalıştı.

Valery Khatajuko 2003'ten beri, Kabardey-Balkar İnsan Hakları Merkezi'nin başkanıdır.

Valeri Hatajuko

Хьэтэжьыкъуэ Валери, Мэкъуэуэгъуэм и 9-м, 1956 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Зэлыкъуэ жылэм хиубыдэ Шордакъ къуажэм къыщалъхуащ.

1988 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэр университетым и тхыдэ факультетыр къиухащ.

1988-1994 илъэсхэм Къэбэрдей лъэпкъ демократичнэ зэщлэхъейныгъэу «Адыгэ Хасэм» и тхьэмадэ къуэдзэу, 1994-2001 илъэсхэми абы и тхьэмадэу щытащ.

1998-2001 илъэсхэм «Адыгэ Хэку», 2001-2003 илъэсхэми «Хасэ» зифлэщыгъэ гъуазэтхэм я редактор нэхъыщхьэу щытащ.

2003-м къыщыщлэдзауэ Къэбэрдей-Балъкъэрым и цыху хуэфашэ губжэм (центр) и тхьэмадэщ.

10.4. The Role and Responsibilities of the United Nations, European Union and International Organizations in Attaining the Right of Return

Zeynel Abidin Besleney, Independent Researcher, University of London, UK

General Coordinator of Circassian Studies (www.circassianstudies.org)

There is a strong correlation between whether a state will respond to claims from within or those that will come from other countries in the form of advice, suggestions or pressure or whether they should be sticking to international political and military balance at the specific time; and the level of being democratic within that specific country and to what extent that issue can be perceived as a threat by that specific country.

It would be good to specify conditions and samples of similar movements of return in the neighbouring geographical regions and the rights of return of immigrants to their homeland with specific examples before discussing the Russian and Circassian issue.

Similar incidences in the World

Palestinian Immigrants and the Palestinian Diaspora:

Since the establishment of Israel in 1948, although the Palestinians who have become migrants since the beginning with 750 000 people becoming immigrants at first and reaching 7 million in 2022 have the right to return to where they have been exiled from or their ancestors have been driven out according to the United Nations decision number 194 and many similar decisions, Israeli state has denied the right to return claiming this would endanger the national security of the state and it will disrupt the Jewish character of the country.

The Ahiskan people exiled from their mother land from Georgia during Soviet Union period

These people who lived in Ahıska/Meshetya and spoke Turkish Where exiled to the Central Asia during the Second World War. Although an amnesty was declared after the war Ahıskan people were not allowed to return to their motherland.

Ahıskan people are still not allowed to return to their homeland although Georgia had gained independence after 1991, and got closer contacts with Europe and the USA, and has become a strong ally in the region, although this return was a condition for membership to the European Council in 1998 and despite the decisions of the European Parliament.

These people who were about 100,000 when they were exiled are now predicted to be 400 to 500,000. Not to comply with the responsibilities Georgia uses the demographic conditions and the risk of civilian clashes as a pretext (a likely clash between the Armenian people in Javaheti and the Ahıskan people) not to allow these people to go back.

The Georgians who were made to leave Abkhazia and Southern Ossetia because of the Georgian Ossetian and Georgian Abkhazian wars:

About 200,000 Georgians are estimated to have left Abkhazia between 1990 and 1993 because of the clashes in the region. As the independence of Abkhazia and Southern Ossetia are not

internationally recognised and they are not members of the United Nations, these people are considered internal migrants. Despite this different status, international organisations recognise their right of return. As the war between Georgia, and Abkhazia and Southern Ossetia is still going on, and because there isn't a peace agreement, apart from a small number of migrants who have gone to Gal area in Abkhazia, the rest haven't been able to return.

Examples from within Russia: the Ingush people who have become internal migrants because of Ossetian and Ingush clashes

The Ingush people who were exiled from Vladicaucasus, Prigorodni city in 1990s were then about 40 thousand people and now estimated to have reached 100, 000, and only about one fourth of these people have managed to return. Northern Ossetia does not allow this population to return, besides they do not give the land that belonged to the Ingush people to Ingushetia before the exile that took place in 1944.

All these examples show that, countries that have different political structures, democratic traditions, and political and military power such as Israel, Georgia and Russia, may not be complying with the decisions although the right of return has its place in theory in international law and despite the binding decisions of international institutions.

One of the rare cases that could be a positive model for Circassians is that the Spanish state gave the right for citizenship in 2015 to the descendants of the Jewish people who were exiled in 1492. Yet, only about 20,000 of Safarat Jewish people out of 2 million in the World have gained citizenship within the four-year period that was in action.

No let us look at the Circassian right of return issue and the Russian Federation case in the light of all this information. Knew international system has launched since 14th February 2022 when invasion of Ukraine by the Russian Federation started. As we all know Russia was faced with very large extent political and economic sanctions unprecedented throughout history. The western world has now either completely stopped or minimised its relationships in the fields of finance politics trade and energy with Russia. Besides, the citizens of the Russian Federation cannot get visas, cannot register to universities, and sports people are banned from international competitions.

A process that is directly related to our topic is one of the international institutions that is European Council suspending the membership of Russia; following this Russia withdrew from membership on 15th March 2022 and has declared the consideration to withdraw from European Human Rights Agreement. And the European Union has expelled Russia on 16th March.

In this respect, as of September 2022 Russia will not be subject to the decisions and practises of European Court of Human Rights. As already having a tendency not to apply the decisions Russia shows that they will not be following any international decisions or norms in terms of solutions of issues concerning law.

There are a lot of problems experienced concerning the contracts between Russia and its customer countries in relation to energy politics. This slide of ground in relationships hasn't even left a basis for lawful agreements between parties. All of these indicate that at least unless the Russia - Ukraine issue is solved, those relationships between the West and Russia are fixed, and

Russia turns into the international system, no international institution can have a say for Russia in relation to the Circassian issue. To put it more straight, Russia will not take it into consideration even if anything is expressed.

Moreover, beyond all these conditions of the present-day, Russia in general doesn't take this type of comments from the external world into consideration and usually perceives it as a threat. That is why, I do not take the right of return for Circassians as an issue to be resolved with the mediation of international institutions. The steps to be taken along these lines, even if the present conditions change, can backfire and be harmful rather than providing any benefits.

The right of return for the diaspora Circassians to the homeland is a matter that can be solved between the Russian Federation state government and the homeland Circassians' state organisations. There are of course roles Circassians in diaspora and their organisations can play. However, these roles need to be analysed separately.

10.4. Geri Dönüş Hakkının Elde Edilmesinde, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Diğer Uluslararası Kurumların Rolu ve Sorumlulukları

Zeynel Abidin Besleney, bağımsız araştırmacı; Londra Üniversitesi, UK

Çerkes Çalışmaları Merkezi Genel Koordinatörü (www.circassianstudies.org)

Bir devletin kendi içişlerini ilgilendiren bir konuda uluslararası kurumlardan yada başka devletlerden gelecek tavsiye, öneri, baskı ya da hukuki bağlayıcılığı olan kararlara uyup uymaması başta uluslararası siyasal ve askeri dengelerin o anki hali olmak üzere, sözkonusu ülkenin demokratiklik seviyesine ve gündemdeki konunun o devlet tarafından bir tehdit olarak algılanıp algılanmamasıyla çok yakın ilişkisi vardır.

Rusya ve Çerkesler'e gelmeden önce dünyada ve yakın coğrafyamızda benzeri geri dönüş hareketleri ve mültecilerin vatanlarına dönüş hakları konusunda teorik ve pratikte yaşananlara hızlıca bir bakarak bir durum tespiti yapalım.

Dünyadaki Benzer Vakalar:

Filistinli Mülteciler & Filistin Diasporası:

1948'de İsrail'in kuruluşundan itibaren yaşanan savaşlarda 750.000 kişinin mülteci olmasıyla başlayan süreçte 2022'ye geldiğimizde yaklaşık 7 milyon Filistinli'nin kendilerinin yada atalarının sürüldüğü topraklara dönüş hakkı olmasına ve BM'nin 194 nolu kararı başta olmak üzere alınan onlarca benzer karara rağmen İsrail devleti ulusal güvenliğine zarar vereceği gerekçesiyle ve ülkenin Yahudi karakterini ortadan kaldıracağını öne sürerek hiç bir şekilde bu kararları uygulamamaktadır.

Sovyetler Birliği Döneminde Gürcistan'daki Anayurtlarından Sürülen Ahıskalılar:

Ahıska/Meshetya'da yaşayan ve çoğunlukla Türkçe konuşan bu toplum II. Dünya Savaşı sırasında topluca Orta Asya'ya sürülmüştü. Savaş sonrası çıkan çıkan af kararına rağmen Ahıskalıların vatanlarına dönüşlerine izin verilmemiştir.

1991'de bağımsızlığını kazanmasından sonra Gürcistan'ın batı dünyasına yakınlaşmasına, Avrupa

ve ABD'nin bölgedeki ana müttefiki haline gelmesine, 1998'de Avrupa Konseyi'ne üye olarak kabul edilme şartlarından biri olmasına, ve Avrupa Parlamentosu'nun bu konuda kararları olmasına rağmen Ahıska'luların vatanlarına dönmesine izin verilmemektedir.

Sürüldüklerinde 100.000 kişi olan bu toplumun bugün yaklaşık 400-500.000 nüfusu olduğu düşünülmektedir. Gürcistan, demografik ve iç çatışma (Javaheti'deki Ermeni nüfusla Ahıskalılar arasında muhtemel bir çatışma) kaygılarıyla yükümlülüklerini yerine getirmemektedir.

Gürcistan- Güney Osetya ve Gürcistan-Abhazya Savaşlarından dolayı Abhazya ve Güney Osetya'yı terk eden/terk ettirilen Gürcüler:

1990 ve 1993 arasında yaşanan bu çatışmalardan dolayı 200.000 civarında Gürcünün Abhazya'dan ayrıldığı düşünülmekte. Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığı

uluslararası toplumca tanınmadığı BM üyesi olmadıkları için bu mülteciler ülke içi mülteci kabul edilmektedir. Statüleri farklı olmakla birlikte uluslararası kurumlar onların da geri dönüş hakkını tanımaktadır. Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan'la olan savaş hali sürdüğü için ve ortada bir barış anlaşması da olmadığı için az sayıda mülteci dışında ve Abhazya'nın Gal bölgesi hariç bu mülteciler geri dönmemişlerdir.

Rusya İçinden örnekler: Oset-İnguş Çatışması'ndan dolayı iç mülteci durumuna düşen İnguşlar :

1990'larda yaşanan çatışmalardan dolayı yaşadıkları Vladikafkas şehrinin Prigorodni rayonundan sürülen 40.000 İnguş, bugün 100.000 kişilik bir nüfusa ulaşmıştır ve bunların yalnızca 1/4'ü topraklarına geri dönebilmiştir. Kuzey Osetya, bu nüfusun geri dönüşüne izin vermemekte, ayrıca 1944'de sürgün öncesi İnguş toprağı olan bu rayonu da İnguşetya'ya iade etmemektedir.

Tüm bu örnekler, geri dönüş hakkı konusunun teoride uluslararası hukukta yer almasına ve bu konuda çeşitli uluslararası kurumların bağlayıcı kararları olmasına rağmen, İsrail, Gürcistan, Rusya vb birbirinden farklı siyasal yapılara, demokratik geleneklere, ve siyasi ve askeri güçlere sahip bu devletlerin pratikte bu kararları uygulamayabildiğini gösteriyor.

Çerkeslere örnek teşkil edebilecek nadir pozitif vakalardan biri 2015 yılında İspanya devletinin 1492'de ülkeden kovduğu Yahudilerin torunlarına vatandaşlık hakkı vermiş olmasıdır. Bununla birlikte yaklaşık 4 yıl yürürlükte kalan başvuru süresince dünyadaki yaklaşık 2 milyon civarındaki Sefarat Yahudisi'nden 20.000 kadarı İspanyol vatandaşlığını almıştır.

Tüm bu bilgilerin ışığında şimdi de Rusya Federasyonu ve Çerkeslerin geri dönüş hakkı meselesine bakalım. Rusya Federasyonu ordusunun Ukrayna'yı işgalinin başladığı 24 Şubat 2022'den itibaren uluslararası sistem yepyeni bir döneme girdi. Hepimizin bildiği üzere Rusya'ya karşı tarihte bugüne kadar benzeri görülmemiş ölçeklerde siyasal ve ekonomik ambargolar uygulanmaya başladı. Bugün Batı dünyası Rusya ile ekonomik, siyasal, ticari, enerji kaynaklı tüm ilişkilerini ya tamamen askıya almış yada olabildiğince minimize etmiş durumda. Ayrıca Rusya Federasyonu vatandaşlarına vize verilmemekte, üniversitelere kayıtları yapılmamakta, Rusyalı sporcular bütün uluslararası müsabakalardan men edilmekte.

Konumuzla birebir ilgili olan bir başka gelişme ise sözkonusu uluslararası kurumlardan biri olan Avrupa Konseyi'nin Rusya'nın üyeliğini askıya alması, ardından Rusya'nın 15 Mart 2022'de üyelikten çekildiğini ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden çekilme düşüncesinde olduğunu deklere etmesidir. Avrupa Konseyi 16 Mart'ta Rusya'yı üyelikten attı.

Yine bu bağlamda Eylül 2022'den itibaren Rusya, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin karar ve uygulamalarına tabi olmayacak. Zaten uzun zamandır alınan kararları uygulamama eğiliminde olan Rusya artık hukuki sorunların çözümü bağlamında hiç bir uluslararası karar ve norma uymak istemediğini ortaya koyuyor.

Enerji politikaları bağlamında da Rusya ile müşterisi olan ülkeler arasındaki ticari komtratların devamı konusunda da büyük sorunlar yaşanıyor. Uluslararası ilişkilerdeki bu büyük zemin kayması tarafların üzerinde anlaşacakları hukuki bir zemini dahi bırakmamış durumda.

Tüm bunlar şunu gösteriyor ki en azından Rusya-Ukrayna meselesi çözülmedikçe, Batı dünyası ile Rusya'nın ilişkileri düzelmedikçe ve Rusya uluslararası sisteme dönmedikçe hiç bir uluslararası kurumun Rusya'ya Çerkesler konusunda söyleyeceği bir şey olmayacaktır. Daha doğrusu söylese bile Rusya bunu dinlemeyecektir.

Ayrıca, bugünkü durumunda ötesinde, Rusya genel olarak bu tip konularda dış dünyadan gelen önerileri dinlememekte ve çoğunlukla kendine tehdit olarak algılamaktadır. Bu nedenle Çerkeslerin geri dönüş hakkının uluslararası kurumlar aracılığıyla çözülecek bir konu olduğunu düşünmüyorum. Bu konuda atılacak adımların, bugünkü koşullar değiştikten sonra bile, geri tepebileceğini ve fayda sağlamaktan ziyade zarar vereceğini düşünüyorum.

Diaspora Çerkeslerinin anavatanlarına geri dönüş hakkı meselesi, Rusya Federasyonu hükümet ve devlet organlarıyla anavatan Çerkeslerinin birlikte çözebileceğini bir mesele durumunda. Diaspora Çerkeslerinin ve onların örgütlerinin de oynayacağı roller muhakkak var ancak bu rollerin ne olduğu üzerinde ayrıca bir analiz yapmak gerekiyor.

10.4. Хэкум гэзэжыын фитыныгээр зыларыдгэхьэнымклэ Дунэ кээрал зэгохьагэхэм, Европэ кээрал зэхэтхэм, нэмыклрэ кээралыгьуабээфагу пкьыгьохэм яльэкыщтыр ыкли япшээрылхэр

Др.н.Бесленей Зейнэл-Абидин, Черкес лэжыгыгээ гупчэм икоординатор

(www.circassianstudies.org)

Хэтрэ кээралы ежь и клоцл юфхэмклэ кээралыбээфагу пкьыгьохэм е нэмыкл кээралхэм кьафиклыщт ушыехэм, шлапхээ хэдапкэхэм, е, юридическэ юфклэ зытетыпхээу кьагьэуцурэ унашьохэм атетын-атемытыныр, кээралыбээфагу зэпэщачэхэмэ а лээхьаным дэжь язэрэщытым, ежь кээралыр зэрыт демократичнэ лээгаплэм ыкли а зигугь ашырэ юфыгьор а кээралым ежьымклэ шынагьо фэдэу зэхишлэу щыт щымытым япхыгь.

Урысыемрэ адыгэхэмрэ адэжь тыкьэмысызэ, гэзэжыын юфхэм, шьхьэегьэзыплэ щылэхэм яхэку агьэзэжынынымклэ ялэ фитыныгьэхэм афэгьэхьыгьэу дунаем ыкли тигьунэгьу чыплэхэм теориеклэ ащылухэрэм, практикэклэ ащыхьу-ащышлэхэрэм псынклабзэу зэ ташьхьэщыплэнышъ, юфым изэрэщыт дгьэнэфэн.

Дунаем ащ ехьыщырэу кьыщыхьу-кьыщышлэхэрэр:

Палестинэ шьхьаегьэзыгьэхэр & Палестинэ диаспорэр:

1948 гъэм Израил къэралыр загъэуцугъэм къыщегъэжьагъэу къэхъугъэ заохэм къахэкыкIэ цIыф 750.000 шъхъегъэзыпIэ зэрифагъэм къыдаклоу 2022 гъэм къызынэсыгъэм палестинэ цIыф мелуани 7 фэдызым ежыыхэр е ятэжъхэр къызырафыгъэ чIыгухэм агъээжыынэу фитыныгъэ яIэ пэтзэ, дунэе къэрал зэгохъагъэм 194 пчъагъэр тетэу ыштагъэ унашъор апэ зэритэу, ащ фэдэ унашъо пшIы пчъагъэ аштагъэ пэтзэ ащыщ пари Израил ыгъэцкIагъэп ежъ къэралым ищынэгъончъагъэ ягъэ ригъэкIынэу ыкIи хэгъэгум и журтыгъэ теплэ ыукъонэу, ыгъэклодынэу ыIуишъ.

Совет лъэхъаным Грузием хиубытэрэ яхэку рафыгъэ Ахыскэ тыркухэр:

Ахыскэм / Месхетиям щыпсэу, нахьыбэр тыркубзэкIэ гущылэрэ мы лъэпкъыр II-нэрэ дунэе зэо лъэхъаным зэкIэ зэулоу Гурыт Асыджейм (Азием) афыгъагъэх. Зэо ужым фагъэгъугъэу унашъо къыдэкIыгъэ нахь мышIэми Ахыскэхэмэ яхэку агъээжыынэу фитыныгъэ аратыгъэп.

1991 гъэм шъхъафиты зэхъу уж Грузияр къохъэпIэ дунаем пэгъунэгъу фэхъугъэу, Европэми Америкэми гъусэ пытэ афэхъугъэу, 1998 гъэм Европэ советым хагъэхъаным пае къыпаубытыгъэхэмэ ащыщэу ыкIи ащ ехьылIагъэу Европэ парламентами унашъохэр ыштагъэу щыт нахь мышIэми, Ахыскэхэм яхэку агъээжыынэу фитыныгъэ аритырэп.

Зырафыгъэ лъэхъаным цIыф 100.000 фэдизэу щытыгъэ мы купыр непэ 400-500.000 фэдиз хъугъэу ары зэрэфагъэшъуашэрэр. Грузием, демографие ыкIи кIоцI зэо-банэ къэхъун щынагъо (Жавахети чIыпIэм иермэлхэмрэ Ахыскэхэмрэ азфагу къыдэхъухъэнкIэ енэгъуягъо) фэдэ шъхъаусыгъохэр шIогъэнапIэ ешIышъ, ипшъэрылъ ыгъэцакIэрэп.

Грузия-ТыгъэшIобгъу Осетия ыкIи Грузия-Абъэазия заохэм яягъэкIэ ТыгъэшIобгъу Осетиям ыкIи Абхъазием зичIыгу зыщырагъэбгынагъэ грузинхэр:

1990-1993 илъэсхэм азфагу къыщыхъугъэ мы заохэм яягъэкIэ грузин 200.000 фэдиз Абхъазием икIыгъэу фагъэшъуашэ. Абхъазиеми ТыгъэшIобгъу Осетиями яшъхъафитыныгъэ дунаем зэрэщамыштагъэм, дунэе къэрал зэгохъагъэми зэрэхэмытхэм къыхэкIыкIэ шъхъегъэзыпIэ кIуагъэхэ нахь мышIэми мыхэр къэрал кIоцIым щыкощыгъэхэм фэдэу ары зэралъытэрэр. Ястатусхэр зэфэмьдэ нахь мышIэми хэгъэгубээзафагу пкъыгъохэм ахэми яхэку агъээжыын фитыныгъэ зэралэр аштэ, адэ. Абхъазиеми ТыгъэшIобгъу Осетиями Грузием дырлэ зао щытыкIэр джыри ухыгъапэу зэрэщымытым, мамырыгъэ зэгъурыIо зэрэздамышIыгъэм къыхэкIыкIэ Абхъазием и Гъаль чIыпIэ кIожыгъэ тIэклур умылощтмэ мы шъхъегъэзыпIэрысхэм яхэку агъээжыын алъэкIыгъэп.

Урысые кIоцIым щыщ щысэхэр: Къушъхъэ-Мышкыш (Очет-Ингуш) зэжэхэоныгъэм къыхэкIыкIэ шъхъегъэзыпIэрыс хъугъэ ингушхэр:

1990-хэм къыщыхъугэ зэжэхэоныгъэхэм яягъэкIэ зыщыпсэуштыгъэхэ Владикавказ къалэм и Пригородный районым рафыгъэ ингуш 40.000-р джы 100.000 фэдиз хъугъэ ыкIи мыхэмэ я Iэхъэ пIан (1/4) ары зичIыгу зэгъээжышъугъэхэр. Тыгъэдэбгъу Осетиям фитыныгъэ аритырэп мыхэмэ ячIыгу агъээжыынэу. Ащ имызакоеу, 1944 гъэм рамыфызэ ингуш чIыгоу щытыгъэ мы чIыпIэри Ингушетиям ритыжьырэп.

Мы щысэхэм зэкIэми къагъэлъагъо; гъээжыын фитыныгъэр теориекIэ къэралыбээзафагу правам хэтэу, ащ фэгъэхыгъэу унэшъуабэ аштагъэу щыт нахь мышIэми Израил, Грузия,

Урысые фэдэу зэфэмыдэ политичнэ ыкIи демократичнэ шыкIэхэр, дзэ къярыухэр зилэ къяралхэм практичнэу а унашъохэр зэрамыгъэцакIэрэр.

Адыгэмэ шапхъэ афэхъун зыльэкIышт цысэшлүмэ зэу ащыщ Испание къяралым 1492 гъэм хэгъэгум рифыгъэгъэ журтмэ якIэблэхэмэ 2015 гъэм гражданствэ фитыныгъэ зэраритыгъэр. Ау ащ пае къяралым зыфигъэзэнэу ильэси 4 плалгъэ щылагъэ нахъ мышIэми дунаем тет сефарат журт мелуани 2-м щыщэу 20.000 фэдиз ныIэп Испание гражданствэ кыдэзыхыгъэр.

Ащ фэдиным тазыщэгъуазэ уж джы Урысые Федерацэм ыкIи Адыгэмэ я гъээжыын фитыныгъэ Iофыгъом тыхэплъэн. Урысые Федерацэм идзэ Украинэр ыубытынэу зыригъэжыгъэ 2022 гъэм, мэзаем и 24-м кыщегъэжыагъэу къяралыгъуабзэфэагу системэр зы шыкIэ кIэпс техъагъэу хъугъэ. ЗэкIэми тызэрэщыгъуазэшъы, егъашIэми къямыхъугъэу политичнэ экэномикэ блокадэхэр Урысыем тыралъхъагъ. Непэ къяхъапIэ дунаем экэномикэ, политичнэ, щэн-щэфэн, энергие фэдэ Iофыгъохэмэ афэгъэхыгъэу Урысыем фырилэщтыгъэ зэпышIэныгъэхэр зэкIэ плэми хъунэу зэпиутыгъэх е анахъ мэкIапIэм къярищэхыгъэх. Ащ кыщымыуцоу, Урысые Федерацэм ицIыфмэ визэ аратыжьрэп, университетхэм ачIатхэжхэрэп, спортсменхэр къяралыбзэфэагу зэнэкъокъу-зэпеохэм ахагъэхъажхэрэп.

Тызытет Iофыгъом нахъ фэгъэхыгъэу щыт нэмыкIрэ зы хъугъэ-шлагъэри; къяралыбзэфэагу пкыгъомэ ащыщэу Европэ Советым Урысыер зэрэхэтыгъэр кызэрэзэтыригъэуцагъэр, ащ кыдакIоу, Урысыер 2022 гъэм, гъэтхэпэм и 15-м ащ зэрэхэкIыжыгъэр, Европэ Цыффэшъуашэ зээгъныгъэми хэкIыжыынэу зэрэфэаер зэригъэлугъэр ары. Гъэтхэпэм и 16-ми Европэ Советым Урысыер зыхигъэкIыжыпагъ.

Джыри ащ дыхэтэу, 2022 гъэм и Iоныгъо мазэм кыщегъэжыагъэу Европэ цыф фитыныгъэ ухыипIэм (судым) иунашъомэ атемытыжыынэу Урысыем ышыгъ. Амырми бэшлагъэу а унашъохэр ыгъэцэкIэнэу зимыкIасэщтыгъэ Урысыер джырэ кынынэуж сьд фэдэрэ Iофыгъоки сьд фэдэрэ къяралыбзэфэагу пкыгъо унашъуи агъэуцугъэ хэбзэ-бзыпхъи атемытыжыынэу зэрэфэаер отэрыгум къярилъхъагъэу хъугъэ.

Энэрние политикэхэми афэгъэхыгъэу Урысыемрэ ащ ищэфакIо къяралхэмрэ азфагу дэль щэн-щэфэн зээгъныгъэхэр щылэшт-щымыIэжыыщтыри гъэнэфагъэп. Къяралыбзэфэагу зэфыщытыкIэхэм лъапсэ зэрямыIэжыым кыыхэкIыкIэ зэгурыIоныгъэ зэдашынымкIи зэдаштагъэу зы юридическэ еплъыкIэ-зэхашIэ-база къянэжыыгъэп.

Ахэмэ зэкIэми зэу кызэдагъэлаагъорэр зы: зи мыхъуми Урысые-Украинэ Iофыгъор зэшIомыкIыгъэу, къяхъапIэ дунаемрэ Урысыемрэ язэфыщытыкIэ зэтемыуцожыыгъэу, Урысыер къяхъапIэ системэм кыыхэмыхъажыыгъэу, сьд фэдэрэ къяралыбзэфэагу пкыгъуи адыгэмэ апае Урысыем зыгорэ рилом ылъэкIынэу щытэп, риломи Урысыем ыдэнэу щытыхэп.

Ащ нэмыкIэуи, непэрэ щытыкIэм емылъытыгъэуи, Урысыер мыщ фэдэ IофхэмкIэ IэкIыб кыкIырэ ушъыехэм ядэлуххэрэп, ащи кыщымыуцоу ежымкIэ ахэр щынагъоу елъытэ. Арышъ, адыгэмэ яХэку агъээжыын фитыныгъэ Iофыр къяралыбзэфэагу пкыгъохэмкIэ зэшIопхын плъэкIынэу щытэу сегупышысэрэп. Мыщ фэгъэхыгъэ лъэбакъохэр, непэрэ щытыкIэр зызэблэхъу ужи кызэкIэожыынэу, шIуагъэ кыгъэкIоныр хэгъэки ягъэ кыыхыынэу сегупшысэ.

Диапорэ адыгэхэмэ я Ныхэку агъэзэжьын фитыныгъэр Урысые Федерацэмрэ ащ и хьыкумэт ыкли и къэрал пкъыгъохэмрэ Хэкурыс адыгэхэмрэ зэгъусэу зэшлуахын альэклынэу щыт юфыгъоу ары. Диаспорэ адыгэхэми ащ я чылагъо зэгохъэныгъэхэми ашлапхъэхэр щылэх, ау, ахэр зыфэдэм фэгъэхьыгъэу анализ шъхьафхэр шлыгъэнхэ фаех.

Zeynel A Besleney

Born in Istanbul, Turkey in 1975, Zeynel A Besleney graduated from the Faculty Political Science at University of Istanbul.

He moved to London in 1996 and subsequently based himself at various schools and colleges of University of London in his pursuit of Circassian and Caucasian studies.

He studied International Relations at Birkbeck College in 2000 for a Postgraduate Diploma, did an MA in Russian Politics at the School of Slavonic and East European Studies (SSEES) in 2003, and completed his PhD at the School of Oriental and African Studies (SOAS) in 2012, during which he worked as an assistant teacher at SSEES from 2005 to 2007. His unpublished master thesis was on the role of Great Britain during the Russo-Circassian War of 1829-1864 while his PhD was on Circassian diaspora politics in Turkey.

He has published academic and journalistic works on Circassian, Caucasian and Russian politics and other related topics. His book “The Circassian Diaspora in Turkey: A Political History” was published in London and New York in 2014. Its Turkish translation came out in 2016 and is entitled Türkiye’de Çerkes Diasporası’nın Siyasi Tarihi’.

Zeynel A Besleney is a founding Board member and the General Coordinator of the newly founded Center for Circassian Studies in Turkey (www.circassianstudies.org).

Married with three children, Dr Besleney lives in and works from London, UK

Zeynel Abidin Besleney, 1975’de İstanbul’da doğan Zeynel Abidin Besleney aslen Çerkesya’dan sürgün edilerek Kocaeli ili Kartepe İlçesi’ne yerleşen Çerkeslerin kurduğu Uzuntarla / Hacemkohable’dir.

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü’nü bitirdikten sonra Londra’ya yerleşen Besleney, Londra Üniversitesi’ne bağlı Birkbeck College’de Uluslararası İlişkiler diploma programını tamamlamış ve Doğu Avrupa ve Slav çalışmaları Okulu’nda Rusya Çalışmaları Bölümü’nde yüksek lisans yapmıştır. Yine aynı okulda 2003-2007 yılları arasında ‘Batı Kafkasya’da Çerkes Milliyetçiliği ve Milliyetçi Örgütlenmeler’ konusunda doktora çalışması yürütmüştür. Bu programı tamamlamadan 2009-2012 yılları arasında bu kez Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulu’nda Türkiye Çerkes diasporasının siyasi tarihi üzerine doktorasını tamamlamıştır.

Yayınlanmamış yüksek lisans tezinin adı ‘1829-1864 Rus-Çerkes Savaşları’nda Britanya Devleti’nin Rolü’dir.

Çerkesler, Kafkasya ve Rusya siyaseti üzerine yazdığı akademik makalelerin ve yaptığı sunumların yanısıra doktora tezine dayanarak yazdığı “The Circassian Diaspora in Turkey: A Political History” adlı kitabı 2014 yılında Routledge Yayınevi tarafından New York ve Londra’da yayınlanmıştır. Bu kitap 2016’da ‘Türkiye’de Çerkes Diasporası’nın Siyasi Tarihi’ adıyla Türkçeye çevrilerek Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından basılmıştır.

Dr Zeynel Abidin Besleney, halen 2021’de kurulan ve kurucularından biri olduğu Çerkes Çalışmaları Merkezi adlı düşünce ve araştırma kurumunun genel koordinatörü olarak çalışmaktadır (www.circassianstudies.org).

Londra’da yaşayan Besleney, evli ve 3 çocuk babasıdır

Бесленей Зейнэл-Абидин, Бесленей Зейнэл-Абидин 1975 гъэм Истамбул къыщыхъугъ. Иунагъо Черкесиям къырафишъ, Коджалели къалэм и Картепе (Остхып) къэлэжъыем и Іузунтарла къуаджэм / Хъаджэмыкъохъэблэ щыщ.

Истамбул университетым Политичнэ шлэныгъэхэмкІэ ифакультет иэкономикэ къутамэр къыухыгъ. Итанэ Лондон дэтыхъэжыишъ, Лондон университетым епхыгъэу Birkbeck College-ым къэралыгъо зэфыщытыкІэ диплом программэр къыщиухыгъ, КъокыпІэ Европэ ыкІи Слав лэжыгъэхэр зыфилорэ еджапІэм Урысые лэжыгъэхэр зыфилорэ икЪутамэ магистратурэ къыщыдихыгъ. Джыри а еджэпІэдэдэм 2003-2007 илЪэсхэм «КъокыпІэ Къафкъасием щыІэ адыгэ национализмэр ыкІи нацийонализмэ къызэрэлыныгъэхэр» зыфилорэ Іофыгъом фэгъэхыгъэу докторантурэ лэжыгъэ шишынуэ ригъэжыагъэ нахь мышІэми, а лэжыгъэр ымыухэу, 2009-2012 илЪэсхэм мызэгъогум КъокыпІэ ыкІи Африкэ лэжыгъэхэр зыфилорэ еджапІэм Тыркуе Черкес диаспорэм и политичнэ тхыд зыфилорэ Іофыгъэм фэгъэхыгъэу идокторантурэ лэжыгъэ щыригъэкъужыгъ.

Тхылъэу къыдэмыкІыгъэ нахь мышІэми и магистратурэ лэжыгъэ ыцІэр «Урыс-Черкес заохэм Британия къэралыр зэрэхэтыгъэр» ары.

Адыгэхэм, Къафкъасием ыкІи Урыс политикэм афэгъэхыгъэу ытхыгъэ шлэнтхыгъэхэм анэмыкІэу и докторантурэ лэжыгъэм тешыхъагъэу The Circassian Diaspora in Turkey: A Political History зыфилорэ тхылъэу ытхыгъэр 2014 гъэм Routledge тхылътеджапІэм Нев Йорк ыкІи Лондон къащидигъэкІыгъ. А тхылъыр 2016 гъэм «Тыркуем щыІэ адыгэ диаспорэм и политичнэ тхыд» ыцІэу тыркүбзэкІэ зэрадзэкІишъ, Билгьи университетым къыдигъэкІыгъ.

Др. Бесленей Зейнэл-Абидин, джыдэдэм 2021 гъэм изэхэщакІохэми ахэтыгъэу Черкес лэжыгъэ гупч зыфилорэ гупшысэ ыкІи ушэтыныгъэ гупчэм икоординаторэу Іоф ешІэ. (www.circassianstudies.org).

Лондон щыпсэурэ Бесленейим унагъо иІ, быни 3-и яІ.

Session 11: How to Accomplish the Right of Return? Forming Working Groups

Chairs: Nusret Bař, Nourdeen Barsbay, and Ishaq Mola

***Nusret Bař, President of the Federation of Circassian Associations (Cherkes Fed), TR
Nourdeen Barsbay, Co-founder and Head of the Board of Trustees of the CRO, USA
Ishaq Mola, Retired Major General, General Secretariat of The Jordan Association of
Caucasus Circassian Friends, JR***

11.1. The CRO's Vision on the Right of Return

Nourdeen Barsbay, Co-founder and Head of the Board of Trustees of the CRO, USA

11.2. Expected Collaboration Between Circassians in the Motherland and in Diaspora on the Right of Return

Fahri Huvaj, Theologist, lawyer, public administration specialist, NGO activist, Ottoman Turkish Circassian translator, journalists and writer, TR

11.3. The Role of Establishing Political Organization on the Right of Return

Kenan Kaplan, Co-founder and Former President of Pluralist Democracy Party, TR

11.4. The Circassian Political Work

Mohamed Shuiab Hamzouq, Independent Media Reporter/ Journalist, and Activist, JR

11.5. The International Circassian Movement in Jordan: Ideas and Objectives

***Ishaq Mola, Retired Major General, General Secretariat of The Jordan Association of
Caucasus Circassian Friends, JR***

11.6. The Role and Advantages of Establishing a World Circassian Organization in Diaspora

***Nusret Bař, Ophthalmologist and President of the Federation of Circassian Associations
(Cherkes Fed), TR***

11.1. The CRO's Vision on the Right of Return

Nourdeen Barsbay, Co-founder and Head of the Board of Trustees of the CRO, USA

Since the end of the Russian-Circassian war and the massive deportation of Circassians outside their historical homeland 158 years ago, and Circassians are split between those who survived and managed to stay in the motherland and those who survived and ended up in the diaspora. For over 120 years, the communication between Circassians living in the diaspora and those living in the homeland was almost nonexistent. As a result, Circassians were living in isolation from

each other, which caused a deterioration in their heritage and enhanced their assimilation within the different host communities.

In addition to the fast assimilation and lack of communication, Circassians have been frequently caught in various conflicts and repeatedly faced severe humanitarian disasters since their deportation from their homeland. As a result, this caused Circassians to be constantly busy trying to resolve the current hardships that they were going through. Many charitable associations have been established in many different countries over the last 60 years. However, the focus of these associations was always localized and limited to some charitable and cultural activities. These factors explain the absence of any international Circassian organization that worked and focused on addressing the Russian-Circassian issue and pursuing the Circassian rights.

Establishing an organization that can aid and assist Circassians throughout their adversity and fights for Circassian rights, especially the *right of return*, is overdue. Therefore, the Circassian Repatriation Organization (CRO) was established and registered as a Not-for-profit, humanitarian, charitable, and peaceful organization to achieve the mentioned goals.

The CRO believes that any advancement on the Circassian front depends on opening direct communication with Moscow to initiate a dialogue to address the Circassian nation's past, present, and future. However, the CRO realizes that a strong and balanced presentation of Circassians across the globe is an essential and critical matter to achieving success in any negotiation. Therefore, building bridges with the various Circassian associations and Circassian activists is one of the main tasks that the CRO is working on through the CRO Awareness and the CRO Outreach programs.

In general, the majority of Circassian rights are theoretically granted by international laws, and they are also in line with the Constitution of the Russian Federation. However, these laws and policies need to be activated and implemented, and this can only be materialized through demand and dialogue with the Russian authorities. In 1994, former President Yeltsin confirmed the legitimacy of the North Caucasus resistance to the invasion of the Tsar forces, and the *right of return* was granted to Circassians for a minimal period. The Circassian issue needs to be picked up from that point and move forward until all rights are granted, including self-determination in all Circassian aspects.

The CRO sincerely believes that this action will benefit not just Circassians but the Russian Federation as well. Furthermore, this consolation will undoubtedly be a step forward in healing the Circassian-Russian relationship.

11.2. Expected Collaboration Between Circassians in the Motherland and in Diaspora on the Right of Return

Fahri Huvaj, Theologist, lawyer, public administration specialist, NGO activist, Ottoman Turkish Circassian translator, journalists and writer, TR

Firstly, I would like to express that I prefer the phrases HOME instead of homeland, and EXILE instead of diaspora.

In order for a healthy, sustainable and effective cooperation between HOME and the EXILE, we need to have the following internalized:

- a) The main national problem of the Circassian community is the breach of the unity of the land and the nation as a result of an external assault and the majority of population being sent and scattered around the world.
The only solution to this problem is the acceptance of the right of return from the highest position and the reestablishment of the unity of the land and the nation.
- b) In order for the Circassian people living in exile to be able to protect and develop their culture, language and existence, they need to be merged with the home and rehabilitated as soon as possible and at the highest possible level.
- c) The union of the Circassian people with their land and nation can ideally be realized in cooperation with the Russian Federation. This can only be realized with our federal republics and NGOs taking it seriously and taking the initiative, and this taking initiative depends on the nation's intellectuals taking lead in front of their nation and creating a demand.

I- Expectations from the Circassians at Home

- 1- They need to be aware that despite living at the homeland the risk for national assimilation and disappearance is not very far away from themselves either because of living under the dominant culture and having remained as a minority, they need to aim for being the sovereign and powerful nation in their home through births and transfer from the exile.
- 2- They need to notice that their brothers living in exile and as bits and pieces here and there cannot continue their existence, they should not accept this and not allow it to happen and to save them from whirl of national disappearance so you should accept that it is their humane and national responsibility to help them. Those caught in the stream need to be saved.
- 3- They should consider that those fellow brothers of them who come from places they have been born and grown up to their home, have managed to succeed it as patriots and they need to be given due respect and provided with facilities.
- 4- They need to help their relatives and acquaintances in the exile to come back home and help adjust to the existing system there.

II- Expectations from those in the exile

- 1- If we have a historical country to go back to and an identity that has remained upright and a language and a culture, we owe these to our brothers and sisters living in the home and have resisted despite all the pressures at home.

- 2- They need to be in contact with home, they need to contact their relatives and family members, and they need to establish friendships and set up and strengthen relationships.
- 3- In order not to disrupt the path to return, they need to understand the conditions our brothers in the home are living in, they should internalize it, they need to learn the conditions there, avoid trying to fix or criticize things, they need to understand the existing rights, possibilities, positive aspects and need to stay away from a pessimistic approach carefully.
- 4- They need to raise at least one family member in a way to be able to settle in the home, they should facilitate and support their stay here. This will pave the way to return and saving themselves from disappearance.
- 5- They should contact other families, encourage them, cooperate with them with a view to be supportive. they will need to facilitate and speed up return home this way.
- 6- Although it is the main way that the NGOs take the initiative in returning home with organized campaigns and coordination, individuals and families with high sensitivity should not be waiting but taking the initiative and moving right away.

III- Common actions and responsibilities for all Circassians

- 1- They should aim for and realize that their children are healthy and psychologically strong individuals, by ensuring good and balanced nutrition for their children.
- 2- They need to make sure their children have a good education and especially choose careers that will be in effect in the home.
- 3- They need to try to be among people who do their job to the best of their capacity, and be aware that anything positive or negative will be attributed to their family and nation.
- 4- The kids should be brought up to be able to use three languages (Circassian Russian English; Circassian Turkish English/Russian; Circassian Arabic English /Russian etc.)
- 5- Taking his family, nation and the country in consideration, they assume it as a national responsibility and principle that they should raise one good Circassian to replace them, they should set up a family in a timely manner and they should be raising at least 2 children per a nuclear family.

The foundation of a Nation and national existence is human resources, that is population. If nations do not have enough population, they can only take place in history books. Language, tradition, homeland, and everything else is for the population, for the nation. Besides, marriages should be organized between home and exile and be planned and encouraged, and preferences made for the home.

- 6- The individuals should be part of the organized society and should be a member of different NGOs struggling for national existence and the protection of national language and culture.

The organizations should be systematized and provide continuity in a functional structure, should be working effectively in cooperation under a roof organization. They should be affecting the decision-making institutions and they should have the democratic, social and political power to steer them.

11.2. Dönüş Hakkı Konusunda Anavatan ve Diasporadaki Çerkeslerden Beklenen İşbirliği

Fahri Huvaj, İlahiyatçı, eğitimci, hukukçu, kamu yönetimi uzmanı, STK aktivisti, Osmanlıca-Türkçe-Çerkesçe çevirmen, gazeteci ve yazar, TR

Öncelikle, Anavatan yerine Vatan, diaspora yerine de muhaceret kavramlarını daha uygun bulduğumu belirtmek istiyorum.

Vatan'a Dönüş konusunda Vatan ve muhaceret kesimleri arasında sağlıklı, sürdürülebilir ve etkili bir işbirliği için öncelikle aşağıdaki hususların içselleştirilmiş olması gerekir:

a) Çerkes halkının temel ulusal sorunu, toprak bütünlüğüne yönelen dış baskılar yüzünden ülke ve millet bütünlüğünün bozularak halkının büyük çoğunluğunun ülkesi dışına sürülmüş ve dağıtılmış olmasıdır.

Sorunun tek çözümü, Vatana Dönüş hakkının fiilen en yüksek düzeyde ve en kısa zamanda kullanılması suretiyle ülke ve millet bütünlüğünün yani toprak birliğinin yeniden sağlanmasıdır.

b) Muhaceret coğrafyalarında yaşayan Çerkes Halkının dilini, kültürünü ve ulusal varlığını koruyup geliştirebilmesi için mümkün olan en kısa sürede ve en yüksek düzeyde tekrar vatani ile buluşup bütünleşmesi ve rehabilite edilmesi gerekir.

c) Çerkes halkının ülkesi ve milletiyle buluşup bütünleşmesi, en ideal olarak özellikle Rusya Federasyonu ile işbirliği içinde gerçekleşebilir. Bunun gerçekleşmesi ise yerel federe cumhuriyetlerimizin ve sivil toplum kuruluşlarımızın işi ciddiye alıp harekete geçmelerine ve onların harekete geçmesi de, ulusal aydınlarımızın öncülüğünde halkın harekete geçmesine ve talebine bağlıdır.

I – Vatandaki Çerkeslerden beklentiler:

1- Vatanlarında yaşamalarına rağmen, egemen ulus ve kültür içinde azınlık durumunda kalmaları yüzünden ulusal asimilasyon ve yok oluş tehlikesinin kendilerine de çok uzak olmadığı bilincine varmalı, gerek doğumlar gerekse muhaceret kesiminden transfer yoluyla Vatanında egemen ve muktedir bir halk olmayı hedeflemelidir.

2 - Muhacerette bölük pörçük yaşayan kardeşlerinin uzun süre ulusal varlıklarını sürdüremeyeceklerini görerek, buna razı olmamalı, göz yummamalı, onları ulusal yok oluş girdabından kurtarmak için elinden geleni yapmayı insani ve ulusal bir görev saymalıdır. Akıntıya kapılanı kurtarmak gerekir.

3 - Vatana dönüş yapan soydaşlarının doğup büyüdüğü bir coğrafyadan, Vatan topraklarına Dönüş yapmayı başarmış yurtseverler olduğunu dikkate almalı, gerekli saygı ve kolaylığı esirgememelidir.

4- Muhaceretteki akraba ve tanıdıklarının vatana gelmesi ve yeni düzene uyması konusunda çaba ve yardım etmelidir.

II – Muhaceret kesiminden beklentiler:

1) Bugün Dönüş yapabileceğimiz bir tarihsel Vatanımız, ayakta kalabilmiş bir ulusal kimliğimiz, dilimiz, kültürümüz var ise bunları her türlü baskıya rağmen Vatanda tutunup kalmayı başarabilen kardeşlerimize borçlu olduğumuzu asla unutmamalı.

2) Vatani ile ilişki kurmalı, Vatandaki hısım ve akrabalarıyla buluşarak veya dost ve arkadaşlar edinerek ilişkilerini geliştirip güçlendirmeye çalışmalıdır.

3) Vatana dönüş yoluna zarar vermemek adına Vatanda yaşayan kardeşlerinin yaşadığı ortamı ve koşulları olduğu gibi kabul edip sindirmeli, oradaki koşulları tam olarak öğrenip kavramadan orayı “düzeltmeye”, soyunmamalı, var olan hak ve olanakları, iyi ve olumlu yanları öne çıkarmalı, yıkıcı eleştirilerden, kötümser yaklaşımlardan özenle kaçınmalıdır.

4) Ailesi içinden en az bir bireyini Vatanda yerleşip yaşayabilecek biçimde yetiştirmeli, donatmalı ve destekleyerek orada kök salmasını sağlamalıdır. Bu, dönüşün ve yok oluştan kurtuluşun önünü açacaktır.

5) Başka ailelerle de ilişki kurup onları da teşvik ederek, dayanışma, yardımlaşma anlayışı içinde, Vatana Dönüşü kolaylaştırıp hızlandırmaya çalışmalıdır.

6) Vatana dönüş çalışmalarının STK’larımız tarafından örgütlü kampanyalarla yaygınlaştırılıp koordine edilerek yürütülmesi esas olmakla birlikte, ulusal duyarlılığı yüksek birey ve aileler bunu beklemeden inisiyatif almalı ve hemen harekete geçmelidir.

III – Her çerkes için Ortak ulusal görev ve sorumluluklar:

1. Çocuklarını sağlıklı ve dengeli besleyerek beden ve ruh sağlığı yerinde, güçlü bireyler olarak yetiştirmeyi hedeflemeli ve sağlamalıdır.

2. Çocuklarının iyi eğitim almalarını, özellikle vatanda geçerli olacak birer meslek sahibi olmalarını hedeflemeli ve sağlamalıdır.

3. İşini en iyi yapanlar arasında yer almalı yaptığı her şeyin olumlu / olumsuz kendisine, ailesine ve milletine fatura edileceği bilinciyle hareket etmeli,

4. Çocuğunun en az üç dilli olarak (Çerkesçe-Rusça-İngilizce; Çerkesçe-Türkçe-İngilizce/Rusça; Çerkesçe-Arapça- İngilizce/Rusça vb.) yetişmesini hedeflemeli,

5. Ailesini, halkını ve ülkesini düşünerek kendi yerine en az bir Çerkes yetiştirmeyi temel ulusal görev ve ilke edinmeli, zamanında evlenip yuva kurarak her çekirdek aile başına en az iki çocuk yetiştirmelidir.

Zira ulusal varlığın, var oluşun temeli insan kaynağı yani nüfustur. Yeterli nüfusu olmayan bir halk ancak tarih kitaplarında var olabilir. Dil, töre, vatan, her şey insan için, nüfus için, millet içindir.

Ayrıca evliliklerin vatan-muhaceret arasında ve vatana yönelik olarak planlanması özendirilmeli ve tercih edilmelidir.

6. Örgütlü toplumun bir bireyi olmalı yani vatana dönüş, ulusal var oluş, ulusal dilin ve kültürün korunup geliştirilmesi doğrultusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına (STK) üye olmalıdır.

Yakın çevresinde böyle bir STK yok ise kurulması için gerekirse öncülük etmelidir.

Zira örgütsüz bir halk hiçbir sorununu çözemeyecek, daima başkalarına tabi olmak zorunda kalacaktır.

Örgütlerin kurumlaşma ve devamlılık esasına göre işlevsel bir biçimde yapılandırılması, etkili bir işbirliği anlayışı içinde bir üst örgüt çatısı altında birleşerek karar verici kurumlar ve makamlar üzerinde etkili ve yönlendirici olabilecek demokratik, sosyal ve politik bir güç olmaları sağlanmalıdır.

11.2. Хэкум гэзэжын хуитыныгээр зыхуэдгээшхьэпэн папцлэ Хэкурыс икли Хэхэс Адыгэхэм ягээзэщлпхьэу узыщыгугьупхьэхэр

Хьуажь Фахъри

Япэрауэ, *Анэхэку* псалъэм иплэклэ ХЭКУ, *диаспора* псалъэм иплэкли ХЭХЭС псалъэр зетхьэмэ нэхь игьуэ хьуну кьысщохьур. Сыту жыплэмэ, *диаспора* зыхужыплэ хьунур: Хамэ хэку щыпсэуныр кьыхэзыха, ауэ и Хэкуми и флагь иригьэклин папцлэ зызэщлэзүзэда жылэрщ. Дэ иджыри абы дынэсауэ си флэщ хьуркьым.

Хэкум гэзэжыным теухуауэ Хэкурысхэмрэ Хэхэсхэмрэ зэпыщлэныгээ узыншэ, зэдэщлэныгээ лъэщ зэхуалэн шхьэклэ япэрауэ, кьыклэлыкьлэуэну лүэхугьуэхэр гүрэ псэклэ зэдащтауэ, зыхащлауэ щытын хуейщ.

а) Адыгэ лъэпкьым и лүэхугьуэ (проблемэ) нэхьышхьэр: и Хэку кьызэрытеуам и ягьэклэ Хэкумрэ Лъэпкьымрэ зэпэлэщлэ зэрыхуар, лъэпкьым и нэхьыбаплэр (щэм и бгьушчыр) и Хэку зэрырахуар, зэбгырыдза зэрыхуар аращ.

А лүэхугьуэм зэфлэхыклэ амал закьуэу илэр: Хэкум гэзэжын хуитыныгээр иклэщыплэклэ зыхуэдгээшхьэпэуэ Хэкумрэ Лъэпкьымрэ зэрыдгээгьуэтыжыныр аращ.

б) Хэхэс адыгэм и бээр, и хабээр, и лъэпкьыгээр ихьумэжыфын папцлэ ахэр ик1эщыплэклэ Хэкум кьешэлэжын икли хэгьэгьуээжын хуейщ.

б) Адыгэ лъэпкьымрэ Хэкумрэ я зэрыгьуэтыжын лүэхур нэхьыф1 дьдэу зэрызэфлэклину щыклэр Урысей Федерацимрэ дьзэдэщлэмэщ. Абы и гьуэгури ди Республикэхэмрэ ди жылагьуэ зэгьуэжыныгьэхэмрэ я флэщ ирахьэлэуэ елэжынырщ. Ари кьыздыдежьэнур лъэпкьым и бын пажэхэр, и цыху кьэушахэр я пашэуэ лъэпкьыр щлэдэумэщ.

1 – Хэкурыс Адыгэхэм үзэращыгугьыпхьэхэр:

1- **Хэкурыс адыгэхэр** я Хэку исыжрэ пэт кьэхэс лъэпкьышхуэм и тепщэныгьэрэ езым я бжыгьэр мащлэ зэращлэмрэ кьыхэклэ хэшыпсыхьыжын шынагьуэр абыхэми япэжыжьэу зэрыщымытыр быдэу зыхащлэн хуейщ. Абы пэувын папцлэ, унагьуэхэм бын куэд кьагьэхьуэрэ икли хэхэс адыгэхэр кьашэжурэ я Хэкум тетыгьуэ щызилэ лъэпкьышхуэ зэплэзэрыт щыхьужыным хуцлэкьун хуейщ.

2- Зэпэлэщлэуэ хамэщ1 щыпсэу я кьуэшхэм я лэпкьыгьэр абыатклэ куэдрэ яхьумэжыфыну зэрыщымытыр ялэагьун хуейщ икли ар ямылэагьу, яфлэмылэуэху хуэдэу защлын хуейкьым. Ахэр зыщиллафэ хэшыпсыхьыжын архуанэм кьегьэлын папцлэ лъэклэ кьамыгьэнэныр цыхугьэкли лъэпкьыгьэкли кьалэн зыщащлын хуейщ, архуанэм щиллафэр кьегьэлыпхьэщи.

3- Щалъхуа щыналъэр зыбгынэуэ зи адэжь щыналъэ игъээжыну зыхуээфлэка я лъэпкъэгъухэм нэфлэ еплъыпхъэщ. Ахэр я Хэку фыуэ ямылъагъуу, лъэпкъ гупсысэ ямылэу щытамэ апхуэдиз гугъехь щыыхыхъэн щылакъым.

4- Аращи, хэхэс я унэкъуэщхэр, я лыхылы-благъэхэр, я ныбжьэгъухэр Хэкум къашэжыну, абы хагъээзэгъэжыну хуцлэкъун хуейщ лъэкл къамыгъанэу.

II – Хэхэс адыгэхэм узэрэщыгугъыпхъэр:

1) Япэрауэ, Адыгэ лъэпкъым и бзэ, и хабзэ, и щлэнхабзэ, и цыыху щыклэ къызыщигъэхуар и Хэкур арауэ зэрыщытыр икли Хэкум пэлэщлэуэ и лъэпкъыгъэр куэдрэ зэримыхъумэжыфынур быдэу ифлэщ ищлын хуейщ.

2) Нобэ зыдэдгъээж хъуну зы Хэку дилэмэ, и лъэм тетыжу зы лъэпкъыгъэ, зы бзэ, зы хабзэ, зы щлэнхабзэ, зы жьабзэ (литературэ) дилэмэ, ар зи фыгъэр, гугъехышхуэу зыпыщлэхуахэр зыхуэзыгъэшэчу Хэкум къинэфа ди лъэпкъэгъу-ди къуэшхэр арауэ зэрыщытыр зэи зыщагъэгъупщэн хуейкъым.

3) Дэтхэнэ зы хэхэс адыгэм зыгуэрурэ Хэкум зыпищлэн, хэкурыс и унэкъуэщ, и лыхылы-благъэ, ныбжьэгъу къыщигъуэту абыхэм запищлэн хуейщ.

4) Хэкум гъээжын лүэхум я ягъэ ирамыгъэклын папщлэ Хэкурыс лъэпкъэгъухэр зыхэт псэуклэр зэрыщыт дыдэм тету ядэн, къаштэн хуейщ. Хэкум ямыгъэжауэ, абы щылэ щылэклэ-псэуклэр (системэр) зэрыщыт дыдэм тету зэрамыгъэщлэуэ, ахэр «яүзэхужыну» хыхъэн хуейкъым. Хуитыныгъэу, амалу абы щылэхэр фыи лъэныкъуэклэ япэ ирагъэщын хуейщ икли ягъэ/дагъуэ хуэдэу къашыхъухэр я лэпэ ирашэклын хуейкъым.

5) Дэтхэнэ зы унагъуэм къалэн зыщищлын хуейщ езым и унагъуэ щыщ гурэ Хэкум лэпхуэжынурэ абы лъапсэ щиджыжыным хуигъэсэнэу, хуигъэхъэзырыну икли дэлэпыкъуурэ игъэлэпхуэжыну. Мы щыклэр и гъуэгупэщ Хэкум гъээжыным, хамэщл щымыужьыхыжыным, щыхэмышыпсыхыжыным.

6) Нэгъуэщл унагъуэхэми запищлэмэ ахэри тригъэгүшхуэрэ зеделэжурэ Хэкум гъээжыныр нэхъ лэщлэх ящлын икли щлагъэхуабжьэн хуейщ.

7) Хэкум гъээжын лүэхур ди жылагъуэ зэгүэхъэныгъэхэм (хасэхэм) ирагъэклэклыпхъэ лүэхугъэу щыт пэтми, лъэпкъ зыхэщлэ-щлэж лъэщ зилэ ди цыыху лъэпкъыпсэ къэушахэр абы емыжьэуэ гъуэгү техъэн хуейщ.

III – Дэнэ щыплэ щыпсэуми дэтхэнэ зы адыгэм и къалэнщ:

1. Ибыныр фыуэ игъэшхэнэу, иплыну, цыыху узыншэ лъэщу къыгъэхъуну.

2. И бынхэр фыуэ иригъэджэнэу, псом хэумыдэу Хэкум щыпхыкыну лэщлагъэфл иригъэгъуэтыну.

3. И лүэхур нэхъыфл дыдэу зыщлэхэм ящыщ хъуну, сыт хуэдэ лүэху ищлэми ар фыкли лейкли и унагъуэм, и лъэпкъым къызэрыхуигъээжынур зыщымыгъэгъупщэнэу.

4. И быныр я нэхъ мащлэуэ бзищ-пллы (адыгэбзэ-урысыбзэ-инджылызыбзэ; адыгэбзэ-тыркубзэ-инджылызыбзэ / урысыбзэ; адыгэбзэ-арапыбзэ-инджылызыбзэ / урысыбзэ хуэдэу) ищлэуэ къыгъэхъуну.

5. И унагъуэм, и лъэпкъым, и Хэку щӀэгупсысынурэ езым иплӀкӀэ нэхъ мащӀэуэ зы бын къыгъэхъуну, ар лъэпкъ пщӀэрылӀу зыхуигъэувыжыну, абы папщӀэ игъуэм унагъуэ хъунурэ нэхъ мащӀэуэ бынитӀ къагъэхъуну.

Сыту жыплӀэмэ, лъэпкъ щыӀэныгъэм и пкъыр цӀыхущ. ЦӀыхущхъэ бжыгъэ икӀу зимылэ лъэпкъыр тхыдэ напӀкӀуэцӀхэм мыхъумэ гъащӀэ пӀжым щыпсӀуфынукъым. Бзэри хабзэри Хэкури псори цӀыхум, лъэпкъым щхъэкӀэщ цӀыщӀӀэнур.

КъищынэмыщӀауэ, амал зэрилӀкӀэ хэхэсрэ Хэкурысрэ Хэкум хуэгъэзауэ зэрышӀаным, унагъуэ зэдаухуэным щӀэгъэхъуэпсын, тегъэгүшхуэн хуейщ.

6. Дэтхэнэ зы адыгэр зы жылагъуэ зэгүэхъэныгъэм, нэгъуэщӀу жыплӀэмэ, Хэкум гъэзэжыным, лъэпкъыр щыгъӀэным, анэдӀлхубзэр хъумӀаным, абы зегъэужыным елэж зы Адыгэ Хасэм и хасэхэту щытын хуейщ. Зыми щымыщ адыгэ щыӀэн хуейкъым.

ПӀгъунэгъуу апхуэдэ хасэ щымыӀэмэ, ухуэным пашэ хуэхъун хуейщ.

Сыту жыплӀэмэ, къызэрэмылауэ (организоват мыхъуауэ) цӀыхущхъэ зырызу щыт цӀыхубӀэм хузӀфӀакын щыӀэкъым, ар нэгъуэщӀхэм я лӀуэхутхъэбзащӀэу, я унӀлуту щытынущ.

Хасэ зэхӀпшэ къудейкӀэ ирикъуркъым, ахэр зӀлэжыну лӀуэхугъуэ къудамӀхэм тещӀыхъауэ зӀпкърыгъэуэвэн икӀи и гурылӀ-пщӀэрылӀхэр зӀригъэзэщӀӀэфыну зӀгъӀпӀэщын хуейщ. Итлани, хасэ зэрыз мыхъуу псори демократичнэ централизмэ щӀыкӀӀэм тету зы уанафӀэ щӀӀэту гъӀпсын хуейщ. Мис абы щыгъуэщ къэрал унафӀэщӀхэм дежи къарыуфӀэ щыхъунур, и псалъэр щыпхигъӀкӀыфынур.

FAHRİ HUVAJ CV ENG

Theologist, lawyer, public administration specialist, NGO activist, Ottoman Turkish Circassian translator, journalists and writer.

He was born in Antalya, Yeleme village on 15th September 1946. He graduated from İstanbul Higher Institute of Islamic Studies in 1975, from Turkey and Middle Eastern Public Administration Institute in 1985, and from İstanbul University, Faculty of Law in 1991. After having started his work life while he was a student, he worked as teacher of Religious Culture and Ethics at high schools, and carried on as a freelance lawyer and public office lawyer. After his retirement, he worked as a senior researcher at Adighey public capital Maikop Social Studies Research Institute and taught Comparative History of Religions, and Circassian History in Diaspora at Adighey Republic State University, National Faculty. He returned to Turkey in 2000 and worked as a freelance lawyer.

He settled in Nalchik in 2012. He worked as an Ottoman Turkish Circassian translator and researcher at Kabardhey-Balkar Republic Social Sciences Research Institute. He translated some archive files from the Ottoman to Circassian (Kabardhey dialect). He worked as an interpreter journalist at the Adige Psalhe (Voice of the Circassian) newspaper. He returned to Turkey after seven years because of health and financial concerns. He's carrying on his work as a writer and translator in Ankara.

In the past, he started his NGO work in 1967 at Istanbul Caucasian Cultural Association. Starting from 1976, he was the president of Ankara Caucasian cultural association for five terms. He took part in the establishment and worked as a board member at the International Circassian Association (ICA) (DÇB) and Central Association of Caucasians (Kaf-Der). He started and ran about 30 courses for literacy in Circassian in İstanbul and Ankara and taught Adyghe language literacy.

He started publications in 1917 İstanbul with the monthly political periodical Kamçı. He carried it on and uncle in 1975 with Yamçı, the monthly sociocultural periodical. Besides, he wrote in the Voice of Narts and Guaze newspapers and took part in the publication and as a writer of Nart and Kafdağı periodicals.

He has published 23 books in total of different sizes; 10 books translated from Adyghebe to Turkish, three books translated from the Ottoman Turkish to modern Turkish, three books translated from the Ottoman or Turkish language to Adyghebe, and seven books he has compiled and written himself.

Together with his mother tongue Circassian (Abzakh dialect and the Kabardhey dialect he has later learned), he can speak Turkish (very well), Ottoman (quite well), Arabic and German (to a certain extent), and Persian and Russian (to a limited degree).

Fahri Huvaj, İlahiyatçı, eğitimci, hukukçu, kamu yönetimi uzmanı, STK aktivisti, Osmanlıca-Türkçe-Çerkesçe çevirmen, gazeteci ve yazar.

15.09.1946'da Antalya ,Yeşilme köyünde doğdu. 1975 de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden, 1985 de Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nden, 1991 de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Öğrencilik yıllarında başladığı çalışma hayatına, Liselerde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği, serbest avukatlık ve kamu avukatı olarak devam etti. Emekli olduktan sonra, 1997-2000 yıllarında Adıgey Cumhuriyeti'nin Başkenti Maykop'ta Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü'nde kıdemli araştırmacı olarak görev yaptı ve Adıgey Cumhuriyeti Devlet Üniversitesi Ulusal Fakülte'de Çerkesçe olarak Mukayeseli Dinler Tarihi, Diaspora Çerkes Tarihi dersleri verdi.

2000 yılında Türkiye'ye döndü ve serbest avukatlık yaptı.

2012 yılında Nalçik'e yerleşti. Kaberdey-Balkar Cumhuriyeti Sosyal Bilimler Araştırma

Enstitüsü'nde Osmanlıca-Türkçe-Çerkesçe çevirmen ve araştırmacı olarak çalıştı. Bazı Osmanlı arşiv belgelerini Çerkesçe'ye (Kaberdey ağzı) çevirdi. Adige Psalhe (Çerkes Sesi) gazetesinde de yorumcu gazeteci olarak çalıştı. Yedi yıl sonra sağlık ve ekonomik nedenlerle Türkiye'ye döndü. Halen Ankara'da yazı ve çeviri işlerine devam etmektedir.

STK çalışmalarına 1967 yılında İstanbul Kafkas Kültür Derneği'nde başladı. 1976 dan başlayarak 5 dönem Ankara Kafkas Kültür Derneği'nin başkanlığını yaptı. Dünya

Çerkes Birliđi (DÇB) ve Merkezi Kafkas Derneđi (KAF-DER) örgütlerinin kurucuları ve yöneticileri arasında yer aldı. İstanbul ve Ankara'da yaklaşık 30 kadar Çerkesçe Okuma-Yazma kursları açarak isteyenlere Adigece okuma-yazma dersleri verdi.

Yayın hayatına, 1970 yılında İstanbul'da "Kamç - Aylık siyasi Dergi" ile başladı. 1975 de Ankara'da "Yamçı – Aylık Sosyo-Kültürel Dergi" ile devam etti. Ayrıca, Nartların Sesi ve Guaze gazeteleri ile «Nart» ve Kafdađı dergilerinin de yayınlayanları ve yazarları arasında yer aldı.

Adigece'den Türkçe'ye çevirdiđi (10), Osmanlıca'dan günümüz Türkçesi'ne aktardıđı (3), Osmanlıca ve Türkçe'den Adigece'ye çevirdiđi (3), kendi derlediđi ve yazdıđı (7) olmak üzere irili-ufaklı 23 kitap yayınlamış oldu.

Anadili olan Çerkesçe (Abdzhaz diyalekti ve sonradan öğrendiđi Kabarday diyalekti) ile Türkçe (çok iyi), Osmanlıca (iyi), Arapça ve Almanca (az), Farsça ve Rusça (çok az) bilmektedir.

ХЪУАЖЪ Фахъри (и бийографие клэщӀ), Теолог, гъэсэнӀгъэлӀ, егъэджакӀуэ, юрист, къэрал лӀуэху зехъэн-зегъэкӀуэнымкӀэ магистрант, жылагъуэ зэгӀуэхънэыгъэ лэжьакӀуэ, уэсмэныбзэ-тыркубзэ-адыгэбзэхэмкӀэ зэджэкӀакӀуэ, журналист, тхакӀуэ.

1946 гъэм фокӀадэм и 15-м Анталия къалэм и Елэмэ (Къэсейхъэблэ) къуажэм къыщальхуащ. Истэнбыл Ислъам Институт нэхъыщхъэр 1975 гъэм, Тыркуеймрэ къуэхъэплэ курыт къэралхэмрэ папщӀэ Анкара щыӀэ институту къэрал лӀуэху зехъэн-зегъэкӀуэным техуауэр 1985 гъэм, 1991 гъэми Истэмбыл университетым и Юридическэ факультетыр къиухащ. Щеджэм щыгъуэ лӀуэхушӀапӀэ зэхуэмыдэхэм щригъэжьа лэжьыгъэр лъигъэкӀуэтащ лицейхэм Динымрэ щэныфӀагъымрэ щыхуригъаджэу, итӀанэ адвокату. ГуащӀэхуэгъафӀэу (пенсие) тӀысыжа нэужь Адыгей Республикэм и щӀэныгъэ къэхутапӀэ институтым щылэжьащ икӀи Адыгэ къэралыгъуэ университетыми лӀэпкъ факультетми адыгэбзэкӀэ щыхуригъэджащ Зэгъэпщауэрэ диным и тхыдэ икӀи Хэхэс адыгэм и тхыдэ джыпхъэхэм.

2012 гъэм Налщыч Іепхъуэжри, КъБР-м гуманитарь щӀэныгъэхэмкӀэ и институтым щылэжьащ къэхутапӀуэу, зэдзэкӀакӀуэу. Уэсмэн тхыгъэхъумапӀэхэм щӀэлъ тхыгъэжьхэр адыгэбзэкӀэ зэридзэкӀащ. Адыгэ псалъэ гуазэтми обзоровател журналисту щылэжьащ. ИлӀэсибл иужькӀэ и узыншагъэм, и унагъуэ лӀуэхухэм къыхэкӀкӀэ Тыркуейм игъэзэжын хуей хъуащ. Иджы и лӀэпкъ лӀуэху лэжьыгъэхэм Анкара къыщыпещэ.

Жылагъуэ зэгӀуэхъэныгъэ лӀуэхухэм хэтыну щыщӀидзащ 1967 гъэм Истэмбыл Къафкъас ЩӀэнхабзэ (культурэ) Хасэм. 1976 гъэм Анкара Къафкъас Хасэм тхъамадэу хухахаш икӀи а ІэнатӀэр пӀалъитхукӀэ иыгъащ. Дунейпсо Адыгэ Хасэри, Тыркум щыӀэ Къафкъас хасэхэр зы жьауэ зэдыщӀэтын папщӀэ Анкара щаухуэгъауэ щыта централнэ Кафкъас хасэшхуэри (иджырей КАФФЕД) зыухухэм яхэтащ. Истэмбыли Анкараи адыгэбзэкӀэ тхэкӀэ-еджэкӀэ курс зыбжанэ (30 хуэдиз) къащызӀуихащ.

Гъуазэт-журнал къыдэгъэкӀын лӀуэхум Истэмбыл щыхыхъащ 1970 гъэм ЩӀопщ (Къамшы) Мазэгъуэ политичнэ гъуазэтымкӀэ. Абы къыщыпишащ 1975 гъэм Анкара къыщыдигъэкӀа ЩӀакӀуэ (Ямчы) мазэгъуэ социо-културной журналымкӀэ. КъищынэмышӀауэ, Нархэм я макъ гъуээзтыр, Нарт икӀи Кафдагъы (лӀуащхъэмахуэ) журналхэр къыдэзыгъэкӀахэми абыхэм я тхакӀуэхэми яхэтащ.

Адыгэбзэм кърихри тыркубзэкIэ зэридзэклауэ тхылъипщI (10), уэсмэныбзэм кърихри иджырей тыркубзэ ищIыжауэ тхылъищ (3), уэсмэныбзэ-тыркубзэм ирихри АдыгэбзэкIэ зэридзэклауэ тхылъищ (3), езым зэригъэпэщауэ, итхауэ тхылъибл (7), псори зэхэту тхыль 23 хуэдиз кыдигъэклащ.

И анэдэлъхубзэуэ адыгэбзэр (Абэдзэхэ жьабзэр, иужькIэ зэригъэщIэжа къэбэрдей жьабзэр) икIи тыркубзэр (фIы дыдэу), уэсмэныбзэр (фIыуэ) хьэрыпыбзэмрэ нэмыцэбзэмрэ (мащIэу), персыбзэмрэ урысыбзэмрэ (мащIэ дыдэу) ещIэ.

11.3. The Role of Establishing Political Organization on the Right of Return

Kenan Kaplan, Co-founder and Former President of Pluralist Democracy Party, TR

The Circassian people who were massacred and exiled from their fatherlands by the Russian Tsar now live in 40 different countries of the world as about 8 million people facing the risk of losing their language, culture and ethnic identity, and those who have the awareness of ethnic identity, have been struggling for the return to the fatherland and to preserve their identity and culture.

The massacre and exile the Russian Tsarship has applied to Circassians and the result of those practices were done in the light of political decisions that were taken. Therefore, the Circassian's issue is a political issue and the solution can be possible with the Circassian people establishing a political Circassian Party to unify them and carrying on their struggle with the leadership of this political party.

Politics, means the realisation of whatever is possible and finding solutions through dialogue, discussion, persuasion, and compromise without resorting to violence or clash. Political organisation towards rights and demands is the way to express these rights and demands to the state and also in the international arena and to obtaining these rights and demands, and also is the condition for democracy.

All the Circassian's living in diaspora need to realise and notice the reality that their struggle for existence can only come true with political organisation and the politicisation of individuals and them having the awareness of identity as it is impossible to resist assimilation and continue existence without taking part in the political system and being actively involved in it.

It is apparent that despite all the selfless struggles of our cultural associations, it hasn't been possible to preserve our language, culture and ethnic identity, carry our presence to the future, declare ownership of our fatherland and return there; because the Circassian issue is a political one and our demands are political. A political struggle can only be won with political organisation.

The Circassian people are at a crossroads now. They will either surrender to fate and disappear, or exert their will to continue their existence, carry it to the future, have the ownership for the fatherland and to return there.

Every Circassian individual living in the diaspora should ask themselves if they want to use their own language, preserve their culture and live with their own ethnic identity and if they have a concern as returning to the Fatherland. If so, a demand should be formed and there should be a struggle towards gaining legality within the political system in line with these demands. It is the Circassian Political Party specifically that will be creating this demand within the system and that will be the leading force in the struggle. It will be clearly visible when we look at the Jewish and Armenian diasporic political activities, see the Spain and Ireland examples, and look at the political Kurdish movement in Turkey.

All the methods of the struggle for existence of those Circassian people should be democratic, should be against all violence, terrorism, weapons, destruction and divisionism, and the demands that are based on democratic claims should be fought for via democratic methods.

As a result of the assimilation processes in Circassian diasporic locations, the identity awareness of the Circassian people has seen a great extent of erosion. Individuals who do not know their mother tongue, do not know their culture, and define themselves with other ethnic identities have emerged. It is impossible for a person in Turkey who defines themselves with a Turkish ethnic identity, and in Jordan and Syria who define themselves as Arabs to have an identity striving for a return to the fatherland of Circassians and to have a sense of ownership of the Fatherland. This is exactly why the Circassian struggle for existence should be turned into a political and national matter for every Circassian person. People who do not have an ownership of their existence will not be able to make it survive.

Turkey, where more than 6 million people of Circassian identity live in, is a unitary state and nationalism is the state ideology. In other words, the state has been set up on the ideology of creating a Turkish nation. The same goes for today's Russian Federation, after Putin coming to power Russian Federation has been turning towards a unitary state and Russian Federation is being reshaped based on the ideology of creating a Russian nation. As seen, the Circassian nation should struggle in the light of these realities.

Being the country where most of the Circassian people in the world live, the centre of the Circassian struggle for existence should be based in Turkey.

Taking the above ideas into consideration, the Circassian in Turkey have set up the Pluralist Democracy Party in 2014 in Turkey, and started the politicisation of the Circassian movement.

The parties involved in the Circassian exile were the Tsarist Russia and the Ottoman Empire, which today as the Russian Federation and the Republic of Turkey. the Turkish Republic should be meeting the democratic demands of the Circassian people in preserving their existence and carrying it to the future. The Russian Federation on the other hand, should be primarily accepting the right for self-determination of the Circassian nation and the massacre applied, and the historical rights of the Circassians and accept their rights in line with international law and put them into practise. Besides the Russian Federation is bound to accept double citizenship and has a historical responsibility to prepare the foundations for return.

Circassian people were a dominant element in the formation of the Republic of Turkey. According to many historians, without Circassians the national struggle wouldn't have been successful and the Republic couldn't have been established. At the present Circassian have been making efforts to turning Turkey into a country where pluralist democracy has been internalised by preserving the unity of the Turkish land.

The demands of the Circassians from the Republic of Turkey can be listed as:

- Becoming constitutionally equal citizens with our Circassian ethnic identity.
- providing mother tongue education at primary and secondary schools to our children with the support of the state at state schools.
- Circassian language, culture and history being part of the educational curriculum.
- Cultural centres to be established with the state facilities for our culture to be preserved.
- Radios and TV channels to be set up to broadcast in Circassian language seven days 24 hours.
- Circassian Language and Literature departments to be set up at universities.

- The phrases and expressions in history books that insults occasions should be removed (such as betrayal of Cherkes Ethem and such).
- The family names and village names that were removed to be reestablished.
- The right for double citizenship to be accepted.
- the Circassian massacre (by the Russians) to be acknowledged at the Turkish National Assembly.

The steps the Circassian political movement should take can be listed as:

- Branches of the Circassian political party, that is Pluralist Democracy Party as the political head of the Circassians, should be established in all diasporic countries and the struggles should be politicised around the right for existence.
- To provide support for the Circassian nation by bringing the Circassian massacre and exile to the agenda of the modern world and in international organisations.
- Getting a “Circassian massacre and exile museum” to be opened in one of the European countries.
- Starting to work for the acceptance of Circassian massacre especially in the USA and the European countries’ Parliaments and all around the World.

An international organisation, the centre of which will be outside of the Russian Federation, should be established to get Circassian massacre accepted in the international arena and to help solve the problems in returning to the fatherland. This organisation should be called the World Circassians Congress and should have deputies from diaspora countries and from the motherland and should have offices in all Circassian diasporic countries and the USA and the European Union. This organisation, World Circassians Congress, should be structured in a way to follow organisations beyond states. and be in contact with The United Nations, International Court of Justice, and Human Rights Organisation.

If the Circassian people can organise around such a political structure, we will have the power to win the struggle for existence, return to the fatherland and own it.

God bless the Circassian people.

11.3. Dönüş Hakkı Konusunda Siyasal Örgütlenmenin Rolü

Kenan Kaplan, Çoğulcu Demokrasi Partisi Kurucu Başkanı, TR

Çarlık Rusyası tarafından Atayurtlarında soykırıma tabi tutulan ve sürgün edilen Çerkes Ulusu; bugün 8 milyonu aşkın nüfusuyla dünyanın 40 ülkesinde, dillerini ve kültürlerini etnik kimliklerini kaybetmek tehlikesi içinde yaşamakta, etnik kimliğinin bilincinde olanlar kimlik ve kültürlerini yaşatmak ve Atayurtlarına dönüş için büyük bir varlık mücadelesi vermektedir.

Çarlık Rusyasının, Çerkes Ulusuna uyguladığı soykırım ve sürgün, Çarlık Rusya’sının siyasi olarak aldığı kararlar sonucu ortaya koyduğu uygulamalardır. Dolayısıyla Çerkes Sorunu siyasi bir sorundur ve bu sorunun çözümü ancak, Çerkes Ulusunun siyasallaşarak kuracağı bir siyasi Çerkes

Partisi'nde bütünleşmesi ve varlık mücadelesini bu siyasi partinin önderliğinde vermesi ile mümkün olabilecektir.

Siyaset, şiddete başvurmaksızın, çatışmaya girmeksizin, müzakereler, ikna ve uzlaşma yolu ile sorunların çözülmesi, mümkün olanın diyalog yolu ile gerçekleştirilmesi demektir. Siyasal yapılanma, yani hak ve istek amaçlı örgütlenme, bu hak ve taleplerin hem yaşanan devletin yönetiminde ve hem de uluslararası alanda gündeme getirilmesini ve elde edilmesini sağlayacak bir örgütlenmedir ve demokrasinin gereğidir.

Tüm Çerkes Diasporalarında yaşayan Çerkesler, varlık mücadelelerini ancak, siyasi bir örgütlenme ile bireylerin siyasallaştırılması ve kimlik bilinci sahibi olmaları ile kazanabilecekleri gerçeğini görmek zorundadırlar. Zira siyasal sistem içinde var olmadan, etkinlik sağlamadan, asimilasyona direnmek ve varlığı yaşatmak mümkün değildir.

Artık açıkça görülmüştür ki; kültürel örgütlenmelerimizin tüm iyi niyetli fedakar mücadelelerine rağmen, dilimizi, kültürümüzü, etnik kimliğimizi korumak, varlığımızı geleceğe taşımak , Atayurdumuza sahip çıkmak ve dönüşü sağlamak mümkün olmamıştır. Çünkü, Çerkes Sorunu siyasi bir sorundur ve taleplerimiz de siyasi taleplerdir. Siyasi mücadele ise siyasal örgütlenmelerle kazanılabilir.

Çerkes Ulusu artık bir yol ayrımına gelmiştir. Ya kaderine razı olup, yok olup gidecek, ya da varlığını yaşatma, geleceğe taşıma, Atavatana sahip çıkma ve Atavatana geri dönme iradesini ortaya koyacaktır.

Çerkes Diasporalarında yaşayan her Çerkesin kendi kendisine sorması gerekiyor, yaşadığımız ülkelerde kendi dilimiz, kültürümüz ve etnik kimliğimizle yaşamak, Atavatana dönmek gibi bir derdimiz var mı? Varsa, bu talebi oluşturmak ve bu talebe siyasal sistem içinde meşruiyet

kazandırmanın mücadelesini vermek gerekiyor. İşte bu talebi oluşturup bu talebe siyasal sistem içinde meşruiyet kazandırabilecek siyasi yapı ise varlık mücadelesinin öncü gücü olacak Çerkes Siyasi Partisidir. Dünya üzerindeki Yahudi, Ermeni Diasporalarının siyasi çalışmalarına, İspanya, İrlanda örneklerine, Türkiye'deki Kürt Siyasi Hareketine bakılacak olursa ne demek istediğimiz net olarak anlaşılacaktır.

Çerkes Ulusunun Varlık Mücadelesinin yöntemleri tamamen demokratik yöntemler olmalı, her türlü şiddete, teröre, silaha, yıkıcı, bölücü hareketlere karşı olmalı, demokrasinin gereği olan taleplerimizin mücadelesi demokratik yöntemlerle verilmelidir.

Çerkes Diasporalarında yaşanan asimilasyon süreçleri sonrasında Çerkes Ulusunun bireylerinde kimlik bilinci büyük bir erezzyona uğradı. Anadilini bilmeyen, kültürünü tanımayan, kendisini başka etnik kimliklerle tanımlayan bireyler ortaya çıktı. Türkiye'de kendisini Türk etnik kimliği ile tanımlayan, Ürdün ve Suriye'de kendisini Arap etnik kimliği ile tanımlayan bir Çerkes'in Atayurdu Kafkasya'ya dönüş özlemi duyması, Atayurduna sahip çıkması mümkün değildir. İşte tam da bu nedenle Çerkes varlık mücadelesi her Çerkes'in siyasi ve milli davası haline getirilmelidir. Varlıklarına sahip çıkmayan ulusların varlıklarını yaşatabilmeleri mümkün değildir.

Çerkes Ulusunun dünyada 6 milyonu aşkın nüfus ile en yoğun olarak yaşadığı Türkiye, üniter bir devlettir ve ulusalcılık devletin kuruluş ideolojisidir. Diğer bir deyişle devlet Türk Ulusu Yaratma İdeolojisi üzerine inşa edilmiştir. Aynı şey bugünkü Rusya Federasyonu içinde söz konusudur. Putin sonrası Rusya Federasyonu üniter bir devlet yapısına dönüşüyor ve Rusya Federasyonu Rus Ulusu yaratma ideolojisi üzerine yeniden inşa ediliyor. İşte Çerkes Ulusunun bu gerçeklerin ışığında bir varlık mücadelesi vermesi gerekiyor.

Çerkes Ulusunun dünyada en yoğun olarak yaşadığı ülke olarak, Çerkes Ulusunun varlık mücadelesinin siyasal merkezi Türkiyede olmalıdır.

Yukarıda sıralanan düşüncelerle Türkiye Çerkesleri 2014 yılında Çoğulcu Demokrasi Partisi'ni kurarak, Çerkeslerin siyasallaşma hareketini başlatmıştır.

Çerkes sürgününde taraf olan ülkeler Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu idi. bugün ise Çerkes sorununun tarafları Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyetidir. Türkiye Cumhuriyetinin, Çerkeslerin varlıklarını yaşatma ve geleceğe taşıma mücadelesinde, Çerkeslerin demokratik taleplerini karşılaması gerekiyor. Rusya Federasyonunun ise; başta Çerkes Ulusunun kaderini tayin hakkını ve soykırımı kabul etmesi, Çerkes Ulusunun tarihsel haklarını, uluslar arası hukuka göre var olan haklarını, kabul etmesi ve hayata geçirmesi gerekiyor. Ayrıca Rusya Federasyonunun çifte vatandaşlığı kabul etmek ve dönüşün yasal alt yapısını hazırlamak gibi tarihsel bir yükümlülüğü de vardır.

Çerkes Ulusu, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda en başat unsur olmuştur. Pek çok tarihçiye göre Çerkesler olmasa Milli Mücadele kazanılmaz, Cumhuriyet kurulamazdı. Bugün de Çerkesler, Türkiyenin Toprak bütünlüğünü koruyarak; çağdaş, çoğulcu demokrasiyi içselleştirmiş bir ülke olması için çaba harcamaktadırlar.

Çerkeslerin Türkiye Cumhuriyetinden taleplerini şöyle sıralayabiliriz:

- Çerkes etnik kimliğimizle anayasal olarak eşit vatandaş olmak.
- İlk ve ortaöğretimde çocuklarımıza devlet desteği ile devlet okullarında anadili eğitimi verilmesi.
- Eğitim sistemi içinde Çerkes dili, kültürü ve tarihine yer verilmesi .
- Kültürümüzün devlet imkanlarıyla yaşatılabileceği kültür merkezleri oluşturulması.
- 7/24 Çerkes'ce yayın yapan televizyon ve radyo kanallarının açılması.
- Üniversitelerde Çerkes Dili ve Edebiyatı bölümleri açılması.
- Tarih Kitaplarındaki Çerkesleri inciten ibarelerin ve tanımlamaların kaldırılması. (Hain Çerkes Ethem v.b)
- Kaldırılan soy isimlerimizin ve köy isimlerimizin geri verilmesi.
- Çifte vatandaşlık hakkı tanınması.
- Çerkes Soykırımının Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmesi.

Çerkes siyasi hareketinin yapması gerekenleri ise şöyle sıralayabiliriz:

- Çerkes Siyasetinin öncü örgütü olan Çerkes Siyasi Partisinin (Çoğulcu Demokrasi Partisi) Çerkes diasporalarında temsilciliklerini açmak ve varlık mücadelesi ekseninde siyasallaşmayı sağlamak.

- Çerkes Soykırım ve sürgününü çağdaş dünyanın ve uluslararası kurumların gündemine taşıyarak Çerkes Ulusunun varlık mücadelesine destek sağlamak.
- Avrupa ülkelerinden herhangi birinde Çerkes Soykırım ve Sürgünü müzesi açılmasını sağlamak.
- Çerkes Soykırımının başta Amerika ve Avrupa ülkelerinin parlamentoları olmak üzere tüm dünya ülkelerinin parlamentolarında kabulü için çalışma başlatmak.

Çerkes Soykırımının uluslar arası arenada tanınması, Atavatana dönüş gibi sorunların çözümü amacıyla merkezi Rusya Federasyonu dışında olan uluslararası bir yapı kurulmalıdır. Bu yapıya Dünya Çerkes Kongresi adı verilmeli, diasporalardan delegelerle örgütlenmeli, diasporalardan ve anavatandan delegeler kabul etmeli, Çerkes Diasporalarında, ABD ve AB'de ofisleri olmalıdır. Dünya Çerkes Kongresi Birleşmiş Milletler, Uluslararası Adalet Divanı, İnsan Hakları Mahkemesi gibi devletler üstü yapıları takip edecek ve iletişim kurabilecek yapıda olmalıdır.

Eğer Çerkes Ulusu bu çerçevede siyasallaşıp örgütlenmeyi başarabilirse varlık mücadelesini kazanacak, Atavatanına dönecek Atavatanının sahibi olacaktır. Yüce Allah Çerkes Ulusunun yar ve yardımcısı olsun.

11.3. Хэкум гэзэжын хуитыныгэм теухуауэ политичнэ кызырылыныгэм и хэлъхэныгээр

Къаплан Кенан

Урысей царствэм зи адэжь щыналъэ лъэпкъгэкӀуэд кызышыхуигэкӀуа, Хэкум ирихуа адыгэ лъэпкъыр нобэ мелуани 8-м щигъууэ дунейм и къэрал 40-м щигъум щопсэур я бзэ, я щӀэнхабзэ, я лъэпкъыгэ яфӀэкӀуэдын шынагъуэм хэтү. Зи лъэпкъыгэ зыщӀэжхэм зы щыӀэныгэ бэнэныгэ ирагъэкӀуэкӀыр я лъэпкъыгээрэ я щӀэнхабзэрэ цагъӀэн, ягъэпсэун, я адэжь щыналъэ ягъэзэжын папщӀэ.

Урысей царствэм адыгэ лъэпкъым кърищыла лъэпкъгэкӀуэдыр, Хэкум ихуныр абы къищта политичнэ унафэхэм тетүүэц зэригъээщӀар. Аращи, адыгэ Іуэхугъуэр политичнэ Іуэхугъуэщ икӀи а Іуэхугъуэр зэфӀэтхыфын папщӀэ адыгэ лъэпкъыр политичнэу зекӀуэн, зы политичнэ адыгэ партие иухуэуэ и щыӀэныгэ бэнэныгээр а политичнэ партием и пашэныгэкӀэ иригъэкӀуэкӀын хуейщ.

ПолитикэкӀэ зэджэр, зауэ-банэ хэмыту, зэчэнджэщүрэ, зэрыгъэдалуэурэ, зэгүрылуэурэ Іуэхугъуэхэр зэфӀэхыныр, хъуфыну шытыр зэрыщӀэ-зэпсалъэурэ гъэхуныр аращ. Политичнэ кызырылыныгээр, нэгъуэщӀү жыпӀэмэ, хуитыныгэ, е, узыхуей-узыхуэныкъуэ ущӀӀэбэнын папщӀэ укызырылыныр а узыщӀӀэбэн хуитыныгээр узыхэс къэралым дежи, къэралыгъуэкуэд зэхуаку үтхэм дежи кыщыплъыхуэ хъуну узыщӀ икӀи кыщыбгъуэт кызырылыныгэщ икӀи ар демократие хабзэми кыигъэуэ щыкӀэщ.

Адыгэ диаспорэ псоми лъэпкъу щыӀэн папщӀэ щыпсэу къэралхэм щрагъэкӀуэкӀі бэнэныгэхэр зы политичнэ кызырылыныгэ хэтү, цыхухэр политичнэу зекӀуэфу, лъэпкъ зыхэщӀэ-щӀӀэж яхэлъу щытмэ кызырагъэхъэфынур ялъагъун хуейщ. Сыту жыпӀэмэ, политичнэ системэм

ухэмыту, ухэмылажьэуэ хэшыпсыхыжыным (ассимилацэм) упыщлэтыфыну, уи лъэпкъ щыланьыгъэ пхумэну амалыншэщ.

Нагуэу кызыэрылэгуащи, сыт хуэдизу гу къабзагърэ гу етыныгъэклэ делэжьу щытми ди щэнхабзэ кызыэрылыныгъэхэмклэ ди бзэри, ди щэнхабзэри, ди лъэпкъыгъэри тхумэжыну, ди лъэпкъ щыланьыгъэ къэклуэну лъэхэнэхэм нэтхэсыфыну, ди адэжь щыналэ зэдгъэгъуэтыжыфыну, Хэкум дгъээжыфыну хуакъым. Сыту жыплэмэ, адыгэ лүэхугуэр политичнэ лүэхугуэщи, дызыщлэбэн хуитыныгъэхэри политичнэщи. Политичнэ бэнэныгъэр арамэ, ар политичнэ кызыэрылыныгъэклэщ кызыэрыбгъэхэфынур.

Адыгэ лъэпкъыр зы гъуэгъу зэхэклэплэм къэсащ. Е, и натлэтхым арэзы техуэнурэ хэшыпсыхыжынуш, е, и лъэпкъыгъэр игъэпсэуным, ар къэклуэну лэхэнэхэм нигъэсыну, и адэжь щыналэ зэлэригъэхэжыну, и Хэкужь игъээжыну зэрхушлэкъур утыку кырилъхэнуш.

Адыгэ диаспорэхэм шыпсэу дэтхэнэ зы адыгэр езыр езыру зэупщыжын хуейш: дызыхэс къэралхэм ди бзэрэ ди щэнхабзэрэ щытхумэжу ди лъэпкъыгъэклэ дыщыпсэуфыну?, Хьэмэрэ Хэкум дгъээжын хуэдэу зы гупсысэ, гурыль-гуращэ дилэ? Дилэмэ, а дызыщлэбэнхэр дгъэлупщыну, абы политичнэ системэм щыхь / пщлэ щедгъэгъуэтыну дыхушлэкъун хуейш. Мис а дызыщлэбэнхэр дгъэлупщыныр, абы политичнэ системэм щыхь щедгъэгъуэтыныр зэрытхуэфлэклэныу щыклэри политичнэ щыклэщ, а бэнэныгъэм и къару пашэри Адыгэ Политичнэ Партиеш. Дунейм тет журт, ермэл диаспорэхэм я политичнэ лэжьыгъэхэм, Испание, Ирланда щыклэхэм, Тьркуейм щеклуэклэ курд политичнэ бэнэныгъэм деплэмэ, жытлэну дызыхэтыр нэхъ гурылэгуэу хунуш.

Адыгэ лъэпкъым и щыланьыгъэ бэнэныгъэр, гурышхуэу лъэпкъ хэмылгу демократие щыклэм тешыхыауэ щытын, зауэ-банэ, тероризмэ, лэщэ лъэщыгъэ лүэхухэм, зэхэзытхуэну хэтхэм япэувын хуейш. Дэ дызыхуейр демократием къезэгъуу аращи, абы теухуа бэнэныгъэри демократичнэу щытын хуейш.

Адыгэ диаспорэхэм дыщызыхэта ассимилацэ политикэхэм я ягъэклэ адыгэ лъэпкъым цылахухэм я лъэпкъ зыхэщлэр-щлэжыр къемащлэхаш. Зи анэдэлхубзэ, зи щэнхабзэ зымыщлэж, езыр нэгъуэщлэ лъэпкъ щыщ хуэдэу зыкъэзылэуэтэж цылахухэр утыку кыхыэуэ щлэдзаш. Тьркуейм тьрку лъэпкъым, Иорданием, Сирием хэрып лъэпкъым шыщу зыщызыбжыж зы адыгэм Хэкум игъээжыну и нэр кыхуижыну, и адэжь щыналэуэ Къафкъасиер езым ейуэ зыхищлэну амал илэкъым. Мис абы кыхэклэ адыгэ лъэпкъ щыланьыгъэ бэнэныгъэр дэтхэнэ зы адыгэми и политичнэ, нацийоналнэ идеологие щыщлын хуейш. Езым и лъэпкъ щыланьыгъэ хушлэмыкыу лъэпкъыр лъэпкъу щылэфынукъым.

Дунейпсом тет Адыгэ лъэпкъым и мелуани б-м щлэгъур зыдэпсэу Тьркуейр зы нацийоналнэ къэралш, Тьрку нацийонализмэр и лъабжьэщ. Нэгъуэщлэ жыплэмэ, зы тьрку лъэпкъ къэгъэщлын идеологием тешыхыаш. Ар дыдэр нобэрэй Урысейм шхэкли жыплэ хунуш. Путин кызыэртэхэрэ Урысей Федерациэр зы лъэпкъ флэкла зыдэмыпсэу къэрал хуным хуоклуэр. Урысей Федерациэр зы урыс лъэпкъ къэгъэщлын идеологием траухуэжыр. Мис, адыгэ лъэпкъым мыхэр псори ищлэурэ иригъэклэуэклэны хуейш и лъэпкъ щыланьыгъэ бэнэныгъэр.

Адыгэ лъэпкъым и лъэпкъ щыланьыгэ бэнэныгэм и политичнэ губжэр (центрыр), дунейпсом тет адыгэм и нэхъыбаплэр зыдэпсэу къэралу Тыркуейм щылан хуейщ.

ИщхэкIэ къыщитIуэтыкIа гупсысэхэм япкъ иткIэ Тыркуей адыгэхэм, 2014 гэм КуэдпащIэуэ Демократие Партиер (КДП) зэхашэри, адыгэхэм политичнэ гупсысэ яланым, абы тету зекIуэным хуэунэтIауэ зы зэщIэхъейныгэ кърагъэжъащ.

Адыгэр и Хэкужъ къыщрахум абы лъэныкъуитI иIэт: Урысей царствемерэ Уэсмэн империерэ. Нобэ адыгэ Iуэхугъуэм и лъэныкIуитIыр: Урысей Федерацимерэ Тыркуей Республикэмерэщ. Адыгэхэм я лъэпкъ цагъэлэн, я лъэпкъыгъэр щIэблэщIэхэм нахъэсын папщIэ ирагъэкIуэкI бэнэныгэм Тыркуей республикэр щIэгъэкъуэн хуэхъун хуейщ, абыхэм я демократичнэ хуитыныгъэхэр, зыхуей-зыщIэлъэлухэр къахуищIэн хуейщ. Урысей Федерациер арамэ, адыгэ лъэпкъым езым и щхъэ Iуэху зэрихъэжын хуитыныгъэр япэ зэритыуэ, адыгэ лъэпкъым тхыдэм къыхэкIыу иIэ хуитыныгъэхэр, къэралкуэд зэгъухъэхэм зэдащIа зэгурьIуэныгэ-зэзэгъныгъэхэм, зэдащIа хабзэ-бзыпхъэхэм къыхуагъэфашэ лъэпкъ хуитыныгъэхэр къыхуидэн, къыхуищIэн хуейщ. Абы хэту Урысей Федерациер и къалэнщ къэралитI я цIыхууэ щытын (двойной гражданство) хуитыныгъэр адыгэхэм къаритыну икIи Хэкум гъээжыным и гъуэгу къахузэлIуихыну, къахуигъэпщсынщIэну.

Тыркуей Республикэр щаухуэм щыгъуэ Адыгэ лъэпкъыр япэ дыдэ итахэм ящыщщ. Тхыдэдтх куэдым къызэратхыжымкIэ адыгэхэр мыхъуамэ Тырку лъэпкъ хуитхъужныгэ бэнэныгъэр къамыгъэхъэфынкIэ, республикэр ямыухуэфынкIэ хъунут. Ноби адыгэхэр хущIокъур Тыркуейр, зищI зыхъумэж, нобэрей гъащIэм къызэригъэуу куэдпащIэуэ демократие зыхэщIэр зыпкърыхъа зы къэралу щытыным.

Адыгэхэр Тыркуейм зэрыщыгугъыр, къыхуищIэну зэрызыхуигъазэр мыпхуэдэу къэдгъэув хъунуш:

- Дызэрыадыгэ лъэпкъыу хабзэ нэхъыщхъэм зэхуэдэ хуитыныгэ зилэ гражданы дыкIищтэну,
- ПэщIэдзэ икIи курыт еджаплэхэм ди сабийхэм къэралым и амалхэмкIэ къэрал еджаплэхэм адыгэбзэ щрагъэщIэну,
- Адыгэбзэр, адыгэ щIэнхабзэр гъэсэнныгэ ситемэм хагъэхъэну,
- Ди щIэнхабзэр къэрал амалхэмкIэ зэрыщыдгъэлэфыну щIэнхабзэ губжэхэр (центр) къызэлIуихыну,
- Махуэпсом икIи тхэмахуэпсом (7/24) лажъэуэ адыгэ радйо-Тв. Каналхэр къызэлIуихыну,
- Университетхэм адыгэбзэ, адыгэ жъабзэ (литературэ) къудамэхэр къыщызыэлIуахыну,
- Адыгэхэм я жагъуэ зыщIу Тхыдэ тхылъхэм хэт жылэгъуэхэр хагъэкъэбзыкIыну, (Пс.ппщ., епцIыжа Черкес Эдхъем, н.къ. хуэдэхэр),
- Щагъээзея / яIэта ди къуажэцIэ, унэцIэхэр аргуэру къыдатыжыну,
- КъэралитI я цIыхууэ щытын (двойной гражданство) хуитыныгъэр адыгэм къыдатыну,
- Адыгэ лъэпкъым лъэпкъгъэкIуэд къызэрытхуагъэкIуар Тыркуей Республикэ Парламентым къыщтэну.

Адыгэ политичнэ зэщлэхъейныгъэм игъээзэщлэн хуейхэри мыпхуэдэу жытлэ хьунуш:

- Адыгэ политикэм и пашэ зэхэшауэ Адыгэ политичнэ партием (Куэдпапщлэ Демократие Партием - КДП) адыгэ диаспорэхэм кудамэхэр къащызэлухынурэ лъэпкъ щыланьыгъэ бэнэныгъэм тещлэхъауэ политичнэ гупсысэм, зеклуклэм зэгъэубгун.

- Адыгэ лъэпкъгъэклудыр, Хэкурыхуныгъэр дунейпсом, къэралкуэд зэхуаку пкъыгъуэхэм яхэхъауэ адыгэ лъэпкъым и щыланьыгъэ бэнэныгъэм къуэтэгъу кыхуэгъуэтын.

- Европэ къэралхэм ящыщ зым деж Адыгэ лъэпкъгъэклуд, Хэкурыхуныгъэ музей къыщызэлухын.

- Адыгэ лъэпкъгъэклудыр, Америкэ ики Европэ къэралхэм я парламентахэр япэ итыуэ дуней къэралхэм псоми я парламентахэм къегъэщтэным елэжьын.

Адыгэ лъэпкъгъэклудыр къэралкуэд зэхуаку утым щегъэщтэн, Хэкужьым гъээжын хуэдэ адыгэ лъэпкъгъуэхэм елэжьын папщлэ и губжэр Урысейм щымылэуэ къэралкуэд зэхуакуу зы жылагъуэ зэгухъэныгъэ зэхэшэн, ухуэн хуейщ. Абы Дунейпсо Черкес Конгресклэ (ДЧК) деджэ хьунуш. Ар диаспорэ лыклуэхэм зэхашэн, диаспорэ ики Хэкум и лыклуэхэм зэдащтэн, адыгэ диаспорэхэм дежи, Америкэми, Европэ къэрал зэгухъэхэм дэжи офисхэр щрилэн хуейщ. ДЧК-р, Дунейпсо Къэрал Зэгухъэхэм, къэралыгъуэ куэд зэхуакум и захуагъэ (правовой) хеяплэ, Цыху хуитыныгъэ хеяплэ хуэдэуэ къэралхэм ящлэуэ пкъыгъуэхэм зэрыщлэныгъэ, зэпыщлэныгъэ яхуилэуэ щытын хуейщ.

Адыгэ лъэпкъыр мис мы хъупкъэм иту политичнэ зеклуклэм тету къызэрылыфмэ абы и щыланьыгъэ бэнэныгъэр къыгъэхъэфынуш, Хэкужьым игъээжынурэ ар зылэригъэхъэжыфынуш. Тхэшхуэр адыгэ лъэпкъым гъусэ, къуэтэгъу хухъу!

Kenan Kaplan

Born in 1958 in Çorum, Turkey; belongs to the Maratuqwa family of Abzakhs.

Earned his degrees from Atatürk Institute in Istanbul, Bursa Institute of Pedagogy and Turkish Language and Literature in Hacettepe University; he served as a language teacher, deputy principal and principal in many schools in Turkey and retired in 2007.

He began his studies at Circassian organizations in 1977 at the Caucasian Cultural Association in Sultanahmet and continued it for some time after it was moved to its new location as Şamil Foundation.

Published various poems, essays and interviews about Caucasus in the journal North Caucasus and the newspaper New Caucasus.

Along with representatives of various organizations, he founded the first Circassian political organization named the North Caucasians Platform and made talks with various political parties for elections.

Is one of the founders of the United Caucasia Council Foundation in Ankara.

Became one of the first to repatriate to Caucasus after the dissolution of the Soviet Union, founded a plastics processing factory in Takhtamuqway and received residency permit in Maykop in 1992. He returned to Turkey after his permit was not renewed. Nevertheless, he visited all the Caucasian republics many times.

He helped the establishment of numerous refugee camps after the Chechen War, especially the one in Fenerbahçe, İstanbul; helped solve many problems the refugees faced, primarily the education of children.

Was a board member of İstanbul Caucasian Cultural Association during the chairmanship of Günsel Avcı.

Among the founding members of Circassian Rights Initiative that was established during the negotiations between Turkey and the European Union about democratic rights. Attended several rallies and made demands from the constitutional commission, political parties and the parliament.

Voiced Circassians' demands about being equal citizens with their own ethnic identities in various television programs.

Believes in the necessity of the recognition of the Circassian Genocide by Turkey and the world and appeared in 33 rallies over a period of 2 years in front of the Russian Consulate on every 21st of every month at 21.00 o'clock.

One of the founders of the Federation of Circassian Associations.

Is the founding chairmen of Maltepe Circassian Association and served as chair for the Circassian Rights Association.

Helped Prof. Günsel AVCI during the formation of the Circassian Women's Association on 01.01.2012.

After the start of the Syrian Civil War, he helped found the World Circassians Solidarity Committee, helped the first 600 compatriots who arrived at Turkey and asked for accommodations from the government of Turkey. Organized the transfer of refugees to the camp in Nizip, also helped transfer 800 refugees from Beirut by plane to Nizip.

After Circassians were not included in the democratic reforms made by the government, he and his comrades founded the Pluralist Democracy Movement in 2013 and after that founded the Pluralist Democracy Party in 15 August 2014 and served as its first chairman. Became a candidate for Member of Parliament from İstanbul during the 2015 elections, continued serving as the chair until December 2017.

Kenan Kaplan, 1958'de Çorum'da dünyaya geldi Adigelerin Abzeh Meretuko ailesine mensuptur.

İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü, Bursa Eğitim Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Türkoloji bölümlerindeki eğitimlerinden sonra, uzun yıllar Türkiye'de birçok orta eğitim okulunda edebiyat öğretmenliği, müdür yardımcılığı, okul kurucu müdürü olarak görev yaptı, 2007 tarihinde emekliye ayrıldı.

Çerkes Sivil Toplum Örgütleri ile çalışmaları 1977 de Sultanahmet Kafkas Kültür Derneği ile başlamış, Şamil Vakfı'nın yeni binasına taşınması sonucu dernek faaliyetlerini bir süre burada sürdürdü.

Kuzey Kafkasya Dergisi, Yeni Kafkasya Çerkes Gazetesi gibi yayın organlarının çıkarılmasında ve Kafkasya'ya yönelik şiir, röportaj ve yazıları ile katkı sundu.

Aynı dönemde Kafkas Vakfı'ndan, Şamil Vakfı'ndan, Abhaz Derneği'nden, Kafkas Konseyi'nden temsilcileri (İlhan Kıymet, Mehdi Nüzhet Çetinbaş, Orhan Özmen, Duran Dinçer, Keramettin Dönmez) bir araya getirerek Çerkes toplumunda ilk siyasi organizasyon olan Kuzey Kafkasyalılar Platformu'nu oluşturdu ve bu platform üzerinden Çerkes halkı adına siyasi partilerle seçim işbirliği görüşmeleri yapıldı.

Daha sonra Ankara'da kurulan Birleşik Kafkasya Konseyi Vakfı'nın kurucuları arasında yer aldı.

SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte yerleşmek amacıyla Kafkasya'ya ilk gidenler arasında yer aldı. Adigey'in Tahtamukay İlçesi'nde bir plastik doğrama tesisi açtı, 1992 yılında Maykop'ta oturma izni aldı, oturma izninin iptalinden sonra Türkiye'ye dönmek zorunda kaldı. Ancak tüm Çerkes Cumhuriyetleri'ni defalarca ziyaret etti.

Çeçen savaşı sonrası başta Fenerbahçe Çeçen Mülteci Kampı olmak üzere mülteci kamplarının açılışına öncülük etti. 13 yıl süreyle mültecilerin -başta çocukların eğitimi olmak üzere- tüm sorunlarının çözümüne destek oldu.

Günsel Şurdum Avcı'nın başkanlığı döneminde İstanbul Kafkas Kültür Derneği'nin çalışmalarına katkı sundu.

Türkiye'de Avrupa Birliği ve demokratik açılım süreçleriyle birlikte tüm toplumsal kesimler demokratik hak taleplerini gündeme getirirken Çerkes toplumundaki sessizliği içine sindiremeyen Kaplan, Çerkes Hakları İnisiyatifi'nin kuruluşunda rol alan öncü isimlerden biri oldu. İnisiyatifçe organize edilen Ankara, İstanbul, Kayseri, Ahlat Mitinglerinin ve Çerkes Çalıştayının gerçekleştirilmesinde etkin rol oynadı. Arkadaşlarıyla birlikte Çerkes taleplerini Anayasa Komisyonu'na, siyasi partilere ve meclise taşıdı.

Katıldığı televizyon programlarında Çerkeslerin kendi etnik kimlikleri ile eşit vatandaş olma ve varlıklarını geleceğe taşıma iradesini kararlılıkla seslendirdi.

Çerkes Soykırım ve Sürgünü'nün Türkiye'nin ve dünyanın gündemine getirilmesinin ve tarihsel haklarımızın Rusya Federasyonu'ndan talep edilmesinin varlık mücadelemizin temel dayanağı olduğuna inanan Kaplan, 2012 Ağustosundan başlayarak 2 yılı aşkın süre (33 kez) İstanbul'da Rusya Federasyonu Konsolosluğu önünde sürdürülen "Her ayın 21'i, saat 21.00'de" eylemlerinin aktif katılımcısı oldu.

Çerkes Dernekleri Federasyonu'nun kuruluşunda yer aldı.

Maltepe Çerkes Derneği'nin kurucu başkanlığı ve Çerkes Hakları Derneği'nin de başkanlığını yaptı. Prof. Günsel Şurdum Avcı ile yaptığı ardısıra görüşmeler sunucu, 1.1.2012'de Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin yeniden kurulmasına vesile oldu.

Suriye'de iç savaşın çıkması ile birlikte soydaşlarımızın mağduriyetinin önlenmesi ve onlara destek olunması amacı ile Dünya Çerkesleri Dayanışma Komitesi'nin kuruluşunda öncü rol üstlendi. Komite öncelikle Suriye'den gelen 600 kadar soydaşımızı evlere yerleştirerek mağduriyetlerini önledi. Ev olanağının dolmasından sonra devletten yer talep edildi. Bilahare Çerkeslere tahsis edilen Nizip Kamp'na yerleştirilecek mültecilerin transfer edilmesi operasyonlarında yer aldı. 4 kez Beyrut'a giderek 4 uçakla 800 soydaşımızın Gaziantep/Nizip konteynır kentinde yerleşimine rehberlik etti.

Demokratik açılım paketlerinde Çerkeslere yer verilmemesi ve Çerkes halkının taleplerinin görmezden gelinmesi üzerine varlık mücadelemizin ancak siyasal örgütlenmelerle amacına ulaşabileceğine inanan Kaplan 2013 yılında arkadaşlarıyla birlikte Çoğulcu Demokrasi Hareketi'ni örgütledi. 15 Ağustos 2014 tarihinde ilk Çerkes partisi olan Çoğulcu Demokrasi Partisi'nin kuruluşuna öncülük etti ve partinin ilk genel başkanı oldu. 7 Haziran 2015 Genel seçimlerinde İstanbul 3. bölgeden Bağımsız Milletvekili Adayı oldu. Parti başkanlığını 27.12.2017 tarihine kadar sürdürdü.

Каплан Кенан, 1958 гъэм Чорум къалэм къыщыхъугъ. Адыгэ-Абдзах-Мэрэтыкъомэ ащыщ.

Истамбул Ататюрк Гъэсэнэгъэ Институтым, Бурса Гъэсэнэгъэ Институтым, Хьаджеттепе университетыАим итыркологие къутамэхэм защеджэ уж илъэсыбэрэ гурыт еджаплэхэм литературэ егъэджаклоу, тхьамэтэ гуадзэу, еджаплэ зэгъэпэшакло тхьаматэу ащылэжьагъ. 2007 илъэсым кIочIэфэгъашлоу (пенсиеу) хэкижьыгъ.

Адыгэ чылагъо зэгохьэныгъэхэм ащылэжьэнэу 1977 гъэм Султанахьмет Къафкъас Шэнхабзэ Хасэм щыригъэжьагъ, Шамил шлушлэ хасэр (фондыр) ежъ иунэ зэкощыжьы уж хасэхэм ащылэжьэныр тIэклүрэ а унэм щылъыгъэклотагъ.

Темыр Къафкъасие журнал, Къафкъасие кIэпс адыгэ гъозэт фэдэ плалъэгъу тедзэхэр къыдэгъэклиным, Къафкъасием фэгъэхыгъэ үсэ, интервью, ыкли тхыгъэхэмкIэ ахэлэжьагъ.

А лъэхъанхэм Къафкъас шлушлэхасэм, Шамил шлушлэхасэм, Къафкъас Советым ялыкIохэр (Къыймэт Илъхан, Четинбаш Мэхьди-Нузхьет, Ёзмен Орхан, Динчер Дуран, Дёнмез Керамэттин) зы чыплэ къыригъэхъашишъ, адыгэ лъэпкъым иапэрэ политичнэ зэкIэхъыеныгъэу Темыр Къафкъасием щыщхэмэ я платформ зэхищагъ ыкли а платформыр зыфигъэшъхьапэзэ лъэпкъым ыцIэклэ хэыныгъэхэм афэгъэхыгъэу политичнэ партиехэм гущылэгъу афэхъугъ.

ИтIанэ Анкарам щызэхащагъэ Къафкъасие Зэгохьэныгъэ Советым ишлушлэ хасэ зэхэзыщагъэхэм ахэтыгъ.

СССР-р зызэхэкъутэжьы уж кощыжьыпэн ыгу хэлъэу Къафкъасием апэдэдэ зыгъээжыгъэмэ ащыщыгъ. Адыгеим и Тэхьутамыкъуае районым зы пластичнэ IэмэпсымэшI кыщ къыщызэлүйихыгъ, 1992 гъэм Мыекъуапэ дэсынэу фитыныгъэ къалырихыгъ, а фитыныгъэ тхылъыр зызэкIахьажьы уж Тыркуем къыгъээжынын фаеу хъугъэ. Ау Адыгэ республикэхэм мызэ-мытлоу ащылагъ.

Чэчэн зэо ужым Фенербахъче чэчэн шъхъаегъэзыгъэ Ыгъыплэм икъыизэлүхын клэщакло фэхъугъ. Ильэс 13-клэ ащ къыныныгъохэмклэ –анахъэуи ясабыхэм яеджэн Іофхэмклэ- аделэгъ.

Шурдым-Іавджы Гюнсел итхъамэтэгъу лъэхъаным Истамбул Къафкъас Шэнхабзэ Хасэм илэжьыгъэхэмэ ахэтыгъ.

Тыркуер Европэ къэрал зэгохъагъэмэ ахэхъэнэу зежьэгъэ, демократичнэ зыкъыизэлүхыгъо лъэхъанхэм нэмыклрэ чылагъохэр яфитыныгъэхэм аклэбэныхээ адыгэ лъэпкъым зи къызэримыІорэр ыгу темыфэу, Адыгэ фитыныгъэхэмклэ инициативэ зэклэхъыеныгъэм клэщакло фэхъугъэмэ ащыщы хъугъэ. А зэклэхъыеныгъэм Анкара, Истамбул, Іахълат ащишыгъэ пэклүхэм (митингхэм) ыкли Адыгэ Іофзэхэф кыщым язэхэцэнхэм чанэу ахэлэжьагъ. Иныбджэгъухэр игъусэу адыгэхэр зыклэбэнэу зыфаехэр Хэбзэшъхъэлэ комиссэми, политичнэ партиехэми, Парламенты ахихъагъ.

Адыгэхэр ежъ ялэпкъыгъэ ялэжьэу, зэфэдэ фитыныгъэ зилэ граждандэ ащыщэу щытынхэм, ящылэныгъэ къэкІошт лъэхъанхэм анэгъэсыным зэрэфэбанэхэрэр зыхэхъэгъэ Тв къэтынхэм ащигъэлүгъ.

Адыгэ лъэпкъгъэкІодыр, адыгэр Хэкум къызэрэрафыгъэр Тыркуеми дунаеми япашъхъэ илхъагъэныр, тхыдэрытэу тилэ фитыныгъэхэр Урысые Федерациэм къытитыжьыныу зыфэдгъээныр тищылэныгъэ бэнэныгъэ ылъапсэу зылъытэрэ Каплан, 2012 гъэм ишышъхъэлүм къыщегъэжьагъэу илхэситлү фэдизклэ (33 гъогогъоу) Урысые Федерациэм иконсулствэу Истамбул дэтым ипчъэлупэ дэжъ «мээ пэпчъ и 21-нэрэ мафэм сыхъэтыр 21-м» зыфиліоу щашыгъэ зыкъэгъэлъэгъоныгъэм чанэу хэлэжьагъэмэ ащыщыгъ.

Черкес хасэхэм яфедерациэ изэхэщэн зэлэжьагъ.

Малтепе Черкес Хасэм изэхэщэкІо тхъаматэу щытыгъ ыкли Черкес фитыныгъэ хасэми итхъамэтагъ.

Поф. Шурдым-Іавджы Гюнсел зэклэлъхъэужэу дишыгъэ зэпсэлъэныгъэхэм япкъ итклэ 1.1.2012 гъэм Адыгэ Бзылфыгъэхэмэ яздеделэжьныгъэ Хасэр иклэрыклэу зэхэщэжьыным Іоф дишлагъ.

Сирием къыщыхъугъэ къэралкІоці заом тилъэпкъэгъумэ лые бащэ къафимыхъыным пае ахэмэ адэлэпылэнэу Дунэ адыгэхэм яздеделэжьныгъэ Комитетыр зэхэщэным клэщакло фэхъугъ. Комитетыр апэрэмклэ Сирием къыкІыгъэ унэгъо 600-р унэхэмэ аригъэтисхъээ адэлэпылагъ. Унэмэ яплалгъэ зэухы уж чыплэ къыратыныу къэралым зыфагъэзагъ. Итланэ адыгэмэ къафагъээзэгъэ Низип зэдэпсэуплэм дагъэтисхъэщтхэмэ якъещэлэн Іофыгъохэми ахэлэжьагъ. 4-эунаерэ Бейрут кІуагъэ, къухъэлъати 4-клэ тилъэпкъэгъу нэбгырэ 800-м Гъазиантэп–Низип щылэ зэдэпсэуплэм якъещэлэнмкли гъузэ хъугъэ.

Демократичнэ зыкъыизэлүхыгъо лъэхъаным адыгэмэ ягугъу зэрэщамышыгыгъэхэм, адыгэхэр зыклэлъэліоу зыклэбэнхэрэр амылэгъу фэдэу зызэрашыгъэм тетэу ти лъэпкъ бэнэныгъэ тызэрэфаеу лыкІотэным пае политичнэу тыкъызэрэлын зэрэфаер къыдилытышъ, 2013 гъэм иныбджэгъухэр игъусэу Бэпапклэу Демократие Зэклэхъыеныгъэр зэхэщэагъ. 2014 гъэм шышъхъэлүм и15-м тхыдэрыт апэрэ адыгэ партиеу Бэпапклэу Демократие Партие зыфиліорэр зэхэщэным клэщакло фэхъугъ ыкли а партием итхъамэтэ клэщакло хъугъэ. 2015 гъэм

мэкъоогъум и 7-м щылэгъэ хэыныгъэм хэтэу Истамбул я 3-нэрэ хэхыпIэм чылагъо лыкIо хэдапкъэу зыкыщигъэлъэгъуагъ. Партием итхьамэтэгъур 27.12.2017 гъэм нэсэ зэрихьагъ.

11.4. The Circassian Political Work

Mohamed Shuiab Hamzouq, Independent Media Reporter/ Journalist, and Activist, JR

I would like to state that the circassian political work must be in two axes

The First internal axis or let's say the patriotic circassian political work

The second axis is the national / global circassian political work

As for the first axis: we must integrate in the communities we live in; especially the diaspora; to develop these communities; to live a better life in a way to achieve reform to reach democracy, as we are *certainly* part of the social fabric of the countries we live in; for we have duties towards the countries we live in as well as duties.

The circassian society is like other societies; it is necessary that there are left and right political parties and what is in between: the silent majority; for we must not be all alike; there must be opposition parties and conforming parties; but we must strive all to achieve progress for our countries; as diversity benefits all.

The second axis I mentioned in the introduction; is the patriotic circassian political work; I see nothing to prevent us from serving the circassian community without infringing on the rights of the countries we live in; this may be done through spreading awareness between the new generation "national awareness " as to the reasons of the losing identity in the circassian community, as a result of total invasion of our lands from the czarist Russian troops in 1864 and deportation of the majority of the population. Also, the displacement of the circassian Citizens outside their homes to the Ottoman Empire then to whole world.

It is sorrowful that the majority of the nation is not familiar with its history; the tragedies that happened; therefore, it is necessary to know such history to be able to work for the future.

We as a nation; has a homeland called Circassia; located in the northwest of the Caucasus region, with extended area of more than 322 thousand km² we also have an eloquent and lovely language; that was used thousand years ago, we still use it till now; as a majority living outside our homeland, we have robbed rights; we must regain them by peaceful methods and pursuant to international laws.

There is cause called by some : the forgotten cause; which is the circassian cause; we must work for it; it is truly forgotten; the international Olympic committee seeks to work for peace and love, it is known that The Olympic Winter Games were held in 7/2/2014 in Sochi, forgetting that is an occupied circassian land; This happened to be the memory of Russia's major Caesarean celebration in the Krasna Polyana district -the place of hosting the Olympic games- ; as an announcement of a complete occupation of the patriotic circassian soil before 150 years ago.

It is inevitable that we as a nation renew the memory of the whole circassian soil; to promote the national awareness among the circassian community; and to spread our cause to the international scene as we need assistance without forgetting our essential goals; to reach an international unified committee that represents the circassian community in the international forums.

The game of nations, brothers and sisters, requires our participation, because it is difficult to resolve the pending issues; without our presence – as we all know that usually the unsuspecting or the lazy has no rights in this era (the age of interests)

Briefly , I say that circassian political work needs participation and we as part of the social fabric in the countries we live in, to work towards the objectives of the nation without forgetting that work in the stolen national field of Circassian rights recovery in peaceful methods- that does not contradict with the main goals- as for the families in Circassia; the historical nation for the circassians; they are the original people; the ones in pain; and suffering yet they also represent hope. We must therefore, promote our culture and try to benefit from all sides without disagreeing with each other to serve the nation and the homeland under the banner of the nation.

11.4. Çerkes Siyasi Çalışmaları

Mohamed Shuiab Hamzouq, Bağımsız basın muhabiri ve gazeteci, aktivist, JR

Çerkes siyasetinin iki ekseninde olması gerektiğini belirtmek isterim.

Birinci iç eksen ya da diyelim ki vatansever Çerkes siyaset çalışması

İkinci eksen ise ulusal/küresel Çerkes siyasi çalışmasıdır.

Birinci eksene gelince: içinde yaşadığımız topluluklara entegre olmalıyız; özellikle diaspora; bu toplulukları geliştirmek; daha iyi bir yaşam sürmek ve demokrasiye ulaşmak için içinde yaşadığımız toplumların bir parçası olmamaız nedeniyle bu toplumlara karşı görevlerimiz var.

Çerkes toplumu da diğer toplumlar gibidir; sol ve sağ siyasi partilerin olması ve aradakilerin olması gerekir: sessiz çoğunluk; çünkü hepimiz aynı olmamalıyız; muhalefet partileri ve uyumlu partiler olmalı; ama hepimiz ülkelerimiz için ilerleme sağlamak için çaba göstermeliyiz; çünkü çeşitlilik herkese yarar sağlar.

Girişte bahsettiğim ikinci eksen; vatansever Çerkes siyasi çalışmasıdır; Yaşadığımız ülkelerin haklarını ihlal etmeden Çerkes toplumuna hizmet etmekten bizi alıkoyacak hiçbir şey görmüyorum; Bunun başarılması ancak 1864 yılında topraklarımızın çarlık Rus birlikleri tarafından topyekûn işgali ve büyük çoğunluğun tehcir edilmesi Çerkes vatandaşlarının anavatanlarının dışına Osmanlı Devleti'ne, oradan da tüm dünyaya göç ettirilmesi sonucunda Çerkes toplumundaki kimlik kaybının sebepleri konusundaki farkındalığın ve milli bilincin gençler arasında yaygınlaştırılmasıyla mümkün olabilir

Milletin çoğunluğunun tarihini bilmemesi üzücü; bir çok trajedi yaşandı; bu nedenle, gelecek için çalışabilmek için tarihi bilmek gerekir.

Biz millet olarak; Çerkesya adında bir vatana sahibiz. Kafkas bölgesinin kuzeybatısında yer alan, 322 bin km²'yi aşan geniş alana sahip, aynı zamanda güzel ve güzel bir dilimiz var; bin yıl önce kullanılıyordu, şimdiye kadar hala kullanıyoruz; yurdumuzun dışında yaşayan bir çoğunluk olarak haklarımız çalındı; barışçıl yöntemlerle ve uluslararası yasalara göre onları geri kazanmalıyız.

Bazılarının dediği bir dava var: unutulmuş bir dava Çerkes davası; bunun için çalışmalıyız; gerçekten unutulmuş bir dava; uluslararası olimpiyat komitesi barış ve sevgi için çalışmayı amaçlar. işgal edilmiş bir çerkes toprağı olduğu unutulmuş; olimpiyat kış oyunları 7/2/2014 tarihinde sochi'de yapıldı. Bu, Rusya'nın Olimpiyat oyunlarına ev sahipliği yapan Krasna Polyana semtindeki büyük Sezaryen kutlamasının anısı oldu; 150 yıl önce vatansever Çerkes topraklarının tamamen işgal edildiğinin ilanı olarak.

Millet olarak tüm Çerkes topraklarının hafızasını yenilememiz kaçınılmazdır; Çerkes toplumu arasında ulusal bilinci teşvik etmeli; yardıma ihtiyacımız olduğu için temel hedeflerimizi unutmadan davamızı uluslararası sahneye yaymalı; uluslararası forumlarda Çerkes toplumunu temsil eden uluslararası birleşik bir komiteye ulaşmalıyız.

Uluslar oyunu kardeşlerim, katılımımızı gerektirir, çünkü bekleyen sorunların çözülmesi bizim varlığımız olmadan zordur; hepimizin bildiği gibi, genellikle şüphelenmeyenler veya tembellerin bu çağda (çıkar çağı) hiçbir hakkı yoktur.

Özetle, Çerkes siyasi çalışmalarının katılıma ihtiyacı olduğunu söylüyorum ve yaşadığımız ülkelerdeki sosyal dokunun bir parçası olarak, bu ülkelerin hedeflerine ulaşması için çalışırken kendi unutulmuş davamız içinde çerkes halklarının çalınan haklarının barışçıl yöntemlerle geri kazanılmasında yapılan çalışmalara da katkı sunmalıyız. Bu çalışmalar Kafkasyada ki aileler için sıkıntı yaratmamalıdır. Zira onlar ; Çerkesler için tarihi ulus; onlar orijinal insanlardır; acı çekenler; ve ıstırap içinde olanlar ama aynı zamanda umudu temsil edenler.....

Bu nedenle kültürümüzü tanıtmalı ve millet bayrağı altında millete ve vatana hizmet etmek için birbirimizle fikir ayrılığına düşmeden her kesimden yararlanmaya çalışmalıyız.

11.4. Адыгэ политичнэ лэжьыгъ

Хьэмзэкъо Мухьэмэд-Шухьэиб, Къэбаргъэлу шхьэфит, журналист ыкӀи адыгэ ИофхэмкӀэ лэжьакӀу

Адыгэ политикэр пкъэуитӀумэ атетын зэрэфар кыыхэзгъэщы сшӀоигъу.

Апэрэр кӀоцӀрэ пкъэу, е, Хэкупсэ Адыгэ политичнэ лэжьыгъ.

ЯтӀонэрэр хэгъэгущӀолъырэгъоу е, дунэяшӀолъырэгъоу (глобалнэу) адыгэ потитичнэ лэжьыгъ.

Апэрэ пкъэум зыфэдгъазэмэ: тызыхэс чылагъомэ тахэкӀоцӀэн фӀае. Анахьэуи хэхэсхэр, тызыхэсхэр ешӀокӀон, нахьышӀоу псэун ыкӀи демократием лъӀӀэсыным пае тызыхэс чылагъомэ тазэрэщыщым кыыхэкӀыкӀэ ахэмэ афэтшӀэн фӀаехэр щылӀэх.

Адыгэ лъӀпкъыри нэмыкӀрэ лъӀпкъмэ афэд, сэмэгү-джабгъу партиехэр, ащ азэфӀагү дэтхэри щылӀэнхэ фӀае, мэкъэнчъэ баплӀэри, сыда зыпӀокӀэ, пстэури тызэфэдэу, тызэфэдэкъабзэу тыщытын фӀаеп. Опозицэ партиехэри, зегурыӀо-зезэгъхэри щылӀэнхэ фӀае, ау, пстэуми тихэгъэгү едгъэшӀокӀоным тыфӀэлэжьэн фӀае, сыда плӀомэ, зэфӀамыдэныгъэр хэткӀи нахьышӀу.

УблаплӀэм кыыщыхэзгъэщыгъэ ятӀонэрэ пкъэур, Адыгэ Хэкупсэ политичнэ лэжьыгъэр ары. Тызыхэс лъӀпкъмэ яфитыныгъэхэр тымыукъоу, Адыгэ лъӀпкъым тыфӀэлэжьэнымкӀэ

пэрыогъу кытфэхъун пари щылау сэ слэгъурэп. Ар тфызэшлокын зэрилъэкыштыр, 1864 гъэм тичыгухэр Урыс пачъыхъэдзэхэм зэрэщытэу заубытыгъэм ыкIи лъэпкъым инахъыбапIэ кызыэрэрафыгъэм, адыгэ лъэпкъыр IэкIыб хэгъэгу – Осман империе чыналгъэм, ащ икIишъ, зэрэдунаеу зэрэхагощагъэм иягъэкIэ адыгэ лъэпкъым илъэпкъыгъэ кызыэрэщыкIагъэм ныбжьыкIэмэ гу лъядгъатэмэ, лъэпкъ шIэжъ ахэтлъэхъэшъумэ ары.

Лъэпкъым инахъыбапIэм итхыдэ зэримышIэжъырэр гукъау, трагедиябэ тпэклэкыгъ, арышъ, къэкIощтым тыфэлэжьэным пае титхыдэ тшIэжьын фае.

Тэ тызэрэлъэпкъэу, Черкесия алоу зы Хэку тил. Къафкъас чыналгъэм и тыгъэджэбгъу-къохъэпIэкIэ икъэухъэ зэбгъуэнатIэу км² 322.000-м къехъоу ыкIи дахэу. Ащ дыкIыгъоу зы бзэ дахи тил, илъэс мин кыппэу рыгущылэщтыгъэхэу, джыри тырыгущылэу. Лъэпкъым ибапIэу Хэкум пэлэпчэу псэухэрэр пштэмэ тифитыныгъэхэр тшIуатыгъугъэх, мамыр шыкIэм тетэу къэралыбзэфагу хабзэмэ атетэу ахэр къалытхыжьынхэ фае.

Загъорэмэ зэралорэм фэдэу зы лъэгъун тил, тщыгъупшагъэу / ащыгъупшагъэу зы лъэгъун. Ащ пае тылэжьээн фае. ШъыпкъэмкIэ ащыгъупшагъэу зы лъэгъун. Къэралыгъуабзэфагу олимпиядэ комитетым игухэлъ-гурылъыр мамырыныгъ, шIузэрэлъэгъуныгъ ары. ЛыгъэкIэ аубытыгъэ адыгэ чыгоу зэрэщытыр ащыгъупшишъ, кIымэфэ олимпиядэр 07.02.2014 гъэм Шъачэ (Сочи) щашыгъ. Ар, Урысыер зыбысымыгъэ олимпиядэ джэгъухэр зыщашыгъэ Красна Полянэ чыпIэм ежъ итеклоныгъэ щигъэлъэпIагъэу хъугъэ, илъэси 150 кыппэу адыгэ хэкупсэмэ ячIыгу зэрэпсаоу зэраштагъэр ыгъэлоу.

Зэрэлъэпкъэу адыгэ чыгум игурыубытэ тымыгъэкIэжъы хъуштэп, адыгэ чылагъор лъэпкъ шIэжьым егъэгушIугъээн фае, дэлэпылэгъу тызэрэфэныкъом елытыгъэу, тигурылъ-гурышэ зыфэунэтIыгъэр тщымыгъупшэу, тилъэгъун къэралыгъуабзэфагу пчэгум ахэтхъэн фае, къэралыгъуабзэфагу зэлүкIэгъухэм (форумхэм) адыгэ лъэпкъым ыцIэкIэ ащыгущылэн ылъэкIынэу къэралыгъуабзэфагоу зы комитет зэхэт тилэным тынэсын фае.

Лъэпкъыбэ джэгум, сикъошхэр, тыхэхъэн фае, сыда пIомэ, кыытажэрэ Iофыгъохэмэ язэшIохын тэ тыхэмыхъэу къины дэд. ЗэкIэми тызэрэщыгъуазэшъы, гуцафэмышIхэм е фэмыфхэм мы лъэхъаным (шъхъэфэщэ лъэхъан) фитыныгъэ пари щырялэп.

КIэкIэу пIомэ, адыгэ политичнэ лэжьыгъэм шъукъыхэхъэнэу зэрищыкIагъэр къасIо сшIоигъу. Тызыщыпсэурэ хэгъэгухэм яцIыф жъугъэ изыпкъыгъоу тызэрэщытым елытыгъэу, а хэгъэгухэр ягурылхэм альэлсыным тыфэлажьэзэ, тэ ти лъэпкъ лъэгъунэу ащыгъупшагъэм пайи адыгэ лъэпкъым тшIуатыгъугъэ тифитыныгъэхэр мамыр шыкIэм тетэу къалытхыжьыным фэгъэхъыгъэу лэжьыгъэхэми тахэхъэн, тахэлэбэн фае. А лэжьыгъэхэмэ ягъэ лъэпкъ арагъэкIын фаеп Къафкъасием щылэ унагъохэмэ. Сыда пIомэ, ахэр адыгэм титхыдэ купкIых, адыгэ оригиналых, гукъэуабэ зыпIэклэкIыгъэу, къиныбэ зылъэгъугъэу, ау, зигугъэ зымыгъэкIодыгъэу.

Арышъ, тишIэнхабзэ ядгъэшIэн фае, зы лъэпкъ нып ижъау тычIэтэу, Хэкум, лъэпкъым тыфэлэжьэным пае гупшысэ зэфэмышIу-зэтемыфэмэ зыхятымыгъэлъашъоу, хэти къэдгъэшъхъэпэзэ тылэжьээн фае.

Mohammad Hamzouq

Born in Jordan, a Media specialist, and an activist on the Circassian cause, he worked at the national Radio and television of Jordan, with in his 40 years of experience writing and narrating many programs including a program on the Circassian arts.

Mohammad is a frequent article writer in the local newspaper and usually addressing Circassian topics.

Since the fifties of the last century with a group of youth group spreading, he participated in spreading the knowledge and awareness towards the Circassian cause, He is a close follower of the Circassian news on the international stage continuously connecting with numerous people in this field

He actively participated in the organizing the second Circassian cultural conference in the Eighties and participated in the talks between the Jordanian delegation and the presidents of the Circassian republics in Amman in the nineties where he presented the political position of Circassians around the globe as well as participating in the conference held in William Paterson University with the title of embracing Circassia to build our future with a paper titled "Challenges facing the Circassian nation in the home land, Circassian identity, language and its negative impacts on Circassians in addition to participating in some conferences in the home land and the diaspora countries.

Mohammad is a member of the founding group of the Jordan Association of Caucasus Circassian Friends.

He is also a founding member in many Circassian organizations

A strong believer that it is important to return to the homeland yet it is as much important to have the home land embedded in us.

Mohammad Hamzouq, Ürdün doğumlu, Medya uzmanı ve Çerkes davası aktivisti, Ürdün'ün ulusal Radyo ve televizyonunda çalıştı ve 40 yıllık tecrübesiyle Çerkes sanatları üzerine bir program da dahil olmak üzere birçok program yazıp yorumladı.

Mohammad, yerel gazetelerde sık sık makale yazarlığı yapıyor ve genellikle Çerkes konularına değiniyor.

Geçen yüzyılın ellili yıllarından beri, Çerkes davasına yönelik bilgi ve farkındalığın yayılmasına katıldığı bir grup gençlik grubuyla birlikte, bu alanda çok sayıda insanla sürekli bağlantı kurarak uluslararası sahnede Çerkes haberlerinin yakın takipçisidir.

Seksenlerde ikinci Çerkes kültür konferansının düzenlenmesine aktif olarak katıldı ve doksanlı yıllarda Amman'da Ürdün delegasyonu ile Çerkes cumhuriyetlerinin cumhurbaşkanları arasındaki görüşmelere katıldı ve burada Çerkeslerin dünya çapındaki siyasi pozisyonlarını sundu. Geleceğimizi inşa etmek için Çerkesya'yı kucaklamak başlığıyla William Paterson Üniversitesi'nde düzenlenen ve "Çerkes Milletinin Anavatanda Karşılaştığı Zorluklar ve bunların , Çerkes kimliği, dili ve Çerkesler üzerindeki olumsuz etkileri adlı konferansta katıldı yine anavatanda ve diasporada bir çok konferansa katılım sağladı. Mohammad, Ürdün Kafkas Çerkes Dostları

Derneği'nin kurucu grubunun bir üyesidir. Aynı zamanda birçok Çerkes kuruluşunun kurucu üyesidir.

Ana vatana dönmenin önemli olduğuna ancak ana vatanın içimize gömülü olmasının da bir o kadar önemli olduğuna inanmaktadır.

Хьэмзэкъо Мухьэмэд, Иорнанием къыщыхъугъ, прэссэм фэлэз ыкӀи адыгэ Иофым илэжьэкӀо чан, Иорнанием и къэрал радийо-тв.-м щылэжьагъ ыкӀи илъэс 40-кӀэ ащ щыпэкӀэкӀыгъэхэри къыгъэшъхьэпэзэ Адыгэ Іэшлагъэхэм афэгъэхьыгъэри хэтэу къэтыныбэ ытхи ыгъэцэкӀагъ.

Мухьэмэд, чыплэ гъозэтхэм шӀэх шӀэхэу итхыгъэхэр къыщыхауты, анахьэуи адыгэ Иофмэ атетхыхьэ.

БлэкӀыгъэ лӀэшӀэгъум и 50 илъэхсэм къащегъэжьагъэу адыгэ Иофым фэгъэхьыгъэ шӀэныгъэм ыкӀи гулъытэныгъэм зегъэубгъуным фэлажъэ ныбжьыкӀэ купмэ ахэтэу, ащ дыхэтэу цыфымэ ренэу зэпышӀэныгъэ адишызэ къэралыгъуабэ зэфагоу адыгэ хъугъэ-шлагъэхэмэ ренэу альэплъэ.

80 илъэхсэм я 2-нэрэ адыгэ шӀэнзэдэуатэр зэхэцэным чанэу хэлэжьагъ, 90 илъэхсэми Амманым Иорнанием илӀыкӀомэ ягъусэу Адыгэ Республикэ Президентхэмэ язэдэгущыӀэгъухэмэ ахэтыгъ ыкӀи Дунэ Адыгэмэ ПолитикӀкӀэ Язэрэщыт къащытегущыӀагъ. ТикъэкӀоштыр итхъухьэным пае Черкесиям ІэплӀэ фэшӀын шъхьэцӀэр иӀэу Уилям Патерсон университетым зехищэгъэ шӀэнзэдэуатэу «Адыгэ лъэпкъыр иНыхэку зыщыхэт къиныгъохэр ыкӀи ахэмэ ягъэу адыгэ лъэпкъыгъэм, бзэм къафихьырэр» зыфилорэм хэлэжьагъ, ащ нэмыкӀэу Хэкуми ІэкӀыб хэгъэгъухэми ащызэхашӀэгъэ шӀэнзэдэуатэ пчъагъэми ахэлэжьагъ. Мухьэмэд, Иорнание Къафкъас Адыгэм яныбджэгъу хасэр зэхэзыщагъэмэ ахэт. Ащ нэмыкӀэу адыгэ хасэ пчъагъэм язэхэщакӀохэми ахэт.

Ны Хэкум гъээжъыныр зэрэуаимыр ау, Ны Хэкур тыгу идгъэлъыныри ащ фэдизэу зэрэуаимыр ышӀош мэхъу.

11.5. The International Circassian Movement in Jordan: Ideas and Objectives

Ishaq Mola, Retired Major General, General Secretariat of The Jordan Association of Caucasus Circassian Friends, JR

Circassia, which is located in the northwest of the Caucasus, is the historic homeland of the Circassians, going back to thousands of years. The first Circassian kingdom was established in 400 BC.

No nation in the world has been subjected to as many acts of aggression as the Circassian nation. The Circassian nation had to encounter successive invasions over the centuries. This lasted until the end of the second half of the nineteenth century, when the Russian Tsars conquered and occupied the entire Circassian national territory, ended the Circassian national resistance, and embarked on campaigns of extermination, murder, arson, displacement and forced deportation in a bloody campaign that will remain a stain on Tsarist Russia and the states that blessed their aggression and provided all forms of support for their crimes.

The Circassian people lost more than one million people over 101 years during the Russian-Circassian War. %90 percent of the population was forcibly deported to the Ottoman Empire. Currently, the Circassians who are living in their homeland only occupy 10% of the historical land of the Circassian people. Many Circassian tribes became extinct, like the Makhosh, Natukhai, Zhaney, and Ubykh. Some Circassian tribes are in danger of becoming extinct like the Abzakh, Shapsogh, and Hatuqwai. Today, 90 percent of the Circassians live outside their historic homeland scattered in more than 40 countries worldwide.

When the communists took the helm, they resumed aggressive policies by leading a campaign of assassinations, confiscation of properties, the elimination of intellectuals, the persecution and liquidation of community leaders, the deprivation of personal freedoms, the destruction of cultural features, and banning the use of all national cultural instruments. They transformed Circassian cities and villages into closed concentration camps called “self-rule administrations” and started a process of Russification which oppressively and unjustly robbed the Circassian mind.

This paper proposes a populist Circassian Organization “International Circassian Movement” that includes all Circassians in diaspora and in the motherland. To work on restoring the legitimate national rights of the Circassian nation in their historical homeland, “Circassia” by peaceful means that are guaranteed by international charters and laws.

11.5. Ürdün'deki Uluslararası Çerkes Hareketi: Düşünceleri ve Hedefleri

Ishaq Mola, Emekli tümgeneral, Ürdün Kafkasya Çerkes Dostları Derneği Genel Sekreteri, JR

Kafkasların kuzeybatısında yer alan Çerkesya, Çerkeslerin 1000 yıllar öncesine dayanan tarihi anavatanlarıdır. İlk Çerkes krallığı İ.Ö. 400 de kurulmuştur.

Dünyada hiçbir millet Çerkeslerin maruz kaldığı kadar saldırılara hedef olmamıştır. Çerkes halkı asırlar boyunca birbirini takip eden işgallere hedef olmak durumunda kalmıştır. Bunlar 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürmüş, Rus Çarlığı Çerkes halkının yurdunun tamamını ele geçirmiş, Çerkes varlığını sona erdirmiş, kendileri ile birlikte onları destekleyerek taraf tutanlar ve bu olaylar üzerinde suçu destekleyen yardımışmalara giren devletler üzerinde bir kara leke olarak kalacak olan, topraklarından uzaklaştırma, cinayet, kundaklama, ve kanlı ihraç kampanyaları başlatmıştır.

Çerkes halkı Rus Çerkes savaşları sırasında 101 yıl içinde 1 milyon kadar nüfus kaybetmiştir. Nüfusun yüzde doksanı zor kullanılarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına gönderilmiştir. Anavatanda yaşayan Çerkesler tarihi topraklarda yaşayan nüfuslarının % 10 unu oluşturmaktadır. Bir çok Çerkes kabilelerin örneğin Makhoş, Natukay, Zhaney ve Ubihların soyları tükenmiştir. Abzah, Şapsığ, Hatukay gibi bazı kabileler de soyun tükenmesi riski ile karşı karşıyadır. Bugün Çerkeslerin % 90 ı tarihi anavatanlarının dışında Dünya’da 40 ayrı ülkede yaşamaktadırlar.

Komünizm yönetimi ele geçirdiğinde de saldırgan politikaları devam ettirerek katliam kampanyaları, mal ve mülklere el koyma, entellektüellerin yok edilmesi, toplum liderlerinin infazı ve ortadan kaldırılması, kişilerin haklarından yoksun bırakılmaları, kültürel öğelerin tahrip edilmesi ve bütün kültürel enstrümanların yasaklanması uygulamaları yapılmıştır. Çerkes şehirleri ve köyleri “bağımsız otonom yönetim” adı altında kapalı konsantrasyon kamplarına dönüştürülmüştür ve baskıya dayalı bir Ruslaştırma süreci başlatılmış, Çerkes akli düşmanca bir tavırla yok edilmiştir.

Bu dosya hem anavatanda hem diasporada yaşayan tüm Çerkesleri içeren toplumcu bir Çerkes organizasyonu olarak “Uluslararası Çerkes Hareketi” organizasyonunu önermektedir. Bu, Çerkes milletinin tarihi anavatanlarındaki yasal bütün ulusal haklarının uluslararası bütün yasa ve yönetmelikler uyarınca kabulü ve Çerkesya’nın geri kazanımı üzerinde barışçıl yollardan çalışmak anlamına gelektedir.

11.5. Хэгъэгубээфагоу Иорданием щызэхашцгъэ Адыгэ ЗэкIэхъыеныгъэр: Игурьль-гупшысэхэр

Молэ Исхъэкъ, гуащIэхуэгъафIэу тIысыжа генерал

Къафкъас Iуашхъэ зэрыIыгъхэм я ищхъэрэ-къуэхъэпIэбгъум щыщылэ Черкесияр, тхыдэм къыгъэIагъуэ илъэс мин бжыгъэ куэд лъандэрэ адыгэхэм я адэжъ щIыналъэщ. Япэрей адыгэ пащтыхьыгъуэр Хисэ Ипэ 400-м щаухуаш.

Адыгэхэм хуэдэу, къебгъэрыкIуэныгъэ куэд къызыращIылIа лъэпкъ дунейм теткъым. Адыгэ лъэпкъыр лIэщIыгъуэ куэдкIэ зэкIэлъхъэужьу бий къебгъэрыкIуэныгъэхэм япыщIэувэн хуей хъуаш. Ахэр 19-нэ лIэщIыгъуэм икIухэм нэс апхуэдэурэ екIуэкIащ, Урысей царствэм Адыгэ лъэпкъым и Хэку зэрыщыту зыIэригъэхъаш, адыгэ щылэныгъэм кIэ иритащ, езыхэм хуэдэу, къадэлэпыкIуу къадэщIахэм, абы хэту щIэпхъэджагъэмкIэ къадэгъуэша къэралхэм, я напэм бжыгъэ фыщIэуэ къытенэн Iуэхугъуэ укIытэгъуэхэр – хей укIхэр, лъыгъажэхэр, мафIэс едзынхэр, нэпс-лъыпскIэ цыIыхухэр я Хэкум ихун-игъэкIын щIэпхъэджагъэхэр ирагъэкIуэкIащ.

Адыгэ лъэпкъым цыху мелуаным нэхъыбэ щыфлэкӀуэдащ Урыс-Адыгэ зауэхэр щекӀэуэкӀа илъэси 101-м кӀриубыдэу. Абы кӀела цыхуцхӀэ бжыгӀэм щыщӀу пщӀанибгӀур (% 90) лъэщыгӀэкӀэ Уэсмэн пмперие щыналъэм ягӀэкӀуащ. Адэжь щыналъэм кӀина адыгэр абы щыпсӀэу щытам и лӀхӀэ пщӀанэуэ (%10) аращ. Адыгэ лӀакъуэ куэдӀым я лӀэужь кӀуэдыпаш, псалъэм папщӀэ, Мэхъуэшхэр, Нэтыхъуейхэр, Жанэхэр, Убыххэр. Абэдзэхэ, ШапсыгӀ, Хьэтыкъуей хуэдэ лӀакъуэхэри кӀуэдыпӀаным нэсащ. Нобэ адыгэм и лӀхӀэ пщӀанибгӀур (%90) я Хэку пӀэщӀэу дунейм и кӀэрал 40-м щопсӀур.

Коммунизмэр тепщӀэ щыхъуами я кӀебгӀэрыкӀуэныгӀэ политикэр цагӀэтакъым, лъэпкъгӀэкӀуэдхэр, цыхум я мылӀку кӀытехынхэр, интеллектхэр, жылагъуэ пашэхэр гӀэкӀуэдынхэр, цыхухэм я хуитыныгӀэхэр кӀалэщӀэхынхэр, лъэпкъ щӀэнхабзэ пкъыгӀуэхэр гӀэкӀуэдынхэр, щӀэнхабзэ лӀмӀпсымэхэр щыгӀэзеинхэр ирагӀэкӀуэкӀащ. Адыгэ кӀалэ-къуажэхэр «зыхуитыж щыналъэ / автономнэ област» хуэдэ фӀэщыгӀэхэмкӀэ лъэхъуэщ зэхуэщӀа хуэдэу къахухъри цыхухэр лъэщыгӀэкӀэ урыс ящыну хуежьащ ыкӀи абы хэту адыгэ акъылыр ягӀэкӀадащ.

Мы кӀэпсӀэлъэныгӀэм, Хэкуми диаспорэми щыпсӀэу адыгэ псори кӀызэщӀиубыдэуэ жылагъуэ хуэщӀу зы адыгэ кӀызырылыныгӀэуэ «Хэгъэгукуэд зэхуакӀуу Адыгэ ЗэщӀэхъейныгӀэ» зэхэсэн хуейуэ кӀегъэувыр. Абы имэхъэнэр, адыгэ лъэпкъым и адэжь щыналъэ щӀӀэн хуей лъэпкъ хуитыныгӀэхэр кӀэралыгӀуэкӀуэд зэхуакӀуу зэдащта зэзэгъныгӀэ-зэгурыуэныгӀэхэм япкъ иткӀэ Черкесия щыналъэр зыӀэрыгӀэхъэжыным мамырыгӀэ гӀуэгукӀэ хуэлэжьэнӀу аращ.

Retired Major General Ishaq Kh. Mola

Born in Amman in 1947 Mr. Mola, joined the Royal Jordanian Air Force as a pilot candidate in 1966, served around 34 years, where he held several leadership positions until he retired in 1999 with the rank of Major General.

He was appointed as ambassador at the Ministry of Foreign Affairs and served as Jordan's ambassador to the Sultanate of Oman.

Mr. Mola, was Chairman of Jordan Circassian Charity Association for two terms.

He participated in the establishment of the Jordanian Circassian Movement in 2011.

Currently, Chairman of the General Secretariat of the Jordan Association of Caucasus Circassian Friends.

Emekli tümgeneral İshaq Kh. Mola, 1947 yılında amman ürdün'de doğan esat mola Ürdün kraliyet hava kuvvetleri'ne 1966 da aday pilot olarak katıldı, yaklaşık 34 yıl görev yaptı 1999 yılında Tümgeneral olarak emekli olmadan önce çeşitli lider pozisyonlarda görev aldı.

Dışişleri Bakanlığı Büyükelçisi olarak atandı ve Umman krallığında Ürdün Büyükelçisi olarak görev yaptı.

Mola, Ürdün Çerkesleri Hayır İşleri Derneği'nin başkanı olarak 2 dönem görev yaptı.

2011 de Ürdün Çerkes Hareketi'nin kuruluşunda yer aldı.

Şu anda Ürdün Kafkasya Çerkes Dostları Derneği'nde Genel Sekreterlik Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Молэ Исхъэкъ, гуащIэхуэгъуафIэу тIысыжа генерал

1947 гъэм Амман-Иорданием кыщалъхуащ. Иордание пащтыхьыгъуэм и дзэ уафэрытым хэхащ 1966 гъэм кхъухьлътэзехуэ хъуну. Ильэс 34-кIэ абы къулыкъу щихьа нэужь 1999 гъэм генералу хэмыкыж ипэ щыпIэ куэдым лидеру щыщытащ.

Хамэ къэрал IуэхухэмкIэ министерствэм къэрал лыкIуэуэ игъэуващ, Умман къэралым деж Иорданием и лыкIуэу щыIащ.

Молэ Исхъэкъ Иордание адыгэхэм я фIыщIэ хасэм пIалъитIкIэ и тхьамадэу щытащ.

2011 гъэм Иордание Адыгэ ЗэщIэхъейныгъэр зэхэзышахэм ящыщщ.

ИджыпстукIэ Иордание Къафкъасие Адыгэм и ныбжьэгъухэм я Хасэм и генералнэ секретарщ.

11.6. The Role and Advantages of Establishing a World Circassian Organization in Diaspora

Nusret Bař, Ophthalmologist and President of the Federation of Circassian Associations (Cherkes Fed), TR

A PROPOSAL FOR A NEW ORGANIZATION

It has been more than 150 years since the Circassian people were subjected to massacre and exile from their homeland. During this time, both in the homeland within the Russian borders and the Ottoman geographical region where our people were exiled to, there have been lots of changes experienced. Each change and reformation have cost a lot to Circassian people and these losses keep continuing.

In order for the protection and the development of our existence, we need to break free from the flow of events and should come to a position in control of what is happening.

Without further delay, we need to consider what can be done and urgently plan the future of our people.

Within our organisations, there are people who support the right to return to the homeland, also those claiming we need to struggle in democratic ways in the countries we live to ensure our existence, and claim our rights for self-determination. However, as none of these idealised thoughts were systematised, there was no course of action put into practice. As a result, it was not possible to collect masses around certain ideas and no central power was created to direct the people.

I am not invalidating any of these ideas. We think all these three viewpoints (return, democratic rights or self-determination) need to be moved to a shared platform and following a consensus, concrete projects should be developed and put into practice.

To this aim, a certain number of institutions established in different countries should get together and join forces, and we need a new central organization to undertake this mission.

This new organization should first determine short- and long-term macro level national goals, make a list of all the means Circassian people already have, and in the light of this registry, they need to develop and start micro projects to reach this aim.

We think the title “World's Circassians Congress” would suit this organization as a name.

How should this organization be structured?

- Firstly, to be able to distance itself from the pressures and channeling of Russian and other diasporic governments and to remain independent, we think the centre of this organization had better be in Europe. This could be reconsidered.
- This all organization should work towards concrete aims. Ideas should be evaluated and those in line with the capabilities we have, they need to be turned into projects and scheduled to work on.
- Within the institution, professional well-equipped staff need to be employed.
- This structure should contain a team that will be working on the provision of funds (such as international funds) to work on the provision of financial resources.

The projects to work on will of course be determined in line with common sense. These suggestions are included in the presentation text.

11.6. Diasporada Bir Dünya Çerkes Organizasyonu Kurulmasının Rolü ve Yararları

Nusret Baş, Göz Doktoru, Çerkes Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı, TR

BİR YENİ YAPILANMA ÖNERİSİ

Çerkes halkının soykırıma uğratılarak anavatanından sürülmesinin üzerinden 150 yıldan fazla bir süre geçti. Bu zaman zarfında, gerek ana vatanımızın içerisinde kaldığı Rusya'da, gerekse sürülmüş olduğumuz Osmanlı coğrafyasında birçok değişim yaşandı. Her değişim ve dönüşüm Çerkes halkına çok şey kaybetti ve bu kayıplar halâ devam ediyor.

Ulusal varlığımızı korumak ve geliştirmek için, kendimizi, olayların akışına bırakmış görünümünden kurtarıp, olaylara hükmeden bir pozisyona taşımamız gerekiyor.

Daha fazla gecikmeden neler yapabileceğimizi düşünerek halkımızın yarınını acilen planlamamız lazım.

*

Kurumlarımızın içerisinde anavatanımıza dönelim diyenlerin yanı sıra; yaşadığımız ülkelerde demokratik mücadele vererek ulusal varlığımızı sürdürüelim diyenler ile "kendi geleceğimizi belirleme hakkı talep edelim" diyen gruplar var. Ancak bu idealize düşüncelerin hiçbiri sistematize edilemediğinden icraya yönelik bir yol haritası ortaya koyamadı. Dolayısıyla bir fikir etrafında kitleleşme olamadığı gibi, toplumu yöndeş kılıp sonuç üretecek bir motor güç de ortaya çıkmadı.

Hiçbirini yanlışlamıyorum. Bizler bu üç görüşün (dönüş, demokratik mücadele ve kendi geleceğini tayin hakkı talebi) aynı platforma taşınıp sentezlenmesi ve tesis edilecek fikir birliği sonrası ortak akılla somut projelerin geliştirilip, hayata geçirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Bunun için farklı ülkelerde kurulu makul sayıda kurumun bir araya gelerek güçlerini birleştirmesi ve bu misyonu üstlenecek yeni bir merkezi örgüt oluşturmasına ihtiyacımız var.

Bu yeni yapı, öncelikle yakın ve uzun vadeli makro ulusal hedefleri belirlemeli, Çerkes halkının elindeki imkanların bir dökümünü yapmalı, bu envanter veri alınarak hedefe yönelik mikro projeler geliştirip icrasına başlamalıdır.

Biz böyle bir yapılanmaya "Dünya Çerkes Kongresi" isminin yakışacağını düşünüyoruz.

*

Peki bu nasıl bir yapılanma olmalı?

- Bir kere Rusya ve diaspora ülke hükümetlerinin baskı ve yönlendirmelerinden korunabilmesi ve bağımsızlığını muhafaza edebilmesi için bu yeni oluşumun merkezinin Avrupa'da olması akla uygun geliyor. Bu ayrıca değerlendirilebilir.

-Bu yapı somut hedeflere yönelik çalışmalıdır. Fikirler değerlendirilmeli, imkanlarla uyumlu olanlar ayrı ayrı projelendirilerek takvimli şekilde üzerlerinde çalışılmalıdır.

- Yeni kurum bünyesinde, projeleri hayata geçirebilecek donanımına sahip profesyonel bir kadro istihdam edilmelidir.

- Bu yapının finans temini üzerine çalışacak özel bir ekibi olmalıdır. (Uluslararası fonlar v.s.)

Üzerinde çalışılacak projeler elbette ki ortak akılla geliştirilecektir. Buna dair bazı önerilere sunum metninde yer verilmektedir.

11.6. Хэхэс Дунэе Адыгэ Хасэ зэхэщэным ягъэ-шыагъэу къыдэкӀон ылъэкӀыщтхэр ЗЫ ХЭСЭ КІЭПС ЗЭХЭЩАГЪЭМЭ ХЪУЩТ

Баш Нусрэт – (Тыркуем)

Адыгэ лъэпкъыр лъэпсэрых къыфагъаӀоу я Хэкужъы къызырафыгъэм илъэси 150-рэ нахьыбэ тешлагъ. А лъэхъаным къыриубытэу, ти Хэкужъ зыхиубытэрэ Урысыеми тыздафыгъэ Осмэн чыналъэми зэхъокӀыныгъабэ къащыхъугъ. ЗэхъокӀыныгъэ пэпчъ адыгэ лъэпкъым шыуигъэӀодыгъэр бэ, джыри шыагъэӀоды.

Ти лъэпкъ щыӀэныгъэ къэтыухъумэным, едгъэшӀокӀоным пае къэхъу-къашӀэ жьыхъарзэм хилъэшъуагъэм фэдэ теплъэу тызыхэтым тыкъыхэкӀынышъ, хъурэ-шӀэрэр зыунэтӀырэ лъэпкъ теплъэ тилэнэу зыдгъэпсын фае.

Нахьыбэрэ тымылъажъоу, тшӀэн тлъэкӀыщтхэмэ тягупшысызэ тилъэпкъ икъэӀоштыр итхъухъан фае.

Тизэхэщэагъэхэмэ – тихасэхэмэ ахэтых «ти Хэкужъ тыжъугъэӀоужь» зыӀорэхэмэ афэдэу, «тызыщыпсэурэ къэралхэм демократическэ бэнэныгъэ ащэтэжъугъэӀокӀи ти лъэпкъ щыӀэныгъэ къэтэжъугъэхъум» зыӀохэрэри, «ти къэӀошт гъашӀэр тэртэрэу дгъэпсыжъын фитыныгъэм тыкӀэжъугъэбэн» зыӀохэрэри. Ау мы идеал гупшысэхэр систематическэу зэрэмыгъэпсыгъэм къыхэкӀкӀэ гъэцӀапхъэу зы гогу картэ отэрыгум къыралъхъэн алъэкӀыгъэп. Ащ къыхэкӀкӀэ ащыщ зы гупшысэм лъэпкъым щыщ купышхохэр къеуцокӀыгъэхэу зэрэтымылъэгъурэм къыщымыуцоу, чылэр зыбгъукӀэ ыгъаплъэу тилофыгъохэр зэшӀозыхын ылъэкӀыныгъэу зы къарыуи отэрыгум къыхагъэп.

Ащыщ пари згъэпхэнджырэп. Тэ тызрегупшысэрэмкӀэ мы еплъыкӀищыр (гъээжъын, демократическэ бэнэныгъ, тишъхъэ Іоф зетхъэжъын фитыныгъэм кӀэбэнын) зы чыплэ щызэхэдгъэхъэу, зы шыкӀэм тетубытэу, акъыл зэхэлъкӀэ проэкт гъэнэфэагъэхэр дгъэпсын, дгъэцӀкӀэн фаеу тегупшысы.

Мыщ пае къэрал зэфэшъхъафмэ ащызэхэщэагъэ хасэмэ ащыщэу зы пчъэгъэ гъэнэфэагъэ зы чыплэ къыхъэу, якъарыухэр зэхалъхъэу, мы ІэнатӀэм чӀэуцонэу зы гупчэ хэсэ кӀэпс зэхэтщэнэу тищыкӀлагъ.

Мы хэсэ кӀэпсым зэкӀэми апэрэу ыгъэнэфэн фае плӀэлъэ кӀэкӀым ыкӀи плӀэлъэ чыжъэм къыриубытэу тызылъӀэсын тлъэкӀыныгъэу щыт ІэнатӀэхэр, адыгэ лъэпкъым амалэу илэхэр. Ащ ялъытыгъэу микро проэктхэр зэригъэпэшэу, ыгъэцӀкӀэнэу фежъэн фае.

Тэ мы хэсэ клэпсым «Дунэе Черкес Конгрес» цлэр екүнэу тегупшысы.

Адэ, мы хэсэ клэпсыр сыд фэдэу шытын фая?

-Апэрэмклэ, Урысыеми Іэклыб кьэралэу тызыхэсхэми ялоф кьыхамылъхьэным, кьырамыгъэзыным, зыгорэм фамыунэтлыным, ишъхьафитыныгъэ кьыухъумэжьыным пае игупчэр Европэм шылэмэ нахьышлунэу акъылым кьелo. Ау ащ утегупшысыхьэжьы хьушт.

-Мы хэсэ клэпсыр Іоф гъэнэфагъэмэ апылтын фae. Гупшысэхэр зэпкьырыхыгъэн, тиамалмэ адиштэхэрэр шъхьаф шъхьафэу проэкт гъэнэфагъэу уахьтэм тешыхьагъэн фae.

-Мы хэсэ клэпсым, проэктхэр ыгъэпсын, ыгъэцэклэн ылъэкынэу профессионал лэжьаклохэр ыгъэлэжьэнхэ фae.

-Мы хэсэ клэпсым илэн фae финанс кьыгъотын ылъэкынэу зы лэжьэкlo куп. (Кьэралыбээфагу фондхэм фэдэхэр)

Зытелэжьыхьэшт проэктхэр акъыл зэхэлъклэ агъэнэфэн зэрэфаем Іо хэлъэп ау, ащ фэгъэхьыгъэу кьэдгъэуцу тшоигъо горэхэр сипсалъэ хэтыщтых.

Nusret Bas

He was born in 1957 in Tokat. Abzeh.

He graduated from Istanbul University Faculty of Medicine in 1980.

In 1984, he received the title of Ophthalmology Specialist from Erzurum Atatürk University.

He is one of the first doctors in Turkey to apply the treatment of eye defects with laser.

He participated as a speaker and member in hundreds of scientific congresses, panels, meetings and open sessions at home and abroad.

It has outpatient clinics in Rotterdam, Netherlands. He also took over Istanbul Hospital, a fully-fledged hospital, in April 2017.

He worked as a member and manager in many Circassian institutions.

He is currently the President of the Federation of Circassian Associations. He is married and has 3 children.

Nusret Baş, 1957 yılında Tokat'ta doğdu. Abzehtir.

1980 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi.

1984 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nden Göz Hastalıkları Uzmanı unvanını aldı.

Lazerle göz kusurlarının tedavisini Türkiye'de ilk uygulayan hekimlerdendir.

Yurtiçinde ve yurtdışında yüzlerce bilimsel kongre, panel, toplantı ve açık oturuma konuşmacı ve üye olarak katıldı.

Hollanda'nın Rotterdam kentinde poliklinikleri bulunan ve Baş Nisan 2017'de tam teşekküllü bir hastane olan İstanbul Hospital'ı devraldı.

Pek çok Çerkes kurumunda üye ve yönetici olarak görev aldı.

Halen Çerkes Dernekleri Federasyonu Başkanlığı görevini yürütmekte olup evli ve 3 çocuk babasıdır.

Баш Нусрэт, 1957 гъэм Токат кыыщыхъугъ. Абдзах.

1980 гъэм Истамбул университетым и мед-фак кыыухыгъ.

1984 гъэм Эрзурум Ататюрк университетым нэ узхэмклэ Іэзагъэ кыыщыдихыгъ.

Нэ узхэмклэ лазернэ гъэхъужьыклэр апэдэдэу Тырукем щызезыхъагъэмэ ащыщ.

Къэрал клоцыми Іэкыб къэралхэми шъэ пчъагъэу конгрес, панель фэдэ щІэнзэфэсхэм, Іанэхъураехэм гущыІаклоуи клэщаклоуи ахэтыгъ.

Голландием и Роттердам къалэ поликлиникэхэр щызиІэ Баш 2017 гъэм мэллфэгъу мазэм сымэджэщ зэтегъэпсыхъагъэу щыт Истнабул Госпитал зыфилорэр кыыщэфыжьыгъ.

Адыгэмэ зэхащэгъэ хэсэ бэклаемэ хэсэхэтэуи, тхьамэтэуи ахэтыгъ.

Джыдэдэм Черкес Хасэмэ я зэгохъаныгъэ итхьамат. Унагъо иІ. Бынищ иІ.

Third Day: June 26, 2022

Session 12: Circassian Youth in Homeland and Diaspora: Identity Awareness

Chairs: Majd Abacı, Ayşe Pişkin, and Dana Rajab

Majd Abacı, Board member of Istanbul Adige Xase Association, TR

Ayşe Pişkin, Co-Founder and General Secretary of Circassian Women Association Co-Founder and Board Member of Pluralist Democracy Party, TR

Dana Rajab, Medical Student, CA

- 12.1. Raising Awareness of the Circassian Identity in the New Generation**
Svetlana Lyausheva, Professor of the Department of Philosophy and Sociology, Adyghe State University, RA
- 12.2. The Role of Activities and Effectiveness of Circassian Institutions in Stressing the Significance of Preserving the Circassian Identity in Younger Generations**
Buse Çakır, (Public Relations, Member of Committee of Youth at KAFFED) and Turan Akın, (Businessman and Board Member of Federation of Caucasus Associations), TR
- 12.3. The Effects of Lack of Dialogue and Cooperation Between Circassian Institutions on the Young Generations**
Fatih Ekim, (Former Chief of Kaf Student Organizations) and Necla Aşan, (Lecturer on Personal Development, Member of Circassian Women Ass.), TR
- 12.4. The Effect of social media on the Circassian Identity in Youth: Advantages and Disadvantages**
Veysel Arıhan, (Postgraduate Student in Civil Society Management at Istanbul Medeniyet University and Manager at the Caucasus Foundation) and Fethi Güngör, (Yalova University, Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences), TR
- 12.5. The Role of Circassian Families in Preserving the Circassian Identities in Youth**
Sevil Şimşek, (Specialist on Public Relations and Publicity) and Ayşe Pişkin, (Co-Founder and General Secretary of Circassian Women Association Co-Founder and Board Member of Pluralist Democracy Party), TR
- 12.6. Existing Circassian Youth Organizations and their Activities: The Effect of their Activities on Rasing Awareness ofThe Circassian Identity**
Buşra Can, (Student in Political Sciences at Yıldız University) and Emir Fatih Akbulat, (PhD student at Yıldız Technical University, Department of Political Science and International Relations), TR

12.1. Raising Awareness of the Circassian Identity in the New Generation

Svetlana Lyausheva, Professor of the Department of Philosophy and Sociology, Adyghe State University, RA

Today, when the world is facing new challenges related to the reorganization of the world order, the transformation of civilizational, geopolitical and national-civil identities, the issue of preserving and developing ethnic cultures and the ethnic identity of most peoples of the world remains relevant. Modern youth, as the most mobile part of the population to socio-political and socio-cultural changes, quite loyally perceives the possibility of integrating the culture of the international community, while keeping in mind the preservation of the foundations of traditional ethnic culture.

Speaking about the ethnic identity of the Adygs (Adyghe / Circassian identity) living in their historical homeland, one must understand the fact that it is formed, as a rule, in the multicultural environment of the North Caucasus and Russia as a whole. In this regard, among the Adyghe (Circassian) youth one can observe not only a positive ethnic identity, but also ethnic indifference and ethnic fanaticism. One cannot but be concerned about the fact that some of the youth have another type of identity - a weak, blurred, not clearly expressed ethnic identity (and sometimes its complete absence). This is manifested in the denial of the significance of the ethnic factor and ethnicity. This situation threatens to lose ties with the Adyghe culture, which in the future is very difficult to revive and restore in consciousness and in everyday practice.

In a multicultural (polyethnic) Russian society, in particular, in the Republic of Adygea, the young generation of Adyghes have the most developed and recognized identities such as national (Russian) and ethnic (see the results of research by scientists from the Adygea State University over the past 15 years).

What determines the formation of the structure of ethnic identity and its awareness? Many scholars rank language, culture, religion, values and norms, traditions, customs, rituals, holidays, household items, knowledge of the history of the people, territorial community, environmental features, features of ethnic socialization in the immediate environment, etc. as the most significant factors.

It is these factors that should be paid attention to in order to develop awareness of ethnic identity among the young generation of Adyghes living both in their historical homeland and abroad. First, it is necessary to intensify efforts to popularize the Adyghe language (for example, interactive programs and free online courses on learning the Adyghe language, the release of colorful publications for children and teenagers). Secondly, at all levels to maintain links between the Circassians living in Russia and the Circassians of the diaspora through cultural exchanges,

educational excursions, educational activities, educational migration, popularization of the Adyghe literature, dances, arts and crafts, etc. These and other measures will be, in our opinion, to promote the development of the Adyghe (Circassian) identity of the younger generation.

12.1. Genç Nesilde Çerkes Kimlik Bilincini Geliştirme

Svetlana Lyausheva, Adigey Devlet Üniversitesi'nde Sosyoloji ve Felsefe Profesörü, RA

Yeni dünya düzenine yönelik medeniyetlerde, jeopolitika ve ulusal sınırlardaki değişimlerin olduğu günümüzde etnik kültürleri ve etnik kimlikleri koruma hala önem arz etmektedir. Sosyo-politik ve sosyo-kültürel değişimlere en açık kesim olan modern gençlik hem uluslararası ortak kültüre adapte olma hem de geleneksel etnik kültürlerini korumada bilinçlidir.

Tarihsel anavatanlarında yaşayan Adigeleri ele alacak olursak, devletleri Kuzey Kafkasya'nın ve Rusya'nın genelinin çok kültürlü yapısı çizgisinde kurulmuştur. Bu yüzden Adige gençliğinde hem pozitif kimlik bilinci, hem etnik fanatiklik, hem de etnik ilgisizliğe rastlanmaktadır. Bazı Adige gençlerinin tam olarak aidiyet duygusu nereye olduğu belli olmayan, zayıf bir kimlik bilincine sahip olmaları şüphesiz ki endişe yaratmaktadır. Bunu da kendini etnik etkenlerin ve kimliğin reddinde görebiliriz. Bu durum Adige kültürüyle bağları koparmaya kadar gidebilir ki bu olduktan sonra tekrar canlandırmak ve günlük yaşamda uygulamak oldukça zor hale gelecektir.

Çok kültürlü Rus toplumunda, özellikle de Adigey Cumhuriyeti'nde yaşayan Adige gençlerinde ulusal (Rus) kültür ve etnik kültürün benimsenmesini görmekteyiz. (Lütfen son 15 yılda Adigey Devlet Üniversitesi'nde yapılan çalışmaları inceleyiniz)

Etnik kimliğin ve bilincinin oluşmasına ne sebep olur? Birçok bilim insanı dili, kültürü, dini, değer ve normları, adetleri, ritüelleri, tatilleri, ev eşyalarını, tarih bilgisini, toplumun yerleştiği toprakları etkenler olarak sıralamaktadır.

Hem anavatanda hem de diasporada yaşayan Adige gençlerinin kimlik bilincini artırmak için bu etkenleri göz önünde bulundurmalıyız. İlk başta Adige dili daha popüler hale getirilmeli (örn. parasız online dil kursları, çocuklar ve gençler için renkli yayınlar). İkinci olarak Rusya'da ve Diasporada yaşayan Adigeler arasında sürekli bir iletişim kurmak, bunu kültürel alışveriş, eğitim, Adige edebiyatının, danslarının, sanatlarının ve el işlerinin popülerleştirilmesi alanlarını kapsayacak hale getirmek. Bu sıralananlar, kanımızca, yeni Adige neslinde kimlik bilincinin geliştirilmesini sağlayacaktır.

12.1. АДЫГЕЙСКИЙ ЯЗЫК КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ АДЫГЕ

Ляушева Светлана Аслановна, Доктор философских наук, профессор, профессор кафедры философии и социологии; зав. Лабораторией социологической диагностики Адыгейского государственного университета

Языковой фактор оказывает значительное влияние на формирование этнокультурной идентичности в полиэтничных социумах. Более того, национальный язык играет важнейшую роль в укреплении солидарных связей и отношений. «Наличие у титульных наций республик в составе Российской Федерации и собственной национальной государственности создает более благоприятные условия для сохранения и развития их государственных языков, сохранения этнической идентичности».

В данной статье проанализируем роль адыгейского языка в формировании этнокультурной идентичности на примере полиэтничной Республики Адыгея. Статус адыгейского языка закреплен в Конституции Республики Адыгея. Одним из стратегических приоритетов республики является укрепление позиций адыгейского языка, что определено в Законе «О языках народов Республики Адыгея», который гарантирует защиту языков народов Адыгеи. В республике наблюдается неуклонное расширение использования адыгейского языка. Так, в 2003 году создан Совет по адыгейскому языку при Главе Республики Адыгея. Усилению позиций адыгейского языка способствует проведение с 2019 года акции «Адыгэ диктант» в День адыгейского языка и письменности, создание Проектного офиса по изучению и сохранению адыгейского языка на базе Адыгейского республиканского института гуманитарных исследований имени Т.М. Керашева.

Культурообразующая и культуросохраняющая функции языка на современном этапе развития общества позволяют национальному языку усилить свою миссию, связанную с воспроизводством и трансляцией социокультурного опыта, а также с конструированием этнокультурной идентичности.

Язык, являясь важнейшим средством этнокультурной идентичности, формирует культуру и логику этноса. Это основной механизм воспроизводства и сохранения как этнокультурных, так и общечеловеческих ценностей.

Анализируя консолидирующую роль национального языка в формировании этнокультурной идентичности, обратимся к результатам социологических исследований, проведенных в Республике Адыгея в 2011 г. (N=398) и в 2021 г.

(N=329) с участием авторов. Выборка опроса – квотно-пропорциональная по основным социально-демографическим подгруппам населения.

Одним из вопросов анкеты был следующий: «Что Вас объединяет с людьми, проживающими в Вашей местности?». Здесь хотелось бы обратить внимание на три наиболее интересные в контексте нашей проблемы позиции: общая территория проживания; язык; обычаи и традиции.

Из сравнительного анализа видно, что важность территории проживания респондентами была оценена в 2021 г. на 24 позиции ниже, чем в 2011 г. Что же касается национального языка, то в качестве консолидирующего/объединяющего фактора его отметили 41% респондентов в 2021 г. (2011 г. – 42%). Также высока консолидирующая роль обычаев и традиций (42% в 2011 г. и 48% в 2021 г.). Таким образом, родной язык по-прежнему является одним из основных признаков этнокультурной идентичности.

Анализируя потенциал выполнения национальным языком функции консолидации этноса и укрепления этнокультурной идентичности, следует понимать различный уровень его употребления в быту, на работе, в учебных заведениях, в экономике и культуре и т.п. Возникают труднопреодолимые проблемы, связанные с вытеснением адыгейского языка из различных сфер и направлений жизни, обусловленные как социально-экономическими реалиями, так и культурными факторами; оттоком сельского населения в города, разным уровнем школьного обучения родному языку и т.п.

Для сохранения и повышения статуса национального языка, осмысления объективных и субъективных факторов его развития, его консолидирующей роли в укреплении и развитии этнокультурной идентичности, этнической культуры в целом, необходимы системные усилия заинтересованных представителей научной общественности; мониторинговые исследования языковых компетенций и языковых стратегий в регионе и др.

Svetlana Lyausheva, Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Philosophy and Sociology, Head of the Laboratory of sociological diagnostics of Adyghe State University, Science Advisor to the Rector of the Adyghe State University, Honored worker of Science of the Republic of Adygea

Lyausheva Svetlana Aslanovna, Felsefe ve Sosyoloji alanında professor. Adige Devlet Üniversitesi Sosyolojik Diagnostik Laboratuvarının başı. Adige Devlet Üniversitesi Rektör Bilimsel Danışmanı, Adige Cumhuriyeti Bilim İnsanı Onuruna sahip.

Ляушева Светлана Аслановна, Доктор философских наук, профессор, профессор кафедры философии и социологии; зав. лабораторией социологической диагностики Адыгейского государственного университета, советник ректора Адыгейского государственного университета по науке, Заслуженный деятель науки Республики Адыгея

slyausheva@list.ru

+7-928-669-35-41

12.2. The Role of Activities and Effectiveness of Circassian Institutions in Stressing the Significance of Preserving the Circassian Identity in Younger Generations

Buse Çakır, (Public Relations, Member of Committee of Youth at KAFFED) and Turan Akin, (Businessman and Board Member of Federation of Caucasus Associations), TR

Undoubtedly, the loss of identity and culture is an issue that causes concern for all our kin living in the diaspora. As the generation that we hope will not experience this situation, our youth have a great responsibility in this regard. For this reason, our existing non-governmental organizations are trying to create identity awareness among young people and attract them to these institutions and organizations with certain activities and works.

Considering that today's young people are interested in different fields and they experience different intensities in both their business and social lives, there are associations, federations, foundations, etc. in the diaspora institutions and organizations play an important role. It is also of great importance that the activities to be held are shaped and implemented after the analysis of what the young people want.

For this reason, it can be ensured that the content of activities such as dance, music and breakfast held in our associations or similar non-governmental organizations can be changed or improved so that they become more interesting and beneficial for the youth. In general, since the activities from the past do not attract the attention of young people anymore, new generation studies should be carried out and activities should be diversified with surveys.

The youth, for whom our elders hold great hopes and say that only they will keep our culture alive, is at the center of all these problems. Some of the ideas I'll offer to come up with a solution, to think about it, include:

- The most worrying issue for young people today is undoubtedly their future and career. For this reason, the production of projects by our institutions and organizations to address these concerns of young people will both warm them up to the institutions and make them benefit for themselves. The benefits of meetings with our experienced compatriots, trainings that can be taken, and projects that will provide experience transfer are at a level that cannot be denied.
- Organizing nights with certain themes and on certain days of the month, such as zexes nights organized in our associations, can also be beneficial in attracting the attention of young people. These themes are art, sports, music, nature, history, economy, crafts etc. there may be topics.
- The young people who understand all the problems and are really willing to work for their solutions, form a group and keep in touch with associations and communities for certain activities and follow them. Of course, there are already existing youth commissions, but they may not perform the same activities in all our associations. For this reason, in order to encourage them by giving them certain powers and responsibilities, larger institutions and organizations need to meet with them and follow their work.

- Through relatives and friends, let's find our young peers who have stayed away from association and university groups. Let's try to understand their reservations, try to include them in our own friend groups, and talk about the values we hold about our culture. We should try to understand why they haven't come to our institutions or why they haven't warmed up until now, and we should determine our approach to them according to these reasons. Because the more young people join us, the less our worries about the loss of culture about the future.

Apart from all these suggestions, none of our young people should be approached with negative approaches. We should try to win every young person we come across. Of course, the most important way to do this is to communicate correctly. No one grows up under equal conditions and in the same environment, so our non-governmental organizations should continue their activities by being aware of them.

12.2. Genç Nesilde Çerkes Kimliğini Korumanın Önemini Vurgulamada Çerkes Kurumlarının Çalışmalarının Rolü ve Etkinliği

Buse Çakır, Halkla ilişkiler, KAFFED Gençlik Komitesi Üyesi, ve Turan Akın, İş Adamı, Kaffed Yönetim Kurulu Üyesi, TR

Diasporada yaşayan her soydaşımız için endişe uyandıran bir konu da kimlik ve kültür kaybıdır şüphesiz. Bu durumun yaşanmamasını umut ettiğimiz kuşak olarak gençlere bu anlamda büyük rol düşüyor. Bu sebeple var olan sivil toplum kuruluşlarımız belirli etkinlik ve çalışmaları ile gençlerde kimlik bilinci yaratmaya ve onları bu kurum ve kuruluşlara çekmeye çalışıyorlar.

Günümüzde gençlerin ilgilerinin farklı alanlarda olduğunu, hem iş hem sosyal yaşamlarında farklı yoğunluklar yaşadıklarını da düşünürsek diasporada yer alan dernekler, federasyonlar, vakıflar vb. kurum ve kuruluşlara büyük rol düşüyor. Yapılacak etkinliklerin gençlerin ne istediklerinin analizi yapıldıktan sonra şekil alması ve uygulanması da büyük önem taşıyor.

Bu sebeple derneklerimizde veya benzer sivil toplum kuruluşlarında yapılan dans, müzik, kahvaltı gibi etkinliklerin içeriklerinin değiştirilmesi veya geliştirilmesi gençler adına daha ilgi çekici ve faydalı hale gelmesini sağlayabilir. Genel olarak geçmişten süregelen faaliyetler artık gençlerin çok ilgisini çekmediği için yapılacak anketlerle yeni nesil çalışmalar yapıp etkinlikler çeşitlendirilmelidir.

Büyüklerimizin büyük umutlar beslediği, kültürümüzü ancak onlar yaşatacaklar dedikleri genç kesim tüm bu sorunların odağında. Çözüm üretmek, üstüne düşünmek için sunacağım bazı fikirler arasında şunlar var:

- Gençlerin günümüzde en çok kaygı duyduğu konu gelecekleri ve kariyerleri şüphesiz. Bu nedenle kurum ve kuruluşlarımızın gençlerin bu kaygılarına yönelik projeler üretmeleri onları hem kurumlara ısındıracak hem de kendileri için fayda görmelerini sağlayacaktır. Deneyimli soydaşlarımız ile yapılacak görüşmeler, alınabilecek eğitimler, deneyim transferi sağlayacak projelerin faydaları yadsınamayacak seviyededir.

- Derneklerimizde düzenlenen zexes geceleri gibi ayın belirli günlerinde ve belirli temalarda olacak geceler düzenlenmesi yine gençlerin ilgilerini çekmede fayda sağlayabilir. Bu temalar, sanat, spor, müzik, doğa, tarih, ekonomi, el sanatları vb. konular olabilir.
- Tüm sorunları anlayan ve çözümleri için gerçekten çalışmaya istekli olan gençlerin bir grup kurarak belirli faaliyetler için dernekler ve topluluklar ile iletişim halinde kalmaları ve takibini sağlamaları. Halihazırda var olan gençlik komisyonları var elbette fakat her derneğimizde aynı faaliyetleri göstermeyebiliyorlar. Bu sebeple onlara belli yetki ve sorumluluklar vererek teşvik etmek adına daha büyük kurum ve kuruluşların onlarla buluşmalar sağlayıp yaptıkları çalışmalarını takip etmeleri gerekiyor.
- Akra ve dostlar kanalı ile, genç olup da dernek ve üniversite gruplarından uzak kalmış akranlarımızı bulalım. Onların çekincelerini anlayıp, kendi arkadaş gruplarımıza sokmaya çalışıp, kültürümüz ile ilgili hakim olduğumuz değerlerden bahsedelim. Bu zamana kadar kurumlarımıza neden gelmediklerini veya neden ısınamadıklarını anlamaya çalışıp onlara yaklaşımlarımızı bu sebeplere göre belirlemeliyiz. Çünkü ne kadar fazla genç aramıza katılırsa gelecek ile ilgili kültür kaybı endişelerimiz o denli azalır.

Tüm bu önerilerin dışında, hiçbir gencimize olumsuz yaklaşımlar ile yaklaşılmamalı. Denk gelinen her genci kazanmaya çalışmalıyız. Bunun da en önemli yolu doğru iletişim kurmaktan geçiyor elbette. Kimse eşit şartlarda ve aynı ortamlarda yetişmiyor bu yüzden sivil toplum kuruluşlarımızın bunların farkında olarak faaliyetlerini sürdürmelidir.

12.2. КъыткӀэхъухъэрэ кӀэблэм дэжъ Адыгэ лъэпкъыгъэр хъумагъэ щыхъуным иуаимыгъэр къыхэгъэщынымкӀэ Адыгэ чылагъо зэгохъэныгъэхэмэ ялэжыгъэхэм мыхъэнэу ялэр

Бусе Чакыр – Туран Акын

ӀэкӀыб хэгъэгу щыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм дэжъ гүмэкӀыгъо къызыхэкӀырэ Ӏофыгъомэ зэу ащыщыр ялэпкъыгъэрэ яшӀэнхабзэрэ зэрэкӀодырэр ары. Ащ фэдэ гүмэкӀыгъо ямыӀэнэу тызыщыгугъурэ кӀэблэу ныбжыкӀэмэ ащ фэгъэхьыгъэу пшъэрылтыбэ яӀ. Ащ къыхэкӀыкӀэ чылагъо зэгохъэныгъэу тилэхэр, ялэжыгъэ-гъэхъагъэхэмэ ахэтэу ныбжыкӀэхэм лъэпкъ шӀэжъ-зэхашӀэ къафэущыным ыкӀи ахэр мы лъэжыгъэхэмэ къахэщэным пылтых.

Непэрэ мафэхэм ныбжыкӀэхэр нэмыкӀрэ Ӏофыгъомэ нахь апылхэу, афэщагъэхэу, яӀофшӀэни я социалнэ псэукӀи зэфэмьдэ къиныгъо зэрэхэтхэр къыдэплтытэмэ, ӀэкӀыб адыгэ хасэ, федерацэ, шӀушӀэхасэ фэдэ чылагъо зэхэхъэныгъэхэмэ пшъэрылтышхо къальэсы. ӀофшӀэнэу ашӀэштхэр ныбжыкӀэхэр нахь зыфаехэр зызэхафы уж агъэпсыными ашыными мыхъэнэшхо иӀ.

Ащ къыхэкӀыкӀэ тыхасэхэм ыкӀи нэмыкӀрэ ти чылагъо зэгохъэныгъэхэм къэшъо-нашъо, ордэ, пчэдыжышхэ фэдэу ашырэ зэхэхъэхэм ащашлыхэрэр зэблахъумэ е рагъэшӀуакомэ ныбжыкӀэмэ нахь агу рихъын ылтэкӀышт. Бэшлагъэу ашы хабзэхэмэ ныбжыкӀэхэр акӀэхъопсыжъхэрэпышъ, анкетэхэмкӀэ агъэнафэзэ Ӏофыгъо кӀэпсхэр хагъэхъэн, ӀофшӀэнхэр агъэбэн, агъэбаин фэе.

Тишлэнхабзэ лъызыгъэлотэнэу, тинахьыжъхэр бэклэ ыкли инэу зыщыгугъухэрэ ныбжьыклэхэр а лофыгомэ якурыкупсэ итых пломи хъунэу щыт. Хэклиплэ амал кыфэгъотын, тегупшысыхьэн пае ащ кыфэзгъэуцу сшоигъо хэклиплэмэ ащыщых мы къэзгъэуцухэрэр:

- Ныбжьыклэхэр непэ анахьэу зыгъэгумэклихэрэр неущ цылаклэу ялэщтыр, якарерэ зэрэхуштыр ары. Арышъ, чылагъо зэгохьэныгъэхэм ащ фэгъэхьыгъэу проэктхэр къаугупшысмэ ныбжьыклэхэмэ агухэр тихасэхэмэ нахь къафэфэбэщт ыкли ежъхэми ахэр нахь къашъхапэщтых. Ащ фэдэ лофхэмклэ нахьыбэ зыпэклэкыгъэ тинахьыжъмэ тячэнджэшыныр, апэклэкыгъэхэр къафалотэныр, гэсэнныгъэшлүхэр зэрагъэгъотыныр хэтэу проэктхэр ашлымэ ащ шлогъэшхо кызыэрэдэклоштым ло хэлэп.
- Зэхэс чэщ фэдэу мазэ къэс пчыхьэ гээнэфагъэ горэм фазэу тихасэхэм ащызэхашэхэрэр темэ гээнэфагъэ горэмэ афэгъэхьыгъэу ашлымэ ныбжьыклэхэр зылэпищэнхэу сэгугъэ. А темэхэр дэхэфэшл лэшагъэм, пкыгыгасэм (спортым) пщыным, орэдым, чыопсым щызеклоным, тхыдэм, экономиием афэгъэхьыгъээн ылъэщыщт.
- Лофыгъохэр, тикъиныгъохэр зыгурылоу, ахэмэ ателэжыыхьэнэу фае ныбжьыклэхэмэ зы ныбжьыклэ куп зэхашэу тихасэхэми апышлагъэхэу лоф ашлэу лъагъэклүатэмэ хушщт. Джыри ащ фэдэ ныбжьыклэ купхэр тимылэу щытэп ау, ахэмэ хэсэ пэпчэ лоф шъхьафхэр ащашлэх. Арышъ, ахэмэ фитыныгъэ горэхэр афэгъэклотагъэу, нахь хасэ инхэми апышлагъэхэу, алэжъхэрэри ауллэклүзэ лоф ашлэмэ дэгъу хъунэу сыхэплъэ.
- Лэхьэл, благъэ, ныбджэгъухэр зыфэдгъэшъхапэзэ хасэхэми, университет купхэми къахэмыхьэрэ ныбжьыклэхэмэ талъэжъугъэлэс. Ахэр зышлолыклэхэрэр къэтэжъугъаши, тиныбджэгъу купмэ къахэтэжъугъащэх. Тишлэнхабзэ, тилъэплагъэхэм афэгъэхьыгъэу тшлэхэрэмклэ тадэжъугъэгуащ. Джы нэсэ хасэхэмэ кызыкляхэмыхьагъэхэр, кызыклямыгушлүгъэхэр къэтэжъугъаши ащ елытыгъэу табгъодэжъугъахь, тилофшлэнхэр тэжъугъэгъэпсы. Ныбжьыклэхэр нахьыбэу зыхэтщэ къэс къэклошщт гъашлэм фэгъэхьыгъэу тигумэклигъохэр нахьы маклэ зэрэхуштыр гээнэфагъэ.

Мы кыхэзгъэщыгъэхэмэ анэмыклэу, хэтрэ ныбжьыкли пхъашэу тыдзеклон фаеп. Ныбжьыклэу тызыфазэрэ пэпчэ кызыэрэзэтцэлэщтым тыпылтын фае. Ащи анахь гъогу дэгъоу илэр шъыпкъагъэклэ, гүфэбэныгъэклэ тызэрэшлэныр, тызэхэтыныр ары. Цыфхэр зэфэмыдэ купхэм ахэтэу, зэфэмыдэ чыплэхэм зэфэмыдэхэу ащагъасэх. Арышъ, тихасэхэм ар ашлэзэ ялофхэр агъэпсынхэ, агъэцэклэнхэ фае.

Buse ÇAKIR

My name is Buse Cakir. I was born in Eskişehir. My village is Uluçayır village of Eskişehir. I'm a member of the Hustoko dynasty of Adyghes. I graduated from Kocaeli University, Faculty of Communication, Public Relations and Publicity Department in 2020. Currently, I am actively supporting the studies as a member of the Caucasian Associations Federation Entrepreneurship and Career Commission.

Buse ÇAKIR, İsmim Buse Çakır, 1998 yılında Eskişehir’de dünyaya geldim. Köyüm ise Eskişehir’e bağlı Uluçayır köyü. Adıgelerin Huştoko sülalesine mensubum. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümü 2020 mezunuyum. Şu an aktif olarak Kafkas Dernekleri Federasyonu Girişim ve Kariyer Komisyonu üyesi olarak çalışmalara destek veriyorum.

Бусе ЧАКЫР, Сцэ Бусе Чакыр. 1998 гэм Эскишехьир сыкыщыхъугъ. Сикъуаджэр Эскишехьир къалэм къепыхыгъэу Iулучайыр къуаджэр ары. Адыгэмэ я Хъуштэкъо ллакъом сыщыщ. Коджалели университетым Зэрэшлэныгъэ-Зэпышлэныгъэ факультетым Цыф жъугъэмэ афэгъэхьыгъэ зэпышлэныгъэ ыки Зэлъягъэшлэныгъэ къутамэр къэсыухыгъ 2020-рэ илъэсым. Джы дэдэм КАФФЕД-ым и инвестицэ-кариерэ комиссэм сыхэтэу Iоф сэшлэ.

Hağur Turan AKIN

He was born in 1970 in Ilk kursun, Izmir. He graduated from Istanbul University Economics Department in 1993. He worked foreign trade departments of various banks, finally for TEB (Turkish subsidiary of BNP Paribas) as Regional Manager of Foreign Trade for 15 years, starting from 2005. Currently, he has his own foreign trade consulting company.

Between 2007 and 2009, he was the vice chairman of Adana Circassian Association and Çukurova Dostluk Club; between 2012 and 2014, he was the regional director of Adygea

Work Group at KAFFED (Federation of Caucasian Association). Currently, he is a Vice President of KAFFED.

He was in the Business Committee of Turkey-Republic of Adygea at Foreign Economic Relations Borad (DEİK). He is also member and consultant at KAFİAD (Caucasian Businesspeople Association) and honorary commercial affairs coordinator on behalf of KAFFED and Dostluk Clubs. He is co—founder at Neris Investment, Inc.

After completing his MBA at Çağ University, he published his book named “Turkey-Russia Foreign Trade Market”, which also comprises the Republic of Adygea. He speaks Turkish, English and Circassian. He’s married and has a son.

Hağur Turan AKIN

1970 İzmir İlkurşun doğumludur. İstanbul Üniversitesi, İngilizce İktisat Bölümü’nden 1993 yılında mezun oldu. Çeşitli bankaların dış ticaret departmanlarında yöneticilik yaptıktan sonra 2005 yılında TEB A.Ş. Çukurova ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden sorumlu Dış Ticaret Müdürü olarak 15 yıl görev yaptı. Şu an kendi Dış Ticaret Danışmanlık firmasında çalışmalarını sürdürmektedir.

2007-2009 döneminde Adana Çerkes Derneği Başkan Yardımcılığı, Çukurova Dostluk Kulübü Başkan Yardımcılığı, 2012-2014 dönemi Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED) Adıgey Çalışma Grubu Adana Bölge Koordinatörlüğü görevlerinde bulunmuştur. Şu an Doğu Akdeniz Bölgesi’nden Kaffed Genel Başkan Yardımcısıdır.

Kafkas İşadamları Derneği (KAFİAD) Danışmanı olup Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Türkiye-Adıgey Cumhuriyeti İş Komitesinde görev yapmıştır. KAFFED ve Dostluk Kulüpleri adına Adıgey

Cumhuriyetinin Fahri Ticari İşler Koordinatörüdür. Neris Yatırım A.Ş.'nin kurucu ortaklarından olup Çerkeslerin ekonomik gelişimi için de çalışmalar yapan Hağur Turan AKIN, KAFFED Girişim & Kariyer Komisyonundan sorumludur.

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yüksek Lisans Programını tamamlayan AKIN'ın Adıgey Cumhuriyeti'ni de kapsayan "Türkiye-Rusya Dış Ticaret Pazarı" adlı bir de kitabı bulunmaktadır. Adıge'dir, iyi derecede İngilizce ve Çerkesçe bilmektedir. Evli ve Aytek adında bir oğlu vardır.

Хьэгъур Туран Акын, 1970 гъэм Измир - Илккуршун (апэрэ щэогъу) къуаджэм къыщыхъугъ. Истанбул уриверситетым инджылызыбзэкӀэ и энономие факультетыр 1993 гъэм къыухыгъ. Банкэ пчъагъэмэ я ІэкӀыб щэн-щэфэн къутамэхэмэ къутамэ пашэу ащылажъэээ, 2005 гъэм къыщегъэжъагъэу ТЕБ А.Ш. зыфиорэ Банкэшхом Чукурова ыкӀи ТыгъэшӀо-къокӀыпӀэ Анэдолэм фэгъэхьыгъэу и ІэкӀыб щэн-щэфэн къутамэм унэшӀошӀэу Іоф щышӀагъ илъэс 15 фэдизкӀэ. Джы дэдэм ІэкӀыб щэн-щэфэн ІофхэмкӀэ ежым и чэнджэщэгъу фирмэ къызэӀуихыгъэу и ІофшӀэн ащ щылъегъэкӀуатэ.

2007-2009 илъэсхэм Адана Черкес Хасэм ыкӀи Чукурова Ныбджэгъугъэ Клубым Тхьаматэгъуадзэу, 2012-2014 илъэсхэм Къафкъас Хасэмэ Язэгохъаныгъэ (КАФФЕД-ым) и Адыгэ лэжъэкӀо купым Адана шӀолъырымкӀэ и къызэгъэпэшакӀоу Іоф ышӀагъ. Джы дэдэми КАФФЕД-ым КъокӀыпӀэ-Хыфыжъ шӀолъырым фэгъэзагъэ и тхьаматэгъуадзэу Іоф ешӀэ.

Къафкъас Бизнесмен Хасэми (КАФИАД-ым) ичэнджэщэгъу ыкӀи ІэкӀыб экономикэ зэпышӀэныгъэхэмкӀэ Тыркуем и къэрал ІофшӀапӀэ (ДЕИК) Тыркуемрэ Адыгей Республикэмрэ я щэн-щэфэн ІофхэмкӀэ и лэжъэкӀо купыми хэтэу Іоф ышӀагъ. КАФФЕД-ымрэ Ныбджэгъугъэ клубхэмрэ ацӀэкӀэ Адыгей Республикэм фэгъэхьыгъэу щэн-щэфэн ІофхэмкӀэ къызэгъэпэшакӀо фэгъуаблэу Іоф ешӀэ. НЭРЫС инвестицэ фирмэм и Іэхъэгъу зэхэщакӀомэ ащыщ. Адыгэхэмэ экономикэ ІофхэмкӀэ зягъэужьыным Іоф дешӀэ. Хьэгъур Туран Акын КАФФЕД-ым иинвестицэ – карерэ комисэм ипащ.

Чагъ университетым и магистратурэ программэр къэзыухыгъэ Хьэгъурым «Урысые-Тыркуе ІэкӀыб Щэн-щэфэн бэдзэр» фиусыгъэу тхылъ ытхыгъ, Адыгэ Республикэри хэтэу. Унагъо иӀ, Айтэч аӀоу зы кӀалэ яӀ.

12.3. The Effects of Lack of Dialogue and Cooperation Between Circassian Institutions on the Young Generations

Fatih Ekim, (Former Chief of Kaf Student Organizations) and Necla Aşan, (Lecturer on Personal Development, Member of Circassian Women Ass.), TR

Fatih Ekim fatihekimm@gmail.com Necla Aşan neclaasan@hotmail.com

Although Circassians aim to preserve their language, culture and identity by establishing foundations and associations at the national and international level, us young people see that Circassian institutions stray from their goal of ensuring our survival because of political differences and also cause differentiation and polarization within the community as opposed to serving as uniting forces.

The largest Circassian institution, the World Circassian Congress, which was established in 2000, has not been able to provide the expected unity since its foundation.

Two federations were established in Europe, another 4 in Turkey, to represent Circassians, but a confederation is yet to be established to ensure cooperation between them.

Instances such as:

- Not being able to come together to commemorate on May 21 in a deserved manner,
- Increased polarization,
- Embracing one institution and ignoring others,
- Not having enough young people in decision making processes in the associations and their inability to share their thoughts,
- Younger generation staying away from the institutions and Circassian culture and language losing their importance as a result,

Do grieve us deeply and cause serious trauma.

Considering the proposal “Sustaining Unique Cultures” of the European Council and the objective to ensure the survival of our shared common heritage Xabza, we expect societal and cultural unity through devoting time and effort should towards:

- Creating an atmosphere of tolerance and dialogue,
- Ensuring sustainable communications and cooperation,
- Contribute towards integration, not disintegration,
- Embracing the youth, and
- Develop individuals and enrich the society.

12.3. Çerkes Kurumları Arasındaki İletişim ve İşbirliği Eksikliğinin Genç Nesil Üzerinde Etkisi

Fatih Ekim, Kaf Öğrenci organizasyonu önceki Başkanı, ve Necla Aşan, Kişisel Gelişim Eğitmeni, Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti Üyesi, TR

Çerkesler gerek ulusal gerek uluslararası düzeyde varoluşu sürdürebilmek için, farklı coğrafyalarda çeşitli federasyonlar, dernekler ve vakıflar kurarak dil, kültür ve kimliğin yaşatılması ve korunmasını hedefliyor olsalar da; Biz gençlerin gördüğü, Çerkes kurumlarının, siyasi ve ideolojik görüş farklılıkları, kimliksel ego kaynaklı ben merkezli yaklaşımlar gibi

nedenlerle, toplumda bölünmelere ve kutuplaşmalara yol açması, varoluşu sürdürebilme gerçek amacından uzaklaşarak, sağlıklı bir iletişimle birliktelik ve güç oluşturmaktan ziyade, bölünmüşlük ve aykırılığa hizmet eder hale dönüşmüş olmasıdır.

Çerkeslerin en büyük oluşumu olan Dünya Çerkes Birliği 2000 yılından buyana, Rusya Federasyonu ile ilişkilerinden dolayı hedeflenen ve beklenen birliği sağlayamamıştır.

Avrupa’da Çerkesleri temsilen iki farklı federasyon ve Türkiye’de 4 farklı federasyon kurulmuş, ancak işbirliği ve iletişim halinde çalışılacak bir konfederasyon kurulmamıştır.

Kaygı ile izlediğimiz

- 21 Mayıs Soykırım Günü’nün bile, koşulsuzca bir araya gelinerek, anlam ve önemine uygun şekilde anılamaması
- Kutuplaşmaların artarak devam etmesi,
- Bir kurumun görüşlerinin benimsenip diğer kurumların görmezden gelinmesi,
- Çerkes gençlerinin Çerkes kurumlarında ve karar mekanizmalarında yeterince yer almaması ve ayrı görüşlerde olduğu konularda düşüncelerini rahatlıkla belirtememesi
- Ayrışmalardan kaynaklı nedenlerle, yeni neslin kurumlardan uzak olması ve buna bağlı Çerkes dili, kültürü ve kimliği kavramlarının anlamını yitirmesi.

gibi durumlar, biz gençleri ziyadesiyle üzmemekte ve endişe verici travmalara yol açmaktadır.

Avrupa Konseyi’nin “Özgün Kültürlerin Yaşatılması” önerisini de dikkate alarak ve ortak mirasımızı yaşatacak Khabze ve ilkelerin güvence altına alınması ve yaşatılması amacından yola çıkarak,

Kurumlarımızın toplumda

- Hoşgörü ve diyalog ikliminin yaratılması,
- İletişim ve işbirliği kurulması ve bunun sürekliliğinin sağlanması,
- Bölünmeye değil bütünleşmeye hizmet etmesi,
- Gençliği kucaklayan davranışları ile örnek olması,
- Bireylerin gelişimi ile toplumun zenginleşmesi

doğrultusunda hizmetler yaparak ve kaynaklarını bu doğrultuda kullanarak, toplumsal ve kültürel birlikteliği sağlamasını bekliyoruz.

Name: Fatih Ekim

Title: The Impact of Lack of Communication and Cooperation Among Circassian Institutions on Future Generations

Year of Birth: 1998

E-mail Address: fatihkekimm@gmail.com

Home Address: Istanbul, Turkey

Phone #: (541) 308 85 49

Experience: My father's family name is Hutej/Abzeh and my mother's family name is Kaşık/Şapsığ. I am studying Political Science and International Relations at Yıldız Technical University

I am the founder of Yıldız Technical University North Caucasus Student Community (YILDIZKAF) and I am a member of Yıldızkaf. I have joined a lot of International Circassian Youth Camps in Bursa.

I am an assistant at the Center for Balkan and Black Sea Studies at Yıldız Technical University.

I have participated Work and Travel program in USA and Erasmus program in Spain.

Languages:

Turkish (C2)

English (C1)

Circassian language (A2)

Spanish language (A1)

Necla Çakıcı Aşan, ENG

Educational Administration, Career Adviser; Organisaitonal Coach and Executive Coach

She was born in Adana into an Abaze family of Kabardeys. Her mother is Abkaz and her father was Kabardey. As Kabardey language was used at home she picked up this language in the family.

She studied administration at Anadolu University and had her Master's degree in "Administration and Organisation".

After a long period of a successful career, she diverged to the fields of Trainer Advisor and Executive Coaching.

She holds certificates in Psychological Advising, NLP, Administration and Leadership, Performance Management, Y an Z Generations Career Management, Trainer Training, Effective Speeches and Body Language, Presentation Skills, Family Advisor, Professional Coaching (ACTP-ACC), Student Coaching, Mentorship, Family Coaching, Team and Relationship Coaching, Creative Writing, Drama, Regression Therapy, Mesnevi (Sufism) Therapy, and she has been doing institutional and personal training and coaching in these fields.

She has been doing tv programmes, writing for magazines and giving seminars on personal development, leadership, relationship management and communications.

She has organised training sessions for young people and adults in many Circassian organizations.

She has a personal development book entitled “Leadership in the Light of Kabze”.

She is married, and has a daughter belonging to the Y generation.

Necla Çakıcı Aşan, Eğitim Yönetim, Kariyer Danışmanı; Kurumsal Koç; Eğitim ve Yönetici Koçu Kabartayların Abaze sülalesi mensubu olarak, Adana’da doğdu. Annesi abazadır. babası kabartaydı ve evde ağırlıklı olarak kabartayca konuşulduğu için dilini ilk ailede öğrendi.

Anadolu Üniveritesinde İşletme okudu, yüksek lisansını “Yönetim ve Organizasyon “alanında tamamladı.

Uzun yıllar başarılı bir iş hayatı sürdürdükten sonra, danışman eğitimci, yönetim koçu alanına yöneldi.

Psikolojik Danışmanlık, NLP P. Yönetim ve Liderlik, Performans Yönetimi Y ve Z Kuşakları Kariyer Yönetimi, Eğitimcinin Eğitimi, Etkili Konuşma ve Beden Dili, Sunum Teknikleri, Aile Danışmanlığı, Profesyonel Koçluk (ACTP-ACC) Öğrenci Koçluğu, Mentörlük, Aile Koçluğu, Takım ve İlişki Koçluğu, Yaratıcı Yazarlık, Drama, Regresyon Terapi, Mesnevi Terapi vb. Belgeleri Sahibidir ve bu alanlarda kurumsal, bireysel eğitimler vermekte, koçluklar yapmaktadır.

Kişisel gelişim, liderlik, ilişki yönetimi ve iletişim konularında televizyon programları yapmakta, dergilerde yazmakta, seminerler vermektedir.

Birçok Çerkes kurumunda da gençlere ve erişkinlere eğitimler vermektedir. “Xabze Işığında Liderlik “adlı bir kişisel gelişim kitabı vardır.

Evli ve Y Kuşağı kızı olan bir annedir.

Нэджда Чакыджы-Ашан, Гъэсэнэгъэ, гъээеклэуныгъэ, карерэ ІуэхухэмкІэ чэнджэщэгъу, жылагъуэ зэгъуэхъэныгъэхэм я үпщІэжэгъу, гъэсакІуэ, үзэщІакІуэ.

Къэбэрдейхэм я Абазэ унагъуэм япхъуу Адана къалэ къыщальхуащ. И анэр абазэщ. И адэр къэбэрдейщ. Унагъуэм нэхъыбэу зэрыщыпсалъэр къэбэрдеибзэти абы и фІыгъэкІэ адыгэбзэ зэригъэщІащ.

Анэдолэ университетым и экономикэ къудамэр къиухащ. «Гъээеклэуэн-зегъэкІуэн (администрация-управление) икІи зэхэшэн (организация)» щІэныгъэхэмкІэ магистрант.

Илъэс куэдкIэ езым и IуэхуцIапIэ щылэжьа нэужь упцIэжэгъу-гъэсакIуэуэ, унафэщIэхэм я үзэщIакIуэуэ лэжьээн щIидзаш.

Психологие чэнджэщ, (НЛП П), унафэщIынгъэ-тхьамадагъэ, лэжьыгъэр егъэфIэкIуэн, ныбжьыщIэхэр IэщIагъэм, гъэсэныгъэм (карьерэм) хуэуэщIын, гъэсакIуэхэм я гъэсэн, жьабзагъэ-жьакIуагъэм икIи пкъыбзэм хуэгъэсэн, щIэнпсалъэ щIыкIэ-жыIэкIэ, унагъуэ чэнджэщэгъу, гъукIэ-гъэсэн гъэсакIуэу, еджакIуэ үзэщIакIуэу, гуп лэжьэкIэ зэхушытыкIэ үзэщIакIуэу, тхакIуэ үзэщIакIуэу, драмэ тхын, гу бампIэ дэгъэкIын хуэдэ Iухугъуэхэм теухуауэ щIэнтхыгъэхэр иIэщ икIи а Iуэхугъуэхэм теухуауэ езыри гъэсакIуэу, упцIэжэгъуу, үзэщIакIуэу мэлажьэр.

цIыхум зэризиужьыным, лидер хъуным, зэхушытыкIэхэр, зэрыщIэныгъэхэр егъэфIэкIуэным теухуауэ теле-нэтынхэр ирегъэкIуэкIыр, журналхэм щотхэр, щIэнзэхуэIуатэхэр (семинарьхэр) ирегъэкIуэкIыр.

Адыгэ жылагъуэ зэгүэхьэныгъэ куэдым цIыхухэр щыхуегъасэр Iуэхугъуэ зэхуэмыдэхэм.

Унагъуэ исщ, 1980-99 илъэсхэм къалъхуа щIэблэм хиубыдэуэ зы пщашэм и анэщ.

12.4. The Effect of social media on the Circassian Identity in Youth: Advantages and Disadvantages

Veysel Arihan, (Postgraduate Student in Civil Society Management at Istanbul Medeniyet University and Manager at the Caucasus Foundation) and Fethi Güngör, (Yalova University, Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences), TR

In the world, which is constantly changing, technological developments are increasing day by day and the benefits of technology are offered to humanity.

Human beings, who have acquired the developments and information flow in the world thanks to the internet, have fit this comfort into every moment of life. In the 21st century, which is called the age of communication, young people are in a race to catch up with the innovations of the age. Young people who are in this race on social media can instantly follow every development in the world.

Social Media, which has penetrated all areas of humanity as an integral part of life, brings positive and negative situations with it. The virtual environment, which consists of time, energy, socializing, meeting new people, discovering cultures by exploring different geographies, and even meeting people, is at the service of humanity. We can say that the most important damage is the destruction of productive time. Many young people spend most of their time in virtual worlds.

The effects of social media in the change of mentality of young people are seen quite a lot. The virtual world leads people, especially young people, to do right and wrong things. Since culture has a dynamic and changing structure, identity, thought and value system can be affected by the virtual environment. The power of social media, which has positive effects on young people, should be discovered and used correctly.

The main purpose of this study is to draw attention to the positive and negative effects of social media on the identity perception of Circassian youth:

The positive effects can be listed as follows:

- A partnership is produced and discourse is developed on the Circassian identity among the youth.
- Studies on Circassians, experiences, cultural activities are shared, and a resource is created where traditional norms are learned.
- Since there is no place requirement, it can be ensured that he interacts with all Circassians in the world. - Connections with the homeland of the Caucasus are provided.
- Creates awareness of a common memory, history and identity through Circassian youth.

The negative effects are:

- Identity and culture trapped in the virtual environment becomes isolated. The culture trapped in the virtual environment can disappear without creating any identity awareness.

- Your identity can become virtual. The virtualized identity can isolate the individual and imprison him in social media.

It has been observed that virtualized identities have become alienated and isolated from society by moving away from social life.

- Identity debates over virtual identities are another negativity. Circassian individuals, who have the opportunity to hide themselves with virtual identities, can be in a fight with each other. This can sometimes lead to hate speech in its cultural context.

Considering the explanations we have listed above, it is very important and wise for us young people to use social media in a way that will strengthen our Circassian identity.

Keywords: social media, Identity Awareness, Circassian Youth,

12.4. Sosyal Medyanın Gençlerde Çerkes Kimliği Üzerinde Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Veysel Arıhan, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sivil Toplum Yönetimi yüksek lisans öğrencisi, Kafkas vakfı yönetim kurulu üyesi ve Fethi Güngör, Yalova, Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanı, TR

Değişimi sürekli yaşayan Dünya’da teknolojik gelişmeler her geçen gün artmakta ve teknolojinin getirdikleri de insanlığın hizmetine sunulmakta.

Dünya’da yaşanan gelişmeleri ve bilgi akışını internet sayesinde edinen insanoğlu, bu konforu hayatın her anına sığdırmıştır. İletişim çağı olarak adlandırılan 21. yüzyılda gençler çağın yeniliklerini hiç kaçırmadan yakalama yarışında. Sosyal medyada bu yarış içinde olan gençler, dünyada yaşanan her gelişmeyi anında takip edebilmektedir.

Hayatın ayrılmaz bir parçası olarak insanlığın tüm alanlarına alanına nüfuz etmiş olan Sosyal Medya, olumlu ve olumsuz durumları da beraberinde getirmektedir. Zaman, enerji, sosyalleşme, yeni insanlar tanıma, farklı coğrafyalar keşfederek kültürler tanıma, hatta insanların tanışmasına kadar sayamayacağımız çok sayıda yeniliklerden oluşan sanal ortam, insanlığın hizmetindedir. Fakat, insana fayda sağlamak için oluşturulan bu sosyal ağlar doğru kullanılmazsa en tehlikeli silah hükmünde de olabiliyor. En önemli zararını ise verimli zamanı yok etmesi olarak söyleyebiliriz. Birçok genç, vaktinin büyük bir bölümünü sanal alemlerde geçirmektedir.

Genç bireylerin düşünce yapısının değişmesinde sosyal medyanın etkileri oldukça fazla görülmektedir. Sanal alem kişilere ve özellikle de gençlere doğru ve yanlış şeyleri yapmaya yöneltir. Kültür, dinamik ve değişen bir yapıya sahip olduğu için, kimlik, düşünce ve değerler sistemi sanal ortamdan etkilenebilir. Gençlerde olumlu etkilere sebep olan sosyal medyanın gücü keşfedilerek doğru kullanılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, sosyal medyanın Çerkes gençlerindeki kimlik algısı üzerine olumlu ve olumsuz etkilerine dikkat çekmektir:

Olumlu etkileri şöyle sıralanabilir:

- Gençlerde Çerkes kimliği üzerine bir ortaklık üretilir ve söylem geliştirilir.

- Çerkesler üzerine yapılan çalışmaları deneyimler, kültürel etkinlikler paylaşılır geleneksel normları öğrenildiği bir kaynak oluşturulur.
- Mekan zorunluğu olmadığından dünyadaki bütün Çerkeslerle etkileşim kurmas sağlanabilir. - Anavatan Kafkasya ile bağlantılar sağlanır.
- Çerkes gençleri üzerinden ortak bir hafıza, tarih ve kimlik bilinci oluşturur.

Olumsuz etkileri ise:

- Sanal ortama hapsedilen kimlik ve kültür izole olur. Sanal ortamda sıkışan kültür herhangi bir kimlik bilinci oluşturmaksızın kaybolabilir.
- Kimliğin sanallaşabilir. Sanallaşan kimlik bireyi yalnızlaştırıp, sosyal medyaya hapsedebilir. Sanallaşan kimliklerin toplumsal hayattan uzaklaşarak topluma yabancılaştıkları ve yalnızlaştıkları görülmüştür.
- Sanal kimlikler üzerinden yapılan kimlik tartışmaları bir diğer olumsuzluktur. Sanal kimlikler ile kendilerini saklama imkânına sahip olan Çerkes bireyler birbirleri ile kavga halinde olabiliyor. Bu da kültürel bağlamında bazen nefret söylemine yol açabiliyor.

Yukarıdaki sıraladığımız açıklamaları dikkate alarak, sosyal medyayı biz gençlerde Çerkes kimliğimizi güçlendirecek yönde kullanmamız çok önemli ve akıllıcadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Kimlik Bilinci, Çerkes Gençleri,

12.4. НыбжыкIэмэ я лъэпкъ зэхашIэ-шIэжъ фэгъэхьыгъэу интэрнэт дунаим ягъэу е шIуагъэу къыгъакIохэрэр

Арыхъан Вейсел and Гюнжёр Фэтхьы - ТР

Ренэу зэхъокIыныгъэм хэт дунаем технологие зыужьыныгъэхэр маф къэси щэбагъох ыкIи а технологиемэ къащэрэ шIуагъэхэр цIыфыгъэм фагъэшхъапэ.

Дунаем щыхъурэ зыужьыныгъэхэр, шIэныгъэу щызекIохэрэр интэрнэт пчэгум щызэзыгъашIэрэ цIыфым а тхъагъор игъашIэм инэпIэдзыпIэ пэпчъ хигъэуцагъ. ЗэрышIэныгъэ лъэхъанкIэ заджэхэрэ 21-нэрэ лIэшIэгъум ныбжыкIэхэр, лIэшIэгъум икIэпсыныгъэхэр зи бламыгъэкIэу къаубытыным изэнэкъокъу хэтых. Интэрнэт пчэгум а зэнэкъокъум щыхэт ныбжыкIэхэм зэрагъэшIэн алъэкIы дунаем къыщыхъу-къыщышIэрэ пстэури а зы нэпIэдзыпIэм итэу.

ГъашIэм хэпхын умылэкIыжыщт изыпкъыгъоу цIыфыгъэм итэдэрэ чIапIи хэгъэшагъэу хэлъы хъугъэ интэрнэт пчэгум шIугъэхэри ягъэхэри къыздещэх. Уахътэ, энэргие, цIыфхэр кIэу нэIуасэ зыфэшIын, зэфэмыдэ чIыналъэхэр зэгъэлъэгъун, шIэнхабзэ кIэпсхэр зэгъэшIэн фэдэу, къыпфэмылътэным фэдиз кIэпсыгъэхэм япчэгоу щыт интэрнэтыр цIыфыгъэм фэлажъэ. Ау, цIыфыгъэм шхъэпэным пае къаугупшысыгъэ мы интэрнэт пчэгур, зэрэфэшъуашэу земыхъэмэ анахь Iэшэ шынагъуи хъун ылъэкIыщт. Анахь ягъэшхоу къыхъэн

ылъэкӀыщтыри уиуахътэ лъапӀэ умышлахэу зэрэпшӀуигъэкӀодырэр арэу пӀоми ухэукъоштӀэп. НыбжьыкӀабэмэ яохътэ лъапӀэ ибапӀэр интернэт пчэгум цагъэкӀоды.

НыбжьыкӀэмэ ягупшысакӀэ зэблахъуным интернэт пчэгур лъэшэу зэрэхэлажьэрэр нэрылъэгъу. Интернэт пчэгум цыфыхэр анахъэуи ныбжьыкӀэхэр гьогу пхэнджыми гьогу зафэми афеунэты. ШӀэнхабзекӀэ заджэхэрэр къэкъорэлъэ зэпытэу (динамичнэу), ренэу зихъожьэу зэрэщытым къыхэкӀыкӀэ, личностыми гупшысэми лъэпӀагъэ зэхашӀэми интернэт пчэгур къыхэлэбэ. Арышъ, ныбжьыкӀэмэ зишӀуагъэ языгъэкӀырэ интернэт амалхэм якӀуачӀэ къыдэлъытагъэу ар шӀубгъукӀэ гъэшъхапэгъэн фае.

Мы лэжьыгъэм гүхэль-пшӀэрылъэу зыфигъэуцужьырэр, интернэт пчэгум адыгэ ныбжьыкӀэхэмэ я лъэпкъ зэхашӀэ-шӀэжь шӀуагъэу е ягъэу къыфыхын ылъэкӀыщтхэмэ шъунэлэ атырышъуигъэдзэнэу ары.

Интернэт пчэгум шӀуагъэу къыхын ылъэкӀыщтхэр:

- НыбжьыкӀэмэ я адыгэ лъэпкъ зэхашӀэ-шӀэжь зэфэдэныгъэ ыкӀи зы жэ-зэдало къыхилъхьэн ылъэкӀыщт.
- Адыгэмэ афэгъэхьыгъэ лэжьыгъэхэр, гъэунэфыгъэхэр, шӀэнхабзэфэшӀэу хъугъэ-шӀагъэхэр зэдагошын, ащ хэтэу лъэпкъым къыздыхыгъэ хэбзэ-бзыпхъэхэр (нормэхэр) зыщызерагъашӀэрэ пчэгү хъун ылъэкӀыщт.
- ЧыпӀэмкӀэ шъхъэфитыныгъэ къызэрихьырэм ишӀуагъэкӀэ дунаем итэдэрэ чӀапӀэ щыпсэуми адыгэхэмэ зэрэшӀэн-зэщыплъэен амал къафехьы.
- Ны Хэкужъэу Къафкъасием зэпышӀэныгъэ фыряӀэнэу къешы.
- Адыгэ ныбжьыкӀэхэм язэфэдэу зы гурьубытэ, тхыдэ ыкӀи личност шӀэжь къыгъэхъун ылъэкӀыщт.

Ягъэу къыхын ылъэкӀыщтхэр арымэ:

- Къэугупшысыгъэ пчэгум иубытагъэ хъурэ личностыр, шӀэнхабзэр дунэе шъыпкъэм щымыщыжьэу къыгъэнэнкӀэ щынагъо. Къэугупшысыгъэ пчэгум иубытагъэ шӀэнхабзэр зы лъэпкъ зэхашӀэ къымыгъэхъоу хэкӀодэжьын ылъэкӀыщт.
- Лъэпкыгъэр (личностыр) мышъыпкъэу, нэшӀошӀэу къыгъэнэн ылъэкӀыщт. НэшӀошӀэу къанэрэ лъэпкыгъэм цыфышъхъэр изакъоу, нэшӀошӀ пчэгум къыринэн ылъэкӀыщт. НэшӀошӀ личностхэр чылагъом пэчыжьэ хъузэрэ фэхамэ хъужьыгъэхэу, шъхъазэкъо зырызэу къэнагъэхэу плъэгъун олъэкӀы.
- НэшӀошӀ личностхэм атешӀыхагъэу личност зэнэкъокъу ашӀын къодыери ягъэба. НэшӀошӀ личностхэмкӀэ зызыгъэбылтышъурэ адыгэхэр зэзоным псынкӀэу нэзэрэгъэсышъух. Аци шӀэнхабзэ юфкӀэ загъорэ зыр зым гущыӀэ гущыкыгъо зэраложьыным фиунэттын елъэкӀы.
- ЫпшӀалокӀэ къыщитӀотыкыгъэхэмэ ялътытыгъэу тэ – ныбжьыкӀэхэмкӀэ интернэт пчэгур ти адыгэ лъэпкъ зэхашӀэ-шӀэжь къыгъэлъэшэу зетхъэным мыхъэнэшхо иӀ.

гущыӀэ лункыбзэхэр: интернэт пчэгү, личност шӀэжь, адыгэ ныбжьыкӀэхэр.

Veysel Arıhan

Born in Adana in 1995, he is of Abaza origin. He completed his undergraduate education at Istanbul University Faculty of Theology. He is still continuing his postgraduate education in Civil Society Management at Istanbul Medeniyet University.

He actively participates in activities in University Kaf groups and Circassian NGOs. He continues to work as a manager at the Caucasus Foundation.

Veysel Arıhan, 1995 yılı Adana doğumlu, Abaza kökenli. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı. Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesinde Sivil Toplum Yönetimi alanında yüksek lisans eğitimine devam ediyor.

Üniversite Kaf gruplarında ve Çerkes STK'larda etkinliklere aktif katılım sağlamaktadır. Kafkas Vakfında yönetici olarak görevini sürdürüyor.

Арыхан Вейсел, 1995 гъэм Адана къалэ кыщыхъугъ, ыльапсэ абадзэ. Истамбул университетым

и теологическэ факультет кыуухыгъ. Джыдэдэм Истамбул Медениет

(цивилизация) университетым цыф жъугъэ-чылагъо зегъэклоным фэгъэхьыгъэу магистратурэ кыдихэнэу щеджэ.

Университетхэм я еджэкло купхэм ыкли адыгэ чылагъо зэгохьаныгъэхэм чанэу ахэлажэ. Къафкъас шүшэ хасэм (фонд) иунэшъошымэ ахэт.

Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR

Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Social Work, Yalova University –
Türkiye

fethi.gungor@yalova.edu.tr

He graduated from Marmara University Faculty of Theology in 1986. He completed his MA in Tafseer at Marmara University in 1990 and his doctorate in sociology in 2004 at Istanbul University.

His works on family, civil society, human rights, migration and refuge. He published monthly journals on civil society, Qur'an research and the Caucasus. He is the founding editor of the peer-reviewed scientific Journal of Yalova Social Sciences.

He uses Arabic, Ottoman, Circassian (advanced), English, Persian (good) and Russian (elementary level) languages.

Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanı - Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi – Türkiye

fethi.gungor@yaloa.edu.tr

1986'da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Tefsir dalındaki yüksek lisans çalışmasını 1990'da Marmara Üniversitesi'nde; sosyoloji dalındaki doktora çalışmasını ise 2004'te İstanbul Üniversitesi'nde tamamladı.

Çeşitli yayın organlarında aile, sivil toplum, insan hakları, göç ve mültecilik, dezavantajlı gruplar ve İslam dünyasıyla ilgili çalışmaları yayımlandı. Sivil toplum, Kur'an araştırmaları ve Kafkasya konulu aylık dergiler çıkardı. Hakemli bilimsel Yalova Sosyal Bilimler Dergisi'nin kurucu editörlüğünü üstlendi.

Türkçenin yanı sıra ana dili Çerkesçenin doğu ve batı lehçeleri ile Arapça ve Osmanlıca'yı ileri düzeyde, İngilizce ve Farsçayı iyi düzeyde, Rusçayı temel düzeyde kullanmaktadır.

НЭГОР Фэтхы Гюнгөр, Цыфымрэ Лъэпкъымрэ я Шэныгъэ Факультетым и Декан

Социальнэ Лэжьыгъэхэм я Къутамэм и ЕгъэджакӀу, Ялова Университет-Тыркуе

fethi.gungor@yaloa.edu.tr

1986 гъэм Мармара Университетым и Дин Шэныгъэ Факультетыр къиухыгъ. Тефсырым ехьылэгъэ имагистрэ Іофшэныр 1990-рэ гъэм Мармара Университетым; социологием ехьылэгъэ идокторант Іофшэныр 2004-рэ гъэм Истанбыл Университетым къыщиухыгъ.

Унагъо, псэпэшэ орган/гражданскэ обществэ, пэмыкӀ чыплэ кошынымрэ кошхэмрэ, дэлэпылэныгъэм фэныкӀо купхэмрэ мыслымэнхэмрэ яхьылэгъэ итхыгъэхэр медиа орган зэфэшхьафхэм къытрадзагъ. Псэпэшэ органхэм, Къурлан къэфытэныгъэхэм джыри Кавказым ехьылэгъэу мазэ къэсы къыдагъэкӀэу щыт журналхэм фэдэхэр къыдигъэкӀыгъ. Ялова Социальнэ Шэныгъэхэм я Журналым иредактор шхьалэу лэжьыгъэ игъэцэкӀагъ.

Тыркубзэм фэдэу иныдэлъфыбзэу щыт Адыгабзэм идиалектитлори, Хьэрыпыбзэри ыкӀи Османлыбзэри шӀудэдэу, Инджылыбзэмрэ Фарисыбзэмрэ шӀоу, Урысыбзэр макӀэу ешӀэ.

Проф. др. НЭГУЭР Фэтхы Гюнгөр, Цыхумрэ Лъэпкъымрэ я Шэныгъэ Факультетым и Декан, Социальнэ Лэжьыгъэхэм я Къудамэм и ЕгъэджакӀуэ, Ялова Университет-Тыркуе

fethi.gungor@yaloa.edu.tr

1986 гъэм Мармара Университетым и Дин Шэныгъэ Факультетыр къиухуащ. Тефсырым теухуа и магистрэ лэжьыгъэр 1990 гъэм Мармара Университетым; социологием теухуа и докторант лэжьыгъэр 2004 гъэм Истанбыл Университетым къыщиухащ.

Унагъуэм, псапашӀэ организацэхэм/гражданскэ обществэхэм, цыху хуитыныгъэхэм, Іэпхъуэныгъэмрэ ІэпхъуакӀуэхэмрэ, дэлэпыкъуныгъэм хуэныкъуэ гупхэмрэ мүслымэнхэмрэ ятеухуа и лэжьыгъэхэр медиа орган зэхуэщхьахуэхэм къытрадзащ. ПсапашӀэ организацэ/гражданскэ обществэ, Къурлан къэхутэныгъэ икӀи Кавказым теухуауэ мазэ къэс къыдагъэкӀ журналхэм хуэдэхэр къыдигъэкӀащ. Ялова Социальнэ Шэныгъэхэм я Журналыр зыгъэува редактор нэхьыщхьэуэ лэжьащ.

Тыркубзэм и гъусэу и анэдэлъхубзэу щыт Адыгабзэм и къуэхьэплэ-къуэкӀыплэ диалектитлур, Хьэрыпыбзэр икӀи Уэсманлыбзэр фы дэдэу, Инджылыбзэмрэ Фарисыбзэмрэ фыуэ, Урысыбзэр мащӀэу ещӀэ.

Проф. Д-р. НЕГОР Фетхи Гунгор, Декан факультета гуманитарных и социальных наук

Преподаватель кафедры социальной работы, Университет Ялова – Турция

fethi.gungor@yalova.edu.tr

В 1986 году окончил теологический факультет Университета Мармара. В 1990 году получил степень магистра тафсира в Университете Мармара. В 2004 году защитил докторскую диссертацию по социологии в Стамбульском университете.

Его исследования о семье, гражданском обществе, правах человека, иммиграции и беженцах, обездоленных группах и исламском мире были опубликованы в различных СМИ. Издавал ежемесячные журналы о гражданском обществе, изучении Корана и Кавказе. Является редактором-основателем рецензируемого научного журнала социальных наук Ялова. Помимо турецкого, владеет восточными и западными диалекты родного черкесского, арабским и османским языками на продвинутом уровне, английским и персидским языками на хорошем уровне, а также русским языком на базовом уровне.

البروفيسور نغور فتحي غونغور

عميد كلية العلوم الإنسانية والاجتماعية في جامعة يالوفا

عضو الهيئة التعليمية في قسم الخدمات الاجتماعية

جامعة يالوفا - تركيا

fethi.gungor@yalova.edu.tr

تخرج من كلية الإلهيات بجامعة مرمرة عام 1986. حصل على الماجستير في التفسير من جامعة مرمرة عام 1990 وعلى الدكتوراه في علم الاجتماع من جامعة إسطنبول عام 2004.

نُشرت له دراسات في وسائل إعلامية مختلفة تناول فيها قضايا الأسرة والمجتمع المدني وحقوق الإنسان والهجرة واللجوء والفئات الهشة والعالم الإسلامي. أصدر مجلات شهرية عن المجتمع المدني والدراسات القرآنية والقوقاز. كان رئيس التحرير المؤسس لمجلة يالوفا العلمية للعلوم الاجتماعية.

إلى جانب التركية يتحدث لغته الأم الشركسية بلهجاتها الشرقية والغربية وكذلك العربية والعثمانية بمستوى متقدم، والإنجليزية والفارسية بمستوى جيد، والروسية بالمستوى الأساسي.

12.5. The Role of Circassian Families in Preserving the Circassian Identities in Youth

Sevil Şimşek, (Specialist on Public Relations and Publicity) and Ayşe Pişkin, (Co-Founder and General Secretary of Circassian Women Association Co-Founder and Board Member of Pluralist Democracy Party), TR

Circassians, who have been exiled from homeland Caucasia to the Ottoman State were settled in many different regions in the Ottoman land. They have set up their villages and homes in the same way as they did in Caucasia and they have managed to continue their lives as they did in Caucasia for many years. The language, family connections, chat gatherings, guest houses, wedding ceremonies, funerals and daily practices were carried on in these regions they have settled the same way as they were practicing Caucasia for about 100 years.

In the traditional extended family structure in the Circassian community, the elderly have taken care of bringing up a baby from birth to youth, and the society shapes adults according to its rules. The new generations learn their traditions and the language among the family. That is why, the family is the most important place where this training is provided.

After the exile, the Circassians, who have settled in many different places in Anatolia have lived in isolation from outside effects; afterwards with the developments in transportation, the increase of populations, and village schools being opened, they have started contact with the outer world. The confined villager-lifestyle has turned into urbanization and becoming city dwellers with the help of improvement in means of communication and the new generations wanting to continue their education in cities. The young generations meet different cultures at early ages that are different from their own and afterwards they start to get alienated from their own cultural values, as the family structure turning into nuclear families has stopped the function to pass on their culture to new generations. Moving away from the areas they lived, forgetting the mother tongue, intercultural marriages, developing and improving technology have all created changes in the Circassian culture. There were factors at the root of the cultural change as the changing family structure and the changes taking place in the social settings. The families who have moved to cities and who have grown smaller failed in training their children at early ages according to Khabze, that is traditions, and marriages from outside the Circassian culture, and failures in passing on the language and culture have emerged. With the improvement in technology and the changes in social contact, Circassian youth has suffered from deterioration in friendship and social relationships, and they have been distanced from the traditional structure.

For the Circassian culture and awareness of identity to grow again among the young people, families should try to decrease marriages with people from other cultures, and real social environments that are not based on technology need to be formed for the young people. The young people visiting their villages and towns of the family background, and experiencing the traditional Khabze culture will enable the formation of a self-cultural identity again.

12.5. Çerkes Aile Yapısının Gençlerde Kimlik Bilincini Korumada Rolü

Sevil Şimşek, Halkla ilişkiler ve Tanıtım uzmanı, ve Ayşe Pişkin Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti Kurucu Üyesi ve Genel Sekreteri, Çoğulcu Demokrasi Partisi Kurucu üyesi ve Parti Meclisi Üyesi, TR

Anavatan Kafkasya'dan Büyük Çerkes Sürgünü sonrasında Osmanlı Devletine gelen Çerkesler Osmanlı topraklarında birçok bölgede iskân edilmiştir. Köylerini ve evlerini Kafkasya'dakinin aynısı şeklinde kurmuş, yerleştikleri bölgelerde Kafkasya'daki yaşantılarını çok uzun yıllar sürdürmeyi başarmışlardır. Khabze'nin temelini oluşturan dil, soy bağları, Hajeşler, Vorşerler, düğün törenleri, cenaze törenleri ve günlük hayat pratiklerinin tamamı Çerkeslerin yerleştikleri bu bölgelerde yaklaşık 100 yıl kadar korunmuş Kafkasya'da uygulandığı şekilde uygulanmaya devam etmiştir.

Geleneksel geniş aile yapısının hâkim olduğu Çerkes toplumunda bebeğin doğumundan yetişkin bir birey olduğu döneme kadar eğitimini aile büyükleri sağlamış, yetişkin bireyleri ise toplum kendi kuralları ile şekillendirmiştir. Khabze ve dil aktarımının çoğunluğunu yeni nesil aile ortamlarında öğrenmiştir. Kültürel aktarım sürecinde aile bu yüzden toplumsal eğitimin verildiği en önemli yerdir.

Sürgün sonrasında Anadolu'nun birçok noktasına yerleşen Çerkesler uzun bir süre yaşadıkları alanlarda dışa kapalı yaşamışlar, ulaşımın gelişmesi, nüfus artışı ve köy okullarının açılması ile dış dünyaya açılmaya başlamışlardır. Sonrasında iletişim araçlarındaki gelişim ve yeni nesillerin eğitim hayatlarına devam etmek istemeleri ile kapalı köy yaşantısı yerini şehirleşmeye bırakmıştır. Erken yaşta başka kültürel unsurlar ile tanışan genç nesiller başta kendi dillerinden, sonrasında da kültürel değerlerinden uzaklaşmaya başlamış, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşen aile ile kültürel aktarım sekteye uğramıştır.

Yaşanılan bölgeden uzaklaşma, ana dili unutmama, dış evlilikler, gelişen ve değişen teknoloji sonucunda Çerkes Kültüründe değişimler meydana gelmiştir. Ancak kültürel değişimin temelinde, değişen aile yapısı ve sosyal ortamlarda oluşan farklılaşma yer almaktadır. Kentlere göç eden ve küçülen ailenin fertleri küçük yaşlarda Khabze ile ilgili eğitimi gençlere yeterince verememiş, birçok ailede de Çerkes kültürü dışında kültürlerden kişiler ile evlilik yapılması ile dil ve kültür eğitiminde aksamalar yaşanmaya başlamıştır. Teknolojinin gelişimi ile sosyal ilişki biçimlerinde yaşanan değişimler sonrası, Çerkes gençlerinde, arkadaşlık ve sosyal ilişkileri zarar görmeye başlamış, geleneksel yapıdan uzaklaşmışlardır.

Kültürün ve kimlik bilincinin yeniden gençlerde oluşabilmesi için ailelerde yaşanan dış evlilik oranının azalması ve teknoloji merkezli olmayan daha geleneksel sosyal ortamların gençler için oluşturulmasının önemi büyüktür. Aile köklerinin olduğu köylere ve kasabalara daha sık ziyaretlerde bulunan gençlerin geleneksel Khabze kurallarını yaşayarak tecrübe etmesi gençlerde kimlik bilincinin oluşmasına fayda sağlayacaktır.

12.5. НЫБЖЫЩІЭХЭМ Я ЛЪЭПКЪ ЗЫХЭЩІЭ-ЩІЭЖ ЗЭФІЭУВЭНЫМКІЭ АДЫГЭ УНАГЪУЭ ЩЫКІЭ-ГЪЭПСЫКІЭМ И УЭИМАГЪЫР

Шимшек Севил & Пишкин Айшэ

Адыгэ Хэкурыхушхуэ мыгъуэм иужькІэ адэжь щыналъэу Къафкъасием къилэпхъукІри Уэсмэн къэралым къэлэпхъуа адыгэхэр щыпІэ зэхуэмыдэхэм шагъэтІысащ. Якъуажэхэр, я унэхэр Къафкъасием щызэрыщытам хуэдабзэу яхуащ, зыдэтІыса щыпІэхэм Къафкъасием щалэу щыта псэукІэр илъэс куэдкІэ яхъумэфаш. Хабзэм ипкъыу щыт бзэр, унагъуэ-лакъуэ къуэпсхэр, хьэщІэщхэр, уэршэрхэр, джэгү-хьэдагъэ зэхыхьэхэр икІи я махуэгъу гъащІэр псори жыпІэ хъунуэ адыгэхэр зыдэщыс щыпІэхэм илъэси 100 хуэдизкІэ щажумаш, Къафкъасием щызэрыщытам хуэдэу къэгъуэгурыкІуащ.

Адыгэ унагъуэшхуэ щыкІэр зылыгъа адыгэ жылагъуэм, унагъуэм нану къыхъухьамэ ар балигъ хъуху нэхъыжьхэм ягъасэт, балигъ хъуа нэужьи жылагъуэм езы и хабзэм тету ипсыхьыжт. Бзэр, хабзэр унагъуэм щызэрагъэщІащ ди нэхъыбапІэм. Аращи, щІэнхабзэр щІэблэщІэм хэпщэнымкІэ, лъэпкъыгъэ гъэсэныгъэмкІэ унагъуэр жылагъуэм икурыкупсэм итщ.

Хэкум дыкърахауа нэужь Анэдолэм и щыпІэ куэдым щытІыса адыгэхэр илъэс куэдкІэ псэуащ я къуажэхэм дэмыкІыу, зыхэс лъэпкъым хэмыхьэурэ. Гъуэгүхэр зэращІам, цыхушхьэ бжыгъэм зэрыхэхъуам, къуажэ еджапІэхэр къызэрызэлъахам къыдэкІуэу къуажэм дэкІыу, дунейм хыхьэу щІадзащ. Абы къыкІэлъыкІуэу зэрыщІэ-зэлъыІэс амалхэм зэрызаужьам, щІэблэщІэр еджэным къыпищэну зэрыхуеям къыдэгъуэгурыкІуэу ипэрей къуажэ зэхуэщІа псэукІэм ипІэкІэ къалэдэс псэукІэр тепщэ хъуащ. НыбжыщІэуэ нэгъуэщІ щІэнхабзэ пкъыгъуэхэм нэлъасэ яхуэхъа щІэблэр япэрауэ и анэдэлъхубзэм, итІанэ и щІэнхабзэ пкъыгъуэ лъапагъхэм пэлэщІэ хуэхъуэу щІидзащ. Пасэрей къуажэдэс унагъуэшхуэр къалэдэс унагъуэ цыкІум щыхуэкІуэми лъэпкъыгъэр, лъэпкъ щІэнхабзэр щІэблэщІэм хэпщэн Іуэхури зэпыуащ.

Лъэпкъ псэукІэ иІэуэ зыдэпсэу щыпІэр зэрихъуэжам, анэдэлъхубзэр зэрыІэщІэхуам, нэгъуэщІ лъэпкъ щыщ зэрышэ-зэдэкІуэхэм, рену зызыужь, зызыхъуэж технологием къыдэкІуэу адыгэ лъэпкъ щІэнхабзэми зыхъуэжу щІидзащ. А щІэнхабзэ зыхъуэжныгъэм и лъабжыэм щІэлъщ унагъуэ щыкІэ-гъэпсыкІэр зэрызэхъуэкІар икІи жылагъуэ псэукІэр зэрызэблэхъуар. Къалэхэм Іэпхъуауэ цыкІу хъужа унагъуэм и цыхухэр пэлъэщыжакъым цыкІу щыкІэ быным бзэрэ хабзэрэ ирагъэщІэну, унагъуэ куэдми лъэпкъым щымыщ казэрыхэзэрыхьам къыхэкІкІэ лъэпкъыбзэ, щІэнхабзэ гъэсэныгъэр зэпыуду щІидзащ. Технологием зэрызиужьым елытауэ жылагъуэ зэхушчытыкІэхэми зызэрахъуэжым къыхэкІкІэ адыгэ ныбжыщІэхэм я ныбжыгъуэ зэхушчытыкІэ, я жылагъуэ зэхэтыкІэ зэфІэмыхьэу хуежьэри пасэрей адыгэ зэхэтыкІэм пэжыжьэ хъуу щІадзащ.

НыбжыщІэхэм аргуэру лъэпкъ зыхэщІэ, щІэнхабзэ щІэж яІэ хъужын папщІэ щымыщ къэшэн-дэкІуэн Іуэхур зэтегъэувыІэным е гъэмащІэпэным, технологием темыщІыхъа жылагъуэ зэхыхьэ псэукІэ амалхэр нэхъыбэу ныбжыщІэхэм яхуэгъэхьэзырыным мэхьэнэшхуэ иІэщ. Унагъуэ лъапсэхэр щызэтет къуажэхэм ныбжыщІэхэр нэхъыбэрэ, щІэх-щІэхыурэ кІуэу, къэкІуэжу щытмэ лъэпкъ хабзэр, псэукІэр езым я нэгум щІэкІыурэ, ялъагъуэрэ зэрагъащІэмэ лъэпкъ зыхэщІэ-щІэж яІэ хъунымкІэ абы и флагъэшхуэ къэкІуэнущ.

Eng Sevil ŞİMŞEK

I was born in 1988 in the Pınarbaşı district of Kayseri. I graduated from Kocaeli University, Department of Public Relations and Publicity. I received my master's degree in Erciyes University, Department of Public Relations and Publicity.

I speak Kabardian and intermediate level English.

Email: sevilsimsek2011@hotmail.com

Sevil ŞİMŞEK, 1988 yılında Kayseri'nin Pınarbaşı İlçesinde dünyaya geldim. Kocaeli Üniversitesi Halkla ilişkiler ve Tanıtım bölümü mezunuyum. Erciyes Üniversitesi Halkla ilişkiler ve Tanıtım anabilim dalında yüksek lisans eğitimi aldım. Kabardeyce ve orta seviye İngilizce bilmekteyim.

E mail: sevilsimsek2011@hotmail.com

Ayşe Pişkin

Born in Kirazlı village of Düzce, from Shapsugh tribe. Graduate of the Admiral Bristol Medical College, Atatürk University Department of Nursing, Management, Tourism and Hotel Management. Served as a nurse and head nurse for 36 years, is a former medical administrator. Founding president of the Turkish Society of Intensive Care Nurses. Is a 50-year member and the 20-year president of the Admiral Bristol Medical College Graduates Association.

She is a member of the Istanbul Caucasian Cultural Association for 50 years, has been a board member for two terms. Is a founding member of Circassian Women's Association and is the current general secretary. Is a founding member of the Pluralist Democracy Party of Turkey and is a current board member. Is the vice president of the Istanbul Circassian Association. Is a board member of the Federation of Circassian Associations and is the current president of the Women's Committee.

Ayşe Pişkin, Düzce'nin Kirazlı Köyü'nde doğdum. Şapsıgım Amiral Bris Yol Sağlık Koleji, Atatürk Üniv. Hemşirelik Lisans, İşletme Lisans, ve Turizm ve Otelcilik İşletmesi mezunuyum.

36 yıl Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Görevi yaptım. Emekli sağlık Yöneticisiyim.

Türk Yoğun Bakım Hemşireleri Derneği Kurucu Başkanıyım Amiral Bristol sağlık K.M. ve M. Derneği 50 yıllık üye ve 20 yıldır başkanıyım.

İstanbul Kafkas Kültür Derneği 50 yıllık üyesiyim; İki dönem Yönetim kurulu Üyeliğinde bulundum.

Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti Derneği Kurucu Üyesi ve Genel Sekreteriyim. Çoğulcu Demokrasi Partisi Kurucu Üyesi ve Yönetim kurulu Üyesiyim. İstanbul Çerkes Derneği Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısıyım Çerkes Dernekleri Federasyonu Yönetim Kurulu Üyesi ve Kadınlar Kurulu Başkanıyım.

12.6. Existing Circassian Youth Organizations and their Activities: The Effect of their Activities on Rasing Awareness ofThe Circassian Identity

Buşra Can, (Student in Political Sciences at Yıldız University) and Emir Fatih Akbulat, (PhD student at Yıldız Technical University, Department of Political Science and International Relations), TR

Circassians living in the diaspora carry out various socio-cultural studies in order to keep their identity and culture alive in non-governmental organizations such as the federation, association and foundation they have established. Within or independently of these NGOs, there are many youth organizations and commissions, and they work for the same purposes.

(1) Circassians in Turkey, home to the most populous Circassian population in the world, have organized KAFFED, CHERKESFED, ABKHAZFED and the provincial, district and rural associations that make up these federations. There are 53 associations affiliated with KAFFED, 13 associations affiliated with ÇERKESFED, and 17 affiliated associations with ABKHAZFED. Young people organize under the name of "Youth Commission" within these associations and federations and carry out various cultural and folkloric studies. Apart from these organizations, students of North Caucasus origin studying at university in Turkey organized organizations under the name of NAF (North Caucasus Peoples Community). There are 58 Unikaf communities in Turkey. (2) The country with the highest Circassian population and NGOs among European countries is Germany. There are two federations in Germany and the Circassian Cultural Associations of Munich, Berlin, Münster, Cologne and Bremen affiliated to these federations. In France, there are youth organizations and activities within the LYON North Caucasian Cultural Association. (3) In America, The Circassian Benevolent Association (CBA) and youth organization Circassian Youth Committee (CYC) and in Canada Circassian Repatriation Organization and youth activities are carried out. (4) In Jordan and Syria, activities are carried out through associations. Circassian associations in Damascus, Al-Kiswa Al-Garbiya, Aleppo, Khimis, Marj Al-Sultan in Syria, and Amman, Jaras, Na'ur, Zerka, Ruseyfa, Suveylih and Vadi es-sir Circassian associations in Jordan continue to operate. (5) In the homeland of Circassia, Habze Association, Circassian Renaissance Association, Nart Heku, Interregional Public Organization Helping to Protect and Develop the Identity of the Circassian People (known as the Circassian Youth Assembly), KÇR Karachay Circassian Youth Center, which carries out its activities independently of NGOs, The Circassian Youth Assembly, which also includes young people from the diaspora, operates.

In this study, the organizational forms and activities of Circassian youth living in different countries of the world are emphasized. In this context, it has been seen that the young representatives of the Circassian diaspora benefit more from technological developments, establish new platforms through the opportunities provided by social media and the internet, and work on keeping the Circassian identity alive by continuing both national and international studies thanks to these platforms. These studies are seen in the examples of Seyfi Tokuç Abaze İbrahim from Turkey transferring the Turkish-Circassian dictionary to the adigebeze org site or Yamiz Bachhaz organizes an international relief campaign using the Brave Internet browser with his project called "Adighachain" in the USA.

12.6. Mevcut Çerkes Gençlik Organizasyonları ve Çalışmaları: Bu Çalışmaların Çerkes Kimlik Bilinci Gelişiminde Etkileri

Buşra Can, Yıldız Üniversitesi Siyasal Bilimler öğrencisi, ve Emir Fatih Akbulat, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde Doktora Öğrencisidir, TR

Diasporada yaşayan Çerkesler, kurdukları Federasyon Dernek Vakıf gibi STK'larda kimlik ve kültürlerini yaşatmak amacı ile çeşitli sosyo-kültürel çalışmalar yürütmektedirler. Bu STK'ların içinde veya STK'lardan bağımsız olarak, çok sayıda gençlik örgütü ve komisyonları bulunmakta ve aynı amaçlarda çalışmalar yürütülmektedir.

(1) Dünyada en kalabalık Çerkes nüfusunun yaşadığı **Türkiye** Çerkesleri KAFFED, ÇERKESFED, ABHAZFED ve bu federasyonlara bağlı il, ilçe, köy dernekleri olarak örgütlenmişlerdir. KAFFED'e bağlı 53, ÇERKESFED'e bağlı 13, ABHAZFED'e bağlı 17 dernek bulunmaktadır. Bu derneklerin ve federasyonların içinde "Gençlik Komisyonu" adı altında gençler örgütlenerek çeşitli kültürel ve folklorik çalışmalar yapmaktadırlar. Bu örgütlerin dışında Türkiye'de üniversite eğitimi gören Kuzey Kafkasya kökenli öğrenciler KAF (Kuzey Kafkasya Halkları Topluluğu) adı altında örgütlenmeler yapmıştır. Türkiye'de 58 Ünika/Kaf topluluğu bulunmaktadır. (2) Avrupa ülkeleri içinde en fazla Çerkes nüfusu, STK'sı bulunan ülke Almanya'dır. Almanya'da iki federasyon ve bu federasyonlara bağlı bulunan Münih, Berlin, Münster, Köln, Bremen Çerkes Kültür Dernekleri faaliyet göstermektedir. Fransa'da LYON Kuzey Kafkas Kültür Derneği içinde bulunan gençlik örgütleri ve çalışmaları vardır. (3) Amerika'da, The Circassian Benevolent Association (CBA) ve gençlik örgütlenmesi Circassian Youth Committiee (CYC), Kanada'da ise Circassian Repatriation Organization kurumu ve gençlik çalışmaları sürdürülmektedir. (4) Ürdün ve Suriye'de ise dernekler üzerinden faaliyetler sürdürülmektedir. Suriye'de bulunan Şam, Al-Kiswa Al-Garbiya, Halep, Hımıs, Marj Al-Sultan Çerkes dernekleri, Ürdün'de ise Amman, Jaras, Na'ur, Zerka, Rüseyfa, Suveylih ve Vadi es-sir Çerkes dernekleri faaliyet sürdürmektedir. (5) Anavatan Çerkesya'da, Habze Derneği, Çerkes Rönesansı Derneği, Nart Heku, Çerkes Halkının Kimliğinin Korunması ve Geliştirilmesine Yardımcı Olan Bölgelerarası Kamu Kuruluşu (Çerkes Gençlik Meclisi olarak geçiyor), KÇR Karaçay Çerkes derneği Gençlik Merkezi, STK'lardan bağımsız olarak çalışmalarını yürüten, içinde diasporadan gençlerin de bulunduğu Çerkesya Gençlik Meclisi faaliyet göstermektedir.

Bu çalışmada, dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan Çerkes gençlerinin örgütlenme biçimleri ve sürdürdükleri faaliyetler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, Çerkes diasporasının genç temsilcilerinin, teknolojik gelişmelerden daha fazla yararlandıkları, sosyal medya ve internetin sağladığı imkânlar üzerinden yeni platformlar kurdukları, bu platformlar sayesinde hem ulusal, hem de uluslararası çalışmalar sürdürerek, Çerkes kimliğinin yaşatılmasına dair çalışmalar sürdürdükleri görülmüştür. Bu çalışmalar; Türkiye'den Seyfi Tokuç Abaze İbrahim'in Türkçe-Çerkesçe sözlüğü adigebeze.org sitesine taşınması, ya da Amerika'da Yamiz Bachkhaz'ın

‘‘Adighachain’’ isimli projesiyle bir internet tarayıcısı olan Brave’i kullanarak uluslararası bir yardım kampanyası düzenlemesi örneklerinde görülmektedir.

ELİF BÜŞRA CAN

I was born in 1999 in Uşak, Turkey; from Kahvetepe, Biga, Turkey. I belong to the Hantuv family of Shapsugh. I am a second year student in Political Science and International Relations at the Yıldız Technical University. Also, I am attending another course in Human Resources Management at Istanbul University.

I have been attending Circassian cultural events and studies between 2014 – 2018 at the Adige Xase Circassian Association in Istanbul. I am not a member of any association officially but I become a member of the Yıldız Technical University Club for Students of Caucasian Origin or YILDIZKAF and become a

founding member as it the club was made official in 2019; I have been serving as its chair since 2021. As YILDIZKAF we organize events to promote Circassian culture such as meetings, language courses and a dance group. I will continue my efforts to promote connection and dialogue between the members of this cultural identity.

ELİF BÜŞRA CAN

4 Haziran 1999’da Uşak’ta doğdum. Çanakkale, Biga, Kahvetepeliyim. Çerkeslerin Şapsiğ boyunun Hantuv sülalesine mensubum. Yıldız Teknik Üniveritesi’nde Siyaset Biimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü 2. sınıf öğrencisiyim . Aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Uzaktan Öğretim Programı (2. Üniversite) ile İnsan Kaynakları Yönetimi okuyorum.

2014-2018 yılları arasında Adige Xase Çerkes Derneği bünyesinde Çerkes kültürünü anlatmaya ve ilerletmeye yönelik yapılan faaliyetlerin içerisinde bulunmaya başladım. Bağlı olduğum ve üyesi olduğum herhangi bir dernek olmamakla birlikte 2018 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Kafkasyalı Öğrenciler Topluluğu (YILDIZKAF) ile tanıştım. Üye olarak girdiğim kulüpte 2019 yılında, kulübün resmi olması ile yönetim kurulunda bulundum, 2021 yılı itibari ile de Yönetim Kurulu Başkanı olarak faaliyetlere devam ediyorum. Yıldızkaf bünyesinde paneller, münazaralar, dil kursları ve dans ekibi gibi Çerkes kültürünü tanıtacak etkinlikler düzenlemekteyim. Bu kültüre sahip gençleri bir araya getirip birbirleri arasındaki iletişimi

güçlendirerek birlik ve beraberlik bilincini oluşturabilmek adına yapılan çalışmalara devam ediyorum.

Emir Fatih AKBULAT

Emir Fatih Akbulat was born in 1983 Bakırkoy/Istanbul. Originally he is from Çüyoko family of the Abzeh tribe. He is focusing his studies on 19th century of Ottoman history, the history of the Caucasus and Russia. He was graduated from Abant İzzet Baysal University, Sakarya University, West Bohemia University. Currently, he is a PhD student at Yıldız Technical University, Department of Political Science and International Relations.

Emir Fatih Akbulat

1983 Bakırköy/İstanbul doğumludur. Abzeh boyunun Çüyoko sülalesindedir. 19. Yüzyıl Osmanlı ve Rusya tarihi, Kafkasya tarihi ve kültürü alanlarında çalışmaktadır. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, West Bohemia University’de öğrenim görmüştür. Şu an, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde Doktora Öğrencisidir.

1983 гъэм Истамбул-Бакыркёй къэлэжъем къыщыхъугъ. Абдзэхэ Цуякъомэ ащыщ. Осмэн икли Урысые тхыдэм и я19-нэ лэшлыгъом, ыкли Къафкъасие тхыдэм шээнхабзэм Ioф адешлэ. Болу-Абант Иззэт Байсал университетым, Сакария университетым ыкли West Bohemia University зыфилорэм ащеджагъ. Джыдэдэм Йылдыз Техникэ университетым и Политикэ шэныгъэ ыкли къаралыгъо зэфыщытыклэхэм афэгъэхьыгъэу докторантурэ щехьы.

Session 13: Circassian Language and Dialogue Between Circassian Youth in Homeland and Diaspora

Chairs: Erol Esen, Mehti Çetinbaş, Mine Bağ, and Talha Ölmez

Erol Esen, Professor at Public Administration department of Akdeniz University, TR

Mehti Çetinbaş, Author, Founder of the Caucasus Foundation, TR

Mine Bağ, English Teacher at Unişversity, TR

Talha Ölmez, Member of KAFFED Entrepreneurship and Career Comission, TR

- 13.1. The Position of the Circassian Language among World Languages**
Diane Forker, Professor of Caucasus Studies at Friedrich Schiller University Jena, DE
- 13.2. The Importance of Circassian Xabza**
*Martin Koçesoko, Historian, Founder and President of XABZE Association in Nalchik
KBR*
- 13.3. Mobile Applications for Adyghe (West-Circassian) Language Use**
Monika Hoehlig, Specialist in Circassian Language, DE
- 13.4. Benefits of Teaching Multiple Languages to Children**
*Gizem Ersoy (Literature Teacher) and Erol Esen, (Professor at Public Administration
department of Akdeniz University), TR*
- 13.5. The Best Practical Methods of Teaching Circassian to Children and Youth**
*Nart Tamzouk, (Specialist on Advertising and Cartoon Film) and Özlem Güngör,
(Philologist in Circassian Language), TR*

13.1. The Position of the Circassian Language among World Languages

Diane Forker, Professor of Caucasus Studies at Friedrich Schiller University Jena, DE

In this talk I want to discuss the position of Circassian from a global perspective. Circassian is not among the 100 most-spoken languages of the world (<http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>) and in terms of the UNCESCO Atlas of the World's Languages in Danger it is a 'vulnerable' language (<http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>). However, compared with very many of the around 7,000 languages of the world that are already critically endangered and not transmitted anymore, Circassian is (still) in a better situation. It is still acquired as a first

language by children and has a variety of resources that have already been developed for teaching and using the language.

In this talk, I want to explain three characteristics that make the Circassian language special and its vitality and use particularly challenging. (1) Circassian is a pluricentric language that has two standardized varieties and even more non-standardized dialects. (2) There is growing diaspora of Circassians all around the world that is larger than the population in the homeland and thus Circassian is also a heritage language. (3) Circassian is a polysynthetic language: words are composed of many prefixes and suffixes and can convey meanings that in other languages correspond to entire sentences.

13.1. Dünya Dilleri Arasında Çerkesçe'nin Yeri

Diane Forker, Kafkas Dilleri uzmanı, Jena Friedrich Schiller Üniversitesi Kafkas Araştırmaları bölümünde profesör, DE

Bu konuşmada küresel açıdan Çerkesçenin yerini tartışmak istiyorum. Çerkesçe dünyada en çok konuşulan 100 dil arasında değil ve UNESCO Tehlike Altındaki Diller Listesinde “Hassas” kategorisinde değerlendirilir (<http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>). Buna karşın durumu daha kritik olarak kabul edilen 7000 dilin aksine Çerkesçenin durumu daha iyidir. Halen anadil olarak çocuklar tarafından öğrenilmekte ve öğretimi için geliştirilen çeşitli kaynaklara sahiptir.

Bu konuşmada Çerkesçeyi özgün kılan ve ömrünü uzatmada çeşitli zorluklar çıkaran üç özelliğinden bahsedeceğim. Birincisi, Çerkesçe çok merkezli bir dildir, yani iki tane standart diyalekt ve birçok yerel diyalekt içerir. İkincisi, anavatandakinden daha kalabalık bir diaspora nüfusuna sahiptir ve bu Çerkesçenin bir anadilden ziyade kültürel miras niteliğinde bir dil olmasına sebep olur. Üçüncüsü, Çerkesçe çok eklemeli bir dildir: kelimelere birçok ön ek ve son ek gelebilir ve bunun sonucunda başka dillerde bir cümle ile anlatılan ifadeler Çerkesçede tek bir kelime ile anlatılabilir.

13.1. Дунаим тет лъэпкъыбзэмэ азфагу Адыгабзэм чыплэу щибубытырэр

Форкер Даяна - ДЕ

Мы гущыIэгъум хэтэу, зэрэдунаеу тет бзэмэ азфагу адыгабзэм чыплэу щибубытырэм сытегущыIэнэу сыфай. Адыгабзэр дунаем анахь цыфыбэ зэрыгущыIэрэ бзи 100-мэ ащыщэп ыкIи щынагъо зышъхьащыт бзэмэ ащыщэу «зыфэсакъыпхъэу» ЮНЕСКО-м ыгъэнэфэгъэмэ ахэт (<http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>). Аущыт нахь мышIэми щынэгъо дэдэу аштагъэ бзэ 7000-м елытыгъэу адыгабзэм илоф нахьышIу. Джыри ар ныдэлъфыбзэу зэзыгъашIэрэ сабийхэр щыIэх ыкIи ягъэшIэным фэгъэхьыгъэ матерялхэр иIэх.

Мы гущыIэгъум къыщыхэзгъэщыт адыгабзэр нэмыкIмэ атеклэу, унаеу ыкIи игъашIэ гъэкIыхъэныр къинэу къэзышырэ пкъыгъуищэу хэлъыр. Апэрэр: Адыгабзэр гупчабэ зилэ бзэу зэрэщытыр ары, ащ къикIырэр, жабзэ (диалект) стандартитIу ыкIи чыплэгу къэлоклабэ иI. ЯтIонэрэр, Хэкурысмэ бэкIэ анахьыбэу диаспорэ цыфышъхьэ пчъагъэ иI. Ащ адыгабзэр

зы ныдэльфыбзэ нахыи зы клэныбзэ теплэ илэу кьешы. Ящэнэрэри, адыгабзэр пэныхьо-клэныхьуабэ зилэ бзэу щыт. Гущылэм ыпэкли ыклэкли пэныхьо-клэныхьуабэ кыпыбгъэуцон олэклы, ащ кыхэклэуи нэмыкыбзэклэ зы гущылэухыгъэклэ кьэплон плэкыщтыр адыгабзэклэ зы гущылэ закьоклэ кьэплон олэклы.

Diana Forker

Diana Forker is professor of Caucasus Studies at Friedrich Schiller University Jena. The department of Caucasus Studies which she heads is the only academic knowledge institute in Germany devoted to the study of the Caucasus from an interdisciplinary perspective (<https://www.kaukasiologie.uni-jena.de/>). Her work focuses on Caucasian languages from a functional-typological perspective, morphosyntax, language contact and sociolinguistics. Prof. Forker's research interests concern East Caucasian and West Caucasian languages, electronic corpora and dictionaries for minority languages, as well as heritage languages, bilingualism and the interplay of languages, cultures and identities. She is currently leading a project on the resilience approach of the EU foreign policy in the Caucasus.

Contact Information

Friedrich-Schiller-Universität Jena

Institut für Slawistik und Kaukasusstudien

Jenergasse 8

07737 Jena

+49 3641 9-44885

diana.forker@uni-jena.de

Diana Forker, Jena Friedrich Schiller Üniversitesi Kafkas Araştırmaları bölümünde profesördür ve aynı zamanda bölüm başkanıdır; bölüm Almanya'da Kafkasya'ya disiplinler arası yaklaşarak araştırma yapan tek bilim kurumudur. Çalışmaları Kafkas dillerinin işlevsel-tipolojik özelliklerini, diğer dillerle bağlantılarını ve sosyolinguistik özelliklerini incelemeyi içerir. Prof. Forker'in araştırmaları hem Doğu hem de Batı Kafkas dillerini, elektronik kaynakları ve sözlükleri, miras dilleri, çiftdillilik, diller arası geçiş, kültür ve kimlik konularını içerir. Kendisi şu sıralar Avrupa Birliği Kafkasya dış ilişkiler politikaları konusunda bir proje yürütmektedir.

İletişim Bilgileri

Friedrich-Schiller-Universität Jena

Institut für Slawistik und Kaukasusstudien

Jenergasse 8

07737 Jena

+49 3641 9-44885

diana.forker@uni-jena.de

Форкер Даяна

Форкер Даяна Джена Фредрих Шиллер университетым Къакъфас ушэтынхэмкIэ икъутамэ ипрофессор ыкIи ащ итхьамат. А къутамэр Къафкъасие ушэтынхэм шIэныгъэбзэфагоу абгъодэхъэзэ лажьэу Нэмыцэм щыIэ шIэныгъэ къутэмэ закъоу ары. Илэжыгъэхэм кыизэкIаубытэ Къафкъасыбзэхэм язэшIокI-ятипологиекIэ язэрэшыт, нэмыкIыбзэхэм зерафыщытхэр, социо-лингвистикэкIэ язэрэщыт фэдэхэр. Поф. Форкер иушэтынхэм кыизэкIаубытэ къохьапIэ икIи къокIыпIэ Къафкъасыбзэхэр, электроннэу щыIэ шIэныгъэ кыыхьыпIэхэр, гущыIалэхэр, кIэнэу къэнагъэ бзэхэр, бзитIуныгъэр, бзэмэ азэфагу зэблэкIхэр, шIэнхабзэ, лъэпкъыгъэ фэдэ Iофыгъохэр. Джы дэдэм ежъым зы Европэ проэкт зэрегъакIо Европэ Зэгохьаныгъэм и Къафкъасие IэкIыб политикэхэм афэгъэхьыгъэу.

Узэрылгъэлэсыщт хэшIапIэхэр:

Friedrich-Schiller-Universität Jena

Institut für Slawistik und Kaukasusstudien

Jenergasse 8

07737 Jena

+49 3641 9-44885

diana.forker@uni-jena.de

13.2. The Importance of Circassian Xabza

Martin Koçesoko, Historian, Founder and President of XABZE Association in Nalchik KBR

My presentation in a nutshell

“We are disappearing!”, “As Adyghe, we are melting away because we are scattered on earth!”, “We do not know Adyghe language anymore!”, “There is no Adyghean anymore!”; “We can't live xabze!”, “Adygheans were never united!”... We hear such words a lot. These are not so baseless. Our situation today is really thought provoking. If we look at history, we are in conditions where many peoples cannot save themselves. Even though many peoples perished on this earth, Adygheans survived. "I wonder if it's our turn now!" There are also those who raise the question. Maybe it's our time too.

Only Almighty Allah knows what will happen!

But what we observe in life is that; plant, reptile, flying bird, wild animal, every living things” If I live! / if I lived!” says. all strives to live, scatters seed, leaves traces. People meet each other, communicate each other, come together, cooperate and produce a common language in order to protect themselves and continue their lineage. They establish Xabze (custom, order) by communicating with their language. This language and Xabze constitute their life and are thus protected.

No matter how much we stumbled as Adyghe, if we come to ourselves, we can learn our language, we can re-establish our Xabze with that language. Therefore, the beginning of everything is to know ourselves as a people / nation.

To of everything is to know ourselves as a people / nation “if only we know ourselves as a nation we could live as a nation!” we say. “What you call comes,” says Adygheans. As a nation we call goodness. We write poetry in the Adyghe language. We make wishes in the Adyghe language. We will come together again with the Adyghe language, we will gather Adyghe Xabze! We live with Adyghe Xabze, singing in the Adyghe language!

“Xabze is determined in Xase / Congress” says Adyghe. These words tell us that Xabze cannot be formed with an individual. In order to know / practice Xabze, we will know ourselves as a nation, we will come together as a people / nation by knowing ourselves, we will come together to a convention, we will restructure our Xabze by meeting.

Here comes a question; What will our guide be?

Our guide is being Adyghe!

If we know that we are Adyghe, we feel / internalize Adyghe. Being adyghe is; It is humanity, wisdom, knowledge, being able to distinguish what is right from what is not. Adygelik; courage, honor, conscience / mercy, honesty / morality. Adygelik; It is for everyone to live in this universe by finding their own place and value, without being arrogant or humiliating anyone.

Is this what we need in today's life? If it is asked, being adyghe is the need of humanity today, it is what has kept us alive for thousands of years.

Personally, I don't have much to experience, by the grace of Allah, we have many good Thamades (opinion leaders) and smart young people who know a lot and have experienced a lot. I'm not saying anything that no one knows. I am saying;

Let's know ourselves, come together with Adygea, set up our Xase / congress and rearrange / structure our Xabze. Xabze is not a favourite anyone, gives everyone the value they deserve. If we are worthy, we find our value, we develop and live together with life.

One Language! One nation! One Homeland! One Xabze!

13.2. Çerkes “Xabze” sinin Önemi

Martin Koçesoko, Tarihiçi, Xabze” Derneği Kurucusu ve Başkanı, KBR

Özetle sunumum

“Yok oluyoruz!”, “Adıgeler olarak yeryüzünde dağıtılmış olduğumuzdan eriyip gidiyoruz!”, “Artık Adıgece bilmiyoruz!”, “Artık Adıgelik kalmadı!”; “Xabzemizi yaşayamıyoruz!”, “Adıgeler hiçbir zaman birlik olamadılar!” ... Böyle sözleri çokça duyuyoruz. Bunlar çok da temelsiz değiller. Bugün işimiz / durumumuz gerçekten düşündürücü. Tarihe bakılacak olursa pek çok halkın kendisini kurtaramadığı koşullar içindeyiz. Şu yeryüzünde pek çok halk yok olduğu halde Adıgeler ayakta kaldı. “Şimdi bizim de sıramız mı geldi acaba!” sorusunu gündeme getirenlere de rastlanıyor. Belki bizim de vaktimiz gelmiştir.

Olup bitecekleri bilen yalnızca Yüce Allah’tır!

Lakin yaşamda gözlemlediğimiz odur ki; bitki, sürüngen, uçan kuş, yabanıl hayvan, can taşıyan her bir varlık “yaşasam! / yaşasaydım!” diyor. Yaşamak için çaba gösteriyor, tohum saçıyor, iz bırakıyor. Kendisi gibiler, kendilerini korumak, soylarını sürdürmek için birbirleriyle tanışıyor, iletişim kuruyor, bir araya geliyorlar, dayanışıyor ve ortak bir dil üretiyorlar. Dilleriyle iletişim kurarak Xabze (töre, düzen) oluşturuyorlar. Bu dil ve Xabze onların yaşamını oluşturuyor ve o sayede korunuyorlar.

Adıgeler olarak her ne kadar tökezlediyssek de, kendimize gelirse dilimizi öğrenebiliriz, o dilimizle Xabzemizi yeniden kurabiliriz. Dolayısıyla her şeyin başı bir halk / ulus olarak kendimizi bilmemizdir.

Bir halk / ulus olarak kendimizi bilirsek “bir halk / ulus olarak yaşayabilirsek!” deriz. “Çağırıldığı gelir” der Adıgeler. Bir halk / ulus olarak iyiliği çağırırız. Adıge diliyle şiir yazarız. Adıge diliyle dilekte bulunuruz. Adıge diliyle tekrar bir araya gelir, Adıge Xabzeyi toparlarız! Adıge diliyle şakiyarak Adıge Xabze ile yaşarız!

“Xabze Xase’de / Kurultayda belirlenir” der Adıgeler. Bu sözler bize Xabzenin bir bireyle oluşturulamayacağını söyler. Xabzeyi bilmek / uygulamak için halk / ulus olarak kendimizi bileceğiz, kendimizi bilip bir halk / ulus olarak bir araya geleceğiz, bir araya gelerek kurultaylaşacağız, kurultaylaşarak Xabzemizi yeniden yapılandıracağız.

Burada bir soru çıkıyor karşımıza; rehberimiz ne olacak?

Rehberimiz Adıgeliktir!

Adıge olduğumuzu bilirse Adıgeligi duyumsarız / içselleştiririz. Adıgelik ise; insanlıktır, bilgeliği, bilgidir, uygun / doğru olanla olmayanı ayırtebilmektir. Adıgelik; mertliktir, onurdur, vicdandır / merhamettir, dürüstlüktür / ahlaklılıktır. Adıgelik; büyüklenmeden ve kimseyi büyüklemeden, alçalmadan ve kimseyi alçaltmadan, herkesin kendi yerini ve değerini bularak şu evrende yaşamasıdır.

Bu, bugünkü yaşamda ihtiyacımız olan şey midir?, denilecek olursa, Adıgelik bugün insanlığın ihtiyacıdır, bizi binlerce yıldır yaşatandır.

Şahsen benim yaşadığım fazla bir şey yok, Allah'ın lütfuyla çok bilen, çok görmüş geçirmiş iyi Thamadelerimiz (kanaat önderlerimiz) de, akıllı gençlerimiz de çoktur. Kimsenin bilmediği bir şey de söylüyor değilim. Söylediğim;

Kendimizi bilelim, Adıgelikle bir araya gelelim, Xasemizi / kurultayımızı kurup Xabzemizi yeniden düzenleyelim / yapılandıralım. Xabze kayırmacı değildir, herkese layık olduğu değeri verir. Layıksak değerimizi de buluruz, yaşamla birlikte gelişir, yaşarız.

13.2. Адыгэ Хабзэм и уэимагъыр

Къуэщасокъуэ Мартин, КІэщІыу жысІэныр Адыгэбзэклэ

«Доклуэдыж!» «Адыгэр мы щІыльэм дыщІкыхъащи дыхошыпсыхъыж!» «Адыгэбзэ тщІэжкъым!» «Адыгагэа щІылэжкъым!» «Хабзэ тхэлъыжкъым!» «Адыгэхэр игъащІэм зэрылыгъакъым!»: - мы псалъэхэр куэдрэ зэхыдох. Лъабжэ илэщ мы псалъэхэм. Нобэ лъэпкъым ди Іуэхур хэллэгуэщ. Тхыдэм үхэллэ лъэпкъ куэдыр къызэмыла щытыклэм дитщ. Лъэпкъ куэд теклуэдыкыжаш мы щІы хъурейм, адыгэр къанэурэ. «Иджы дэри ди чэзур къэсауэ плэрэ?» - мыпхуэдэ үпщІэ къэзыгъэуэхэми урохьэллэ. Къэсагъэнкли хъунщ. Къэхъуныр Тхэшхуэращ зыщІэр !

Ар щхъэклэ гъащІэм щытлэагыраащи къэкІыгыи, хъэпщхупщи , къуалэбзуйи , псэушхьи , псэ зыІуту щыІэм «сыпсэуарэт» желэ. Псэуным хуолажэ , жылэ епхъыр, и лъэужь къегъанэр. Езым хуэдэхэм захъумэу я лэужьыр псэун щхъэ зэрощІэ , зэхохъэ, зэроубыдри бзэ къагъэщІ. Я бзэклэ зэпсалъэурэ хабзэ яублэ. А бзэмрэ хабзэмрэ я щыІэкІэ мэху, абы къэхъумэ.

Адыгэм дэпхуэдизу ди лъэр щІэмыхуами, зытщІэжмэ ди бзэр тщІэжынщ , а бзэмклэ ди хабзэри дыубзыхужынщ. Араащи псом и щхъэр лъэпкъыу зытщІэжыныраащ!

Лъэпкъ хуэдэу зытщІэжмэ «лъэпкъ хуэдэу дыпсэуарэт» жытІэнщ. «Узэджер къокІуэ!» - желэ адыгэм. Лъэпкъ хуэдэу фІым деджэнщ. Адыгэбзэклэ дыусэнщ. Адыгэбзэклэ дыхъуэхъуэнщ. Адыгэбзэклэ дызэхыхъэжынщи адыгэ хабзэр дыугъуеижынщ! Адыгэбзэр дгъэбзэрабзэу, адыгэ хабзэклэ дыпсэунщ!

"Хабзэр хасэм щаубзыху" - желэр Адыгэм. Мы псалъэхэм къыджелэ щхъэзакъуэклэ хабзэр зэрызэфІэмыуэр. Хабзэр тщІэн щхъэклэ лъэпкъыу зытщІэжынущ, зытщІэжурэ лъэпкъыу дызэхэхъэнущ , дызэхыхъэнурэ дыхасэнущ , дыхасэурэ хабзэр дыубзыхужынущ.

Мыбдейжым упщӀэу кьоувыр - гьуазэу сыт тхуэхъуныр?

Адыгагъэращ ди гьуазэр!

Дызэрыадыгэр зытщӀэжмэ адыгагъэр зэхэтщӀэнщ. Адыгагъэр ар цыхугъэщ, губзыгъагъэщ, щӀэныгъэщ, еклумрэ емыклумрэ зэхэпщӀыкынырщ. Адыгагъэр ар лыгъэщ, напэщ, гущӀэгъуш, щэныфагъэщ, Адыгагъэр ар зыхомыӀэтыкыу икӀи хомыӀэтыкыу, зомыгъэлъахъшэу икӀи умыгъэлъахъшэу, щхъэж и пщӀэрэ и пӀэрэ игъуэтыжыу мы щӀыуэпсым хэпсэукынырщ.

Мыр нобэрей гъащӀэм дызыхуэныкыуэ? жыплэмэ, адыгагъэр цыху цыкӀур нобэ зыхуэныкыуэщ, дэ лъэпкыу илъэс минхэр хъуауэ дыщызыгъыӀэщ.

Си щхъэкӀэ къэзгъэщӀаи щӀыӀэкъым, Тхъэм и фыщӀэкӀэ куэд зыщӀэ куэд зылъэгъуа ТхъэмадэфӀхэри, ныбжьыщӀэ Ӏушхэри ди куэдщ. Зыгуэрым ямыщӀи жыӀӀэкъым. ЖыӀӀэр

ЗыдвгъэщӀэж, адыгагъэкӀэ дызэхэвгъэхъэж, дывгъэхаси хабзэр дывгъэубзыхуж. Хабзэр лъэныкыуэрыуэкъым, щхъэж хуэфащэ пщӀэр ирегъэгъуэт. Тхуэфащэмэ ди пщӀэри дгъуэтыжынщ, гъащӀэм зыдэдужьыжынщ.

Зы Бзэ! Зы Лъэпкъ! Зы Хэку! Зы хабзэ!

13.2. Важность черкесского «Хабзэ»

Martin Kochesoko

"Мы пропадаем!", "Черкесы разбросаны по миру, и потому ассимилируются!", "Мы забываем наш родной черкесский язык", "Мы потеряли наше Хабзэ!", "Черкесы всегда были раздроблены!" - мы часто слышим подобные изречения. И звучат они не бесосновательно. Сегодня положение нашего народа плачевно. Мы сейчас в таком положении, какого многие другие народы не смогли пережить. Многие народы уже исчезли с лица земли, но черкесы остались. Встречаются люди, которые задаются вопросом: "Может теперь пришла и наш черед?"

Возможно так и есть. Грядущее знает лишь Всевышний. Однако, судя по тому, что мы наблюдаем в окружающем мире, каждое растение, насекомое, птица, животное - все живое желает оставаться живым. Они работают над тем, чтоб выжить, сеют семена и оставляют потомство. Они находят себе подобных, и чтоб их потомство продолжало жить, объединяются, скрепляются и основывают свой язык. Разговаривая на своем языке, они порождают свои законы. Этот язык и законы определяют их бытие и самосохранение.

Как бы сильно черкесы не пострадали, если мы будем сохранять самосознание, мы будем помнить наш язык, и на этом языке воссоздадим свое Хабзэ.

Самое главное - это национальное самосознание! Если мы осознаем себя как нация, мы захотим жить как нация. Черкесская пословица гласит: "Что позовешь, то и приходит" ("уэджэр къокӀуэ"). Давайте будем звать хорошее для нашего народа. На черкесском

будем творить, на черкесском излагать желаемое, на черкесском воссоединимся и возродим Хабзэ. Будем изрекать черкесский язык и жить по Хабзэ!

Хабзэ создается на хасе - говорят черкесы. Это значит, что Хабзэ не формируется одним человеком. Чтоб знать Хабзэ, мы будем осознавать себя единой нацией, осознавая свое единство, мы объединимся, соберем хасэ и воссоздадим Хабзэ.

Здесь возникает вопрос - что станет нашим ориентиром? Наш ориентир - адыгагъэ! Если мы будем помнить, что мы черкесы, мы прочувствуем адыгагъэ. Адыгагъэ это человечность, мудрость, знание, различие пристойного и непристойного. Адыгагъэ это мужество, честь, совесть, сочувствие, образованность. Адыгагъэ не превозносит и не унижает никого, каждому положено свое справедливое место и положение для достойной и счастливой жизни.

"Это то, в чем мы сейчас нуждаемся?" - спросите вы. Это то, в чем сейчас нуждается человечество, это то что тысячелетиями хранило наш народ.

Я сам не так много прожил, и слава Всевышнему, у нас есть мудрые старшие, знающие гораздо больше меня. Есть у нас и умные молодые ребята.

Я не призываю к чему-то сверхъестественному. Я призываю помнить кто мы есть, объединяться на основе адыгагъэ, давайте соберемся и возродим Хабзэ. Хабзэ не однобокая система. Каждому положено заслуженное уважение. И если мы заслуживаем, мы получим свое уважение и будем развиваться вместе с миром.

Один язык! Один народ! Одна родина! Одно хабзэ!

Martin Kochesoko

I'm from Kueş'isokue, my name is Martin. I was born in 1988 in the village of Upper Kulkujin (Aziwan hable) of the Kabardino-Balkarian Republic. I completed my secondary education there. I graduated from the history department of Kabardino-Balkarian State University in Nalchik in 2005-2011. I have been participating in studies on national issues since 2006. In 2006, I was among the founders of the Circassian Congress non-governmental organization. Since 2007, I was among the organizers of the 21 May mourning day marches on the streets of Nalchik. Since then, we have been bringing the great / important days of the Adyge people back to the

agenda and celebrating / commemorating them, and we have been working on the culture and history of the Adyge people.

Our father Kueş'isokue Hüseyin designed the monument, which was built in 2012, due to the Georgian state's recognition that the Russians committed genocide against the Adyghes.

We founded the non-governmental organization "Хабзе" in 2018 and they brought me as its chairman.

Martin Kochesoko, Kueş'isokue'lerdenim, adım Martin. 1988 yılında Kaberdey-Balkar Cumhuriyeti'nin Üst Kulkujın (Aziwan hable) köyünde doğdum. Ortaöğrenimimi orada tamamladım. 2005-2011 yıllarında Nalçik'teki Kaberdey-Balkar Devlet Üniversitesi'nin tarih bölümünü bitirdim. 2006 yılından beri ulusal konularla ilgili çalışmalara katılıyorum. 2006 yılında Çerkes Kongresi sivil toplum örgütünü kuranlar arasında yer aldım. 2007 yılından itibaren Nalçik caddelerinde 21 Mayıs yas günü yürüyüşlerini düzenleyenler arasındaydım. O zamandan beri Adige halkının büyük / önemli günlerini yeniden gündeme getirip onları kutlama / anma etkinlikleri, Adige halkının kültürüne, tarihine ilişkin çalışmalar yapmaktayız.

2012 yılında Gürcistan devletinin Rusların Adigelere soykırım uyguladığını kabul etmesi dolayısıyla yapılan anıtın projesini babamız Kueş'isokue Hüseyin yaptı.

2018 yılında "Хабзе" adlı sivil toplum örgütünü kurduk ve beni onun başkanlığına getirdiler.

Къуэщысокъуэ Мартин, Сэ Къуэщысокъуэхэ сашыщ, си цӀэр Мартинщ. 1988 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэр республикэм хыхьэ Къулъкъужын Ипщэ къуажэм (Азыуан хьэблэ) сыкъышальхуаш. Курыт еджапӀэр абы къыщызухаш. 2005-2011 гъэхэм Налщыч дэт Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым и тхыдэ къудамэр къэзухаш. 2006 гъэ лъандэрэ лъэпкъ лӀэхум ехьэла лӀэхухэм сыхэтщ. 2006 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэрым Черкесский конгресс жылагъуэ зэгухьэныгъэр къызэзыгъэпэщэхэм сахэтащ. 2007 гъэм щыщӀэдзауэ Налщыч и уэрамхэм Нэкъыгъэм и 21-м щыгъуэ махуэм щыгъуэныкӀуэр къызэзыгъэпэщэхэм сахэтащ. Абы лъандэрэ адыгэ лъэпкъым и махуэшхуэхэр къыдэхыжыным ахэр гъэлапӀэным, адыгэ лъэпкъым и культурэм тхыдэм ехьэла лэжьыгъэхэр идогъэкӀуэкӀ.

2012 гъэм Куржы къэралыгъуэм урысейм адыгэхэм лъэпкъгъэкӀуэд (геноцид) къызэрыращӀылар къызэрилъытам папщӀэ ягъэува фӀеплъ сыным и проектыр ди адэ Къуэщысокъуэ Хъусен ищӀаш.

2018 гъэм "Хабзэ" жылагъуэ зэгухьэныгъэр къызэдгъэпэщаш, абы президенту сыхахаш.

Martin Kochesoko, Я Кочесоков Мартин Хусенович. 1988.16.11. Родился в Кабардино-Балкарской республике в с. В. Куркужин. 2005-2011 годах окончил Кабардино-Балкарский Государственный Университет исторический факультет. С 2006 году являюсь активистом черкесского национального движения. 2006 году был одним из учредителей о.д.КБР "Черкесский конгресс"

Мой отец Кочесоков Хусен является автором памятника установленного в Грузии в 2012 году в честь признания грузинским парламентом геноцида Черкесского народа в ходе Русско-Кавказской войны.

В 2018 году был одним из учредителей ОО "Хабзэ" и с тех пор являюсь президентом этой организации.

13.3. Mobile Applications for Adyghe (West-Circassian) Language Use

Monika Hoehlig, Specialist in Circassian Language, DE

Nowadays, mobile applications have become popular as a means for language learning. Various apps for Adyghe have been developed as well.

I want to focus on two apps that have appeared recently.

1. In 2020, the smartphone application “Adyghe sounds” was published to help learners of the Adyghe language to master the difficult sounds. The English version of the app was released in July 2020, and the Russian version followed in December 2020.

The app works with diagrams, theoretical and practical descriptions of the sounds, and audio examples. It is based on the Russian and English versions of the tutorial guide “Phonetic description of consonants and vowels of the Adyghe literary language”, 2003/2019. In May 2021 a Turkish version of the book was published. A Turkish version of the app is planned.

Links:

iOS <https://apps.apple.com/us/app/adyghe-sounds/id1482405741>

Android

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.novmailapps.adyghesounds.adyghe>

2. In December 2021 the first Adyghe-Russian dictionary smartphone application was launched by the Adyghe Republican Institute for Humanities Research, Maykop. This app was developed in cooperation with members of SIL International, R. Feer and M. Höhlig, and interns at Adyghe State University. The dictionary is based on the 1991 edition of Tkharkakho Y. A.'s dictionary. It contains around 10,000 entries and covers most of the basic words of the Adyghe literary language. The dictionary is mainly designed for students, teachers, and those interested in learning Adyghe, but also contains links to other useful materials, like how to get an Adyghe keyboard on your smartphone.

13.3. Çerkesçe (Batı Diyalektinin) mobil uygulamaları

Monika Hoehlig, Çerkes Dili Uzmanı, DE

Yakın zamanda dil öğrenmenin bir aracı olarak mobil uygulamalar popülerlik kazanmıştır.

Adige dili için de çeşitli uygulamalar geliştirilmiştir.

Yeni ortaya çıkmış olan 2 uygulama üzerine odaklanmak istiyorum.

1. 2020 yılında “Adigece’de Sesler” adlı bir akıllı telefon uygulaması Adige dilindeki zor sesleri telaffuz etmeye yardım etmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu uygulamanın İngilizce versiyonu Temmuz 2020 de çıkarılmış, Rusça versiyonu ise Aralık 2020 de onu takip etmiştir.

Uygulama grafiklerle, seslerin teorik ve pratik tanımlarıyla ve işitsel örneklerle işlemektedir.

Bu uygulama “Adige Yazılı Dilinin Sessiz ve Sesli Harflerinin Fonetik Tanımlaması” başlıklı

Rusça ve İngilizce versiyonlardaki öğretim rehberi üzerine dayandırılmıştır, 2003 2019.

Mayıs 2021 de bu kitabın Türkçe versiyonu basılmıştır, şimdi telefon uygulamasının Türkçe versiyonu planlanmaktadır.

Linkler:

iOS <https://apps.apple.com/us/app/adyghe-sounds/id1482405741>

Android

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.novmailapps.adyghesounds.adyghe>

2. Aralık 2021 de Adigece- Rusca sözlük smart telefon uygulaması Adige Cumhuriyet Beşeri Araştırmalar Enstitüsü, Maykop tarafından kullanıma sunulmuştur. Bu uygulama Uluslararası SIL üyeleri R. Feer and M. Höhlig ile Adige Devlet Üniversitesi stajyerlerinin iş birliğiyle geliştirilmiştir. Bu sözlük Tkharkakho Y. A. nin sözlüğünün 1991 versiyonuna dayanarak yapılmıştır. 10.000 kelime içermekte ve Adige yazılı dilinin temel kelimelerinin çoğunluğunu kapsamaktadır. Bu sözlük esas olarak öğrenciler, öğretmenler ve Adige dilini öğrenmek isteyen kişiler için tasarlanmıştır, ancak Adigece klavyeyi akıllı telefona uygulamak gibi başka faydalı materyallere de linkler içermektedir.

13.3 Адыгей Адыгабзэм фэгъэхьыгъэ мобилнэ шыклэхэр

Телефон лүш гъэпсыклэхэмклэ адыгабзэр зехъэныр гъэлъэшын

Хьёхьлыгъэ Моника, СЫЛ интернационалэ, Берлин

Бэмышлэу бзэ зэгъэшлэным изылэмэпсымэу мобилнэ шыклэхэр цыф жьугъэмэ аштагъэх.

Адыгабзэм пайи ащ фэдэ шыклэхэр рагъэшлоклуагъэх.

Клэу пчэгум къыхьагъэ шыклитлүм ягугъу къэсшы сшлоигъу.

1. 2020 гъэм «Адыгабзэм хэт макъэхэр» зыфилорэ телефон лүш программэр, адыгабзэм хэт макъэ къинхэр ягъэшлэн, къягъэлон пае зэхэгъэцуагъ. Мы программэм и инджылызыбзэ версиер 2020 гъэм бэдзэогъу мазэм кыдэклыгъагъ, урысыбзэ версиери 2020 гъэм итыгъэгъазэ мазэм ащ кыкълэлъыклуагъ.

Программэр графикэхэмклэ теориеуи практикэуи макъэмэ якъилотыкынклэ зэхэпхрэ щысэхэмклэ лъыклатэзэ мэлажъэ.

Мы программэр «Адыгэ тхыгъэбзэм макъэзэращэуи макъэзещэуи хэт тхэпкъхэм фонетикэ илъэныкъоклэ якъилотыкынклэ» шъхьэцлэр зилэ урысыбзэ ыкли инджылызыбзэ версиехэмэ ахэт егъэджэныгъэ гъуазэм тешыхьагъ 2003-2019.

Мы тхылъым и тыркубзэ версиери 2021 гъэм кыдэклыгъ ыджы телефон программэм и тыркубзэ версиери кыдагъэклынэу рахъухъэ.

Линкхэр:

iOS <https://apps.apple.com/us/app/adyghe-sounds/id1482405741>

ANDROID

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.novmailapps.adyghesounds.adyghe>

2. Адыгабзэ-Урысыбзэ гуцылалъэм и смарт телефон фэшыр, Адыгэ Республикэм Цыффэшл ШэныгъэхэмкӀэ и ушэтакӀуэ институтуэ МыекӀуапэ дэтым 2021 гъэм итыгъэгъазэ мазэ цыфмэ ахихъагъ. А версиер къэралыбзээфагоу СЫЛ-ым хэт Феер Р., Хьэхълигъ М. ыкӀи Адыгэ Къэралыгъо Университетым игъукӀэгъэсэн ныбжьыкӀэхэм язэдашӀэкӀэ рагъэшлӀокуагъ. Мы гуцылалъэр Тхьэркъуахъо Ю.А. игуцылалъэ и1991 гъэ версиер тешыхъагъ. Гуцылэ 10.000 хэт ыкӀи адыгэ тхыгъабзэм нахь щызэрахъэрэ гуцылэхэм янахъыбаплэр къызэкӀеубытэ. Мы гуцылалъэр анахъэу зыфэшлхэр еджакӀохэр, егъэджакӀохэр ыкӀи адыгабзэ зэзыгъашӀэ зышлӀоигъохэр ары. Ау адыгабзэ клавишыр телефон лушым фэгъэхъуным фэдэу нэмыкӀрэ лӀофыгъо шъхъэпэхэми кӀуапӀэхэр (линкхэр) афешы.

Monika Hoehlig

Born in and currently residing in Berlin, Germany

Email: monika_hoehlig@sil.org

Member of SIL International and AMAN: Circassian International Academy of Sciences

1977 Began research and acquisition of the Adyghe language in Berlin, assisted by speakers of the Adyghe-Abdzakh dialect from Turkey

1985 Completed Master's Program in Linguistics at Technical University Berlin with MA thesis: "Syntaktik and Semantik der Ergativkonstruktion am Beispiel des Tscherkessischen" (English title: Syntactic and Semantics of the Ergative Construction in Circassian)

1977 - 1990 field linguistic studies in Adyghe villages in Israel and Turkey

1990 - 1992 research scholarship at the Adyghe State University (ASU) through German Academic Exchange Service

1997 PhD dissertation: "Kontaktbedingter Sprachwandel in der adygeischen Umgangssprache im Kaukasus und in der Türkei. Vergleichende Analyse des russischen und türkischen Einflusses in mündlichen adygeischen Texten", published in: Lincom Studies in Caucasian Linguistics 03, München 1997 (English title: Contact induced language change in Adyghe colloquial language in the Caucasus and in Turkey)

2002 - February 2022: Visiting researcher at ASU, faculty of Adyghe philology and culture Focus on text analysis and translation.

Among other publications 1983/1990 a Latin-Turkish orthography for the Adyghe Latest publications on tutorials and smartphone applications for Adyghe language use

Currently working on a corpus of my Adyghe language material

Monika Hoehlig, Almanya Berlin'de doğdu ve halen orada yaşamakta.

Email: monika_hoehlig@sil.org

Uluslararası Çerkes Bilimler Akademisi üyesi, SIL ve AMAN

1977 yılında araştırma çalışmalarına, ve Türkiyeli Adige ve Abhaz diyalektlerini konuşan kişilerin desteğiyle Berlin'de Çerkes dili (Adigece) öğrenmeye başladı.

1985 yılında Berlin Teknik Üniversitesi'nde Linguistic alanında master programını “Çerkez dilinde yapısal ve anlamsal çekim yapıları” konulu tezini tamamladı.

1977- 1990 yılları arasında İsrail ve Türkiye deki Adige köylerinde linguistik alanında çalışmalar yaptı.

1990 1992 yıllarında Alman Akademik Değişim Programları kapsamında Adige Devlet Üniversitesi'nde araştırma bursu kazandı.

1997 de Münih Kafkasya Dilbilim Çalışmaları tarafından, başlığı “Etkileşime dayalı Kafkasya ve Türkiye’de yerel Adigece üzerinde oluşan değişim” başlıklı doktora tezini bastırdı.

2002 ve Şubat 2022 tarihleri arasında misafir araştırmacı olarak Adige Devlet Üniversitesi Adige Dilbilim ve Kültür Odaklı Metin Analizi ve Çeviri alanında çalıştı.

Diğer yayınları arasında 1983- 1990 Çerkesce dili için Latince Türkçe İmla Çalışması mevcut.

En son yayınları: Adige dili için akıllı telefon uygulamaları ve dersleri çalışması, ve halihazırda Adigece materyal üzerinden linguistik data analizi çalışması devam etmektedir.

Хьёхьлигь Моника, Нэмыцэм Берлин кыыщыхъугъ джыри ащ щэпсэу.

E-майлыр: monika_hoehlig@sil.org

Хэгъэгубзээфагоу Адыгэ шлэныгъэ академиям хэт – СЫЛ ыкли АМАН.

1977 гъэм ушэтын Юфмэ апыхъагъ, Тыркуем щыщэу адыгабзэкӀэ ыкли абхъазыбзэкӀэ гушыӀэхэрэмэ яӀэпыӀэгъукӀэ Берлин адыгабзэ щызэригъашӀэу ригъэжъагъ.

1985 гъэм Берлин техникэ университетым бзэшлэныгъэмкӀэ (лингвистикэ) магистратурэ кыыщыдихыгъ «Адыгабзэр пкыкӀэ ыкли мыхъэнэкӀэ зэрэзблэурэр» зыфилорэ шлэныгъэ лэжыгъэмкӀэ.

1977-1990 илӀэсхэм Израил ыкли Тыркуем и адыгэ къуаджэхэм бзэшлэныгъэм фэгъэхьыгъэ лэжыгъэхэр щышыгъэх.

1990-1992 илӀэсхэм Нэмыцэ академическэ зэхъожьыныгъэ программэхэм хэтэу Адыгэ къэралыгъо университетым ушэтакӀэ (стипендие) кыыщигъэхъагъ.

И докторантурэ лэжыгъэу «ЗэщыплӀэеным кыыхэкӀэу Къафкъасием ыкли Тыркуем и чыплӀэ адыгабзэмэ зэхъокыныгъэу къащыхъухэрэр» зыфилорэр Къафкъасие Бзэшлэныгъэ лэжыгъэхэр зыфилорэ зэхэщагъэм 1997 гъэм Мюнхен кыыщыдигъэкӀыгъ.

2002 гъэм кыыщегъэжъагъэу 2022 гъэм имэзае нэсэ ушэтакӀо хъэкӀэу Адыгэ къэралыгъо университетым щылэжъагъ Адыгэ бзэшлэныгъэмрэ шлэнхабзэмрэ атешыхъагъэу текст зепкырыхыным ыкли зэдзэкӀыным афэгъэхьыгъэу.

Адыгабзэр латин тырку тхыкӀэу зэрэптхыцт хабзэм фэгъэхьыгъэу 1983-1990 илӀэсхэм ышыгъэу джыри зы лэжыгъэ иӀ.

И аужыпкъэрэ лэжьыгъэхэр: адыгабзэм фэшI телефон Iуш гъэпсыкIэхэмрэ дерсхэмрэ ыкIи адыгабзэ матерялхэм атешыхьагъэу бзэшIэныгъэ датахэр зэпкъырыхыным афэгъэхьыгъэ лэжьыгъэхэмэ джыдэдэм апылъ.

13.4. One Child – Two Languages: Benefits of Teaching Multiple Languages to Children

Gizem Ersoy (Literature Teacher) and Erol Esen, (Professor at Public Administration department of Akdeniz University), TR

Apart from being a cultural wealth, speaking multiple languages provides many gains to all ages. It was observed that during early childhood when learning new languages is easier, learning multiple languages promotes certain talents in children's minds and is beneficial for their intellectual and mnemonic development. It was also observed that their perception became stronger and more successful in mathematics and practical studies, and also became more confident empathetic, became more successful in their educational and professional lives, learned new languages more easily, got better in critical thinking, their brain activities stayed high in later years and delayed occurrence of dementia.

In addition to being a cultural richness, speaking multi-languages provides people of all ages with numerous gains. In early childhood, when language learning is a lot easier, it has been observed that learning more than one language stimulates several abilities in the minds of children and has serious benefits in terms of intelligence and memory development. These children have stronger perception and analysis skills, are successful in mathematics and applied skills, have high self-confidence and empathy skills, are more successful in their school life and career, it is easier for them to learn a new language in the following years, have a wider horizon, higher reasoning. It has been determined that they have the power of understanding the culture, their brains are also fit in older ages and that dementia is seen less.

Experts found out that language education starts in the womb before a mother gives birth. Right after birth, speaking with the baby or singing lullabies in the target language helps the children record the language in their memories. Children learn a language first through listening and then copying and speaking it. It is determined that during the first three years when brain development is very rapid, it is easier for children to learn a language and any child without any physical, psychological or developmental problems is able to learn four different languages at the same time.

It is very difficult for Circassians, a group of people who are scattered around the world in different countries and learning and using the official languages of those countries in their daily lives. For Circassians it is difficult to learn their native language and to teach it to the next generation. A language is learnt by speaking and will be forgotten when not spoken. The most important cause of children not being able to speak their native language is their parents not knowing it. This can be remedied by embracing the idea to protect the culture and teaching the native language with practical tools or with people who know the language such as elders or caretakers. However, a language can be passed on to the next generation only when it is used a language of education.

Circassian Exemplary School, est. 1919 in Istanbul, is the first such institution where Circassian was the language of education. Nowadays, the "Seteney Multilingual Children's Nursery School" is a private institution which gives education in Circassian and other

languages. In countries where Circassians live, it is vital and beneficial that schools starting at nursery school level gives native language lessons, Circassian language broadcasts are made in

government TV channels and cartoons in Circassian are shown so that not only cultural heritage is preserved but also children's cognitive abilities are improved.

13.4. Çocuklara Birden Çok Dil Öğretmenin Yararları

Gizem Ersoy, Edebiyat Öğretmeni, ve Erol Esen, Prof, Akdeniz Üniversitesi Yönetim Bilimleri kürsüsü, TR

Çok dil bilmek kültürel bir zenginlik olması yanı sıra kişiye her yaşta sayısız kazanımlar sağlamaktadır. Dil öğrenmenin çok kolay olduğu erken çocukluk çağında, birden fazla dil öğrenmenin çocukların zihninde bir takım kabiliyetleri canlandırdığı, zeka ve hafıza gelişimi açısından ciddi yararları olduğu görülmüştür. Bu çocukların, algılama ve analiz yeteneklerinin daha güçlü olduğu, matematikte ve uygulamalı becerilerde başarılı oldukları, özgüven ve empati yeteneklerinin yüksek olduğu, okul yaşamlarında ve kariyerlerinde daha başarılı oldukları, ilerleyen yıllarda yeni bir dil öğrenmelerinin de kolay olduğu, daha geniş bir ufka, yüksek muhakeme gücüne ve kültür anlayışına sahip oldukları, beyinlerinin ileri yaşlarda da zinde olduğu ve bunama hastalığının daha az görüldüğü saptanmıştır.

Uzmanlar, dil ediniminin bebek doğmadan önce anne karnında başladığını tespit etmişlerdir. Doğumdan itibaren bebekle öğretilmek istenen dilde konuşmak, ninni ve şarkı dinletmek onların dili hafızalarına kaydetmelerini sağlar. Çocuklar öncelikle duyarak, sonra duyduklarını taklit ederek ve konuşarak dili öğrenirler. Beyin gelişiminin çok hızlı olduğu ilk üç yılda, çocuğun dil öğrenmesinin daha kolay olduğu, herhangi bir fiziksel ve psikolojik sorunu ya da gelişimsel bir bozukluğu olmayan bir çocuğun, bu yaşlarda, koşullar oluşturulduğunda aynı anda dört ayrı dili öğrenebilme becerisine sahip olduğu belirtilmektedir.

Dünyaya dağılmış, farklı ülkelerde, o ülkelerin resmi dillerininin eğitimini alan ve günlük yaşamlarında bu dili kullanan Çerkezler için, ana dillerini öğrenmek ve gelecek nesillere aktarmak oldukça zordur. Bir dil konuşularak öğrenilir, konuşulmadığı zaman ise unutulur. Günümüzde genç ebeveynlerin ana dillerini bilmemesi, çocukların ana kucağında ana dilini öğrenememesinin en önemli nedenidir. Bu eksiklik, kimliğe sahip çıkmak bilinci ve kültürü yaşatmak azmi ile, pratik dil öğretici dokümanlarla çocukla birlikte Ana dil eğitimine eğilmek, çocuğu ana dil bilen büyükler ve bakıcılarla yetiştirme olanakları ile giderilebilir. Ancak, bir dil, eğitim dili olarak kullanılırsa, tam olarak öğrenilebilir ve sonraki nesillere aktarımı da gerçekleştirilebilir.

1919 yılında İstanbul'da kurulan Çerkes Numune Mektebi Çerkezçe okuma yazma eğitimi veren ilk okuldur. Günümüzde "Seteney Multilingual Ana Okulu" da anaokulu çağındaki çocuklara Çerkezçe ve yabancı dil eğitimi veren özel bir kurumdur. Çerkezlerin yaşadıkları ülkelerde, devlet tarafından anaokulu düzeyinden başlayarak Çerkezçe eğitim veren okulların açılması, devlet TV kanallarında ve sosyal medya kanallarında Çerkezçe yayın yapılması ve Çerkezçe çizgi filmlerin gösterilmesi, yalnızca kültür mirasını yaşatmak için değil çocukların bilişsel faaliyetlerinin etkinliğini arttırmak için de çok önemli ve yararlıdır.

13.4. Сабийхэм Зы Бзэ Нэхъыбэ Ягъэщлэным и Сэбэпагъэр

Гизем Iэрсой, проф. Iэрол Iэсен

Бзэ куэд щлэныр культурэ къулэягъэу зэрыщытым нэмыщлэуи цыхум сыт хуэдэ ныбжьым итэу щытыми къэмыубжьэкыфын хуэдизклэ сэбэпагъи хуэхъуэ щыт зы Iуэхугъуэщ. Сабийхэр щыцкыкIум деж зы бзэ нэхъыбэ зэрагъащлэу щытымэ я акъылым, гупсысакIэм, губзыгъагъэм зэрызиужьыным теухуауэ сэбэпышхуэ зэрахъурэр къахутауэ щытщ. БзитIу е нэхъыбэ зэрагъащлэурэ ин хъурэ сабийхэм я зэхэщкыкыр, анализ щыфыныр нэхъ зэрыкъарууфIэр, зыщыгугъужьхэу, нэгъуэщIхэм я плэм зырагъэуэжьыфу зэрэщытхэр, математикэмрэ адрей практикэ зыщыпщI дерсхэмклэ нэхъ ехъулэныгъэ ялэу зэрэщытыр, еджаплэмрэ я карьерхэмклэ нэхъ ехъулэныгъэшхуэхэр зэрялэр, я ныбжьыр хэкуатэми нэгъуэщI бзэщIэ гүэрхэр нэхъ тыншу зэрырагъэщIэфыр, къэухъ ин зэрялэр, Iуэхугъуэхэр тэрэу зэрызэхагъэкыфыр, я ныбжьыр хэкуатэми я акъылыр жъану къызэрэзэтенэр, щыгъупщэ узыр нэхъ мащIэу къазэряуалэр къагъэунэхугъэу щытщ.

Бзэ зэгъэщлэным сабийр къэмыхъу щыкIэ анэ ныбэм илъызэ зэрыщIидзэрэри къыжьалэр. Сабийр къэхъугъэ нэужь абы ирагъэщIэну зыхуеиуэ щыт бзэмклэ абы епсэлъэн, гущэ уэрэдхэр къыхуэлэун, егъэдэлуным бзэр я акъылым къищтэнымклэ сэбэпышхуэ зилэ Iуэхугъуэхэщ. Сабийхэм япэ щыкIэ зэхахыурэ/едалуэрэ, етIанэ зэхахар щIалуэтыжыкыжыурэ икIи ирипсалъэхурэ бзэр зэрагъащIэр. Щхъэ кIуцIым и зыужьыныгъэр бэ дыдэу зыщыщыт ещанэреи ныбжьыр сабийм бзэр тыншу зэрыригъэщIэф ныбжьу зэрэщытыр, и Iэпкълэпкъ е и психологие и лъэныкъуэкIэ проблемэ гүэр зимылэ сабийм илъэсищ ныбжьым итызэ бзиплыр зэгъусэу зэрызэригъэщIэфын талант зэриIэри къагъэлъагъуэ.

Дуней псом хэдэкъуауэ, къэралыгъуэ зэхуэщхъахуэхэм ящыпсэурэ, зыщыпсэурэ къэралыгъуэхэм я бзэхэмклэ щлэныгъэ зэзыгъэгъуэту, махуэ псэукIэм дежи а бзэр къэзыгъэсэбэпу щыт Черкесхэмклэ я анэдэлъхубзэр зэрагъэщIэныр, къэкIуэну щIэблэм ар лъагъэлэсыныр гугъу дыдэу щытщ. Зы бзэр ирипсалъэхурэ зэрагъащIэр, иримыпсалъэхэми ящыгъупщэу щытщ. Ди зэманым адэ-анэхэм я анэдэлъхубзэр зэрамыщIэрэр, сабийхэм анэм деж бзэр щызэрамыгъэщIэфым и щхъаусыгъуэ нэхъыщхъэр аращ. Анэ-адэ ныбжьыщIэхэм мы я ныкъусаныгъэр, идентичностыр хъумэн зэхэщкыкымрэ культурэмрэ хъумэным ущIэбэнурэ, бзэр уозыгъащIэ практикэ документхэмрэкIэ сабийхэм я гъусэу анэдэлъхубзэр зэгъэщIэжыным елэжьынымклэ, сабийхэр анэдэлъхубзэр зыщIэрэ нэхъыжьхэмрэ кIэлътыпIакуэхэмрэкIэ плунымклэ бгъэкIуэдыфынущ.

Ауэ зы бзэр щлэныгъэ зэрызэбгъуэгъуэт бзэр арауэ щытымэщ тэмэм дэдэу щызэбгъэщIэфыр икIи къакIуэрэ щIэблэхэм зэрабгъэлъэлэсыфыр. 1919 гъэм Истанбыл къыщызэлэуахуэ щыта Черкес Нумуне Мектебыр адыгэбзэкIэ тхакIэ еджакIэ щлэныгъэ языгъэгъуэта япэрэ еджаплэт. Ди зэманым Seteney Multilingual Бзэ Еджаплэри садикым кIуэ сабийхэм Черкесыбзэрэ хамэ бзэрэ ярагъэщIэн мурадкIэ къызэлэуахуа зы еджаплэщ. Черкесхэр зыщыпсэурэ къэралыгъуэхэм, къэралым садикым къыщыщIэдзауэ ЧеркесыбзэкIэ щлэныгъэ языгъэгъуэтыну еджаплэхэр къызэрызелухыным, телевидение, радио каналэхэм сабийхэм папщIэ ЧеркесыбзэкIэ программэхэр щегъэкIуэкыным, сказкэхэр къэгъэлъэгъуэным культурэ къулэягъэр гъэпсэун къудеим щхъэкIэ мыхъуэу сабийхэм я зэгъэщIаплэми зегъэужьыным папщIэ мэхъанэшхуэ илэу щытщ икIи мыхэр амал имылэу гъээщIапхъэщ.

13.4. Один ребенок - два языка: преимущества обучения детей нескольким языкам

Профессор Эрл Эсен Гизем Эрсой

Знание нескольких языков дает многочисленные преимущества людям всех возрастов, а также является культурным богатством. Было замечено, что изучение более чем одного языка стимулирует некоторые способности в уме детей и имеет серьезные преимущества с точки зрения интеллекта и развития памяти в раннем детстве, когда язык изучать очень легко. Эти дети имеют более сильные навыки восприятия и анализа, успешны в математике и прикладных навыках, имеют более высокую уверенность в себе и навыки эмпатии, более успешны в своей школьной жизни и карьере, имеют более высокую силу рассуждения, им легче выучить новый язык в дальнейшем. Они имеют широкий кругозор, высокую рассудительность, у них есть чувство понимания культуры, в пожилом возрасте их мозг остаётся в добром здравии, а слабоумие встречается намного реже.

Специалисты установили, что восприятие языка начинается в утробе матери ещё до рождения ребенка. Разговор с ребёнком с рождения на языке, которому хотят научить, прослушивание колыбельных песен позволяет им сохранить язык в памяти. Дети изучают язык, сначала слыша, потом подражая тому, что слышат, и разговаривая. Считается, что в первые три года, когда развитие мозга происходит очень быстро, ребёнок, не имеющий каких-либо физических и психологических проблем или нарушений развития, при создании для этого определённых условий может изучать четыре разных языка одновременно.

Черкесам, рассеянными по странам всего мира, изучающим официальные языки этих стран и ежедневно использующим их в своей жизни, изучение родного языка и передача его будущему поколению даётся довольно трудно. Язык изучается в разговоре и забывается при отсутствии практики. Сегодня незнание молодыми родителями своего родного языка является важнейшей причиной того, что дети не могут выучить родной язык на руках у матери. Этот недостаток можно преодолеть с помощью осознания необходимости защиты идентичности и решимости сохранить культуру, обучающими языковыми материалами, направлением внимания на изучение родного языка вместе с ребенком, возможностью воспитывать ребенка родителям и воспитателям на родном языке. При этом, если язык используется в качестве языка обучения, то его можно полностью выучить и передать следующему поколению.

Черкесская Образцовая Школа, основанная в Стамбуле в 1919 году, является первой школой, в которой обучают черкесской грамоте. Сегодня Сетенейский многоязычный детский сад - это частное учреждение, которое предоставляет детям дошкольного возраста образование на черкесском и иностранных языках. В странах, где проживают черкесы, открытие школ, дающих черкесское образование, начиная с детского сада, вещание на черкесском языке на государственных телеканалах и в социальных сетях, показ черкесских мультфильмов очень важны и полезны не только для сохранения культурного наследия, но и для повышения эффективности познавательной деятельности детей.

GİZEM ERSOY AVCI

I was born in Çanakkale/Biga district. I am Bjedug and member of Tlhuçe family. My second and diaspora family name is Yelimzeko, it means "Yelmis's Sons" because, my first grandfather name is Yelmis who migrate to diaspora. I graduated from kind of special goverment school for educate future teachers from highschool, it name is Bandırma Anatolian Teacher Highschool. Because I wonder to be a teacher when I was a little girl to teach educate and my society. After my high school graduation I got a degree of university exam. After graduating, I settled in Yeditepe University Turkish Language and Literature Teaching with a YÖK scholarship program with in the first 1000 degree. I graduated from my school with honors and a double major in sociology undergraduate degree. At the same time, I completed the Turkish language and literature teaching master's program. I did my internship at one of the elite high schools of the İstek Foundation, İstek Belde. Throughout my education life, I have been in many domestic and international projects (Evs, ESC traning course, youth exchange etc.) at the beginning as a participant and then as an instructor. After graduation, I worked as a volunteer instructor at a high school in Bucharest for one semester. After returning to the country, I got ready for KPSS and master's degree simultaneously, and settled in İzmir Dokuz Eylül University, Turkish Language and Literature departmant. Meanwhile, my first assignment was to Sanliurfa/Hilvan district. I have been working as a public teacher for four years.

My acquaintance with Circassian associations started with the Biga Caucasian Cultural Association in my childhood. For the first time, I received training on dance, language and Xabze as an institutional structure after the family. Later, during my high school and university years, I met the İKKD and the Şamil foundation. I had the opportunity to eat the seeds planted in these channels as well as in my childhood. I strengthened my local and team dance skills in Mazenef and Itukaf. I had the opportunity to improve my language skills in İKKD courses. I learned about Adyghe woreds at İKKD, Warada and took the stage in many end-of-year shows of our association. Apart from Circassian associations, I had the opportunity to work with many national and international associations and institutions and national agencies within the scope of erasmus projects. In some of them, I took part as a participant and as an executive and project manager.

I focused my research field in the field of literature on Circassian women writers.

I know Adyghe at A1 level, A2 Russian, C1 English.

GİZEM ERSOY AVCI, Çanakkale Bigaliyim. Bjedug Tlhuçe (Yelimzeko) ailesinin kızuyım. Küçük yaştan beri iyi bir öğretmen olma ve çevreme yardımcı olma gayesiyle, Lise eğitimimi Bandırma Anadolu Öğretmen Lisesinde tamamladım. Mezun olduktan sonra Yeditepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğine ilk 1000 derecesiyle yök bursuyla yerleştim. Okulmdan onur derecesiyle ve sosyoloji çift anadaliyla mezun oldum. Aynı zamanda Türk Dili ve edebiyatı öğretmenliği yüksek lisans programını tamamladım. Stajımı İstek Vakfi'nin seçkin liselerinden biri olan İstek Belde okullarında gerçekleştirdim. Eğitim hayatım boyunca bir çok yurtiçi ve yurtdışı projede (Evs, traning course, youth exchange etc.) başlangıçta katılımcı devamında eğitimci olarak bulundum. Mezun olduktan sonra bir sömestr boyunca Bükreş kentinde lisede gönüllü eğitimci olarak görev yaptım. Ülkeye döndükten sonra eş zamanlı olarak kpss ve yüksek lisansa hazırlandıktan sonra İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD'na yerleştim. Bu

esnada ilk atamam Sanliurfa/Hilvan ilçesine gerçekteşti. Dört yıldır kamuda öğretmen olarak görevime devam etmekteyim.

Çerkes dernekleriyle olan tanışıklığım çocukluk yıllarımda Biga Kafkas Kültür Derneği ile başladı. İlk kez dans, dil ve Xabze ile ilgili eğitimleri aileden sonra kurumsal bir yapı olarak burada aldım. Devamında lise ve üniversite yıllarımda İKKD ve Şamil vakfiyla tanıştım. Bu mecralarda da çocukluğum da atılan tohumları yesetme imkanım oldu. Mahalli ve ekip dans becerilerimi Mazenef'te ve İtukaf'ta pekiştirdim. İKKD kurslarında dil becerilerimi geliştirme imkanım oldu. Adigece woredleri İKKD, Warada'da öğrendim ve dernegimizin bir çok yıl sonu gösterisinde sahne aldım. Çerkes dernekleri dışında erasmus projeleri kapsamında bir çok yurtiçi ve yurtdışı dernek, kurum ve ulusal ajanslar ile çalışma yürütme imkanım oldu. Bunların kiminde katılımcı kiminde yürütücü ve proje sorumlusu olarak görev aldım.

Edebiyat alanında yürüttüğüm araştırma sahasını Çerkes kadın yazarlar üzerinde yoğunlaştırdım. A1 düzeyinde Adigece, A2 Rusça, C1 İngilizce biliyorum.

Prof. Dr. Erol ESEN

Prof. Dr. Erol ESEN went to Germany after he graduated from Eskişehir Yunus Emre Teacher Training High School. He took his bachelor's, master's and Phd degrees at the department of Political Science in Bonn University. He completed his PhD thesis regarding Turkey-EU relations as a scholarship student of Friedrich Ebert Foundation in 1990. Between 1990 and 1995, he developed workshops in Berlin and particularly at the east provinces of Germany. He gave lectures on the government structures of Turkey and Germany in Berlin Hur University between 1993-1995. He worked as an educational supervisor in Postdam Arbeit und Leben Brandenburg in 1995-1997. He

worked as a coordinator of the projects supported by EU and German federal institutions. He was appointed as an assistant professor in Public Administration department of Akdeniz University in 2000. After he established European Union Research and Application Center (AKVAM), he was the manager of the center until 2017. He was appointed as an associate professor in 2009 and professor in 2014. He has been conducting his studies in Akdeniz University since then. He has publications in Turkish, English and German. He has been the manager of Social Politics and Migration Studies Research Center (ASPAG) since March 2022. Some of his research fields are as following: Turkey-Eu Relations, European integration, bilingual pre-school education, human resources management.

Prof. Dr. Erol ESEN, Prof. Dr. Erol ESEN, orta öğrenimini Eskişehir-Hamidiye Yunus Emre Öğretmen Lisesi'nde tamamladıktan sonra 1978 yılında yüksek öğrenim için Almanya'ya gitti. Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora öğrenimini Bonn Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde okudu. Friedrich Ebert Vakfı'nın bursiyeri olarak Doktora tezini 1990'da Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri

üzerine tamamladı. 1990-1995 yılları arasında Berlin’de çeşitli eğitim kurum ve kuruluşları adına seminerler ve hizmet içi eğitim programları geliştirdi, özellikle Almanya’nın Doğu eyaletlerinde gerçekleştirdi. 1993-1995 yılları arasında Berlin Hür Üniversitesi’nde Türkiye ve Almanya’nın yönetim yapısı üzerine dersler verdi. 1995-1997 yılları arasında Potsdam’da “Arbeit und Leben Brandenburg” Eyalet Şubesi’nde eğitim şefi ve genel sekreter olarak çalıştı. Berlin’de personel ve örgüt geliştirme alanında uzmanlık eğitimi alan Esen, çeşitli AB ve Federal kurum ve kuruluşların desteklediği projeler geliştirdi ve yürütücülüğünü yaptı. 2000 yılından itibaren Akdeniz Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü’ne Yardımcı Doçent olarak atanan Esen, Üniversite’nin AB Araştırma ve Uygulama Merkezi’ni (AKVAM) kurarak 2017 yılına kadar müdürlüğünü yürüttü. 2009 yılında Doçent, 2014 yılında Yönetim Bilimleri kürsüsüne Prof. olarak atanan Esen, halen Akdeniz Üniversitesi’nde çalışmalarını sürdürmektedir. Türkçe, Almanca ve İngilizce dillerinde 60’ın üzerinde yayını bulunan Prof. Esen, Mart 2022’den beri Sosyal Politika ve Göç Çalışmaları Merkezi’nin (ASPAG) müdürlüğünü yürütmektedir. Araştırma alanlarından bazıları: Türkiye-Almanya ilişkileri, Avrupa bütünlüğü, iki dilli okul öncesi eğitim, insan kaynakları yönetimi.

Проф.Др.ЭСЭН Эрол, Пэублэ-гурит еджаплэхэр Эскишехир Хьамидие Юныс Эмрэ егъэджакло еджаплэм кыщиухыри, 1978 гъэм апшээрэ гъэсэнугъэ зэригъэгъотынэу Нэмыцэ хэгъэгум кӀуагъэ. Университет, магистратурэ, докторантурэ гъэсэнугъэхэр Бонн университетым и Политикэ шӀэныгъэ кьутамэм кыщиухыгъэх. Friedrich Ebert Фондым и стипендиеклэ докторантура лэжьыгъэр 1990 гъэм Тыркуемрэ Европэ Зэгохьаныгъэмрэ язэфыщытыклэ фэгъэхьыгъэу ытхыгъ. 1990-1995 илъэсхэм гъэсэнугъэм фэгъэхьыгъэу Берлин кьалэ дэт еджаплэ-гъэсаплэхэмэ ацӀэкӀэ лэжьэплӀэкӀоцӀ гъэсэнугъэ апрограммэхэр, шӀэнзэфӀуатэхэр (семинар) щызэхьыгъэх, анахьэуи ахэр Нэмыцэм икьокӀыплӀэбгъухэм ащигъэцӀагъэх. 1993-1995 илъэсхэм Берлин Шъхьафит университетым Тыркуемрэ Нэмыцэ хэгъэгумрэ ягъэпсыклэ системэхэм афэгъэхьыгъэу щыригъэджагъэх. 1995-1997 илъэсхэм Постдам щылэ Arbeit und Leben Brandenburg зыфилорэ губерние гупчэм гъэсэнугъэмкӀэ ипащэу, и генералнэ секретарэуи лӀоф ышлагъ. Берлин дэжь лэжьаӀлохэм ыкӀи гъэпсыклэ системэхэм язегъэужьын фэгъэхьыгъэу лӀзагъэ шӀэныгъэ щэзэзыгъэгъотыгъэ Эсэн, Европэ Зэгохьагъэхэр ыкӀи федералнэ зэхэщагъэхэр зикьотэгъу проэктхэр ыгъэпсыгъэх, ыкӀи ыгъэцӀагъэх. 2000 гъэм Акдениз (Хыфыжь) университетым кьэрал лӀоф зегъэӀонымкӀэ икьутамэм доцент гуадзэу кӀуагъэ. А университетым игупчэу Европэ кэрал зэгохьагъэхэм яушэтын (AKVAM) зыфилорэр зэхьыгъэ, 2017 нэсэ итхьаматэуи лӀоф ышлагъ. 2009 гъэм доцент, 2014 гъэм ЗегъэӀон-ГъээзекӀон шӀэныгъэхэмкӀэ икафедрэ проффесорэу агъэӀуагъ. Джыдэдэми Акдениз (Хыфыжь) университетым илэжьыгъэхэм щахегъахьо. Тыркубзэ, нэмыцабзэ, инджылызыбзэхэмкӀэ тхылъми шӀэнтхыгъэми 60-м нахьыбэ ыӀэдакъэ кычӀӀыгъ. 2022 гъэм гъэтхӀапэм кыщегъэжьагъэу социалнэ политикэ ыкӀи кощыныгъэ лэжьыгъэхэм ягупчэ (АСПАГ) итхьаматэу лӀоф ешӀэ. Ушэтын лэжьыгъэ зытыришыхьэрэ лӀофыгомэ ащыщхэр: Тыркуемрэ Европэмрэ язэфыщытыклэ, Европэм изыкӀыныгъэ, пэублэ еджаплэм кыплӀэу бзитӀукӀэ гъэсэнугъэ, лэжьаӀло кьэгъотыплӀэхэм язегъэӀон.

Проф. Доктор Эрол Эсен, Проф. Доктор Эрол Эсен получил полное среднее образование в средней школе Эскишехира – Hamidiye Yunus Emre Öğretmen Lisesi. После окончания школы в 1978 году уехал в Германию для получения высшего образования. Бакалавриат, магистратуру и докторскую степень он получил на кафедре политологии Боннского университета. Будучи стипендиатом Фонда Фридриха Эберта, в 1990 году защитил

докторскую диссертацию по теме международных отношений между Турцией и Европейским Союзом. С 1990 по 1995 года в Берлине он разрабатывал семинары и программы повышения квалификации для различных учебных заведений и организаций, особенно в восточных землях Германии. В 1993-1995 годах читал лекции в Свободном Университете Берлина по административному устройству Турции и Германии. В 1995-1997 он работал начальником образования и генеральным секретарём в государственном филиале «Работа и жизнь Бранденбург» в Потсдаме. Эсен, прошедший специализированное обучение кадровому и организационному развитию в Берлине, разрабатывал и реализовывал проекты, поддерживаемые различными учреждениями и организациями ЕС и федеральными органами. С 2000 года назначен помощником Доцента кафедры Государственного Управления Акдениз Университета. Профессор Эсен основал в Университете Исследовательский и Прикладной Центр ЕС (AKVAM) и руководил им до 2017 года. В 2009 году назначенный Доцентом, а в 2014 году - Профессором кафедры Управленческих наук, Эсен и в настоящее время продолжает работу в Акдениз Университете. Имея более 60 публикаций на турецком, немецком и английском языках, Профессор Эсен с марта 2022 года руководит центром Социальной Политики и Миграционных Исследований (ASPAG). Некоторые из направлений его исследований: отношения между Турцией и Германией, Европейская интеграция, двуязычное дошкольное образование, управление персоналом.

13.5. The Best Practical Methods of Teaching Circassian to Children and Youth

Nart Tamzouk, (Specialist on Advertising and Cartoon Film) and Özlem Güngör, (Philologist in Circassian Language), TR

Native languages give a sense of identity and belonging to people and as the German philologist Leo Weisgerber says: “Cultural heritage is the property of society”. The survival of a culture depends on the people’s ability to speak their native language and the survival of that language depends on the combined efforts of that people. The disappearance of every single language from the world is an irreplaceable loss.

Circassian Language, a language spoken in the world, was declared endangered by UNESCO on 19 February 2009. Many promising achievement have been made in Turkey since the possibility of extinction was realized. Examples are: the addition of Circassian language courses as electives in junior high schools and the establishment of Circassian Language and Literature departments in Düzce and Erciyes Universities. However, total fluency in a language can only be achieved by education in early childhood. The survival of a language is possible through its transfer from generation to generation.

For a “Brighter Future Together”, we have to teach our cultural heritage the Circassian Language to our children starting from their early development. To do this, we must:

- Prepare audio and visual art pieces directed towards babies, children and young people in the form of lullabies, simple syllable and word games and short stories in Circassian
- Prepare video games in Circassian for children and young people
- Continuously share content on social media with proverbs, sayings, poems and jokes in Circassian
- Encourage parents to talk in Circassian with their children all the time
- Bring people fluent in Circassian from homeland to teach newborn
- Send children to Circassian nursing homes and establish mobile nursery services
- Negotiate the broadcast of Circassian language cartoons on national TV

Repetition is important for language education and we must take advantage of cartoon and similar recording media for children and proper written material for young people that have easy and repetitive wording patterns.

An example can be the cartoon film in Circassian language that was prepared by the Circassian Women’s Association in Turkey in 2017, which has around 300 words in Circassian that are all everyday common items related to introduction, family, human body, clothing, and living spaces.

13.5. Çocuklara ve Gençlere Çerkesçe Öğretmenin En Pratik Yolları

Nart Tamzouk, reklam ve çizgi film uzmanı, ve Özlem Güngör, Çerkes Dili Uzmanı, TR

Konuşurlarına kimlik ve aidiyet duygusu kazandırmakta olan anadiller Alman dilbilimci Leo Weisgerber'in ifadesi ile 'Bir kültür serveti, bir toplum mülkü'dür. Bir toplumun kültürel varlığını sürdürdürebilmesi o toplumun anadilini konuşabilmesi ile, bir dilin korunması da toplumun topyekûn mücadelesi ile mümkün olabilmektedir. Dünya dillerinden birinin yok olması ise yeri asla doldurulamayacak büyük bir kayıptır.

Yeryüzünde konuşulmakta olan dillerden biri olan Çerkesçemiz, UNESCO'nun 19 Şubat 2009

tarihli 'Tehlike Altındaki Diller Atlası'na göre yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu yok olma tehlikesine karşı son yıllarda Türkiye'de umut verici gelişmeler yaşanmıştır: Orta öğretim okullarında seçmeli ders olarak Çerkesçe eğitiminin verilmesi, Düzce ve Erciyes Üniversitelerinde Çerkes Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin açılması gibi. Ama bir dilin iyi öğrenilmesi, eğitiminin bebeklik ve erken çocukluk çağında başlaması ile mümkün olabilir. Bir dilin yaşaması ise sürekli konuşularak nesilden nesile aktarımı ile mümkündür.

'Birlikte Daha İyi Bir Gelecek' için Çerkeslerin kültür serveti olan Çerkesçe'mize sahip çıkmak amacıyla, bebeklik çağından başlayarak, çocuklarımıza ve gençlerimize Çerkesçe öğretmeye çalışmalıyız. Bunun için:

- Bebeklere, çocuklara ve gençlere yönelik Çerkesçe seslerden başlayan, ninni, hece, kelime, cümle, kısa hikâye, masal, şiir vb. her türlü sözlü ve yazılı edebiyat örneklerine dair ses ve görsel kayıtlar oluşturulmalıdır.
- Çocuklara ve gençlere yönelik Çerkesçe öğrenimi ve pratiğine yardımcı olacak bilgisayar oyunları hazırlanmalıdır.
- Çerkesçe, atasözleri, deyimler, şiirler, şarkılar, fıkralar, selamlaşma ifadelerinin sosyal medyada sürekli paylaşımları yapılmalıdır.
- Çerkes toplumunu temsil eden çizgi film karakterleri ile çocuklara yönelik Çerkesçe dil eğitimi dersleri yürütülmelidir.
- Çerkesçe bilen ebeveyn ve aile büyükleri çocukları ile devamlı Çerkesçe konuşmalıdır.
- Yeni doğanlar için Anavatandan Çerkesçe öğretecek yardımcıları getirilmelidir.
- Kreş çağı geldiğinde çocuklar Çerkesçe öğrenebileceği yuvalara gönderilmelidir, mobil kreş hizmetleri oluşturulmalıdır.
- Devlet TV kanallarında Çerkesçe çizgi film yayını sağlanmalıdır.

Dil öğreniminde tekrarın önemi büyüktür ve buradan hareketle bebekler ve çocuklar için hazırlanan çizgi film benzeri eğitim ve öğretim amaçlı kayıtlar ve metinlerden, gençlere yönelik de sık sık kelime tekrarının bulunduğu metinlerden istifade edilmelidir.

Türkiye'de Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti tarafından 2017 yılında hazırlanmış olan "Çocuklar için Adigece Çizgi Filmi" de bu açıdan büyük önem arz etmekte olup, tanışma, aile bireyleri, yiyecek-içecekler, günlük yaşam, vücudumuz, giysiler, yaşam alanları ile ilgili 300 kadar Adigece sözcüğün tekrar yolu ile çocuklara öğretilmesi açısından örneklik teşkil etmektedir.

13.5. САБИЙХЭМРЭ НЫБЖЫШЦІЭХЭМРЭ АДЫГЭБЗЭР ЗЭРЯБГЭШЦІЭНЫМ И ПРАКТИЧНЭ ГЪУЭГУХЭР

НАРТ ТАМЗОКЪУ, ОЗЛЕМ ГЮНГЁР

Ирипсалъэхэрэм идентичность/зэшхьыгъэ принадлежность/хэтыныгъэ гурыщлэр къязытэу щыт анэдэлъхубзэхэр Немец бзэ щлэныгъэлэжь Лео Уаисгербер и псалъэхэмклэ къыжыплэнумэ «культурэ къулэягъэу, лъэпкъ мылкъуэу» щытых. Зы лъэпкъым и культурнэ щылэныгъэр а лъэпкъыр и анэдэлъхубзэмклэ зэрэпсэлъэфым, зы бзэр зэрэпхъумэфынур и лъэпкъыр зэрэщытэу бзэм зэрэщлэбэным епхауэ щытщ. Дунеи бзэхэм ащыщ зым и клуэдыныгъэр зи щыплэр имыгъэкъужыфыну щыт зы клуэдыныгъэ ин дыдэш.

Щлы хъуреим щызэрахъэу щыт бзэм ащыщ ди Адыгэбзэри, ЮНЕСКО-м 2009 гъэм, февральым и 19-м къыдигъэклыгъэу щыт «Клуэдын Щынагъуэ Зиэ Бзэхэм я Атласым» хэт бзэхэм ящыщ зэу щытщ. Мы клуэдын щынагъуэм и гъусэу Тыркуем иужьрей илъэсхэм гугъэфлхэр үзэыгъэщлэ зыужьыныгъэхэри къыщыхъуащ: Курит еджаплэхэм адыгэбзэ дерсхэр ядж дерсхэм зэрэхагъэувар, Дюзджэ Университетымрэ Іэрджиес Университетымрэ адыгэбзэмрэ литературэмрэ я къудамэхэр къызэрыщызэлуахар. Ауэ зы бзэр анэхьыфл дыдэу зэрэзэбгъэщлэным, зэрэбгъэщлэфыным и гъуэгур сабийгъуэм къыщыщлэдзауэ егъэщлэныр арауэ щытщ. Зы бзэр мыклуэду зэрэщылэфыным и амалри а бзэмклэ үзэпсэлъэныр, щлэблэхэм зэлягъэлэсыжу зэрэщытыныр аращ.

«Дызэгъусэу Ди Къэклуэну Нэхьыфл»ым папщлэ Адыгэхэм я культурнэ къулэягъэу щыт ди Адыгэбзэм дыхуэлэжьэн мурадклэ ди сабийхэмрэ ди ныбжыщлэхэмрэ Адыгэбзэр ядгъэщлэн хуеищ, дыхуэлэжьэн хуеищ. Мыбы щхъэклэ:

- Сабийхэмрэ ныбжыщлэхэмрэ яхуэгъэзауэ Адыгэбзэ макъхэм къыщыщлэдзауэ, гушэ уэрэд, псалъэ, псалъэхуа, хъыбар щлэшлэ, үсэ хуэдэу литературнэ тхыгъэхэм, Іуэрылуатэм теухуа аудио-видеохэр гъэхъазырын хуеищ.
- Сабийхэмрэ ныбжыщлэхэмрэ яхуэгъэзауэ Адыгэбзэр зэрэзрагъэщлэным, практикэ зэрэщыным щхъэклэ компютернэ джэгуклэхэр гъэхъазырын хуеищ.
- Адыгэбзэклэ псалэжьхэр, жылаклэхэр, үсэхэр, уэрэдхэр, гушылэхэр, сэлам зэхыклэхэр социальнэ медиамклэ зэпымыклэу къэтын хуеищ.
- Адыгэ лъэпкъыр къэзыгъэлягъуэ сказкэ харахтерхэр зыхэтыну кинохэмклэ сабийхэм папщлэ Адыгэбзэ дерсхэр егъэклуэклын хуеищ.
- Адыгэбзэ зыщлэрэ адэ-анэхэр я сабийхэм сьд щыгъуи Адыгэбзэклэ япсэлъэу щытын хуеищ.
- Хэкум сабий къэхъугъащлэхэм папщлэ адыгэбзэр языгъэщлэфыну щыт клэлыплаклэхэр къыщын хуеищ.
- Зи ныбжыр садик/сабий цыклу еджаплэм/джэклуаплэм клуэным нэсауэ щыт сабийхэр адыгэбзэр щызэригъэщлэфыну щыт садикхэм гъэклуэн хуеищ, мобильнэ садикхэр къызэлухын хуеищ.
- Къэралыгъуэ телевизор каналхэм адыгэбзэклэ сабий фильмхэр/сказкэхэр къагъэлягъуэну щлэын хуеищ.

Бзэр щызэбгъащлэм деж къытегъэзэжыным мэхъанэ ин илэу щытщ, аращи сабийхэм папщлэ ягъэхъазырыну сказкэ, еджэн-егъэджен материалхэр, ныбжьыщлэхэм папщлэ псалъэ къытегъэзэжыныгъэ куэд зыхэт текстхэр къэгъэсэбэпын хуеищ.

Тыркуем Черкес Кадынлары Телавюн Джэмиетым 2017 гъэм игъэхъазырауэ щыт «Сабийхэм папщлэ Адыгэбзэ Чизги Фильм/сказкэм» мыбы ипкъ итклэ мэхъанэ ин илэщ. Сыт щхъэклэ жыплэмэ зэрыцыхун, унагъуэ, шхэн-ефэн, махуэ псэуклэ, лэпкъ-лэпкъ, щыгъын, псэуплэхэм теухуа адыгэбзэ псалъэ 300 хуедизым къытригъэзэжурэ сабийхэм бзэр яригъэщлэным елэжъауэ щытщ икли шапхъэ техыпхъэщ.

13.5. НАИБОЛЕЕ ПРАКТИЧЕСКИЕ СПОСОБЫ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ В ЧЕРКЕССКОМУ ЯЗЫКУ

Нарт Тамзук, Озлем Гюнжёр

Родные языки, которые дают своим носителям чувство идентичности и принадлежности, по словам немецкого лингвиста Лео Вайсгербера, являются «культурным богатством, общественным достоянием». Поддержание культурного существования общества возможно при способности этого общества говорить на своем родном языке, а сохранение языка возможно при тотальной борьбе общества. Исчезновение одного из языков мира — это большая потеря, которую невозможно восполнить.

Наш черкесский язык, один из языков, на которых говорят в мире, но по атласу который был объявлен ЮНЕСКО 19 февраля 2009 года «Атласу языков, находящихся под угрозой исчезновения» находится под угрозой исчезновения. В противовес этой опасности исчезновения в последние годы в Турции произошли многообещающие события: черкесский язык в качестве факультативного курса в средних школах, открытие факультетов черкесского языка и литературы в университетах Дюздже и Эрджиес. Но хорошо выучить язык можно только в том случае, если его обучение начинается в младенчестве и раннем детстве. Выживание языка возможно, если на нем говорят и передают из поколения в поколение.

Для «лучшего совместного будущего» мы должны стараться обучать наших детей и молодежь черкесскому языку, начиная с младенчества, чтобы защитить наше черкесское культурное наследие, которое является культурным богатством черкесов. Для этого:

- Начиная с черкесских звуков для младенцев, детей и молодежи должны быть созданы аудио и видеозаписи всех видов устной и письменной литературы, колыбельные, слогги, слова, предложения, короткие рассказы, сказки, стихи и т. д.
- Должны быть подготовлены компьютерные игры, которые помогут детям и молодежи изучать и практиковать черкесский язык.
- Черкесскими пословицами, идиомами, стихами, песнями, шутками и приветственными выражениями нужно постоянно делиться в социальных сетях.
- Уроки черкесского языка должны проводиться для детей с героями мультфильмов, представляющими черкесское общество.

- Родители и старейшины семьи, говорящие по-черкесски, должны всегда говорить со своими детьми по-черкесски.
- Помощников, которые будут обучать черкесскому языку, необходимо привезти с Родины для новорожденных.
- С наступлением детского возраста детей нужно отдавать в детские сады, где они изучают черкесский язык, должны быть созданы мобильные ясли.
- Черкесские мультфильмы должны транслироваться по государственным телеканалам.

Повторение имеет большое значение в изучении языка, и с этой точки зрения следует использовать мультипликационные записи и тексты в образовательных и обучающих целях, подготовленные для младенцев и детей, и тексты с частым повторением слов для молодежи.

Большое значение в этом отношении имеет «Адыгейский мультфильм для детей», подготовленный Черкесским Женским Обществом Теавюн в Турции в 2017 году, в котором около 300 человек связаны со встречами, членами семьи, едой и напитками, повседневной жизнью, нашим телом, одеждой и жилье подает пример в плане обучения детей слову через повторение.

Nart Tamzouk Özgeçmiş

Born in 1970 in Damascus. Belongs to the Tsey family of Abzakh. He is a graduate from the Fine Arts Faculty. He is producer of advertisement and cartoons. He prepared a 45-minute animation film for pre-school children for Circassian Women's Association. He has been supporting Circassians from Syria since 2012 with the Federation of Circassian Associations in Turkey and the Circassian Repatriation Organization.

Nart Tamzouk Özgeçmiş

1970 Şam doğumludur. Abzehlerin Tsey sülalesine mensuptur. Güzel Sanatlar Fakültesi mezunudur. Reklam ve çizgi film yapımcısıdır. Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti Derneği için okul öncesi yaş grubuna yönelik 45 dakikalık bir çizgi film hazırlamıştır. 2012 yılından bu yana Suriyeli Çerkeslere destek amacıyla Türkiye'de Çerkes Dernekleri Federasyonu ve Çerkes Geri Dönüş Derneği (CRO) ile çalışmalarına devam etmektedir.

Нарт Тамзоук Автобиографияе

1970 гэм Щам/Дамаск кыщыхъугь. Абдзэххэм я Цей лъэпкъым ащыщ. Факультет изящных искусств/Гюзел Санатлар Факультетыр кьиухыгь. Рекламэрэ чизги фильмрэ/сказкэрэ егъэхъазыры. Черкес Кадынлары Телавюн Джемиети зицлэ хасэм пае,

еджаплэ клон ныбжь зимылэ сабий цыкълухэм фэгъэхьыгъэу дакъикъэ 45-рэклэ еклокырэ зы чизги фильм/сказкэ игъэхъазырыгъ. 2012 гъэм кыщиклидзагъэу непий, Сирием шыщ Черкесхэм ядэлэпылэн мурадклэ Черкес Дернеклери Федерациемрэ Черкес Гери Донющ Дернекимрэ (CRO) ягъусэу лофхэр ешлэ.

Özlem GÜNGÖR

Date and Place of Birth, 04.09.1973/Kayseri

GSM: 0 507 889 10 14

e-mail: negorozlem@gmail.com ; ozlemnegor@yandex.ru

Education

- 2021:** Düzce University, Institute of Higher Learning
Caucasian Languages and Cultures Master's Program
(Master's Thesis: Advanced Level (C1) Teaching Program in Adyghe Language)
- 2001:** State University of Kabardino-Balkaria, Institute of Philology
Department of Kabardian Language and Literature
(Thesis: Image of Islam in Circassian Literature during Communist Era)
- 2000:** Republic of Kabardino-Balkaria Islamic Institute Religious Affairs.
- 1992:** Kayseri Melikgazi Islamic High School.

CERTIFICATES

- 2021:** Teacher of Circassian Training, Laz-Circassian Civil Society Network Project (2020-2023).
- 2009:** Civil Society School Training Program, Municipality of Pendik.
- 2003:** Psychological Trauma Training for Teachers and Mental Health Workers, University of Missouri.

JOB EXPERIENCE

- 2002- 2016:** Russian and Circassian translator (Ajans Kafkas).
- 1998-2000:** Qoran teacher (in Kabardino-Balkaria).
- 2006:** Circassian language courses (Kafkas Vakfı).
- 1992-1994:** Qoran teacher (İstanbul).

TRANSLATIONS

Kabardey-Çerkes Dili Uygulamalı Ders. Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2015.
Adige Kadın Yazarlar. Kayseri, 2015.

ARTICLES

'Sovyet Dönemi Kabardey Edebiyatında İslâm İmaji', Yeni Türkiye Dergisi Temmuz-Aralık 2015, yıl 21, sayı 79. Kafkaslar Özel Sayısı IX, s.538-571.
("Image of Islam in Soviet Era Kabardian Literature")

LANGUAGES

Russian: Advanced
Circassian: Advanced
Arabic: Intermediate
Özlem GÜNGÖR

Doğum Tarihi ve Yeri: 04.09.1973/Kayseri

GSM: 0 507 889 10 14

e-mail: negorozlem@gmail.com, ozlemnemor@yandex.ru

EĞİTİM

- 2021:** Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kafkas Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Master Programı
(YL Tez Adı: Adıge Dili Öğreniminde İleri Düzey (C1) Öğretim Programı).
- 2001:** Kabardey-Balkar Cumhuriyeti Devlet Üniversitesi Filoloji Enstitüsü
Kabardey Dili ve Edebiyatı Bölümü. (Lisans Tez Adı: Komünist Dönem Çerkes Edebiyatında İslam İmajı).
- 2000:** Kabardey-Balkar Cumhuriyeti Din İdaresi İslam Enstitüsü.
- 1992:** Kayseri Melikgazi İmam-Hatip Lisesi.

SERTİFİKALAR

- 2021:** Çerkesçe Eğitici Eğitimi Katılım Belgesi. Laz-Çerkes Sivil Toplum Ağı Projesi (2020-2023).
- 2009:** Sivil Toplum Okulu Eğitim Programı. Pendik Belediyesi.
- 2003:** Öğretmenler ve Ruh Sağlığı Çalışanları İçin Psikolojik Travma Eğitimi. Missouri Üniversitesi.

İŞ DENEYİMİ

- 2002- 2016:** Rusça ve Çerkesçe Mütercim (Ajans Kafkas).
- 1998-2000:** Fahri Kur'an Kursu Öğreticiliği (Kabardey-Balkar Cumhuriyeti).
- 2006:** Kabardeyce Dil Dersleri (Kafkas Vakfı).
- 1992-1994:** Fahri Kur'an Kursu Öğreticiliği (İstanbul).

ÇEVİRİLER

Kabardey-Çerkes Dili Uygulamalı Ders. Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2015.
Adıge Kadın Yazarlar. Kayseri, 2015.

MAKALELER

'Sovyet Dönemi Kabardey Edebiyatında İslâm İmajı', Yeni Türkiye Dergisi Temmuz-Aralık 2015, yıl 21, sayı 79. Kafkaslar Özel Sayısı IX, s.538-571.

YABANCI DİLLER

Rusça: İleri Düzey
Adıgece: İleri Düzey
Arapça: Orta Düzey

АВТОБИОГРАФИЕ КІЭЩІ

Озлем **ГЮНГЁР**, 1973 гэм Къайсэр къалэ, Пынарбашы район, Къайнар хьаблэм къыщальхуаш.

Япэрэ еджаплэр 1985 гэм, къыкълъыкӀуэ илъэсищыр 1988 гэм къызыщальхуа хьаблэм, 1992 гэм Кайсэр Меликгази Имам Хатип Лицеир къиухуаш.

А гээ дьдэм Истанбыл къэкӀуаш икӀи медресэм щыригъэджащ. 1995 гэм Кавказым кӀуэжащ икӀи Налшык дэт Къэбэрдей-Балъкъэр Къэрал Университет, Филологическэ Институтым и Къэбэрдейбзэмрэ Литературэмрэ къудамэр «Ислъам Диныр, Ар Адыгэ Литературэм Къызэрэхэщыжыр» зи цӀэ тезысымкӀэ 2001 гэм и июль мазэм «филолог-егъэджакӀуэу» къиухаш.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и къалэшхьа Налшык дэт Ислъам Институтри 2000 гэм къэзыуха Гюнгёр, Къэбэрдейбзэмрэ Урысыбзэмрэ фыӀуэ, Хьэрыпыбзэр мащӀэу ещӀэ, и анэдэлъхубзэ Хьэтыкъуейбзэри фы дьдэу ещӀэ.

Кавказ Агентствэм илъэсипщӀ хуэдиз Урысыбзэ икӀи АдыгэбзэкӀэ зэдзэкӀакӀуэу щылэжьаш. Иджырей зэманым Дюздже Университетым и Социальнэ ЩӀэныгъэ Институтым Кавказ Бзэхэмрэ КультурэхэмрэкӀэ и Ыхьэм, Черкезыбзэмрэ ЛитературэмкӀэ и къутамэм «Адыгабзэр ЗэгъэщӀэнымкӀэ КӀуэта Лъэгаплэм (С1) И Егъэджэныгъэ Программэ» зи цӀэ аспирантурэ тезисыр етхы.

Session 14: The Circassian Youth: How Can They be Supported

Chairs: Nart Tamzouk, Necla Aşan, Yaşar Karaaslan, and Veysel Arihan

Nart Tamzouk, Specialist on Advertising and Cartoon Film

Necla Aşan, Lecturer on Personal Development, Member of Circassian Women Ass., TR

Yaşar Karaaslan, Businessman, Politician, Chairman of Marmara Circassian Association, TR

Veysel Arihan, Postgraduate Student in Civil Society Management at Istanbul Medeniyet University and Manager at the Caucasus Foundation, TR

14.1 How to Enhance Identity Awareness Among Younger Generations

Merve Arslandok, (High School Student) and Mehmet Yıldıız, (Board Member of Federation of Circassian Associations and Co-Founder and Board Member of Pluralist Democracy Party), TR

14.2 How to Attract Younger Generations to Work on Circassian Issue

Atakan Şurdun Avcı, (Bio-engineer, Co-Founder of Xase TV) and Berat Bir, Professor at Marmara University, Board Member of Şamil Foundation, TR

14.3 How to Support Circassian Youth who Devotedly Work in Circassian Institutions

Gupse Demirağ, (Master Student in Urban Design at Istanbul Technical University. Member The Caucasus Foundation) and Mehti Çetinbaş, (Author, Founder of the Caucasus Foundation), TR

14.4. How to Support Students Who are Seeking Education in Circassian Related Fields such as Language, History and Culture

Talha Ölmez, (Graduated at Düzce University, Department of Circassian Language and Literature and Member of KAFFED Entrepreneurship and Career Comission) and Murat Özden, (Author, Activist and President of the Maltepe Circassian Association), TR

14.5. How to Support Gifted Circassian Youth in Pursuing Path in Sports and Fine Arts

Ümit Gezgin, Associate Prof at Marmara University, TR

14.6. How to Support Newly Graduated Students in Finding Employment and Starting a Career Path

Raşit Enes Bakal, (Electrical Engineer) and Necla Aşan, (Lecturer on Personal Development, Member of Circassian Women Ass.), TR

14.7. How to Support Young Circassian Professionals Thorough Mentorship

Esat Baykaldı, (Dentist) and Janberd Dinçer, (Oral Surgeon, Former Chairman of Istanbul Caucasus Cultural Association), TR

14.1 How to Enhance Identity Awareness Among Younger Generations

Merve Arslanok, (High School Student) and Mehmet Yıldız, (Board Member of Federation of Circassian Associations and Co-Founder and Board Member of Pluralist Democracy Party), TR

We can list the areas of influence and the possible approaches to develop identity awareness in individuals as follows:

1 – Effect of Parents and Family

Family is the closest group with which an individual has contact starting from birth and therefore it is the most important factor that develop identity awareness. It is important for the family to have identity awareness and the will to transfer it to the individual if this awareness is to be possessed by him. It is also important to have the following opportunities to aid the family during the transfer of identity awareness.

2 – Visual and Audio Media Tools

These media tools have a great importance during the development of identity awareness in early childhood. For example: television programs, cartoons, visual animations, educational games and applications designed specifically for children aged 0-6 have informative effects. Therefore transfer of identity awareness by the family must be aided with such visual and audio tools.

3 – Development of Communal Living Spaces

Living together in villages contributed immensely towards the preservation of Circassian culture until today. Nowadays, people live in different neighborhoods in big cities and this creates a problem for Circassians who are already at a disadvantage in preserving their identity. Development of affordable but big housing projects where they could gather will contribute greatly towards the preservation of culture and identity.

4 – Non-Governmental Organizations and Social Circles

Activities conducted by NGO's such as workshops, music, dance and drama clubs directed towards young people and the social circles they create are crucial for the development of cultural identity. Spreading, developing and systematizing these activities are also important to make this development sustainable.

5 – Youth Organizations

Especially the youth organizations focused on promoting identity awareness and belonging are important. For example: holidays, fairs, sports events, competitions, festivals, trips to the villages and similar organizations aimed at bringing youth from homeland and diaspora together.

6 – Social Media

It will be important and effective to have social media platforms aimed at promoting identity awareness in youth, with certain rules and goals, which are also regulated.

7 – Reading Clubs

Face-to-face or online workshops can be organized where historical and cultural publications can be discussed.

8 – University Youth Organizations

The existing youth organizations at universities can be turned into a more organized and centralized structure. These and similar organizations can be transformed into an international youth organization.

For the identity awareness and its transfer to happen, it is crucial that all elements of our society cooperate at the highest levels, including NGO's and other organizations.

14.1 Genç Nesillerde Kimlik Bilinci Nasıl Geliştirilebilir

Merve Arslandok, Lise Öğrencisi, ve Mehmet Yıldız, Çerkes Dernekleri Federasyonu Yönetim Kurulu Üyesi, Çoğulcu Demokrasi Partisi Kurucu üyesi ve Parti Meclisi Üyesi, TR

Bireyde kimlik bilincinin oluşması ve gelişmesine yönelik etki ortamlarını ve nelerin yapıldığını/yapılabileceğini aşağıdaki başlıklar altında sıralayabiliriz.

1-Ebeveyleerin ve Ailenin Etkisi

Bireyin dünyaya geldiği andan itibaren kimliğini oluşturan en yakın etkileşim ortamı aile olup, kimlik bilincinin oluşmasında en önde gelen faktör ailedir. Bireye kimlik bilincinin aktarılabilmesi için ise öncelikle ailede kimlik bilinci ve bunu aktarmaya yönelik bilinçli bir çaba olması gerekir. Bu bilincin yanı sıra ailenin çabasını destekleyecek aşağıda sıralanan araç ve olanakların da var olması son derece önemlidir.

2-Görsel ve İşitsel Medya Araçları

Erken yaşta kimlik bilincinin oluşmasında görsel ve işitsel medya kanalıyla aktarılan bilgilerin ve mesajların çok büyük bir etkisi vardır. Örneğin; televizyon yayınları, çizgi filmler, görsel animasyonlar, eğitici oyunlar ve uygulamalar özellikle 0-6 yaş grubu çocuklar için öğretici ve etkili olmaktadır. Ailedeki kimlik bilincinin yeni nesillere aktarılması çabasının bu gibi görsel ve işitsel medya araçlarıyla desteklenmesi gerekir.

3-Toplu Yaşam Alanları Geliştirme

Çerkes kültürünün korunup bu günlere gelmesinde yakın zamana kadar köylerde bir arada yaşanması etkili olmuştur. Günümüzde ise daha çok büyük şehirlerde dağınık olarak yaşanmaktadır. Bu da kimlik gelişimi bakımından zaten dezavantajlı durumda olan Çerkesler açısından önemli bir sorundur. Şehirlerde her bütçeye uygun büyük konut siteleri gibi toplu yaşam alanları oluşturulması kültür ve kimliğin yaşatılmasına destek olacaktır.

4-Sivil toplum kuruluşları ve Sosyal Çevre

STK'ların çatısı altında yürütülen çocuklara ve gençlere yönelik oyun atölyeleri, müzik, dans ve tiyatro grupları gibi çalışmalar ve bu çalışmaların yaratacağı sosyal çevre gençlerde kimlik bilincinin gelişmesinde çok önemlidir. Bu çalışmaların yaygınlaştırılması, geliştirilmesi ve sistematik hale getirilerek sürdürülebilirliğinin sağlanması önemli ve gereklidir.

5-Gençlik organizasyonları

Özellikle kimlik bilinci ve aidiyet duygusunu geliştirmeye yönelik gençlik organizasyonları son derece önemlidir. Örnek olarak; başta anavatan olmak üzere diğer diaspora ülkelerinde yaşayan gençlerin kaynaşmasına yönelik tatil ve ziyaret programları, spor organizasyonları, müsabakalar, festivaller ve şenlik organizasyonları, köy ziyaretleri ve çalışma programları verilebilir.

6-Sosyal Medya

Gençlerde kimlik bilincini ve aidiyet duygusunu geliştirmeye yönelik, belli başlı kuralları olan, kuruluş amacına uygun olarak denetlenen, sosyal medya platformları ve sürekliliği olan iletişim - bilgi paylaşımı organizasyonları çok önemli ve etkili olacaktır.

7-Okuma Atölyeleri

Tarih ve kimlik bilincini geliştirecek yayınların okunup üzerine tartışılacağı yüz yüze ya da online atölyeler oluşturulabilir.

8-Üniversite Gençlik Organizasyonları

Günümüzde var olan üniversite gençlik organizasyonları merkezi bir yapılanma içerisinde daha güçlü etkiler yaratacak bir yapıya kavuşturulabilir. Bu ve benzeri gençlik organizasyonları anavatan ve diaspora ülkelerini kapsayacak güçlü bir dünya gençlik yapılanmasına dönüştürülebilir.

Amaçlanan kimlik bilincinin ve aktarımının gerçekleştirilmesi ancak toplumun bütün kesimlerinin, STK'ların ve diğer organizasyonların en yüksek iş birliği içerisinde hareket etmesiyle mümkündür.

14.1. ЦІалэгьуалэм я Идентичность ЗэхэщІыкІым Зэрызебгьэужьыфынур

Мерве Жанэ Арсландок, Мемет Ылдыз

ЦІыхум и идентичность зэхэщІыкІыр кьызэрэхъунымрэ абы зэрызиужьынымрэ теухуа эффектхэр, ящІэрэхэрэр/ящІэфынухэр мыпхуэдэу кьедыбжьыкІыфынущ:

1- Анэ-адэхэмрэ Унагьуэмрэ я Эффектыр

ЦІыхур дунеим кьызытехьа момент дыдэм кьыщыщІэдзауэ и идентичностьыр эфІэзыгьэувэ эффект нэхъыщхьэу щытыр унагьуэр аращ икІи идентичность зэхэщІыкІыр эфІэгьэувэнымкІэ япэ дыдэ ит факторыр унагьуэр аращ. ЦІыхум идентичность зэхэщІыкІыр ептыфын папщІи унагьуэм мы зэхэщІыкІыр ильэу, зэхэщІыкІ зыхэль зы щІэбэныныгы иІэу щытын хуеищ. Унагьуэм ильэу щытын хуеи мы зэхэщІыкІым игьусэу мопхуэдэ амалхэри щыІэным мэхьанэ ин иІэщ.

2. Узэдэлүф, Узэплъыф Медиа Органхэр

ЦІыхум и цыкІүгьэ лээхьэнэхэм идентичность зэхэщІыкІыр кьыщыхъунымкІэ плъагьуэу, зэхэпхэу щыт медиа каналхэмкІэ кьатырэ щІэныгьэхэмрэ мессыджхэмрэ эффектышхуэ яІэу щытщ. Псалгьэм папщІэ; телевизор программэхэр, сказкэхэр/чизги фильмхэр, анимациехэр, гьэсэнэгьэ зыхэль джэгүкІэхэр 0-6 зи ныбжь цыкІүхэмкІэ эффективнэу икІи гьэсакІуэу

щытщ. Унагъуэ кӀуэцӀым идентичность зэхэщӀыкӀыр щӀэблэщӀэм лъыгъэлэсынымкӀэ мы зи гугъу къэтщӀа амалхэри къыщыгъэсэбэпын хуеищ.

3- Цыхубэ ПсэупӀэ ЩыплӀэхэм Зягъэужьын

Адыгэхэр къуаджэхэм зэгъусэу зэрэщыпсэугъэр черкес культурэм и хъумэнымкӀэ икӀи ди зэманым къэсынымкӀэ эффективнэ хъуащ. Ди зэманым щэ адыгэхэр къалэ инхэм зэлэжьыжэу щопсэухэр. ИкӀи я идентичностым и зыужьыныгъэмкӀэ амалышхохэр зимылэ ЧеркесхэмкӀэ мыри проблемэшхуэ мэхъур. Къалэ инхэм адыгэхэр зэгъусэу, зэхэту зыщыпсэуфыну щыт хъаблэхэр, унэ зэтетхэр щаухуэфу щытымэ культурэмрэ идентичностымрэ хъумэным щхъапэ хохъунуш.

4. Гражданскэ Организацэхэмрэ Гражданскэ Къэухъуреихьымрэ

Гражданскэ организацэхэм япхыгъэу сабийхэмрэ ныбжьыщӀэхэмрэ яхуэгъэза джэгу гупхэр, музыкэ, къэфакӀуэ, театр гупхэр зэгъэпщыным, мы гупхэм щырагъэкӀуэкӀыну лэжьыгъэхэм къагъэхъуну социальнэ щытыкӀэм ныбжьыщӀэхэм я идентичность зэхэщӀыкӀым зиужьынымкӀэ мэхъанэ илэщ. Мыпхуэдэ лэжьыгъэхэр куэд щыным, зегъэубгъуным икӀи систематичнэ щыным мэхъанэшхо илэщ икӀи амалыншэщ.

5. НыбжьыщӀэ Организацэхэр

Идентичность зэхэщӀыкӀымрэ зыгуэрэм щыщ хъун гурыщӀэмрэ зягъэужьынымкӀэ ныбжьыщӀэхэм ятеухуа организацэхэр зэгъэпэщыным, зэхэщэным мэхъанэ ин дыдэ илэщ. Щапхъэуэ; хэкур япэ зэриту адреи диаспорэ къэралыгъуэхэм ящыпсэурэ ныбжьыщӀэхэр зэрыгъэуцыхун, зэрыгъэщӀэным теухуауэ зыгъэпсэху программэхэр, спорт организацэхэр, зэпеуэхэр, фестивалхэр, къуаджэ къэкӀухьыныгъэхэр, лэжьыгъэ программэхэр къэбгъэлъэгъуэфынуш.

6. Социальнэ Медиа

НыбжьыщӀэхэм я идентичность зэхэщӀыкӀымрэ зыгуэрэм щыщ хъуну теухуа я гурыщӀэмрэ зегъэужьынымкӀэ хабзэ хэхахэр, кӀэлъыплъэныгъэхэр зилэну социальнэ медиа платформэхэм, хъыбархэр, щӀэныгъэхэр зыщыбгуэщыфыну/къызэрэптыфыну организацэхэм мэхъанэ ялэнуш икӀи эффективнэу щытынухэщ.

7. Еджэн Гупхэр

Тхыдэ, идентичность зэхэщӀыкӀым зезыгъэужьыну тхыгъэхэм узыщеджэну икӀи узыщытепсэлъыхьыжьыну узэхэтэу е онлайнэу щытыну гупхэр зэхэпщэфынуш.

8. Универстет НыбжьыщӀэ Организацэхэр

Ди зэманым щылэ университет ныбжьыщӀэ организацэхэр зы центыр епхауэ нэхъ къару зилэну, нэхъ эффективнэу щытыну зы щыкӀэм ибгъэувэфынуш. Мыпхуэдэ ныбжьыщӀэ организацэхэр хэкумрэ диаспорэ къэралыгъуэхэмрэ къызэщӀэзубыдэ зы дуней ныбжьыщӀэ организацэм фэбгъэкӀуэфынуш.

Мурад щӀауэ щыт идентичность зэхэщӀыкӀыр къэгъэхъуныр икӀи щӀэблэ щӀэблэурэ зэлъыгъэлэсыныр, лъэпкъыр зэрыщытэу, гражданскэ организацэ пстэури зэгъусэуэ зэдэлажэхэмэ бгъэхъуфын къудеиуэ аращ.

Merve Jane Arslandok

Merve Jane Arslandok was born on 20.04.2006 in Istanbul. She belongs to the Shogen family. She is a 10th grade student at Kartal Bahçeşehir Anatolian High School. She speaks fluent English and A1 level Spanish. She joined the Istanbul Caucasian Cultural Association when she was 6 months old. She participated in the works and took the stage in the Meşbev junior dance group for four years, in the Siwored adult choir group for six years, and in the Ginnitsuk youth orchestra group for two years. She is learning Circassian in the Kabardinian dialect with Cyrillic and Latin alphabets.

Merve Jane Arslandok, 20.04.2006'da İstanbul'da doğdu. Şogen sülalesine mensuptur. Kartal Bahçeşehir Anadolu Lisesinde 10 sınıf öğrencisidir. İyi derecede İngilizce, A1 düzeyinde İspanyolca bilmektedir. 6 aylıkken adım attığı İstanbul Kafkas Kültür Derneğinde 4 sene Meşbev minikler dans grubunda, 6 sene Siwored erişkinler koro grubunda, 2 sene de Ginnitsuk gençler orkestra grubunda çalışmalara katılmış ve sahne almıştır. Kiril ve Latin alfabesi ile Kabardey diyalektinde Çerkesçe öğrenmektedir.

Мерве-Жанэ Асландок, 20.04.2006 гъэм Истэнбыл кыщальхуащ. Щоджэнхэ япхъуш. Картал-Бахъчешехьир Анэдолэ лицейм е 10-нэ классым щоджэ. ФЫуэ инджылызыбзэ, А1 и лъагагъуэ испаныбзэ ещӕ. Илъэси 6 фӕлкӕ мыхъуу и лъэбакъуэ зыдыщӕича Истэнбыл Къакъфас Культурэ Хасэм илъэси 4-кӕ «мэшбэв» сабий къэфӕкӕуэ гупым, илъэси 6-кӕ «Си уэрэд» балигъ уэрэд жылэ гупым, илъэси 2-кӕ «Гынныцӕыкӕуэ» ныбжыщӕ пшынауэ (оркестрэ) гупым хэту лэжъащ, концертхэм хэтащ. Кирилл икӕи латин тхӕпкъхэмкӕ адыгӕбзэ - кӕбӕрдей жъабзэр зэрегъащӕр.

Memet Yıldız

Samsun -Vezirköprü- Köprübaşı “ şonaho habale “ de 1951 de doğdum. Abzeh boyundan Şonaho sülalesindenim. Anadolu üniversitesi Eğitim Ön lisans mezunuyum. 32 yıl öğretmenlik ten sonra halen inşaat işleri yapmaktayım. Evli iki çocuk beş torun sahibiyim. Çeşitli Kafkas Derneklerinde üyeliğim devam ediyor, bazılarının yönetimlerinde görev aldım. Çerkes Dernekleri Federasyonu Yönetim kurulu üyesiyim. Çoğulcu Demokrasi partisi kurucu üyesi ve halen MYK (Merkez Yürütme Kurulu) üyesiyim. Deju Gup adlı koroda Adıgebe şarkılar söylüyorum.

14.2 How to Attract Younger Generations to Work on Circassian Issue

Atakan Şurdun Avcı, (Bio-engineer, Co-Founder of Xase TV) and Berat Bir, Professor at Marmara University, Board Member of Şamil Foundation, TR

beratbir@marmara.edu.tr atakansurdumavci@gmail.com

One of the crucial problems occupying people who focus on Caucasian cultural studies is the lack of interest among youth towards these studies. The general understanding is that there are a finite number of young people who are genuinely interested in these subjects in a given area and the existing institutions try to share or even compete to attract these young people so that they can attend their events.

The main objective of this study is to add more faces to cultural studies and to influence the people already present in the studies to explore more varieties of them through a public opinion survey and to see the general trend.

To achieve the data, a survey consisting of nine questions was prepared with Google Forms and the link was shared from social media platforms. The multiple choice questions inquired about the potential motivational factors that could influence these young people and an opportunity was provided to them to share their thoughts on the matter. They were asked to pick three aspects that expressed themselves the most.

A total of 587 young people between the ages of 15 and 30 attended this survey and according to the preliminary data: top three most popular cultural activities were dancing (47%), historical research (33%) and language learning (30%); 24% of the participants stated that they did not attend any cultural activities. The most influential source of motivation for young people was found to be enjoyment of the said activity (74%). The second most influential was the expectation of certain benefits they would get from these activities in their professional careers (37%). The third most influential was the respect they would receive from their peers and in the social circles as they engage in these activities (34%).

The participants also stated that the most important areas to preserve and sustain culture are first the family (86%) and then non-governmental organizations (75%) and research centers (53%). In addition to these questions, the young people were asked why they did not attend the non-governmental organizations, which are arguably the institutions that contribute most towards the preservation of culture; the participants stated that the most important factor for low participation was the lack of interesting activities in the NGO's (40%), followed by lack of time in their part (33%) and same issues being discussed again and again (30%). To provide some insight, another factor was that some of these young people did not feel like they belong to this culture (16%).

In light of these findings, we can suggest NGO's to come up with more entertaining and engaging activities, or activities that also aid people in their careers to attract more young people who have limited amount of spare time. Also, we can suggest them to perform studies to make families become more culturally aware.

14.2. Genç Nesiller Çerkes Konuları Üzerine Çalışmaya Nasıl Cezbedilebilir

Atakan Şurdum Avcı, Biyo-mühendis, Xase tv Kurucu Üyesi, ve Berat Bir, Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi, Şamil Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi, TR

beratbir@marmara.edu.tr ; atakansurdumavci@gmail.com;

Kafkas kültür emekçilerinin kafalarını en çok meşgul eden problemlerden birisi; gençlerin kültürel çalışmalara olan düşük ilgisidir. Genel kanı bir bölgede belirli bir miktarda bu konularla ilgili genç olması ve var olan kurumların bu gençleri çeşitli etkinliklerle paylaşması veya birbirleriyle rekabet ederek daha çoğunu çekmesi yönündedir.

Bu çalışmanın en temel amacı; kültürel çalışmalara yeni yüzlerin eklenmesi veya zaten kültürel faaliyetlerde bulunan gençlerin başka alanlara da el atmalarını sağlamak için bir kamuoyu yoklaması yapmak ve genel eğilimi görmektir.

Bu amaçla Google Forms uygulaması üzerinden dokuz sorudan oluşan bir anket hazırlanmış ve linki çeşitli sosyal medya platformlarından paylaşılmıştır. Anket içinde gençlerin muhtemel motivasyon unsurlarını içeren çoktan seçmeli sorular sunulmuş, aynı zamanda kendi düşüncelerini paylaşmalarına yönelik alan da eklenmiştir. Çalışmada katılımcılardan kendilerini en çok ifade eden üç seçeneğin

işaretlenmesi istenmiştir.

Toplamda 15 ve 30 yaş arasındaki 587 gencin katıldığı anketin ön incelemesi sonucunda elde edilen bulgulara göre: katılımcıların en çok yaptığı kültürel aktiviteler dans (%47), tarih araştırmaları (%33) ve dil öğrenme (%30) olarak öne çıkmaktadır; katılımcıların %24'ü herhangi bir kültürel aktivitede

bulunmadığını belirtmiştir.

Çerkes gençlerini en fazla motive eden unsurun, yaptıkları işten keyif almaları olduğu saptanmıştır (%74). İkinci olarak da yaptıkları kültürel çalışmaların kendi kariyerlerini olumlu yönde etkilemesi beklentisi yer almaktadır (%37). Üçüncü olarak gençler yaptıkları bu çalışmaların kendi sosyal çevrelerinde ya da toplumumuz içinde bir itibar sağlamasını istediklerini belirtmişlerdir (%34).

Katılımcılar aynı zamanda kültürün yaşatılması ve korunmasında en önemli platformun aile (%86), ondan sonra STK'lar (%75) ve araştırma kurumları (%53) olarak belirtmiştir.

Bu sorulara ek olarak, gençlerin kültürün yaşatılmasında en yaygın kurumlar olan STK'lara neden katılım sağlamadıklarına yönelik bir soru daha sorulmuştur; katılımcılara göre STK'lara yönelik düşük katılımın birinci sebebi STK'ların ilgi çekici faaliyetler sunmaması (%40), ikinci sebebi zamanlarının

kalmaması (%33) ve üçüncü sebebi çoğunlukla aynı konuların konuşuluyor olmasıdır (%30). Öte

yandan, bir gösterge olması açısından, katılımcılara göre STK'lara katılımın düşük olmasının sebeplerinden biri bu gençlerin kendini bu kültüre ait hissetmemesidir (%16).

Bu sonuçlara göre, STK'ların ve kültürel araştırmacıların etkinliklerine daha çok genç çekebilmek için onların sınırlı zamanını daha keyifli geçirmelerine ya da kariyerlerine katkı sağlayacak hale getirmelerine yönelik değişiklikleri yapmalarını önerebiliriz. Aynı zamanda, ailelerin kültürel anlamda daha bilinçli hale gelmesi konusunda farkındalık çalışmalarının yürütülmesini önerebiliriz.

14.2. ШІалэгьуалэр Черкес Темэхэм Теухуауэ Лэжьэным Дауэ Зэрыдебгьэхьэхьыфынур?

Проф. Др. Берат Бырфын Бир (*) Атакан Щурдум Авджы (**)

* Мармара Университет, ШІэныгьэ икли Документхэр Зегьэклэуэным и Кьудамэм и Егьэджаклуэ; Щамил Гьэсэнэгьэ-Культурэ Хасэм и тхьэмадэхэм щыщ

** Истанбыл Техническэ Университет, Кьэзыухьуреихь Биотехнологием и докторант; Истанбыл Кавказ Культурэ Хасэм и член

beratbir@marmara.edu.tr ; atakansurdumavci@gmail.com;

Адыгэхэм ящыщэу культурэм теухуауэ лэжьэхэрэр я нэхь зыгьэгузавэрэ проблемэхэм ящыщ зэри; шІалэгьуалэм мыпхуэдэ лэжьыгьэхэр мащІэ дьдэу зэрагьэзащІэрэр, мыпхуэдэ Іуэхугьуэхэм зэрыдамыхьэхьыр аращ. Мы щытыклэр фІы и лээныкьуэкІэ зэхьуэжыным теухуауэ щыІэ гүпсысэри мыращ: адыгэхэм теухуауэ лэжьэны, лэжьыгьэхэр, организацэхэр езыгьэклэуэныкІын ныбжьыщІэ гүп горэхэр зэхэщэн, Адыгэ хасэхэм ирагьэклэуэныкІыну программэхэм деж мы ныбжьыщІэхэр зьдэгьэлэпыкьун е мыпхуэдэ ныбжьыщІэ гүп зилэ хасэхэр зэпеуэурэ нэхь гүп куэд зэрызэрагьэлэщын.

Мы дт лэжьыгьэм и мурад нэхьыщхьэр; культурэ лэжьыгьэхэр езыгьэклэуэныкІ ныбжьыщІэхэм я бжьыгьэр нэхь куэд щІыныр е мыпхуэдэ лэжьыгьэхэр зыгьэзащІэуэ щыт ныбжьыщІэхэр нэгьуэщІ Іуэхугьуэхэми тегьэгушхэным щхьэкІэ зы кьэхутэныгьэ егьэклэуэныкІын икли мыбы теухуауэ щыІэ еплтыкІэхэр кьэхутыныр, утыку кьыгьэуэвэныр аращ.

Мы ди мурадыр дьгьэзэщІэн папщІэ Google Forms программэмклэ үпщІэу бгьу зыхэт зы анкетэ дгьэхьазыращ икли и линкыр социальнэ медиа зэхуэщхьахуэхэмклэ хэдыутІүпщхьащ. Анкетэм ныбжьыщІэхэр тезыгьэугушхуэуэ щыт Іуэхугьуэхэри зыхэт үпщІэ зэхуэмыдэхэр хэдгьэуващ, абы игьусэу езбыхэм я гүпсысэхэри кьызщалэуэтэфыну зы щыпІэ хэдгьэуващ. Анкетэ лэжьыгьэм кьыхэхьэнүхэм езыхэр кьэзыІуатэу щыт джэуапищыр хагьэтхьыкІынэу дьгьэуващ.

Зи ныбжьыр 15-30 хьууэ щыт нэрыбгэ 587-рэм жэуап кьызыратауэ щыт анкетэм и апэрэ кьэхутэныгьэм кьыгьэлгьэгуар мыращ: анкетэм хэтахэм и нэхьыбэм ящІэу щыт культурэ Іуэхугьэр- кьэфэн (%47), тхьдэ кьэхутэныгьэ (%33), анэдэлхубзэр зэгьэщІэн (%30); анкетэм хэтахэм щыщ %24-м культурэ Іуэхугьуэ гүэрэм зэрыхэмытхэр кьагьэлгьэгуащ.

Черкес ныбжыщлэхэр ящлэу щыт лүэхугуэхэм я нэхъ тезыгъэгүшхуэрэр, ящлэрэ лэжыгъэм къаритэу щыт гүхэхуэр зэры арар нахуэ къэхуащ (%74). Ныбжыщлэхэр тезыгъэгүшхуэу щыт ятлунэрэ лүэхугуэр, ягъэзащлэуэ щыт культурэ лэжыгъэхэр езбы я карьерэхэм флы и лъэныкьуэклэ щхьэпэ зэрахуэхуным зэрыщлэхуэпсхэр аращ (%37). Ящэнэреиуэ ныбжыщлэхэр культурэ лэжыгъэхэр гъээщлэным тезыгъэгүшхуэу щыт щлэхуэпсыр зыхэт/зыщыщ лъэпкьым деж лъытэныгъэ къазырыхуихыныр зэры арар къагъэлъэгъуащ (%34).

Ищхьэклэ къэклуа упщлэхэм ягъусэу, культурэр гъэпсэуным папщлэ щылэ я нэхъ зыубгъуауэ щыт гражданскэ организацэхэм ныбжыщлэхэр щлахэмыхьэрэм и упщлэри дыгъэуващ; анкетэм хэтахэм къызэрагъэлъэгъуамклэ ныбжыщлэхэр мыпхуэдэ организацэхэм щлахэмыхьэрэм и щхьаусыгъэхэм щыщэу япэ итыр ныбжыщлэхэр дэзыхьэхыну щыт лүэхугуэхэр зэрамыгъэзащлэр аращ (%40). Етлунэреи щхьаусыгъуэр зэман зэрамыгъуэтыр (%33), ящэнэреи щхьаусыгъуэри гражданскэ организацэхэр сьд щыгъуи зытепсэлъыхьхэу щыт темэхэр зэрызэхуэдэр аращ. Къагъэлъэгъуауэ щыт нэгъуэщлэ зы щхьаусыгъуэри ныбжыщлэхэм езбыхэр мы культурэм щыщэу зыкъызэрамылгытэжыр аращ (%16).

Нахуэ къэхуа мы клэуххэм ипкь итклэ къыжытлэфынур, гъээщлэн хуеиуэ къэдгъэлъэгъуэфынур мыхэр аращ: Гражданскэ организацэхэмрэ культурэ къэхутэныгъэхэр езыгъэклуэкхэмрэ я программэхэм нэхъ ныбжыщлэ куэд къыхащэфын папщлэ ныбжыщлэхэм ялэу щыт я уахътэ мащлэр нэхъ гүхэхуэ уэзыгъэгъуэт, карьерэм сэбэп хуэхьун щыкълэм тету ярэгъэзащлэ. Абы игъусэу унагъуэхэр культурэм и лъэныкьуэклэ зэхэщыкълэ ялэ щыным папщлэ лэжыгъэхэр ирырагъэклуэклэ.

ATAKAN ŞURDUM AVCI

Born in İstanbul in 1989 to a Shapsugh (Yequash) father and a Qabarday (Shurdym) mother. Graduated in 2010 from Genetics and Bioengineering at Yeditepe University and then served as a reserve officer during his conscription. Finished his master's in 2016 in Biotechnology again at Yeditepe University. Worked as an export-import specialist for three years. Currently doing his doctorate in Environmental Biotechnology at Istanbul Technical University.

Very fluent in Turkish and English, adequate in Russian and has a basic knowledge of Circassian and Greek.

Has been in Circassian associations since early childhood, and participated in dance groups, choirs, and theater groups. Established the youtube channel "Xase TV" with some friends and ran the channel for years. Has visited the homeland numerous times. Participated in the 1st and 2nd International Circassian conferences in Nurnberg with presentations. Currently working actively in the organization of the 3rd conference and has been doing the Turkish and English translations.

ATAKAN ŞURDUM AVCI, 1989 yılında İstanbul'da doğmuştur. Şapsığ (Yeguaş) baba ve Kabardey (Şurdum) annenin oğludur. 2010 yılında Yeditepe Üniversitesi Genetik ve Biyomühendislik bölümünü bitirmiş, ardından 1 yıl süre ile yedek subay olarak askerliğini yapmış, sonrasında Yeditepe Üniversitesinde başladığı Biyoteknoloji dalındaki yüksek lisansını 2016 yılında tamamlamıştır. Üç yıl bir makine imalat şirketinin dış ticaret işlerini yürütmüştür. Halen İstanbul Teknik Üniversitesinde Çevre Biyoteknolojisi alanında doktora yapmaktadır.

İyi derecede Türkçe ve İngilizce, orta derecede Rusça, az derecede Çerkesçe ve Yunanca bilmektedir.

Çocukluğundan beri Çerkes derneklerinde bulunmuş, çocuk ve erişkin folklor ekiplerinde, müzik ve tiyatro etkinliklerinde aktif olarak görev almıştır. 2017 yılında birkaç arkadaşıyla Xase TV youtube kanalını açmış ve 3 yıl faaliyet göstermiştir. Kafkasya'daki cumhuriyetlerimizi bir çok kez ziyaret etmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında Nürnberg şehrinde düzenlenen 1. ve 2. Uluslar arası Çerkes konferanslarına sunum ile katılmıştır. Halen 3. Uluslar arası Çerkes konferansının lokal organizasyon komitesindedir ve sunumların Türkçe-İngilizce çevirilerini yapmaktadır.

АВДЖЫ-ШУРДЫМ АТАКАН, 1989 гъэм Истэмбыл къыщальхуащ. Шапсыгъ-Екыуащ адэмрэ къэбэрдей-Шурдым анэмрэ я бынщ.

2010 гъэм Едитепе (Іуащхьибл) университетым и генетикэ икли бийо-инжэнерствэ къудамэр къиухщ, зы илъэскіэ офицеру дзэ къулыкъур зэфигъэкІри Едитепе университетым щыщІидзауэ щыта бийотехнологие щІэныгъэмклэ и магистратурэр 2016 гъэм къыщыдыхащ. ИлъэсищкІэ зы машынэщІ фирмэм и щыбрыщэ-рыщэху (сату) Іуэхухэр зэригъэкІуащ. Иджы Истэмбыл Техникэ университетым дыкъэзыувыхь дунейм и бийотехнологие щІэныгъэмклэ докторантурэ щегъэзащІэр.

Тыркубзэрэ инджылызыбзэрэ фІыуэ, урысыбзэр курыту, адыгэбзэмрэ алыджыбзэмрэ (грек) мащІэу ещІэр.

И сабиигъуэ лъандэрэ адыгэ хасэхэм яхэтщ, сабий икли ныбжьыщІэ къэфакІуэ гупхэм, музикэ икли тиятрэ лэжьыгъэхэм яхэтащ. 2017 гъэм и ныбжьэгъу зыбжанэ игъусэу Хасэ Тв ютуб каналыр къызэІуихри илъэсищкІэ игъэлэжьащ. Къафкъасием ди республикэхэр мызэ мытІэу къикІухьащ. 2018-2019 илъэсхэм Нюрнберг къалэм щекІуэкІа е 1-нэ, е 2-нэ къэралкуэдзэхуакуу адыгэ щІэнзэдэІуатэхэм щІэнІуатакІуэу яхэтащ. Иджы е 3-нэ къэралкуэдзэхуакуу адыгэ щІэнзэдэІуатэм щыпІэрыт орг-комитетым хэтщ икли къаупсэлъынухэм я купщІэхэр тыркубзэрэ инджылызыбзэкІэ зэредзэкІыр.

Berat Birfin Bir, who is descended from her father Abkhaz (Ardzinba) and her mother Şapsug (Miş'e), is a lecturer at Marmara University, Department of Information and Records Management. She also continues to work as the Career Center Coordinator. Berat Bir's areas of expertise are; "Effective Communication Techniques", "Professional Management and Management Principles", "Customer Relationship Management", "Motivation and Efficiency", "Effective Report Writing", "Official Correspondence", "Filing", "Corporate Information Management" and "Document Management" is". She also conducts scientific studies on Circassian culture and has publications on the related field. She is still a member of the Şamil Education and Culture Foundation Board of Directors. She is still the advisor of Marmara University Caucasus Studies Student Club (MARKAF) In the past, she also took part in the management of the Abkhaz Association. She is the Advisory Board Member and Trainer of the "Mentor Mente" program initiated under the leadership of KAFFED.

Prof. Dr. BERAT BIRFIN BİR, Babası Abhaz(Ardzinba), annesi Şapsıĝ (Miş'e) soylarından olan Berat Birfin Bir, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesidir. Aynı zamanda Kariyer Merkezi Koordinatörü olarak da görevini sürdürmektedir. Berat Bir'in, uzmanlık alanları; "Etkili İletişim Teknikleri", "Profesyonel Yönetim ve Yöneticilik İlkeleri", "Müşteri İlişkileri Yönetimi", "Motivasyon ve Verimlilik", "Etkili Rapor Yazma", "Resmî Yazışma", "Dosyalama", "Kurumsal Bilgi Yönetimi" ve "Belge Yönetimi"dir. Ayrıca Çerkes kültürüyle ilgili bilimsel çalışmalar yapmakta, ilgili alanla ilgili yayınları da bulunmaktadır. Halen Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yönetim Kurulu üyesidir. Halen Marmara Üniversitesi Kafkasya Araştırmaları Öğrenci Kulübü(MARKAF)'nün danışman hocasıdır. Geçmiş dönemlerde, Abhaz Derneği yönetiminde yer almıştır. KAFFED'in öncülüğünde başlatılan " Mentör Menti" programının Danışma Kurulu Üyesi ve Eğitmenidir.

Проф.Др.Бир Берат-Бырфын, И адэр абхъаз (ардзынбэ) и анэр шапсыгъ (мышэ) унагъуэхэм ящыщ. Мрамор университетым и щлэныгъэ, тхыгъэ зегъэкӀуэн къудамэм щыегъэджакӀуэщ. Абы дэщӀыгъуу карьерэ центрми и унафэщӀщ.

Зыхуэлэзэ щлэныгъэ къудамэхэр: «лъэщу зэрыщӀэ техникэхэр», «профессийоналнэу гъэекӀуэн-зегъэкӀуэным и бзыпхъэхэр», «щэхуакӀуэхэм хуалэпхъэ щытыкӀэхэм я зегъэкӀуэн», «тегъэгущхуэн икӀи гъэбэвын», «хуищӀэуэ репорт тхыкӀэ», «официалнэ зэхуэтхэкӀэ», «папкэ зэгъэпэщыкӀэ», «лэжьаплэм и щлэнхэм я зегъэкӀуэн» икӀи «тхыгъэ зегъэкӀуэныр» аращ. КъищынэмышӀауэ, адыгэ щлэнхабзэм теухуа щлэныгъэ къэхутэныгъэ лэжьыгъэхэри ирегъэкӀуэкӀыр. Абы хэтү триригъэдзахэр, къыдигъэкӀахэр илэщ. Щамил гъэсэныгъэ щлэнхабзэ фыщӀэ хасэм и хасащхъэм хэтщ. Мрамор университетым и еджакӀуэхэм я Къафкъасие къэхутэныгъэ клубым (МАРКАФ) и упщӀэжэгъу егъэджакӀуэщ. ТӀэкӀу үзэлэбэкӀыжмэ Абхъаз хасэм и хасащхъэми хэтащ. КАФФЕД-м и пашэныгъэкӀэ зэхаша лэз-гӀукӀэгъэсэн зэхуэзэ программэми и упщӀэжэгъу гупым хэтщ икӀи и гъэсакӀуэхэм ящыщ.

14.3 How to Support Circassian Youth who Devotedly Work in Circassian Institutions

Gupse Demirağ, (Master Student in Urban Design at Istanbul Technical University. Member The Caucasus Foundation) and Mehti Çetinbaş, (Author, Founder of the Caucasus Foundation), TR

HOW CAN THE CIRCASSIAN YOUTH IN THE ASSOCIATIONS GET MOTIVATED

In old Circassian communities, there were young helpers called “Psexira” next to “Thamade”s. While helping that Thamade in different errands, this young person also learned all the details of the Circassian oral tradition that is passed through generations.

In the past among people living in large families in villages, the ways of passing over of the traditions from one generation to the other had set rules and it worked without any problems.

During wedding ceremonies, or other gatherings, young people tried to observe the behaviours and talks of the elderly through a window. I can now understand very well that when I was about 9 or 10 years old as a child, the elderly left the windows open on purpose during the entertainment gatherings so that we could observe them.

Although Circassians had some important experience during the Ottoman empire in terms of setting up social organisations, after the Republic, as the new state was established as a nation state, we went through some painful experiences.

Without doubt, it is the young people who are the ones to be carrying traditions and the culture of a society to the next generations. As a result of the loss of the natural environments for the Circassian oral traditional culture, the struggles, and troubles of finding new formulas for the Circassian society has entailed some reforms.

Unfortunately, what happened to other cultural segments of the society in Turkey has also happened to the Circassian society. Circassian living in different cities in Anatolia have left their villages and moved to big cities and have started to struggle for existence.

The only way to maintain existence and culture in big cities was establishing associations, as a result, they have started activities towards setting up such associations.

In case NGOs and associations are not run by strong staff and people in charge, it becomes impossible for them to carry on existence or reaching out to the society. That is why there should be a way to attract young people to the associations.

Elderly people and adults working in Associations should organise meetings and provide the conditions for young people to express their opinions freely. There should be some activities done in line with the young people’s opinions.

The associations should at the same time function as a mechanism for social cooperation. For young people coming from Anatolia to study, even if second-hand when necessary, some furniture should be collected by the Associations and some student homes should be set up. The students should also get help in terms of getting together.

The students going to the Associations should be provided scholarships as much as possible. The scholarships could be provided from a pool in the Associations, or the student can be introduced to a charitable person and direct contacts should be provided.

The scholarship issue is a really important one. Some scholarships at the PhD or master's level should be provided at high amounts. In some special cases for very intelligent students, conditions to study abroad and if necessary a corporation between more than one associations should be provided for the same student.

In sum, we need to bring our young people together in the associations and provide the conditions for them to get to know each other and socialize. This way, our society will gain dynamic and energetic members, and at the same time we will have guaranteed the future of our society and the new generations.

During this symposium you will be seeing papers presented by young people. I hope, all our associations will value our young members who will be carrying us to the future and contributing a lot to this movement.

14.3 Çerkes Kurumlarında Özveri ile Çalışan Çerkes Gençleri Nasıl desteklenebilir

Gupse Demirağ, İstanbul Teknik Üniversitesi Kentsel Tasarım programında yüksek lisans Öğrencisi, Kafkas Vakfı Üyesi ve Mehti Çetinbaş, Yazar, Kafkas Vakfı Kurucusu, TR

Eski Çerkes toplumlarında, Thamade adı verilen büyüklerin yanında, mutlaka Pşerixa adı verilen genç yardımcıları bulunurdu. Bu genç, Thamadenin çeşitli işlerine yardım ederken, sözlü kültürle kuşaktan kuşağa taşınan Çerkes örfünün bütün inceliklerini de öğrenirdi,

Geçmişte köyde yaşayan kalabalık ailelerde, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılma işi belli kurallara bağlanmış ve problemsiz bir şekilde yürürdü.

Düğünlerde, ya da çeşitli toplantılarda, gençler, büyüklerin davranış ve konuşmalarını dışarıdan, pencere önünden izlemeye çalışırlardı. Dokuz on yaşlarında çocukluğumda, evlerde yapılan eğlencelerde, büyüklerimizin özellikle pencereyi açarak bizim ortamı izlememizi sağlamalarını bu gün çok daha iyi anlıyorum.

Çerkesler, sivil toplum oluşturma konusunda Osmanlı döneminde önemli tecrübeler edinmişken, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, yeni devletin ulus devlet şeklinde yapılaşması sonucu, büyük acılar yaşamak durumunda kalmıştır.

Bir toplumun kültürünün gelecek kuşaklara taşınabilmesinin en önemli aracı, şüphesizdir ki gençlerdir. Binlerce yıllık sözlü kültüre dayalı olan Çerkes kültürünün yaşatılabileceği doğal ortamların yok olması sonucu, yeni formüller bulma noktasında Çerkes toplumunun yaşadığı sıkıntı ve bocalama günümüzde bir takım reformların yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Maalesef Türkiye'de diğer kültür guruplarının başına gelenler, Çerkes toplumunun da başına gelmiştir. Anadolu'nun bazı vilayetlerinde yaşayan Çerkesler, köylerini boşaltarak büyük şehirlere taşınmışlar ve burada varlıklarını sürdürme derdine düşmüşlerdir.

Büyük şehirlerde varlığı sürdürmenin tek yolu dernekleşmeden geçtiği için, zorunlu olarak şehirlerde dernekleşme faaliyetlerine girişmişlerdir.

Sivil toplum kuruluşları ve dernekler, sağlam kadro yapıları üzerine inşa edilmedikleri takdirde, hem varlıklarını sürdürmeleri hem de topluma ulaşmaları imkânsız olmaktadır. Bu sebeple mutlaka gençlerin bir şekilde derneklere çekilmesi gerekir.

Gençlerin derneklere çekilebilmesin elbette farklı metotları vardır. Bunların başında, gençlere sorumluluk vererek onların yönetim kademelerinde bulunmalarının temin edilmesi gerekir.

Derneklere görev yapan büyükler, çeşitli toplantılar düzenleyerek, burada gençlerin görüşlerini özgürce ifade etmelerini sağlama imkânı hazırlamalıdır. Gençlerin fikirleri doğrultusunda bazı faaliyetler de mutlaka yapılmalıdır.

Dernekler, aynı zamanda bir sosyal dayanışma mekanizması olarak vazife görmelidir. Anadolu'dan okumaya gelen öğrenciler için, ikinci el bile olsa çeşitli eşyalar dernekler vasıtasıyla toplanarak öğrenci evleri oluşturulmalıdır. Evlerde birlikte kalacak olan öğrencilerin bir araya gelmesi noktasında da yardımcı olunmalıdır.

Derneklere gelen öğrencilere, imkanlar ölçüsünde burs sağlanmalıdır. Burslar, dernekte toplanan bir havuzdan yapılabileceği gibi, öğrenci; direkt olarak burs veren hayırsever ile tanıştırlarak, onunla irtibatta olması sağlanmalıdır.

Burs konusu aslında çok önemli bir konudur. Bazı burslar, doktora ya da yüksek lisans bursları olarak yüksek miktarda tutulmalıdır. Bazı durumlarda çok zeki öğrencilerin yurt dışında araştırma yapmasını temin edebilmek için, gerekirse birden fazla dernek aynı öğrenciye destek çıkabilmelidir.

Kısacası derneklerimizde gençleri bir araya getirerek onların tanışma ve kaynaşma imkânlarını sağlamalıyız. Bu sayede toplumumuz dinamik ve enerjik yeni fertler kazanacak; aynı zamanda toplumumuzun geleceği ve neslimizin devamı garanti altına alınacaktır.

Sempozyumda, gençlerimizin sunduğu tebliğlerle de karşılaşacaksınız. Ümit ediyorum ki, bütün derneklerimiz gençliğe gereken önemi vererek toplumumuzu geleceğe taşıyacak bu çalışmaya önemli katkılarda bulunacaklardır.

14.3 Адыгэ чылагъо зэгохъаныгъэхэм чанэу ахэлажъэрэ ныбжьыкӀэхэмэ сьдэуштэу тadelэн тлъэкӀына?

Адыгэ ныбжьыкӀэхэр хасэхэм сьдэуштэу къедгъэгүшӀунхэ тлъэкӀына?

Четинбаш Мехьди-Нузхьет

Пэсэрэ адыгэ чылагъохэмэ хабзэу ялагъ; Тхьаматэ зыфалорэ нахьыжъмэ пщэрыхъэ алоу зы ныбжьыкӀэ гори ягъусэщтыгъэ. А ныбжьыкӀэр Тхьаматэм илоф зэфэшъхьафхэмкӀэ дэлэпылэщтыгъэ ыкӀи жэрылокӀэ зэлэпахырэ адыгэ хабзэ, шӀэнхабзэ пкъыгъохэри зэригъашӀэщтыгъэ.

ШӀэнхабзэр кӀэблэхэм ахэпшэнымкӀэ ипэм къуаджэмэ адэсыгъэ унэгъошхохэм ежъмэ шыкӀэ гъэнэфагъэхэр ялагъэх. Ащ хэтэу а лофыр гүпсэфэу зэшӀуагъэкӀыщтыгъэ.

Джэгүхэм е нэмыкIрэ зэхэхьэхэм дэжь нахьыжъмэ яшыкIэ IуакIэхэм ныбжьыкIэхэр шъхьэныгъупчъэIум Iутэу акIэдэлукIыщтыгъэх, акIэлъыплъыщтыгъэх. Илъэси 9-10 нахь сымыхъоу сисабыигъом үнэмэ ащашыщтыгъэ зэхэс-зэхэхьэхэм дэжь нахьыжъхэм фэшIэу шъхьэныгъупчъэр къызыIуахэу тызыагагъэдалоу, тызыагагъаплъэу зэрэщытыгъэр непэ фэдэу къэсэшIэжьы.

Чылагъо зэхэхьэ-зэхашэ шыным фэгъэхьыгъэу Осмэн лъэхъаным Адыгэмэ шIагъохэр къыщадэхъугъэ нахь мышIэми, Республикэр зы лъэпкъ къэралэу зэрэзэхашагъэм къыдаклоу, гоо-гукъэуабэ апэкIэкIынэу хъугъэ.

Зы лъэпкъым ишIэнхабзэ кIэблакIэхэмэ ахильхьэным игъуогу нахь уаимдэдэмэ зэу ащыщыр ныбжьыкIэхэр ары. Илъэс мин пчъагъэхэр къызыпызычыгъэ адыгэ жэрыIо шIэнхабзэр щызыгъэIэн зыльэкIыщт лъэпкъ зэхэхьэ-зэхашэ пкъыгъо къызырыкIохэр зэрэщымыIэжьым къыхэкIэу, щыкIэ үнэе гъэнэфагъэхэр къэгъотынымкIэ адыгэ чылагъохэр зыхэт гүмэкIыгъохэм, лъэпкъ-чылагъо псэукIэм зэхъокIыныгъэхэр, шыкIэ кIэпсхэр хэшIыхьагъэн фаеу къагъэуцугъ.

Тиджагъу нахь мышIэми нэмыкIрэ шIэнхабзэ купмэ къяхъулагъэр адыгэхэми къяхъулагъ. Анэдолэм икъэлэ зэфэшъхьафмэ япхыгъэ куаджэмэ ащыпсэурэ адыгэхэр якъуаджэхэр абгынишъ, къэлэшхохэм кощыжьыгъэх ыкIи ащ я лъэпкъ щыIэныгъэ къыщаухъумэным игузэжьогъу щыхэфагъэх.

Къэлэшхохэм лъэпкъ щыIэныгъэр щыухъумэным гъогу закъоу иIэр хасэ зэхэщэныр арыти, хасэхэр зэхэщэнэу рагъэжьагъ.

Чылагъо зэгохъаныгъэхэр, хасэхэр цыIф гъэсэгъэ чанхэм атешIыхьагъэу щымытмэ ежъхэр щыIэныри чылагъом лъэлэсынхэри амалынчъэ фэдэу мэхъу. Арышъ, амал имыIэу адыгэ ныбжьыкIэ чанхэр хасэхэмэ къящэлэнхэ фае.

НыбжьыкIэхэр хасэхэмэ къящэлэным гъогу зэфэмыдэхэр иIэн ыльэкIыщт. Ахэмэ анахь шъхьэлэр ныбжьыкIэхэмэ пшъэрылъ гъэнэфагъэхэр афэшIыгъэу, ахэр хэсашъхьэхэм ахэгъэхьэныр ары.

Хасэхэмэ ахэт нахьыжъхэм зэлукIэхэр, зэфэхэр ашызэ ныбжьыкIэхэмэ ягугъэ-гүпшысэхэр шъхьафит шъыпкъэу къалон альэыкIынэу амал аратын фае. НыбжьыкIэмэ къагъэуцухэрэмэ уасэ афэшIын, ащ атетэу IофшIэнхэр зэхэщэн, гъэпсын фаех.

Хасэхэр чылагъо зделэжьынми игүпчэу щытынхэ фаех. Анэдолэм ичыпIэ зэфэшъхьафхэм къарыкIыхэу еджакIо къакIорэ ныбжьыкIэхэмэ апае тIэку ззрахьагъэ нахь мышIэми IапIэ-лъапIэхэр хасэхэм ащызэфэхьэсызэ еджакIо үнэхэр зэрагъэпэшынхэ фае. А үнэхэм ащыпсэушт еджакIохэр зэрэгъэшIэн, зэрэгъэгъотынымкIи аделэн фае.

Тихасэхэмэ къякIуалIэрэ еджакIохэмэ амалэу щыIэм елытыгъэу еджапкIэ (стипендие) ятыгъэни фае. ЕджапкIэхэр хасэм щызэфэхьэсыгъэм хатыкIызэ атыми хъушт, занкIэу гүпыкI зышы, еджапкIэ зыты зышIоигъо горэхэмрэ нэлуасэ зэфашIэу зищыкIагъэхэм ящыкIагъэр арагъэгъотызэ ашыми хъушт.

ЕджапкIэ (стипендие) Iофыр Iофышху. ЕджапкIэр магистратурэ, докторантурэ зыхьыхэрэм апае нахьы инэу гъэуцугъэн фае. Загъори еджакIо чан Iушдэдэхэр, санаушышIохэр IэкIыб

кээрал шеджэнхэм е ушэтынхэр щашыным пае ищыклагъэ зыхьурэм хасэ зытум а зы еджаком еджапкIэ зэдыфагъэуцуни алъэкIыщт.

КIэкIэу къэпIон зыхьукIэ ныбжьыкIэхэр зы чыпIэ кьихьэхэу зэрэшлэнхэм пае амалхэр дгъэхьэзырын фае. Ащ ишIугъэкIэ тилъэкъ цыф кIочIэшIо чанхэр кьыхэхьощт, тикIэблэ къопс зэпымычэу, тикъэкIощтыр чIэдгъэпытагъэ хьущт.

Мы шIэнзэдэIуатэм хэтэу тиныбжьыкIэмэ якъэпсэлъэныгъэхэри шьулъэгъущтых. СызэрэгугъэрэмкIэ тапэкIэ тихасэ пэпчъ ныбжьыкIэмэ нахь уасэ афашызэ тилъэкъ, къэкIощт лъэхьанхэм анэзыгъэсыщт лэжьыгъэхэм хэлъхьаныгъэхэр афашыщтых.

Gupse Demirağ

Gupse Demirağ, She was born in 1997 in Istanbul. She is from the Şapsug branch of the Adyges and from the Huduj family. She completed her undergraduate degree in Urban and Regional Planning from Istanbul Technical University. She is continuing her master's degree in Urban Design at Istanbul Technical University. She takes an active part in the ongoing workshops and course programs for the youth within the body of the Caucasus Foundation and participate in the trainings.

Gupse Demirağ, 1997 yılında İstanbul'da doğdu. Adige'lerin Şapsığ kolundan ve Huduj sülalesindedir. İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlaması alanında lisansını tamamladı. İstanbul Teknik Üniversitesi Kentse Tasarım programında yüksek lisans programına devam ediyor. Kafkas Vakfı bünyesinde gençlere yönelik devam eden atölye ve kurs programlarında aktif olarak görev almakta ve eğitimlere katılmaktadır.

Демирагъ Гүпсэ, 1997 гъэм Истамбул кьыщыхьугъ. Адыгэ Шапсыгъ лакъом и Хьудыжъ унагъом щыщ. Истамбул техникэ университетыр къалэ-чыпIэ гъэпсынымкIэ инжэнерэу кьыухыгъ. Джыри Истамбул техникэ университетым къалэ гъэпысынмкIэ магистратурэ щехьы. Къафкъас шIушIэ хасэм (фондым) ныбжьыкIэмэ афэгъэхьыгъэ кIыщ, курс программэхэм, гъэсэныгъэ лэжьыгъэхэм ахэт.

Mehdi Nüzhet ÇETİNBAS

He was born on June 17, 1954 in Izmit Uzuntarla Village. He is a graduate of Istanbul University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature.

He retired after 27 years as a literature teacher. He has been involved in association activities since his high school years.

During his faculty years, he served as a member of the board of directors and chairman of the Caucasus

Association located in the Sultanahmet district. He directed the North Caucasus Journal with a circulation of two thousand, published by the association, for eight years as the editor-in-chief.

In 1995, he founded the Caucasus Foundation with twenty-one of his friends. He chaired the foundation for three terms. As the vice chairman of the “Chechen Solidarity Committee” established during the Second Chechen War, he organized conferences in various provinces. He participated in television programs. He made statements to the newspapers.

He wrote articles on the Caucasus on various websites. He has a published novel called Farewell Circassia and an essay book called Portraits from Uzuntarla

Mehdi Nüzhet ÇETİNBASA, 17 Haziran 1954 tarihinde İzmit Uzuntarla Köyünde dünyaya geldi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü mezunudur.

27 yıl Edebiyat öğretmeni olarak görev yaptıktan sonra emekli oldu. Lise yıllarından itibaren dernekçilik faaliyetlerinin içinde bulundu.

Fakülte yıllarında Sultanahmet semtinde buluna Kafkas Derneğinde yönetim kurulu üyeliği ve başkanlık yaptı. Dernek tarafından yayınlanan iki bin tirajlı Kuzey Kafkasya Dergisini yazı işleri müdürü olarak sekiz yıl yönetti.

1995 yılında yirmi bir arkadaşı ile birlikte Kafkas Vakfını kurdu. Vakfın üç dönem başkanlığını yürüttü. İkinci Çeçen savaşı sırasında kurulan “Çeçen Dayanışma Komitesi” nin başkan yardımcısı olarak çeşitli vilayetlerde konferanslar tertipledi. Televizyon programlarına katıldı. Gazetelere beyanat verdi.

Çeşitli internet sitelerinde Kafkasya konusunda yazılar kaleme aldı. Elveda Çerkesya adlı yayınlanmış bir romanı ve Uzuntarla'dan Portreler adlı deneme kitabı bulunmaktadır.

Четинбаш Мэхьди-Нузхьэт, 1954 гъэм, мэкъоогъум и 17-м Измит-Изунтарла къуаджэм къыщыхъугъ. Истамбул униерситетым и литературэ факультетыр Тыркубзэ-Тырку литературэмккэ къыухыгъ.

Илъэс 27-рэккэ литературэмккэ егъэджаклоу Иоф зешлэ уж ккочлэфэгъашлоу (пенсиеу) хэккыжыгъ. Лицейм зыщэджэ лъэхъаным къыщегъэжыгъэу хасэ Иофмэ ахэтыгъ.

Униерситетым зыщеджэ лъэхъаным Султанахьмет хьаблэм дэтыгъэ Къафкъас Хасэм хэсашъхьэхэтэуи, тхьаматэуи Иоф щышлагъ. А хасэм къыдиггэккэу щытыгъэ Темыр Къафкъасие журналым пшъэдэккыжъ зыхьырэ исекретарэу илъэси 8-ккэ Иоф ышлагъ.

1995 гъэм иныбджэгъу 21-рэр игъусэу Къафкъас Шыушлэ Хасэр (фондыр) зэхыщэгъ. А Шыушлэ Хасэм плэлъыщккэ итхьамэтагъ. Ятлонэрэ чэчэн заом илъэхъан зэхыщэгъэу щытыгъэ «Чэчэнымрэ Зэдэлэжыын Комитетым» тхьаматэгъуадзэу хэтызэ къэлэ пчыгъэм шлэнлүатэхэр ащишыгъ, Тв къэтынхэм ахэлэжыгъ, гъуазэтхэм интервюхэр аритыгъэх.

Интэрнэт нэккүбгъу зэфэмыдэхэм Къафкъасием фэгъэхьыгъэ тхыгъэхэр ащитхыгъэх. Узынчъэу укъан Черкесия ылоу зы романрэ Изунтарлам щыщ портретхэр зыфилорэ эссе тхылъымрэ къыдиггэккыгъэх.

14.4. How to Support Students Who are Seeking Education in Circassian Related Fields such as Language, History and Culture

Talha Ölmez, (Graduated at Düzce University, Department of Circassian Language and Literature and Member of KAFFED Entrepreneurship and Career Comission) and Murat Özden, (Author, Activist and President of the Maltepe Circassian Association), TR

It is crucial for Circassian society that young people receiving their education on Circassian language, culture and history succeed in their fields. Circassian society was deprived their chance to scientifically and academically develop themselves after years of wars, defending their territories against invasions and being stripped off from their homeland.

The culture in question is one of oral tradition, with hardly any written sources and even those were written by foreigners. Oral history, language and culture can hardly survive in today's world where people's needs change constantly. The proverb: "A culture can not be without a language and a nation can not be without a nation" can be expanded with the addition of history. A nation can not survive if it forgets about its history.

We have to motivate our young people towards studies in our language, culture and history for them to reach the next generation. For these goals, we propose:

- To promote our existing respective departments more actively,
- To start campaigns to attract more people (e.g. one young person from each village),
- To found a website to gather the young people studying these topics,
- To financially aid the young people in these fields,
- To help these young people reach certain archives in Caucasus and Turkey easier,
- To establish a network so that these young people can communicate with eachother, easily, first in Turkey and then all over the world,
- To help these young people visit homeland easily and provide opportunities to them to stay longer,
- To motivate these young people towards academic studies and publish their findings, providing necessary aid to them,
- To come together with these young people to reinforce their sense of belonging and continue these ties after their graduation,
- To prevent outside influences on these departments,
- To provide job opportunities to these young people after graduation, ensuring their

employment,

□ To form a commission to address all the problems they might encounter and solve them.

I believe that if a road map is to be prepared based on these points, the number of students studying Circassian language, culture and history will surely increase. The way to transfer our cultural heritage to the younger generations is to make academic studies. We will keep our language alive, write our history ourselves and preserve our culture. We can reach this awareness only through academic research.

Lastly I would like to thank Prof. Günsel Şurdum AVCI on behalf of the Circassian Women's Association who gave their financial and moral support to me and all my friend during our university years. Any contribution to the benefit of our people will not be forgotten.

14.4. Çerkes Dili, Tarihi ve Kültürü gibi Konularda Eğitim Alacak Öğrenciler Nasıl Desteklenebilir

Talha Ölmez, Düzce Üniversitesi, Çerkes Dili ve Edebiyatı Mezunu KAFFED Girişim ve Kariyer Komisyonu Üyesi, ve Murat Özden, Mali Müşavir, yazar, aktivist, Maltepe Çerkes Derneği Başkanı, TR

cyzolmez58@gmail.com, murathabracu@hotmail.com

Çerkes Dili, Kültürü ve Tarihi alanlarında eğitim alan **ve alacak** gençlerin başarıya ulaşabilmeleri Çerkes toplumu açısından büyük önem taşımaktadır. Yıllar boyu süren savaşlar, topraklarını savunmayla geçen yıllar, merkezi bir devlet sisteminin bulunmaması, **sonrasında yaşanan** sürgün ve soykırım ile yurtlarından **koparıma**, Çerkes halkına bilimsel ve akademik anlamda gelişme şansı bırakmamıştır.

Yazılı kaynakları son derece az olan, var olan yazılı kaynakları da yabancılar tarafından oluşturulmuş, sözlü tarih ile ayakta kalan bir kültürden bahsediyoruz. Sözlü tarih, dil ve kültür gibi olgular, gelişen ve insan ihtiyaçlarının sürekli olarak değişkenlik gösterdiği Dünya'mızda çok zorlukla varlığını sürdürmektedir. "Dil olmazsa kültür, kütür olmazsa millet olmaz" sözüne tarihi de ekleyebiliriz. Tarihini, geçmişini unutan hiçbir halk ayakta duramaz.

Dilimizin, kültürümüzün, tarihimizin gelecek nesillere ulaşabilmesi için gençlerimizi bu alanlarda bilimsel çalışmalar yapmaya teşvik etmeli ve desteklemeliyiz. Bunun için önerilerimiz:

- Üniversitelerde yer alan bölümlerimizin tanıtımlarını daha etkin yapmak,
- Bu bölümlerin tercihi için çeşitli kampanyalar düzenlemek (örn: Her köyden bir genç kampanyası vb. Gibi),
- Bu alanda çalışma yapan gençlerin tespit edilebilmesi için bir web sitesi kurmak,
- Bu alanda çalışma yapan gençlerin burs, barınma, kaynak erişimi gibi ihtiyaçlarına destek olmak,

- Çalışma yapanların Kafkasya ve Türkiye’de ki arşiv, belge, doküman gibi envanterlere ulaşabilmesini kolaylaştırmak (KAFDAV ile işbirliği yapılabilir),
- Öncelikle Türkiye’de ve sonra tüm Dünya’da bu alanlarda çalışma yapan öğrencilerin birbirleri ile iletişimlerini sağlayacak bir network ağı kurulması,
- Alan araştırması, sözlü tarih çalışması gibi çalışmalar yapan öğrencilerin talepleri olması durumunda anavatana gitmelerinin ve orada bir süre kalmalarının sağlanması,
- Çalışma yapan öğrencilerin akademiye yönlendirilmesi ve her çalışmalarının mutlaka kitaba dönüştürülmesini teşvik etmek ve bu konuda destek sunmak,
- Bu alanlarda eğitim gören öğrenciler ile eğitimleri boyunca mutlaka sık sık bir araya gelerek aidiyet duygularını artırmak ve mezun olduktan sonra da bu ilişkiyi sürdürmek,
- Bölümlere dışarıdan müdahale edilmesinin önüne geçmek,
- ❖ Bölümlerimizde eğitim gören öğrencilere mezun olduktan sonra mutlaka iş imkânı tanınması ve bir şekilde istihdam edilmelerinin sağlanması,
- Bahsedilen alanlarda çalışma yapan gençlerin karşılaşabilecekleri tüm sorunların çözümü için bir komisyon kurulması

Başlıca saydığım bu maddeler dikkate alınarak bir yol haritası çizilir ise Çerkes Dili, Kültürü ve Tarihi alanında çalışan-eğitim alan öğrenci sayısının artacağını düşünüyorum. Atalarımızdan kalan en önemli miras olan kültürümüzü gelecek nesillere ulaştırmanın yolu akademik anlamda yapacağımız çalışmalardan geçiyor. Dilimizi yaşatacağız, tarihimizi biz yazacağız ve kültürümüzü muhafaza edeceğiz. Bunları yapabilmek için gerekli olan bilinç düzeyine yalnızca güçlü çalışma ve akademik çalışmalar ile erişebiliriz.

Son olarak üniversite yıllarımda maddi ve manevi desteklerini şahsım ve diğer tüm öğrenci arkadaşlarımdan eksik etmeyen Sayın Prof. Dr. Günsel Şurdum Avcı nezdinde Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti’ne, Çoğulcu Demokrasi Partisi ve üyelerine huzurlarınızda bir kez daha teşekkür etmek istiyorum. Toplumumuz yararına için yapılan hiçbir iş unutulmayacaktır...

14.4. Адыгэбзэ, Тхыдэ икӀи Культурэм Теухуауэ ЩӀэныгъэ Зэзыгъэгъуэтыну ЕджакӀуэхэм Сыт Хуэдэу Дадэлэпыкъуфын

Талхьа Олмез & Мурат Озден

cyzolmez58@gmail.com, murathabracu@hotmail.com

Адыгэзэм, культурэм икӀи тхыдэм теухуауэ щӀэныгъэ зэзыгъэгъуэта, зэзыгъэгъуэт ныбжьыщӀэхэр зэрехъулӀэным Черкес лъэпкъым и лъэныкъуэкӀэ мэхъанэшхуэ иӀэу щытщ. Илъэс куэдкӀэ екӀуэкӀа зауэхэр, я щӀыр яухъумэнымкӀэ екӀуакӀэ илъэсхэр, зы центр епхауэ щыт къэралыгъуэ системэ зэрямылар, хэку ихуныгъэмрэ лъэпкъ гъэкӀуэдымрэ Адыгэ лъэпкъым щӀэныгъэм теухуауэ академическэ лэжьыгъэхэм я лъэныкъуэкӀэ зиужьыным пэрыуэ хуэхъуауэ щытщ.

Тхыбзэ и лъэныкъуэкIэ зи источникхэр мащIэ дьдэу зи тхыгъэ источникхэри хамэхэм ятхауэ щыт, IуэрыIуатэ тхыдэмкIэ зэфIэт зы культурэщ зи гугъу тщIыр. IуэрыIуатэм епха тхыдэ, бзэ икIи культурэм хуэдэ Iуэхугъуэм ди зэманым псынщIэ дьдэу зызыхъуэжьрэ дунеим деж я гъащIэм гугъу дьдэу щырагъэукъудыи. «Бзэр щымыIэмэ культурэр щыIэнукъым, культурэ щымыIэмэ лъэпкъыр щыIэнукъым» жызыIэ псалъэухуам тхыдэри хэдгъэувэфынущ. Зи тхыдэр, блэклар зыщыгъупща лъэпкъхэр къызтенэфынукъым.

Ди бзэр, культурэр, тхыдэр къэкIуэну щIэблэхэм ялъыдгъэлэсыфын папщIэ ди ныбжьыщIэхэр мыбыхэм теухуауэ щIэныгъэ лэжьыгъэхэр ящIыным тедгъэгущуэн, дадэлэпыкъун хуеищ. Мыбы щхъэкIэ къэдгъэлъэгъуэфынухэр:

- Университетхэм адыгэбзэ къудамэхэр зэрялэр нэхъ цIыху куэдым ялъыгъэлэсыным папщIэ лэжьэн,
- Мы адыгэбзэ къудамэхэр еджакIуэхэм къыхахын папщIэ кампание зэхуэщхьахуэхэр егъэкIуэкIын (псалъэм папщIэ: Къуаджэ къэс мы къудамэм щIэтIысхъэну зы ныбжьыщIэ къ.н.),
- Мыбыхэм теухуауэ лэжьыгъэхэр езыгъэкIуэкI ныбжьыщIэхэр къэхутэн папщIэ web сайт къызэлIухын,
- Мыбыхэм теухуауэ лэжьыгъэхэр езыгъэкIуэкI ныбжьыщIэхэм я стипендие, зыщIэсыну щIыплэ, зыхуэину тхыгъэхэм зэралъыIэсыным хуэдэ зыхуэныкъуэхэм папщIэ ядэлэпыкъун,
- Лэжьыгъэ езыгъэкIуэкIхэм, Кавказыми Тыркуеми щыIэ архив документхэм тынщу зэралъыIэсыфынхэм теухуауэ ядэлэпыкъун (КАФДАВ гъусэ пщIыфынущ),
- ИпэкIэ Тыркуем иужькIэ дунеи псом мы темэхэм теухуауэ лэжьыгъэ щезыгъэкIуэкIыу щыт еджакIуэхэр щызэрыгъуэтыфын папщIэ зы network хъагъэ гъэувын,
- ЩыIплэм, IуэрыIуатэ тхыдэм теухуауэ лэжьыгъэхэр езыгъэкIуэкI еджакIуэхэр хуеи хъумэ Хэкум гъэкIуэн, я лэжьыгъэхэр абдежым щырагъэкIуэкIыныр зэгъэпэщын,
- Лэжьыгъэ езыгъэкIуэкI ныбжьыщIэхэр академическэ лэжьыгъэми тегъэгущуэн икIи я лэжьыгъэхэр тхылъэу къытрадзэжьынымкIэ ядэлэпыкъун, тегъэгущуэн,
- Мыбыхэм теухуауэ щIэныгъэ зэзыгъэгъуэтыуэ щыт ныбжьыщIэхэр куэдрэ зэхуэгъэзэн икIи я адыгагъэ гурыщIэм хэгъэхуэн, еджаплэхэр къаухуа нэужьми мы я зэпыщIэныгъэр ямыгъэгъэкIуэдын,
- Адыгэбзэ къудамэхэм нэгъуэщI лъэныкъуэхэмкIэ зыгуэрхэм я къыхэлэбэным пэлуувэн,
- ❖ Ди адыгэбзэ къудамэхэм ящеджэрэ еджакIуэхэм еджаплэр къаухуа нэужь зыщылэжьэфыну лэжьаплэ ягъэгъуэтын,
- Зи гугъу къэтщIа Iуэхугъуэхэм теухуауэ ныбжьыщIэхэр зыхуэзэну сьд хуэдэ проблемэри зэфIэхыным ехьылIауэ зы комиссие гъэувын.

Мы къезыбжэклэхэм гу лыптэурэ зы гъуэгу бгъэунэхуфмэ Черкесыбзэ, культурэ, тхыдэм теухуауэ лэжьэрэ-еджэрэхэм я бжьыгъэр нэхъ куэд хъуну сегупсысыр. Ди нэхъыжьхэм къыдхуагъэна я нэхъ мэхъанэ ин зилэу щыт ди культурэр ди щIаблэщIэхэм зэралъыгъэлэсыным и гъуэгур академическэ лэжьыгъэхэу дыгъэзэщIэнухэр аращ. Ди бзэр

дыгъэпсэунуш, ди тхыдэр дэ дытхыжыныуш, ди культурэр дыухъумэнуш. Мыхэр дыгъээщцэфыным папщцэ дызыхуэныкыуэ зэхэщцыкыр дэзыгъэгъуэтынури лэжыгъэфхэмрэ академическэ лэжыгъэгхэмрэ аращ.

Яужьрей псалъэу кыжыкысэну сызыхуеир мыраш; университетым сызыщеджа илгъэсхэм сэри си еджэгъуэхэми дэлэпыкыуныгъэ кыдхуэзыщцэ пщцэ зыхуэсщцэ проф. др. Гюнсел Шурдум Авджырэ Черкес Кадынлары Телавюн Джэмиетымрэ, Чогулджу Демокраси Партимрэ инэу фэпсэу яжызоуэ. Ди лъэпкыым и флагъэ папщцэ ягъээщцлэрэ лүэхухэр зыкли ящыгъэупщэныкыум...

Zikrullah Talha Ölmez

He was born in Sivas in 1996 and is from Sivas, Yıldızeli, Yavu Village. It belongs to the Kumuk tribe. He completed his undergraduate education at Düzce University, Department of Circassian Language and Literature (2014-2018). Later, he completed his master's degree in the field of Educational Sciences at the Chechen State Pedagogical University. (2019-2021). While he was a student in Düzce, he actively participated in many Circassian organizations throughout the country and had the opportunity to meet many Circassian intellectuals and prominent figures of the society. He served as the Turkey Representative of the Chechen State Pedagogical University and made cooperation agreements with many Turkish Universities. He has been awarded multiple awards and honors by the Ministry of Education of the Russian Federation, the Ministry of Education of the Chechen Republic and the Chechen State Pedagogical University. He speaks Russian, Kumyk, Circassian and a little Chechen.

Active Tasks:

Sivas North Caucasian Cultural Association Board Member,

KAFFED Entrepreneurship and Career Com

Zikrullah Talha Ölmez, 1996 Sivas doğumlu olup Sivas, Yıldızeli, Yavu Köyü'ndendir. Kumuk boyuna mensuptur. Lisans eğitimini Düzce Üniversitesi'nde, Çerkes Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı (2014-2018). Daha sonra yüksek lisans eğitimini Çeçen Devlet Pedagoji Üniversitesi'nde Eğitim Bilimleri alanında yaptı. (2019-2021). Düzce'de öğrenciliği sırasında ülke genelinde birçok Çerkes organizasyonuna aktif katılım sağlamış, birçok Çerkes aydını ve toplumun önde gelen isimleri ile tanışma fırsatı bulmuştur. Çeçen Devlet Pedagoji Üniversitesi Türkiye Temsilcisi olarak görev almış ve birçok Türk Üniversitesi ile iş birliği anlaşmasının yapılmasını sağlamıştır. Rusya Federasyonu Eğitim Bakanlığı, Çeçen Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı ve Çeçen Devlet Pedagoji Üniversitesi tarafından birden çok ödül ve onur belgesine layık görülmüştür. Rusça, Kumukça, Çerkesce ve az derecede Çeçence bilmektedir.

Aktif Olduğu Görevler:

Sivas Kuzey Kafkas Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği,

KAFFED Girişim ve Kariyer Komisyonu Üyeliği,

Dünya Kumuk Delegasyonu Üyeliği.

Ёлмез Зикруллахь-Талхьа, 1996 гъэм Сивас кыыщыхъугъ. Сивас-Йылдызели кълэлжъыем и Яу къумыкъу къуаджэм щыщ. Дюздже Университетым Адыгабзэ-литературэ къутамэр кыуухыгъ (2014-2018). Итанэ Чэчэн Къэрал Педагогикэ университетым гъэсэныгъэ шлэныгъэхэм афэгъэхьыгъэу магистратурэ кыыщыдихыгъ (2019-2021). Дюзджэ щеджэзэ адыгэ чылагъо зэгохъаныгъэ пчъагъэмэ чанэу ахэлэжъагъ, адыгэ цыф кълэушыгъэмэ, интеллектхэмэ, лълэпкъ пашэмэ ащыщыбэмэ нэлугасэ афэхъунэу инасып кыыхыгъ. Чэчэн Къэрал Педагогикэ университетым иллыклоу Тыркуем лэнатлэ щылыгъыгъ, ащ хэтэу Тыркуе университетмэ ащыщыбэм зэпышлэныгъэ, зэдэшлэныгъэ зэдашынымклэ зэгурылонгъэхэр аригъэшлыгъэх. Урысые Федерациэм и гъэсэныгъэ министерствыми, Чэчэн Республикэм и гъэсэныгъэ министрствэми Чэчэн Къэрал Педагогикэ университетыми мызэ-мытлоу гъэшло тхылъхэр кыфагъэшъошагъэх.

Чылагъо лэфэу зыхэтхэр:

Сивас Темыр Къафкъас Шэнхабзэ Хасэм ихэсашъхьэ хэт,

КАФФЕД-ым илофшэн-карьерэ комиссэм хэт,

Дунэе Къумыкъу Делегациэм хэт.

MURAT OZDEN

He was born in 1955 in Gonen. He graduated from Marmara University Faculty of Business Administration. He lives in Istanbul and works as a Financial Advisor. He is married and has two children.

He has three published books named "National Problem and Circassian Position", "Pioneers of Circassian Politicization", "Gönen-Manyas Circassian Exile". In 1984, he was trialed and imprisoned for 1.5 years because of his book "The National Problem and the Position of the Circassians".

He has been a member and manager of many Circassian NGOs. He is one of the founders and spokesperson of the Circassian Rights Initiative. He is currently the chairman of the "Maltepe Circassian Association".

He has a Music album called "Kenexejige voredxer-Resurrected Songs". He writes lyrics in Circassian language and collects Circassian Song compilations.

His articles were published on the websites of Cherkessia-Net, Kafkasevi. His articles are still being published on the websites of Özgür Çerkes and Çerkes-Fed.

MURAT ÖZDEN, 1955 Yılında Gönen'de doğdu..Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesini bitirdi.İstanbul'da yaşamakta ve Mali Müşavirlik yapmaktadır.Evli ve iki çocuk babasıdır. "Ulusal Sorun ve Çerkeslerin Konumu", "Çerkes Siyasallaşmasının Öncüleri ", "Gönen-Manyas Çerkes Sürgünü " isimli üç adet yayınlanmış kitabı bulunmaktadır.1984 yılında "Ulusal Sorun ve

Çerkeslerin Konumu” isimli kitabından dolayı yargılanmış,1,5 yıl ceza almış ve hapis yatmıştır. Çok sayıda Çerkes STK’sının üyeliği ve yöneticiliğini yapmıştır.Çerkes Hakları İnsiyatifi’nin kurucularındandır ve sözcülüğünü yapmıştır.Halen “Maltepe Çerkes Derneği”nin başkanlığını yapmaktadır.

“Kenexejiğe voredxer-Dirilen Şarkılar”isimli bir Müzik albümü mevcuttur.Çerkesçe şarkı sözleri yazmakta ve Çerkesçe Şarkı derlemeleri toplamaktadır. Cherkessia-Net,Kafkasevi web sitelerinde yazıları yayınlanmıştır.Halen Özgür Çerkes ve Çerkes-fed web sitelerinde yazıları yayınlanmaya devam etmektedir.

ОЗДЭН МУРАТ, 1955 гэм Гёнен кыыщыхыгъ. Истамбул-Мрамор университетым и экономиие факъультетыр кыыухыгъ. Истэмбул щэпсэу, экономиие лофхэмклэ упчлэжьэгоу лоф ешлэ. Унагъэо ил, бынитлу ят.

«Лъэпкъ лофыгъор ыкли Адыгэмэ ящытыкI», «Адыгэ политизацэм илъэгъохэщхэр», Гёнен-Манияс Адыгэхэр зэрэрафыгъэр» алоу тхылъищ кыыдэклигыгъэу ил. 1984 гэм «Лъэпкъ лофыгъор ыкли Адыгэмэ ящытыкI» зыфилорэ тхылъым пае судым рати илъэсрэ ныкьюэрэ лъэхъошым исынэу тазыр тыралъхьагъ икли рагъэсыгъ.

Адыгэ чылагъо зэгохъэныгъабэмэ ахэтыгъ, унэшъошлэуи щытыгъ. Адыгэ фитыныгъэхэмклэ инициативэ зыфилорэ эклэхъыеныгъэм иклэщакломэ ащыщ ыкли ащ ипсэлъаклоу щытыгъ. Джыдэдэм «Малтепе Адыгэ Хасэм» итхэмат.

«Къэнэхъэжьыгъэ оредхэр» ылоу зы оред албом ил. Адыгабзэклэ оред гущылэхэр етхы ыкли адыгэ оредхэр зэфехъэсы.

Cherkessia-Net, Kafkasevi web интэрнэт нэклиубгъухэм итхыгъэхэр кыыщытырадзагъэх. Джыри Адыгэ шъхъэфит (Özgür Çerkes), Чекрес-фэд (Çerkes-fed) интэрнэт нэклиубгъухэм итхыгъэхэр кыыщытырадзэх.

14.5. How to Support Gifted Circassian Youth in Pursuing Path in Sports and Fine Arts

Bersis Yılmaz, Doç and Ümit Gezgin, Associate Prof at Marmara University, TR

Culture, arts and sports are effective ways to show ones presence in our world. Especially, supporting gifted young people is crucial. The first step is to identify such gifts in young people and lead them accordingly, followed by classifying them according to their age groups, sending them to specialists to develop their skills, hosting competitions from time to time and publishing their successes in newspapers, journals and booklets and even awarding these young people so that they remain highly motivated.

On How to Support Gifted Circassian Youth in Pursuing Path in Sports and Fine Arts:

- 1- Weekend sports events, various competitions, music practices and concerts, and painting/statue/photograph exhibitions can be organized by our associations so that young people can come together to meet each other, during which talented young people can be identified, rewarded and encouraged.
- 2- We can provide talented young people in art to have internships with famous artists in the same fields of art. Municipalities and other sponsors can be contacted to provide opportunities for private concerts and exhibitions. For the especially gifted, corporate sponsorships can be negotiated so that they can attend international art competitions, workshops and art camps.
- 3- To those with exceptional sports prowess, we can provide sponsorships and arrange private lessons; place them in local teams, negotiate to include them in training sessions with national and international training camps.
- 4- Those who already achieved success in sports and art by themselves can be honored by our institutions.
- 5- In countries with high Circassian populations, we can host international art camps to gather gifted and highly skilled young Circassians.
- 6- We can found new volleyball, basketball, handball and other sports teams and compete in local leagues.
- 7- We can explore the possibilities abroad for gifted athletes.

We feel that it is necessary that a department under the federation has to take responsibility to support these young people gifted in sports and fine arts.

14.5. Spor ve Güzel Sanatlarda Üstün Yetenekli Çerkes Gençler Nasıl Desteklenebilir

Bersis Yılmaz, Doç. Dr. Ümit Gezgin GEZGİN

Günümüz dünyasında kültür, sanat ve elbette spor çok önemli bir etkinlik ve varolma biçimidir. Özellikle üstün yetenekli gençlerin desteklenmesi ve onlara yol açılması çok önemlidir. Yeteneğin tesbit edilmesi ve doğru yönlendirilmesi ilk adımdır. Sonrasında,

çocuk ve gençlerin yaş guruplarına göre sınıflandırılması, sporun ya da güzel sanatların hangi dalında yetenekli olduklarının belirlenmesi, gurupların yetenekli oldukları dalda uzman kişilerin

oluşturduğu atölyelerde pekiştirilmesi, belli aralıklarla yarışmalar düzenlenmesi, başarıların sözlü ve görsel basında, gazete, dergi ve kitapçıklarla duyurulması ve başarı gösterenlerin ödüllendirilmesi ile yetenekli gençler motive edilebilir.

Çerkes toplumu ve sivil toplum kuruluşları olarak, spor ve güzel sanatlarda yetenekli gençlerimizi nasıl destekleyebiliriz konusuna gelince:

1 – STK'larımız tarafından düzenlenecek hafta sonu spor etkinlikleri, çeşitli dallarda spor yarışmaları, müzik çalışmaları ve konserler, resim/heykel/fotoğraf sergileri ile, gençlerin birbirleri ile tanışıp kaynaşması sağlanabileceği gibi, üstün yetenekli olanlar da belirlenebilir, ödüllendirilerek onurlandırılıp teşvik edilebilir.

2 – Sanat alanında yetenekli gençlerimize , aynı alanda ün kazanmış erişkinlerin yanında atölye çalışması ya da staj yapması sağlanabilir. Belediyeler ya da başkaca sponsorlar aracılığı ile özel konserler vermeleri, resim-heykel-fotoğraf sergileri açmaları sağlanabilir. Çok üstün yetenekli olanlara kurumsal sponsorlar bulunarak, alanlarında ayrıcalıklı sanatçılar ile çalışmaları ve ulusal/uluslararası sanat yarışmalarına, atölye çalışmalarına, sanat kamplarına katılmaları sağlanabilir.

3 - Üstün ve ayrıcalıklı spor yeteneği olan gençlerimize, sponsorluklar sağlanabilir alanlarında özel ve ayrıcalıklı spor dersleri aldırılabilir, yerel takımlara yerleştirilebilir,, ulusal ve uluslararası spor eğitim kamplarına katılmaları sağlanabilir.

4 –Kendi başına girdiği herhangi bir spor ya da güzel sanatlar etkinliğinde başarılı olan gençlerimiz, kurumlarımız tarafından da ödüllendirilir,

5 - Çerkeslerin yoğun olduğu ülkelerdeki dernekler/sanatçılar aracılığı ile bu ülkelerdeki alanlarındaki üstün yetenekli çocuklar bir araya getirilerek, bir nevi “üstün yetenekli Çerkes gençleri uluslararası sanat kampları” kurularak, değerli eğitimci aracılığı

6 - İmkanlar çerçevesinde Çerkes gençlerinden oluşan voleybol, basketbol, hanbol gibi takımlar kurulabilir, yerel liglere katılmaları sağlanabilir.

7 - Ayrıcalıklı üstün yetenekli olanlar için yurtdışı imkanları araştırılabilir, değerlendirilebilir.

Spor ve güzel sanatlar dalında üstün yetenekli gençlerimizin böylesine desteklenmesi, bir federasyon bünyesinde oluşturulacak ve bu görevi üstlenecek bir yapılanma ile gerçekleştirilebilir.

14.5. Спортымрэ лэщлэгэ Дахэхэмкэ лэклүэльаклүэу Щыт Черкес Ныбжьыщлэхэм Сыт Хуэдэу Уадэлэпыкыфын?

Берсис Илмаз, Доц. Др. Лумит Гезгин

Ди нобэрей дунеим культурэр, лэщлэгэ дахэр (изящнэ искусствэ), спортыр мэханэ ин зилэ лүэхугьуэхэщ икли псэүкэ лэужьыгьуэхэщ. Аращи лэклүэльаклүэу щыт ныбжьыщлэхэм уадэлэпыкыфуным, абыхэм я гьуэгүр къахүзэлүхыным мэханэшхуэ илэщ. Зы лэщлагэ гүэрэм зэрыхуэлэклүэльаклүэр къэхүтэныр икли тэрэзу хуэунэтыныр япэреи лээбакьуэщ. Абы къыклэлъыклүэ лээбакьуэхэр сабийхэмрэ ныбжьыщлэхэмрэ я ныбжьым ипкъ итклэ зэрэзэхэбгьэкыныр, спорт е лэщлагэ дахэу зыхуэлэклүэльаклүэр къэгьэунэхуныр, гүпхэр

езбыхэм яхухэа гупхэм, лэщлагьэлхэм я дэлэпыкьуныгьэм щлэту гьэсэныр, зэман зэманклерэ зэпеуэхэр щыныр, ехьулэныгьэ кьэзыхьахэм я цлэр медиа органхэмклэ гьэлуныр, тыгьэхэр яхуэщыныр икли мыбыхэмклэ нэгьуэщлэ ныбжьыщлэхэри тегьэгүшхуэныр аращ.

Черкес лэпкьымрэ гражданскэ организацэхэмрэ, спортымрэ лэщлагьэ дахэхэмрэклэ лэклүэлъаклүэуэ щыт ныбжьыщлэхэм зэрыдалэпыкьунүхэр;

1 –Ди гражданскэ обществэхэм зыгьэпсэхугьэ махуэхэм рагьэклүэклүэну спорт программэ, зэпеуэ, музыкэ лэжьыгьэ, концерт, сурэт/фотограф выставкэхэмклэ ныбжьыщлэхэр зэрызэрагьэщыхуным и гьүсэуэ лэклүэлъаклүэуэ зилэ ныбжьыщлэхэр кьэбгьэуэнхуфынущ икли абыхэм тыгьэхэр яптыурэ тебгьэгүшхэфынүхэщ.

2 –лэщлагьэ дахэхэмклэ лэклүэлъаклүэуэ щыт ди ныбжьыщлэхэм, зэлэжьхэу щыт лэщлагьэмклэ лытэныгьэ зилэ лэщлагьэлхэм я нэлэ щлэту загьэсэнымклэ амал ябгьэгьуэтыфынущ. Кьалэ, хьаблэ унафэщлэхэм е нэгьуэщлэ дэлэпыкьуэгьүхэм я кьыхэлъхьаныгьэмклэ концертхэр ябгьэтыфынущ, сурэт/фотограф выставкэхэр кьызелуабгьэхыфынущ. Талантышхуэ зилэ ныбжьыщлэхэм папщлэ дэлэпыкьуэгьүхэр кьэбгьуэтүрэ, ахэр лэщлагьэл ин дыдэхэм ягьүсэу бгьэлэжьэфынущ, нэгьуэщлэ щыплэхэм щеклүэклэ зэпеуэхэм, лагерьхэм бгьэклүэфынүхэщ.

3 - Талантышхуэ зилэ ди ныбжьыщлэхэм спонсорхэр кьахуэбгьуэтыфынущ, абыхэм хэхауэ дерсхэр кьабгьэщтэфынущ, щыплэ командэхэм яхэбгьэхьэфынущ, кьэралыгьуэ клүэцлым е щыбым щеклүэклэ лагерьем бгьэклүэфынущ.

4 –Езбы и закьуэуэ зыхэхьа спорт е лэщлагьэ дахэхэм теухуа программэхэм ехьулэныгьэ кьыщызыхьа ныбжьыщлэхэм ди гражданскэ обществэхэм тыгьэхэр хуащыфынущ.

5 - Адыгэхэр нэхьыбэу зыщыпсэурэ кьэралыгьуэхэм щылэ хасэхэмрэ художникхэмрэ я жэрдэмклэ а кьэралыгьуэм щылэ черкес ныбжьыщлэ лэклүэлъаклүэхэр зэхуэпщэсыфынущ, щлэн зыщагьуэтыну лагерьхэр зэбгьэпэщыфынущ.

6 - Амал зэрилэклэ черкес ныбжьыщлэхэр зыхэт волеибол, баскетбол, хентбол командэхэр бгьэувыфынущ, щыплэм щеклүэклэ зэпеуэхэм хэбгьэхьафынүхэщ.

7 - Талант ин зыбгьэдэль ныбжьыщлэхэм папщлэ ахэр нэгьуэщлэ кьэралыгьуэ зэрэбгьэклүэфынум и амалхэр кьэплыхьуэфынущ, кьэбгьэсэбэпыфынущ.

Спортымрэ лэщлагьэ дахэхэмрэ теухуауэ лэклүэлъаклүэуэ щыт ди ныбжьыщлэхэм кьедыбжьэклахэмклэ уадэлэпыкьуфыныр, федерацэм епхыгьуэ щытыну икли мы кьалэныр зыгьээщлэну зы гуп/комиссиеклэ бгьэпэжьыфынэу аращ.

Ümit Gezin

Birth and Year: Çanakkale/Biga, 11.10.1964

Ethnicite an Family: Şapsığ, and Haphak Family

Schooll and Work: Associated Professor at the Atatürk Education Faculty of Marmara University.

Assositions: Member of Bağlarbaşı Circassian Assasition, Presedent of Student Marmara Universty

Circassian Clup, Member of Şeyh Şamil Assosition.

Work: He works novel about Leader of Circassien Anzavur Ahmet Pasha

Ümit Gezin

Doğum yeri ve yılı: Çanakkale/Biga, 11.10.1964

Çerkes Kabile ve Ailesi: Şapsığ kabilesi, Haphak ailesi.

Okul, iş: Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Resim-iş Öğretmenliği Anabilim Dalı

Öğretim Üyesi. Bağlantılı Kurumlar: Bağlarbaşı Kafkas Derneği Üyesi, Marmara Üniversitesi Öğrenci Kafkas Kulübü:

MARKAF'ın danışma kurulu üyesi. Şeyh Şamil Vakfı Üyesi.

Çalışması: Anzavur Ahmet Paşa ile ilgili bir roman çalışması var.

Доц.Др.н. Гъезгын Умит

Къызыщыхъугъэ чыплэр, илъэсыр: Чсанаккале/Бигъа, 11.10.1964 гъэ.

Зыщыщ Адыгэ лакъор, унагъор: Шапсыгъ, Хъэпакъ.

Зыщеджагъэр, илоф: Истамбул Мрамор университетым и Ататюрк гъэсэныгъэ факультетым и сурэтышI къутамэр къыухыгъ, Доц.Др.н., университетым щыегъэджакIу.

Зыпышлагъэ чылагъо зэгохъэныгъэхэр: Истамбул-Багъларбашы Къафкъас Хасэм хэт, Мрамор университетым и Къафкъас еджакIо клубым (МАРКАФ) хэт.

МАРКАФ-ым иучIэжьэгъу купыми Шихъ Шамил фондыми ахэт.

Илэжьыгъэр: Анзаур Ахъмэд Пашэм фэгъэхьыгъэу зы роман етхы.

доц.др. Iумит Гезгин

1964 гъэм Чанаккале/Бигэ къыщалъхуащ, Щапсыгъ, Хъапхъакъ лъэпкъым щыщ. Мармара Университет, Ататюрк Гъэсэныгъэ Факультетым и Сурэт ЩIын ЕгъэджакIуэ. Багларбашы Кавказ Хасэм и член, Мармара Университетым и Кавказ ЕджакIуэ Клубэу МАРКАФ-ымрэ Щихъ Щамил Хасэмрэ я член. Анзаур Ахъмэд Пашэм теухуауэ роман иI.

14.6. How to Support Newly Graduated Students in Finding Employment and Starting a Career Path

Raşit Enes Bakal, (Electrical Engineer) and Necla Aşan, (Lecturer on Personal Development, Member of Circassian Women Ass.), TR

Career centers in universities are non-academic units that organize education-based organizations for students to gain various business skills, increase their key competencies, gain individual awareness, and take the first step into business relations with internships and part-time. The first appearance of career centers in Turkey is the "Employment Office for Graduates" established by the Middle East Technical University in 1980. This office was restructured in 1996 and renamed as the "Career Planning Center". Bilkent University was the first university to establish the Career Center in 1988. Among the main functions of career centers are getting to know the student, recognizing and promoting the profession, making and following career planning, internship opportunities in the right place, job placement and support services.

Announcements by Circassian non-governmental organizations and unikaf (Circassian groups which were established by students in the universities) groups on social media play an important role in inviting young people to career events. As a result of the event announcements made on social media, communication groups can be established after the event by obtaining the contact information of our young people who participated, and by introducing our young people to our Circassian businessmen and their surroundings, the young people can satisfy their curiosity about business life or get support from our Circassian businessmen in finding a job.

Circassian non-governmental organizations can create a common platform and organize a "Circassian Youth Career Days" to be held once a year with a fund. In this organized program, our Circassian youth can participate to useful conferences which is organized by our Circassian businessmen and their connections, and Circassian youths can draw their routes in business life and strengthen their contacts in the relevant sectors in business life.

14.6. Yeni Mezun Öğrencilere İş Bulma ve Kariyer Planlamada Nasıl Yardımcı Olunabilir

Raşit Enes Bakal, Elektrik Mühendisi, ve Necla Aşan, Kişisel Gelişim Eğitmeni, Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti Üyesi, TR

Üniversitelerde kariyer merkezleri, öğrencilerin çeşitli iş becerileri kazanması, anahtar yetkinliklerini arttırması, bireysel farkındalık kazanması, staj ve yarı zamanlı olarak iş dünyası ilişkilerine ilk adımı atması için eğitim temelli organizasyonlar düzenleyen akademik olmayan birimlerdir. Türkiye'de kariyer merkezlerinin ilk görünümü Ortadoğu Teknik Üniversitesi tarafından 1980 yılında kurulan "Mezunlara İş Bulma Bürosu"dur. Bu büro 1996 yılında yeniden yapılandırılarak "Kariyer Planlama Merkezi" adını almıştır. 1988 yılında Kariyer Merkezini ilk kuran üniversite ise, Bilkent Üniversitesi olmuştur. Kariyer merkezlerinin ana işlevleri arasında ise öğrenciyi tanıma, mesleği tanıma ve tanıtma, kariyer planlamasını yapmak ve takip etmek, doğru yerde staj yapma imkanı, işe yerleştirme ve rehberleri hizmetleri konusunda destek olmaktadır.

Sosyal medya üzerinden Çerkes sivil toplum kuruluşlarının ve ünikaf gruplarının duyuruları gençleri kariyer etkinliklerine davette önemli rol almaktadır. Sosyal medya üzerinden yapılan etkinlik duyuruları neticesinde katılım sağlayan gençlerimizin iletişim bilgileri alınarak etkinlik sonrası iletişim grupları kurulabilir ve gençlerimiz Çerkes iş adamlarımız ve çevresi ile tanıştırılarak gençler iş hayatına dair meraklarını giderebilir ya da iş bulma konusunda Çerkes iş adamlarımızdan destek alabilirler.

Çerkes sivil toplum kuruluşları ortak bir platform oluşturarak bir fon ile senede bir defa gerçekleştirilecek bir “Çerkes Gençleri Kariyer Günleri” düzenleyebilir. Düzenlenen bu programda Çerkes gençlerimiz Çerkes iş adamlarımız ve çevresi tarafından yapılan faydalı konferanslara katılarak iş hayatında rotalarını çizebilir ve iş hayatında ilgili sektörlerde kontaklarını güçlendirebilirler.

Kariyer planlama konusunda KAFFED tarafından Menti Mentör Programı gerçekleştirilmektedir. Oldukça faydalı olan bu program sayesinde Çerkes gençleri gruplara ayrılarak Çerkes iş adamları ile haftalık programlar yapılmaktadır. Çerkes gençleri bu program sayesinde hem Çerkes iş adamlarının tecrübelerinden faydalanmakta hem de Çerkes iş adamlarının bağlantıları sayesinde iş hayatında ağlarını genişletebilmektedir.

14.6. Еджэн къэзыухагъащIэ Адыгэ ныбжьыщIэхэм лэжьаплэ ягъэгъуэтынымкIэ, я щIэныгъэ лъагъэкIуэтэнымкIэ даурэ даделэфыну?

Бакал Рашит-Энэс + Ашан Нэджла

Университетхэм я карерэ гүбжэхэр (центр), еджакIуэхэм Iэпэлэсныгъэ, IэщIагъэ зыIэрагъэхьэн, я сэнаушхэм зрагъэужьын, езыхэр нэхьыфIу зыщыгъуээжын, пIалгъэ кIэщIкIэ махуэ ныкъуэкIэ лэжьаплэ кIуэурэ IуэхущIэ дунейм щыгъуээжэн, хэгъуээжэн, хэбэкъуэн папщIэ гъэсэныгъэ-хэгъэгъуээжэныгъэ лъабжьэм тету лэжьыгъэ езыгъэкIуэкI, ауэ академичнэу щымыт пкъыгъуэхэщ. Тыркүейм карерэ гүбжэхэр япэ дьдэ къызэрылгъэгуа щIыкIэр, къыздежьар, Анкара-КъуэкIыплэ-Курыт Техникэ Университетым 1980 гъэм «Къэзыухахэм Iуэху къахуэгъуэтынымкIэ офис» жалэуэ щызэрагъэпэща лэжьаплэр аращ. А лэжьаплэр 1996 гъэм щIэрыщIэу зэрагъэпэщыжри «Карерэ убзыхупIэ гүбжэ» хъужащ. Япэ дьдэ 1988 гъэм «Карерэ гүбжэ» зэзыгъэпэщар Анкара-Билкент университетыр аращ. Карерэ гүбжэхэм я пщэрыл нэхьыщхьэхэм ящыщ еджакIуэр игъэкIуэтауэ къэцIыхуныр, IэщIагъэхэр къэцIыхун-къегъэцIыхуныр, абы тету и карерэр убзыхуныр, уплгъэкIуныр, зы лэжьаплэ хуэфI зыщегъэгъэсэныр, итIани лэжьаплэ егъэгъуэтынымкIэ гъуазэ, щIэгъэкъуэн хуэхъуныр.

Адыгэ жылагъуэ зэгүэхьэныгъэхэми уиверситет еджакIуэ гүпхэми интэрнэт утым щрагъэкIуэкI гъэлүхэм я флагъэшхуэ къокIуэр ныбжьыщIэхэр карерэ зэхыхьэхэм щыгъэгъуээжэнымкIэ, къешэлэнымкIэ. А карерэ зэхэхьэхэм къекIуалIэ ныбжьыщIэхэм я зэлызыгъэлэс хэщIаплэхэр зэхуахьэсмэ абы къыкIэлгъыкIуэу зэлылэс гүпхэр зэрагъэпэщ, ныбжьыщIэхэмрэ IуэхущIаплэ зилэ нэхьыжьхэмрэ зэрагъащIэ, апхуэдэурэ ныбжьыщIэхэм лэжьыгъэм теухуауэ нэхь зыщIэупщIэхэр зэрагъэщIэфынущ, адыгэ IуэхущIэкъухэр къызыдагъэлэпыкъуфынущ.

Адыгэ жылагьуэ зэгүэхьэныгьэхэр зэрыщлэу зэгүэхьэмэ зы платформ икли зы фонд, абы ифыгьэклэ ильэсым зэ «Адыгэ ныбжьыщлэхэм папщлэ карерэ махуэхэр» жалэуэ цы зэхыхьэ хэха кьызэрагьэпэщ хьунуш. А зэхыхьэхэм хэту адыгэ ныбжьыщлэхэр адыгэ лүэхушлэкьу нэхьыжьхэм пыщлрыплъурэ, ирагьэклэуэкыну щлэнлүатэхэм, оршэрхэм щлэдэлүүрэ лүэхушлэ е лэжьыгьэ дунейм нэхьыфлү зыщагьэгьуэзэфынуш, апхуэдэурэ езым я кьэклэунур нэхь ящлэурэ яубзыхуфынуш.

Карерэ убзыхуным теухуауа КАФФЕД-ым зы лэзэ-гүклэгьэсэн (ментор-менти) программэ ирегьэклэуэкыр. А лүэху щхьэпэ хьарзынэм ифыгьэклэ адыгэ ныбжьыщлэхэр гуп гупу зэхагьэклри тхьэмахуэм зэ адыгэ лүэхушлэкьу нэхьыжьхэм хуагьазэр. А зэхуэзэхэм яфыгьэклэ адыгэ ныбжьыщлэхэм зыщагьэгьуазэ адыгэ лүэхушлэкьу нэхьыжьхэм я нэгум щлэклахэм, абы я ныбжьэгьухэм. Апхуэдэурэ я нэплэгьум, я гупсысэм, я кьэухьым зеубгьур.

14.6. «КАК ПОМОЧЬ НОВЫМ ВЫПУСКНИКАМ НАЙТИ РАБОТУ И ПЛАНИРОВАТЬ КАРЬЕРУ» СОДЕРЖАНИЕ ПРЕЗЕНТАЦИИ

Центры развития карьеры в университетах — это неакадемические подразделения, которые организуют образовательные организации для студентов, чтобы они могли получить различные деловые навыки и повысить свои ключевые компетенции. Также данная организация дает возможность получить индивидуальную осведомленность и сделать первый шаг к взаимодействию в деловой сфере с помощью стажировок и неполных рабочих дней. Первым центром развития карьеры в Турции является «Бюро по трудоустройству выпускников», созданное Ближневосточным техническим университетом в 1980 году. Это бюро было реструктурировано в 1996 году и переименовано в «Центр планирования карьеры». Билкентский университет был первым университетом, который создал Центр развития карьеры в 1988 году. Среди основных функций центров карьеры - знакомство со студентом, признание и продвижение профессии, планирование карьеры и последующее планирование, возможности стажировки в нужном месте, трудоустройство и службы поддержки.

Публикации, сделанные черкесскими неправительственными организациями и группой «Уникаф» (Черкесская неправительственная студенческая организация), в социальных сетях играют важную роль для привлечения молодежи на мероприятия для развития карьеры. В результате подобных объявлений в социальных сетях, после проведения мероприятия могут быть созданы группы общения. В данных группах, можно получить контактную информацию молодых людей, которые участвовали в мероприятии и были представлены черкесским бизнесменам и их деловому окружению. Молодые люди смогут получить достаточно информации о деловой жизни или получить поддержку от наших черкесских бизнесменов в поиске работы.

Черкесские неправительственные организации могут создать общую платформу и организовать «Черкесские молодежные дни карьеры», которые будут проводиться один раз в год при поддержке фонда. В рамках этой организованной программы наша черкесская молодежь может принять участие в полезных конференциях, организованных

нашими черкесскими бизнесменами, а черкесская молодежь может наметить свой путь в деловой жизни и укрепить свои контакты в соответствующих секторах деловой жизни.

Менторская программа по планированию карьеры проводится KAFFED (Федерация кавказских ассоциаций; крупнейшая черкесская ассоциация в Турции). В этой программе, черкесская молодежь делится на группы, и проводятся еженедельные мероприятия с черкесскими бизнесменами. Черкесская молодежь может, как воспользоваться опытом черкесских бизнесменов, так и расширить свои связи в *деловой жизни*.

Raşit Enes Bakal

I was born on March 15, 1994 in Sivas. I am from Beyramuk dynasty of Kabardian tribe from Büyükkabaktepe Village in Pınarbaşı district of Kayseri province. I graduated from Karadeniz Technical University, Electrical and Electronics Engineering. After working abroad for a while, I am currently working as a project development manager in a Chinese company.

Raşit Enes Bakal

15 Mart 1994 tarihinde Sivas'ta doğdum. Kayseri ili Pınarbaşı ilçesi Büyükkabaktepe Köyü'nden Kabardey Boyu'nun Beyramuk sülalesindenim. Karadeniz Teknik Üniversitesi Elektrik Elektronik Mühendisliği mezunuyum. Bir dönem yurtdışında çalıştıktan sonra şuanda da bir Çin Şirketinde proje geliştirme müdürü olarak görev yapmaktayım.

Рацит Іэнес Бакал

15 Март 1994 гъэм Сивас сыкъыщыхъугъ. Къайсэри къалэм Пынарбашы районым и Буюккабактепе къуаджэм дэс Къабартай Бейрамук лъэпкъым сашыщ. Карадениз/Хышъуцэ Техническэ Университет Электрик Электроник Инженер факультетыр къэсыухыгъ. Зы зэман хымэ къэралым сыщылэжьагъ джы Китайскэ фирмэ горэм проект зегъэужын тхьаматэу Іоф щысэшэ.

Рацит Іэнес Бакал

Я родился 15 марта 1994 года в Сивасе. Я из династии Бейрамук кабардинского племени из села Буюккабактепе района Пынарбашы провинции Кайсери. Я окончил Караденизский технический университет, инженер-электрик и электротехника. Поработав некоторое время за границей, в настоящее время я работаю менеджером по развитию проектов в китайской компании.

14.7. How to Support Young Circassian Professionals Thorough Mentorship

Esat Baykaldı, (Dentist) and Janberd Dinçer, (Oral Surgeon, Former Chairman of Istanbul Caucasus Cultural Association), TR

Mentoring enables people who will just start a particular profession to start their professional practices with knowledge, experience and self-confidence. It is done by experts who has knowledge and experience in that particular field of profession by conveying their knowledge and experience and guiding them with advices.

I am Bekaldı Muhammed Esat Baykaldı from Aslanhable Village in Uzunyayla. I graduated from Istanbul University, Faculty of Dentistry last year. I am working in a private hospital. During my student years, I learned a lot of things thanks to his experiences by doing an internship with Janberd Dinçer, Doctor of Oral and Maxillofacial Surgery, for about four years. We were eight young students that studying in Turkey and Caucassia, doing internships with Janberd Dinçer.

After entering Dentistry department, I asked myself "Do I really want to do this job?" I did not have a clear answer in my mind. Then I started doing internship with Janberd Dinçer, I started to love my profession. After clearing my doubts about my profession, I set myself the goal of becoming an Oral and Maxillofacial Surgeon in my second year.

We learned many important points related to our profession that we could not learn at school with Janberd Dinçer. Although the knowledge and experience we gained through the master-apprentice relationship is more permanent, it also helped me a lot after I started my professional life. We learned about the system that awaits us after graduation, the business life and the intricacies of the dentistry profession before we graduate from a person who had experience in this field.

Thanks to the students who we meet from Caucassia, we had the opportunity to learn about the system there. Having a connection with our homeland will also be beneficial for practising our professions in Caucassia in the future, repatriate to there, and for the economic development of Caucasia.

In addition to what we learned while doing our internship here, we have established connections with each other as Circassian youth who will do the same job. In fact, we have started to lay the foundation of a platform where people who will do the same profession will come together by doing that. Later, the Kaffed Enterprise and Employment Commission made a big breakthrough in this regard and launched the Mentor- Mentee project and created a great platform by introducing hundreds of young people from different professions to businessmen who are experts in their fields.

Thanks to such platforms, as Circassians, we should be organized not only in social and cultural terms, but also in professional business life, keeping up with the requirements of the era and adding new perspectives to our struggle for existence.

14.7. Genç Çerkes Profesyoneller Mentörlük Yolu ile Nasıl Desteklenebilir

Esat Baykaldı, Diş doktoru, ve Janberd Dinçer, Çene Cerrahisi, İstanbul Kafkas Kültür Derneği Önceki Başkanı, TR

Mentörlük, belirli bir iş dalında bilgi ve deneyim birikimi olan uzman kişilerin, o işe yeni başlayacaklara, bilgi ve deneyimlerini aktararak ve önerilerle yol göstererek, mesleki uygulamalarına bilgi, deneyim ve özgüven kazanmış olarak başlamasını sağlamaktır.

Ben, Uzunyayla Aslanhable köyünden Bekaldı Muhammed Esat Baykaldı. İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nden bir yıl önce mezun oldum. Özel bir hastanede mesleğimi icra etmekteyim. Öğrencilik yıllarımda yaklaşık dört sene Ağız ve Çene Cerrahisi Doktoru Janberd Dinçer'in yanında staj yaparak onun tecrübelerinden yararlandım. Staj yaparken Janberd Dinçer'in yanında staj yapan, Türkiye'de ve Kafkasya'da okuyan sekiz genç idik.

Diş Hekimliği kazandıktan sonra "Bu mesleği yapmak istiyor muyum?" sorusunu kendime sorduğumda kafamda net bir cevap yoktu. Janberd Dinçer'in yanına gelmeye başladıktan sonra mesleğimi sevmeye başladım. Mesleğime dair şüphelerimi giderdikten sonra ikinci sınıfta kendime Ağız ve Çene Cerrahisi olma hedefi koydum.

Janberd Dinçer'in yanında mesleğimiz alâkalı okulda göremeyeceğimiz bir çok önemli noktayı öğrendik. Usta-çırak ilişkisi ile edindiğimiz bilgiler ve tecrübeler daha kalıcı olmakla beraber meslek hayatına başladıktan sonra da bana çok yardımcı oldu. Okulda öğrenemeyeceğimiz, mezun olduktan sonra bizi bekleyen sistemi, iş yaşamını ve diş hekimliği mesleğinin inceliklerini, bu konuda deneyim sahibi olan bir isimden daha mezun olmadan öğrenmiştik.

Kafkasyadan öğrencilerle de tanışma fırsatımız olduğu için oradaki sistemi de öğrendik. Vatanımız ile de bağlantımız olması ilerde Kafkasya'da iş yapmak, geri dönüş ve Kafkasya'nın ekonomik olarak kalkındırılması için de fayda sağlayacaktır.

Burada staj yaparken öğrendiklerimizin yanı sıra aynı mesleği yapacak Çerkes gençleri olarak birbirmizle de bağlantı kurmuş olduk. Aslında aynı mesleği yapacak kişilerin bir araya geleceği bir platformun temelini atmaya başladık. Daha sonrasında Kaffed Girişim ve İstihdam komisyonu bu konuda büyük bir atılım yaparak Mentör- Menti projesini başlattı ve farklı mesleklerden yüzlerce genci, alanında uzman iş adamlarıyla tanıştırtarak büyük bir platform oluşturdu.

Bu gibi platformlar sayesinde, Çerkesler olarak sadece sosyal ve kültürel açıdan değil, profesyonel iş hayatında da örgütlü olmalı, çağın gereklerine ayak uydurarak varoluş mücadelemize yeni perspektifler katmalıyız

14.7. Профессийоналнэу лажьэрэ Адьгэ ныбжьыкӀэхэмэ Іазэ-гьукӀэгьэсэн (ментёр-менти) шьыкӀэм тетэу сьдэуцтэу тadelэн тлӀэкӀына?

БекӀалды Эсат + Динчер Яанберд ТР

ГьукӀэгьэсэнэгьэкӀэ (ментёрыгьэ) зэджэр, зы ІэнатӀэ теухуауэ щӀэныгьэ күү зилэ, зи нэгү күүд щӀэкӀа Іэээхэм я щӀэныгьэр, я нэгү щӀэкӀахэр а Іуэхум щӀэуэ щӀэзыджэну щыт ныбжьыщӀэхэм ирагьащӀэурэ ущиехэмкӀэ гьуэгү ирагьэлыагьуурэ щӀэуэ зыхуежьэну Іуэхум хащӀыкӀыу, нэхъ зыщыгугьуж хьуауэ гьуэгү трагьэувану аращ.

Сэ, Іузунайла Аслъэнхъэблэ къяжэм Бекъалдыхэ Мухъэмэд-Эсатщ. Истэбмыл университетым и дзашцэ факультетыр нэгъабэ къязыухащ. Зы сымаджэщ уней гуэрым дзашцэуэ сыщолажьэ. Сыщеджэм шыгъуэ илъэси 4-кІэ жъэ-жъэпкъ хирургиемкІэ дзашцэ Іээу Динчер Жанберд деж гъукІэгъэсэнү куэдрэ сыщылащ, абы и щІэныгъэм, и нэгум щІэкІахэм защызгъэгъуэзащ. Динчер Жанберд деж гъукІэгъэсэнү сыщыщыІэм шыгъуэ гъукІэгъэсэнү 8 дыхъут Търкуейми Къафкъасиеми шыщү.

Дзашцэ факультетыр къящызгъэхъам шыгъуэ «мы ІэщІагъэмкІэ сълэжьэну сыхуейуэ Ілэрэ?» упщІэмкІэ сызэупщыжти пэгъуэдз ІупщІ си щхъэм кыххэтэкъым. Динчер Жанберд деж сыхуейуэ зэрыщІэдзэрэ сызыхуеджэ ІэщІагъэр сигу ирихъу, фІыу сІагъууэ сыхуежьащ. Си ІэщІагъэм теухуауэ сигум иІа гурыщхъуэхэр згъэкъэбза нэужь еІанэ классым сыхэсу жъэ-жъэпкъ хирург сыхъуну кыххэсхат.

Динчер Жанберд деж ди ІэщІагъэм теухуауэ еджапІэм шызэдмыгъэщІэфын Іэджэ шызэдгъэщІащ. Іээ-гукІэгъэсэн щІыкІэм иту зэдгъэщІахэр ди щхъэм нэхъ кынэжащ икІи ІэщІагъэмкІэ сылажьэу щІэдзда нэужьы хуабжьу кыысххъэпащ. ЕджапІэм шызэдгъэщІэнкІэ амал зимыІэ, еджэн къядыуха нэужь дызыыхыбэнү системэр, ІуэхущІэ гъащІэр, дзашцэ ІэщІагъэм и щэхухэр а Іуэхум хэтү, зи нэгү куэд щІэкІа Іээ гуэрым деж иджыри еджэн къядмыухауэ шызэдгъэщІа хъуащ.

Къафкъасием кыкІа еджапІуэхэмрэ абы нэІуасэ дыщызэрызэхуэхъуам ифІыгъэкІэ абы шыІэ сиемэри къятщІэну амал дгъуэтащ. Ди Хэкум пыщІэныгъэ худіІэ зэрыхъуар, дяпэкІэ Къафкъасием дыщылэжьэнымкІи абы дгъээзэжыпэнымкІи Къафкъасием зегъэужьынымкІи кыытщхъэпэнущ.

Абы зыщыдгъасэрэ пэт зэдгъэщІахэм кыщынэмыщІауэ, а зы ІэщІагъэм зэдыхэт адыгэ ныбжьыщІэхэр дэри дызэпыщІа хъуащ. ЖыпІэнурамэ, а зы ІэщІагъэм зэдыхэтыну ныбжьыщІэхэр шызэхуэсыну зы зэхуэсыпІэ (платформэ) и Іъапсэр дгъэууу щІэдзауи жыпІэ хъунущ. Абы иужькІэ КАФФЕД-ым лэжьыгъэ үхуэнымкІэ и комиссэм а Іуэхум теухауэ зы Іъэбакъуэ махуэ ичри Іээ-гъукІэгъэсэн (ментёр-менти) проэктыр зэхышащ икІи абыкІэ ІэщІагъэ зэхуэмыдэ зиІэ ныбжьыщІэ щэ бжыгъэхэр а ІэнатэхэмкІэ Іээ ІуэхущІэкъу нэхъыжхэмрэ шызэрыцІыху платформышхуэ кызыэригъэпэщаш.

Мис апхуэдэ платформхэм яфІыгъэкІэ адыгэхэр социалнэ, щІэнхабзэ Іуэхухэм ямызакъуэуэ профессионалнэ ІэщІагъэхэмкІи зэрыщІэ-зэпыщІауэ дыщытын, гъащІэщІэм кыгъэуухэм дыкыкІэрмыхуу задедгъэкІун, ди Іъэпкъ шыІэныгъэ бэнэныгъэми перспективэщІэхэр кыххэдгъэхъэн хуейщ.

MUHAMMED ESAT BAYKALDI

Tel No: +905532477525

E-mail: esatbaykaldi@gmail.com

I was born in 1999 in Kayseri. I am from the Bekaldı dynasty, in the Aslanhable village of Kayseri Uzunyayla. I studied primary and high school in Kayseri. I studied at Istanbul University Faculty of Dentistry between 2016-2021. I have been working as a dentist for two months in the Umraniye branch of Dentapolitan Oral and Dental Health Hospital. I speak advanced English and Circassian, and beginner German.

I take part in the Istanbul Caucasian Cultural Association Youth Commission and the Istanbul University North Caucasus Research Community.

Dr. Janberd Dincer

He was born in 1969 as the son of the Atlheskir dynasty of Circassians. He completed his primary and secondary education in Ankara. He graduated from Marmara University Faculty of Dentistry in 1994. In 2002, he completed his doctorate (PhD) study at the Department of Oral-Dental-Maxillofacial Surgery and Diseases of the same university. He has been working as a founding partner and Maxillofacial Surgery Specialist at Confident Oral and Dental Health Center since 2000. He served as a member of the board of directors for six terms (twelve years) at the Istanbul Caucasian Culture Association. He served as a member of the Board of Directors of the Caucasian

Associations Federation for a period. He is still one of the consultants involved in the Mentor Mente Project implemented by the Federation of Caucasian Associations. He is married to the daughter of the Shoquls and has two sons. He knows advanced English and tries to learn Circassian.

Dr. Janberd Dinçer, 1969 yılında, Çerkeslerin Atlheskir sülalesinin oğlu olarak doğdu. İlk ve orta eğitimini Ankara'da tamamladı. 1994 yılında Marmara Üniversitesi Dışhekimliği Fakültesi'nden mezun oldu. 2002 yılında aynı üniversitenin Ağız-Diş-Çene Cerrahisi ve Hastalıkları Bölümü'nde gerçekleştirdiği doktora (PhD) çalışmasını tamamladı. 2000 yılından bu yana Confident Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi'nde kurucu ortak ve Çene Cerrahisi Uzmanı olarak meslek hayatını sürdürmektedir.

İstanbul Kafkas Kültür Derneği'nde altı dönem (on iki yıl) yönetim kurulu üyeliği görevini yürüttü. Kafkas Dernekleri Federasyonu'nda bir dönem Yönetim Kurulu üyesi olarak görev yaptı. Halen Kafkas Dernekleri Federasyonu tarafından hayata geçirilen Mentör Menti Projesinde görev alan danışmanlardan biridir.

Ŗoqulların kızı ile evlidir ve iki ođlu vardır. İleri derecede İngilizce bilir, Çerkesce öğrenmeye çalışır.

Session 15: The Circassian Youth: A Potential for Achieving a Better Future

Chairs: Sabah Tsey, Blan Jalouqa, Taya Yenam, and Raşit Enes Bakal

Sabah Tsey, Vice-Chairman of the CRO, NL

Blan Jalouqa, Chairman of The Circassian Association in The Netherlands, NL

Taya Yenam, BA in Legal Studies, CA

Raşit Enes Bakal, Electrical Engineer, TR

15.1. The Potential of the Younger Generations of Preserving Circassian Culture and Identity

Cahit Aslan, Professor, Çukurova University, Department of Philosophy, Member of Scientific Committee of Caucasian Research Foundation, TR

15.2. The Role of Circassian Youth in Improving the Dialogue and Cooperation between Circassian Institutions

Taya Yenam, BA in Legal Studies, CA and Dana Rajab, Medical Student, CA

15.3. The Importance of Forming an International Circassian Youth Organization to Preserve Circassian Language, Identity and Culture

Blan Jalouqa, Chairman of The Circassian association, The Netherlands, NL

15.1. The Potential of the Younger Generations of Preserving Circassian Culture and Identity

Cahit Aslan, Professor, Çukurova University, Department of Philosophy, Member of Scientific Committee of Caucasian Research Foundation, TR

Cukurova University, cahitaslan138@gmail.com

All societies have to reproduce themselves over and over again in order to survive. First stage, they need to do this in three areas: First, every society must carry out its biological regeneration; that is, the children are brought to the world so that the societies can maintain his present existence. They have given this task to an institution human societies call family.

Second, every society must provide the goods and services it needs, that is, it must produce them. Societies have given this task to economic institutions. The third is to provide cultural renewal. The culture, in other words the knowledge the society has should be transferred to new generations. No society could go beyond the primitive period if every generation were

rediscovering fire. For this reason, every society transfers its experiences, knowledge, that is, its culture, to its new members, so that cultural continuity occurs. This transmission starts with family life, and goes on through relatives, neighbour children, schools and teachers –thus curriculum- media etc. However, this transfer must occur cumulatively. Not every generation takes this transmission as it is - if it does, societies will remain culturally frozen, many examples of which can be found in the world; Amazon natives, for example - but take a significant part. Those which do not meet the need and have completed their functions will be in the past. For instance, communication with pigeons is a long-standing cultural habit in

bygone. Meanwhile, the new generation also acquires new experiences and transforms these experiences into knowledge and incorporates them into its culture. This final state of the culture is passed on to the next generation. In this way, culture becomes cumulative. This situation shows that societies continue to exist on the other hand while changing on the one hand. If culture were transmitted as it is, change would take a circular shape. In other words, it becomes solid by repeating itself constantly. In fact, this situation means falling behind in changing world conditions. Maybe it means extinction. We know that “All That is Solid Melts into Air”. However, cumulative change is a helical (spiral) change as opposed to a circular change. We can see this clearly in the differences between generations. Just in this case, cultural identity comes into play. Despite the change, what will ensure its existence as a whole between the previous generations and the current generation and connecting the generations to each other comes into play: Collective identity. Therefore, collective identity is the unique variable that continues from generation to generation. This whole phenomenon also applies to Circassians. Circassians will exist as much as the potential of the younger generations in the maintenance of identity. For now we know that there is a very strong potential among Circassian youth to claim their origins. For example, we started to see symbols referring to Circassian identity, such as jewellery, Circassian flags on T-shirts, and also Circassian flag stickers on cars, etc. It has become more preferable for newly married couples to give their children Circassian names. However, there are serious concerns about the prevalence of origin identity. This density also needs to be widespread.

15.1. Çerkes Kimliğini ve Kültürünün Korumada Genç Nesillerin Potansiyel Gücü

Cahit Aslan, Profesör, Çukurova Ün. Felsefe Bölümü. Kafdav Bilim Kurulu Üyesi, TR

Çukurova Üniversitesi, cahitaslan138@gmail.com

Bütün toplumlar varlıklarını sürdürebilmeleri için kendilerini tekrar tekrar üretmek zorundadırlar. İlk elden şu üç alanda bunu gerçekleştirmeleri gerekir: Birincisi her toplum biyolojik yenilenmesini gerçekleştirmesi lazım; yani çocuk yapmalıdır ki mevcut varlığını sürdürebilsin. İşte bu görevi insan topluları adına aile dedikleri bir kuruma vermişlerdir.

İkincisi her toplum ihtiyacı olan mal ve hizmetleri temin etmesi, yani üretmesi gerekir.

Toplumlar bu görevi de ekonomi kurumlarına vermiştir. Üçüncüsü ise kültürel yenilenmenin sağlanmasıdır. Yani toplumun sahip olduğu kültür dolayısıyla bilgi birikimi yeni kuşaklara aktarılmalıdır. Her nesil ateşi yeniden keşfediyor olsaydı hiçbir toplum ilkel dönemden öteye

gidemezdi. Bu yüzden her toplum yeni üyelerine tecrübelerini, bilgi birikimini yani kültürünü aktarır ki bu sayede kültürel süreklilik gerçekleşir. Bu aktarım da aile yaşantısından başlar, akrabalar, komşu çocukları, okullar ve öğretmenler –dolayısıyla müfredat- medya vs. aracılığı ile olur. Fakat bu aktarım kümülatif olarak gerçekleşmelidir. Her nesil bu aktarımı olduğu gibi almaz –eğer öyle olursa toplumlar kültürel olarak donup kalır ki bunun birçok örneğini dünyada bulmak mümkündür; örneğin Amazon yerlileri- fakat önemli bir kısmını alır. İhtiyacı gidermeyen, işlevini tamamlamış olanlar geçmişte, mazide kalır. Örneğin güvercinle haberleşme mazide kalmış kültürel bir alışkanlıktır. Bu ara yeni kuşağın kendisi de yeni tecrübeler edinir ve bu tecrübelerini bilgiye dönüştürerek onları kültürüne dâhil eder.

Kültürün bu son hali bir sonraki kuşağa aktarılır. Bu şekilde de kültür kümülatif bir hal alır. Bu durum toplumların bir taraftan değişirken diğer taraftan varlıklarını sürdürdüklerini gösterir. Eğer kültür olduğu gibi aktarılıyor olsaydı değişim dairesel bir şekil alırdı. Yani sürekli kendini tekrarlayarak katılmış olur. Aslında değişen dünya koşullarında bu durum geride kalmak demektir. Biliyoruz ki katı olan her şey buharlaşır. Belki de yok olmak demektir. Fakat kümülatif değişim dairesel değişimin tersine helezyonik bir değişimdir. Bu durumu kuşaklar arasındaki farklarda açıkça görebiliriz. Tam da burada kültürel kimlik devreye girer. Değişikliğe rağmen daha önceki kuşaklar ile şimdiki kuşak arasında bir bütün halinde ve kuşakları da birbirine bağlayacak şekilde varlığını sürdürümünü sağlayacak olan şey devreye girer: Kolektif kimlik. İşte kolektif kimlik nesilden nesle devam eden yegâne değişkendir. Bütün bu olgu Çerkesler için de geçerlidir. Çerkesler, kimliğin sürdürümünde genç nesillerin potansiyeli kadar var olacaktır. Şimdilik biliyoruz ki Çerkes gençleri arasında köken kimliklerine sahip çıkma konusunda çok güçlü potansiyele vardır... Örneğin Çerkes kimliğine gönderme yapan semboller, örneğin takıları, tişörtlerin üzerinde Çerkes bayraklarını, yine otomobil vb araçlarda Çerkes bayraklı çıkartmaları çok sık görmeye başladık. Yeni evli çiftler çocuklarına Çerkes isimleri vermek olduk tercih edilir olmuştur. Fakat köken kimliğinin yaygınlığı konusunda ciddi endişeler söz konudur. Bu yoğunluğun aynı zamanda yaygınlaştırılması da gerekir.

15.1. Адыгэ лъэпкъыгъэр псэнуейныгъэр (личностыр) хъумэнымкIэ щIэблэщIэхэм яхэлъ къару щэхур (потанциалыр)

Соц.проф.др. АСЛЬЭН Джахъит, Чукурова университет,

cahitaslan138@gmail.com

Дэтхэнэ зы лъэпкъми езым и лъэпкъыгъэр, и псэнуейныгъэр ихъумэн папщIэ еуэ-еуэу зыкъыгъэщIэжын хуейщ.

Дэтхэнэ зы лъэпкъми езым и лъэпкъыгъэр, и псэнуейныгъэр ихъумэн папщIэ еуэ-еуэу зыкъыгъэщIэжын хуейщ.

Псом хуэмыдэу мы IуэхуищымкIэ ар хузэфIэкIын хуейщ:

Япэрауэ, дэтхэнэ зы лъэпкъым бийологикэкIэ цIыхуцхьэкIэ зыкъыгъэщIэжын хуейщ: нэгъуэщIу жыпIэмэ бын къыгъэхъун хуейщ и лъэпкъыгъэр къыхъумэн, лъыгъэкIуэтэн папщIэ.

Мис а лъэпкъ пщэрылгыр цыхубэ купхэм, лъэпкъхэм и пцэм иралъхьаш унагъуэкIэ зэджэ гуп купщIэм.

ЕтIуанэрауэ, дэтхэнэ зы лъэпкъым зэригъэгъуэтын, нэхъ пэжу жыплэмэ, кыигъэхъун-кыигъэщIын хуейщ зыхуэныкыуэну мылкъур, Iэмэпсымэхэр, IуэхущIафэхэр.

Цыхубэ купхэм, лъэпкъхэм а пщэрылгыр иратащ экономикэ жыхуалэ щIэныгъэ-псэуныгъэ пкъыгъуэм.

Ещанэри, щIэнхабзэ и лъэныкыуэкIэ зыкъэгъэщIэжыныр аращ. НэгъуэщIу жыплэмэ, езым зэхуихьэса щIэныгъэ-щIэнхабзэ пкъыгъуэ зэтрихьахэр щIэблэщIэм хэлъхьэн, хэпщэн хуейщ. Дэтхэнэ зы щIэблэм мафIэр аргуэру езым кыигъуэтын хуейуэ щытамэ цыхугъэр зэи хэIыфынутэкъым примытив (къэщып-къэщэкIу) псэукIэм. Абы кыыхэкIкIэ дэтхэнэ зы лъэпкъми езым и нэгү щIэкIахэр, зэригъэщIахэр, зэхуихьэсахэр, нэгъуэщIу жыплэмэ и щIэнхабзэр и щIэблэщIэм хелъхьэ-хепщэри апхуэдэурэ лъэпкъ икIи цыхубэ щIэнхабзэм зехъумэр икIи зеужьыр.

ЩIэнхабзэр щIэблэщIэм хелъхьэн-хепщэнри кыыщожьэ унагъуэм, Iыхьлы-благъэхэм, гъунэгъу щIэблэхэм, итIанэ еджаплэхэм, гыкIэ гъэсэн щIыкIэхэм, абы хэту зэгъэпэща джыпхьэхэм, прессэ тедзэ-нэтын пкъыгъуэхэм.

Ауэ а щIэнхабзэ хелъхьэ-хепщэр екIуэкIын хуейщ а пкъыгъуэ псоми я зэдащтэ-зэдэщIэкIэ.

Дэтхэнэ зы щIэблэм езым кыыхалъхьа-кыыхапща щIэнхабзэ пкъыгъуэ псори зэрыщыт дыдэм тету кыищтэркъым – апхуэдэу хъумэ, лъэпкъхэр щIэнхабзэ и лъэныкыуэкIэ зэщIэщтауэ, зэтедияуэ

Prof. Cahit Aslan

He graduated from Hacettepe University, Department of Sociology in 1990, and completed his master's degree in the same department in 1993. He completed his doctorate in Ankara University, Department of Sociology in 2003. He received the title of Associate Professor in 2014. He received the title of professor in 2021. He also works as a lecturer at Çukurova University, Department of Philosophy. Adana Circassian Culture Association, Turkish Sociology Association, KAFSAM (Caucasus Strategic Research Center): Founder and member of the Scientific Board of Directors. KAF-DAV (Caucasian Research Culture and Solidarity Foundation): Member of the Scientific Committee.

Prof Cahit Aslan, 1990 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun olmuş, aynı bölümde 1993 yılında yüksek lisansını ve 2003 yılında Ankara Üniversitesi Sosyoloji bölümünde doktorasını tamamlamıştır. 2014 yılında Doçent ünvanı almıştır. 2021 yılında profesör ünvanı aldığı olmuştur Çukurova Üniversitesi Felsefe Bölümünde Öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Adana Çerkes Kültür Derneği, Türkiye Sosyoloji Derneği, KAFSAM (Kafkasya Stratejik Araştırmalar

Merkezi): Kurucu ve Bilimsel Yönetim Kurulu üyesi, KAF-DAV (Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı): Bilim Kurulu üyesidir.

Проф. Аслъан Джахьит, 1990 гэм Анкара Хьаджэттепе университетым и социологие къудамэр къиухаш, а университет дьдэм 1993 гэм магистратурэр, 2003 гэм Анкара университетым и социологие къудамэм докторантурэр къышыдыхаш. 2014 гэм доцент, 2021 гэм профессор хьуаш. Адана Чукурова университетым и философии къудамэм щрегъаджэр. Адана Къафкъас щлэнхабзэ хасэм, Тыркүей социологие хасэм, КАФСАМ (Къафкъасие стратегическэ къэхутэныгъэ центрым) я зэхашаклүэхэм икли я щлэныгъэуэщл гупхэм ящыщ, къищынэмышлауэ КАФ-ДАУ (Къафкъас къэхутэныгъэ щлэнхабзэ фыщлэхасэм) и щлэныгъэуэщл гупыми хэтщ.

15.2. Insights from Circassian Youth: Challenges in Preserving Circassian Identity in the Diaspora

Taya Yenam, BA in Legal Studies, CA and Dana Rajab, Medical Student, CA

Circassian youth today are immersed in diverse societies and cultures that play a significant role in shaping their unique identities. Hence, it is no surprise that Circassian youth face several challenges regarding their Circassian identity. The objectives of this presentation are two-fold: 1) discussing the findings of the research study “Insights from Circassian Youth: Challenges in Preserving Circassian Identity” which explores the experiences of Circassian youth living in the diaspora and the challenges faced in preserving their Circassian identity, and 2) offering recommendations for the role of youth in improving dialogue and cooperation between Circassian institutions. In our study, over 20 virtual interviews with Circassian youth aged 16-29 were conducted from different countries—including Canada, the US, Germany, Sweden, Turkey and Jordan—and covered six topics: Identity, Language, Culture, Homeland, Community, and Circassian Institutions. To follow up with the participants and gain deeper insights into their collective beliefs on the role of Circassian youth in navigating dialogues and cooperation between Circassian institutions, a focus group was carried out. After data collection, thematic analysis was used to refine the data into codes and themes, and observe any emerging trends and relationships. The findings demonstrated three prominent challenges faced internationally by Circassian youth: 1) inability to communicate and/or understand the Circassian Language due to barriers in accessible resources, utility, and inherent motivation, 2) disconnect between youth and their Circassian communities, and 3) strong influence of surrounding cultures. The presentation will conclude with recommendations that address routes to improve communication between youth, institutions, and communities. First, it is important to build a foundation for the youth to foster a connection to their Circassian identity as part of their engagement with Circassian institutions. For instance, establishing a social club that helps youth build friendships with other Circassian youth may be more successful in attracting a larger demographic of Circassian youth from different parts of the world. Second, Circassian youth should be granted increased autonomy and responsibilities in regards to executive decision-making and be treated as partners rather than subordinates to make them feel more included and represented in Circassian institutions. Due to the issue of intergenerational disconnect, Circassian youth face different challenges than older generations and thus may acquire a better understanding on how to attract other Circassian youth into participating in Circassian institutions. Third, Circassian youth can help abridge gaps between Circassian institutions and communities of the diaspora through their expertise in technology and the Internet. As our world has become more interconnected than ever, Circassian youth can employ social media tools to not only set up virtual events, but also establish an international Circassian youth community. This is the first study, to our knowledge, to explore Circassian youths’ experiences from their own perspectives; thereby providing an authentic insight into their lived challenges and helping to fill the literature gap on the issue of Circassian youth identity. That said, this study only marks a stepping stone towards the necessary emphasis on Circassian youth experiences, as the empowerment of Circassian youth is paramount to preserve and protect our Circassian legacy because “we are stronger when we are together”

15.2. Çerkes Kurumları Arasında İletişim ve İşbirliğini Geliştirmede Çerkes Gençliğinin Rolü

Taya Yenam, Üniversite Hukuk Öğrencisi, CA and Dana Rajab, Üniversite Tıp Öğrencisi, CA

Bugün Çerkes gençliği, benzersiz kimliklerini şekillendirmede önemli bir rol oynayan çeşitli toplum ve kültürlerle dağılmış durumda. Bu nedenle, Çerkes gençliğinin Çerkes kimliğiyle ilgili çeşitli zorluklarla karşılaşması şaşırtıcı değildir. Bu sunumun iki tane amacı var. Bunlar;

1) “Çerkes Gençliğinin durumu ve çerkes kimliğini korumada yaşanan zorluklar” araştırma çalışmasının bulgularını tartışmak ki burada diasporada farklı ülkelerde yaşayan çerkes gençliğinin tecrübeleri ele alınacaktır.

2) Çerkes kurumları arasındaki diyalog ve iş birliğinin sağlanması konusunda çerkes gençliğinin rolünün geliştirilmesi için önerilerde bulunmak

Çalışmamızda 16-29 yaş arası farklı ülkelerden Çerkes gençlerle 20'nin üzerinde sanal görüşme yapılmıştır. Bu ülkeler arasında Kanada, ABD, Almanya, İsveç, Türkiye ve Ürdün bulunmaktadır. Çalışmamız altı konuyu kapsamaktadır; Kimlik, Dil, Kültür, Vatan, Topluluk ve Çerkes Kurumları.

Katılımcıları takip etmek ve Çerkes gençliğinin Çerkes kurumları arasındaki diyalog ve işbirliğini yönlendirmedeki rolüne ilişkin ortak inançları hakkında daha derin anlayışlar elde etmek için bir odak/focus grup gerçekleştirildi. Veriler toplandıktan sonra verileri kodlara ve temalara dönüştürmek ve ortaya çıkan eğilimleri ve ilişkileri gözlemlemek için tematik analiz kullanıldı. Bulgular, çerkes gençliğinin uluslararası alanda karşı karşıya kaldığı üç önemli zorluğu ortaya koydu:

1) Çerkes dilinde iletişim kuramama ve/veya anlayamama. Bunun nede olarak ise Erişilebilir kaynaklar, kamu hizmetleri ve içsel motivasyondaki engeller gösterilebilir,

2) Gençlik ve gençlerin içinde buldukları çerkes toplumu arasındaki kopukluk

3) Çevrei kültürlerin güçlü etkisi.

Sunum, gençler, kurumlar ve topluluklar arasındaki iletişimi geliştirmeye yönelik yolları ele alan önerilerle sona erecektir.

Birincisi, Çerkes gençlerinin çerkes kurumları ile olan ilişkilerinin bir parçası olarak Çerkes kimlikleriyle bağ kurmaları için bir temel oluşturmak önemlidir. Örneğin, gençlerin diğer Çerkes gençlerle arkadaşlıklar kurmasına yardımcı olacak bir sosyal kulüp kurmak, dünyanın farklı bölgelerinden daha geniş bir Çerkes genç demografisini çekmede daha başarılı olabilir.

İkincisi, Çerkes gençlerine çerkes kurumlarında alınan kararlara katkı sunmak noktasında daha fazla özerklik ve sorumluluk verilmelidir. Yine kendilerini konulara daha fazla dahil hissetmeleri, daha fazla temsil edildiklerini hissetmeleri için onlara astlar gibi değil de ortaklar gibi davranılmalıdır. Kuşaklar arası kopukluk sorunu nedeniyle, Çerkes gençleri, eski kuşaklardan farklı zorluklarla karşı karşıyadır ve bu nedenle, diğer Çerkes gençlerini Çerkes kurumlarına katılmaya nasıl çekebilecekleri konusunda daha iyi bir anlayışa sahip olabilirler.

Üçüncüsü, Çerkes gençliği, teknoloji ve internetteki uzmanlıkları aracılığıyla Çerkes kurumları ve diaspora toplulukları arasındaki boşlukları kapatmaya yardımcı olabilir. Dünyamız her

zamankinden daha fazla birbirine bağlı hale geldiğinden, Çerkes gençliği sosyal medya araçlarını yalnızca sanal etkinlikler düzenlemek için değil, aynı zamanda uluslararası bir Çerkes gençlik topluluğu oluşturmak için de kullanılabilir.

Bu, bildiğimiz kadarıyla, Çerkes gençlerinin deneyimlerini kendi bakış açılarından inceleyen ilk çalışmadır; böylece onların yaşadıkları zorluklara özgün bir bakış açısı sağlamak ve Çerkes genç kimliği konusundaki literatür boşluğunu doldurmaya yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte, bu çalışma, Çerkes gençliğinin güçlendirilmesi Çerkes mirasımızı korumak ve korumak için çok önemli olduğu için, Çerkes gençliğinin deneyimlerine gerekli vurguya doğru sadece bir basamak taşıdır.

çünkü “birlikteyken daha güçlüyüz”.

15.2. Адыгэ ныбжьыкIэмэ язэрэщыт, диаспорэм адыгэ лъэпкъыгъэр щыуэхумэгъэным икъиныгъохэр

Данэ Рэджэб & Тая Енэм

Непэ адыгэ ныбжьыкIэхэр, ялъэкъыгъэу зифэдэ щымыIэр зэтырагъэуцонимкIэ пшъэрылгышхо зыгъэцакIэрэ зэфэмыдэ чылагъохэм ыкIи шIэнхабзэхэм ахэгощагъэу щытых. Ащ кыыхэкIыкIэ адыгэ ныбжьыкIэхэр адыгэ лъэпкъыгъэм фэгъэхыгъэу къиныгъуабэмэ зэрапэуфэхэрэр бгъэшIэгъонэу щытэп. Мы къэпсэлъэныгъэм пшъэрылгытIу зыфигъэуцужыгъ.

1) «Адыгэ ныбжьыкIэмэ язэрэщыт ыкIи адыгэ лъэпкъыгъэр ухъумэнымкIэ зыпэуфэрэ къиныгъохэр» ушэтын лэжыгъэм кыгъэлъэгъуагъэхэр зэпкъырыхыныр ары. Ащ хэтэу диаспорэ хэгъэгү зэфэшхъафхэм ащылэ адыгэ ныбжьыкIэхэм апэкIэкIыгъэхэми татэгущыIэщт.

2) Адыгэ чылагъо зэгохъэныгъэхэм азэфагү зэрэшIэ-зэдашIэ дэлъынымкIэ адыгэ ныбжьыкIэмэ къатэфэхэрэмэ зягъэужыным фэгъэхыгъэу шIапхъэ хэдапкъэхэр къэдгъэуцунэу ары.

ТилофшIэн хэтэу 16-29 зиныбжьхэу зэфэмыдэ хэгъэгүмэ ащыпсэурэ адыгэ ныбжьыкIэ 20 нахыбэм онлайнкIэ гүщыIэгъу тафэхугъ. А хэгъэгүмэ ахэт Канадэр, Америкэр, Нэмыцэр, Шведиер, Тыркуер ыкIи Иорданиер. ТилофшIэн Iофыгъуи 6-ым фэгъэхыгъ: лъэпкъыгъэр, бзэр, шIэнхабзэр, Хэкур, чылагъор ыкIи адыгэ зэхэщагъэхэр.

ТилофшIэн кыыхэлажъэхэрэмэ талъэлэсыным ыкIи адыгэ зэхэщагъэхэмэ азэфагү зэрэшIэн-зэдэшIэн амалхэр щыунэтIыгъэнымкIэ ныбжьыкIэмэ япшъэрылгыхэмэ афэгъэхыгъэу зэфэдэ шIошхъуныгъэу ялэхэм нахы кyoу щыгуазэ тыфэхуным пае зы куп гүпчъэрыт зэхэтцагъ. Датэхэр зэфэхысыгъэ зэхъу уж а датэхэр код зырызхэм, темэхэм афэгъэкIогъэным ыкIи къэнэфэгъэ кIорабгъухэр, зэфыщытыкIэхэр уплъэкIуным пае тематическэ анализ зыфилорэ шIыкIэр тштагъэ. Хэгъэгүбзэфагү пчэгүм адыгэ ныбжьыкIэхэр зыщыпэуфагъэ къиныгъуищ къагъэлъэгъуагъ датэхэм.

1) АдыгабзэкIэ зэрэзэгуремыIохэрэр е, бзэр зэрагуремыIорэр. Мыщ ишхъэусыгъоу къэбгъэлъагъо хъуцт шIэныгъэ кыыхэхыпIэу зылъэлэсышхухэрэм, цыф жъугъэм

фызэлухыгъэ лoфшлагъэхэм ыкIи ежь акIоцIкIэ яIэ тегушхоньгъэм, егушуньгъэм щыкIагъэу иIэхэр,

2) Адыгэ ныбжьыкIэхэмрэ зыхэт адыгэ чылагъомрэ азфагу зэрэзэпычыгъэр,

3) Тыкъэзыуцухъэрэ дунаем фэгъэхьыгъэ шIэнхабзэр лъэшэу къазэрэхэхъэрэр.

Къэпсэлъэныгъэр ыкIэм фэкиоцт чылагъо зэхэцагъэхэмрэ ежь чылагъохэмрэ язэрэшIэныгъэ егъэшIоконым фэгъэхьыгъэ шIыкIэхэр зыхэт хэдапкъэхэмкIэ.

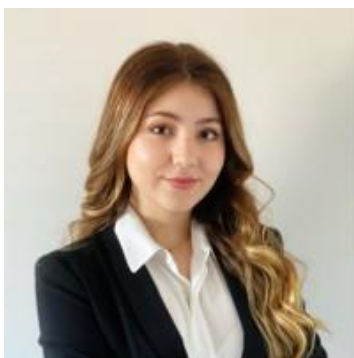
АпэрэмкIэ; адыгэ ныбжьыкIэхэмрэ адыгэ зэхэцагъэхэмрэ язэфыщытыкIэ изы пкъыгъоу адыгэ лъэпкъыгъэм зыпашIэным пае зы пкъы лъапсэ къэгъэхъуным мыхъэнэшхо иI. ГущыIэм пае, адыгэ ныбжьыкIэхэр ныбджэгъу зэфэхъунхэмкIэ аделэным пае зы социалнэ клуб зэхэцагъэмэ, ар дунаем ичIыплэ зэфэшъхьафмэ ащыпсэурэ адыгэ ныбжьыкIэхэр зэфыщэсынхэм лъэшэу шъхьапэн ылъэкIыщт.

ЯтIонэрэмкIэ; адыгэ зэхэцагъэхэм къащаштэрэ унашъохэм ахэлэжьэнхэм пае адыгэ ныбжьыкIэхэмэ нахь фитыныгъэ ин, нахь пшъэрыль ин аратын фае. Iофыгъохэмэ нахь гурэ псэрэкIэ зыратыным, нахь лъэшэу ахэтэу, нахь лъытэныгъэ къафашIэу къащыхъуным пае ахэмэ кIэлэ Iофтабгэ цIыкIу фэдэу мыхъоу, ныбджэгъу, зэфэдэ Iэхъэгъу фэдэу адзеклонхэ фае. КIэблэмэ азфагу зэрэзэпычрэм кыхэкIыкIэ адыгэ ныбжьыкIэхэр ипэрэмэ, нахьыжъмэ ялгытыгъэу нахь къиныгъо зэфэшъхьафмэ апэлэфэх. Арышь, адырэ адыгэ ныбжьыкIэхэр адыгэ зэхэцагъэхэмэ къызэрэрацэлIэцт шIыкIэм ахэр нахь тегъэпсыхьагъэнхэки мэхъу.

Яцэнэрэр; адыгэ ныбжьыкIэхэр технологием, интэрнэтым нахь фэцагъэу, фэлэзэу зэрэщытхэм кыхэкIыкIэ адыгэ зэхэцагъэхэмрэ диаспорэ чылагъохэмрэ азфагу къыдахъорэ нэкIыплэхэр дэгъэзыжьынымкIэ яшIуагъэ къагъэкIон алъэкIыщт. Тидунай сыдрэ лъэхъани ялыеу нахь зэпхыгъэ-зэпышлагъэ зэрэхъугъэм елгытыгъэу, адыгэ ныбжьыкIэхэмэ интэрнэт пчэгухэр къагъэшъхьапэн алъэкIыщт зэрэмылэгъу зэхэхъэгъу фэдэхэм ямызакъоу, къэралыгъуабзэфагоу зы адыгэ ныбжьыкIэ купышхо къызэгъэпэшыгъэнми фэгъэхьыгъэу.

ЗэрасшIэрэмкIэ мы лэжьыгъэр адыгэ ныбжьыкIэхэм ежь апэкIэкIыгъэхэр ежь яеплъыкIэкIэ къалотэжьэу апэрэ лэжьыгъэу ары. Аузэ ахэмэ апэкIэкIыгъэ къиныгъохэмэ хэплъакIэ унаекIэ ахэплъагъэу, адыгэ ныбжьыкIэ лъэкыгъэм фэгъэхьыгъэ литературэм хэлъхъэныгъэ унае фишыгъэу мэхъу. Аущыт нахь мышIэми, адыгэ ныбжьыкIэгъур гъэлъэшныр, ти адыгэ кIэн ухъумэжьыныр зэрэуаимышхом кыхэкIыкIэ мы лэжьыгъэр адыгэ ныбжьыкIэмэ апэкIэкIыгъэхэр чIэгъэтхьыгъэу кыхэгъэщыным факIорэ зы лэбакъоу ары ныIэп зэрэхъурэр.

Сыда зыпIокIэ «тызэхэты зыхъурэм нахь тылгъэш».

Taya Yenam

tayayenam@hotmail.com

EDUCATION

Candidate for MA, Criminology & Surveillance Studies Present

University of Ottawa, Ontario, Canada

- Specialization in Cybercrime & Big Data Surveillance

BA in Arts and Business, Legal Studies Major 2018 – 2022

University of Waterloo, Ontario, Canada

- Dean's Honours List 2018 – 2022 for Excellent Academic Standing
- Awarded the President's Scholarship of Distinction & University of Waterloo Retirees' Scholarship

PROFESSIONAL EXPERIENCE

Research Assistant Sep 2021 - Present

University of Waterloo | Waterloo, Ontario

- Assisting Dr. Weizhen Dong with the quantitative study "Impacts of Covid-19 on Vulnerable Populations:

Policy Responses" to explore and identify the sociodemographic characteristics that aggravate vulnerability to

the impacts of Covid-19 and provide policy recommendations

- Drafted a literature review on the effectiveness of the Pakistani government's Covid-19 policies and conducted

data analysis using SPSS

Group Claims Adjudicator May 2021 – Present

Equitable Life of Canada | Waterloo, Ontario

- Processing group dental and disability claims accurately and in a timely manner within established service

standards.

- Resolving claim situations and working with the Special Investigations Unit to identify suspicious claims

Sales **Associate** Jun 2018 – Oct 2019

People's Jewelers | Kitchener, Ontario

- Received the Diamontologist Certification by the Diamond Council of America (DCA) and achieved over

\$180,000 of sales in the first fiscal year

- Performed quality control check on jewelry received from repair vendors and audited cases on a weekly basis for

inventory control

OTHER EXPERIENCES

Writer and Editor Aug 2020 – Present

Lawyer-ed – Undergraduate Legal Journal

- Writing research articles on legal topics ranging from cybersecurity and IP Law to human rights and social justice

using the legal databases CanLi and HeinOnline to research case law and legal precedence

- Editing and peer-reviewing articles written by other students prior to their publication

Executive Member: Outreach Coordinator Jun 2020 – Apr 2022

Ontario Virtual Justice Education Program

- Organized partnerships with other pre-law student clubs, law students and community organizations and

facilitated event sponsorships

- Held virtual mock trial competitions for undergraduate students across Canada while providing mentorship and

guidance for participants

Mock Court Trial Competitor Oct 2019 – Jan 2020

Mock Court Laurier Waterloo (MCLW)

- Led a team of eight undergraduate students from the University of Waterloo and Wilfred Laurier University in a

simulation of the formal legal processes of a civil and criminal trials

- Awarded the Most Valuable Player Honour and the Second Runner Up for the Top Lawyer Award

Taya Yenam, +1(519)-616-0351 • tayayenam@hotmail.com

EĞİTİM

Yüksek Lisans Adayı, Kriminoloji ve Gözetim Çalışmaları (Halen)

Ottawa Üniversitesi, Ontario, Kanada

- Siber Suç ve Büyük Veri Gözetiminde Uzmanlaşma

Sanat ve İşletme Lisansı, Hukuk Çalışmaları Anabilim Dalı 2018 – 2022

Waterloo Üniversitesi, Ontario, Kanada

- Mükemmel Akademik transkript nedeniyle Dekan'ın 2018 – 2022 Onur Listesi
- Başkanın Üstünlük Bursu ve Waterloo Üniversitesi Emekliler Bursu ile ödüllendirildi

PROFESYONEL DENEYİM

Araştırma Görevlisi Eyl 2021 – Halen

Waterloo Üniversitesi | Waterloo, Ontario

- Dr. Weizhen Dong'un “Kovid-19'un Korunmasız Popülasyonlar Üzerindeki Etkileri” : Covid-19'un etkileri ne karşı savunmasızlığı arttıran sosyodemografik özellikleri araştırmak ve belirlemek için politik yanıtlar ve politika önerileri adlı kantitatif çalışmasında yardımcı oldu.
- Pakistan hükümetinin Covid-19 politikalarının etkinliği hakkında bir literatür taraması hazırladı ve SPSS kullanarak veri analizi yaptı.

Grup Hasar talepleri Hakemi Mayıs 2021 – Halen

Kanada'nın Adil Yaşamı | Waterloo, Ontario

- Grup dış problemleri ve engellilik taleplerinin hali hazırdaki hizmet standartları dahilinde doğru ve zamanında sonuçlandırılması.
- İddia durumlarını çözmek ve şüpheli iddiaları belirlemek için Özel Soruşturma Birimi ile birlikte çalışmak

Satış Sorumlusu Haz 2018 – Ekim 2019

People's Jewelers | Kitchener, Ontario

- Diamond Council of America (DCA) tarafından Diamontologist Sertifikasını aldı ve ilk mali yılda 180.000 dolarlık satış yaptı.
  - Tamiri yapılan mücevherlerin kalite kontrolünün yapılması ve haftalık stok kontrolünün denetlenmesi için vakaların incelenmesi
- stok kontrolü

DİĞER DENEYİMLER

Yazar ve Editör Ağu 2020 – Bugüne

Avukat-ed – Lisans Hukuk Dergisi

- Siber güvenlik ve fikri mülkiyet hukukundan insan haklarına ve sosyal adalete kadar uzanan yasal konularda araştırma makaleleri yazdı
- Diğer öğrenciler tarafından yazılan makaleleri düzenlenmesi ve ön değerlendirmesini yaptı

Yönetici Üye: Sosyal Yardım Koordinatörü Haz 2020 – Nisan 2022

Ontario Sanal Adalet Eğitim Programı

- Diğer hukuk öncesi öğrenci kulüpleri, hukuk öğrencileri ve toplum kuruluşları ile organize ortaklıklar ve etkinlik sponsorlukları düzenlemek.
- Kanada genelinde lisans öğrencileri için sanal deneme yarışmaları düzenledi. Katılımcılara mentorlük ve rehberlik yaptı.

Sahte Mahkeme Davası Yarışmacısı Ekim 2019 – Ocak 2020

Sahte Mahkeme Laurier Waterloo (MCLW)

- Waterloo Üniversitesi ve Wilfred Laurier Üniversitesi'nden sekiz lisans öğrencisinden oluşan bir ekibe hukuk ve ceza davalarının resmi yasal süreçlerinin simülasyonunun yapılması sürecinde liderlik etti.

- En Değerli Oyuncu Ödülü ve En İyi Avukat İkincilik Ödülü ile ödüllendirildi.

Тая Енам, +1(519)-616-0351 • tayayenam@hotmail.com

ШІЭНЫГЪЭ

Магистратурэм и кандидат, Криминологие ыкӀи клэлъыплъын лэжыгыгъэхэр (Хален)

Оттава Университет, Онтарио, Канада

- Сибер лажыгъэхэр ыкӀи къэхутэныгыгъэшхохэм япкъ итэу зэгурӀон

Искусствэ ыкӀи бизнес лахьэр, Юридическэ лэжыгыгъэхэм я къутамэ 2018 – 2022

Waterloo Университет, Онтарио, Канада

- Академическэ транскрипт гъэцэкӀэныгыгъэшлӀум фэшлыкӀэ Деканым ипочетнэ списокым хэт 2018-2022

- Тхьаматэм Ехьулэныгыгъэшхохэм фэгъэхьыгъэ и стипендиерэ Waterloo Университетым Пенсионерхэм я стипендиерэ тыгъэ къыфашыгъ

ПРОФЕССИАЛЬНЭ ОПЫТХЭР

УплъакӀо, шӀэныгъэлэжы Сентъябр 2021- Хален

Waterloo Университет | Waterloo, Ontario

- Др. Weizhen Dong и « Covid-19-м Зызымыухъумэжышъурэ Пополяциехэм ехьылагъэ и зэранхэр» ... зыфилорэ и лэжыгыгъэмкӀэ лэпылэгъу хьугъэ

- Пакистан хьыкумэтым и Covid-19 политикэхэм фэгъэхьыгъэу литературэ уплъэкӀун игъэхьазырыгъ, къыхутагъэхэм я анализ ишыгъ.

Зэран зыгъотыгъэ купхэм ячъэупчъэхэм яхьакем Май 2021 – Хален

Канадэм и Зэфэдэ ПсэукӀэ | Waterloo, Ontario

- Купхэм яцэ проблемэхэр, мыщ ехьылагъэу ячъэупчъэхэм тэрэзэу ыкӀи игъо итэу зэрэфаехэу кӀэ егъэгъотын.

- Нэкъокъо щытыкӀэхэр зэшӀохын ыкӀи шэч зыхэлъ нэкъокъохэр къэгъотыным пае Специальнэ ЧъэупчъакӀо Къутамэм игъусэу лэжыэн

Щэн Юфыр ЗыгъэцакӀэрэ Июнь 2018 – Октябрь 2019

People's Jewelers | Kitchener, Ontario

- Diamond Council of America (DCA) и Diamontologist Сертификатыр къалихыгъ ыкӀи апэрэ гъэм долар 180.000 фэдизкӀэ ищагъ.

- Яшыжыгъэ зыпылъхэ лъапӀэхэм я контролъхэр ышыгъ, тхьамафэ къэс мыхэм я контролъхэр ишыгъ, къэхьугъэр къыхутагъ.

АДРЭ ОПЫТХЭР

Тхакло ыкли редактор Август 2020- Непый

Адвокат ед-Лисанс Юридическэ Журнал

- Сибер зыухъумэнымрэ гупсысэ мылькумрэ кышегъэжагъэу цыф фитыныгъэхэмрэ социальнэ зэфэдэныгъэмрэ щыклэкыжьэу темэ зэфэшхьафэхэм яхьылэгъэ статьяхэр итхыгъ

- Адрэ еджаклохэм ятхыгъэ статьяхэр зэригъээфэжьыгъ, клэлъыплъыгъ

Тхьаматэхэм ящыщ член: Социальнэ Дэлэпыкъухэм я Координатор Июнь 2020-Апрель 2022

Ontario Виртуальнэ правосудие Шлэныгъэ Программэ

- Адрэ юридическэ ипэ лъэхъэнэ еджакло куллубхэм, юридическэ еджаклохэм лъэпкъ организацэхэм ягъусэу программэхэр зэгъэпэщын.

- Канадэм щыщ университет еджаклохэм пае виртуальнэ зэпеохэр ригъэклокыгъ. Зэпеохэм къахэхьэрэхэм гъузэ афэхъугъ.

Махъкемэ пцлы дагъвэ зэпеом хэтыгъ Октябр 2019-Январь 2020

Махъкемэ пцлы Laurier Waterloo (MCLW)

- Waterloo Университетымрэ Wilfred Laurier Университетымрэ шеджэрэ еджакло и зыхэт зы купым рагъэклокыгъэ суд симюляцэхэм тхьамэтагъэ щызэрихьагъ.

- Анахь джэгуакло лъаплэ тыгъэмрэ Анахь адвакотышлу етлуанэрэ чыплэ тыгъэмрэ кыыратыгъ.

Dana Rajab

15-333 University Ave, Kingston, ON K7L 0G3

905-599-0395

drajab@qmed.ca

EDUCATION

Doctor of Medicine Candidate 2021-Present

Queen's University, Kingston, ON

Bachelor of Science (Honours) - Life Sciences 2017-2021

McMaster University, Hamilton, ON

- Awards: Provost's Medal (2020, 2021), Hooker Scholarship (2020)

RESEARCH EXPERIENCE

Research Assistant 2022-Present

Department of Family and Emergency Medicine, Kingston

- Leading a qualitative research project on the experience of patients using substances in the emergency room.

Co-investigator 2020-Present

Challenges in Preserving Circassian Identity in the Diaspora

- Helped design qualitative research protocol, recruited participants, conducted virtual interviews and analysis.

Research Assistant 2018-2021

The Role of TAFI in Venous Thromboembolism

Thrombosis & Atherosclerosis Research Institute, Hamilton

- Performed histology techniques and data analysis, completed two literature reviews and two oral presentations. Manuscript submitted for peer-review to the Journal of Thrombosis & Haemostasis.

Abstracts:

- Chessum, J., Shaya, S., Cerroni, S., Rajab, D., Zhou, J., Meijers, J., Weitz, J., Gross, P., Kim, P. The role of activated thrombin activatable fibrinolysis inhibitor on thrombus stability in venous thromboembolism. International Society on Thrombosis and Haemostasis. July 2021.

Presentations:

- Rajab, D., Yenam, T. Circassian Youth Identity in the Diaspora: Challenges and Recommendations. Symposium on Circassians in the Diaspora. September 2021.
- Rajab, D., Cerroni, P., Kim, P. Investigating the role of TAFI in venous thromboembolism. McMaster Interdisciplinary Research Symposium. April 2021.

PROFESSIONAL EXPERIENCE

Junior Director of Inter-Professional Relations 2021-Present

Osler, Kingston

- Encouraging diversity of programs represented by outreach within Queen's and Kingston. Leading the development of a new partnership package.

Community Outreach Coordinator 2020-2021

International Women's and Children's Health Conference, Hamilton

- Organized sponsorship and outreach for a conference focused on addressing barriers to care in women's and children's health.

Undergraduate Anatomy Teaching Assistant 2019-2021

Department of Kinesiology, McMaster, Hamilton

- Maintained professionalism while teaching students and supporting course design.

Dana Rajab

15-333 University Ave, Kingston, ON K7L 0G3

905-599-0395

drajab@qmed.ca

EĞİTİM

Tıp Doktoru Adayı 2021-Halen

Queen's Üniversitesi, Kingston, ON

Lisans Derecesi (Onur) - Yaşam Bilimleri 2017-2021

McMaster Üniversitesi, Hamilton, ON

- Ödüller: Provost Madalyası (2020, 2021), Hooker Bursu (2020)

ARAŞTIRMA TECRÜBESİ

Araştırma Görevlisi 2022-Halen

Aile ve Acil Tıp Departmanı, Kingston

- Acil serviste madde kullanan hastaların deneyimlerine ilişkin nitel bir araştırma projesine liderlik etti.

Yardımcı araştırmacı 2020-Günümüz

Diasporada Çerkes Kimliğini Korumanın Zorlukları

- Nitel araştırma protokolünün tasarlanmasına yardımcı oldu, katılımcıları işe aldı, sanal röportaj ve analizleri yaptı.

Araştırma Görevlisi 2018-2021

TAFİ'nin Venöz Tromboembolizmdeki Rolü

Tromboz ve Ateroskleroz Araştırma Enstitüsü, Hamilton

- Histoloji teknikleri ve veri analizi gerçekleştirdi, iki literatür incelemesi ve iki sözlü sunum tamamlandı. Tromboz ve Hemostaz. dergisine ön değerlendirme için gönderildi.

Özetler:

- Chessum, J., Shaya, S., Cerroni, S., Rajab, D., Zhou, J., Meijers, J., Weitz, J., Gross, P., Kim, P. Venöz tromboembolizmde aktive trombinle aktive olabilen fibrinoliz inhibitörünün trombüs stabilitesi üzerindeki rolü. Uluslararası Tromboz ve Hemostaz Derneği. Temmuz 2021.

Sunumlar:

- Rajab, D., Yenam, T. Diasporada Çerkes Gençlik Kimliği: Zorluklar ve Öneriler. Diasporadaki Çerkesler Sempozyumu. Eylül 2021.
- Rajab, D., Cerroni, P., Kim, P. TAFİ'nin venözdeki rolünün araştırılması

tromboembolizm. McMaster Disiplinlerarası Araştırma Sempozyumu. Nisan 2021.

PROFESYONEL DENEYİM

Profesyoneller Arası İlişkilerin Genç Direktörü 2021-Halen

Osler, Kingston

- Queen's'de sosyal yardımla temsil edilen program çeşitliliğini teşvik etmek ve Kingston. Yeni bir ortaklık paketinin geliştirilmesine öncülük etti.

Topluluk Sosyal Yardım Koordinatörü 2020-2021

Uluslararası Kadın ve Çocuk Sağlığı Konferansı, Hamilton

- Kadın ve çocuk sağlığı bakımının önündeki engellerin ele alınmasına odaklanan bir konferans için sponsorluk organize etti.

Lisans Anatomi Öğretim Görevlisi 2019-2021

Kinesiyoloji Bölümü, McMaster, Hamilton

- Öğrencilere ders verirken ve ders tasarımı desteklenirken profesyonellik devam ettirdi.

Данэ Ражаб

15-333 Университет Уэрам, Кингстон, ON K7L 0G3

905-599-0395

drajab@qmed.ca

ШІЭНЫГЪЭ

Медицинэ шлэныгъэхэм я кандидат 2021-Хален

Queen's Университет, Кингстон, ON

Бакалавр степенир (Почета) – Гъашлэ Шлэныгъэхэр 2017-2021

McMaster Университет, Гамильтон, ON

- Тынхэр: Provost Медалыр (2020, 2021), Hooker Степендиер (2020)

УПЛЪЭКІУН ЛЭЖЬЫГЪЭХЭР

Уплъакло, шлэныгъэлэжь 2022-Хален

Унагъомрэ Медицинэ Псынклэ Департаманырэ, Кингстон

- Медицинэ Псынклэ Департаманым зыщылажъэм наркотикэ зэзыхъэ сымаджэхэм яхьыллагъэу рагъэклокыгъэ зы уплъэклун проектым и тхъэмэтагъэ зэрихъагъ.

Уплъэкло къуадзэ 2020-Непый ары

Диаспорэм Черкес Идентичностыр Зэрэщыпхъумэным и Къиныгъохэр

- Уплъэклуным и протоколыр гъэхъазырынымклэ Іэпылэгъу хъугъэ, кыыхэлэжъэтхэр Іофым кыыхигъэхъагъ, виртуальнэ интервьюрэ анализхэмрэ ишыгъ.

Уплъакло, шэныгъэлэжь 2018-2021

Венознэ тромбоемболием ехьылагъэу ТАФИ-м и роль

Тромбозымрэ Атеросклерозымрэ я Уплъэкълун Институт, Хамилтон

• Гистологическэ методхэмрэ къэхутэныгъэ анализхэмрэ игъэцэклагъэ, литературнэ къэхутэныгъитлурэ докладитлурэ ишыгъ. Тромбоз ыкли Гемостаз журналхэм хэрэплъахьых алуи афагъахьыгъ.

Клупклэрылурэ:

• Chessum, J., Shaya, S., Cerroni, S., Rajab, D., Zhou, J., Meijers, J., Weitz, J., Gross, P., Kim, P. Venöz tromboembolizmde aktive trombinle aktive olabilen fibrinoliz inhibitörünün trombüs stabilitesi üzerindeki rolü. Дунейпсо Тромбоз ыкли Гемостаз Хасэ. Июль 2021.

Докладхэр:

• Д., Енам, Т. Диаспорэ Черкес Ныбжьыклэ Идентичностыр: Къиныгъохэр, Джэнджэшхэр. Диаспорэ Черкесхэм я Симпозиум. Сентябрь 2021.

• Ражаб, Д., Джеррони, П., Ким, П. Венозым ехьылагъэу ТАФИ-м и роль уплъэкълун Тромбоемболием. McMaster Дисциплинээфаку Уплъэкълун Симпозиум Апрель 2021.

ПРОФЕССИАЛЬНЭ ОПЫТХЭР

Профессиальнэхэм языфаку дэль зэфыщытыклэхэм я директор ныбжьыклэ 2021-Хален

Ослер, Кингстон

• Queen's социальнэ дэлэпыкъуныгъэхэмклэ къагъэлъагъорэ програм зэфэщхьафэхэм тегъэгущхон, Кингстон. Зэгъусэу щыт зы программэ пакетым зегъэужьыным ипэрытыгъ.

Зэгъусэу щыт Социальнэ Дэлэпыкъуным и Координатор 2020-2021

Дунейпсо Бзылъфыгъэ, Сабий Узынчъагъэ Конференцие, Хамилтон

• Бзылъфыгъэ, сабий узынчъагъэм клэлъыплъыным ипэрыохэм ехьылагъэу зы конференцие ашыным спонсор къыфигъотыгъ.

Бакалаврхэм пае анатоми егъэджаклү 2019-2021

Кинесиологие къутамэ, McMaster Хамилтон

• Еджаклүэхэм дерс яритыгъ ыкли ежь ипрофессиональнэ лэжьыгъэхэми елэжьыгъ.

15.3. The Importance of Forming an International Circassian Youth Organization to Preserve Circassian Language, Identity and Culture

Blan Jalouqa, Chairman of The Circassian association, The Netherlands, NL

During the last 40-50 years, the role of the Circassian youth remained limited within the scope of the Circassian associations. The involvement remained in certain activities only mainly cultural or sports related activities. Decision making as well managing these associations was mostly in the hands of the elders. This caused a slight gap between the different age groups. In some countries of the Circassian Diaspora, clubs were established to represent the youth. However, this was limited to the country only. Establishing clubs per country is not possible due to different reasons.

The idea of establishing a network to connect the Circassian youth worldwide together as well as decrease the gap between them and other age groups came into the surface. Therefore, the world Circassian Youth Organization (CYO) was established. It covers all countries that have Circassian populations. It is a network of the youth who work on different topics concerning the Circassian nation within the international community, the Diaspora and homeland. To ensure impartiality, it is not subject to guidance or influence by any party to fulfill any political purpose. The organization is divided into different expert teams, where every team covers a certain topic or project.

Main goals:

A: Awareness raising and research on the Circassian nation, its history, homeland and culture among Circassians and the international community. As well as research topics on other human sciences.

B: Circassian Language: The organization will protect, spread and develop the learning process of this language.

C: Connecting Circassians together.

Activities within each goal:

A: 1. The collection, production, documentation and preservation of different literature, maps, audio and video resources about Circassians.

A.2. Awareness raising courses about Circassians and their history, traditions, Xabze, sagas both on campus and online. The targeted groups will include Circassians and the international community.

A.3. Online library and website.

A.4. The production of posters, short films, cartoon and animation material as well as different types of art.

B: 1. The collection, production and preservation of Circassian language materials from both eastern and western Circassian dialects.

B.2. Arranging physical and online Circassian language courses and sessions.

B.3. Maintaining the website adigebze.com and developing the online library of Circassian language.

B.4. Conducting, collecting, and archiving researches on the Circassian language, its development, roots of protolanguage and protection efforts.

C.1. Conducting awareness raising campaigns to focus on the brotherhood of Circassians, synergy, bridging differences among Circassians from different countries. (Eliminating tribalism and micro grouping by focusing on the concept of one nation (Zi L'epq/зы лъэпкъ)).

C.2. Arrange and hold online and on campus events to connect Circassians together.

Since the establishment of the organization, the following were conducted:

- Articles on the history of Circassians as well as Circassian figures.
- Promoting ongoing Circassian initiatives as well as programs
- Promoting available scholarships to the youth in different countries
- Creating awareness raising short films
- Presentations on the importance of brotherhood between Circassians
- A Circassian Calendar with the most important Circassian days

Currently ongoing:

- Presentations on empowering the youth such as investments
- The website adigebze.com is still being developed

15.3. Çerkes Dili, Kimliği ve Kültürünü Yaşatmak için Bir Uluslararası Çerkes Gençlik Örgütü Kurmanın Önemi

Blan Jalouqa, Hollanda Çerkes Derneği Başkanı, NL

Son 40 – 50 yılda Çerkes gençlerin derneklerdeki rolleri sınırlı kalmıştır ve bu roller çoğunlukla kültürel ve sporla ilgili aktiviteler olmuştur. Karar alma mekanizmaları ve derneklerin yönetimi genelde yetişkinlerin elinde olmuştur. Bu da iki yaş grubu arasında bir uzaklığa sebep olmuştur. Çerkes diasporasının bulunduğu bazı ülkelerde gençleri temsil etmek üzere çeşitli kulüpler kurulmuştur ama bu kulüpler kuruldukları ülkelerle sınırlı kalmıştır. Her ülkede benzeri kulüpleri kurmak çeşitli nedenlerle mümkün olmamıştır.

Çeşitli ülkelerde kurulan bu grupları bir araya getirmek ve farklı yaş gruplarının arasındaki mesafeyi kaldırmak bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu yüzden de Dünya Çerkes Gençlik Derneği, Çerkeslerin yaşadığı tüm ülkeleri kapsayacak şekilde kurulmuştur. Dernek uluslararası düzeyde, diasporada yerel olarak ya da anavatanda Çerkes halkı için çeşitli çalışmalar yapan gençleri bir araya getiren bir ağ niteliğindedir. Tarafsızlığı sağlamak amacıyla siyasi ya da başka türlü herhangi bir oluşumun yönlendirmesi altında değildir. Oluşum belirli konuları ya da projeleri kapsayan çeşitli uzman takımlara bölünmüştür.

Ana amaçları:

A: Çerkesler ve uluslararası toplumda Çerkesler, tarihleri, anavatanları ve kültürleri konusunda araştırma yapmak ve farkındalığı arttırmak, ek olarak diğer sosyal konularda araştırma yapmak.

B: Çerkes dilini korumak, yaymak ve öğrenme sürecini geliştirmek.

C: Çerkesleri bir araya getirmek.

Bu amaçlar doğrultusundaki aktiviteler:

A.1. Çerkesler hakkında edebi eserlerin, haritaların, ses ve video kayıtlarının toplanması, üretimi, tasnifi ve korunması.

A.2. Çerkesler, tarihleri, adetleri, Xabze ve mitleri hakkında yüz yüze ve uzaktan kurs düzenleme. Hedef gruplar hem Çerkesler hem de uluslararası katılımcılardır.

A.3. Çevrimiçi kütüphane ve web sitesi.

A.4. Posterler, kısa filmler, çizgi filmler ve animasyonlar gibi çeşitli sanat eserlerinin hazırlanması.

B.1. Hem batı hem de doğu Çerkes diyalektlerine ait kaynakların toplanması, üretilmesi ve korunması.

B.2. Hem yüz yüze hem de uzaktan Çerkesçe kurslarının düzenlenmesi.

B.3. adigebe.com sitesinin devam ettirilmesi ve Çerkes dili için bir çevrimiçi kütüphane geliştirilmesi.

B.4. Çerkes dilinin gelişimi, kökleri ve korunması hakkındaki araştırmaları toplamak, arşivlemek ve icra etmek.

C.1. Çeşitli ülkelerdeki Çerkesler arasındaki köprüleri kaldırmak konusunda farkındalık yaratmak. (Kabileciliği ve mikro milliyetçiliği kaldırmak ve tek ulus fikri etrafında birleşmek (Zi L'erq/зы лъэпкъ)).

C.2. Çerkesleri bir araya getirmek için yüz yüze ve uzaktan etkinlikler düzenlemek.

Kuruluştan itibaren yapılan icraatlar aşağıdaki gibidir:

- Çerkes tarihi ve Çerkes ünlüleri hakkında makaleler yayınlandı
- Devam eden Çerkes oluşumları ve aktiviteleri duyuruldu
- Farkındalık yaratan kısa filmler hazırlandı
- Çerkesler arasında kardeşliğin önemi hakkında sunumlar yapıldı
- Önemli Çerkes günlerini içeren bir takvim hazırlandı

Devam eden icraatlar aşığdaki gibidir:

- Gençleri kalkındıracak, yatırım gibi konuları içeren sunumların yapılması

- adigebze.com web sitesinin geliştirilmesi

15.3. Адыгэбзэр, лъэпкъыгъэр, щэнхабзэр хъума хъун папщӀэ хэгъэгукъуэд зэхуакъуу зы Адыгэ НыбжьыщӀэ Хасэ үхуэным и уэимыгъэр

Жылокъуэ Блан

Яужьрей илъэс 40-50-м къриубыдэу ныбжьыщӀэхэм хасэхэм цагъэхьа-щызэрахьар зы мащӀэщ икӀи ахэр нэхьыбэу зытеухуар щэнхабзэ, пкъыгъасэ (спорт) хуэдэхэр аращ. Унафэ къэщтэн, хасэ зегъэкӀуэн хуэдэ лӀэхугъуэхэр нэхьыбэу нэхьыжьхэр арат зыхуэгъэзэгъар, зыӀэщӀэлъар. А щыкӀэми нэхьыжьрэ нэхьыщӀэрэ нэхъ зэпӀэщӀэ, зэпӀэжьыжэ ищӀт.

Адыгэ зыдэпсэу хамэ къэрал гүэрхэм ныбжьыщӀэхэм я цӀэкӀэ псалъэ хъуну ныбжьыщӀэ клуб хуэдэхэр щызэхашат ауэ ахэри зыдаухуа къэрал закъуэм къинащ, заубгъуфакъым.

Къэрал зэхуэмыдэхэм щаухуа мыпхуэдэ пкъыгъуэхэр зы щыпӀэ къигъэхьауэ зэмыныбжь гупхэм язэхуакъум дэль зэпӀэжьыжагъыр дэгъэхужын зэрыхуейр лупщӀу утыку къихуащ. Абы къыхэкӀкӀэ Дунейпсо Адыгэ НыбжьыщӀэ Хасэр үхуэн хуей хъуащ адыгэ зыдэпсэу хэгъэгупсори къызэщӀиубыдэуэ. Хасэр хэгъэгупсэу куэд зэхуакъуу, хамэ хэгъэгухэм щыпӀэрылажьыуэ е Хэкум адыгэ лъэкъым щхьэкӀэ лъэжьыгъэ щезыгъэкӀуэкӀ ныбжьыщӀэхэр зы щыпӀэ къызышэ, зэзышалэ интернэт хъар хуэдэщ. Щхьэхуитын, зыгъурым дэщӀу-пэуву щымытын папщӀэ политичнэу е нэгъуэщӀу дэтхэнэ зы зэхэшами (организацэми) игъэлӀуэрыщӀэу, хуэлӀуэрыщӀэу щыткъым. НыбжьыщӀэ хъар зэщӀэхъейныгъэр зэхэтщ лӀэхугъуэ е проэкт гъэнэхуа зэрызхэм хуэша, хуэлӀэижь, хуэлӀээ гуп гупу.

И гурыль-гуращэхэр:

А– Хэгъэгупсэу куэд зэхуакъуу Адыгэхэр, я тхыдэр, я Хэку, я щэнхабзэ хуэдэ щӀэныгъэ-социалнэ лӀэхугъуэхэм теухуауэ къэхутэныгъэхэр егъэкӀуэкӀын, цыыхуэр а лӀэхугъуэхэм къыхуэгъэушын.

Б– Адыгэбзэр хъумэн, абы зегъэубгъун, и зэгъэщӀэн лӀэхугъуэхэр егъэфӀэкӀуэн.

В– Адыгэхэр зы щыпӀэ къишэн-къигъэхьэн.

А гурыль-гуращэхэр гъэзэщӀа хъуным хуэунэтӀа лэжьыгъэхэр:

А1. Адыгэм теухуа литературэ лэщӀагъэхэр, щыльэрыгъуазэхэр (картэхэр), макъ-видео тхыгъэхэр зэхуэхьэсын, апхуэдэхэр къэгъэхьун, зэгъэпэщын, хъумэн.

А2. Адыгэхэм я тхыдэм, я хабзэм, я мифхэм теухуауэ зэхэсу е жыжьэкӀэ курсхэр егъэкӀуэкӀын. Ахэр зыхуэгъэзауэ щытынур езы адыгэхэри, мыадыгэхэри аращ.

А3. Интернэт утым иту тхылъэщ икӀи веб нэкӀубгъу къызэгъэпэщын.

А4. Сурэтышхуэ (постер), кино-филм кӀэщӀ, итхьа филм, анимацэ хуэдэ гъуазджэ лэщӀагъэхэр къызэгъэпэщын.

Б1- КъуэхъэпIэ икIи къуэкIыпIэ адыгэ жьабзэхэмкIэ (диалектхэмкIэ) тха-щIа IэщIагъэхэр зэхуэхъэсын, апхуэдэхэр тхын-щIын, хъумэн.

Б2- Зэхэсу икIи жыжьэкIэ адыгэбзэ курсхэр егъэкIуэкIын.

Б3- adigebze.com интэрнэт нэкIубгъур гъэлэжьэн икIи адыгэбзэм теухуауэ интэрнэт утым иту тхылъэщ къызэгъэпэщын.

Б4- Адыгэбзэм и гъуэгуанэ, и лъапсэ икIи ар хъумэным теухуа къэхутэныгъэ лэжьыгъэхэр зэхуэхъэсын, хъумэн икIи апхуэдэхэр щIэуэ лэжьын.

Г-1. Хэгъэгу зэхуэмыдэхэм щыпсэу адыгэхэм яку дэлъ зэныкъуэкъу-зэпэкъудийныгъэхэр дэгъэхун зэрыхуейм гу лъегъэтэн (лакъуэщIэкъуныгъэр, микро нацийонализмэр гъэкIуэдын икIи лъэпкъыр зы Адыгэ Лъэпкъ гупсысэм къешэлэн.

Г-2. Адыгэхэр зы щIыпIэ къишэн-къыгъэхъэн папщIэ зэрылъагъууэ е жыжьэкIэ лэжьыгъэхэр егъэкIуэкIын.

Ухуа зэрыхъурэ иригъэкIуэклIа лэжьыгъэхэр мис мыпхуэдэщ:

- Адыгэ тхыдэм, адыгэ цIэрыIуэхэм теухуа тхыгъэхэр нэттащ
- Иджыпсту екIуэклI адыгэ зэхыхъэхэр, лэжьыгъэхэр дгъэIуаш
- Гу лъезыгъатэ филм кIэщIхэр зэдгъэпэщаш
- Адыгэхэм я зэкъуэшныгъэ и уэимыгъэр къэзыгъэлъагъуэ Iуэтэгъухэр, нэтынхэр едгъэкIуэклIаш
- Адыгэм и махуэ хэхахэр иту лъэхъэнылгъэ / махуэбж зэдгъэпэщаш

Иджыпсту екIуэклI лэжьыгъэхэри мыпхуэдэщ:

- НыбжьыщIэхэр езыгъэфIэкIуэн инвестицэ хуэдэ Iуэхухэри зыхэт Iуэтэгъухэр, нэтынхэр егъэкIуэкIын

adigebze.com нтэрнэт веб нэкIубгъум зегъэужьын.

Blan Jalouqa

Born and raised in Jordan. Studied at the Circassian school of Prince Hamza. Participated in many Circassian youth activities. Studied business administration and has master's degree of management information systems (MIS) from Belgium. A father of two kids that works for the UN. President of the Circassian association of the Netherlands (Xase). Representative of the world Circassian Youth Organization. Living in the Netherlands.

Blan Jalouqa, Ürdün'de doğdu ve büyüdü. Prens Hamza Çerkes Okulu'nda eğitim gördü. Birçok Çerkes gençlik etkinliğine katıldı. İşletme okudu ve bilgi sistemleri yüksek lisansına sahiptir. İki çocuk

babasıdır. Birleşmiş Milletler'de çalışmaktadır. Hollanda Çerkes Derneği başkanıdır. Dünya Çerkes Gençlik Derneği temsilcisidir. Hollanda'da yaşamaktadır.

Жылокъуэ Блан, Иорданием къыщальхуаш икли щаплащ. Пренс Хьэмзэ Адыгэ еджаплэм щеджащ. Адыгэ ныбжьыщцэ зэхыхэ куэдым хэтащ. Экономикэм хуеджащ икли щцэнгъэпс зэрыщцэ системэхэмкцэ магистратурэ къыдыхаш. Унагъуэщ, щцалитц ялэщ.

Дунейпсо къэрал зэгуэхьэхэм (ООН-ым) щолъажьэр. Голандия адыгэ хасэм и тхэмадэщ. Дунейпсо адыгэ ныбжьыщцэ хасэм и лыкцүэщ. Голандиям щопсэу.